

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสสมัยอยุธยาใน
รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ถึงรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๔๖)

ปริญญาพนธ์

ของ

พลพลิง มุลศิลป์

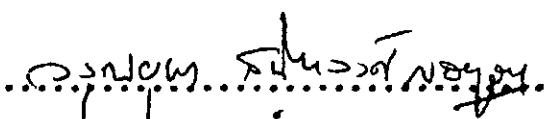
ขอสมทบทุน
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

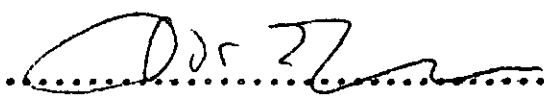
เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

มีนาคม ๒๕๑๙

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิติได้พิจารณาประเด็นที่แนบมา เห็นสมควร
รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ได้

.... ประธาน
(คุณวุฒิปริญญาโท สาขา ๓ อุตสาหกรรม)

.... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ไชย สุขพานิช)

ประกาศคุณูปการ

อาจารย์คุณวราวุฒา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และศาสตราจารย์ ดร. ชจร สุขพานิช ได้กรุณารับเป็นกรรมการที่ปรึกษาในการทำปฏิญานินพนธ์ฉบับนี้ และได้กรุณาให้คำแนะนำช่วยเหลือแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดี ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยแล้ว จึงขอกราบขอบพระคุณท่านทั้งสองเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ พ.ท.ชาญ — คุณพิรุฬรรณ กัลยาณมิตร คุณพิบลพรรณ คงชนะ และเพื่อน ๆ ที่ได้ช่วยเหลือในด้านการจัดพิมพ์ปฏิญานินพนธ์เป็นอย่างดี

อนึ่งผู้เขียนขอกราบเท้าขอบพระคุณคุณแม่ภัทรา ที่ได้กรุณาสับสนุนการทำปฏิญานินพนธ์ โดยรับภาระเรื่องดูแลบ้านและเลี้ยงลูกแทน ขอขอบพระคุณอาจารย์วิชัย มูลศิลป์ ที่ได้ให้คำแนะนำช่วยเหลือและอดทนต่อความบกพร่อง ในหน้าที่แม่บ้านของผู้เขียน ท่ามกลางข้อสงสัยที่ถูกเอ่ยนามอย่างหนักที่ก่อให้เกิดใจในการเขียนปฏิญานินพนธ์มาโดยตลอด

ผู้เขียนกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.ชจร สุขพานิช ที่ให้ทุนอุดหนุนในการทำปฏิญานินพนธ์ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

พลับพลึง มูลศิลป์

สารบัญ

บทที่

หน้า

บทนำ

๑	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์	๖
	แรงผลักดันที่ทำให้ชาวตะวันตกแสวงหาเส้นทางเดินเรือมายังเอเชีย	๖
	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกส	๗
	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฮอลันดา	๑๕
	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษ	๒๔
	นโยบายต่างประเทศของไทยในการคบค้ากับชาติตะวันตก ตั้งแต่	
	พ.ศ. ๒๐๕๔ - ๒๑๕๕	๒๕
๒	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์	๔๖
	๑ วิฤตการณ์ฮอลันดาตอนต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์	๔๕
	๒ นโยบายต่างประเทศของไทยในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์	๕๔
	๓ นโยบายของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และเครื่องมือในการดำเนินนโยบายนั้น	๖๖
	๓.๑ นโยบายทางด้านการค้า	๖๗
	๓.๒ นโยบายทางด้านการต่างประเทศ	๗๐
	๓.๓ นโยบายทางด้านการศาสนา	๗๓
๒(ต่อ)	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์	๘๓
	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในด้านการต่าง ๆ	๘๓
	๑ ความสัมพันธ์ทางด้านการศาสนา	๘๓
	๒ ความสัมพันธ์ทางด้านการค้า	๑๐๐
	๓ ความสัมพันธ์ทางด้านการทูต	๑๑๖
	๔ ความสัมพันธ์ทางด้านการศิลปวิทยาการ	๑๔๗
	๔.๑ ด้านศิลปสถาปัตยกรรมและการก่อสร้าง	๑๔๘
	๔.๒ ด้านการทหาร	๑๕๕
	๔.๓ ด้านการศึกษา	๑๕๗

๔.๔ กานวิทยาศาสตร์

๑๕๕

๔.๕ ดานวัฒนธรรม

๑๖๔

๓ บทบาทของพลคอนในประเทศไทย

๑๗๐

๑ ภูมิหลังและมูลเหตุที่พลคอนเข้ารับราชการจนได้รับตำแหน่ง
สมุหนายกของไทย

๑๗๕

๒ วิเคราะห์งานเพื่อความเป็นใหญ่ของพลคอน

๑๗๕

๒.๑ การกำจัดขุนนางคนสำคัญ

๑๗๕

๒.๒ การกำจัดอิทธิพลของพวกอิสลาม

๑๘๕

๒.๓ การร่วมงานกับพอลคา เอกชนชาวอังกฤษ

๒๐๑

๓ การอาศัยอิทธิพลของฝรั่งเศส

๒๑๐

๓.๑ สนับสนุนให้สมเด็จพระนารายณ์มีความสัมพันธ์ทางการทูต
กับฝรั่งเศส

๒๑๐

๓.๒ การเปลี่ยนศาสนาจากนิกายโปรเตสแตนต์เป็นนิกายโรมันคาทอลิก

๒๑๔

๓.๓ การติดต่อกับฝรั่งเศสเป็นการส่วนตัว

๒๒๓

๔ วิฤตการตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

๒๓๗

๑ ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่วิฤตการณ

๒๓๗

๑.๑ การดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ผิดพลาดของสมเด็จพระ
นารายณ์

๒๓๗

๑.๒ ความรู้สึกเรื่องชาตินิยม

๒๔๔

๑.๓ การแข่งอำนาจระหว่างบุคคลสองกลุ่ม

๒๔๓

๒ การกบฏเมืองโดยพระเพทราชา

๒๔๔

๒.๑ ปัญหาเกี่ยวกับชาติกำเนิด ของพระเพทราชา

๒๔๔

๒.๒ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระเพทราชาทำการรัฐประหารได้สำเร็จ

๒๖๒

๓ สภาพทั่วไปภายหลังที่พระเพทราชาทำการรัฐประหาร

๒๖๕

๓.๑ การกำจัดบุคคลต่าง ๆ

๒๖๕

๓.๒ การสวรรคตของสมเด็จพระนารายณ์

๒๗๔

๓.๓ การขับไล่ชาวฝรั่งเศสออกจากเมืองไทย

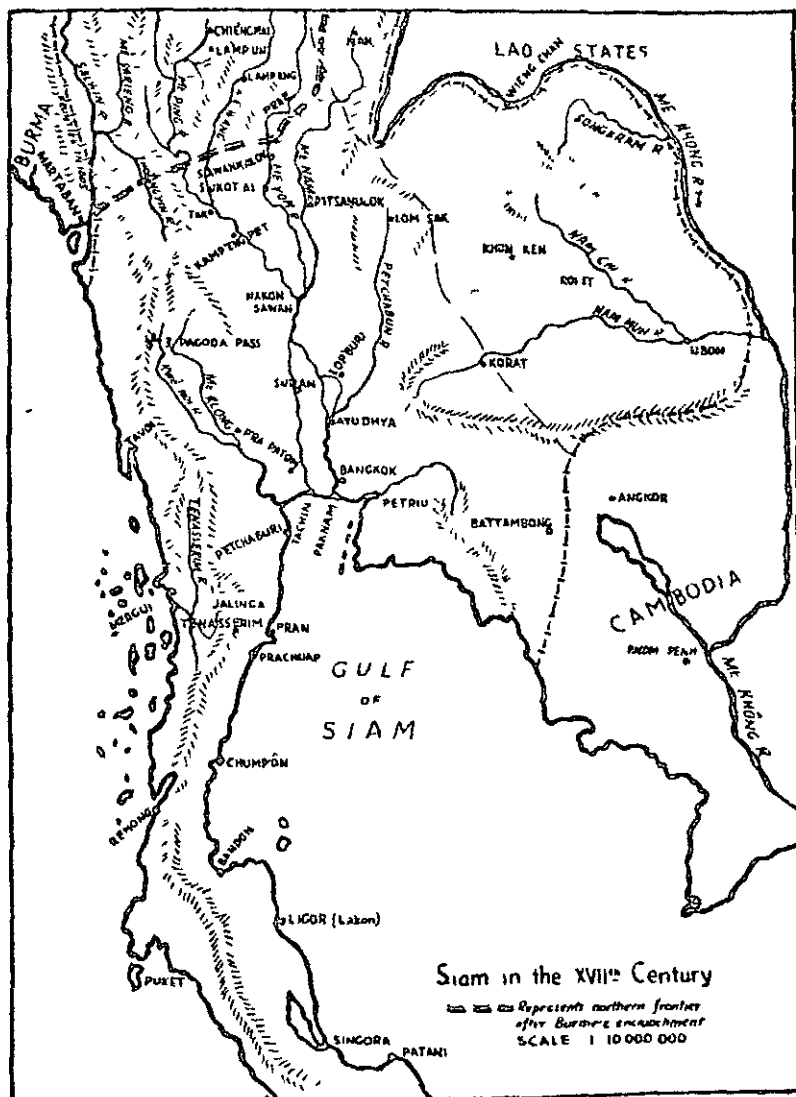
๒๗๗

๕	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา จนถึงสมัยอยุธยา	๒๘๘
๑	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลพระเพทราชา	๒๘๘
๑.๑	ความพยายามของฝรั่งเศสที่จะรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีกับไทย	๒๘๙
๑.๒	สภาพการณ์ภายในประเทศที่เกี่ยวข้องกับฝรั่งเศส	๓๐๑
๒	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ	๓๐๒
๖	สรุป	๓๐๙
	บรรณานุกรม	๓๑๔
	ภาคผนวก ก	๓๒๕
	ภาคผนวก ข	๓๒๙
	ภาคผนวก ค	๓๓๓
	ภาคผนวก ง	๓๓๙
	ภาคผนวก จ	๓๔๑
	ภาคผนวก ฉ	๓๔๔

สารบัญตารางและแผนที่

หน้า

ตาราง ๑	รายชื่อชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับประเทศไทยในสมัยอยุธยา จนถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. ๒๑๕๕ – ๒๒๓๑)	-	๔๕
แผนที่ ๑	ไทยในพุทธศตวรรษที่ ๒๓	ก่อนหน้า	๑
แผนที่ ๒	ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ในปี พ.ศ. ๒๒๓๑	ระหว่างหน้า	๕๐-๕๑
แผนที่ ๓	ผังเมืองอยุธยา ในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ – ๓๑	ระหว่างหน้า	๑๐๐-๑๐๑
แผนที่ ๔	เส้นทางระหว่างเมืองมะริดกับอ่าวไทย และท่าเรือเมืองมะริด	ระหว่างหน้า	๑๕๕-๑๕๖

OUTLINE MAP OF SIAM IN THE SEVENTEENTH CENTURY

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสสมัยอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. ๒๑๔๕-๒๒๓๑) ถึงรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๘๖) ซึ่งตรงกับ รัชกาลของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (พ.ศ. ๒๑๔๖-๒๒๕๔) แห่งฝรั่งเศส เป็นเรื่องที่เด่นมากใน ประวัติศาสตร์การทูตของไทยเรื่องหนึ่ง แต่พระราชพงศาวดารของไทยกล่าวถึงความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศทั้งสองนั้นน้อยมาก ทั้งยังไม่ได้ให้ข้อเท็จจริงที่เป็นสาระนอกจากการกล่าวถึง การอวดอ้างของวิเศษและความเก่งกล้าทางวิทยาคุณของฝ่ายไทย ยิ่งไปกว่านั้นยังเข้าใจว่า พอลคอนหรือออกฤวิไชเบนทร์เป็นคนฝรั่งเศสด้วย^๑ แต่เมื่อศึกษาจากหลักฐานของชาว ต่างประเทศที่อยู่ในเมืองไทยร่วมสมัยกลับได้ความตรงกันข้าม เช่น พอลคอนไม่ใช่ชาวฝรั่งเศส แต่เป็นชาวกรีก เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในสมัยอยุธยามีเรื่องที่น่าสนใจ มากมาย ทั้งเรื่องศาสนา การทูต การค้า รวมทั้งการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ และเหนือสิ่ง อื่นใดก็คือ ความสัมพันธ์ในครั้งนั้น เกือบจะทำให้ไทยต้องตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส

เรื่องราวตามหลักฐานที่อยู่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และพระเพทราชาที่ชาว ต่างชาติร่วมสมัยได้บันทึกไว้นั้น เป็นเรื่องที่คนไทยยังไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร^๒ และยังมี บุคคลเป็นจำนวนมากที่เข้าใจว่า การกระทำของพระเพทราชานั้นเป็น "กบฏ" ดังที่สมเด็จพระ

^๑ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๖, ๒๕๑๑ หน้า ๔๖๑-๔๖๓, ปรมาณัติโนรส, สมเด็จพระ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จพระปรมาณัติโนรส ในชุดของคุรุสภา เล่ม ๒ หน้า ๔๑-๕๓

ดูได้จาก ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๒, ๒๓, ๓๒, ๓๕, ๓๖, ๓๗ สัมพันธไมตรีระหว่าง ประเทศไทยกับนานาประเทศ ในศตวรรษที่ ๑๗, บันทึกความทรงจำของบาทหลวง เดอแบส หรือ ในชื่อ ก็องสแต็ง พอลคอน, Revolution in Siam ๑๖๔๔ ภาา หลักฐานเหล่านี้จะได้กล่าว รายละเอียดต่อไป

^๒ ผู้ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์และพิมพ์เผยแพร่มี ชจร สุขพานิช ออกฤวิไชเบนทร์และการ ต่างประเทศในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มานิจ ชุมสาย ณ อยุธยา, ม.ล. หลักฐานประวัติศาสตร์ ไทยในต่างประเทศ สมจิต อนุมานราชชน การทูตของไทยในสมัยอยุธยา

พระนารายณ์ทรงไวกอนสวรรคต^๑ แต่เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทั้งหลายกลับไม่เป็นเช่นนั้น โดยหนังสือเล่มหนึ่งพิมพ์ขึ้นต่อภายหลังที่เกิดเหตุการณ์ในกรุงสยาม ๒ ปี ได้เรียกว่าเป็น "การปฏิวัติอันยิ่งใหญ่และมหัศจรรย์"^๒ ซึ่งชาวอังกฤษหนึ่ง^๓ ได้เปรียบเทียบเหตุการณ์ว่าเป็นทำนองเดียวกับ "การปฏิวัติอันรุ่งโรจน์" ซึ่งเกิดในอังกฤษปีเดียวกัน (พ.ศ. ๒๒๓๑, ค.ศ. ๑๖๘๘)^๔

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ทางด้านการค้า ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เช่นใน ด้านศาสนา การค้า การทูต และศิลปวิทยาการใหม่ ๆ ในรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์ถึง รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ซึ่งเป็นระยะที่มีความสำคัญมากสมัยหนึ่งในการที่ไทยติดต่อกับต่างประเทศ
๒. เพื่อศึกษาถึงผลกระทบ (Impact) จากการที่ไทยติดต่อกับฝรั่งเศสในสมัยดังกล่าว
๓. เพื่อศึกษาบทบาทของสมเด็จพระนารายณ์, สมเด็จพระเพทราชา, พลสงครามและ โฆษาปาน
๔. เพื่อวิเคราะห์ผลอันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศนี้ ซึ่งจะส่งผลต่อไปถึงนโยบายติดต่อกับต่างประเทศในสมัยรัตนโกสินทร์

^๑ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ล.ค. หน้า ๔๕๕ ประมาณุจฉิโนรส, ล.ค. หน้า ๑๑๕-๑๑๖

^๒ ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่ง ทราบแต่เพียงว่ารวบรวมจากรายงานบันทึกและจดหมายต่าง ๆ ที่มามีมาจากสยามระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ - กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๒๓๒ หนังสือนี้ใช้ชื่อว่า A full and True Relation of the Great and Wonderful Revolution that happod lately in the Kingdom of Siam in the East Indies (เห็นตามต้นฉบับ)

^๓ คือ E.W. Hutchinson

^๔ Hutchinson, E.W., 1688 Revolution in Siam, Preface

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในสมัยอยุธยา
๒. จะทำให้ทราบถึงนโยบายดุลย์อำนาจ (Balance of Power) ของสมเด็จพระนารายณ์ และท่าทีของพระเพทราชา ในการติดต่อกับฝรั่งเศส
๓. เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงและเบื้องหลังทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในระบอบอย่างลึกซึ้ง

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

๑. ศึกษาเรื่องราวของชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยอยุธยา ก่อนหน้ารัชกาลสมเด็จพระนารายณ์โดยสังเขป เพื่อเข้าใจถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสสมัยอยุธยา
๒. ศึกษาถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตก (ซึ่งไม่ใช่ชาติฝรั่งเศส เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ) ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพิจารณาเหตุที่สมเด็จพระนารายณ์ จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส
๓. ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา โดยละเอียด กล่าวคือศึกษาถึงลักษณะความสัมพันธ์ในหัวข้อต่อไปนี้คือ
 - ๓.๑ ทางศาสนา
 - ๓.๒ การค้า
 - ๓.๓ การทูต
 - ๓.๔ ศิลปวิทยาการสมัยใหม่
 - ๓.๕ การรัฐประหารของพระเพทราชา

ข้อสมมติฐานในการวิจัย

๑. การคุกคามของฮอลันดาที่มีต่อไทย เป็นแรงผลักดันที่ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ มีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสอย่างลึกซึ้ง

๒. เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปีสุดท้าย (พ.ศ. ๒๓๓๑) ของรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ไม่ใช่เป็นการกบฏ แต่เป็นการรัฐประหารของสมเด็จพระเพทราชา เพื่อขับไล่อำนาจของฝรั่งเศสออกไปจากไทย

๓. ฟอลคอน เป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและไม่รักคนไทย

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) การเสนอรายงานแบบพรรณนา (Description) และแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้เป็นเอกสารค้นคว้า จะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) เป็นหลัก และอาศัยข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ประกอบด้วย แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญคือ

๑. หอสมุดแห่งชาติ
๒. หอสมุดกรมพระยาดำรงราชานุภาพ
๓. กองบรรณสารกระทรวงการต่างประเทศ
๔. แหล่งอื่น ๆ ที่จำเป็น เช่น หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, หอสมุดสยามสมาคม, หอสมุดส่วนบุคคล ศาสตราจารย์พิเกษ ติร. ชจร สุขพานิช

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ข้อมูลที่เป็นหลักฐานส่วนใหญ่เป็นบันทึกของทูต หรือบุคคลในคณะทูต ผู้เกี่ยวข้องและรับรู้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสมัยนั้น หลักฐานเหล่านี้มีแปลและพิมพ์เป็นภาษาไทย เช่น

ก. หลักฐานชั้นต้น (Primary sources)

- บันทึกของ เดอ โชนองต์
- บันทึกของ เดอ ลากูแบร์
- บันทึกของ บาทหลวง เดอแมส
- รายงานละเอียดและถูกต้องเกี่ยวกับการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่และมหัศจรรย์ ซึ่งเกิด

ขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ในพระราชอาณาจักรสยาม

— Record of Relations between Siam and the Foreign Countries in the 17th Century

— สนธิสัญญาต่าง ๆ

ข. หลักฐานรอง (Secondary sources)

๑. หนังสือ ขจร สุขพานิช ออกญาวิไชเยนทร์ และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

ขจร สุขพานิช เอกสารในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

สมจิต อมมานราชชน การทูตของไทยสมัยอยุธยา

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพงศาวดารฉบับ

พระราชหัตถเลขา

ปรมานุชิตีโนรส, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จพระปรมานุชิตีโนรส

คอลลิตี ม. แถมมวลไวกีแห่งกรุงสยาม

Hutchinson, E.W., Adventurers in Siam in the 17th Century

Siam Society, Selected Articles from the JSS.

๒. วารสาร

จินตาสหกิจ, หลวง (แปล) "การจลาจลเมื่อปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์"

ศิลปากร ๙ (๔) : ๑๐๐ - ๑๐๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๓

ฐศิริ สวัสดิสงคราม (แปล) "ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุของการปฏิวัติในสยาม" ศิลปากร, ๔ (๑๒) : ๒๔ - ๓๕ พฤษภาคม ๒๔๔๔

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

แรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ชาวตะวันตกแสวงหาเส้นทางเดินเรือมายังเอเชีย

ชาวยุโรปได้ติดต่อกับเอเชียมาเป็นเวลากว่าสองพันปีแล้ว พวกกรีกสมัยของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ได้เคยบุกเข้ามาถึงแม่น้ำสินธุ สมัยของจักรพรรดิฮั่นอุ่ (Han Wu Ti) แห่งราชวงศ์ฮั่น ก็ได้ติดต่อกับจักรวรรดิโรมัน^๑ และในสมัยกลางก็ได้มีนักเดินเรือของยุโรปที่มีชื่อเสียงคือ มาร์โค โปโล (Marco Polo) เดินทางไปและรับราชการกับ คูบไล ข่าน (Kubilai Khan) เป็นเวลาถึง ๑๗ ปี แต่การติดต่อตามที่กล่าวมานี้ ยังไม่ใช่เป็นการติดต่อโดยเส้นทางเรือโดยตรง

ก่อนที่ วาสโก ดา กามา (Vasco da Gama) จะเดินทางมาถึงอินเดียในปี พ.ศ. ๒๐๔๑ ได้มีกองเรือของจีนภายใต้การนำของ เจิ้ง เหอ (Chong Ho) หรือรู้จักในไทยอีกชื่อหนึ่งว่า ซำปอกง เดินทางไปถึงตอนใต้สุดของแอฟริกามาก่อนแล้ว แต่การสำรวจนี้ได้เลิกล้มไปอย่างน่าเสียดาย หลังจากสำรวจไปได้ราว ๓๐ ปี ในตอนกลางของพุทธศตวรรษที่ ๒๐^๒ ดังนั้นเกียรติในการเปิดเส้นทางติดต่อทางเรือระหว่างยุโรปกับเอเชีย จึงเป็นของ วาสโก ดา กามา และปอร์ตุเกส

แรงผลักดันที่สำคัญในการสำรวจเส้นทางเดินเรือของชาวยุโรป เพื่อมายังเอเชียประการแรก ก็คือ การค้าในเอเชีย โดยเฉพาะที่อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีสิ่งที่ชาวยุโรปต้องการมากคือเครื่องเทศ และพริกไทย เพราะใช้ในการถนอม รักษาอาหาร และทำให้มีรสดี ทั้งยังประกอบยารักษาโรคบางอย่างด้วย พริกไทยสำหรับชาวยุโรปในสมัยก่อน "มีค่าเสมือนเพชรพลอย มีคนจำนวนมากต้องต่อสู้และเสียชีวิตไปเพราะพริกไทย"^๓ แต่เมื่อพวกมุสลิม

^๑ Sansom, G.B., The Western World and Japan, p.19

^๒ ไรเซอร์, เอ็ดวิน โอ. และ แฟรเบงค, บอห์น เค., อุบายขบวนการตะวันออก
เล่ม ๓ เขียน ชีระวิทย์ กับคณะ แปล หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔

^๓ Panikkar, K.M., Asia and Western Dominance, p.22

มีอำนาจเหนือดินแดนที่เป็นเส้นทางผ่านของเครื่องเทศ และพริกไทย ได้ทำให้ราคาสูงขึ้นถึง ๓๐๐ เปอร์เซ็นต์^๑ เป็นเรื่องยากสำหรับชาวยุโรปที่จะทนรับสภาพเช่นนี้ให้ตลอดไปได้ ดังนั้น เขาจึงต้องแสวงหาเส้นทางใหม่ เพื่อจะให้ได้ไปถึง "อินดีส (Indios) ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของเครื่องเทศ" แรงผลักดันประการที่สองคือการเผยแพร่ศาสนา เพื่อจะทำให้ผู้ที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์ทั้งหลายหันไปยอมรับนับถือ ประกอบกับความกลัวการรุกรานจากตะวันออกแต่เดิมมา ตั้งแต่พวก ฮัน (Huns), พวกอาหรับ และพวกมองโกล ในพุทธศตวรรษที่ ๑๑, ๑๔ และ ๑๕ ตามลำดับ^๒ ดังนั้นเมื่อสเปนและโปรตุเกส สามารถจัดอิทธิพลของพวกมัน* ออกจากสเปนในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้แล้ว จึงมีแนวความคิดที่จะเผยแพร่ศาสนาไปในทุกที่ที่เดินทางไปถึง ชาวยุโรปถือว่าการขยายมาทางตะวันออกนั้นเป็นการขยายคริสต์จักรต่อพวกนอกศาสนา แนวความคิดนี้มีมาแต่สมัยกลางแล้ว จึงมุ่งประสงค์จะติดต่อกับ "เพรสเตอร์ จอห์น" (Prestor John) ผู้นับถือคริสต์ ซึ่งในเวลานั้นยังเชื่อว่าครองอยู่เมืองใดเมืองหนึ่งในเอเชีย

แรงผลักดันทั้งสองประการนี้ ประกอบกับ ความตื่นตัวในด้านศิลปวิทยาการ การมีเมืองท่าที่ดี มีเรือขนาดใหญ่ สามารถติดตั้งปืนใหญ่บนเรือได้ มีจิตใจกล้าหาญ กล้าเผชิญภัยในดินแดนที่ยังไม่เคยไป จึงทำให้โปรตุเกสเป็นชาติแรกที่มายังเอเชียได้ หลังจากผ่านไปมาแล้วถึง ๒๐๐ ปี และใช้ความพยายามอย่างถึงยวดยิ่งถึง ๗๕ ปี^๓

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกส

ประเทศไทย** เริ่มมีความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกประเทศแรกคือ โปรตุเกส

^๑ Quoted by Panikkar, K.M., op.cit., from G.F. Hudson : Europe and China

^๒ Fairbank, John K., Reischauer, Edwin O., and Craig, Albert M., East Asia : The Modern Transformation, p.12

* หมายถึงพวกที่นับถือศาสนาอิสลาม มีถิ่นฐานอยู่ทางตอนเหนือของทวีปอาฟริกา

^๓ Panikkar, K.M., op.cit., pp.21-22

** ชาวตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับประเทศไทยในสมัยอยุธยา เรียกไทยว่า สยาม โปรตุเกสเรียกว่า Siao หรือเรียกรวมกับประเทศอื่น ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ว่า อินเดียน

ทั้งนี้เนื่องจากโปรตุเกสได้ขยายอำนาจเข้ามายังภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ก่อให้เกิดปะทะกัน* อย่าง
รุนแรง อุปราชของโปรตุเกสประจำภาคอินโดจีนตะวันตก ซืออัลฟองโซ เดอ อัลบูเคิร์ก (Alfonso do
Albuquerque) ได้ทราบว่ามีลัทธิเดิมเป็นเมืองขึ้นของไทย^๑ จึงเกรงว่าจะต้องทำสงคราม
กับไทย** จึงส่ง ดูอาร์เต เฟร์นันเดส (Duarte Fernandes) เป็นทูตเข้ามาผูกไมตรีกับ
ไทยถึงอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๕๔ จึงตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒^๒

* มะลัทธิเป็นอาณาจักรอิสลามซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๑๕๖๖ โดยเชื้อสายของบูทเคียบ
ปกครองอาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรมะลัทธินี้ มีความสำคัญทางการค้ามาก ทั้งนี้เพราะเป็นที่ตั้งที่
เหมาะสมในเส้นทางการเดินเรือระหว่างจีนกับอินเดีย พวกพ่อค้าทั้งหลายต้องแวะจอดเรือขึ้นเพื่อ
คอยการเปลี่ยนฤดูลมมรสุม จึงทำให้อาณาจักรมะลัทธิรุ่งเรืองทางการค้าและสามารถแผ่ขยาย
อำนาจไปครอบครองดินแดนใกล้เคียงได้ มะลัทธิตกเป็นของโปรตุเกสในปี พ.ศ. ๒๐๕๔ แต่
โปรตุเกสยึดครองได้เฉพาะที่เป็นเมืองมะลัทธิเท่านั้น

^๑ สมัย อนุบาลราชชน การทูตของไทยในสมัยอยุธยา หน้า ๔ - ๕

* * * เจ้าโจว โปรตุเกส ก็จะต้องทำศึกสองด้าน คือมะลัทธิและไทย ทั้งนี้เพราะ
โปรตุเกส ยังไม่หมดมนต์ในเอเชียอาคเนย์

^๒ สมัย อนุบาลราชชน เล่มเดียวกัน หน้า ๕ อ้างจาก (The discovery of
the World by Antonio Gelvano: English Translation by Richard Hakluyt
(Hakluyt Series) Vol. 30, London, 1601, p. 112)

แต่ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ ในรัชของจุลศักราช เล่มที่ ๔ หน้า ๑๔๕ กล่าวว่า โปรตุเกส
มาถึงอยุธยา ในปี พ.ศ. ๒๐๖๐ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะไทยทำสัญญากับโปรตุเกสครั้งแรกใน
ปี พ.ศ. ๒๐๕๔

๔ ความมุ่งหมายสำคัญของโปรตุเกสในการติดต่อกับไทยอีกประการหนึ่ง คือต้องการ
ติดต่อค้าขาย ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นไทยเป็นประเทศที่ใหม่โต มั่งคั่ง และอุดมสมบูรณ์มากที่สุดประเทศหนึ่ง
ในเอเชีย - รวมทั้งที่ตั้งก็เป็นศูนย์กลางที่วิเศษ ๑ ดังนั้นทูตโปรตุเกสจึงกราบบูลสมเด็จพระรามาธิบดี
ที่ ๒ ว่า เมื่อพวกโปรตุเกสตีเมืองมะละกาได้แล้ว ก็จะทำให้ไทยมีสิทธิพิเศษในการค้าที่เมืองนี้ ๒ นอก
จากนี้พวกโปรตุเกสยังต้องการเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกอีกด้วย ๗

ไทยได้ติดต่อทางการทูตกับโปรตุเกสต่อมาคือ การส่งทูตไปมะละกาพร้อมกับคณะทูต
โปรตุเกสชุดแรก และต่อมา อัลบูเคิร์ก ก็ส่งทูตมาอีก ในปี พ.ศ. ๒๐๕๕ ในที่สุดไทยและโปรตุเกส
ก็ได้ทำสัญญาฉบับแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๕ นับเป็นสัญญาฉบับแรกที่ไทยทำกับชาติตะวันตก ตามสัญญา

๑. มิเชลนารีของฝรั่งเศส ชื่อ แกร์แวส (Gorvalso) เข้ามาในกรุงศรีอยุธยา
สมัยสมเด็จพระนารายณ์ บันทึกไว้ว่า อยุธยาเหมือนกับเมืองเวนิซอันสวยงาม อยู่บนเกาะที่น้ำ
ล้อมรอบที่สุด ประชาชนก็มีจำนวนมาก และการค้า (ของกรุงศรีอยุธยา) ก็สำคัญมาก และใน
สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ได้จัดให้สยามอยู่ในอันดับเดียวกับจีน และวิชัยนคร (Vijayanagara
ที่อินเดีย) ในเรื่องความมั่งคั่งร่ำรวยและอำนาจ Donald F. Lach., Southeast Asia
in the Eyes of Europe, the Sixteenth Century. p. 522 ๗

๒. สมจิต อนุมานราชชน ล.ป. หน้า ๕

โปรตุเกส ได้สิทธิพิเศษในด้านการค้า ตั้งรกรากในไทยได้ รวมทั้งปฏิบัติตามศาสนาได้โดยเสรี^๑ ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๔๘-๒๐๔๙ มีชาวโปรตุเกส กระจุกกระจายกันอยู่ในประเทศไทย คือที่ปัตตานี* นครศรีธรรมราช ทวาย มะริด และตะนาวศรี แต่มีศูนย์กลางอยู่ที่อยุธยา จากนั้นถึงของเฟอร์นันโด เม็นเดส ปินโต (Fernando Mendez Pinto) กล่าวว่า โปรตุเกสเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยขณะนั้นราว ๓๐๐ คน^๒ พวกนี้บางคนได้สมัครเป็นทหารอาสาของกษัตริย์ไทย จนกระทั่งถึงรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทหารอาสาโปรตุเกสได้ติดตามกองทัพไทยไปช่วยรบกับพม่าที่เมืองเจียงกราน (อัครัน) และยังโปรดให้ โดมิงโกส เด เซอีซัส (Domingos de Seixas) ตามทัพไทยขึ้นไปปราบกบฏเจียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๔ และได้รับชัยชนะเนื่องจากการใช้ปืนใหญ่^๓ การที่โปรตุเกสช่วยราชการครั้งนี้ จึงได้รับพระราชทานที่ดิน ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีถึง ๓ ปี ได้อภิสิทธิ์ทางการศาล ได้รับเครื่องบรรณาการที่พระมหาเทวี** ถวายครั้งหนึ่ง และยังเผยแพร่ศาสนาได้อย่างเสรี^๔ และในสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พม่ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๐๔๑ แต่พม่าตีไม่ได้เพราะโปรตุเกสได้ช่วยรบพุ่งป้องกันเมืองอย่างแข็งแรง และเรือโปรตุเกสที่ทอดสมออยู่ที่ลำน้ำเจ้าพระยา ได้ช่วยยิงปืนใหญ่ขับไล่พวกพม่า

* Campos, J.do., "Early Portuguese Accounts of Thailand"

The Siam Society, Vol. VIII, Relationship with Portugal, Holland and the Vatican, p.216

* ช่วงขณะนั้นเป็นเมืองค้าขายที่สำคัญ เป็นที่ชุมนุมพ่อค้าชาติต่าง ๆ เช่นพ่อค้าจีน พอลาอาหรับ และอิหร่าน

^๒ สมจิต อนุมานราชชน ล.ค. หน้า ๕ (อ้างอิงจาก "Perognacao" or "Wanderings" by Fernando Mendez Pinto. English translation by Henry Cogan, London 1663)

^๓ จาซินโต โจเซ โด นาซิเมนตุ โมวรา พันตรี ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกสกับประเทศสยาม ล.ค. ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ เดือนกันยายน ๒๕๑๐ ร.ศ. เดโช อุตตรนที แปล หน้า ๔

** เจ้านครเจียงใหม่

^๔ ล.ค. หน้า ๑๕ และ หอการค้าไทย ล.ค. หน้า ๑๔๐ (อ้างอิงจาก The Voyages and Adventures of Ferdinand mendez Pinto p.403)

ดังนั้นในปี พ.ศ.๒๑๐๖ พระเจ้าหงสาวดี บุเรงนอง เป็นแม่ทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา กองทัพ
 พม่าคงจะมีทหารอาสาปอร์ตุเกสร่วมเดินทัพมาด้วย* และต่อมาในปี พ.ศ.๒๑๑๒ เมื่อ
 กรุงศรีอยุธยาแตก พวกปอร์ตุเกสที่อยู่ในเมืองไทยก็กระจัดกระจายอยู่ไม่ประเทศ หลังจากนั้น
 ไม่มีหลักฐานว่ามีการติดต่อกันระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลปอร์ตุเกสอีก เพียงแต่ปรากฏว่าใน
 รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไทยไม่พอใจการเผยแพร่ศาสนาของพวกปอร์ตุเกส เมื่อได้
 เกิดเรื่องยุ่งยากขึ้นในปี พ.ศ.๒๑๔๒** จึงเป็นเหตุให้สมเด็จพระนเรศวรถึงกับรับสั่งให้ประหาร
 ชีวิตบาทหลวงปอร์ตุเกสในภายหลัง* แต่ในปลายรัชกาลของพระองค์ เหตุการณ์ก็คลี่คลายไปใน
 ทางที่ดี ทำให้คริสต์ศาสนาในอยุธยาเจริญขึ้นอีก

* พิจารณาจาก สมจิต อนุมานราชชน ล.ก. หน้า ๕-๖ (อ้างอิงจาก History of the Kingdom of Siam by M. Turpin Paris, 1771 (English Translation by B.O.Cartwright Bangkok p.18) ที่ว่า "พระเจ้าหงสาวดี บุเรงนอง จึงโปรดให้
 ชาวปอร์ตุเกสคนหนึ่งชื่อ ดีเอโก ซัวเรส (Diago Soares) เป็นแม่ทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา
 กองทัพทหารอาสาปอร์ตุเกสประมาณ ๒,๐๐๐ คน".... แต่เรื่องราวของ M.Turpin
 เชื่อถือได้ยาก ทั้งนี้เพราะขณะที่พระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยานั้น เขาอยู่ที่
 ปารีส และเมื่อพิจารณาเหตุ ไม่น่าเชื่อที่พระเจ้าบุเรงนองจะไว้วางใจ "ฝรั่ง" ถึงกับให้เป็นแม่ทัพคุม
 ทหารทั้งหมด อีกประการหนึ่งจำนวนทหารปอร์ตุเกสในกองทัพพม่ามีถึง ๒,๐๐๐ คนนั้นไม่น่าจะ
 เป็นความจริง

** เนื่องจากพวกปอร์ตุเกสได้มาขายไทยผู้หนึ่ง ชื่อนางไทยจึงนำความขึ้นกราบบังคม
 ทูลว่าบาทหลวงปอร์ตุเกสชื่อ จอร์เก (Jorgo) เป็นคนเหี้ยมโหดทารุณ และเป็นคนบาปหลวง
 ญวนได้หลบหนีออกจากพระราชอาณาจักร สมเด็จพระนเรศวรทรงกริ้วรับสั่งให้จับเรือลำที่นำบาทหลวง
 ออกไป จึงเกิดการสู้รบกันอย่างรุนแรง แต่ในที่สุดเรือลำนั้นก็สามารถหลบหนีไปได้ จึงทำให้สมเด็จพระ
 นเรศวรเจ็บพระทัย ดังนั้นในปีต่อมาเมื่อทรงจับบาทหลวงในอ่าวไทยได้ จึงรับสั่งให้ประหาร
 ชีวิต

* จาซินโต โจเซ โต นาสซิเมนตุ โมวรา, พันตรี ล.ก. ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ เดือน
 กันยายน พ.ศ.๒๕๑๐ หน้า ๕๑-๕๓

ขณะเดียวกันนั้นได้มีชาติตะวันตกอีกชาติหนึ่ง เข้ามายังอยุธยาเมื่อปลายรัชกาล สมเด็จพระนเรศวร คือฮอลันดา* แต่โปรตุเกสยังไม่วิตกกังเพราะท่าทีของกษัตริย์ไทยยังเป็น มิตรกับโปรตุเกสอยู่คือ ในต้นสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถ ไทยได้ส่งทูตไปเมืองกัว เมื่อ พ.ศ.๒๑๔๕ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อบอกว่า เปลี่ยนรัชกาลและเพื่อขอรับรองผู้สำเร็จราชการสงพอลา ไปค้าขายที่เมืองไทย และในครั้งนั้นทรงเชิญ ฟราย คริสตาวัน โกลายีโฮ่ ไปเป็นแม่ประตศไทย ๑ แต่หนังสือ History of the Conquest of the Portuguese in Africa, Asia and America by Felner Lisbon, 1858 Vol. VI p.517 กล่าวว่า สมเด็จพระ เอกาทศรถ ส่งทูตไปกัว เมื่อ พ.ศ.๒๑๕๐ เพื่อบอกว่าชาวโปรตุเกสซึ่งอยู่ที่เมืองมอญเข้าช่วยเหลือ พวกมอญในการสู้รบกับไทย ๒ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น ความบาดหมางระหว่างไทยกับโปรตุเกสก็เริ่มมี เคามาตั้งแต่รัชกาลแล้ว และโปรตุเกสก็วิตกกังมากขึ้นเมื่อเห็นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฮอลันดา กวาทนาจจนถึงขั้นที่สมเด็จพระเอกาทศรถส่งราชทูตไปบอลแลนด์ในปี พ.ศ.๒๑๕๐ ดังจะเห็นได้จาก พระราชสาสน์ของกษัตริย์โปรตุเกสที่พิมพ์มาถึง ผู้สำเร็จราชการแห่งเมืองกัว มีใจความว่าถ้าฮอลันดา ** สามารถสร้างป้อมปราการขึ้นที่เมืองท่าแห่งใดแห่งหนึ่งในไทย ก็จะเป็นอันตรายต่อเมืองมะลัคกา และการค้าของโปรตุเกส ๓ ดังนั้นในปี พ.ศ.๒๑๕๕ โปรตุเกสจึงโจมตีเมืองมะริด ซึ่งสมเด็จพระ

* จะกล่าวโดยละเอียดในตอนต่อไป

๑. จาซินโต โจเซโต นาสซิเมนตุ โมวรา, พันตรี "ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกส กับประเทศสยาม" ล.ค. ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ เดือนกันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๕ (อ้างอิงจาก Historia da Companhia do Jesus by Grotinacan Joly)

๒. ซึ่งอ้างอิงใน สมจิต อนุมานราชธน ล.ค. หน้า ๑๐

** กษัตริย์โปรตุเกสเรียกว่า พวกซบด

๓. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศใน ศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๑ ไพโรจน์ เกษมณิกิจ แปล พระราชสาสน์ของพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสที่พระ ราชทานไปยังผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสประจำอินเดียบ ลิสมบอน ลงวันที่ ๒๖ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๐๓ หน้า ๓

พระเอกาทศรถจะยกให้ออลันดา โดยการนำของฟิลิป เดอ บริโต (Philip de Brito)* และตั้งใจจะปิดล้อมเมืองตะนาวศรีและเมืองทวาย เพื่อให้ฝั่งทะเลด้านตะวันตกอยู่ในอำนาจของโปรตุเกสอย่างสมบูรณ์ ซึ่งโปรตุเกสมีอิทธิพลที่มากทีเดียว เมื่อถึงต้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้ส่งราชทูตไปยังผู้สำเร็จราชการที่เมืองกัว ในปี พ.ศ. ๒๑๕๕ ทรงขอร้องไห้โปรตุเกสช่วยต่อต้านพระเจ้ากรุงอังวะ โดยพระองค์จะยกเมืองท่ามะละมาให้เป็นการตอบแทน** แต่สัมพันธภาพระหว่างไทยกับโปรตุเกสเสื่อมโทรมยิ่งขึ้น เนื่องจากออลันดากับไทยได้ทำสัญญาการค้ากัน ในปี พ.ศ. ๒๑๖๐ ซึ่งออลันดาได้รับสิทธิพิเศษในการซื้อหนังสัตว์ ๒ แมวว่าพระเจ้าทรงธรรมจะพยายามกระชับไมตรี ดังเช่นได้มีการทำสนธิสัญญากับโปรตุเกส และในปี พ.ศ. ๒๑๖๑ ก็ได้มีการส่งราชทูตไทยไปโปรตุเกส แต่คณะทูตชุดนั้นถูกผู้สำเร็จราชการที่เมืองกัวขังไว้ เพราะกลัวว่าทูตไทยจะไปทำสัญญากับโปรตุเกส เห็นว่าไม่ได้ประโยชน์ หรือนำชื่อเสียงให้กับโปรตุเกส ๔ เหตุนี้ทำให้พระเจ้าทรงธรรมไม่พอพระทัย และโปรตุเกสได้พยายาม

* มีสมณนามว่านายพลแห่งลีเรีย เป็นนักเดินเรือและทหารรับจ้างชาวโปรตุเกสอยู่ที่ยะไข่ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๑๔๒ พม่าเกิดความวุ่นวายภายในประเทศและถูกคุกคามจากชาติเพื่อนบ้าน ฟิลิป เดอ บริโต จึงฉวยโอกาสตั้งตัวเป็นใหญ่ เข้าทำการยึดเมืองทาสีเรีย ซึ่งเป็นเมืองสำคัญของพม่า จากนั้นก็พยายามครอบครองดินแดนพม่าตอนล่าง เขามีอำนาจอยู่ประมาณ ๑๔ ปี ในที่สุดก็ถูกกษัตริย์นอกเขตแดน (Anaukpötlun) แห่งพม่าปราบปรามลงได้

คราวที่ ฟิลิป เดอ บริโต โจมตีเมืองมะริดในปี พ.ศ. ๒๑๕๕ นี้เป็นปลายสมัยที่เขามีอำนาจอยู่ทางตอนล่างของพม่า

* ศิลปากร, กรม เอกสารของออลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา นันทา สุตกุล แปล หน้า ๓๕-๓๖

** ความคิดที่จะยกเมืองท่าให้ชาติตะวันตกเพื่อช่วยต่อต้านศัตรู เริ่มมีมาแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถแล้ว

๒. สนธิสัญญาและกฎหมาย, กรม, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศภาคภาษาต่างประเทศ หน้า ๑

๓. จาซินโต โจเซ โด นาสิซิเมนตู โมร่า, พันตรี., "ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกสกับประเทศสยาม" ล.ค. ปีที่ ๑ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๔

๔. ศิลปากร, กรม., บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๙ เล่ม ๑ ไพโรจน์ เกษเมณกิจ แปล หน้า ๑๑๔

กีดกันฮอลันดาในทุกทาง * แต่ไม่สำเร็จ ทั้งนี้เพราะกษัตริย์ไทยมีนโยบายต้อนรับพ่อค้าชาวต่างประเทศ ^๒ ประกอบกับขณะนั้นอำนาจของโปรตุเกสเริ่มเสื่อมลง* แต่อำนาจของฮอลันดากำลังเพิ่มพูนขึ้น (โดยเฉพาะหลังจากที่ฮอลันดาทำสัญญากับไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๖๐) จึงทำให้เกิดการวิวาทระหว่างโปรตุเกสกับฮอลันดา คือโปรตุเกสได้ยึดเรือของฮอลันดาในแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๙ พระเจ้าทรงธรรมมังคัมไทโปรตุเกสคืนเรือให้แก่อฮอลันดา และโปรตุเกสได้ยึดเรือโปรตุเกสเป็นการตอบแทน จึงทำให้เกิดสงครามระหว่างอยุธยากับมะนิลา**^๓ แต่พ่อค้าโปรตุเกสในอยุธยาได้รับพระบรมราชานุญาตให้อยู่ต่อไป นอกจากนั้นความยุ่งยากทางการเมืองของไทยเมื่อสิ้นรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม*** และการที่โปรตุเกสถูกกล่าวหาว่ามีส่วนพัวพันในการกบฏร่วมกับขุนนาง ^๔ (ซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับพระเจ้าปราสาททอง) จึงทำให้สัมพันธภาพระหว่างไทยกับโปรตุเกสเสื่อมทรามยิ่งขึ้น ประกอบกับในปี พ.ศ. ๒๑๙๔ ตันรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง โปรตุเกสได้ไ้กล่าวถึงยึดเรือกำปั่นหลวงของไทยในทะเล ไทยจึงได้ตอบโดยยึดเรือโปรตุเกสไว้บางลำ พร้อมทั้งจับกุมลูกเรือไว้เป็นเชลย พวกนี้ถูกขังเป็นเวลา ๒ ปี แต่ภายหลังมีทูตของพระเจ้าโปรตุเกส

* เช่นคิดจะชิงเมืองเมาะตะมะไปจากไทย เพราะกลัวว่าฮอลันดาจะไปค้าขายแข่งกับโปรตุเกสที่เมืองนี้ หอการค้าไทย ล.ค. หน้า ๑๙๔-๑๙๕

^๒ จะเห็นได้จากข้อตกลงระหว่างไทยกับโปรตุเกสในปี พ.ศ. ๒๑๕๕ ข้อ ๓ ที่โปรตุเกสต้องการจะให้ขับไล่พวกฮอลันดาออกไป แต่พระเจ้าทรงธรรมปฏิเสข ล. หน้า ๑๙๔-๑๙๖

* จะเห็นได้จากจดหมายของ จอห์น บราวน์ มีไปถึง จอห์น จูร์แดง ที่เมืองบันดัม เขียนที่ปัตตานี ๒๔ ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๑๖ ว่าโปรตุเกส เป็นพวกอาศัยอยู่ในกรุงสยามที่เลวทรามคำซำกว่าใคร (กิลปากกร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี หน้า ๔๔)

** ในปี พ.ศ. ๒๑๒๓ ราชบัลลังก์โปรตุเกสวางลง พระเจ้าฟิลิปที่ ๒ แห่งสเปนจึงอ้างสิทธิในราชบัลลังก์ โดยถือสิทธิทางพระราชมารดา ดังนั้นโปรตุเกสได้ถูกผนวกเข้ากับสเปน เป็นเวลา ๖๐ ปี จึงแยกตัวเป็นอิสระในปี พ.ศ. ๒๑๘๓

^๓ โยส เซาเตน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๖ ขจร สุขพานิช แปล ในชุดของคุรุสภา เล่มที่ ๔๗ หน้า ๑๕๕

*** ระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๙๑-๒๑๙๓ ภายหลังรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม คือกบฏของออกญา กลาไหม (ปราสาททอง) ซึ่งได้ประหาร พระเชษฐาธิราช และพระอาทิตย์วงษ์

^๔ จาซินโต โจเซ โด นาสติเมนตุ โมวรา, พันตรี., ล.ค. ปีที่ ๑ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๕-๕๖

เข้ามาจับตัวไป ซึ่งต่อมาพระเจ้าปราสาททองทรงทราบว่าไม่ใช่เป็นทูตจริง แต่เป็นเพียงพ่อค้า
ธรรมดา จึงทำให้พระองค์กริ้วมากถึงกับยึดเรือปอร์ตุเกสทั้งหมดที่อยู่ในพระราชอาณาจักร คือที่
อยุธยา นครศรีธรรมราช ตะนาวศรี แลทรงมีนโยบายที่จะติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ จึงโปรดให้
ลูกเรือนำพระราชสาส์นไปยังผู้สำเร็จราชการที่เมืองมะนิลา^๑ ซึ่งนับว่าได้ผลเพราะในปี
พ.ศ. ๒๑๓๒ และ ๒๑๓๕ ได้มีทูตปอร์ตุเกสเข้ามายังประเทศไทยและพระเจ้าปราสาททองก็ได้ส่ง
ทูตไทยไปยังเมืองมะนิลา เพื่อเป็นการตอบแทน^๒ แม้ว่าพระองค์ไม่ทรงโปรดปรานพวกปอร์ตุเกส
แต่พวกปอร์ตุเกสที่อาศัยในอยุธยาซึ่งมีอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยปราศจากเกียรติเหมือนเดิม
เพราะฐานะของปอร์ตุเกสเสื่อมลง^๓ แต่ก็อาศัยอยู่ในอยุธยาด้วยความสงบสุข^๔

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฮอลันดา

ฮอลันดา เป็นชาติตะวันตกที่มีความสัมพันธ์กับไทยอีกชาติหนึ่ง ซึ่งมีมาตั้งแต่
พ.ศ. ๒๑๔๐ * ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฮอลันดา มีขึ้นหลังจากมีความสัมพันธ์กับปอร์ตุเกสเกือบ
หนึ่งศตวรรษ โดยนักเดินเรือฮอลันดา ชื่อ ฮุตมาน (Houtman) สามารถเดินเรือมาถึงเมือง
บันตัม (Bantam) ในปี พ.ศ. ๒๑๓๘ และกลับไปฮอลันดาพร้อมกับเครื่องเทศ พริกไทยและ
สินค้าอันมีค่า^๕ ในที่สุดรัฐบาลฮอลันดาจึงประกาศตั้งบริษัทสหอินเดียตะวันออก (United East

^๑ Dowring, Sir John., The Kingdom and People of Siam,
Vol. II p.62

^๒ โยส เขาเต็น ล.ก. หน้า ๑๕๕-๑๖๐

^๓ "ในการเข้าเฝ้า พวกปอร์ตุเกสได้ทิ้งปลายขันท้าสุด" ศิลปากร, กรม, เอกสาร
ฮอลันดา..... หน้า ๒๗๖

^๔ โยส เขาเต็น ล.ก. หน้า ๑๕๕-๑๕๘

* ชาติตะวันตกที่มีความสัมพันธ์กับไทยภายหลังปอร์ตุเกส แต่ก่อนหน้าฮอลันดาคือสเปน
แต่เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสเปนค่อนข้างจะห่างเหินและไม่มีผลต่อสถานการณ์ใน
รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ จึงไม่กล่าวถึง แต่ผู้ที่สนใจอาจศึกษาได้จาก สมจิต อนุมานราชชน การทูต
ของไทยในสมัยอยุธยา หอการค้าไทย ประวัติศาสตร์การค้าไทย ขจร สุขพานิช ออกญาวิไชเยนทร์ เป็นต้น

^๕ สมจิต อนุมานราชชน ล.ก. หน้า ๑๖ และ Blankwaardt, W., "Notes upon
The Relations between Holland and Siam" The Siam Society, Vol. VII. pp.14-15

India Company * ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๑๔๕ ๑

ฮอลันดาได้ตั้งสถานีการค้าขึ้นที่ปัตตานีในปี พ.ศ. ๒๑๔๖ โดยเห็นว่าปัตตานี** เป็น "ประตูไปสู่จีนและญี่ปุ่น" ขณะนั้นปัตตานีเป็นเมืองขึ้นของไทย ฮอลันดาจึงคิดที่จะติดต่อกับอยุธยา โดยส่งทูตชื่อ คอรเนลิส สเปกซ์ เขามาเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรในปี พ.ศ. ๒๑๔๗ เพื่อทำความตกลงในเรื่องการค้า และขอตั้งสถานีการค้าขึ้นที่อยุธยา โดยมี สเปกซ์ เป็นผู้อำนวยการคนแรก ๒ จุดมุ่งหมายของฮอลันดาในการติดต่อกับไทยคือ เรื่องการค้าเพียงประการเดียว ๓ ซึ่งไทยก็ยินยอมติดต่อกับฮอลันดา เพราะช่วงเวลาเพียง ๓ ปี (๒๑๔๗-๒๑๕๐) ไทยก็ได้ส่งทูตไปฮอลันดา (ในสมัยพระเอกาทศรถ พ.ศ. ๒๑๕๐) อันนับเป็นทูตไทยชุดแรกที่ได้เดินทางไปยุโรป ความมุ่งหมายของคณะทูตชุดนี้ คือ การค้า และยังได้ขอขมับานเมือง ตีกราม ที่อยู่อาศัยและการขอเรือเดินทะเล ตลอดจนทูตของข้างฝีมือในการขอเรือเดินทะเล ข้างไม้ และข้างฝีมืออื่น ๆ ๔ ฮอลันดาที่เมือง

* บริษัทฮอลันดาตะวันออก (Verenigde Oostindische Compagnie, V.O.C.) เป็นบริษัทที่จัดตั้งโดยได้รับกฤษฎีกาจากรัฐบาลฮอลันดา เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๔๔ โดยได้รับสิทธิผูกขาดค้าทางตะวันออกตั้งแต่แหลมกู๊ดโฮป ถึงช่องแคบแมกเจนแลน เป็นเวลาถึง ๒๑ ปี และมีอำนาจที่จะทำสนธิสัญญา สร้างป้อม สร้างกองทัพ ตลอดจนการพิพากษาคดี ในดินแดนที่ไปทำการค้า

๑. สมัย อนุমানราชชน ล.ก. หน้า ๑๗ อ้างจาก (John Bruce, Annals of the Honourable East India Company, London, 1810, p.4, The Imperial Gazetteer of India, Vol.II Oxford, 1908, p.451) และ W. Blankwaardt, op. cit. p. 17

** อาณาจักรปัตตานี ตามหลักฐานของจีนกล่าวไว้ว่าตั้งขึ้นเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๒ เรียกว่า ลังยาฮั่ว (Lang-ya-hsue) ในพงศาวดารมาเลย์ ชาว เรียกว่า ลังกาสูกะ (Langkasuka) เป็นอาณาจักรที่มีความสำคัญเรื่อยมา จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ทูรยละเอียดเพิ่มเติมใน Paul Wheatley Golden Khersonese บทที่ ๑๖

๒. สมัย อนุমানราชชน ล.ก. หน้า ๑๘

๓. หอการค้าไทย ล.ก. หน้า ๑๖๔

๔. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๑ จดหมายเหตุเบริบิล เทาว์วัน ถึงบริษัทฮอลันดาอินเดีย หน้า ๑ - ๒

บันทึกไม่พอใจที่พ่อค้าพาทูตไทยมาแต่ทูตไทยก็ได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามอริซแห่งราชวงศ์ออเรนจ์
(Mourice of Nassau) * เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๑ ดังนั้นฮอลันดาจึงตัดสินใจส่งพ่อค้าให้เดินทาง
มาพร้อมกับทูตไทยด้วย

* ทาทีในการติดต่อค้าขายของฮอลันดาแบ่งเป็น ๒ ระยะ ระยะแรก คือระยะปี ๒๑๔๗
ถึง ๒๑๗๑ มีลักษณะเป็นไปด้วยดี ทั้งนี้ก็เพราะว่า

๑. อุทยานเป็นสถานี่กลางสำหรับติดต่อค้าขายระหว่างอินเดีย จีนและญี่ปุ่น ฮอลันดา
มีความมุ่งหมายที่จะเตรียมไปทำการค้าขายต่อไปในประเทศจีน ซึ่งในรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศธรรม ไทยมีกำนันหลวงไปค้าขายไกลถึงกว๋างตุ้ง^๓ และญี่ปุ่นในขณะนั้นไม่นิยมติดต่อ
ค้าขายกับชาติตะวันตก เพราะเห็นว่าศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเป็นภัยต่อสังคมและการ
ปกครองของญี่ปุ่น^๔ ถึงฮอลันดาจะระยะนั้นยังติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นไม่สะดวก

๒. ฮอลันดาต้องการสินค้าจากไทย เพื่อส่งไปขายยังที่ต่าง ๆ เช่น ไม้ฝาง หนังกว่ง
และของทองส่งไปขายยังโคโรมัลเดิล**^๕

๓. ฮอลันดาต้องการข้าวจากไทยเพื่อส่งไปยังเมืองในประเทศของฮอลันดาที่
ปัตตาเวีย^๖

* ดูรายชื่อกับดักฮอลันดา ตลอดจนระยะเวลาที่ขณครองราชย์ ใน Roador's
Digest Almanac and Year Book ค.ศ. ๑๘๖๗ หน้า ๕๒

๑. สมจิต อนุมานราชชน ล.ค. หน้า ๑๘

๒. ค. หน้า ๑๘

๓. ศิลปากร, กรม เอกสารของฮอลันดา สมัยกรุงศรีอยุธยา จัดพิมพ์ถึงนายวิศเคอร์
สปรินค์เคิล วันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๑๕๓ หน้า ๒๓

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ ในชุดของจุฬาสภา เล่ม ๑๘ หน้า
๑๔๑-๑๕๐ และ George B. Sansom, A History of Japan, 1615 - 1867, pp. 5-6
36-45 แต่สำหรับฮอลันดาซึ่งมาติดต่อค้าขายในปี พ.ศ. ๒๑๔๘ นั้น มิได้มีจุดประสงค์เพื่อเผยแพร่
ศาสนา ดังนั้นเมื่อญี่ปุ่นประกาศต่อต้านพวกคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก จึงได้รับอนุญาตให้
ติดต่อค้าขายต่อไป

** ข่ายฝั่งทะเลตะวันออกของอินเดีย

๕. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๑ หน้า ๖

๖. หอการค้าไทย ล.ค. หน้า ๑๖๒

๔. ออลันดาขณะนั้นยังไม่มีอำนาจเพราะถูกพวกมัวร์ มลายู และพวกปอร์ตุเกสกีดกัน
ประกอบกับทุนรอนในบางครั้งมีไม่มากพอ^๑

ดังนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจที่ออลันดาพยายามเอาใจเขยี่ยไทย เพื่อผลประโยชน์ทาง
การค้าของตนเอง และเมื่อสถานการณ์ภายในของไทยเกิดเหตุการณ์ยุ่งยากตอนเปลี่ยน
แผ่นดินในปี พ.ศ.๒๑๕๓^๒ อันเป็นช่องทางให้ออลันดามีโอกาสแสดงความคิดความชอบ โดยช่วย
สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งครองราชย์เมื่อ พ.ศ.๒๑๕๔ อายุ ๒๒ พรรษา^๓ ปราบจลาจลผู้
และช่วยรบกับพระเจ้าลานช้าง ดังเอกสารออลันดากล่าวว่า เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๑๕๕
สมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวออกอุทก่าแพงเพชร พยายามปลงพระชนม์พระเจ้าแผ่นดิน และวันเดียว
กันนั้นพวกผู้หนึ่งก็ถูกขับไล่ออกจากเพชรบุรี เมื่อพระเจ้าลานช้างทราบเรื่องการจลาจลนี้ จึงยกทัพ

^๑ ดังจะเห็นได้จากจดหมายที่ คอรัเนลิส ฟอน นิววูท เขียนไปถึง ทอมัสเตอร์คัม
(Amstordam Chambor) แห่งบริษัทอีสต์อินเดีย คอมปานี ลงวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๑๖๑ ว่า
ออลันดาขาดแคลนเงินสด จึงต้องปล่อยสินค้าให้ตกอยู่ในมือของปอร์ตุเกส พวกมัวร์และพวกมลายู
ศิลปิน, กรม เอกสารออลันดา สมัยอยุธยา หน้า ๘๓

^๒ เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ.๒๑๕๓ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ เป็น
ผู้ครองต่อมา แต่สิ้นพระชนม์ในคราวกบฏ เมื่อปี ๒๑๕๔ ดังนั้นพระอินทราชา ซึ่งเป็นโอรสองค์หนึ่ง
ของพระเอกาทศรถ ได้ขึ้นครองต่อ ทรงพระนามว่าพระเจ้าทรงธรรม ขจร สุขพานิช "สอบศักราช
ปรีชาลสมเด็จพะเอกาทศรถ" ตอน ๓ ศิลปิน ปีที่ ๑๑ เล่ม ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๐

^๓ พระเอกาทศรถ ครองราชย์ปี พ.ศ.๒๑๔๔-๒๑๕๓ ศรีเสาวภาคย์ ครองราชย์ปี
๒๑๕๓-๒๑๕๔ พระเจ้าทรงธรรม ครองราชย์ปี พ.ศ.๒๑๕๔-๒๑๖๑ ขจร สุขพานิช ล.ค. ปีที่ ๑๑
เล่ม ๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๖ นี้เป็นแนวความคิดล่าสุดเกี่ยวกับปีที่ครองราชย์ ของพระเอกา-
ทศรถ ซึ่งแต่เดิมนั้นมีผู้ให้ไว้แตกต่างกันมากคือ สังคีตวงศ์ ๖ ปี, พระราชพงศาวดาร ฉบับบริติช
มิวเซียม ๗ ปี, พระราชพงศาวดาร ฉบับหมอบลัดเล (แบรดเลย์) ๘ ปี, พระราชพงศาวดาร
ฉบับพระราชหัตถเลขา ๘ ปี, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕, ๑๕ ปี และ G.V. Smith, The
Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya, 1604 - 1694
ซึ่งเป็นปริทัศน์นิพนธ์ปริศนาเอก เมื่อปี ค.ศ.๑๘๙๔ ได้ให้รายละเอียดว่า ครองจากปี พ.ศ.๒๑๔๔ ถึง
เดือนตุลาคม ๒๑๕๓ หรือ กลางปี พ.ศ.๒๑๕๔ อนึ่ง ในปริทัศน์นิพนธ์นี้ได้กล่าวว่า ผู้ที่ครองต่อจาก
พระเอกาทศรถคือพระเจ้าทรงธรรม โดยไม่มีศรีเสาวภาคย์ Appendix II

มาเพื่อขับไล่อังกฤษ แล้วจะได้เข้าครองสยามเสียเอง^๑ พระเจ้าทรงธรรมทรงขอรับรองให้ออลันดา
ช่วยเหลือขับไล่อังกฤษออกจากประเทศภายใน ๒๓ วัน และให้เป็นใหญ่ในการสู้รบกับพระเจ้าหลานชาย
จนได้ชัยชนะ ผลประโยชน์ที่ออลันดาได้รับคือ เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดิน และเมื่อขับไล่อังกฤษ
ได้แล้ว ออลันดาก็สามารถค้าขายได้โดยเสรี^๒ ทั้งนี้เนื่องจากความดีความชอบนั้น อาจจะเป็น
เหตุให้พระเจ้าทรงธรรมอนุญาตให้ออลันดา ทำสัญญากับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (ลิกอร์) ในปี
พ.ศ. ๒๒๕๕ โดยฝ่ายนครศรีธรรมราชไม่เก็บภาษีอากรใด ๆ ทั้งสิ้น สิทธิทางการค้านี้ให้เฉพาะ
ชาติออลันดา บอมให้สร้างบ้านที่ริมวัดล้อมรอบ และอนุญาตให้ผู้สำเร็จราชการ (Governor
General) สร้างสิ่งก่อสร้างได้ และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เพื่อตอบแทนสิทธินี้
ออลันดาจะต้องเสียค่า จังกอบ ฤชา เป็นเงิน ๕,๐๐๐ ฟลอรีน^๓ ค่าสัมปทานที่ออลันดาจะต้อง
เสียนี้เอง นอกจากนั้นยังคิดที่จะพระราชทานเมืองมะละตะมะ และเมืองตะนาวศรีให้แก่ออลันดา^๔
พร้อมทั้งสัญญาว่าจะอนุญาตให้ออลันดาเพียงชาติเดียวมีสิทธิค้าขายที่เมืองสงขลาได้^๕ นอกจากนี้
ในปี พ.ศ. ๒๒๕๕ พระเจ้าทรงธรรม ยังเสนอยกเกาะหน้าเมืองมะริด (ในอ่าวตะนาวศรี) ให้แก่
ออลันดาอีก แต่ออลันดาปฏิเสธโดยอ้างว่า ไม่ได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการบริษัท ดังนั้นจึงเห็นได้
ชัดว่า ในระยะแรกนั้น ออลันดาไม่มุ่งหมายเพื่อการค้าเท่านั้น ไม่ได้คิดที่จะตั้งรกราก จึงปฏิเสธไม่
รับที่ดิน พร้อมทั้งหลีกเลี่ยงที่จะเป็นผู้อยู่ครองชาวพื้นเมือง^๖ ในที่สุดไทยกับออลันดาได้ทำสัญญากัน
แรกกันเมื่อ พ.ศ. ๒๒๖๐ โดยมีใจความสำคัญคือ ให้สิทธิพิเศษแก่ออลันดาในการทอหนังกางและ
หนังสัตว์^๗ การที่ออลันดาสามารถทำสัญญากับไทยได้นั้น เป็นการคัดค้านและกีดกันผลประโยชน์

^๑ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรี..... จัดหมายจาก คอรเนเลียส พอน นิวรุท
ถึง เอ็น แจน เทน ลงวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๕๕

^๒ ศิลปากร, กรม เอกสารออลันดา..... หน้า ๓๓-๓๔

^๓ ศิลปากร, กรม ล.ก. หน้า ๔๓ และบันทึกเรื่องสัมพันธไมตรี..... เล่ม ๑ หน้า ๑๓-๑๔
ในระหว่างนั้น เงิน ๑ ชั่ง เท่ากับ ๑๒.๔ ฟลอรีน

^๔ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรี..... เล่ม ๑ หน้า ๑๕

^๕ ศิลปากร, กรม เอกสารออลันดา.... หน้า ๖๓

^๖ ล.ก. หน้า ๔๓-๔๔

สิทธิพิเศษนี้ยังไม่ใช่เป็นการผูกขาดทางการค้า

^๗ สนธิสัญญาและกฎหมาย, กรม. ล.ก. เล่ม ๑ ตูมภาษาต่างประเทศ หน้า ๑-๒

ของปอร์ตุเกส (ดังได้กล่าวมาแล้ว) และอังกฤษอย่างมาก^๑ นอกจากนี้ยอลันดายังได้พยายาม
ชักให้กษัตริย์ไทยเห็นว่า ปอร์ตุเกสใช้การเผยแพร่ศาสนาเป็นเครื่องมือในการสอดแทรกทางการเมือง^๒
ซึ่งมีผลให้ยอลันดาสามารถกำจัดอิทธิพลของปอร์ตุเกสในไทยได้ ยอลันดาจึงได้พยายาม
เอาใจไทยอย่างมากถึงส่งปืนใหญ่พร้อมทั้งลูกปืน ชัลเฟอร์และปืนโลหะมาถวาย พระเจ้าทรงธรรม
ในปี พ.ศ. ๒๒๖๕ แต่ขณะเดียวกันยอลันดาก็พยายามหาหนทางที่จะติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นโดยไม่ต้องผ่าน
ไทยด้วย^๓

ระยะที่ ๒ จากปี พ.ศ. ๒๒๗๑-๒๒๘๔ แนวโน้มของยอลันดาได้เปลี่ยนไป เพราะเมื่อ
ยอลันดาประสบความสำเร็จในการกำจัดคู่แข่งชั้นทางด้านการค้า คือปอร์ตุเกสและอังกฤษได้แล้ว ก็
เปรียบเสมือนหนึ่งว่า ยอลันดาสามารถคุมตลาดการค้ากับญี่ปุ่นไว้ได้ ซึ่งจะทำให้ยอลันดาได้กำไร
มหาศาล เพราะข้อหนึ่งกว้างในราคาถูก แต่ไปขายในราคาแพงที่ญี่ปุ่น^๔ ทำให้ฐานะของยอลันดา
มั่นคง แต่ถึงแม้ว่ายอลันดาจะได้กำไรมากมาย ก็ยังไม่พอใจที่พ่อค้าชาวจีนมากกว่างานซื้อหนึ่งกว้างไป
ขายแข่งกับยอลันดาที่ญี่ปุ่น แต่ยอลันดายังไม่กล้าทำการรุนแรงเพราะกลัวจะเกิดการกระทบกระทั่ง
กับความสัมพันธ์ของยอลันดาต่อจีน ทั้งกษัตริย์ไทยเองก็เป็นพ่อค้าคนสำคัญเพราะมีทุน มีเรือสำเภา
ที่จะส่งสินค้าไปขายยังประเทศจีนและอินเดีย พร้อมทั้งมีตัวแทนทำการค้า ตามเมืองท่าต่าง ๆ
ฉะนั้นปีหนึ่ง ๆ ทรงได้กำไรเป็นอันมาก^๕ และพระองค์ยังได้บันทึกหนึ่งกว้างไปขายยังญี่ปุ่นอีกด้วย^๖

^๑ ศิลปากร, กรม. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.... เล่ม ๑ หน้า ๑๑๑๓ จะได้กล่าว
ละเอียดในคลบทต่อไป

^๒ จาซินโต โจเซ โต นาสซิเมนตุ โมรวา, พันตรี ล.ด.ปีที่ ๑ เล่ม ๓ กันยายน ๒๔๙๐
หน้า ๕๕

^๓ ดังจะเห็นได้จากจดหมายต่าง ๆ จากที่ ฟิเรนโด ถึงนายแลมเบิร์ต จากอบเสน เฮน
ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๕๓ ในฉบับวันที่ ๔ พฤศจิกายน ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า... จำเป็นอีก
เหมือนกันที่จะต้องเริ่มงานค้าขายกับญี่ปุ่นไว้ เพราะกำลังเห็นทางได้กำไร ถึงเราเพียงแต่เป็น
คนกลางให้ญี่ปุ่น เอกสารยอลันดา.... หน้า ๒๕

^๔ ล.ด. หน้า ๓๖

^๕ โยส เขาเต็น ประชุมพงศาวดารภาค ๗๒ ในชุดของจุฬาราชมนตรี เล่มที่ ๔๗ หน้า ๑๕๖

^๖ ศิลปากร, กรม. เอกสารยอลันดา..... หน้า ๒๒๒

จึงทำให้ข้อสันดาพยายามอย่างยิ่งที่จะผูกขาดการค้าทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งพระเจ้าปราสาททอง
จะพระราชทานสิทธิให้โดยอสังคาส่งทัพเรือที่เข้มแข็งมาช่วยปราบกบฏปัตตานี ในปี พ.ศ.๒๑๙๗^๑
แต่การปราบกบฏคราวนี้ไม่สำเร็จ^๒ ดังนั้นพระองค์จึงเพิกถอนการภาษีอากรสงครามหนึ่ง และ
พระราชทานที่ดินให้แก่ โยส เขาเต็น หัวหนาบริษัทจีนเก็บตะวันออกที่อยุธยา เพื่อปลูกบ้านรวม
ทั้งยอมให้ขุนนางอสังคาส่งทัพเรือร่วมกับขุนนางได้ แต่อสังคาส่งทัพเรือยังไม่พอใจในสิทธิ^๓ และ
ฝ่ายไทยเริ่มมีเรื่องบาดหมางกับอสังคาส่งทัพเรือ เนื่องจากเหตุการณ์เมื่อปีที่แล้ว (พ.ศ.๒๑๙๖) พอล
เอกชนของอสังคาส่งทัพเรือ ได้ปล้นเรือกำปั่นของพระเจ้ากรุงสยามในทะเลหลวง ซึ่งทำให้พระเจ้า
ปราสาททองทรงพิโรธ และคิดจะจับเรือ เวลสัน (Volsen) ของอสังคาส่งทัพเรือ^๔ เหตุนี้จึง
ทำให้พระเจ้าปราสาททองไม่โปรดปรานอสังคาส่งทัพเรือ การทะเลาะวิวาทระหว่างไทยกับอสังคาส่งทัพเรือจึงเกิด
ขึ้นเสมอ ทั้งนี้อสังคาส่งทัพเรือกล่าวหาว่าไทยอิจฉาในความมั่งมีและการมีอำนาจของอสังคาส่งทัพเรือ^๕

ในระบอบปี พ.ศ.๒๑๙๑ - ๒๒๐๑ อสังคาส่งทัพเรือมีความเจริญทางด้านการค้า และอำนาจก็
เพิ่มพูนขึ้น จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเอาใจไทย คือ

๑. อสังคาส่งทัพเรือสามารถติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นได้โดยสะดวกในปี พ.ศ.๒๑๙๖ โดยสามารถ
กำจัดอิทธิพลของโปรตุเกสแบบเดียวกับที่ใช้ในประเทศไทย และบอกอุปนายในการเผยแพร่ศาสนา
ของโปรตุเกสให้ญี่ปุ่นทราบ ซึ่งเป็นผลให้พวกโปรตุเกสและพวกเข้ารีตถูกเนรเทศและถูกประหาร
ชีวิต^๖ ดังนั้นอยุธยาจึงหมดความสำคัญในฐานะที่เป็นสถานีกลางให้อสังคาส่งทัพเรือติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่น

๑. สังข พ. โนทัย พระเจ้าปราสาททอง หน้า ๓๓๔-๓๓๕

๒. ด. หน้า ๓๔๑-๓๔๒

๓. ด. หน้า ๓๓๙ อสังคาส่งทัพเรือเรียกว่า "เป็นการช่วยที่ไร้มล"

๔. ด. หน้า ๓๓๕-๓๔๐

๕. สมัย อนุমানราชชน ล.ก. หน้า ๒๑ (อ้างอิง J. van Vliet, Revolutions
arrivées au Siam on 1647, Paris, 1663.)

๖. ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์ สำเนาอักษรวิญญาน (ฉบับย่อ) หน้า ๑๕๑

๒. ฐานะของบริษัทมั่นคงยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่อลันดาสามารถติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นได้โดยตรง ดังจะเห็นได้จากบันทึกของโยเซาเต็น ว่าหลังจากติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นได้เพียง ๒ ปี บริษัทก็ได้กำไรมหาศาล จากผลกำไรนั้นอลันดาจึงสามารถสร้างตึกหุหราซันที่อุซุยา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๗ สร้างถึงเกือบอย่างดี สถานการณ์ค้าของบริษัทที่อุซุยา เป็นสถานที่ที่ดีที่สุดของอลันดาในตะวันออก *

๓. ออลันดาได้เข้าไปปกครองปัตตาเวีย* และเกาะอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียง ในที่สุดอลันดาก็สามารถตีเมืองมะลักกาจากโปรตุเกส เมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๔ จึงทำให้ออลันดาสามารถคุมเส้นทางเดินเรือเข้าสู่อ่าวไทยทางทิศตะวันตกได้

๔. ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องชาวไคเกิดเรื่องกระทบกระเทือนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง คือในปี พ.ศ. ๒๑๗๕ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองไม่โปรดขายข้าวให้ออลันดา เว้นแต่ผู้สำเร็จราชการจะทูลรองอา และพระองค์จะขายข้าวให้เท่าที่ทรงเห็นควร ๒ จึงทำให้วันวลิต ผู้อำนวยการคลังสินค้าฯ ว่าจะส่งกองทัพเรือจากปัตตาเวียมาตีกรุงศรีอยุธยา ** สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงมีคำสั่งให้จับพวกอลันดาพร้อมทั้งเนรเทศให้ออกจากพระราชอาณาเขตภายในหนึ่งวัน พร้อมทั้งเตรียมกองทัพเรือเพื่อจะยกไปตีปัตตาเวีย ๓ ในที่สุดเหตุการณ์ก็คลี่คลายลง แต่ออลันดาก็หาวิธีการเพื่อแก้ปัญหานี้ โดยซื้อข้าวเป็นจำนวนมากจากโจะเมณฑล (Coromandel) และจากทอน ๆ ซึ่งอาจจะรบกวนญี่ปุ่นก็ได้ ๔ ดังนั้นอุซุยาจึงกลายเป็นความสำคัญในด้านที่เป็นแหล่งข้าวของปัตตาเวีย

* โยส เทาเต็น ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗ ในชุดของกรุงสุภาเล่มที่ ๔๗

หน้า ๑๖๗-๑๖๘

* ออลันดาได้ปัตตาเวียในปี พ.ศ. ๒๑๖๒

๒. สังข์ พ.โนทัย ล.ด. หน้า

** ออลันดาเริ่มไต่ขวัญและคิดที่จะใช้กำลังกับไทย

๓. หอการค้าไทย ล.ด. หน้า ๒๑๔-๒๑๕

๔. ศิลปากร, กรม เอกสารของอลันดา..... หน้า ๒๒๐

ในระหว่างที่เกิดเหตุการณ์จริงครั้งนั้น สงขลาได้ก่อการกบฏขึ้นในปี พ.ศ. ๒๑๕๑ ตัวแทนของ บริษัทยอลันดาผู้หนึ่งอาสาจะส่งเรือมาช่วยไทยปราบสงขลา ๓๐ ลำ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จึงเตรียมทัพ โปรดให้ยกไปยังเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อสมทบกับกำลังของยอลันดาเพื่อเข้าโจมตีเมือง นครศรีธรรมราชแต่ปรากฏว่ายอลันดาปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือ โดยอ้างว่าไม่ไร่น้ำที่ ของบริษัทจะต้องมาทำสงครามกับชาติที่ไม่ได้มีเรื่องพิพาทกับบริษัท ซึ่งความจริงยอลันดาไม่มีความ จำเป็นจะต้องเอาใจไทยอีกต่อไป ดังที่กล่าวมาแล้ว ขณะเดียวกันนั้นปรากฏว่ามีเรือของยอลันดา ๒ ลำ เข้าไปยึดท่าเรือเมืองตะนาวศรีเป็นเวลาถึง ๒ เดือน " ทำให้พระเจ้าปราสาททอง พิโรธมาก และกลายเป็นเรื่องลูกลาม ประกอบทั้งไทยไม่สามารถที่จะปราบสงขลาได้ด้วย ๒" จึงทำให้พระเจ้าปราสาททองได้ตอบยอลันดาอย่างรุนแรงยิ่งกว่าครั้งใด ๆ โดยมีคำสั่งห้ามพนักงาน ชั่ง ตวง วัด ไม่ให้ชั่งตวงข้าวของของยอลันดา และยังห้ามคนงาน เช่นพวกช่างไม้ คนเลื่อยไม้ ลากไม้ ทำงานให้กับยอลันดา และมีประกาศเพิ่มเติมว่าจะไม่ยอมให้ชาวสยามและชาวมอญทำงาน กับยอลันดาอย่างเด็ดขาด " ทำให้ยอลันดาคงอยู่ในฐานะที่ถูกดูหมิ่น เหยียดหยามและยากลำบาก นานาประการ ยอลันดาจึงรู้ว่าจะปิดทางแล้วไปค้าขายกับกับพม่า ซึ่งเป็นศัตรูกับไทย" ดังนั้น จึงทำให้ไทยต้องเปลี่ยนท่าทีโดยโปรดปรานยอลันดาดังเดิม ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๒๑๕๓ มีเรือของผู้อำนวยการบริษัทยอลันดา เดินทางเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งพระองค์

๑. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... หน้า ๑๑

๒. เป็นที่น่าสังเกตว่า หลังจากที่ยอลันดาได้เมืองมะลิกกาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๔ นั้น ประเทศราชของไทยในหัวเมืองมลายูจะเริ่มแข็งเมืองกับไทยอีก ดังเช่นกบฏไทรบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๔๗ กบฏสงขลา ครั้งแรก พ.ศ. ๒๑๕๑ และกบฏสงขลาครั้งที่สองในปี พ.ศ. ๒๑๕๔ ทั้งไทยไม่สามารถปราบได้ และการที่ยอลันดาไม่ช่วยปราบ สาเหตุอีกประการหนึ่งอาจเป็นได้ว่าคนเป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง โปรดพิจารณาจาก ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๕ และสังข พ.นิตย ล.ด. หน้า ๓๑๙-๓๑๘ (อ้างอิงจากจดหมายเหตุยอลันดาชุดที่ ๑ เล่ม ๑๔ เลขที่ cc xxv III จดหมายจากเบเรเมบัส ฟอนฟลิต ถึงผู้ว่าราชการ อาร์โนลด์ ยอลส์เทน ลงวันที่ ๓๓ ตุลาคม ๑๖๔๔)

๓. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๑๔ และ ๑๕

๔. ด. หน้า ๒๑-๒๒

ให้การรับรองเป็นอย่างดี และโปรดให้เจ้าหน้าที่ฮอลันดาที่ประจำในไทย เข้าร่วมพิธีพระราชทาน
เพลิงศพพระราชบิดา* ซึ่งฮอลันดาถือว่าเป็นเกียรติอย่างยิ่ง^๑ แต่ไม่ได้หมายความว่าฮอลันดา
จะยุติความทะเยอทะยานในด้านการค้าเพียงเท่านั้น เหตุที่ฮอลันดาไม่สามารถจะใช้อำนาจกับไทย
ได้อย่างเต็มที่ เพราะว่าในระหว่างปี พ.ศ.๒๑๕๑-๒๑๕๕ ฮอลันดามีปัญหาทางด้านการค้า คือต้อง
ทำสงครามกับโปรตุเกส และมีเรื่องระหองระแหงกับอังกฤษ^๒ จึงไม่มีกำลังพอที่จะจัดการกับ
ไทย ประกอบกับนโยบายยึดเหนี่ยวของไทย จึงทำให้ไทยสามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ด้วยดี ดังนั้น
จึงกล่าวได้ว่า "เมื่อพระเจ้าปราสาททองสวรรคตในปี พ.ศ.๒๑๕๕ นั้น ฐานะของบริษัทในอยุธยา
อยู่ในขั้นดีพอควร แต่ไม่ใช่ดีอย่างวิเศษ"^๓

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษ

ชาติที่ติดตามฮอลันดาเข้ามาค้าขายในไทยอีกชาติ หนึ่งคืออังกฤษ เนื่องจากความสำเร็จ
ในด้านการค้าของชาวโปรตุเกสและสเปนในเอเชีย เป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้พ่อค้าอังกฤษออกมา
ค้าขายยังบริเวณแถบนี้ ประกอบกับฮอลันดาได้ขึ้นราคาพริกไทย จากน้ำหนักปอนด์ละ ๓ ชิลลิง เป็น
๘ ชิลลิง ในปี พ.ศ.๒๑๔๒^๔ อังกฤษนอกจากจะใช้เครื่องเทศในการรักษาและปรุงรสอาหารแล้ว
ยังใช้ชงดื่มคล้ายใบชา เพราะตอนนั้นอังกฤษยังไม่มีใบชา^๕ อังกฤษได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับ

* เป็นครั้งแรกที่ชาวตะวันตกได้รับเชิญให้มาในงานราชพิธี

^๑ สมจิต อนุมานราชชน ล.ค. หน้า ๒๔ (อ้างอิงจาก A new Voyage to the East Indies by Glanins, London 1682.)

^๒ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๒ หน้า ๑๘

^๓ Smith, G.V., The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya, 1604 - 1694., Doctoral Dissortation, 1974, P.119

^๔ Panikkar, K.M., Asia and Western Dominance, P.49

^๕ Ibid

เมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง* เมื่อคราวที่ เซอร์ เจมส์ แลงคาสเตอร์ (Sir James Lancaster) นำกองเรืออังกฤษมาที่เมืองอัชเชิน (Achin) เมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๔ เพราะว่าสุลต่านได้ปรึกษาเรื่องทูตไทยมาชักชวนให้ช่วยปราบเมืองมะลักกา ซึ่งในครั้งนั้นอังกฤษไม่ได้สนใจที่จะติดต่อกับไทย จนกระทั่งในปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถ พระองค์ส่งทูตไปฮอลแลนด์ คณะทูตไทยไปพักที่เมืองบันตัม และได้พบกับพ่อกาอังกฤษซึ่งมีกัปตัน วิลเลียม คีลลิง (William Keeling) เป็นหัวหน้า เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๑ ทูตไทยบอกว่าในประเทศไทยนั้นอาจจำหน่ายผ้าสีแดงพันผืนได้ในเวลา ๒ วัน และคงจะจำหน่ายได้ปีละมาก ๆ เพราะว่าคนไทยใช้ผ้าแดงคลุมหลังช้างและม้า นอกจากนั้นยังมีทองคำเนื้อดีมากมายรวมทั้งพลอยหลายชนิดราคาถูก^๒ เหตุนี้จึงทำให้อังกฤษสนใจที่จะค้าขายกับไทย ในที่สุดการเดินทางมาทางตะวันออกครั้งที่ ๔ ของเรือ โกลบ (Globe) พ่อกาอังกฤษก็ได้มาถึงปัตตานีเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๕๕ และได้รับอนุญาตให้สร้างโรงเก็บสินค้าขึ้น^๓ ต่อมาได้เดินทางขึ้นไปถึงอยุธยา มีกัปตัน โทมัส เฮลลิงตัน เป็นหัวหน้า และได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พร้อมทั้งถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ ในปีเดียวกันนั้น^๔ พระองค์

* จากบันทึกของ ราล์ฟ ฟิตช์ (Ralph Fitch) บุคคลผู้เดินทางจากหงสาวดีมาเชียงใหม่ เข้ามาในปี ๒๑๓๐ ปลายสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา

๑. สมัย อนุমানราชชน ล.ค. หน้า ๗๓ (อ้างอิงจาก *The Voyages of Sir James Lancaster to the East Indies*, Edited by C.R Markham (Hakluyt Society series) London, 1877, p.87

๒. จอห์น แอนเดอสัน มูลเหตุแห่งการค้าขายระหว่างไทยกับอังกฤษ นันทาสุดกุล แปล หน้า ๑

๓. ล.ค. หน้า ๔-๕

๔. ล.ค. หน้า ๗ วันที่เขาเผานั้น มีบันทึกไว้ต่างกัน คือ จอห์น แอนเดอสัน มูลเหตุแห่งการค้าขายระหว่างไทยกับอังกฤษ หน้า ๗ ว่าเขาเผ่าวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๑๕๕

ส่วน บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๑ หน้า ๑๗ กล่าวว่า เขาเผ่าเมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๑๕๕ และ Francis H. Giles Analysis of Van Vliet's Account of Siam (JSS Vol xxx. pt. II p.175) ว่าเขาเผ่าเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๑๕๕ (อ้างใน สมัย อนุমানราชชน ล.ค. หน้า ๗๖)

โปรดอนุญาตให้ทำการค้า และพระราชทานบ้านหลังหนึ่ง เป็นที่กัก ๓ ชั้น ให้เป็นคลังสินค้าของอังกฤษ ซึ่งฮอลันดาคิดไม่ถึง คลังสินค้าหลังนี้อยู่ใกล้ ๆ กับคลังสินค้าของฮอลันดา อยู่ในสภาพทรุดโทรม ซึ่งต้องใช้พระราชทรัพย์เป็นจำนวนมากเพื่อซ่อมแซมให้สภาพเดิม^๑ และในปีต่อไปคือ พ.ศ. ๒๑๕๖ การเดินทางครั้งที่ ๑๐ ของเรือโกลบ กับตันเบ็คส์ ได้พบทูตไทยที่เมืองอัจเจ* ทูตได้ชวนอังกฤษ เข้ามาค้าขาย ได้แจ้งว่า ณา ๒,๐๐๐ ฟัม อาจขายได้ในเวลา ๒ เดือน ที่เมืองไทยใหม่ดิม กำนาน มีมากและคุณภาพดี หมวกสีดำและสีแดงตลอดจนกระจกสองหน้าก็ขายดี นอกจากนี้การชั่งน้ำหนักก็ ต่างกันคือ ที่เมืองอัจเจน้ำหนัก ๔ บาฮา** ที่เมืองไทยหนักเพียง ๓ บาฮา เท่านั้น^๒ การที่อังกฤษ คิดต่อกับไทยนี้ มีจุดประสงค์เพื่อเปิดความสัมพันธ์ทางการค้า แลจุดประสงค์ที่แฝงอยู่ก็เช่นเดียวกับ ของฮอลันดา คือเพื่อจะได้ติดต่อค้าขายกับจีนต่อไป^๓ เมื่อตั้งทางอังกฤษในอยุธยา ปีเตอร์ ฟลอริส (Peter Floris) ชาวฮอลันดาแต่ทำงานให้แถบบริษัทอังกฤษก็เริ่มขยายการค้าออกไป ให้กว้างขวาง โดยไปค้าขายถึงเชียงใหม่^๔ และญี่ปุ่น โดมองเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ ญี่ปุ่นดีขึ้นอีกเพราะโชเอะเอะเบียวสุ (Iyoyasu, ๒๑๕๖-๒๑๕๘) ได้ส่งสาสนมาถวายพระเจ้าทรงธรรม หลังปี ๒๑๕๖ เพื่อขอปืนเล็กยาว และไม้กฤษณา อังกฤษจึงหวังที่จะใช้ไทยเป็นสะพานทอดไปสู่ญี่ปุ่น ประกอบกับคุณลักษณะที่ข้อดีของดิน ความงามของสิ่งประดิษฐ์ของญี่ปุ่น ทำให้อังกฤษปรารถนาที่จะติดต่อ ค้าขายกับญี่ปุ่นเป็นอย่างยิ่ง^๕ แต่อังกฤษก็พบกับอุปสรรค คือ ต้องแย่งชิงอำนาจทางการค้ากับฮอลันดา

^๑ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๑ หน้า ๑๗

* ทูตคงยังไม่ทราบข่าวว่ามีเรืออังกฤษเข้าไปค้าขายที่อยุธยาแล้ว

** Bahar เป็นมาตราชั่งของฮอลันดาในสมัยนั้น ๑ บาฮา = น้ำหนักเงิน ๒๒ บาท ของไทย

^๒ สมัย จอมานราชชน ล.ค. หน้า ๗๗ (อ้างอิงจาก Journal of the 10th Voyage kopt by Ralp Cross, the pursor on board the "Hoscandor" The Voyagos of Sir James Lancaster to the East Indios p. 249)

ดังนั้นเมื่ออังกฤษมาขอสินค้าที่เมืองไทย ในจำนวนสินค้าเท่าที่ขอให้อัจเจ แต่อังกฤษจะเสียเงินน้อยลง

^๓ ศิลปากร, กรม เอกสารของฮอลันดา หน้า ๒๗

^๔ จอห์น แอนเดอสัน มูลเหตุแห่งการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับอังกฤษ หน้า ๑๔

^๕ ด. หน้า ๑๑-๑๓

ซึ่งขณะนั้นเริ่มมีอำนาจขึ้นเรื่อย ๆ ยอลันดาได้ชักชวนอังกฤษตั้งแต่แรกโดยเจรจาตัดหน้าอังกฤษในการผูกขาดการค้าฟริกไทยที่นครศรีธรรมราช ในปี ๒๑๕๕ และได้รับสิทธิพิเศษในการร่อนหนังกว้างจากพระเจ้ากรุงสยาม^๑ ขณะเดียวกันยอลันดาก็ใส่ร้ายคนอังกฤษ หาเรื่องวิวาท แล้วใช้วาจาสามหาพยายบคาย^๒ อังกฤษพยายามจะขยายการค้าไปยังหมู่เกาะอินเดียตะวันออก และติดต่อค้าขายกับเมืองตะนาวศรี แต่ถูกพวดยอลันดาและโปรตุเกสจับกุม ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๑๖๑ บริษัทอังกฤษกับบริษัทยอลันดาจึงประกาศสงครามกัน ในเวลาน้ำเอเซียอาคเนย์ที่ประเทศไทย เกิดการสู้รบ^๓ กันที่ปัตตานี ผลที่ยอลันดาเป็นฝ่ายชนะโดยฆ่าหัวหน้ากำลังสินค้าอังกฤษตาย และอวดอำนาจของตนโดยแสดงให้คนพื้นเมืองเห็นว่ายอลันดามีอำนาจเหนืออังกฤษ^๔ ในขณะที่ยอลันดาพยายามขัดขวางการค้าของอังกฤษนั้น อังกฤษพยายามจะหาช่องทางค้าขายกับเมืองนครศรีธรรมราช วิธีที่อังกฤษใช้คือการนำของกำนัลมามอบให้ในที่สุดเจ้านครศรีธรรมราชก็ยอมให้อังกฤษตั้งโรงสินค้าได้ในปี พ.ศ. ๒๑๖๔ ที่เมืองนครศรีธรรมราช อังกฤษยังพบว่าพ่อค้าชาวจีนไม่ยอมเจรจาเรื่องการค้ากับอังกฤษ ทั้งนี้เพื่อตนจะได้ผูกขาดการค้าไว้เอง^๕ และอังกฤษยังถูกยอลันดาขัดขวางการค้าฟริกไทยที่นครศรีธรรมราช อังกฤษจึงขอพระราชสาสน์ทอดตราอนุญาตให้ค้าขายที่นครศรีธรรมราชโดยเสรี เช่นเดียวกับยอลันดาได้รับในขณะนั้น^๖ แม้ว่าพระเจ้าแผ่นดินจะอนุญาตแต่อำนาจของยอลันดาก็ครอบคลุมประเทศไทยไปหมด จึงทำให้อังกฤษมีความคิดที่จะเลิกการค้ากับไทย

นอกจากการขัดขวางของยอลันดาแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นที่ทำให้อังกฤษไม่ประสบความสำเร็จในด้านการค้าที่ประเทศไทย คือลักษณะการค้าของไทย* ที่มีพระคลังสำหรับควบคุมสินค้าเข้าสินค้าออก

^๑ ด. หนา ๑๔-๑๕

^๒ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๑ หนา ๕๔

^๓ ศิลปากร, กรม มุลเหตุแห่งการติดตอค้าขายกับอังกฤษ หนา ๔๗-๔๘

^๔ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๑ หนา ๕๔-๕๕ และ

หนา ๑๓๒-๑๓๓

^๕ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๑ หนา ๑๕๐-๑๕๑

* จะกล่าวโดยละเอียดในบทต่อไป

ซึ่งเรียกว่าสิ่งของทองคำ และผูกขาดการค้า อังกฤษไม่พอใจที่จะต้องขายผ้าให้พระเจ้าแผ่นดิน
ก่อน แต่ถาไม่ขายให้ก่อนก็จะไม่ได้รับอนุญาตให้ขายผ้า ๑ ดังนั้นเมื่ออังกฤษยอมขายผ้าให้แก่
พระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ได้พระราชทานอภิสิทธิ์ให้อังกฤษเลือกซื้อสินค้าของแฮมมัวร์กับปอร์ตูเกส
ก่อนพระคลังหลวง ๒ จากลักษณะการค้านี้เป็นการเปิดโอกาสให้พนักงานรับสินบนได้ง่าย ซึ่ง
อังกฤษไม่พอใจอย่างยิ่งที่จะต้องจัดหาสินบนให้แก่พนักงาน ทั้ง ๆ ที่จ่ายค่าอากรและจังกอบแล้ว
ก็ยังต้องส่งเครื่องราชบรรณาการทูลเกล้าถวายอีกด้วย ๓

อีกประการหนึ่งก็คือการสงครามภายในกรุงสยามเอง ก็มีส่วนทำให้การค้าของอังกฤษ
ยุ่งยาก เช่น การจลาจลที่ปัตตานีเมื่อปี ๒๑๕๕ ๔ รวมทั้งการทำสงครามระหว่างพระเจ้ากรุงสยาม
กับพระเจ้ากรุงอังวะ ในปีเดียวกันนั้น ทำให้การค้าของอังกฤษที่เชียงใหม่ล้มเหลว ๕ และในปี ๒๑๕๗
สงครามระหว่างปัตตานีกับอัสสัม ก็ทำให้การค้าของอังกฤษบนเขาหลวง ๖ และการทำสงครามระหว่าง
อังกฤษกับฮอลันดาในปี ๒๑๖๑ ทำให้ฐานะของอังกฤษเสื่อมโทรมลงอย่างมาก

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือความยุ่งยากในหมู่พนักงานของบริษัทอินเดียตะวันออก คือการ
ทะเลาะวิวาทกันเองระหว่างฝ่ายกับต้นเรือและพ่อค้า ๗ และการบริหารงานของผู้อำนวยการค้าที่
ปัตตานี ซึ่งยุ่งเหยิงไม่มีระเบียบ เล่นการพนัน เมาสุรา กิเลสกรรมเสื่อมโทรมมาก เต็มไปด้วยเด็ก
ไม่มีพ่อ แล้วยังมีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน พนักงานมีเรื่องทุจริตและหนี้สินล้นพ้นตัว ๘ สถานะการณ

๑. ศิลปากร, กรม เอกสารของฮอลันดา..... หน้า ๕๖

๒. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๑ หน้า ๒๐-๒๒

๓. ด. หน้า ๕๐

๔. สมัย อนุমানราชชน ล.ด. หน้า ๗๕ (อ้างอิงจาก Richard Cock's

Diary Vol. I p.87)

๕. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๑ หน้า ๓๓

๖. ศิลปากร, กรม มูลเหตุแห่งการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับอังกฤษ หน้า ๒๑

๗. ด. หน้า ๑๔

๘. ด. หน้า ๔๗-๕๒

เลวร้ายยิ่งขึ้นในที่สุดอังกฤษจึงขอปิดทางทั้งที่ปัตตานี อยุธยาและญวน ในปี พ.ศ. ๒๒๖๕ ด้วยความไม่เต็มพระทัยอย่างยิ่งของพระเจ้าทรงธรรม

นโยบายต่างประเทศของไทยในการคบค้ากับชาติตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๕๔ ถึง พ.ศ. ๒๒๘๕*

เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ทรงรับทูตปอร์ตุเกสเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๔ นั้น คงจะทราบเรื่องของปอร์ตุเกสจากพม่ามาบ้าง เพราะปอร์ตุเกสมาถึงมะลักกา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๒ พระองค์ทรงต้อนรับทูตปอร์ตุเกสเป็นอย่างดี ในฐานะที่ปราบมะลักกา ซึ่งพระองค์ถือว่าเป็นกบฏ พร้อมกับมีพระราชสาสน์ไปถึงพระเจ้าแผ่นดินปอร์ตุเกส** ทรงแสดงความยินดีที่ปอร์ตุเกสได้ยึดครองมะลักกา ๑ ขณะเดียวกันพระองค์กระแวงปอร์ตุเกส จึงส่งทูตไทยไปมะลักกาพร้อมกับคณะทูตปอร์ตุเกสชุดนี้ เพื่อสังเกตการณ์ว่าปอร์ตุเกสที่เมืองมะลักกานั้นมีกำลังแค่ไหน ๒ การที่ปอร์ตุเกสต้อนรับทูตของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เป็นอย่างดี และให้เกียรติเป็นอย่างดีนั้น คงจะทำให้พระองค์พอพระทัย และคิดที่จะคบค้ากับปอร์ตุเกสต่อไป จึงได้มีการส่งทูตติดต่อกันหลายครั้ง*** จนในที่สุดไทยกับปอร์ตุเกสจึงได้ทำสัญญากันเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๕ ทั้งตลอดระยะเวลาที่คบกับปอร์ตุเกส สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

* คือตั้งแต่กลางรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ จนถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

** เป็นพระราชสาสน์ของกษัตริย์ไทยฉบับแรกที่มีไปถึงพระเจ้าแผ่นดินชาติตะวันตก

๑. จาซินโต้ โจเซ เด นาสิซิเมนตุ โมววา, พันตรี แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ เดือนกันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๔๔

๒. สมชัย อนุมานราชชน ล.ด. หน้า ๕ (อ้างอิงจาก Adventures in Siam in the 17th Century by E.W. Hutchinson London 1940 p.20)

*** คืออัญญ์เล็ก ส่งทูตมาครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๕ และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ส่งทูตไปเมืองกัว โดยประสงค์จะทำข้อตกลงค้าขายกับเมืองมะลักกา เพื่อตอบสนองไมตรีพระเจ้าปอร์ตุเกส ด. หน้า ๒ (อ้างอิงจาก The Commentaries of the Great Afonso Dallbouquerquo Vol. IV p.p. 89-90)

คงจะพิจารณาว่านโยบายของปอร์ตุเกสคงจะเป็นไปเพื่อการค้าและการเผยแพร่ศาสนาเท่านั้น มากกว่าที่จะบิดเอาไทยเป็นเมืองขึ้น จึงเป็นที่น่าคิดต่อค้าขายกับปอร์ตุเกส จนถึงขั้นทำสนธิสัญญา ที่ไทยได้ผลประโยชน์ การที่ไทยยอมให้สิทธิพิเศษและความสะดวกในการค้า ตลอดจนให้เข้ามาตั้งหลักแหล่งเมืองไทยนั้น โดยปรกติไทยก็มิชาวเอเซียเข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งหลักแหล่งอยู่แล้ว และสินค้าไทยที่ปอร์ตุเกสต้องการก็มีมากมาย รวมทั้งขณะนั้นวงการค้าของไทย พวกอิสลามเป็นผู้มีอิทธิพลอยู่* ซึ่งถ้าปอร์ตุเกสเข้ามาค้าขายก็จะกลายเป็นคู่แข่งของพวกอิสลาม และไทยก็จะได้เป็นไฟ กระตุ้นสินค้า ซึ่งเป็นของหายากในสมัยนั้นใช้ในสงคราม พ่อค้าไทยยังจะไปตั้งหลักแหล่งที่มะลัคกาได้ และจากสัญญาที่ยอมให้ปอร์ตุเกสปฏิบัติตามศาสนาได้โดยเสรีนั้นก็เท่ากับว่ากษัตริย์ไทยยอมรับรู้ว่าปอร์ตุเกสเผยแพร่ศาสนาด้วย** เมื่อพิจารณาสนธิสัญญาดังกล่าวแล้ว จะเห็นว่าเป็นการตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

นโยบายต่างประเทศของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ นี้ ยึดถือรับชาวปอร์ตุเกสเต็มที่ และพร้อมกันนั้นก็เพื่อจะได้เรียนรู้ศิลปวิทยาการจากปอร์ตุเกสด้วย ซึ่งจะได้เห็นได้จากการปรับปรุงกองทัพไทยให้ทันสมัย มีกองทหารอาสาปอร์ตุเกส***ประจำกองทัพไทย มีนายทหารปอร์ตุเกสเป็นที่ปรึกษาพระองค์ และได้ทรงรวบรวมตำรายุทธศาสตร์ชนเลมหนึ่ง ๒ และมีบาทหลวงนิกายโดมินิกันรูปหนึ่งได้ให้แผนผังสำหรับสร้างป้อม ซึ่งถือกันว่าเป็นป้อมที่ดีที่สุดในสยาม ๓ ไทยได้ใช้ทหารอาสา

* อัญญะเลกกล่าววาทะกรูศรีอยุธยาเมื่อละทิ้งเงินซึ่งเนือคามาก และยังมีเครื่องเทศ ยาสมุนไพร หอการค้าไทย ล.ค. หน้า ๑๓๔-๑๓๕

* โดยพิจารณาจากจดหมายของ ยอร์จไวท์ เขียนถึงโรเบิร์ต ปาร์คเกอร์ พ.ศ. ๒๒๒๒ กล่าวถึงอิทธิพลของพวกอิสลามในประเทศไทย ซึ่งมีมานานแล้ว (ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เลม ๒ หน้า ๒๔๕)

** การที่ไทยมีนโยบายเป็นไมตรีค้าขายกับปอร์ตุเกส และยอมให้ปฏิบัติตามศาสนาโดยเสรีมาตั้งแต่ต้น คงจะทำให้กษัตริย์ไทยของคต. ๆ มาเจริญรอยตามนโยบายนี้

*** เป็นชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ารับราชการในพระมหากษัตริย์ไทย

๒. แต่เอกสารฉบับนี้คงสูญหายไปแล้ว J.D. Campos., "Early Portuguese Accounts of Thailand" op. cit., p. 217

๓. จาซินโต โจเซ โต นาสซิเมนตุ โมรวา, พันตรี ล.ค. ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ กันยายน

ปอร์ตุเกสในการรบกับพม่าที่เมืองเชียงกราน* และในการปราบกบฏเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๔ โดยกษัตริย์ไทยให้ผลประโยชน์ตอบแทน คือพระราชทานที่ดินและให้สอนศาสนาได้โดยเสรี^๑ ซึ่งเป็นเหตุให้ปอร์ตุเกสได้ตั้งถิ่นฐานในสยาม และปอร์ตุเกสพวกนี้เองที่กลายเป็นต้นตระกูลของพวกลูกผสมคริสตัง แตนนโยบายต่างประเทศของกษัตริย์ไทยต่อพวกปอร์ตุเกส (ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๔๔ เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๐๔๘) โดยเฉพาะที่อนุญาตให้เผยแพร่ศาสนาโดยเสรีนั้น มีผลให้ปอร์ตุเกสได้รับการต่อต้านจากขุนนางไทยและขุนนางเหล่านี้ได้พยายามทำให้พระมหากษัตริย์ไม่ไว้วางใจพวกปอร์ตุเกส^๒ แต่ในตอนปลายรัชสมัยของพระนเรศวร หน้าที่ของพระองค์ต่อพวกบาทหลวงปอร์ตุเกสเปลี่ยนไป คือในปี พ.ศ. ๒๐๔๕ ได้พระราชทานเงินสำหรับสร้างโบสถ์ จึงทำให้การเผยแพร่คริสต์ศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีก^๓ และในปลายรัชสมัยของพระองค์ ได้ต้อนรับชาติตะวันตกอีกชาติหนึ่งคือฮอลันดา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๗ ซึ่งคนไทยก็ยินดีที่ค้าขายกับฮอลันดา ดังจะเห็นได้จากการที่สมเด็จพระนเรศวรโปรดให้เขาเฝ้าเพื่อเจรจาทำความตกลงเรื่องการค้า และอนุญาตให้ตั้งสถานการค้าขึ้นที่อยุธยาได้อีกแห่งหนึ่ง

เมื่อถึงรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถ พระองค์ได้รับชนนโยบายต่างประเทศต่อจากสมเด็จพระนเรศวร คือต้อนรับพ่อค้าฮอลันดา แต่ขณะเดียวกันความสัมพันธ์กับปอร์ตุเกส

* ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองค้าขายที่สำคัญ เพราะเป็นที่ชุมนุมพ่อค้าชาติต่าง ๆ เช่นพ่อค้าชาวอาหรับ ชาวอิหร่าน

^๑ ก. หนา ๕๑

^๒ มีหญิงไทยคนหนึ่งถูกรังแก ขุนนางกราบทูลเป็นยันว่าพวกมิชชันนารีสนับสนุน ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามไม่เชื่อ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๐๔๒ หญิงไทยเข้ารีตโดยที่สามีไม่ยินยอม สามีจึงมาบาทหลวงผู้หนึ่งตายและตนเองก็ถูกปอร์ตุเกสทำร้าย ดังนั้นขุนนางจึงกราบทูลสมเด็จพระนเรศวรว่าบาทหลวงจอร์เก (Jorge) เป็นผู้ก่อให้เกิดความยุ่งยากและกบฏ บาทหลวงผู้นี้จึงเดินทางไม่ระลึกรู้แต่สมเด็จพระนเรศวรสั่งให้จับไว้ ในการสู้รบบาทหลวงผู้หนึ่งถูกฆ่าตาย และบาทหลวงจอร์เก ได้รับโทษ คือถูกใส่ลงในน้ำมันเดือด ๆ และในปี พ.ศ. ๒๐๔๓ มีบาทหลวงปอร์ตุเกสอีก ๒ คน ซึ่งถูกจับได้ในอ่าวไทยถูกประหารชีวิต ก. หนา ๕๒

^๓ ได้ส่งบาทหลวงจากมะลักกามาที่สยามเพิ่มขึ้น ๕ รูป และมีจำนวนผู้เข้ารีตไม่น้อยกว่าห้าพันคน ก. หนา ๕๒-๕๓

เริ่มคลอนแคลน คือในตอนต้นรัชกาลพระองค์ได้ส่งทูตไปเมืองกัว เมื่อ พ.ศ.๒๑๔๕* เพื่อต่อว่าชาวปอร์ตุเกส ซึ่งอยู่ที่เมืองมอญ เข้าช่วยเหลือพวกมอญในการสู้รบกับไทย แต่เหตุผลของ Folner นำพังกวาเพราะว่าประการแรกในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า คราวเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี ๒๑๑๒ นั้น กองทัพหงสาวดีมีทหารอาสาปอร์ตุเกสมาด้วย และทหารปอร์ตุเกสชื่อ ดิเอโก ซัวเรส (Diago Soares) ผู้นายหลังสงครามครั้งนี้ ได้รับแต่งตั้งเป็นขุนนางชั้นสูงของหงสาวดี^๒ ดังนั้นจากช่วงระยะเวลาเพียง ๓๔ ปี (๒๑๑๒-๒๑๕๐) คงยังมีพวกปอร์ตุเกสในกองทัพหงสาวดี ประการที่สองไทยมีความสัมพันธ์กับปอร์ตุเกสนับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ จนถึงสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ก็เป็นเวลาเกือบ ๑ ศตวรรษ ซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น แต่สมเด็จพระเอกาทศรถกลับส่งทูตไทยไปฮอลแลนด์^๓ ทั้ง ๆ ที่เพิ่งคบกับพวกฮอลันดาเพียง ๓ ปี (พ.ศ.๒๑๔๙-๒๑๕๐) ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ต้องการดึงเอาฮอลันดามาดวงศุลย์อำนาจของฟิลิปปินส์ บรูไน ชาวปอร์ตุเกส ซึ่งกำลังขยายอิทธิพลมาทางฝั่งทะเลตะวันตกของไทย ภายหลังพระองค์จึงได้เสนอยกเมืองมะริดให้แก่อฮอลันดาเพื่อตัดหน้าปอร์ตุเกส

การส่งทูตไทยไปฮอลแลนด์ครั้งนี้ได้รับผลสมความมุ่งหมาย คือ ทำให้ชาวฮอลันดาคัดสินใจส่งพ่อค้าเดินทางมากับคณะทูตไทยพร้อมกับเครื่องบรรณาการที่พระเจ้ามอริสและบริษัทช อีสต์ อินเดีย

* ส่งทูตไปเพื่อขอร้องให้ผู้สำเร็จราชการส่งพ่อค้ามาค้าขายที่ไทย และเชิญ ฟราย คริสตาว์ โกลาปีโอ (Fr.Tristao Golao) ไปเยี่ยมอาณาจักรของพระองค์ จาซิน โตโจเร โด นาสสิเมนตุ โมวรา, พันตรี, ล.ด. เล่มที่ ๓ เดือนกันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๔

๑. สมัย อนุমানราชชน ล.ด. หน้า ๑๐ (อ้างอิงจาก History of the Conquests of the Portuguese in Africa, Asia and America by Folner Lisbon, 1858 Val VI p.517)

๒. ล.ด. หน้า ๑๐(อ้างอิงจาก History of the Kingdom of Siam by M.Turpin.Paris,1771. (English translation by B.O.Cartwright, Bangkok)p.18 และจาซินโต โจเร โด นาสสิเมนตุ โมวรา, พันตรี, ล.ด. เล่มที่ ๓ เดือนกันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๐

๓. จดหมาย กาเบรียล เทวธัน ถึงบริษัทอีสต์อินเดีย เขียนที่บันทึม ลงวันที่ ๑๖ ธันวาคม ค.ศ.๑๖๐๙ ศิลปากร,กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๑ หน้า ๑

ส่งมาถวายสมเด็จพระเอกาทศรถ^๑ และได้นำปืนใหญ่แบบยุโรปเข้ามาใช้ในกองทัพอยุธยาด้วย^๒ จึงทำให้สมเด็จพระเอกาทศรถโปรดปรานอลันดาเป็นอย่างยิ่ง ทั้ง ๆ ที่ปอร์ตุเกสได้เตือนว่าอลันดาเป็นศัตรูของไทย แต่พระองค์ไม่ทรงเชื่อ มีหน้าซำยังรับปากว่าถ้าปอร์ตุเกสทำร้ายอลันดาพระองค์จะขับไล่ปอร์ตุเกสออกไปจากเมืองไทย^๓

เมื่อถึงรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม พระองค์ได้ต้อนรับชาวตะวันตกอีกชาติหนึ่ง คืออังกฤษด้วยความยินดี^๔ ถึงแม้ว่าอลันดาพยายามจะขัดขวางแต่ไม่สำเร็จ เพราะพระองค์ไม่โปรดสิ่งใดมากไปกว่าได้เห็นชาวต่างชาติ มาเยือนประเทศของพระองค์^๕ และได้ปฏิเสธปอร์ตุเกสที่จะให้พระองค์ขับไล่พวกอลันดาและอังกฤษออกไปโดยให้เหตุผลว่าอลันดาและอังกฤษเข้ามาค้าขายด้วยความสุภาพอ่อนน้อม ทรงโปรดอนุญาตให้มาค้าขายเหมือนกับชาวต่างประเทศทั่วไป การที่ให้เข้ามาค้าขายนั้นก็เพื่อประโยชน์ของเมืองไทย^๖ จึงเห็นได้ว่านโยบายต่างประเทศในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม คือต้อนรับชาวต่างประเทศโดยทั่วหน้า

เนื่องจากอังกฤษเป็นชาติใหม่ที่เข้ามาในรัชกาลของพระองค์ ดังนั้นจึงทรงพยายามเอาใจเพื่อหวังผลประโยชน์ทางการค้า โดยพระราชทานสิทธิพิเศษแก่อังกฤษ โดยให้ข้อสินค้าจากพวกอิสลามและปอร์ตุเกสก่อนพระคลังสินค้า ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วไทยไม่ได้เสียผลประโยชน์แต่อย่างใด เพราะสินค้าของพวกอิสลามคือผ้าชนิดต่าง ๆ นั้นเป็นสินค้าที่หาได้ง่าย ส่วนสินค้าที่อังกฤษจะขอจากปอร์ตุเกส ก็คือยางและหนังสัตว์ ซึ่งก็เป็นสินค้าต้องห้ามของไทยนั่นเอง นอกจากนี้

^๑ สมัย อนุমানราชชน ล.ค. หน้า ๑๕ (อ้างจาก Anderson หน้า ๔๖)

^๒ ขจร สุขพานิช "การต่างประเทศในแผ่นดินพระเอกาทศรถ" นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๔ เล่ม ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๔ หน้า ๓๒

^๓ ศิลปากร, กรม เอกสารของอลันดา..... หน้า ๒๕

^๔ จอห์น แอนเดอสัน มูลเหตุแห่งการติดคอคายาระหว่างไทยกับอังกฤษ หน้า ๑

^๕ ศิลปากร, กรม เอกสารของอลันดา..... หน้า ๔๑

^๖ หอการค้าไทย ประวัติการค้าไทย หน้า ๒๑๔

พระองค์ยังได้ฝากพระราชสาส์นไปถวายพมเจ้าเจมส์ที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๑๕๕ * เพื่อให้พระราชไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

สำหรับความสัมพันธ์กับปอร์ตูกีสซึ่งเสื่อมโทรมมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถนั้น ครั้นมาถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมในตอนต้นรัชกาล ทางไมตรีนั้นเป็นไปทั้งด้านฉันทมิตรและให้สิทธิเสรีภาพในด้านการค้า ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๑๕๕ ทรงเสนอขอกับเมืองเมาะตะมะให้แก้อปอร์ตูกีส* ซึ่งทำให้ปอร์ตูกีสพอใจ แต่เมื่อพิจารณาเหตุผลแล้วสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงหวังผลประโยชน์จากการนี้คือให้ปอร์ตูกีสช่วยป้องกันการขยายตัวของพวกหงสาวดี** ยังโปรดส่งราชทูตเดินทางไปเฝ้าพระเจ้าปอร์ตูกีสในปี พ.ศ. ๒๑๖๑ ทำให้ปอร์ตูกีสพอใจที่จะติดต่อค้าขายกับไทย

* ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๑ หน้า ๔๕ พระองค์ได้ส่งราชทูตไปอังกฤษในปีรุ่งขึ้น หลังจากที่ชาวอังกฤษเข้าเฝ้าพระราชสาส์น แต่พวกฮอลันดาได้กักตัวทูตไว้ จึงทำให้พวกอังกฤษไม่พอใจถึงกับวิวาทกับฮอลันดา (ดูรายละเอียดในศิลปากร, กรม เอกสารของฮอลันดา.....หน้า ๖๑)

* เดิมในสมัยรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงยกเมืองมะริดให้แก่ฮอลันดาเพื่ออุลยอำนาจปอร์ตูกีส ซึ่งมีอำนาจในพม่าตอนล่างในสมัยของฟิลิป เคอะ บุรุษ แต่มาในสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ในตอนแรกทรงเสนอขอกับเมืองเมาะตะมะให้แก่อฮอลันดาก่อน แต่ฮอลันดาไม่รับจึงเสนอขอกับปอร์ตูกีส ซึ่งปอร์ตูกีสเห็นว่าเป็นข้อเสนอที่วิเศษ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๒ หน้า ๑๕

** ทั้งนี้เนื่องมาจาก อนอกเพทลุน (Anankpotlun . ๒๑๔๔ - ๒๑๗๑) ซึ่งเป็นกษัตริย์พม่าได้รวบรวมประเทศใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากสมัยก่อนรัชกาลพระองค์ คือตั้งแต่รัชกาลของพระเจ้านันทบุเรง พม่าอ่อนแอ จึงทำให้เมืองประเทศราชพยายามที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่ มีหน้าที่ยังมีพวกปอร์ตูกีสเข้ามามีอำนาจในดินแดนพม่าตอนล่าง เมื่อทรงรวบรวมประเทศได้แล้ว ก็เริ่มหันมาคุกคามไทย สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงคำนึงถึงความปลอดภัยของประเทศ จึงใช้นโยบายดึงเอาปอร์ตูกีสเข้ามาอุลยอำนาจพม่า

นโยบายของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้นเป็นไปเพื่อการค้าโดยแท้ * คือนอกจากจะ
เป็นดีต้อนรับชาวต่างประเทศแล้ว ยังทรงปรับปรุงเกี่ยวกับระบบการค้าของไทยที่สำคัญ คือใช้วิธี
เปิดประตูการค้าโดยเสรี ทั้งนี้เนื่องจากทรงสนพระทัยในกิจการของพระคลัง มาแต่ครั้งรัชกาล
สมเด็จพระเอกาทศรถ ๑ ในรัชกาลนี้ไทยได้ทำการค้าอย่างกว้างขวาง มีสำเภาลงดำเนิน
กิจการเป็นคนกลาง คัดต่อค้าขายระหว่างญี่ปุ่น อูซุบายาและปัตตานี ๒ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเอกสาร
ที่บันทึกขึ้นในสมัยนั้น เช่นบันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗
รวมทั้งเอกสารของฮอลันดาในสมัยนั้น ทำให้มองเห็นว่าการค้าทั้งที่อูซุบายาและปัตตานีคึกคักมาก
เพราะมีเรือหลายชาติเข้ามาทำการค้ามากมาย ซึ่งได้ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น

ท่าทีของพระองค์ต่ออังกฤษและโปรตุเกสเช่นนี้ ทำให้ฮอลันดาอื่นใจ จึงได้ชิงทำ
สนธิสัญญากับไทยในปี พ.ศ. ๒๒๖๐ โดยได้รับสิทธิพิเศษในการซื้อหนังขาวและหนังสัตว์อื่น ๆ
การทำสัญญานี้พระเจ้าทรงธรรมคงจะทราบว่าจะขัดผลประโยชน์ของโปรตุเกสมาก พระองค์จึงได้ส่ง
ทูตไทยไปโปรตุเกสเพื่อกระชับสัมพันธ์ไมตรีในปี พ.ศ. ๒๒๖๑ แต่ผู้สำเร็จราชการที่เมืองกัวมยัง
ไว้มองส่งต่อไปยังเมืองโปรตุเกส โดยอ้างว่าเพื่อจะได้มีเวลาแจ้งให้พระเจ้าโปรตุเกสทรงทราบ
ก่อน ดังนั้นคณะทูตไทยจึงเดินทางกลับ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมพยายามส่งทูตไปที่เมืองกัวอีกครั้ง
ในปี พ.ศ. ๒๒๖๓ เพื่อขอให้ส่งมิชชันนารีมาอีก ๓ แสดงว่าพระองค์ทรงรอบรู้นโยบายการค้าของ
โปรตุเกสว่าควบคู่ไปกับการเผยแพร่ศาสนา จึงจึงโปรตุเกสให้ทำการค้ากับไทยด้วยวิธีนี้

* ดังจะเห็นได้จากคราวที่โปรดให้ราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นของ
พระเจ้าเจมส์ที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๒๕๕ นั้น ในตอนเช้าทรงเชิญฮอลันดาเข้าร่วมเป็นแขกในพิธีคัมภีร์
พิพจน์สัตยา ซึ่งฮอลันดาพอใจที่ได้รับเกียรติมาก (ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี...

เล่ม ๑ หน้า ๑๗

๑. ขจร สุขพานิช "สอบศักราชปีรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถ (ตอน ๒)"

ศิลปากร ปีที่ ๑๑ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๕

๒. จอห์น แอนเคอตัน ล.ค. หน้า ๑๒-๑๓

๓. จาซินโต โจเซ โค นาสซิเมนตุ โมวรา, พันตรี ล.ค. ปีที่ ๑ เล่ม ๓ เดือน
กันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๔

ความสัมพันธ์กับยอลันดานี้มีเหตุผลที่ทำให้พระเจ้าทรงธรรมโปรดปรานมาก ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คือยอลันดาได้ช่วยพระองค์ปราบปรามจลาจลผู้คนที่เพชรบุรี ในปี พ.ศ. ๒๑๕๓ และช่วยรบกับพระเจ้าลานว้าง (สมัยพระเจ้าธรรมิกราช พ.ศ. ๒๑๓๕ - ๒๑๖๕) ในตอนต้นรัชกาลจนได้ชัยชนะ ดังนั้นพระองค์จึงอนุญาตให้ยอลันดาทำสนธิสัญญากับเจ้านครศรีธรรมราช และพระองค์ได้ทำสนธิสัญญาฉบับแรกกับยอลันดา ในปี พ.ศ. ๒๑๖๐ ต่อมายอลันดาได้ส่งปืนใหญ่ ลูกปืน ชลเพอร์ โลหะ มาถวายพระองค์ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ในปี พ.ศ. ๒๑๖๗ * พระองค์จึงบังคับให้ปอร์ตูกีสคืนเรือให้ยอลันดา ซึ่งนอกจากจะโปรดปรานยอลันดาเป็นการส่วนพระองค์แล้ว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาน้ำไทย พระองค์จึงต้องทรงไว้ซึ่งอำนาจและความยุติธรรม แต่การแข่งขันชิงดีกันในหมู่พ่อค้าชาวต่างประเทศก็ยังคงมีอยู่เรื่อย ๆ

เหตุการณ์ในตอนปลายรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรมได้เกิดสงครามกับกัมพูชา พระองค์มีพระราชโองการให้ออกญาคลังเขียนญออักษร เชิญชวนอังกฤษให้เข้ามาค้าขายและขอรองไม่ให้คนอังกฤษเข้าไปค้าขายในกัมพูชา เมื่อพระองค์ปราบปรามเสร็จแล้ว จะให้สิทธิพิเศษแก่อังกฤษ คือค้าขายอย่างเสรีในกัมพูชา ๑ แต่อังกฤษขออนุญาตปิดทางโดยให้เหตุผลว่าไม่มีกำไร และขอพระบรมราชโองการให้รักษาคลังสินค้าของอังกฤษไว้จนกว่าคนอังกฤษจะกลับมาดำเนินการอีก และขอลขอตราอนุญาตให้อังกฤษแวะทำการค้าโดยเสรีที่นครศรีธรรมราช ๒ ภายหลังที่อังกฤษปิดทางที่อยุธยาใน พ.ศ. ๒๑๖๖ แล้ว ปีต่อมาได้มีพระราชสาส์นของพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ กราบขอลขอพระทัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมที่ให้ความสะดวกแก่พ่อค้าอังกฤษ พร้อมทั้งได้ส่ง ขางคอบเรืออังกฤษ ชื่อ มร. โฮด (Mr. Hoad) เข้ามารับราชการเป็นเวลา ๑ ปี ๓

เมื่อพระเจ้าทรงธรรมสนับสนุนการค้าต่างประเทศจนขยายตัวออกไปถึงยุโรปนั้น ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ได้ปรับปรุงกิจการค้าภายในให้สอดคล้องกัน ดังจะเห็นได้จากกฎหมายลักษณะ

๑. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๑ หน้า ๑๓๑ - ๑๓๕

๒. ก. หน้า ๑๔๕-๑๔๖

* คือปอร์ตูกีสยึดเรือยอลันดาในแม่น้ำเจ้าพระยา

๓. ก. หน้า ๒๐๑

อาญาหลวง ๓ มาตรา ที่ห้ามซื้อขายสินค้าแพงกว่าถนนตลาด* ให้พนักงานตรวจ ตรวจตราไม่ให้มีการ
ลักลอบซื้อขาย กฤษณา ฝาง ดีบุก ห้ามเบียดบังภาษีที่เก็บจากการค้า ซึ่งถ้าใครละเมิดจะถูกลงโทษ
อย่างหนัก ๑ บทบัญญัติในกฎหมาย ๓ มาตรานี้ แสดงว่าในครั้งนั้นมีการลักลอบซื้อขายของพื้นเมือง
และของต่างประเทศกันมาก ส่วนในเรื่องเก็บภาษีอากร กล่าวจากปากน้ำเข้าไป ๕ ไมล์ เป็น
ที่ตั้งของเมืองบางกอก ซึ่งเป็นด่านภาษีด่านแรก เรียกว่า ขนอมบางกอก เรือทุกชาติจะต้องแจ้งแก่
ด่านนั้นว่า เป็นชาติไหน มาจากไหน มีจุดประสงค์อะไร บรรทุกปืนใหญ่ อาวุธมาเท่าใด ตลอดจนมี
สินค้าอะไรบ้าง เมื่อผ่านด่านนั้นขึ้นไปเกือบจะถึงอยุธยาประมาณ ๑ ไมล์ จะเป็นที่ตั้งด่านภาษีอีก
แห่งหนึ่งเรียกว่า ด่านบ้านตะนาว เรือจะต้องทอดสมอเพื่อเป็นการการวะต่อกรุงศรีอยุธยา ชาลอง
กลับมาก็ต้องทำเช่นเดียวกัน ด่านตะนาวจะเป็นผู้ออกตรา** ให้ และไปเสียภาษีที่ด่านบางกอก ถ้า
เรือต่างประเทศไม่ปฏิบัติตามจะต้องถูกริบเรือและสินค้า ยิ่งกว่านั้นนายเรือและเจ้าหน้าที่ประจำเรือ
จะต้องถูกจับไปปรับไหมอีกด้วย ๒ แสดงว่าในครั้งนั้นมีการกวัดข้นเรื่องการขนส่งของเรือนานาชาติ
รวมทั้งการเสียภาษีอากรด้วย เช่นเดียวกันในสมัยพระเจ้าทรงธรรมได้มีกฎหมายลักษณะอาญาหลวง
ออกใหม่อีกบทหนึ่ง ห้ามคนไทย มอญ บกกลูกสาวหลานสาวให้เป็นเมียฝรั่ง อังกฤษ วัฒนธรรม ชาว
มลายู ใครยกให้ถือว่าเป็นเสียหนามแผ่นกิน ต้องถูกลงโทษอย่างหนัก ๓ จากกฎหมายนี้สะท้อนให้
เห็นว่า ถึงแม้พระเจ้าทรงธรรมจะเปิดการค้าติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศอย่างเสรี แต่พระองค์ก็
ไม่ได้ไว้วางใจชาวต่างประเทศ เพราะฉะนั้นคนไทยนิยมยกลูกสาวให้พ่อค้าต่างชาติ เพราะเห็น
แก่เงิน พระองค์จึงระแวงว่าเมื่อลูกเกิดมาจะนำเอากิจการบ้านเมืองไป จึงเกณฑ์นาประเทศ ทั้ง

* หมายถึง ราคาตลาด

๑. กฎหมายตราสามดวง ในชุดของคุรุสภา เล่ม ๕ มาตรา ๓๖, ๓๗ และ ๓๘ หน้า
๓๖ - ๔๐ ทั้งนี้เพราะในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พวกพ่อค้าต่างประเทศได้เริ่มทะยอยเข้า
มาค้าขายเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏในศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๑
หน้า ๑๐๕ - ๑๐๗ ได้เริ่มมีระเบียบกวัดข้นเรื่องการขนส่งสำเภานาวาผ่านด่านขนอมและการเสีย
ภาษีอากร

** ใบเบิกทาง เพื่อนำไปแสดงแก่ด่าน บางกอก

๒. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๑ หน้า ๑๐๕-๑๐๖

๓. กฎหมายตราสามดวง ในชุดของคุรุสภา เล่ม ๕ หน้า ๔๔

จะทำให้พวกนั้นมาเบียดเบียนเอาบ้านเมือง ทั้งพุทธศาสนาก็จะเศร้าหมอง ดังนั้นเมื่อพิจารณาไป
แล้วจะเห็นว่าอุบายในสมัยนั้น ประชาชนมีความสุข เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ และความมั่นคง
ทางเศรษฐกิจ แมกระทั่ง ฟอน ฟลิท (วันวลิต) พอลายอลันดาก็ได้ขนานนามพระเจ้าทรงธรรมว่า
"อินทราชามหาราช" ๒ แต่ในตอนปลายรัชสมัยของพระองค์ได้ทรงแต่งตั้งพระเชษฐาธิราช โอรส
ให้สืบสันตติวงศ์* ตามความพอพระทัยเป็นส่วนพระองค์ มากกว่าที่จะทรงเห็นแก่บ้านเมือง ๓ จึง
เกิดศึกกลางเมือง เกี่ยวกับการชิงราชสมบัติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๑๙๑-๒๑๙๒ ** ในที่สุดออกฎากลาโหม***
จึงปราบดาภิเษกขึ้นเป็น สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมื่อพระชนมายุได้ ๓๐ พรรษา ๔ ในชั้นแรก
พระองค์พยายามสร้างความมั่นคงให้กับราชบัลลังก์โดยนำเอาพระธิดาคนโตของพระกนิษฐาของ
พระเจ้าทรงธรรมมาเป็นชายาองค์ที่ ๔ และพระราชทานน้องของพระชายาองค์ที่ ๔ ให้แก่พระอนุชา****
ซึ่งสถาปนาในครั้นเดียวกันนี้ให้เป็นรัชทายาท ๕ ขณะเดียวกันก็ประหารพระราชโอรสของพระเจ้า
ทรงธรรม และพระญาติบางคนที่เหลืออยู่ เพื่อจัดทายาทที่จะมาอ้างสิทธิ์ในราชบัลลังก์ ๖

นอกจากนี้พระองค์ยังได้ปราบปรามประเทศราชซึ่งถือโอกาสแข็งเมือง โดยเริ่มต้นจาก
การโจมตีพม่ารمانที่อุบยา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๕ เหตุนี้จึงทำให้พวกพม่ารลงเรือหนีไปยังกัมพูชาแล้ว

๑. ดังจะเห็นจาก พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ว่า "พระนครศรีอยุธยา
ครั้งนั้นเกษมสุขสมบูรณ์ยิ่งนัก" หน้า ๓๔๔

๒. วันวลิต จดหมายเหตุวันวลิตฉบับสมบูรณ์ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๙๕ หน้า ๙๔
แปล หน้า ๙๕

* ตามกฎหมายโบราณฉบับนั้นระบุว่า อนุชาธิราชของพระเจ้าแผ่นดินที่สวรรคตจะต้องได้
ครองราชบัลลังก์ และให้ศักดิ์สิทธิโอรสออกไป

๓. วันวลิต จดหมายเหตุวันวลิต..... หน้า ๒

** ดูรายละเอียดใน จดหมายเหตุวันวลิต.....

*** ซึ่งเป็นพระญาติคนหนึ่ง จะไดกลาวลำดับญาติไม่หมดต่อไป

๔. วันวลิต จดหมายเหตุวันวลิต..... หน้า ๒

**** คือพระศรีสุธรรมราชา

๕. วันวลิต จดหมายเหตุวันวลิต..... หน้า ๖๔

๖. ก. หน้า ๖๖ - ๖๗

พยายามชักนำประเทศกัมพูชาให้ทำสงครามกับไทย สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงโปรดให้ยอลันดาช่วย^๑ ทัฬหจากนั้นพระองค์ได้ทำสงครามกับลพบุรี ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เจ้านครรวมมือกับพระเจ้ากรุงอังวะ และยังได้ปราบกบฏปัตตานีหลายครั้ง^๒ จนในที่สุดเจ้าผู้ครองนครปัตตานีได้ยอมอ่อนน้อมดังเดิม

ในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับปอร์ตุเกสเสื่อมทรามลงอย่างมาก เนื่องจากพวกปอร์ตุเกสมีส่วนพัวพันกับการแย่งชิงราชสมบัติภายหลังรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ดังนั้นในตอนต้นรัชกาลจึงปฏิบัติต่อปอร์ตุเกสอย่างโหดร้ายมาก^๓ และความสัมพันธ์กับยอลันดาก็เสื่อมโทรมลงเช่นกัน ถึงแม้ว่ายอลันดาจะช่วยพระองค์ปราบกบฏในหลายครั้ง แต่เนื่องจากการที่พระองค์ต้องปราบกบฏและทำสงครามกับประเทศราชหลายครั้ง^{*} ทำให้พระองค์จำเป็นต้องหาเงินเข้าท้องพระคลังให้ได้มากขึ้น วิธีการหาเงินของพระองค์ก็คือกลับมาใช้วิธีผูกขาดการค้าตามเดิม และยังได้สร้างด่านกักเรือเพื่อเก็บภาษีเพิ่มขึ้นอีก ๔ แห่ง ทั้งยอลันดาจะต้องซื้อหนังสือศักราชจากไทย^{**} เท่านั้น นอกจากนี้พระองค์ยังส่งทูตไปเจริญไมตรีกับญี่ปุ่น จึงทำให้การค้าของไทยที่ญี่ปุ่นได้กำไรมาก^๔ ต่อมาในภายหลังแม้ว่าญี่ปุ่นจะปิดประเทศห้ามประเทศต่าง ๆ เข้ามารค้าขาย ยกเว้นเพียงพวกยอลันดา แต่ไทยก็สามารถที่จะค้าขายกับญี่ปุ่นต่อไปได้ ทั้งนี้โดยอาศัยชาวจีนเป็นสะพานในการดำเนินการค้า ทุก ๆ ปี พระองค์จะจัดส่งกำปั่นหลายลำโดยมีชาวจีนเป็นลูกเรือ^{***} ไปค้าขายที่ญี่ปุ่น^๕ ขณะเดียวกันสมเด็จพระเจ้าปราสาททองยังได้หันไปฟื้นฟูการค้า

^๑ ศิลปากร, กรม เอกสารยอลันดา.....หน้า ๑๐๖

^๒ ไบส เทาเต็น ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๖ ในรัชของจุฬาราชมนตรี เล่มที่ ๔๗ หน้า

๑๔๐-๑๔๑

^๓ วันวลิต ล.ก. หน้า ๔๔

^{*} รวมทั้งการสร้างพระราชวังขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๒๙๕ คือพระราชวังที่บางปะอิน

^{**} เกมันนพอคายอลันดา ได้รับอนุญาตให้ซื้อหนังสือศักราชได้จากพอคายจีนและมอญ

^๔ ศิลปากร, กรม เอกสารของยอลันดา..... หน้า ๑๕๕-๑๕๘

^{***} แต่มิขุนนางไทยเป็นผู้ควบคุม

^๕ นิโกลาส แชรแวงส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม

สันต์ ท. โกลมบุตร แปล หน้า ๒๘๘ - ๓๐๐

ทางด้านฝั่งทะเลตะวันตกของไทย ติดต่อกับชาวพวกอิสลามอีกด้วย จึงทำให้เส้นทางค้าขายในบริเวณนี้คึกคักขึ้นอีก

วิธีการของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนี้มองลันดาไม่พอใจเพราะทำให้บริษัทชาวดอล ประโยชน์อย่างมาก เดิมมองลันดาคิดว่าเมื่อญี่ปุ่นเลิกติดต่อกับไทย, อังกฤษปิดกิจการค้า, ปอร์ตุเกสหมดอำนาจลง รวมทั้งสถานะการผูกขาดในของไทยที่เกิดการจลาจล, กบฏ, สงคราม สมเด็จพระเจ้าปราสาททองคงจะยอมผ่อนปรนให้สิทธิพิเศษทางการค้าให้แก่มองลันดา แต่การพลิกกลับกลายเป็นว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้เป็นพอลาคูแซที่สำคัญของมองลันดา เพราะในการค้านั้นพอลาคูแซเอเชีย เช่น แซกมัวร์ มักจะขายสินค้าให้แก่พระเจ้าปราสาททองก่อนเพราะได้ราคาดี ทั้งการค้าแบบกระทันหันเพื่อสนองการขาดยาของมองลันดา^๑ และไทยมีสินค้าที่ญี่ปุ่นต้องการคือข้าวขาง นอแรด และกระวาน (Cambodian nuts) โดยที่มองลันดาไม่มีสินค้าของตนเอง ต้องรอสินค้าจากไทยไปขายญี่ปุ่นอีกทอดหนึ่ง^๒

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สัมพันธภาพระหว่างไทยกับมองลันดาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเสื่อมโทรมลง จนถึงกับทำให้เกิดข้อวิวาทขึ้นในภายหลัง คือมองลันดาได้เข้าโจมตีกำปั่นหลวงในทะเล ทำให้สมเด็จพระเจ้าปราสาททองขุนเคืองพระทัย จึงเรียกรองศาเสียหายเป็นเงิน ๗๐๐ ชั่ง และในปี พ.ศ. ๒๑๙๔ พอลาคูแซได้ถูกตัดสินประหาร^{*} เพราะทะเลาะกับคนไทย^๓ ในครั้งนั้นวันวลิต^{**}

^๑ ศิลปากร, กรม เอกสารมองลันดา..... หน้า ๑๕๕ มองลันดาบอกว่าชาวชาวหนึ่งพันขายได้กำไรเพียง ๕๓%

^๒ ศิลปากร, กรม เอกสารของมองลันดา..... หน้า ๒๒๒ - ๒๒๓ สินค้าที่มองลันดาซื้อจากไทยไปขายญี่ปุ่นได้แก่ พริกสด (พริกขาว พริกแดง) ดีบุก ขมิ้น น้ำตาลสีคล้ำ รังนกไม้กฤษณา ฯลฯ

ซึ่งเป็นโทษที่หนักมากเกินกว่าเหตุ แต่พอการอดพ้นมาได้เพราะคิดสินบน

^๓ ด. หน้า ๒๑๒

^{**} วันวลิตเข้ามาอยู่ที่ยูซูยาเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๙๒ โดยรับตำแหน่งเป็นผู้ช่วยหัวหน้าคลังสินค้าสมัยโบส เซาเต็น และได้อพยพย้ายมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๑๙๔ (ยกเว้นปี ๒๑๙๑ ที่ได้รับคำสั่งให้ไปติดตามเวีย)

หัวหน้าคลังสินค้าอลันดาต้องลงนามว่าจะเชื่อฟังคำสั่งของพระคลังอย่างเคร่งครัด รวมทั้งปฏิบัติตามกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย^๑ ในขณะที่นั้นอลันดาเริ่มมีความคิดที่จะเลิกกิจการค้าที่อยุธยา ทั้งนี้เพราะลักษณะการผูกขาดการค้าของไทย ระบบศักดินาเก็บภาษีซึ่งทำให้เกิดความล่าช้า ตลอดจนการเกณฑ์แรงงาน ทำให้คนงานพื้นเมืองของอลันดาต้องหยุดงาน มีผลพลอยให้บริษัทต้องเสียผลประโยชน์ไปด้วย^๒ และยังถูกบีบคั้นจากกษัตริย์อีกด้วย จึงทำให้อลันดาเริ่มคิดที่จะใช้กำลังกับไทย โดยจะส่งกองทัพเรือมาไทย การที่อลันดาอย่างอาจแสดงท่าทีเช่นนี้ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงกริ้วมากถึงกับสั่งเนรเทศพวกอลันดา ไม่ขายข้าวให้ และห้ามพ่อค้าซื้อขายกับอลันดาด้วยเงินเชื่อ^{*} นอกจากนี้พระองค์ยังดำริจะยกทัพไปโจมตีอลันดาถึงปัตตาเวีย จึงรับสั่งให้มีการขอมอบและมีพระราชโองการให้แขกมัวร์ทำแผนที่แหลมสุมาตราอินเดีย^๓ และมีพระราชโองการให้ออกญาพระคลังแจ้งขอความสำคัญ ๔ ประการ ให้อลันดาทราบ คือ

๑. อลันดานั้นถึงแม้จะอาศัยอยู่ในประเทศนี้เป็นเวลานาน แต่การกระทำนั้นไม่เคยให้เกียรติ ซึ่งความจริงแล้วพวกอลันดาได้อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของพระองค์ ๆ จึงไม่สามารถอดทนต่อความ^{ขี้ขลาด}จริงใจได้

๒. ปัตตาเวียนั้นอยู่ไม่ไกลมาก ซึ่งไทยสามารถค้นพบและยึดเอาได้ และถ้าต่อสู้กันตัวต่อตัว อลันดา ๔ คน ต่อหาสไทยชั้นต่ำสุด อลันดาไม่สามารถมาหาสไทยได้

๓. โรงงานของอลันดาเล็กมากหรือเล็กร้ายใน ๑ ชั่วโมง เพราะถ้าให้คนของออกญาพระคลังไปรื้อคงมีก้อนหินไม่พอสำหรับทุกคน

^๑ ด. หนา ๒๑๗ - ๒๑๘

^๒ ด. หนา ๒๑๗ - ๒๑๘

^{*} ทำให้พวกอลันดาเดือดร้อนมาก เพราะในการค้าขายแต่เดิมนั้น อลันดาไม่จำเป็นต้องพกเงินมาเป็นจำนวนมาก แต่ใช้วิธีถือสินค้าเชื่อ เมื่อขายได้แล้วจึงนำเงินมาคืน เมื่อมีรับสั่งเช่นนี้จึงเท่ากับตัดหนทางค้าขายของอลันดา และพ่อค้าอื่น ๆ ก็จะมาซื้อขายกับพระคลังสินค้าเท่านั้น เพราะมีเงินสดมากกว่าพ่อค้าคนอื่น ๆ

^๓ ด. หนา ๒๓๔ - ๒๔๔

๔. อาณาจักรไทยนั้น มีชื่อเสียงเก่าแก่มาช้านานก่อนรัตนาคา ดังนั้นถ้ารัตนาคาเห็นว่าไทยทำผิดหรือเบื้อหนาย ก็ออกจากประเทศนี้ได้^๑

ออกญาคลึงขอคำตอบจากรัตนาคาเพื่อนำความชนกราบทูลรัตนาคาจึงตอบว่า

รัตนาคารู้ว่าอยู่ในประเทศไทย พร้อมกับอยู่ในความคุ้มครองของพระเจ้าแผ่นดินไทย แต่การกระทำของรัตนาคานั้น เป็น เรื่องของนิสัยแม่วะเวลานี้ก็ไม่มีใครร้องทุกข์ฟ้องร้องพวกรัตนาคา

หนทางที่ไปปัตตาเวียมันเปิดแก่ทุกคน แต่ผู้สำเร็จราชการรัตนาคามีอำนาจที่จะรักษาทรัพย์สินสมบัติของบริษัทให้พ้นจากอำนาจของศัตรู พวกเขานับถือความเป็นชาวเนเธอร์แลนด์อย่างสูงยิ่ง เขาถูกส่งมาในฐานะพ่อค้ามิใช่ในฐานะทหาร

๑. คลึงสินค้าของรัตนาคานั้น ไทยสามารถรื้อทิ้งได้ แต่คงไม่สามารถรื้ออาคารได้ภายใน ๑ ชั่วโมง

ถ้าพระเจ้าแผ่นดินมีประสงค์จะให้เดินทางกลับเขาก็จะไปทันที แต่การค้าของรัตนาคาก็คงดำเนินไปได้ เพราะสามารถซื้อสินค้าไทยที่อื่นได้^๒

จากการโต้ตอบนี้จะเห็นว่ารัตนาคาเริ่มแสดงอำนาจกับไทย และก่อนหน้านี้คงจะมีข้อเรียกร้องต่าง ๆ จนไทยเห็นว่ารัตนาคารู้อ หลังจากการโต้ตอบกันนี้ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงห้ามคนไทยเข้าไปในบริษัท หรือพูดจากับพวกรัตนาคา ห้ามขายไม้ซุง ไร่ไร่หรือแจวเรือจ้างให้ ถ้าใครฝ่าฝืนมีโทษถึงประหารชีวิต รัตนาคาพยายามขอร้องเรื่องจึงคลี่คลายลงไป^๓ ขณะที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีเรื่องกับรัตนาคาที่อยุธยา นั้น พระองค์ได้ใช้นโยบายผ่อนปรนต่อรัตนาคาควบคู่ไปด้วย คือไม่กวาดล้างเกี่ยวกับบรรดาพ่อค้ารัตนาคาที่ลักลอบหนีจากราชอาณาจักร^๔

^๑ ก. หน้า ๒๓๖ - ๒๓๗

^๒ ก. หน้า ๒๓๘ - ๒๓๙

^๓ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๑ หน้า ๑๕-๒๑

^๔ ศิลปากร, กรม เอกสารของรัตนาคาสมัยอยุธยา หน้า ๒๒๖

เกี่ยวกับกฎหมายลักษณะอาญาหลวง ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ที่ห้ามคนไทย
มอญ แต่งงานกับพ่อค้าต่างชาติ แต่วันวลิตได้แต่งงานกับหญิงไทยเชื้อสายมอญ ซึ่งอยู่ในตระกูลพ่อค้า
ที่สำคัญของอยุธยา จนมีลูกถึง ๓ คน และหญิงผู้นี้ยังสนิทชิดเชื้อกับราชสำนักฝ่ายในอีกด้วย^๑

นอกจากนี้ยังใช้วิธีการทูตด้วยคือ เมื่อครั้งวันวลิตเดินทางไปปัตตาเวียในปี พ.ศ.
๒๑๘๘ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้ฝากพระราชสาส์นถึงผู้สำเร็จราชการ ทรงบำเรอเกี่ยวกับ
มิตรภาพของประเทศทั้งสอง ทั้งยังโปรดอนุญาตให้เด็กไทยลูกผสมที่มีบิดาหรือมารดาเป็นชาวฮอลันดา
ติดตามไปศึกษาภาษา ศาสนาและจริยธรรมของฮอลันดาได้^๒ ในปีต่อมาเมื่อวันวลิตกลับมาเมืองไทย
พร้อมทั้งอัญเชิญพระราชสาส์นของเจ้าชายแห่งออเรนจ์มาถวาย สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้ทำพิธี
รับพระราชสาส์นอย่างหรูหรา^๓ และแสดงความสนพระทัยที่จะรับรู้อารยธรรมของชาวตะวันตก
โดยจะนำเด็กไทยลูกผสมฮอลันดาที่ไปศึกษาที่วิทยาลัยการตะวันตกเข้ามารับราชการในราชสำนักและ
ให้เกียรติแก่ฮอลันดาโดยให้วันวลิตเข้าเฝ้าในที่ซึ่งใกล้ชิดที่สุด^๔

ดังนั้นการที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองใช้วิธีผ่อนปรนแก่ออลันดา รวมทั้งดำเนินงานทาง
การทูตควบคู่ไปด้วยนั้น จึงทำให้สัมพันธ์ไมตรีระหว่างสองประเทศดีขึ้นมาอีกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง
แต่ต่อมาความสัมพันธ์ที่ทำท้าวจะดีขึ้นนั้น กลับตึงเครียดขึ้นอีก ทั้งนี้เพราะพระราชโองการทาง
การค้านั้น ยังคงใช้บังคับอยู่ และสมเด็จพระเจ้าปราสาททองก็ยังคงทำการค้าขายอย่างกว้างขวาง
เพื่อเพิ่มพูนพระราชทรัพย์ โดยเฉพาะการค้าทางด่านฝั่งตะวันตกของไทย แม้ว่าฮอลันดาจะพยายาม
แข่งขันแต่ไม่ประสบความสำเร็จ^๕ เนื่องจากถูกกฏสงขลาในปี ๒๑๘๑ ไทยหวังว่าจะได้รับความช่วย

^๑ Smith, G.V., The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayuthaya, 1604 - 1694, p.p. 25 - 26

^๒ ศิลปากร, กรม เอกสารของฮอลันดาสมัยอยุธยา หน้า ๒๒๓ - ๒๒๔

^๓ ก. หน้า ๒๒๒ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าปราสาททองให้เกียรติยิ่งกว่าการรับพระราชสาส์น
ของพระเจ้ากรุงจีน หรือของจักรพรรดิญี่ปุ่น

^๔ ก. หน้า ๒๒๒ ในคราวที่วันวลิต ตามเสด็จไปพระอารามหลวงแห่งหนึ่ง

^๕ ก. หน้า ๒๒ - ๒๒๕ ดังเช่น การที่โปรตุเกสไข่มุกในบริเวณหมู่เกาะเมือง
ตะนาวศรี ฮอลันดาพยายามจะสำรวจเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวพื้นเมือง

เหลือจากดอลลาร์ตามทีพอคารับปากไว้ จึงรับสั่งระดมพล แต่บริษัทอื่นเดียวของดอลลาร์ปฏิเสธ ไม่ยอมช่วย มีหน้าชาณะเดียวกันได้มีเรือของดอลลาร์เข้าไปยึดนานน้ำเมืองตะนาวศรี จึงทำให้ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงกริ้วและหว่ากระแวงว่าดอลลาร์จะติดต่อกับกัมพูชาเพื่อโจมตีไทย^๑ ดังนั้นจึงประกาศเพิ่มสินค้าต้องห้าม* และกดขี่การค้าของดอลลาร์^๒ แต่ดอลลาร์ในตอนนั้น อำนาจมาก จึงโต้ตอบไทยโดยจะปิด항แล้วไปค้าขายที่กัมพูชา สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมื่อเห็นท่าทีของดอลลาร์เปลี่ยนไปเช่นนั้น และตระหนักถึงอำนาจของดอลลาร์ที่ทวีขึ้น จึงปรับ พระองค์โดยแสดงความเป็นมิตรกับดอลลาร์ดังเดิม สมกับที่วันวลิตได้กล่าวยกย่องไว้ว่า

".....ทรงมีคุณสมบัติเพียบพร้อมทุกประการ ที่จำเป็นสำหรับการครองราชย์ที่ดี ถึงแม้พระองค์ไม่มีฐานันดรศักดิ์ที่จะสืบราชสมบัติ พระองค์ก็มีคุณวุฒิของกษัตริย์โดยแท้จริง ฉะนั้นอาจ กล่าวได้ว่า ความสำเร็จที่นำขึ้นถึงมวลทางด้านการกิจการงานเมืองที่ยิ่งใหญ่นั้น เป็นผลของการปฏิบัติ งานอย่างดีเยี่ยมของพระองค์ ยิ่งกว่าจะเป็นเพราะโชคอำนวย"^๓

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ จนกระทั่ง ถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้น มีจุดประสงค์ที่สำคัญก็คือ เพื่อเป็นไมตรีทางการค้า สำหรับ ชาติปอร์ตุเกสนั้นได้เสื่อมอิทธิพลในภูมิภาคนี้ และอังกฤษก็ประสบความสำเร็จในการค้าขายชาตุน จึงตกลงเลิก กิจการการค้าไป ยังคงมีดอลลาร์เท่านั้น ที่มันวันจะมีอิทธิพลยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นที่ตระหนักของกษัตริย์ ไทย ซึ่งได้พยายามโน้มน้าว "ยึดหยุ่น" และ "ปรับตัว" ซึ่งลดทอนที่ถูกลดของดอลลาร์ได้ใน บางคราว แต่ถึงกระนั้นในตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ดอลลาร์ซึ่งมีอิทธิพล แทนที่ปอร์ตุเกสในภูมิภาคนี้ ได้แสดงท่าทีถูกลดโทษมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

^๑ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๒ หน้า ๙

* เพิ่มสินค้าชาเข้า ได้แก่ ผาแดง เครื่องถ้วยชาม ส่วนสินค้าชาออกได้แก่ดินประสิว ตะกั่ว หนังสัตว์ ขาง งาช้าง ไม่หอม หนากสง

^๒ หอการค้าไทย ประวัติการค้าไทย หน้า ๒๑๔

^๓ วันวลิต ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๙๔ จดหมายเหตุวันวลิต (ฉบับสมบูรณ์) หน้า ๔๕

ตารางที่ ๑ รายชื่อชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับประเทศไทยในสมัยอยุธยา จนถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. ๒๑๕๕ - ๒๒๓๑)

อันดับ	ประเทศ	พ.ศ. ที่เข้ามาไทย (อยุธยา)	รัชกาล
๑	โปรตุเกส	พ.ศ. ๒๐๕๔	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒
๒	ฮอลันดา	พ.ศ. ๒๑๔๗	สมเด็จพระนเรศวร
๓	อังกฤษ	พ.ศ. ๒๑๕๕	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม
๔	ฝรั่งเศส	พ.ศ. ๒๒๐๕	สมเด็จพระนารายณ์

บทที่ ๒

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา มีข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ เมื่อสนธิสัญญาก่อและมีกษัตริย์พระองค์ใหม่ขึ้นครองราชย์ มักจะมีเหตุยุ่งยากเนื่องจากการแย่งชิงราชสมบัติกันแทบทุกรัชกาล แม้แต่สมเด็จพระนารายณ์ก็ชิงราชสมบัติจากสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา ซึ่งเป็นพระเจ้าอาว์ สาเหตุก็เพราะ สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาแสดงพระประสงค์ที่จะได้สมเด็จพระกัลยาณี พระกนิษฐมาตุจฉาของพระองค์เป็นพระชายา^๑ สมเด็จพระนารายณ์ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๑๔๕ นั้นทรงมีพระชนมายุเพียง ๒๕ พรรษา^๒ ในระยะเริ่มแรกฐานะทางการเมืองของพระองค์นั้นคงมาก โดยพิเคราะห์จากปลายรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระราชบิดาของพระองค์ ซึ่งวิตรอนอำนาจของขุนนาง และราษฎรก็ถูกเกณฑ์แรงงาน จนหมดหนทางที่จะกระด้างกระเดื่อง ไม่มีกษัตริย์ไทยพระองค์ใดที่จะนำเกรงขาม

^๑ แรตเวส นีโกลาส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม
สันต์ ท. โกมลบุตร แปล หน้า ๒๒๖-๒๒๗

^{*} Smith, G.V., The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya, 1604 - 1694, Appendix II แต่ใน ขจร สุภาพนิธ ออกญาวิไชยเณร
หน้า ๑๗ กล่าววาชนครองราชย์เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ซึ่งนับตามแบบเก่า

^๒ คำทรงราชูปถัมภ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา หน้า ๔๔ - ๕๐ และ จันทบุณาส (เจิม). พัน. กับจักรพรรดิพงศ์ (จาก) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา หน้า ๓๖๖

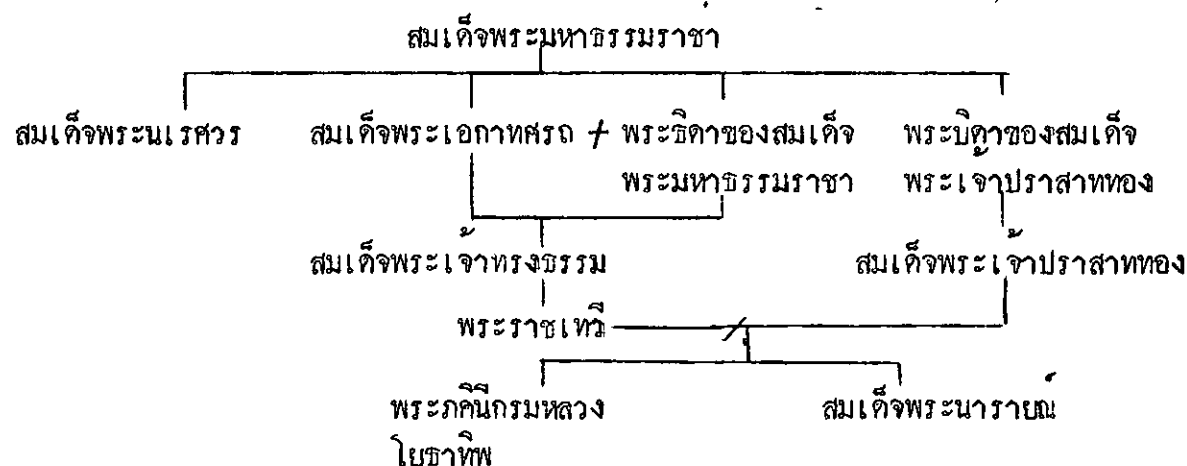
เกินกว่ากษัตริย์พระองค์อื่น นอกจากนั้นสมเด็จพระนารายณ์ยังมีเชื้อสายของพระเจ้าทรงธรรม เพราะเวลาที่ผ่านมาเพียง ๑๘ ปี (๒๑๓๑-๒๑๔๙) ก็มีราษฎรเป็นจำนวนมาก ที่ยังจำความรุ่งเรืองในสมัยนั้นได้ดี รวมทั้งวีรกรรมอันกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพระองค์ ผู้หนึ่งด้วย ดังนั้นเมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ ราษฎรจึงชื่นชม ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นตัวแทน

๑. วันวลิต ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๙๕ จดหมายเหตุวันวลิต (ฉบับสมบูรณ์) หน้า ๕๕

* โดยพิจารณาจาก

๑. คำให้การของชาวกรุงเก่า ท้าวว่า เมื่อพระเจ้าปราสาททองขึ้นครองราชย์ ได้ยกพระราชธิดาของพระเจ้าทรงธรรม ๔ องค์ ขึ้นเป็นพระมเหสีชายขวา และในจำนวนนั้นคือ พระราชเทวี ประสูติ พระราชบุตร คือสมเด็จพระนารายณ์ ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา หน้า ๔๓๐ ที่ว่า "ในปีนั้น (จุลศักราช ๔๕๕ ปีวอก) พระราชเทวีประสูติ พระราชบุตรองค์หนึ่ง พระอนุชาวงศ์เหลือบเห็นเป็นลึกร..." ซึ่งคล้ายกับที่บาทหลวงนิโกลาส์ แกร์แวส บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม

๒. จดหมายเหตุวันวลิต (ฉบับสมบูรณ์) หน้า ๒๔-๒๕, ๒๕, ๔๓-๔๔ โดยเฉพาะหน้า ๔๕ ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้นเป็นเชื้อพระวงศ์ และเป็นพระอนุชาสีนทของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งลำดับญาติได้ ตามข้อเสนอของศาสตราจารย์จรูญ สุพานิช ดังนี้

๓. สาเกทกษัตริย์สุลัฎฐาน หน้า ๑๔๖-๑๔๘ ที่พรรณมาถึงเรื่องสงครามระหว่างกรุงสยามกับ พะโค ได้กล่าวถึงการทำสงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งเป็นบรรพบุรุษคนหนึ่งของสมเด็จพระนารายณ์

ทางเชื้อสายของสมเด็จพระนารายณ์ ทั้งสิ้นพระชนม์แล้ว ประกอบกับบุคลิกอันดีของพระองค์เองด้วย * แต่สำหรับเหตุการณ์ยุ่งยากทางด้านต่างประเทศซึ่งติดพันมาถึงเครือข่ายของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองไม่ได้ยุติลงไปด้วยคือความหวาดระแวงระหว่างไทยกับพม่าอังวะ

ในต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ในปี พ.ศ. ๒๑๕๕ อังวะได้มีหนังสือเข้ามาขอความร่วมมือ * แต่สมเด็จพระนารายณ์ไม่โปรดคืนให้ จึงทำให้ไทยต้องทำสงครามกับอังวะ ในบริเวณหัวเมืองลานนาและตำบลปลายด่านเมืองกาญจนบุรี ๒ ซึ่งการสงครามนี้ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ราษฎร มีผู้คนหลบหนีเข้าป่าและเสริมธุรกิจตกต่ำ ชาวราคาแพง

* แชรแวส กล่าวถึงสมเด็จพระนารายณ์ หลังจากที่ได้เข้าเฝ้าพระองค์โดยใกล้ชิด คือ พระองค์ทรงมีพระรูปพรรณสัณห์ดี พระอঙ্গค่อนข้างสูง ใบพระพักตร์ขาว พระเนตรยาวคล้ำ ดวงพระเนตรแจ่มใสและเต็มไปด้วยประกาย แสดงว่าทรงพระปรีชาญาณมาก และในพระวรกายเป็นส่วนรวมมีลักษณะท่าทีแสดงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่และสง่างาม กอปรด้วยพระอัจฉริยภาพอันอ่อนโยนและเมตตาอารี ยากนักที่ผู้ใดได้ประสบพระองค์แล้วจะเว้นความรู้สึกเคารพนับถืออย่างยิ่ง และความรักอย่างสูงเสียดได้ นิโกลาส์ แชรแวส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม หน้า ๒๓๓

๒. ในปี พ.ศ. ๒๑๔๑ พระเจ้าอนอกเพทลุน (Anaukpetlun) ได้ย้ายราชธานีจากหงสาวดีไปยังกรุงอังวะ พวกมอญได้ก่อการกบฏ ทำให้พระองค์สวรรคต เมื่อพระเจ้าทาหลุน (Thalun) ปรากฏภิเษก ก็ถูกมอญต่อต้านอีก พม่าจึงปราบปรามอย่างทารุณ ดังนั้นมอญจำนวนหนึ่งแสนคนอพยพไปอยู่ประเทศสยามขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง ฝ่ายกรุงอังวะก็ส่งทูตมาทูลขอความช่วยเหลือ ดูใน Hall, D.G.E. Burma p.15 ขจร สุขพานิช "สอบศักราชปรีชากาลสมเด็จพระเอกาทศรถ (ตอน ๓) "นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๑ เล่ม ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ หน้า ๙๘ และ ๔๓ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.... เล่ม ๒ หน้า ๔๕ และหน้า ๖๐

* นี่เป็นมอญที่อพยพเข้ามาครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

๑. วิกฤตการณ์ตอนต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

สงครามครั้งนั้นผลกระทบกระเทือนต่อพ่อค้าชาวต่างประเทศ คือ การค้าและงานไม้ต้องหยุดชะงัก ทำให้เกิดการว่างงานในหมู่พ่อค้าชาวต่างประเทศ พ่อค้าไม่อาจซื้อสินค้าต่อไปได้ ทำให้บริษัทอลันดาจัดหาหนังกวางไปขายที่ญี่ปุ่นไม่ได้ นอกจากนั้นการที่ไทยจัดป้อมค่ายตรวจตราตามฝั่งแม่น้ำคอนเทอ เพื่อป้องกันไม่ให้คนหนีทัพโดยไม่มีการยกเว้น ทำให้การขนส่งสินค้าลงลงตามแม่น้ำลำบากมาก^๑ และผลการทำสงครามครั้งนี้ทำให้เงินในท้องพระคลังทรอยหรอดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์จึงจำเป็นต้องหาเงินเข้าท้องพระคลังด้วยวิธีค้าขาย เช่นเดียวกับในรัชกาลก่อน ๆ พระองค์มีเรือสำเภาลองง ติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่น โดยมิลูกเรือเป็นชาวจีนและแขกมัวร์บรรทุกไปด้วยสินค้ามากมาย ถ้าสินค้าถึงญี่ปุ่นจะทำให้การค้าของอลันดาคงต่ำลงมาก^๒ และปรากฏว่ามีสำเภาลองงไปค้าขายถึงปัตตาเวียและยะโฮว^๓ ที่บริษัทอลันดารู้สึกไม่พอใจก็คือ ทุกครั้งที่สำเภาลองงไปค้าขายทางภาคใต้ ดินมุก^{**} และพริกไทยจะราคาสูงมากจนทำให้บริษัทชาวทุนและกาลไม่ยอมรับฟังคำร้องทุกข์ใด ๆ ทั้งนี้เพื่อจะเอาเงินเข้าท้องพระคลัง^๔ บริษัทอลันดาเคยมีเรื่องวิวาทกับไทยเมื่อปี ๒๒๐๔ โดยบริษัทอลันดาซื้อเรือทิ้งชกตรงปอร์ตูกีสใกล้เมืองมาเก๊า แด่สินค้าในเรือเป็นของสมเด็จพระนารายณ์ ไทยเรียกค่าเสียหายจากบริษัทเป็นเงิน ๔๔,๐๐๐ กิลเคอร์ จึงทำให้เกิดพิพาทกันขึ้น^๕ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๒๐๖ ออลันดากล่าวหาไทยประพฤตินิอัสญญา^{***} จึงรู้ว่าจะเลิกการค้ากับอยุธยาโดยผู้อำนวยการค้าได้เดินทางกลับไปปัตตาเวีย

^๑ คีลปากกร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี... เล่ม ๒- หน้า ๔๔ - ๔๖

* มีหนังกวาง หนังกว ไม้จันทน์หอม รัก น้ำตาล งาช้าง หนิงแผ่นคืบ ผ้า ๕๐๐ มัด

^๒ ก. ๕๖

^๓ ก. ๕๕

** ฝรั่งเรียกว่า ปันงิน

^๔ ก. ๕๗

^๕ หอการค้าไทย ประวัติการค้าไทย หน้า ๒๒๔

*** สัตินในการบูชาและการค้าหนังกวางในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ป็นผู้สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งทูตไทยไปคัดเอาเว็บเพื่อชวนอลันดากลับมาค้าขายดังเดิม^๑ จึงเห็นได้ว่าท่าทีของไทยได้เปลี่ยนไป ขณะเดียวกันความไม่พอใจของบริษัทอลันดาก็เพิ่มพูนขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าบริษัทจินว่าไทยมีความสามารถในด้านการค้า^๒ ทั้ง ๆ ที่บริษัทได้คัดดวงเอาผลประโยชน์จากไทยได้มากแล้วและในแต่ละปีก็ส่งเรือบรรทุกสินค้าจากไทยถึง ๒๐ ลำ แต่ก็ยังโลกเพราะบริษัทอลันดาทราบว่าสมเด็จพระนารายณ์จัดส่งสำเภา ๑๒ ลำออกไปค้ายังจีน-ญี่ปุ่น โดยคาดว่าจะเดินทางกลับอยุธยาพร้อมกับสินค้าที่มีค่า บริษัทอลันดาหวังจะยึดสินค้านี้^๓ และรวมเอาการค้าในไทยไว้คนเดียว จึงไม่ยอมให้บริษัทอังกฤษส่งสินค้าเข้ามาอยุธยา และชักชวนให้บริษัทอังกฤษประกาศให้คนไทยออกจากเมืองของอังกฤษ และไม่รับซื้อสินค้าไทย อังกฤษปฏิเสธคำชักชวนนี้^๔ เมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้น คือชาวจีนได้ลอบสถานีการค้าของอลันดาที่อยุธยา บริษัทจึงประกาศสงครามพร้อมกับนำเรือรบ ๒ ลำ ปิดอ่าวไทยในปี พ.ศ. ๒๒๐๗^๕ สมเด็จพระนารายณ์จึงยอมให้มีการทำหนังสือสัญญากับอลันดา ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๐๗^๖ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าไทยยังไม่พร้อมที่จะทำสงครามไม่มีกำลังกองทัพเรือที่เข้มแข็ง^๗ ทั้งยังติดพันกับศึกทางด้าน

^๑ สมจิต อนุมานราชชน การทูตของไทยในสมัยอยุธยา หน้า ๒๕ และ Sir John Bowring, The Kingdom and People of Siam Vol. II p.62

^๒ ดังจะเห็นได้จากรายงานชาหลวงใหญ่และคนจิลที่ไปคัดเอาเว็บ เขียนถึงบริษัทดัชชีสตินเคีย ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๑๖๖๒ ว่าถ้าสำเภาหลวงที่ส่งไปญี่ปุ่นอับปาง ความคิดที่ชาวยุโรปจะต่อเรือขึ้นใช้เองก็อาจจะค่อย ๆ หมดไป ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๕๔ - ๕๕ ดูคำอธิบายเบื้องต้นที่ไทยจะเป็นไมตรีกับฝรั่งเศสของสมเด็จพระนารายณ์ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๓๕

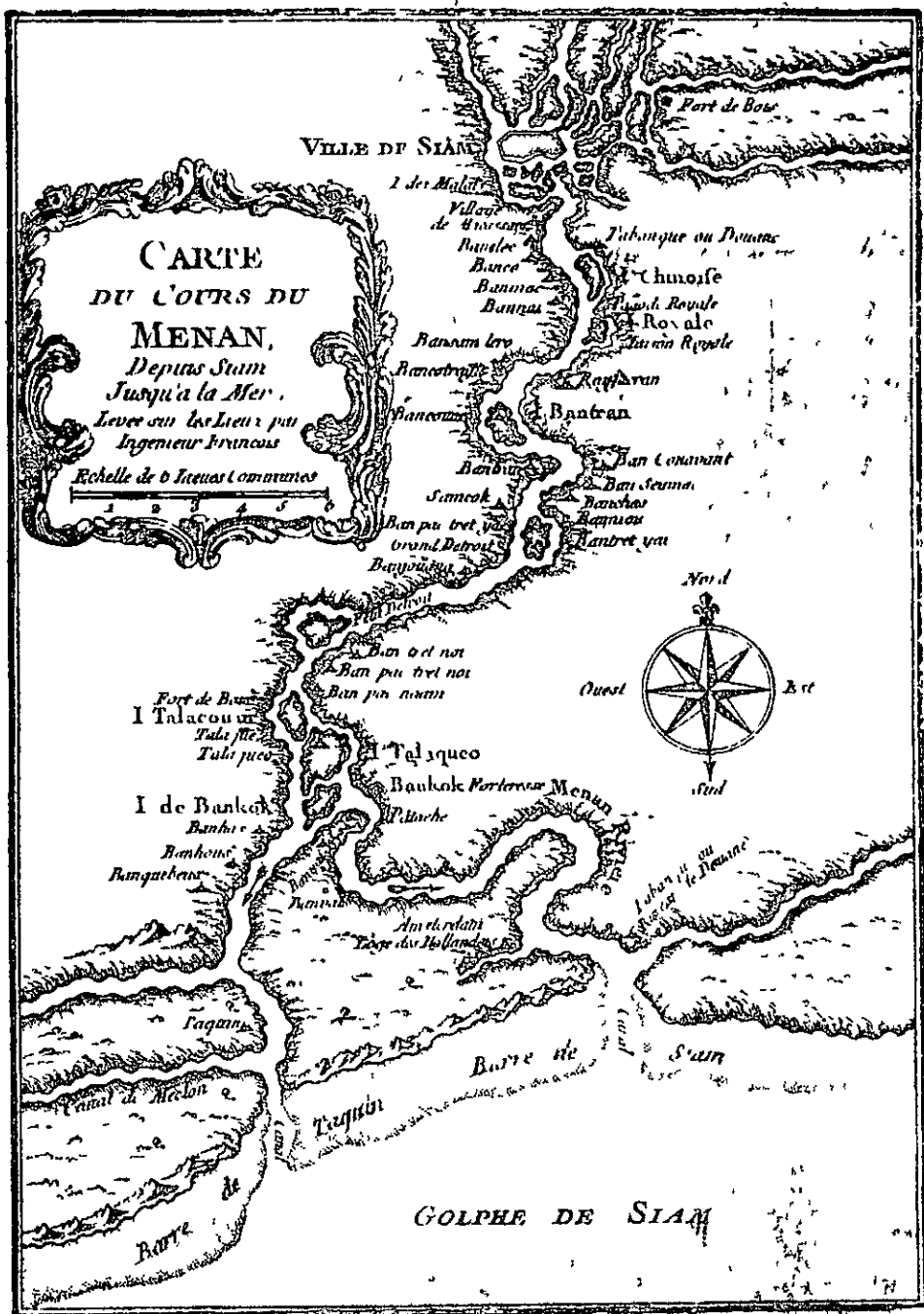
^๓ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๕๕

^๔ ก. หน้า ๗๖ - ๘๒

^๕ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ ในชุดของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เล่ม ๑๕ หน้า ๑๕๓

^๖ กรมสนธิสัญญาและกฎหมายต่างประเทศ, กระทรวง สนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างประเทศสยามกับประเทศเนเธอร์แลนด์ ทำ ณ กรุงศรีอยุธยา วันที่ ๒๒ สิงหาคม ค.ศ. ๑๖๖๔ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา หน้า ๗-๘ พ.ศ. ๒๒๖๐ - ๒๔๑๒ (ดูภาคภาษาต่างประเทศ)

^๗ Wood, W.A.R., A History of Siam p. 194

Carte d'un A. M. appartenant à M. I. Fournier.

Phototypie Berthaud, Paris

COURS DU ME-NAM, 1688

De Siam à la Mer

ลานนาและหัวเมืองมอญอีกด้วย พระราชทรัพย์ก็ใช้หมดไปจากการทำสงครามนี้ และที่สำคัญคือ พระองค์กระหนกในอำนาจของมอญลันคาที่เพิ่มพูนขึ้น เพราะว่าบริษัทมอญลันคา * ได้ส่งเรือรบเข้ามา ทำให้องค์เจ้ามอญลันคาด้วยความกลัว วิฤตการมอญลันคานี้สมเด็จพระนารายณ์และเสนาบดี วิฤตการมอญลันคาจะเข้ามาเป็นใหญ่ในไทย เช่นเดียวกับเนชวา สุมาตรา ๒

หนังสือสัญญาระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามฝ่ายหนึ่ง และข้าหลวง ปีเตอร์ เดอ บิตเตอร์ (Pieter de Bitter) (ซึ่งเป็นรองข้าหลวงใหญ่ แจน แมตซุยเกอร์ (Jan Maatsuyker)) แห่งบริษัทการค้ามอญลันคาในโลกภาคตะวันออก) อีกฝ่ายหนึ่ง

หนังสือสัญญานี้เกี่ยวกับเรื่องการเมืองและสิทธิทางการค้า มีความสำคัญ ๖ ข้อ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ไทยยอมให้บริษัทเข้ามาค้าเนกิจการการค้าได้โดยเสรีที่อยุธยา นครศรีธรรมราช พัทลุง ภูเก็ต

ข้อ ๒ บริษัทสิทธิที่จะติดต่อค้าขายกับบุคคลทุกคนโดยเสรีไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งสูง หรือต่ำ ส่วนสินค้าต่าง ๆ ที่บริษัทนำเข้าหรือนำออกจากเมืองไทย บริษัทจะเสียภาษีตามที่กำหนด อยู่แล้วเท่านั้น ทั้งภาษีที่นั่นจะไม่มีการเพิ่มอัตราขึ้นอีกด้วย

ข้อ ๓ พระเจ้ากรุงสยามและชาวชาติของพระองค์ จะไม่ยอมให้คนจีน ญี่ปุ่น หรือฮอลันดา ทำงาน ไม่ว่าในหน้าที่ใด ๆ ในลำภาของตน ถ้าบริษัทพบเห็นคนดังกล่าวในทะเลหลวง บริษัทมี อำนาจจับกุมได้

ข้อ ๔ ให้บริษัทผูกขาดการค้า หนังสือและหนังสือไปจำหน่ายต่างประเทศ และยังมี อภิสิทธิ์ในการนำสินค้าต่างประเทศเข้ามาขายปลีกแต่ผู้เดียว

ข้อ ๕ เมื่อลูกหนี้ของบริษัทไม่ยอมใช้หนี้ ออกญาพระคลังจะต้องช่วยให้บริษัทได้รับชำระหนี้ โดยคุมขังลูกหนี้ไว้จนกว่าจะชำระหนี้คืนเสร็จ ในกรณีที่ลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ ออกญาคลังจะต้อง ส่งตัวลูกหนี้ให้แก่บริษัท

* บริษัทมอญลันคาพยายามหาหนทางทำสัญญากับกัมพูชาเพื่อแม่ือทธิพลทางการค้าครอบคลุม ประเทศนี้เช่นเดียวกัน

๑. ศ. หน้า ๑๐๐ - ๑๐๑

๒. คอลลิส, มอร์ริส แรมมวลไวก แห่งกรุงสยาม เจริญ ไชยชนะ แปล หน้า ๕๕

รายละเอียดของสนธิสัญญา ดูในภาคผนวก ก.

อนึ่ง ถ้าพนักงานบริษัททำความผิดอย่างรุนแรง (grave crimes) ขึ้นในราชอาณาจักร
พระเจ้ากรุงสยามและบรรดาตุลาการของพระองค์ ไม่มีสิทธิพิพากษาไทยพนักงานผู้นั้น แต่ให้ส่งมอบตัว
ผู้ทำผิดแก่หัวหน้าบริษัทให้ลงโทษตามกฎหมายอาณานิคม ถ้าหัวหน้าบริษัทเป็นผู้ทำความผิดเสียเอง พระเจ้า
กรุงสยามมีสิทธิที่จะคุมขังผู้ผิดไว้ในบ้านของเขา แล้วแจ้งข่าวให้แกชาหลวงใหญ่อาณานิคมทราบ

ข้อ ๖ บริษัทจะจ่ายเงินชดเชยให้พระเจ้ากรุงสยามเป็นเงิน ๑๕๖ ชั่ง หรือ ๑๘,๗๒๐ กิลเดอร์
ในการที่บริษัทยึดเรือสินค้าของไทยเมื่อ ๓ ปี ก่อน ไกลเมืองมาเก๊า* และบริษัทจะคืนสินค้าที่ยึดจากเรือ
ของพระเจ้ากรุงสยาม ไกลเกาะโปโลวให้ครบถ้วน

ถ้าพระเจ้ากรุงสยามจะแต่งตั้งเรือโดยใช้ลูกเรือเป็นคนไทยทั้งหมดไปค้าขายที่ญี่ปุ่น พระเจ้า
กรุงสยามจะต้องรื้อหนังสือจำนวน ๗,๐๐๐ ถึง ๑๐,๐๐๐ แผ่น ในราคาเท่าทุน ทั้งนี้อยู่ในเงื่อนไขที่ว่า
จะไม่ซื้อหนังสือจากญี่ปุ่นมาขายโดยตรงและจะต้องรื้อมาจากบริษัท**

เมื่อพระเจ้ากรุงสยามจะส่งทูตไปปักกิ่ง พระองค์มีสิทธิจะเอาเงินกวางตุ้ง ๒ คน รวมไปกับ
คณะทูตได้

เรือสินค้าไทยที่มีลูกเรือเป็นคนไทย เดินทางไปค้าขายยังเมืองมาเก๊า กวางตุ้ง มินโล
บริษัทจะออกใบคุ้มครองเรือดังกล่าว

ถ้าเรือชาติพันธมิตรของอาณานิคมค้าขายยังพระราชอาณาจักรไทย พระเจ้ากรุงสยามจะ
ไม่ขัดขวาง ยกเว้นชาติที่เป็นศัตรูของไทยจะอยู่ในเรือดังกล่าว ๗

กรณีบริษัทพบเรือไทยกลางทะเล บริษัทจะไม่ขัดขวางและยังรับจะช่วยเหลือ ยกเว้นว่า
เรือนั้นจะเดินทางไปยังประเทศที่เป็นศัตรูกับบริษัท อนึ่งต่างฝ่ายต่างรับที่จะช่วยเหลือเรือของอีกฝ่าย
หนึ่ง เมื่อประสบพายุหรืออัปปาง

* เหตุเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๔ ในครั้งนั้นไทยเรียกค่าเสียหายเป็นเงิน ๔๔,๐๐๐ กิลเดอร์
แต่อาณานิคมยอมชำระเพียง ๑๘,๗๒๐ กิลเดอร์ อัตราแลกเปลี่ยนเงินในรัชกาลนี้

เงิน ๑ ชั่ง หรือ ๔๐ บาท = ๑๒๐ กิลเดอร์

หรือ ๑ บาท = ๑.๕๐ กิลเดอร์

**

ทั้ง ๆ ที่ หนังสือเหล่านี้เป็นสินค้าของไทย แต่อาณานิคมต้องการจะกีดกันไม่ให้ไทยไป
ค้าขายกับญี่ปุ่น จึงใช้อำนาจผูกขาดการค้าหนังสือไว้แก่เพียงผู้เดียว

บริษัทรับจะไม่โจมตี รุกรานเรือใด ๆ (ถึงแม้จะเป็นเรือของศัตรูบริษัท) 'เนน่านน้ำ

สยาม

สัญญาดังกล่าวนี้จะผูกพันพระเจ้ากรุงสยามและข้าหลวงใหญ่ของลันคาในปัจจุบัน และจะผูกพันพระเจ้ากรุงสยามและข้าหลวงใหญ่ของลันคาองค์ต่อ ๆ ไป

หนังสือสัญญานี้ได้เขียนขึ้นและตกลงกันทั้งสองฝ่าย ณ กรุงศรีอยุธยา ประทับตราพระเจ้ากรุงสยามเป็นสีแดง โดยมีรูปทวารไทย และเบื้องล่างประทับตราของบริษัทไว้เป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณาจากสนธิสัญญานี้ จะเห็นว่าไทยจำต้องล้มเลิกการผูกขาดการค้าโดยให้ลันคาติดต่อค้าขายกับราษฎรโดยตรง แต่การผูกขาดการค้านี้มีใช้จะหมดไป เพราะลันคาซึ่งรังเกียจระบบผูกขาดการค้าของไทย กลับใช้ระบบนี้เสียเอง * และร้ายยิ่งกว่า คือลันคาต้องการผูกขาดการค้าเครื่องเทศ และกลัวว่าจะมีคนขโมยขึ้นจันทเทศ และกานพลูไปปลูก เมื่อต้นไม้เหล่านี้มีจำนวนมากเกินต้องการ จึงสั่งให้เผาหรือแช่น้ำเค็มเพื่อทำลาย ** ยิ่งจำงสุลต่านเกาะอื่น ๆ ให้เผาอีกด้วยและฆ่าผู้ลักลอบค้าขาย จึงทำให้ชาวพื้นเมืองเกลียดลันคามาก ๑ จากการที่ห้ามเรือไทยใช้ลูกเรือชาวจีน ญี่ปุ่น หรือฮอลันดา เห็นได้ว่าลันคาต้องการจะแย่งการค้าทางตะวันออกไกลจากคนไทย ทั้งนี้เพราะลันคารู้ว่าคนไทยไม่ชำนาญในการเดินเรือ แต่ถึงแม้ญี่ปุ่นปิดประเทศ ไทยยังสามารถค้าขายได้โดยอาศัยลูกเรือเหล่านั้น

ดังนั้น เมื่อไทยไม่สามารถที่จะเดินเรือเองได้ ก็จะต้องฝากสินค้าไปกับเรือของบริษัทลันคา ซึ่งเป็นชาติตะวันตกชาติเดียวที่ญี่ปุ่นยอมไม่ติดต่อค้าขาย และยังเป็นการกำจัดชาวจีนออกไปจากการค้าอีกด้วย เป็นการบังคับเกือบได้ทั้งสองตัว ๒ ในที่สุดบริษัทลันคาก็จะกลายเป็น

* โดยพิจารณาจากสนธิสัญญา ข้อ ๔

** วิธีการนี้ลันคาไม่ได้ใช้ในไทย แต่ใช้ในบริเวณหมู่เกาะเครื่องเทศ

๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ ในชุดของจุฬาสภา เล่ม ๒๖ หน้า ๒๐-๒๒ และ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๓ ในชุดของจุฬาสภา เล่ม ๒๕ ภาค ๔ หน้า ๓๐๖

๒ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๑๐๘

ผู้ผูกขาดเส้นทางเดินเรือค้าขายทางตะวันออกไกลไว้คนเดียว สัญญาในข้อ ๓ นี้ ทำให้ไทยเสียผลประโยชน์ทางด้านการค้ามากที่สุด การที่ฮอลันดาบังคับให้ไทยต้องซื้อหนังสือโดยผ่านทางฮอลันดา นั้น ฮอลันดาไม่มีทางจะแก้ตัวนอกจากจะยอมรับว่าฮอลันดาเอาเปรียบไทยอย่างไม่ยุติธรรมยิ่ง เพราะหนังสือนี้เป็นสินค้าดั้งเดิมของคนไทย เมื่อพิจารณาถึงข้อสัญญาที่ ๕ เกี่ยวกับด้านการศาล ข้อความนี้ขัดกับอำนาจอธิปไตยของไทย และเป็นตัวอย่างเริ่มแรกที่ไทยยอมให้มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ที่สำคัญคือสัญญานี้ นอกจากไม่ได้กำหนดเวลาไว้แล้ว ยังผูกมัดไปถึงกษัตริย์ไทยพระองค์ต่อไปด้วย ซึ่งทำให้ไทยยุ่งยากเพราะไม่สามารถจะเพิ่มภาษีตามกาลเวลาได้ สนธิสัญญานี้ไม่ใช่ลักษณะตอนแทนผลประโยชน์ เพราะฮอลันดาจะมีเงื่อนไขกับไทยทุกข้อ จึงไม่น่าแปลกใจเพราะฮอลันดาเป็นผู้ร่างสัญญานี้เอง

๒. นโยบายต่างประเทศของไทยในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

สมเด็จพระนารายณ์ทรงดำเนินนโยบายต่างประเทศ เช่นเดียวกับกษัตริย์ไทยพระองค์ก่อน ๆ คือทรงต้อนรับชาวต่างประเทศทุกชาติที่เข้ามาค้าขาย ซึ่งหมายถึงนำความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจมาถวาย ดังนั้นในต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ การค้าจึงเป็นไปอย่างเสรี แต่เนื่องจากการที่สมเด็จพระนารายณ์เคยได้รับความช่วยเหลือจากแขกอิสลาม^๒ และพวกเชื้อสายปอร์ตุเกสในไทย^๓ เมื่อครั้งซึ่งราชสมบัติจนสามารถปลงพระชนมพระเจ้าวาวได้ พร้อมทั้งปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๔ ด้วยเหตุนี้จึงทรงโปรดปรานแขกอิสลามเป็นพิเศษ จนทำให้แขกอิสลามมีอิทธิพลในด้านต่าง ๆ ในไทย * สำหรับปอร์ตุเกสพระองค์มีความสัมพันธ์เป็นพิเศษ จนถึงกับ

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ ในรัชของกรุงสุโขทัย เล่ม ๑๕ หน้า ๒๔๒

๒. อิบนิ บัฏฏิม อิบราฮิม สำเนาอักษรวิสัย หน้า ๑๕๐ - ๑๕๑

๓. นิโกลาส แรแวงส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม

หน้า ๒๒๖ - ๒๒๗

* จะกล่าวในบทที่ ๓ หัวข้อเรื่อง พอลคอนกัจอิทธิพลของอิสลาม

พระราชทานเงินให้ชาวลาวบอร์ตูกะสประจํามาเก็บเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๓ เป็นเงินหนัก ๖๖๕ กาเต และ ๔๐๐ อาราเตล* โดยให้ใช้คืนเป็นงวด ๆ °

นอกจากสองชาติที่มีความสัมพันธ์กับสมเด็จพระนารายณ์เป็นพิเศษแล้ว พระองค์ยังผูกมิตรกับฮอลันดาคับด้วย ดังจะเห็นได้จากที่ทรงเป็นธุระ ในคดีฆาตกรรมชาวฮอลันดาที่ถูกเกิด** เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๔ โดยส่งคณะตุลาการพิเศษลงไปสืบสวนคดีนี้ จนกระทั่งได้ตัวฆาตกรชาวสยาม ๓ คน ซึ่งพระองค์ได้มอบให้แก่ออลันดาจัดการลงโทษ ๒ และสมเด็จพระนารายณ์ยังสนิทสนมกับพ่อค้าฮอลันดา ชื่อ แวนริค ทรงถือว่าเป็นมิตรที่ดีของชาวไทย ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ว่า การที่สมเด็จพระนารายณ์ปฏิบัติพระองค์เช่นนี้ต่อฮอลันดา เพราะทรงตระหนักถึงอำนาจของฮอลันดาซึ่งมีท่าทีคุกคามไทยมาตั้งแต่รัชกาลของสมเด็จพระบิดา (สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง)

ในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ อังกฤษซึ่งตั้งห้างค้าขายอยู่ที่กัมพูชาให้ขอพญาบังอรบุษยา*** เนื่องจากถูกไพร่กามพูชา และคลังสินค้าของอังกฤษถูกปล้นควย สมเด็จพระนารายณ์ให้การต้อนรับอังกฤษ อพพนเป็นอย่างดี °

ถ้าเหตุการณ์ดำเนินไปเช่นนี้การติดต่อค้าขายระหว่างชาวต่างประเทศกับไทย ก็คงเป็นไปอย่างราบรื่น แต่มีเหตุการณ์ที่ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ต้องเปลี่ยนนโยบาย ก็เนื่องจากว่าพระองค์

* กาเต (Cate) เป็นหน่วยวัดน้ำหนักใช้ในฟิลิปปินส์

อาราเตล (arratel) เป็นหน่วยวัดน้ำหนักเช่นกัน ๑ อาราเตล = ๑ กรัม

° จาซินโต โจเซ โด นาสิเมนตู โมววา, พันตรี "ความสัมพันธ์ของชาวบอร์ตูกะสกับประเทศสยาม" ล.ค. ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ เดือนกันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๕๖

** ฮอลันดา เรีก อุเคียงราลัง, แจนรีไลน หรือจังก์ลีลอน

๒. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๔๗ - ๔๘

*** ในระหว่างที่เกิดสงครามกลางเมืองที่ประเทศอังกฤษ บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษได้เปิดกิจการค้าใหญ่โตในอินเดีย เมื่อพระเจ้าชาลส์ที่ ๒ (Charles II) แห่งอังกฤษได้ขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ. ๒๒๐๔ พระองค์ออกพระราชกฤษฎีกาให้บริษัทมีอำนาจทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนในอินเดียอย่างเด็ดขาด และได้ผูกขาดการค้ากับหมู่เกาะอินเดียตะวันออกได้

๓. จอห์น แอนเคอสัน มูลเหตุแห่งการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับอังกฤษ หน้า ๗๑ - ๗๒

จำเป็นต้องทำสงครามกับลัทธิและหัวเมืองมอญ เพื่อขับไล่อำนาจของพม่าให้พ้นจากดินแดนไทย ดังนั้นจึงทำให้ของพระคลังหรือหรือ พระองค์จึงต้องหาเงินด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เก็บภาษี และ ตั้งราคาสินค้าให้สูงขึ้น รวมทั้งการแสวงหาออกไปค้าขายยังต่างประเทศ วิธีการเงินของ สมเด็จพระนารายณ์เป็นที่ระแวงระเทือนต่อพ่อค้าชาวต่างประเทศมาก

ปอร์ตุเกสเป็นพ่อค้าพวกแรกที่ยุติการติดต่อค้าขายกับไทย โดยเกิดวิวาทกันและได้ ทำลายสำเภาลงทิ้งเตรียมไว้เพื่อไปค้าขายที่กวางตุ้ง^๒ จึงทำให้สัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับ ปอร์ตุเกสเสื่อมลง

แต่การที่ปอร์ตุเกสเลิกติดต่อค้าขายกับไทยนั้น กลับเป็นผลดีต่อฮอลันดา เพราะฮอลันดาไม่ชอบให้ชาติอื่นเป็นคู่แข่ง แต่วิธีการหาเงินของสมเด็จพระนารายณ์ สร้างความ ไม่พอใจแก่ฮอลันดาเช่นเดียวกัน และฮอลันดาก็ยังต่างจากปอร์ตุเกสตรงที่ว่า อำนาจของฮอลันดา ที่นับว่าตั้งแต่ปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้น เพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย ๆ แต่ว่าขณะนั้นเนเธอร์แลนด์คิดค้นกับสงครามในยุโรประหว่างปี พ.ศ. ๒๑๕๑ - ๒๑๕๕ จึงทำให้บริษัทฮอลันดาไม่มีกำลังพอที่จะรบกับไทย ต่อมาเมื่อประเทศในยุโรปได้ทำสัญญา โอлива (Oliva) เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๓ เพื่อยุติสงคราม^๓ จึงทำให้ฮอลันดากว้างศึก เมื่อเห็นว่าไทยกำลังคิดค้นสงครามเชียงใหม่และที่ หัวเมืองมอญ บริษัทฮอลันดาจึงใช้กำลังปิดล้อมอ่าวไทย ไทยจึงจำเป็นต้องทำสัญญากับบริษัทฮอลันดา เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๓ เป็นผลให้ไทยเสียผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจมาก และขณะเดียวกันก็เป็น การเสียพระเกียรติด้วย

การกระทำของฮอลันดาครั้งนี้ สมเด็จพระนารายณ์คงรู้สึก "เจ็บพระทัย" มาก และ เกรงว่าบริษัทฮอลันดาจะเข้ายึดครองบ้านเมือง ดังเช่นที่ทำกับหมู่เกาะเกร์องเทศ จนทำให้พวก เข้ามักจะสันตองหนีมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่อยุธยาในขณะนั้น ทั้งที่เพราะฮอลันดามีเรือเป็น

^๑ คำทรงราชูปถัมภ์, สมเด็จพระนารายณ์, ไทยรบพม่า ประชุมพงศาวดารภาค ๖ ในชุดของคุรุสภา เล่ม ๕ หน้า ๒๒๑ - ๒๒๗

^๒ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๕๗ - ๕๘

^๓ เจ เอ็ม ทอมป์สัน ล.ด. หน้า ๑๒๖

* โดยเฉพาะที่เกาะรีลเบส ซึ่งเป็นที่ตั้งของอาณาจักรมาเก๊า

** จะกล่าว ในบทที่ ๓ เรื่องการกำจัดอิทธิพลของอิสลาม

และอาวุธที่ทันสมัยจนสามารถควบคุมการค้าทางทะเลไว้ได้ ดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์จึงจำต้องเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ โดยให้หลักอุบายอำนาจ คือ "มองหาชาติอื่นที่มีกำลังพอที่จะต่อต้านอำนาจของฮอลันดา" ซึ่งเป็นนโยบายต่างประเทศของไทยจนกระทั่งสิ้นรัชกาล

ในชั้นแรก ออกพระศรีเนาวรัตน์ ได้เสนอแนะให้สมเด็จพระนารายณ์ใช้อิสลามอุบายอำนาจของฮอลันดา โดยให้เหตุผลว่าความมั่งคั่งของพวกอิสลามจะเป็นเครื่องป้องกันการคุกคามของฮอลันดา ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๒๑๑ พระองค์จึงส่งทูตไปยังอิหร่าน ซึ่งเป็นการส่งทูตครั้งแรกในรัชกาล คณะทูตชุดนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นใคร แต่ทุกคณะนี้ถูกพวกอาหรับบีบเร้นนำไปยังเมืองมัสกัต เพื่อเรียกค่าไถ่ ราชทูตไทยได้เขียนจดหมายไปขอความช่วยเหลือจากพ่อค้าอังกฤษ โดยจะยกเว้นค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่พ่อค้าชาวต่างประเทศต้องเสีย ในที่สุดพ่อค้าอังกฤษก็ได้อพยพเรือของคณะราชทูตไทยทั้งหมด ๕ ลำ แต่เดินทางไปถึงเมืองกอมบรูน (Gombroon หรือ Bandar Abbas) เพียง ๔ ลำ ที่เหลือถูกเปอร์เซียยึดไว้ แล้วนำไปยังประเทศคองโก^๑ ภาวของคณะราชทูตไทยชุดนี้ก็จึงจบหายไป

สมเด็จพระนารายณ์คงจะส่งทูตไปอิหร่านอีกหลายครั้ง เพราะเมื่อฟอลคอนเดินเรือครั้งที่สาม เรืออับปางที่ฝั่งมาลาบาร์ ที่นั่นฟอลคอนได้พบราชทูตไทยซึ่งกลับจากอิหร่านแล้วเรืออับปางเช่นเดียวกัน^๒ ปรากฏหลักฐานว่าในปี พ.ศ. ๒๒๒๕ สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่ง หัจยี สะลิม มาซันตะรานี เป็นราชทูตไทยไปอิหร่านอีก^๓

ในภายหลังทรงเห็นว่าการใช้แขกอิสลาม อุบายอำนาจของฮอลันดานั้นไม่ได้ผล ทั้งนี้เพราะว่าบริษัทฮอลันดามีกองทัพเรือที่เข้มแข็งกว่า อีกประการหนึ่งก็คือไทยไม่ไว้วางใจอิสลาม^๔ ดังนั้นไทยจึงเลิกความคิดที่จะติดต่อกับอิสลามทางการทูต

ขณะเดียวกันพระนารายณ์ก็พยายามหาพันธมิตรประเทศอื่น ๆ อีก ก็คือเปอร์เซีย โดยพระองค์ให้สิทธิพิเศษแก่พวกฮินดีและให้เกียรติพวกเปอร์เซียมาก ทั้งนี้เพื่อขอความช่วยเหลือเปอร์เซีย

* เป็นสมุหนายกของสมเด็จพระนารายณ์ ในเอกสารของอังกฤษเรียกว่า Ophra Synmorat ในพงศาวดารภาคที่ ๑๔ เขียนว่า ออกพระศรีมนโรรช แต่เข้าใจว่าจะเป็นออกพระศรีเนาวรัตน์จะถูกต้องกว่า เพราะเป็นบรรดาศักดิ์ สำหรับพวกแขกกรมท่าขวา มีจุฬารามมนตรีเป็นผู้ช่วย

^๑ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๑๒๓-๑๒๔ และ ๑๓๐

^๒ ตาซารด์ จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงตาซารด์ หน้า ๑๒๓๓

^๓ อิบนิ มุฮัมหมัด อิบราฮิม สำเนาอักษรียสุลียมาน หน้า ๑๑๘

^๔ มอริส คอลลิส แรมมวลโวทแห่งกรุงสยาม หน้า ๘๕ - ๘๗

เพื่อป้องกันไทยให้พ้นจากอำนาจของออลันดาซึ่งพระองค์เกลียดชังมาก^๑ โดยส่งทูตไปโปรตุเกส เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๓ ทูตได้แวะประเทศโปรตุเกสเพื่อขอพระทัยกษัตริย์โปรตุเกสที่ได้ทรงแต่งตั้งทูตมายังประเทศไทยเมื่อปีก่อนแล้ว ทูตไทยจึงเดินทางต่อไปยังยุโรป^๒ ในปีรุ่งขึ้นสมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งทูตไทยไปโปรตุเกสอีก เพื่อตอบแทนที่กษัตริย์โปรตุเกสแต่งตั้งทูตมายังอยุธยาเมื่อปีก่อน แต่เมื่อคณะทูตชุดนั้นเดินทางไปถึงแหลมนิคเคิล เรือไปชนหินโสโครกอับปาง จึงทำให้ราชทูตเดินทางไม่ถึงโปรตุเกส และได้เดินทางกลับเมืองไทยด้วยความยากลำบาก^{*}

ส่วนโปรตุเกสนั้น ไม่เข้มแข็งดังแต่ก่อน จึงทำให้ไทยหมดหวังที่จะเอาโปรตุเกสไว้เป็นพันธมิตร เพื่อต่อต้านอำนาจของออลันดา ดังนั้นเมื่อบริษัทอินเดียของอังกฤษตั้งตัวแทนมาติดต่อค้าขายที่อยุธยาอีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นโอกาสของไทยที่จะเอาอังกฤษซึ่งเป็นคู่แข่งของออลันดาไว้เป็นพันธมิตร แต่ในขณะที่เกิดเหตุการณ์ตอนที่ออลันดาปิดอ่าวไทยในปี พ.ศ. ๒๒๐๓ อังกฤษยังไม่ได้เปิด항 ทั้งในนิ้นอังกฤษรบกับออลันดาในยุโรป อังกฤษเป็นฝ่ายปราชัยถึงขนาดเรือรบของออลันดาได้ปิดแม่น้ำแอมส์^๓ สงครามกับออลันดาจึงกินเวลาถึงสามปี (พ.ศ. ๒๒๐๓ - ๒๒๑๐) ทำให้อำนาจทางเรือของอังกฤษถูกทำลาย และยิ่งเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ความเสียหายมาสู่อังกฤษเป็นอันมากคือในปี พ.ศ. ๒๒๐๔ เกิดกาฬโรคครั้งใหญ่ในกรุงลอนดอน^๔ และปี พ.ศ. ๒๒๐๕ ได้เกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่

^๑ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.....เล่ม ๒ หน้า ๑๑๔ จะเห็นได้จากจดหมายของวิลเลียม แอคเวอร์ธ เขียนถึงประธานและคานธีล ที่สุริต เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๑๖๖๖ ว่า....พระเจ้ากรุงสยามทรงปลื้มปิติที่ออลันดาสูญเสียเรือรบทุกหัว ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอื่นในดินแดนตอนใต้ก็รู้สึกเช่นนั้น

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๒ หน้า ๔๓

^{*} ดูเรื่องคำให้การของออกขุนชำนาญ (ขจร สุขพานิช ออกญาวิไชเยนทร์ หน้า ๑๑๕-๑๖๕)

^{**} ความขัดแย้งกับออลันดาสืบเนื่องมาจากการที่พระเจ้าชาร์ลที่ ๒ (พ.ศ. ๒๒๐๓-๒๒๒๔) พยายามที่จะทำให้อังกฤษเป็นจักรวรรดิทางการค้าที่ยิ่งใหญ่ โดยทำลายอำนาจของออลันดา

^๓ Snyder, Louis L., The Making of Modern Man, from the Renaissance to the Present., p.216

^๔ Ibid

ในกรุงลอนดอน ไฟไหม้อยู่ถึง ๗ วัน * ทำความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชนเป็นอันมาก * จึงทำให้อังกฤษไม่สามารถจะขยายอิทธิพลมายังตะวันออกได้ดังใจปรารถนา

ภายหลังที่สงครามระหว่างอังกฤษกับฮอลันดายุติลง อังกฤษได้รวมกับฮอลันดาและสวีเดน เป็นสัญญาไตรพันธมิตร (Triple Alliance) เพื่อต่อต้านอำนาจของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งกำลังขยายอำนาจในยุโรป แต่พระเจ้าชาลส์ที่ ๒ ได้ลอบทำสัญญากับพระเจ้าหลุยส์ คือสนธิสัญญาโดเวอร์ (Treaty of Dover, 2213) ตามสนธิสัญญานี้ พระเจ้าชาลส์จะประกาศพระองค์ว่านับถือศาสนาิกายโรมันคาทอลิกโดยเปิดเผย ** และจะสนับสนุนพระเจ้าหลุยส์ในการทำสงครามกับสเปนและฮอลันดา ส่วนพระเจ้าหลุยส์จะพระราชทานเงินจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ ปอนด์แก่พระเจ้าชาลส์ทุกปี และจะส่งทหารมาช่วยถ้าเกิดกบฏในอังกฤษ ๒ ต่อมาเมื่อ พ.ศ.๒๒๑๔ อังกฤษกับฮอลันดาได้รบกันอีก เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากฝรั่งเศสจนชนะฮอลันดาในปี พ.ศ.๒๒๑๗ อังกฤษจึงหันมาขยายอำนาจทางตะวันออก โดยส่งพ่อค้าอังกฤษเข้ามาสมทบกับพวกที่ประจำอยู่ที่คลังสินค้าที่อยุธยา ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรงต้อนรับด้วยความยินดี ต่อมาพระองค์ได้พระราชทาน "ทองคำ" อนุญาตให้อังกฤษซื้อขายสินค้าจำพวกตะกั่ว พลวง ทองแดง งาช้าง นอแรด และผู้ชายการซื้อสินค้าที่ไชยา ชุมพร พัทลุง สุราษฎร์ ไกโดยสะดวก โดยให้ขอในราคาตามท้องตลาด และโปรดให้ยกเว้นอากรขนอน เช่นเดียวกับที่ชาวยุโรปให้แก่ออลันดา ๓ สมเด็จพระนารายณ์ได้เอาใจพ่อค้าอังกฤษ จนพ่อค้าอังกฤษได้รายงานไปที่เมืองสุริยวา สมเด็จพระนารายณ์เป็นมิตรที่ดีของชาวอังกฤษ และชาวฝรั่งเศสในพระมหากรุณาธิคุณที่ให้อังกฤษกับชาวอังกฤษ เหมือนกับว่าไม่มีคู่แข่งของอังกฤษ *** อยู่ในอยุธยา ๔ ดังนั้นตัวแทนของบริษัท

* Ibid

* คนประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ คน ต้องกลายเป็นผู้ไร้ที่พักพิง

** แต่จนกระทั่งพระเจ้าชาลส์ที่ ๒ สวรรคต พระองค์ก็ไม่ได้ประกาศพระองค์เองว่านับถือโรมันคาทอลิก

๒ Ibid

๓ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี เล่ม ๒ หน้า ๑๕๙-๑๖๒ เป็นทองคำของพระคลัง ซึ่งออกให้ตามพระราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยาม มอบให้บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๒๑๔

*** หมายถึงฮอลันดา

๔ ก. หน้า ๑๗๖

ที่เมืองบันตัมจึงได้มีสาส์นลงวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๑๕ เข้ามาถวายสมเด็จพระนารายณ์ที่ได้ทรงพระเมตตาตอบพม่าอังกฤษ

สมเด็จพระนารายณ์หวังว่าจะได้อังกฤษไว้เป็นพันธมิตร และเชื่อว่าอังกฤษก็ยินดีที่จะสนองพระราชประสงค์เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าในไทยและดินแดนใกล้เคียง ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๒๑๑ พระองค์จึงเสนอยกเกาะเมืองปัตตานี^{*} ให้เป็นถิ่นการค้าและเพื่อสร้างเป็นเมืองป้อมปราการเช่นเดียวกับป้อมแสนยอรัญที่เมืองมัทราส^๑ และทรงสัญญาว่าจะให้สิทธิแก่อังกฤษในการผูกขาดการค้าพริกไทยและทองคำซึ่งมีเป็นจำนวนมากและมีชื่อเสียงในย่านนี้ และเกาะดังกล่าวยังสามารถปรับปรุงเป็นแหล่งการค้าได้โดยเสียค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย^๒ การที่สมเด็จพระนารายณ์พระราชทานเมืองปัตตานีให้อังกฤษนั้น นอกจากจะเกรงการบีบคั้นของฮอลันดา^๓ แล้ว คงจะมุ่งหวังจะมีมืออังกฤษปราบปรามเมืองปัตตานีที่กำลังก่อการกบฏในขณะนั้น^๔

ไทยขอให้อังกฤษเซ็นสัญญาเป็นพันธมิตรเพื่อตอบแทนสิทธิที่ไทยให้ในครั้งนี้ เมื่ออังกฤษได้ไปสำรวจที่ปัตตานี ปรากฏว่าได้รับการขัดขวางจากฮอลันดา ดังนั้นจึงเดินทางต่อไปยังสงขลาและได้รับการต้อนรับจากเจ้าเมืองเป็นอย่างดี อังกฤษได้ขอให้ไทยทำสัญญาซื้อขายสินค้าเป็นจำนวนแน่นอนทุกปี เมื่อไทยปฏิเสธ อังกฤษจึงไม่ยอมรับเมืองปัตตานี^๕ และยังคงช่วยเจ้าเมืองสงขลา

* โดยอธิบายลักษณะว่าเกาะนี้ยาว ๑๒ ไมล์ กว้าง ๔ ไมล์ และอุดมสมบูรณ์พอที่จะเลี้ยงตัวเองได้

๑. ดู หน้า ๒๔๗

๒. ดู หน้า ๒๔๗ - ๒๔๘

๓. ดู หน้า ๒๔๗ คือปัตตานีนี้เป็นที่ ๆ พวกคหฬพยายามจะขูดขลิบทิทางการค้าจากพระองค์ (แต่พระเจ้ากรุงสยามไม่พระราชทานให้ เพราะพระองค์เห็นว่า เป็นจารีตประเพณีที่พวกคหฬมักชอบปฏิบัติอยู่เป็นนิจสิน คือทราบเท่าที่พวกนี้พอจะตั้งรกรากลงได้ก็ได้อีกมักจะมุ่งพยายามรบกวนเอามาเป็นดินแดนของตัวเอง)

๔. ดู หน้า ๒๔๖

๕. Records of the Relations etc. . . Vol. III p.7

ก่อการกบฏเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒ ๑ ระยะเวลาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษ เริ่มถึงขีด
อังกฤษได้แสดงท่าทีหมกความสนใจที่จะค้าขายกับไทยอย่างเด่นชัด เพราะเวลานั้นอังกฤษสนใจ
ที่จะค้าขายกับอินเดียอย่างมาก และตลาดการค้าของอังกฤษก็คืออินเดีย ๒ ประกอบกับอังกฤษ
นึกหวังที่จะให้ไทยเป็นสะพานเพื่อเชื่อมการค้าไปสู่ญี่ปุ่น ๓ และที่สำคัญคือบริษัทอีสต์อินเดียของ
อังกฤษที่เมืองไทยได้ขายขาดทุนมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๑๕ จนถึงกับต้องยื่นพระราชทรัพย์ของสมเด็จพระ
พระนารายณ์ ถึง ๑๐,๐๐๐ เหรียญ ๔

การที่อังกฤษทำการค้าขาดทุน จึงไม่มีงบประมาณจะส่งทหารและวิศวกรมาถวายสมเด็จพระ
พระนารายณ์ตามที่ทรงขอ ๕ ดังนั้นจึงทำให้พระองค์ไม่พอใจอังกฤษยิ่งขึ้น ทรงเล็งเห็นว่าการที่
บริษัทอังกฤษมีนโยบายที่จะให้ไทยทำสัญญากำหนดจำนวนสินค้าซึ่งต่างจากนโยบายของไทย ที่ไม่ยินดี
ให้ชาวต่างประเทศผูกขาดการค้า แต่รัฐบาลไทยจะเป็นฝ่ายผูกขาดการค้าเอง และเรื่องที่ยังถูก
สนับสนุนกับเมืองสงขลานั้น อังกฤษต้องการผลประโยชน์ทางด้านการค้าเพียงประการเดียว โดย
ไม่เอาใจใส่การเมืองอย่างจริงจัง

เมื่อถึงเวลานั้นฟอลคอน * มีเรื่องบาดหมางกับอังกฤษ สาเหตุเนื่องจากฟอลคอนให้การ
อุปถัมภ์พ่อค้าเอกชนที่เรียกว่า อินเตอร์โลเปอร์ ๖ (Interloper) ซึ่งลักลอบค้าขายแข่งกับ
บริษัท ทำให้บริษัทไม่สามารถจะดำเนินนโยบายผูกขาดการค้าได้ และฟอลคอนยังทรงหนุนหลังบริษัท

๑. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๒๔๗

๒. K.H. Panikkar Op. cit. p.50 หลังจากที่ยังถูกตั้งสถานการณ์การค้าที่ข่มขู่
ในปี พ.ศ. ๒๒๐๔ แล้ว อังกฤษแสดงความสนใจอินเดียอย่างชัดแจ้ง จนในที่สุดก็สามารถตั้งสถานี
การค้าได้อีกแห่งหนึ่งคือที่กัลกัตตา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๓

๓. มอริส คอลลิส แคมมวลไวท์แห่งกรุงสยาม หน้า ๕๔

๔. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี..... เล่ม ๒ หน้า ๑๕๕

๕. มอริส คอลลิส ล.ต. หน้า ๕๔

* จะกล่าวถึงบุคคลผู้นี้โดยละเอียดในตอนต่อไป

๖. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๕๒ - ๑๕๖

ขอพระราชทานขึ้นจากสมเด็จพระนารายณ์ ขณะที่เหตุการณ์จริงเครียดเช่นนั้น ปรากฏว่าไฟไหม้
ทางอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๕ จึงทำให้อังกฤษต้องเลิกกิจการค้าโดยปริยาย *

เมื่อเป็นเช่นนั้น สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงดำเนินวิธีทางการทูต** คือเมื่อคราวที่ส่ง
ขุนนางผู้น้อยไปสืบข่าวคณะทูตที่พระองค์ส่งไปฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๓ ทรงโปรดให้ไปอังกฤษ
เพื่อเฝ้าพระเจ้าชาลส์ที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๙^๑ ในครั้งนี้ทูตไทยได้ทำสัญญา
ทางการค้าด้วย^๒ จึงทำให้พ่อค้าอังกฤษที่เมืองสุริยครีจะเปิดความสัมพันธ์ทางการค้ากับไทยอีก
จึงได้เดินทางเข้ามายังอยุธยา แล้วว่าขณะนั้นพระเจ้าหลุยส์ได้ส่งคณะทูตมาเมืองไทย เมื่อปี
พ.ศ. ๒๒๒๔ ทำให้ไทยมั่นใจว่าจะได้ฝรั่งเศสเป็นพันธมิตร จึงหมดความสนใจที่ติดต่อกับอังกฤษ

ในขณะที่สมเด็จพระนารายณ์ดำเนินการทูตอยู่ที่ประเทศอังกฤษ เจ้าท่าเมืองมะริด
ซึ่งเป็นชาวอังกฤษ แต่เป็นข้าราชการไทย มีอคติเป็นพ่อค้าอินเตอร์โลเปอร์ สมคบกับพรรคพวก ได้
แต่งเรือรบในนามของกษัตริย์ไทยเที่ยวปล้นสดมภ์ในบริเวณอ่าวเบงกอล เป็นที่เกลียดชังของพ่อค้า
อิสลาม ซึ่งขนานนามเจ้าท่านว่า "โจรสลัดฝรั่ง"^๓ และทำความเสียหายให้แก่บริษัทอินเดีย
ของอังกฤษ^๔ มาก ดังนั้นจึงได้ร้องเรียนให้พระเจ้าเจมส์ที่ ๒ (พ.ศ. ๒๒๒๔ - ๒๒๓๑) มีพระบรม
ราชโองการดังนี้ คือ

* จะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ ๓

** เพราะพระองค์หวังจะฟังอังกฤษให้เป็นพันธมิตร เพื่อดูแลอำนาจของฮอลันดา ขณะนั้น
ราชทูตไทยชุดแรกที่ส่งไปฝรั่งเศสก็เจ็บป่วยไป สมเด็จพระนารายณ์จึงไม่มั่นใจพระทัยว่าจะได้ฝรั่งเศส
เป็นพันธมิตรหรือไม่

^๑ สมจิต อนุมานราชชน การทูตของไทยในสมัยอยุธยา หน้า ๑๐๐ (อ้างอิงจาก The Diary of John Evelyn London. Vol. II p.203)

^๒ ก. หน้า ๑๐๑ (อ้างอิงจาก Alexander Hamilton's New Account of the East Indies Vol II, p. 181 quoted by Anderson)

^๓ อิบนิ มุอัมหมัด อิบราฮิม สำเนาอักษรียุสลุขมาน หน้า ๑๕๔

^๔ มอริส คอลลิส ล.ก. หน้า ๑๙๔ - ๒๐๓ ตัวอย่างการที่บริษัทเสียบลประโยชน์ คือ
การขนส่งสินค้าที่เมืองมาดราสไปลอนดอน ลำบากทำให้เกิดความเสียหายเป็นมูลค่า ๑,๕๑๔ ปอนด์ การยึดเรือ
เบรุตาลัม รวมทั้งอุปกรณ์ มีมูลค่า ๔,๐๕๐ ปอนด์ แต่ได้คืนของ คิดเป็นเงิน ๒,๙๐๐ ปอนด์
ที่ทิ้งถูกขโมยไป ๔,๐๕๐ ปอนด์ รายการของอื่น ๆ ที่ขาดหายไป ๔,๕๐๐ ปอนด์รวมทั้งสิ้น ๑๙,๕๓๓ ปอนด์

๑. เรียกตัวชาวอังกฤษ ซึ่งเข้ารับราชการในรัฐบาลไทย กลับประเทศอังกฤษทั้งหมด

๒. บริษัทเรียกร่องให้รัฐบาลไทย ชำระค่าเสียหายต่าง ๆ ถ้าไม่ชำระ อังกฤษมีสิทธิ์ยึดเรือสินค้า ทั้งชักธงไทยเป็นค่าชดเชย ๑

การที่อังกฤษเรียกร่องเช่นนี้ มีเหตุผลทั้งแฝงอยู่ ก็คืออังกฤษเกรงว่าฝรั่งเศสจะยึดเมืองมะริด ดังนั้นอังกฤษจะต้องยึดเมืองมะริดก่อน ๒ โดยพ้อค่าอังกฤษที่อินเดียเป็นฝ่ายสนับสนุนให้บริษัททำสงครามอย่างเปิดเผย บรรดาขุนนางไทยที่เมืองมะริดระแวงอังกฤษเช่นเดียวกัน ดังนั้นเมื่อพ้อค่าอังกฤษยิงปืนใหญ่เข้ามาในเมืองมะริด คนไทยจึงรวมกำลังต่อสู้อังกฤษอย่างรุนแรง ๓ บริษัทอังกฤษจึงประกาศสงครามกับไทย โดยอ้างว่าพอลคอนเป็นหนี้บริษัท ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์จะต้องใช้หนี้แทน และเรียกร่องให้ส่งตัวพอลคอนให้อังกฤษแขวนคอในฐานะที่เป็นกบฏต่อกษัตริย์ของตน ๔

ในครั้งนั้นสมเด็จพระนารายณ์ คงจะบูญยากพระทัยมาก เพราะพระองค์มีเรื่องราวเกี่ยวกับอลันดา ญวน แหก มอญ และขณะนั้นทรงติดพันกับศึกลาว แต่พระองค์ก็จำเป็นต้องประกาศสงคราม เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ โดยแสดงเหตุผล ๑๐ ข้อ คือ

๑. รัฐบาลสยามมีความเอื้อเฟื้อต่อชนชาติอังกฤษเป็นพิเศษมานานแล้ว ก่อนรัชสมัยของพระองค์ เมื่อบริษัทการค้าของอังกฤษได้มาขอตั้งห้างค้าขาย สมเด็จพระเอกาทศรถ ก็ได้โปรดให้

๑. ก. หน้า ๔๒๓

๒. ก. หน้า ๔๒๓

๓. มอริส คอลลิส์ ล.ก. หน้า ๕๕๕ - ๕๕๕ อังกฤษเรียกววันที่เกิดเหตุคือวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ ว่าเป็นวันอันร้ายกาจ เพราะวันนั้นชาวอังกฤษที่เมืองมะริดถูกประหารหมู่ไม่ต่ำกว่า ๒๐ คน แต่สำหรับสตรีและเด็กชาวอังกฤษได้รับการยกเว้นไม่ถูกประหาร เดอเบสบันทึกความทรงจำของบาทหลวงเดอเบส สันต์ ท. โกมลบุตร แปล หน้า ๓๕ บรรยายเหตุการณ์ในคืนนั้นเช่นเดียวกัน โดยกล่าวว่าคนสยามพวกนี้ไม่มีกเว้นว่าเป็นคนแก่หญิงหรือผู้ชาย ถูกฆาตรกรทั้งปอรรุเกสและสเปนควบ เพราะมองไม่รู้ว่าเป็นชาติใด

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๙ หน้า ๓๓๒ แต่เดอเบส ล.ก. หน้า ๓๓๐ - ๓๓๑ กล่าวว่าบริษัทไม่พอใจ สมเด็จพระนารายณ์เนื่องจากเห็นสนเกินวันนัก อังกฤษไม่พอใจจึงพาลชิงช้าไปถึงพอลคอน โดยทว่าพอลคอนมีส่วนในการนี้ด้วย

จัดตั้งข้างแม่น้ำให้คนอังกฤษได้อยู่ทำมาค้าขาย ครั้นถึงแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม บริษัทขาดเงินทุน ไม่สามารถดำเนินการค้าตามปกติได้ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก็โปรดให้ยุบเงินไปดำเนินการค้าขาย เป็นจำนวนเงิน ๑,๕๐๐ ชั่ง หรือ ๗๕,๐๐๐ เทียบัญ ครั้นเมื่อบริษัทอังกฤษไม่มีเงินชำระโดยให้เหตุผลว่าประเทศอังกฤษเกิดการจลาจล ต้องทำสงครามกลางเมือง จะขอออกไปนอกประเทศ โดยจะชำระหนี้ในภายหลัง สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก็โปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาต

๒. ต่อมาเมื่อถึงรัชกาลของพระองค์ คนของบริษัทชื่อ แลมมอล พอต (Samuel Potts) เลี้ยงดูพวกอันธพาลไว้เป็นจำนวนมาก คนอังกฤษทำผิดกฎหมายครั้งใดโดนจับกุมมา พวกอันธพาลเหล่านี้ก็เข้าช่วยแย่งชิงตัวคนผิดเอาไปเสียทุกครั้ง พระองค์ทรงเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย จึงได้นิ่งเสีย เพราะรักใคร่เอ็นดูคนอังกฤษ

๓. แลมมอล พอต และพวกได้จุดไฟเผาบริษัทการค้าของอังกฤษ เมื่อข้าราชการไทยคุมคนไปดับไฟ ก็ทวงเหนียวไม่ให้ทำการโดยสะดวก เป็นเหตุให้ทางอังกฤษต้องถูกไฟไหม้เป็นจุลไป ทางอังกฤษนั้นเป็นทรัพย์สินสมบัติส่วนพระองค์ พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นการกระทำของคนอังกฤษ จึงได้ทรงเมตตาไม่ว่ากล่าวสิ่งใด

๔. ในการค้าขายของบริษัทอังกฤษนั้น ในรัชสมัยของพระองค์เมื่อถึงคราวใดที่บริษัทอังกฤษ ขอลงข้อประโยชน์เช่น ขอบกค่างาน ก็โปรดยกให้ไม่คิดเพราะเห็นเป็นบริษัทการค้าขายของอังกฤษ ค่างานที่ยกให้คิดไว้เป็นจำนวน ๕๐๐ ชั่ง

๕. พระองค์ยังทรงไว้วางพระราชหฤทัยในคนอังกฤษ จึงได้โปรดให้คนอังกฤษชื่อ อิวัตต์ (Thomas Ivatts) เป็นผู้ไปจัดซื้อเครื่องเพชรมาจากเมืองมัทราส การปฏิบัติของ อิวัตต์ และ อิลิฮู เบล (Elihu Yale) เป็นผลให้พระองค์ต้องสูญเสียพระราชทรัพย์เป็นจำนวนมาก แต่พระองค์ก็ไม่ได้อวากลาบอย่างใด เพราะ อิวัตต์ถึงแก่กรรมเสียแล้ว

๖. พระองค์มีเหตุต้องทำสงครามกับพระเจ้าแผ่นดินเมืองกอลคอนดา (Golconda) แต่คนของบริษัทอังกฤษขัดขวาง พระองค์ยังไม่ทรงทราบสาเหตุ จึงได้ออกพระทัยไว้สืบถามว่าเหตุใดคนของบริษัทอังกฤษจึงทำเช่นนั้น

๗. เจ้าพนักงานของบริษัทอังกฤษที่เมืองมัทราสได้ยึดหีบเครื่องเพชรนิลจินดาของพระองค์ ทรงพระองค์ได้ทรงขายและชำระราคาแล้ว พระองค์มีได้ทรงทราบว่าทัศนทานประการใด เพียงแต่ได้มีรับสั่งให้หนังสือสอบถามไป จนขณะนี้ยังไม่ได้รับคำตอบ

๘. บริษัทอังกฤษได้ส่งเจ้าพนักงานให้เข้ามาเก็บทรัพย์สินสมบัติของบริษัทที่กรุงศรีอยุธยา เพื่อจะปิดทางเลิกการค้าขาย พระองค์ก็ไม่ได้ทรงขัดขวางแต่ประการใด แต่นายเรือชื่อเลค (Lako)) กลับกล่าวร้ายว่าพระองค์ด้วยประการต่าง ๆ ชุนนางทราบเรื่องจึงจับกุมตัวมาลงโทษ บัดนี้กับตันเลค เสียชีวิตเพราะโรคประจำตัว

๙. พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษได้ให้ประกาศสงครามกับกรุงศรีอยุธยาและทรงมีคำสั่งให้ปิดเรือสินค้าซึ่งสัญไทย โดยพระองค์ยังไม่ทรงทราบเหตุผลว่าเหตุใดอังกฤษจึงมีความโกรธเคืองกันถึงเพียงนี้

๑๐. บริษัทการค้าของอังกฤษได้มอบให้กับตันเวลเดน มาเมืองมะริดในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๒๓๐ ให้เอาทหารมาปิดประกาศไว้ ๓ แห่ง และทำท่าจะยึดเมืองมะริด ทหารอังกฤษยังได้เอาปืนใหญ่ยิงเข้ามายังเมืองมะริด เป็นเหตุให้ประชาชนชาวไทยต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินสมบัติ

ในครั้งนี้จะเห็นว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างสุขุม ด้วยเกรงว่าจะต้องขัดแย้งกับอังกฤษ จึงยั่วว่าไทยทำสงครามเฉพาะกับบริษัทอังกฤษเท่านั้นไม่ได้ประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษหรือชาวอังกฤษโดยทั่วไป และทรงสั่งให้ประหารชีวิตข้าราชการไทยที่โจมตีชาวอังกฤษ^๒ ที่เมืองมะริดเมื่อ "วันอันร้ายกาจ" คงเป็นไปเพื่อบรรเทาความขุ่นเคืองของอังกฤษ

การที่สมเด็จพระนารายณ์กล่าวตัดสินพระทัยประกาศสงครามกับบริษัทอินเดียของอังกฤษในครั้งนี้ นอกจากต้องการรักษาพระราชอำนาจแล้ว ยังมีพระทัยในอิทธิพลของฝรั่งเศส ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ลาดพอที่จะส่งมองซิเออร์ เดอ โบเรอการ์ด* (Mr. De Beauregard) ไปดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองมะริด และให้อ่านาสัททิมณฑลในการเจรจากับอังกฤษ^๓ จึงทำให้สงคราม

* Records of the Relation ect...Vol.IV, p. 7, 13

๒. เดอแบส ล.ก. หน้า ๑๓๓-๑๓๔

๓. ทรงนำนักโทษมาที่กรุงละโว้ พร้อมกับชายชาวอลันดาซึ่งเป็นตัวการสำคัญคนหนึ่งด้วย และโปรดเกล้าฯ ให้ประหารชีวิตออกญาหรือเจ้าเมือง กับปลัดเมืองและผู้อยู่การรายอื่น ๆ เสีย

* ชาวฝรั่งเศสผู้นี้ได้ติดตามคณะราชทูตฝรั่งเศสชุดแรกมาเมืองไทย และเข้ารับราชการในสมเด็จพระนารายณ์

๓. เดอแบส ล.ก. หน้า ๑๓๔

ครั้งนี้ไม่ลูกกลม แต่ก็มีผล ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษในสมัยอยุธยายุติลง *

หลังจากเหตุการณ์แล้ว สมเด็จพระนารายณ์ได้เปลี่ยนท่าทีจากการโปรดนรานชาวต่างประเทศทั่วไป หันมาคบค้ากับฝรั่งเศสเพียงชาติเดียว ซึ่งเป็นผลเสียต่อประเทศ ดังจะได้อกล่าวต่อไป

๓. นโยบายของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และเครื่องมือในการดำเนินนโยบายนั้น

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (พ.ศ. ๒๑๔๖ - ๒๒๕๔) เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ แห่งฝรั่งเศส และพระนางแอนน์ เจ้าหญิงแห่งออสเตรีย ทรงขึ้นครองราชย์ขณะมีพระชนมายุเพียง ๕ พรรษา โดยมีพระราชมารดาเป็นผู้สำเร็จราชการ และสังฆราชมาซาแรง (Mazarin) เป็นอัครมหาเสนาบดี ในต้นรัชกาลเมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๑ พระองค์ได้เผชิญกับการจลาจลของชนวนการพรองต์ (Frondeur หรือ Slinger) * ทำให้พระเจ้าหลุยส์ต้องหลบหนีจากกรุงปารีส แม้ว่าการจลาจลจะยุติลงก็ตาม แต่พระเจ้าหลุยส์ก็ยังคงหวาดระแวงขุนนาง ดังนั้นภายหลังที่สังฆราชมาซาแรงถึงแก่มรณภาพ พระองค์จึงเริ่มสะสมอำนาจและใช้การปกครองอย่างเด็ดขาด ๒ นอกจากนี้

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๔ หน้า ๓๖-๓๗ เขียนที่พระราชวังทะเลชุบศร ณ วันแรม ๗ ค่ำ เดือนอ้าย ปี ๒๒๓๐ (ตรงกับวันที่ ๒๕ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗) สมเด็จพระนารายณ์มีพระบรมราชโองการให้บาทหลวงตาซาร์ดหรือตัวแทน ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงอังกฤษ เพื่อกล่าวโทษบริษัทยังอังกฤษว่ามีความอกตัญญู ไม่ได้คิดถึงพระเดชพระคุณของพระเจ้ากรุงสยามหรือคิดถึงบุญคุณของชาวสยามเลย และให้กราบทูลขอร้องให้พระเจ้ากรุงอังกฤษได้ทรงชำระลงโทษผู้นำนายการของบริษัทยังอังกฤษที่อยู่ในเมืองไทยด้วย..... แต่ขอสำคัญที่จะไปเฝ้าพระเจ้ากรุงอังกฤษครั้งนี้ก็จะต้องไปกราบทูลขอร้องให้ทรงถอนอำนาจที่ใดพระราชทานไว้กับบริษัทยังอังกฤษ ในข้อที่ไทยบริษัทยังอังกฤษมีอำนาจประกาศสงครามกับเจ้านายฝ่ายอินเดียนได้.....

* เป็นชนวนการของขุนนางเจ้านายและชนชั้นกลาง ที่ไกร่่างบทบัญญัติ ๒๗ ข้อ เรียกร้องให้กษัตริย์ปฏิรูปและให้อภิสิทธิ์บางอย่างแก่ตน รวมทั้งโจมตีสิทธิสำคัญ ๆ ของกษัตริย์ด้วย

๒. เจ เอ็ม ทอมป์สัน ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. ๑๔๕๔ - ๑๙๕๔ นันทา โชติกะพุกกะณะ นีออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา แปล หน้า ๑๒๒ - ๑๒๕

พระองค์ยังเชื่อในหลัก "เทพสิทธิ์ของกษัตริย์" (Divine Right of King)* ดังนั้นจึงทรง
กล่าวว่า "รัฐคือตัวเรา" (L'Etat C'est moi, "I am the State") โดยทรงถือว่า
"งานต่าง ๆ ที่กษัตริย์ทรงทำเพื่อรัฐนั้น แท้จริงทรงทำเพื่อพระองค์เอง ความรุ่งเรืองของรัฐ
หมายถึงเกียรติยศชื่อเสียงของกษัตริย์ เมื่อประเทศร่ำรวย มีอำนาจ กษัตริย์จึงเป็นผู้นำกาลสิ่ง
เหล่านั้นก็ควรจะได้รับยกย่อง และเพราะเหตุนี้กษัตริย์จึงสมควรที่จะได้รับความสุขสบายมาก
กว่าคนอื่น ๆ " ๑

เพื่อที่จะรวบอำนาจให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พระองค์ได้ปลดขุนนางและพระชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งอยู่ใน
คณะเสนาบดี แล้วแต่งตั้งชนชั้นกลางขึ้นแทน พระองค์โปรดให้สร้างพระราชวังแวร์ซายส์อันงดงาม
เพื่อใช้เป็นที่พักประทับ ในที่สุดพระราชวังแห่งนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการเมือง สถานที่ทำพิธีกรรม
ทางศาสนา และศูนย์กลางทางวัฒนธรรมอันหรูหราของยุโรป พระเจ้าหลุยส์ทรงดำรงชีวิตตาม
กลางราชราชนิกาย เปรียบเสมือน "กษัตริย์แห่งดวงอาทิตย์" (Le Roi Soleil) ประกอบไป
ด้วยพิธีทางราชสำนักที่เคร่งครัดและโอ้อวด ๒

นโยบายต่าง ๆ ของพระเจ้าหลุยส์ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์กับไทย คือ

๓.๑ นโยบายทางด้านการค้า

เริ่มด้วยโคลแบร์ท ** ซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้นควบคุมใหญ่ (Controller -
General) ได้เสนอนโยบายประการหนึ่งที่สามารถทำให้ฝรั่งเศสบรรลุถึงความเป็นมหาอำนาจ

* ซึ่งเป็นความเชื่อที่ว่ากษัตริย์ทรงได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้า ดังนั้นอำนาจของ
พระองค์จึงเป็นอำนาจสูงสุดที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้

๑. ก. หนา ๑๓๓

๒. ทิวอลเตอร์ วอลแตงค์ อาแลสแตร์ เอ็ม เทย์เลอร์ อารยธรรมอดีต-ปัจจุบัน

กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา แปล หนา ๕๓๑

** จัง แบปติสตา โคลแบร์ท (Jean - Baptiste Colbert, พ.ศ. ๒๒๒๒ - ๒๒๖๖)
มีอีกชื่อหนึ่งว่า มาควิส เดอ แวงเล ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้นควบคุมใหญ่ หรือบางทีเรียกว่า
Superintendent of Finance เป็นเวลาถึง ๒๒ ปี เริ่มจากปี พ.ศ. ๒๒๐๔ กระทั่งสิ้นสุด
*** เป็นงานเทียบเท่ากับการบริหารงานในกระทรวงสมัยใหม่ของฝรั่งเศสถึง ๕ กระทรวง คือ
กระทรวงการคลัง มหาดไทย พาณิชย เกษตร แรงงาน ทหารเรือ เมืองชนบทและการศึกษา

ทางการค้าของโลก โดยจำกัดคู่แข่งที่สำคัญคือ ฮอลแลนด์ และอังกฤษ^๑ ทั้งนี้โคลแบร์ท์มีความเชื่อว่า ความร่ำรวยคืออำนาจและความร่ำรวยของประเทศขึ้นอยู่กับการค้าขาย ดังนั้นเขาจึงพยายามที่จะโอนการค้าต่าง ๆ มาอยู่ในมือของฝรั่งเศส

วิธีการค้าของโคลแบร์ท์ คือ

✓ ๑. พยายามเอาความร่ำรวยต่าง ๆ ที่ฝรั่งเศสมีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยปฏิบัติการเก็บภาษีอย่างรัดกุม ท่างประมาณค่าใช้จ่ายของประเทศ

๒. พยายามอุดหนุนอุตสาหกรรมภายในประเทศให้มากขึ้น เพื่อที่จะไม่ต้องใช้เงินทองของจากต่างประเทศ ส่งเสริมให้ส่งสินค้าออกขายให้มากที่สุด เพื่อที่จะได้ทองเข้าประเทศ นำระบบโรงงานมาใช้และจัดตั้งอุตสาหกรรมผลิตสินค้าที่เคยได้จากต่างประเทศ สำหรับอุตสาหกรรมบางชนิด ถึงกับจ้างคนงานจากอังกฤษ ได้เลียนแบบวิธีทำเนย การทอผ้าจากฮอลแลนด์ วิธีทำหมวกหลอมตะกั่วจากเบอร์มัน

ในที่สุดสินค้าคุณภาพดีทั้งหลายทั่วโลก ล้วนแต่ผลิตในปารีสทั้งสิ้น การควบคุมสินค้าขาออกทุกชนิด จะต้องมีตราผู้ผลิตซึ่งได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียด ด้วยเหตุนี้สินค้าหลายชนิดของฝรั่งเศสจึงเป็นที่นิยมโดยทั่วไป^๒

การขยายอุตสาหกรรมเช่นนี้โคลแบร์ท์ต้องขยายกิจการค้าอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย คือ การคมนาคม มีการสร้างสะพาน ขุดคลอง จัดตั้งบริษัทฝรั่งเศสอินเดียตะวันออก เพื่อค้าขายแข่งขันกับฮอลันดา ทั้งนี้เนื่องจากว่า ฮอลันดาค้าขายทางตะวันออกได้กำไรดี^๓ นอกจากนั้นยังเริ่มค้น

^๑ Maurice Ashley Louis XIV and the Greatness of France p.53

^๒ เจ เอ็ม ทอมป์สัน ล.ด. หน้า ๓๓๓-๓๓๔ อาทิเช่นพรหมจากโกเบอแลงส์ (Gobelins) เครื่องกระเบื้องของแซฟส์ (Sèvres) ถูมือจากบลัวส์ (Blois) เป็นที่นิยมของสุภาพสตรีลอนดอนมากกว่าของอังกฤษ รวมทั้งรับนับว่าลูกไม้ของฝรั่งเศสด้วย

^๓ จาซินโต้ โจเซ โด นาสิเมนตุ โมวรา "ความสัมพันธ์ของชาวปอร์ตุเกสกับประเทศสยาม" ล.ด. ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ เดือนกันยายน ๒๕๑๐ หน้า ๙๗ และ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๕๓ - ๒๕๖ ดังจะเห็นได้จากจดหมายของโคลแบร์ท์ เขียนถึง มาควิส เดอ ปอมปอน เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงฮอลแลนด์ ว่าในบรรดาเรือที่ค้าขายตามชายฝั่งทะเลรวมทั้งสิ้น ๒๕,๐๐๐ ลำ เป็นเรือของฮอลันดา ๑๖,๐๐๐ ลำ เป็นเรือของฝรั่งเศสเพียง ๒๐๐ ลำเท่านั้น พร้อมทั้งกล่าวถึงบริษัทฮอลันดาว่าได้กำไรมาากอย่างที่สุด คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๘๖-๒๒๒๗ บริษัทแบ่งกำไรกันอยู่เสมอ ไม่ต่ำกว่า ๑๗ เปอร์เซนต์สักปีเดียว และยังคงแบ่งกำไรกันถึงปีละ ๖๒ เปอร์เซนต์

ขยายอาณานิคม และขยายกองทัพเรือเพื่อจะได้แข่งขันกับต่างชาติและเพื่อปกป้องอาณานิคม^๑ แต่ โคลแบร์ทพบกับอุปสรรคที่สำคัญ คือความคิดของขุนนางถือว่าธุรกิจเป็นอาชีพชั้นต่ำ ทั้งพระเจ้าหลุยส์ ก็ทรงคิดเช่นเดียวกัน เนื่องจากพระองค์ไม่โปรดทะเล จึงไม่สนพระทัยที่จะสนับสนุนทางการค้า ในระยะนี้ แคทรีนแผ่นดินที่จะเห็นอาณาจักรของพระองค์กว้างใหญ่ไพศาลยิ่งกว่าของพระเจ้าชาร์ลที่ ๕ และสิ่งนี้จะเห็นเหตุให้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ต้องทำสงครามหลังจากความล้มเหลวทางการทูต และ สุดท้ายก็จะเหลือความรุ่งโรจน์ให้พระองค์แต่เพียงน้อยนิดและสั้น^๒

แต่เมื่ออังกฤษ ฮอลแลนด์ สวีเดน ได้ร่วมกันทำสัญญาเป็นพันธมิตรสามเส้า^๓ (Triple Alliance) เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๐ โดยมีจุดมุ่งหมายประการหนึ่งคือกีดกันสินค้าฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจึงจำเป็นต้องหาตลาดใหม่ทางตะวันออกในปี พ.ศ. ๒๒๑๑ โดยฝรั่งเศสได้มาตั้งคลังสินค้าขึ้น ที่เมืองสุรัต แล้วขยายการค้าไปยังเมืองมาซูลิปาตัม และเมืองปอนดิเชอริตามลำดับ โดยมีคู่แข่งคือ ฮอลันดา ครั้นเมื่อผู้อำนวยการบริษัท^{*} ทราบข่าวว่าสมเด็จพระนารายณ์โปรดปรานชาวต่างประเทศ จึงได้ขยายการค้าเข้ามาตั้งบริษัทที่อยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๓^๔ โดยมีมองซิเออร์ เดลานคัวร์ เป็นหัวหน้าบริษัท^{**} ยังมีปัจจัยอื่นที่ทำให้ฝรั่งเศสสนใจจะค้าขายกับไทยอีก คือ

^๑ Louis, L. Snyder, The Making of Modern Man, From the Renaissance To the Present., p.146

^๒ Ibid

^๓ เจ เอ็ม ทอมป์สัน ล.ค. หน้า ๑๕๒

^{*} คือมองซิเออร์ มาแตง (Marten) ซึ่งเป็นผู้ทำให้ ปอนดิเชอริ เปลี่ยนสภาพจากหมู่บ้านชาวประมงมาเป็นเมืองที่มีความเจริญ และกลายเป็นเมืองท่าของฝรั่งเศสในอินเดีย

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่มที่ ๑๕ หน้า ๒๕๗ - ๒๖๑

^{**} ในปี พ.ศ. ๒๒๓๔ จึงพ้นจากตำแหน่ง โดยมีมองซิเออร์เวเรต์ รับหน้าที่แทน

สินค้าต่าง ๆ ในเมืองไทยที่ฝรั่งเศสต้องการนั้นมีมากมาย โดยเฉพาะสินค้าที่มาจากจีน และญี่ปุ่น คือ ไหม ใบชา เครื่องลายคราม กระจก และทองแดง ฯลฯ นอกจากนี้เมืองไทยเหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางการค้าสำหรับส่งของไปยังญี่ปุ่น ฝรั่งเศสยังวางแผนที่จะซื้อทองแดงจากสมเด็จพระนารายณ์ในราคาต่ำทุนจากที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงซื้อจากญี่ปุ่น และขอให้ฝรั่งเศสได้โดยเสรีเรือของไทย เพื่อไปค้าขายยังเมืองญี่ปุ่นและเมืองจีน ที่สำคัญคือทำให้พวกบาทหลวงฝรั่งเศสเข้าไปสั่งสอนศาสนาในประเทศจีนได้โดยง่าย *

๓.๒ นโยบายทางการต่างประเทศ

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงตั้งพระทัยที่จะดำเนินนโยบายตามแผนการของริเชลีโอ * คือการขยายพระราชอาณาเขตไปจรดพรมแดนธรรมชาติตามหลักยุทธศาสตร์ คือทางทิศตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือ จรดแม่น้ำไรน์และแม่น้ำเชลต์ ทิศตะวันออกเฉียงใต้จรดเทือกเขาแอลป์ และทิศใต้จรดเทือกเขาพีเรนีส แต่ข้อที่นำสังเกตว่าการที่พระเจ้าหลุยส์มีนโยบายเช่นนี้ ก็เพื่อรักษาอำนาจ เพื่อความรุ่งโรจน์และเพื่อชื่อเสียงเกียรติยศของพระองค์เอง ยิ่งไปกว่าความมั่นคงของประเทศ ^๒ แต่จุดมุ่งหมายที่แอบแฝงอยู่เบื้องหลังนโยบายต่างประเทศของพระเจ้าหลุยส์ คือ

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๒ เล่มที่ ๑๕ หน้า ๑๔๗-๑๔๘

* คาร์ดินาลริเชลีโอ (Cardinal Richelieu พ.ศ. ๒๑๒๔ - ๒๑๔๕) ได้รับการยกย่องมาก ว่ามีความสามารถในการดำเนินงานทางการเมือง ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นอัครมหาเสนาบดีจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๔๓ - ๒๑๔๖) เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๒๗ และจะมีอำนาจเหนืองานการบริหารประเทศทุกด้านกระทั่งท่านมรณภาพ แมริเชลีโอจะเป็นแคธอลิก แต่ท่านถือว่างานทางการเมืองมีความสำคัญกว่าทางด้านศาสนา แผนการของท่านที่สำคัญ คือ

๑. ทำให้อำนาจของกษัตริย์มีความยิ่งใหญ่ในฝรั่งเศส

๒. ทำให้ฝรั่งเศสมีความยิ่งใหญ่ในยุโรป L.L. Snyder, op. cit.,

การได้รับเลือก เป็นจักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้เนื่องจากทรงเชื่อว่าพระองค์
เป็นรัชทายาทของโคลวิส* (Clovis) ผู้พิชิตเยอรมันและเป็นทนายของแซนต์หลุยส์ (Saint Louis)
ผู้ประหารพวกเตอร์ก ซึ่งพิจารณาได้จากบันทึกของพระองค์^๑ ที่กล่าวไว้เกี่ยวกับตำแหน่งจักรพรรดิ
แห่งจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ ว่าเจ้าผู้ครองแคว้นเยอรมันทั้งหลาย เป็นเพียงผู้ได้รับเลือกให้เป็น
เพียงประมุขของสาธารณรัฐเยอรมันเท่านั้น ฉะนั้นจึงไม่มีสิทธิที่จะอ้างว่ายิ่งใหญ่กว่ากษัตริย์ใด ๆ ใน
ยุโรป ซาร์ลมาญ (Charlemagne) คือผู้ปกครองยุโรปที่แท้จริง และเฉพาะกษัตริย์ฝรั่งเศส
เท่านั้นที่เป็นทายาทสืบเชื้อสายมาจากซาร์ลมาญ^๒ การที่พระเจ้าหลุยส์ได้แสดงความรู้สึกรุนแรงใน
ทำนองดูหมิ่นราชวงศ์แฮบส์เบิร์ก (Habsburg) ซึ่งเป็นผู้ครองตำแหน่งจักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโรมัน
อันศักดิ์สิทธิ์นั้น เพราะราชตระกูลทั้งสองเป็นคู่แข่งกัน ตั้งแต่ครั้งรัชกาลของพระเจ้าฟราสิส ที่ ๑

* โคลวิส (พ.ศ. ๑๐๐๕ - ๑๐๕๔) เป็นกษัตริย์เผ่าแฟรงก์แห่งราชวงศ์เมโรเวเจียน (Merovingians) ทรงปราบปรามอนารยชนเยอรมันเผ่าอื่น ๆ อีกหลายเผ่า จึงทำให้อำนาจของแฟรงก์มั่นคง ในดินแดนที่เรียกในสมัยโรมันว่า กอล (Gaul) ซึ่งปัจจุบันคือประเทศฝรั่งเศส

** หรือพระเจ้าหลุยส์ที่ ๕ (พ.ศ. ๑๙๕๙ - ๑๘๑๓) เป็นกษัตริย์ฝรั่งเศสที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือตุลาการ (arbiter) ของยุโรป นโยบายภายในของพระองค์คือทรงรวมอำนาจมาไว้ในส่วนกลาง โดยบริดอนอำนาจของเจ้าขุนนาง โดยได้รับการสนับสนุนจากพอลคาและราษฎร ภายหลังในปี ค.ศ. ๑๒๕๙ พระองค์ได้รับการยกย่องจากสำนักวาติกันให้เป็นนักบุญองค์หนึ่งในคริสต์ศาสนา เพราะเสด็จไปทำสงครามครูเสดถึง ๒ ครั้ง

*** ขนเผ่าหนึ่งชนบถศาสนาอิสลาม

^๑ Maurice Asheley Op. cit. p.p. 53 - 54

**** ซาร์ลมาญ (พ.ศ. ๑๓๑๑ - ๑๓๕๗) กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของอนารยชนเผ่าแฟรงก์ ทรงได้ดินแดนในยุโรปมากมายไว้ในอำนาจ เมื่อ ปี ค.ศ. ๘๐๐ สันตปาปาเลโอที่ ๓ (Leo III) ทรงสวมมงกุฎให้ จึงถือกันว่าทรงเป็นจักรพรรดิองค์แรกของอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์

^๒ เจ เอ็ม ทอมป์สัน ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. ๑๔๕๔ - ๑๔๕๕ นันทา ไชยทิศะพุกกะณะ นีออน สันติวงศ์ ณ อยุธยา แปล หน้า ๑๕๑

นอกจากนี้ประโยชน์ที่จะได้รับจากการที่ประชาชนฝรั่งเศสทั้งหมดนับถือคาทอลิกตามที่
พระองค์มีพระประสงค์ก็คือความจงรักภักดี และเกียรติยศชื่อเสียง -- โดยมีบาทหลวงฝรั่งเศสใน
เบญจอิศ* เป็นผู้สนับสนุนสถาบันกษัตริย์ โดยเชื่อว่าบาทหลวงเป็นผู้นำพรสวรรค์มาศึกษาสันติภาพใน
โลกให้คงไว้ จึงไม่แปลกที่พระเจ้าหลุยส์จะทรงโปรดปรานบาทหลวงเบญจอิศเป็นอย่างยิ่ง

✓ จากความเชื่อในหลักการที่กล่าวมาแล้ว นโยบายทางด้านศาสนาของพระองค์จึงดำเนิน
๓ ทาง คือ

๑. การสร้างลัทธิกัลลิคัลลิส (Gallicanism) ลัทธินี้คือนโยบายคาทอลิก ที่นำมาดัดแปลง
ให้เข้ากับผลประโยชน์ของประเทศฝรั่งเศส มิใช่ตามแบบโรมันเพื่อประโยชน์ของกรุงโรม แต่ยังคง
ยอมรับอำนาจของสันตปาปา ส่วนการดำเนินกิจการเกี่ยวกับบาทหลวงและวัดเป็นไปตามแบบฝรั่งเศส
คือพระเจ้าหลุยส์มีสิทธิที่จะแต่งตั้งพระสันตปาปา ทั้งนี้เพราะมีพระประสงค์จะให้พวกบาทหลวงจงรัก
ภักดีต่อพระองค์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ทรงบาดหมางกับสันตปาปา แต่ในที่สุดก็ตกลงกันว่า พระเจ้าหลุยส์
มีสิทธิที่จะใช้อำนาจทางโลก (Regale Temporelle) ได้ทั่วประเทศ แต่ไม่มีสิทธิใช้อำนาจทาง
ธรรม (Regale Spirituelle)^๑ ซึ่งนับว่าเป็นก้าวสำคัญในการที่จะควบคุมการเงินและอำนาจ
การแต่งตั้งตำแหน่งทางศาสนาของประเทศ ในที่สุดทำให้พระเจ้าหลุยส์กลายเป็นประมุขผู้มีอำนาจ
เต็มในทางศาสนา

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕

* พวกเบญจอิศ หรือสมาคมของพระเบญจ ก่อตั้งโดย อิกนาติอุส โลโยลา (Ignatius Loyola,
พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๔๔) เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๓๗ และได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากสันตปาปา
ปอลที่ ๓ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๓ (Louis L. Snyder, The Making of Modern Man, From
the Renaissance to the Present pp. 97-98)

๒. เจ เอ็ม ทอมป์สัน ล.ก. หน้า ๑๔๒ - ๑๔๓

๒. การปราบปรามพวกเจนนีสต์ * (Jansenist) พวกนี้พยายามปรับปรุงศาสนา
คาทอลิกในส่วนที่พวกเบญจิตละเลย คือเน้นความสำคัญของความเชื่อของแต่ละบุคคล ส่วนพวก
เบญจิตเน้นความสำคัญทางศาสนสถาน ศาสนา รวมทั้งพันธะที่ศาสนาคาทอลิกมีต่อสังคม ดังนั้น
ปรัชญาของทั้งสองพวกนี้ขัดแย้งกัน

แม้ว่าพระเจ้าหลุยส์จะเชื่อว่านักสอนศาสนาคือผู้นำพรสวรรค์มารักษาสันติภาพในโลก
ให้คงไว้ แต่พระองค์เลือกที่จะสนับสนุนพวกเบญจิต ทั้งนี้เพราะว่าพวกเบญจิตเป็นผู้สนับสนุนสถาบัน
กษัตริย์ และเป็นผู้เผยแพร่เกี่ยวกับหลักเหตุผล นอกจากนี้พวกเจนนีสต์ ยังพัวพันกับขบวนการฟรอนต์
จึงทำให้พระองค์ไม่ไว้วางใจ ปรองดองกับนโยบายที่จะให้ฝรั่งเศสเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทาง
ด้านศาสนา ดังนั้นเมื่อสันตปาปาอินโนเซนต์ที่ ๑๐ ประกาศโครงการลงโทษพวกนอกศาสนาที่นับถือ
นิกายเจนนี เมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๖^๑ สมาชิกของนิกาย จึงถูกจำคุกหรือเนรเทศเป็น แต่ทำให้พวก
เจนนีสต์เริ่มด้วยคนกลุ่มน้อยที่มีความเห็นทางด้านศาสนาอย่างรุนแรง กลายเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่มี
นโยบายทางการเมืองของตน

๓. การปราบปรามพวกยูเกอโนท์ ** ในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ พระเจ้าหลุยส์ทรงประกาศว่า
"พวกที่นับถือศาสนาซึ่งอ้างว่าปฏิรูปแล้ว" *** มิได้มีความรู้สึกศรัทธาอันน้อยไปกว่าราษฎรคนอื่นเลย
ดังนั้นพวกนี้จึงควรได้รับพระมหากรุณาธิคุณทัดเทียมกับประชาชนอื่น ๆ ด้วย^๒ และทรงทราบความสำคัญ
ของพวกนี้ว่าเป็นคนที่มีชัยสูงสุด ทำงานหนักที่สุด และเฉลียวฉลาดที่สุดในบรรดาพลเมืองของพระองค์

* เป็นผู้นับถือนิกายเจนนี สืบเนื่องมาจากสังฆราช คอร์เนลิอุส เจนเซน (Cornelius Jansen) ซึ่งนำเอาหลักการของเซนตอกัสตินเข้ามาใช้ในนิกายคาทอลิก คือให้ความสำคัญแก่
ประสบการณ์ทางจิตใจ มนุษย์ไม่สามารถช่วยตัวเองได้ นอกจากจะต้องมีความเชื่อ ชีวิตเป็นสิ่งที่
พระเจ้าลิขิตแล้ว

^๑ เจ เอ็ม ทอมป์สัน ล.ก. หน้า ๑๔๕

** พวกยูเกอโนท์ หรือ "พวกที่นับถือศาสนาที่ปฏิรูปแล้ว" เป็นพวกที่นับถือลัทธิโปรเตสแตนต์
ในฝรั่งเศส ***

คือพวก ยูเกอโนท์

^๒ ล.ก. หน้า ๑๔๕

พวกกูเกอโน้นี้ ไม่มีเรื่องราวขัดแย้งทำให้พระองค์ไม่พอพระทัย แต่เนื่องจากการที่ทรงมีนโยบายให้ฝรั่งเศสเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางศาสนา ประกอบกับที่ได้รับการสนับสนุนจากบาทหลวง กัลลิกซ์ทั้งหลาย ทั้ง ๆ ที่ทรงชมพวกกูเกอโน่ว่าซื่อสัตย์ แต่ในปีเดียวกันนั้นพระเจ้าหลุยส์ทรงเริ่มวิธีการที่จะนำอำนาจของรัฐบาลมาบังคับให้พวกนอกศาสนานับถือศาสนาเดียวกันกับพระองค์ โดยดำเนินการเป็นระยะ ๆ คือ

ในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ ทรงออกกฎหมายกีดกันพวกกูเกอโน้* *

ในปี พ.ศ. ๒๒๒๐ ทรงตั้ง "มูลนิธิพวกเปลี่ยนศาสนา" ** (Treasury of Conversion)

ซึ่งในครั้งนั้นพวกกูเกอโน้ยอมเปลี่ยนศาสนาเป็นจำนวนถึง ๕๕,๐๐๐ คน ภายในเวลาเพียง ๕ ปี ในไม่ช้าพวกกูเกอโน้ที่ถูกกีดกันออกจากราชสำนัก จากตำแหน่งราชการและอาชีพเสรีทั้งหลาย วัดและโรงเรียนของพวกนี้ถูกปิดลงเกือบหมด แต่ถึงกระนั้นพวกกูเกอโน้ก็ยังคงหลงเหลืออยู่

ในปี พ.ศ. ๒๒๒๔ ทรงเริ่มใช้วิธีการรุนแรงเพื่อปราบปรามพวกกูเกอโน้ที่ยังคงหลงเหลืออยู่โดยการใช้ระบบทหารเข้าทำลาย (Dragonnades) พวกนี้ถูกยึดทรัพย์ และได้รับการทารุณ

* เช่นพวกกูเกอโน้ที่จะฝังศพได้เฉพาะเวลากลางคืนเท่านั้น ในพิธีแต่งงานและรับศีลจะมีผู้ไปร่วมงานได้ไม่เกิน ๑๒ คน โรงเรียนจะสอนวิชาอื่นไม่ได้ นอกจากอ่านเขียนเท่านั้น ฯลฯ

** ซึ่งเป็นวิธีการคิดสินบน กูเกอโน้บางคนจนมากถึงกับยอมเปลี่ยนศาสนาด้วยเงินเพียง ๒ ลิฟวร์ สังเกตว่าพระเจ้าหลุยส์ชอบใช้วิธีคิดสินบนก่อน ถ้าไม่สำเร็จก็จะใช้กำลัง

ส่วนวิธีการขึ้นสู่ทาบของพระเจ้าหลุยส์ในการปราบปรามพวกกูเกอโนท์ คือการเพิกถอน
กฤษฎีกาแห่งเมืองนังท์ (Edict of Nantes) เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๖๔ ซึ่งบังคับพวกกูเกอโนท์อย่างยิ่ง
และเนรเทศพวกสอนศาสนาโดยให้ออกจากฝรั่งเศสภายในสองสัปดาห์ ส่วนพวกราษฎรที่นับถือนิกายนี้
ถ้าหลบหนีจะถูกส่งเป็นพลพายหลวง แต่ถึงกระนั้นพวกกูเกอโนท์ก็หลบหนีออกนอกประเทศพร้อมทั้งนำ
ความรู้และความชำนาญทางด้านกลกรรม อุตสาหกรรม ช่างฝีมือต่าง ๆ และทหาร ไปยังประเทศที่เคย
เป็นคู่แข่งของฝรั่งเศส คือฮอลันดา ปรัสเซีย รัสเซีย ที่สำคัญคือเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มประเทศโปรเตสแตนต์
ทั้งหลายรวมกันต่อต้านพระเจ้าหลุยส์โดยจัดตั้งสันนิบาตออกซเบอร์ก (League of Augsburg)
ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๖๕ *

✓พระเจ้าหลุยส์ไม่เพียงแต่จะพอพระทัยให้พลกนิกรของพระองค์นับถือศาสนาคาทอลิก
เท่านั้นแต่ยังมุ่งหวังที่จะเผยแพร่ศาสนาไปยังประเทศอื่น ๆ คืออังกฤษ โดยใช้วิธีคิดสินบนพระเจ้า
ชาลส์ที่ ๒ (Charles II) จะเห็นได้จากสัญญาฉบับโดเวอร์ (Treaty of Dover)
ซึ่งทำขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๑๓ คือพระองค์จะพระราชทานเงินอุดหนุนกษัตริย์แห่งอังกฤษเป็นประจำทุกปี โดย
มีข้อแลกเปลี่ยนว่าพระเจ้าชาลส์ที่ ๒ จะต้องสถาปนาลัทธิคาทอลิกขึ้นใหม่ในอังกฤษ และจะต้องสนับสนุน
พระเจ้าหลุยส์ในการทำสงครามกับฮอลันดา *

* กฤษฎีกาแห่งเมืองนังท์ พระเจ้าเฮนรีแห่งนาวาร์ประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๔๑ เพื่อความสงบ
ทางการเมือง โดยให้ลัทธิคาทอลิกเป็นศาสนาทางการของฝรั่งเศส และสถาปนาสถานที่ทางศาสนาประมาณ
๒,๐๐๐ ที่ถูกทำลายในระหว่างสงครามศาสนา ส่วนลัทธิกูเกอโนท์นั้นให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาและ
อนุญาตให้จัดพิธีทางศาสนาตามความเชื่อถือนของตนได้ พวกนี้จะมีสิทธิเพิ่มเติมกับคาทอลิก ในการประกอบอาชีพ
การศึกษา มีสิทธิในการพิมพ์หนังสือและสั่งสอนลัทธิของตนให้แก่บุตรหลาน เพื่อเป็นการคุ้มครองพวกกูเกอโนท์
จึงได้มีการตั้งศาลพิเศษ มีผู้พิพากษาเป็นคาทอลิกและโปรเตสแตนต์อย่างละครึ่งและได้รับอนุญาตให้มีการ
ประชุม (Synods) เพื่อจัดร่างกฎเกณฑ์ของตนเอง ฯลฯ ซึ่งกฤษฎีกานี้เป็นการอ้อมอวลที่เหมาะสม
ทำให้ทั้งสองฝ่ายอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

* ดู หน้า ๑๔๔ สันนิบาตนี้จัดตั้งโดยเจ้าชายวิลเลียมแห่งออเรนจ์ ประมุขของ
ฮอลแลนด์ ผู้รวบรวมสันนิบาตนี้ จักรพรรดิแห่งอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ กษัตริย์สเปน สเปน เจ้า
ผู้ครองนครบาวาเรีย แอกราโน และพาลาติเนท

* หัวอลเตอร์ วอลเบงค์, อาแลสแตร์ เอ็ม เทย์เลอร์ อารยธรรมอดีต-ปัจจุบัน
กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา แปล หน้า ๔๔๕-๔๖๐

นอกจากนี้พระองค์ยังส่งบาทหลวงฝรั่งเศสมาทางตะวันออก โดยทรงมุ่งหวังที่จะให้บาทหลวงเหล่านั้นเดินทางไปเผยแพรศาสนาถึงเมืองจีน แต่เมื่อบาทหลวงฝรั่งเศสมีความจำเป็นต้องพักอยู่ที่อยุธยา ได้พิจารณาเห็นว่าประเทศไทยเหมาะสำหรับเป็นศูนย์กลางเผยแพรศาสนาในวันออกไค พระเจ้าหลุยส์ทรงทราบถึงพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระนารายณ์ที่ตอบบาทหลวงฝรั่งเศส และหาทักของสมเด็จพระนารายณ์ที่แสดงความสนพระทัยในศาสนา จึงเข้าพระทัยว่าสมเด็จพระนารายณ์เลื่อมใสในศาสนา ทั้งนี้เพราะว่าพระเจ้าหลุยส์ไม่เข้าใจ ลักษณะคนไทยซึ่งมีขนัตริกรรมในด้านศาสนาเพราะพระองค์เองทรงปราบปรามพวกนอกศาสนาอย่างรุนแรง และไม่ทรงทราบพระราชดำริของสมเด็จพระนารายณ์ที่จะเอาฝรั่งเศสคู่หูอำนาจของตน ดังนั้น

"เมื่อมีผู้กล่าวว่าพระเจ้ากรุงสยามทรงเชื่อเป็นแน่แล้วว่า ศาสนาของไทยเป็นศาสนาที่ไม่จริงจนที่สุดถึงกับไม่เสด็จไปยังวัดวาอารามแล้ว และการต่าง ๆ ที่เคยถือกันนั้น พระเจ้ากรุงสยามก็หาได้ทรงถือไปแล้ว เพราะฉะนั้นถ้ามีใครหนุบบ้างเล็กน้อยก็คงจะทิ้งศาสนาเดิม เปลี่ยนมาถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกซึ่งเป็นศาสนาที่แท้จริง" *

จึงตกลงพระทัยที่จะมีความสัมพันธ์กับไทยทางด้านการทูต ทั้งอาจวิเคราะห์ได้อีกประการหนึ่งว่า การที่พระเจ้าหลุยส์ชักชวนสมเด็จพระนารายณ์เข้ารีตนั้น นอกจากสนองเจตนารมณ์ของพระองค์ในฐานะที่เป็น "เจ้าที่เป็นคริสต์เตียน" แล้ว ถ้าสมเด็จพระนารายณ์เข้ารีตก็จะเป็นการเพิ่มพูนพระเกียรติยศของพระองค์ด้วย โดยพิจารณาจากนโยบายต่าง ๆ ของพระเจ้าหลุยส์ซึ่งจะต้องเป็นไปเพื่อความรุ่งโรจน์ของชื่อเสียงพระองค์ควบคู่ไปด้วย และจากรายงานของบาทหลวงวาเซต์ ซึ่งเสนอต่อคณะเสนาบดีของประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๔ เกี่ยวกับ "ผลที่ฝรั่งเศสจะได้เพราะเป็นไมตรีกับกรุงสยาม" สรุปคือ

* เรื่องการเผยแพรศาสนาในประเทศไทยนั้นจะไดกล่าวในตอนต่อไป

* ๑๕-๑๖-๒๕๕๕ เชนพระราชพิธีโลนัว (.....ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๕๔)

๑๖-๑๗-๒๕๕๕ สดปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๕๖

"มีหนทางที่พระ เจ้ากรุงสยามจะได้นับถือศาสนาคริสต์น ถ้าเป็นจริงดังคนไทย
ที่พระราชาอาณาจักรกลับถือศาสนาคริสต์น ถึงแม้จะไม่เป็นผลสำเร็จก็ตาม จะเป็นการกระทำ
ให้พระ เจ้ากรุงฝรั่งเศสมีพระ เกียรติยศเพียงไร "

รุ่งคล้ายกับความคิดของบาทหลวงเดอ ชัวรีย ที่ว่า

"ถ้าสมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนาและมีผู้โดยเสด็จเป็นจำนวนมาก ก็จะเป็นเกียรติยศ
และชื่อเสียงอันยิ่งใหญ่ของพระเจ้าหลุยส์ที่โด่งดังของมนุษย์ และเป็นเกียรติแก่ประเทศที่นับถือ
นิกายคาทอลิก ^๒ เพราะว่าเวลานั้นทางยุโรปกำลังแข่งขันในด้านศาสนา และจากคำเชื้อเชิญของ
สมเด็จพระนารายณ์ที่พระประสงค์จะให้ชาวฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายและตั้งหลักแหล่งในเมืองไทย
โดยจะยกพระราชอาณาเขตบางแห่งพระราชทานให้ ซึ่งจะทำให้อำนาจของพระ เจ้ากรุงฝรั่งเศส
แผ่ออกไปในอินเดีย * ดูจะอยู่ในทวีปยุโรป "

ดังนั้นพระองค์จึงส่งราชทูตมาเมืองไทยถึง ๒ ครั้ง** เพื่อชักชวนสมเด็จพระนารายณ์
ที่พระองค์เห็นว่า เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งปาเถื่อนครั้ง ๆ กลาง ๆ " ^๔ เข้ารีตเพื่อเพิ่มพูนพระบารมีของ
พระองค์ แต่ในภายหลังกลับทรงจัดบรรณาการอย่างค้ำฟ้าถวายสมเด็จพระนารายณ์ ทั้งนี้เพราะ
อาจจะได้รับเครื่องราชบรรณาการอันมีค่าจากสมเด็จพระนารายณ์ จึงต้องตอบแทนให้เหมาะสม หรือ
อาจจะต้องการ โนมน้าวจิตใจสมเด็จพระนารายณ์ให้นิยมชมชอบพระองค์มากยิ่งขึ้น

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๖

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๖

* หมายถึงดินแดนทางตะวันออกบริเวณประเทศอินเดียและเอเชียอาคเนย์ในปัจจุบัน

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ เล่ม ๒๕ หน้า ๔

๔. จะกล่าวโดยละเอียดในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในด้านการทูต

๕. เดอ ชัวรีย จดหมายเหตุนายวันการเคินทางไปสุประเทศสยาม หน้า ๒๕ - ๓๑

ดังนั้นเครื่องบรรณาการที่ส่งมาให้เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๕ จึงเป็นของธรรมดาและน่าชื่นชมจนส่งมราชปาตุ
ไมกลานำขนหูลเกล้าถวาย

วิธีการที่พระเจ้าหลุยส์ทรงใช้เพื่อให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนา เป็นวิธีเดียวกับที่พระองค์ทรงใช้ในฝรั่งเศสและอังกฤษ คือ "การคิดสินบน" บุคคลที่พระเจ้าหลุยส์คิดสินบนคือฟอลคอน^๑ ซึ่งเป็นขุนนางที่มีอิทธิพลในประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ พระองค์โปรดให้เดอ ลาลูแบร์ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสชุดที่สอง อัญเชิญตราแทนคัมภีร์มาพระราชทานฟอลคอน^๒ เพื่อเป็นเครื่องหมายว่าทรงรับเป็นขุนนางของพระองค์ ทรงอนุญาตให้ฟอลคอนแปลงสัญชาติ (เป็นฝรั่งเศส) ได้ และโปรดให้ใช้ดอกไม้สีทองเป็นเครื่องหมายยศในตรา^๓ พระราชทานยศเคานต์ และที่ดินซึ่งมีค่าเช่าถึง ๓,๐๐๐ แฟรงค์แถบบุตรของฟอลคอน โดยฟอลคอนมีหน้าที่ชักจูงให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนา^๔

✓ ในภายหลังพระเจ้าหลุยส์ทรงทราบความจริงว่าสมเด็จพระนารายณ์ไม่เคยมีพระราชดำริที่จะเปลี่ยนศาสนา^๕ พระองค์จึงเปลี่ยนท่าทีมาใช้กำลังเพื่อยึดไทยเป็นเมืองขึ้น โดยส่งบาทหลวงผู้เชี่ยวชาญทางดาราศาสตร์ และกองทหารฝรั่งเศสจำนวนหนึ่งตามให้สมเด็จพระนารายณ์ทูลขอเดินทางมาพร้อมกับราชทูตเดอ ลาลูแบร์ ทรงหวังว่านานไปเมืองไทยก็จะกลายเป็นประเทศทางตะวันออกที่นับถือคริสต์^๖ การที่พระเจ้าหลุยส์วางแผนอย่างรอบคอบเช่นนี้ โดยมีฟอลคอนเป็นผู้ช่วยเหลือ ก็คงจะสำเร็จตามพระราชประสงค์ ถ้าเมืองไทยไม่เกิดการรัฐประหารขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๑^๗ เพื่อล้มล้างอำนาจของฟอลคอน มิหนำซ้ำในปีเดียวกันนั้นได้เกิดการปฏิวัติขึ้นในอังกฤษ ที่เรียกว่าการปฏิวัติ

๑ ในฝรั่งเศส ได้ทรงตั้งมูลนิธิพวกเปลี่ยนศาสนาใน พ.ศ. ๒๒๒๐ ในอังกฤษ ทรงทำสัญญาลับไคเวอร์กับพระเจ้าชาร์ลที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๒๑๓ ดังได้กล่าวมาแล้ว

๒ จะได้กล่าวในบทที่ ๓

๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๔๒ - ๔๓

๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๕ หน้า ๔๕

๕ พอรบั้ง ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ หน้า ๑๖๔ - ๑๖๕

๖ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๗ เล่ม ๓๒

๗ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๒๓ - ๒๒๔

อันรุ่งโรจน์ (Glorious Revolution) เพื่อต่อต้านอิทธิพลของพระเจ้าหลุยส์^๑ รัฐสภาอังกฤษได้อัญเชิญเจ้าชาวลีแอมแห่งออเรนจ์ ประมุขแห่งฮอลแลนด์และพระราชินีแมรีซึ่งเป็นกษัตริย์อังกฤษร่วมกัน โดยกษัตริย์ทั้งสองจะต้องยอมรับพระราชบัญญัติสิทธิ ซึ่งกำหนดพระราชอำนาจของกษัตริย์ไว้^๒

การรัฐประหารในเมืองไทยและการปฏิวัติในอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๑ คล้ายคลึงกันมาก ในแง่ที่ว่ากษัตริย์และขุนนางบางคนนับถือคาทอลิกและนิยมฝรั่งเศสเป็นอันมาก จนกระทั่งสมเด็จพระนารายณ์ยอมให้กองทัพฝรั่งเศส ซึ่งเป็นคาทอลิกยกมาตั้งอยู่เมืองบางกอกและมะริด เช่นเดียวกับที่พระเจ้าเจมส์ได้นำกองทัพคาทอลิกจากไอร์แลนด์มาตั้งประจำอยู่ที่ฮันสโลว์ (Hounslow)^๓ ซึ่งเท่ากับว่าพระเจ้าหลุยส์ได้คุกคามที่จะเปลี่ยนลัทธิศาสนาและคุกคามต่อเอกราชของประเทศ จึงทำให้ขุนนางลูกอ้อนขึ้นต่อต้านอิทธิพลพระเจ้าหลุยส์และกำจัดขุนนิยมฝรั่งเศส ผลก็คือสมเด็จพระนารายณ์ถูกควบคุมพระองค์และสวรรคตในที่สุด ในขณะที่พระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ต้องลี้ภัยไปอยู่ฝรั่งเศส

เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นเหตุให้พระเจ้าหลุยส์ต้องทำสงครามกับบรรดาประเทศโปรเตสแตนต์ที่รวมกันในสันนิบาตออกุเบอร์ก ซึ่งมิประเทศอังกฤษเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งประเทศ สงครามได้เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๑ และยืดเยื้อต่อมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๒๔๐ เหตุที่ฝรั่งเศสติดพันกับการทำสงครามในยุโรป จึงทำให้พระเจ้าหลุยส์ลังการขยายอิทธิพลทางตะวันออก

ทั้งนี้เนื่องจากความไม่พอใจของรัฐบาลอังกฤษต่อพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ กษัตริย์อังกฤษที่ทรงเลื่อมใสคาทอลิก และได้พยายามบีบบังคับรัฐสภาให้เลิกพระราชบัญญัติ Test Act ซึ่งกีดกันพวกคาทอลิกจากตำแหน่งราชการ เลิก Habeas Corpus Act ซึ่งเป็นกฎหมายประกันความยุติธรรมของพลเมือง คือประชาชนที่ถูกจับกุมมีสิทธิที่จะขอให้รัฐบาลอธิบายว่าทำไมตนจึงต้องถูกเสียบเสริภาพ ขณะเดียวกันพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ พยายามแต่งตั้งพวกคาทอลิกให้เข้ารับราชการ โดยได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้าหลุยส์อยู่เบื้องหลัง

^๑ ทิวอลเตอร์ วอลแบงก์, เอ็ม เทเบิลเลอร์ ล.ค. หน้า ๔๖๑-๔๖๒

^๒ มอริส คอลลิส แฉมวอลไวท์แห่งกรุงสยาบ เจริญ ไชยชนะ แปล หน้า ๖๕

^๓ เพราะเจ้าชาวลีแอมแห่งออเรนจ์ ซึ่งได้รับสมญาว่าเป็นผู้พิทักษ์กายโปรเตสแตนต์ในยุโรป ได้รับสถาปนาเป็นพระเจ้าวิลเลียมที่ ๓ แห่งอังกฤษ

ในการรบนี้ดำเนินอยู่ถึง ๕ ด้าน คือทางพีเรนีส ซาวยบ แฉบลูมแม่น้ำไรน์ ดอลแลนด์ พระเจ้าหลุยส์ทรงมุ่งที่จะรักษาแคว้นฟลานเดอร์และสถาปนาพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ขึ้นสู่ราชบัลลังก์อังกฤษ สงครามสิ้นสุดลงด้วยการทำสัญญาวิสซิก

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่านโยบายต่าง ๆ ของพระเจ้าหลุยส์จะสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้กระทั่งนโยบายทางด้านศาสนาก็ไม่เว้นที่จะต้องสอดคล้องกับระบบการเมือง, การปกครองของฝรั่งเศสซึ่งเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราช (Absolutism) โดยพระเจ้าหลุยส์ทรงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดแค่เพียงผู้เดียว ดังนั้นจึงเป็นอันตรายสำหรับประเทศไทยอย่างยิ่งที่จะรับเอาคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกไว้ในครั้งนั้น เพราะศาสนาได้กลายเป็นเครื่องมือของพระเจ้าหลุยส์ ที่จะขยายอำนาจของพระองค์ออกไปทางตะวันออก *

ดังจะเห็นได้ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไป

บทที่ ๒ (ต่อ)

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในด้านต่าง ๆ

เมื่อไทยเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศทางตะวันตก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อติดต่อค้าขาย เริ่มตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ไทยก็ได้เรียนรู้ศิลปวิทยาการแบบตะวันตก และประจักษ์ว่าพ่อค้าชาวยุโรปนั้นมีวิธีการค้าแตกต่างไปจากพ่อค้าชาวเอเชียด้วยกัน ทั้งยังมีอาวุธที่ทันสมัยกว่า ตลอดจนเป็นฝรั่งพวกแรกที่ใช้กำลังบีบบังคับไทย จึงทำให้ไทยหวาดระแวงและหาช่องทางที่จะลดการคุกคามของชาวอลันดา โดยพยายามสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะชาติตะวันตกที่กำลังหัดเทียมกับอลันดา คือ อังกฤษ แต่ทว่าอังกฤษมุ่งที่จะติดต่อค้าขายกับไทยเพียงประการเดียว ดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์จึงต้องหันไปพึ่งชาวตะวันตกอีกชาติหนึ่ง ซึ่งเป็นพวกสุดท้ายที่เข้ามาเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับไทยในรัชสมัยของพระองค์ คือ ฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสมีจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับศาสนาเป็นประการแรก แล้วจึงเกิดความสัมพันธ์ทางด้านอื่น ๆ ตามมา

๑. ความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา

การเริ่มต้นเผยแพร่วรรณคดีศาสนา ในประเทศไทยนั้น เริ่มกันพร้อมกับพ่อค้าชาวโปรตุเกส เดินทางมาสู่ประเทศไทย โดยส่งมราชแห่งมะลิกกาได้ส่งบาทหลวงโปรตุเกสสองรูปเข้ามาที่อยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๔ ซึ่งได้รับการต้อนรับจากชาวไทยเป็นอย่างดี แต่ผู้ที่เกลียดชังการเผยแพร่วรรณคดีศาสนา คือ พวกอิสลาม จึงกีดกันการมาของบาทหลวง แต่ถึงกระนั้นก็ยังคงมีบาทหลวงคณะต่าง ๆ * ทะบอยเข้ามาเผยแพร่วรรณคดีศาสนา บาทหลวงคณะเบญญิตเข้ามาเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๕๒ จนกระทั่งถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์** มีบาทหลวงคาทอลิกคณะต่าง ๆ ในอยุธยาถึง ๑๑ รูป แต่เป็นบาทหลวงชาวโปรตุเกสเป็นส่วนมาก และมีผู้เข้ารับประมาณ ๒,๖๐๐ คน ๑ บาทหลวงเหล่านี้ได้รับอนุญาตให้

* มีคณะโดมินิกัน, ฟรังซิสกัน และคณะเบญญิต

** ในปี ๒๒๕๔

๑. ชจร สุขพานิช "เอกสารในสมัยสมเด็จพระนารายณ์"

สังคมศาสตร์ปริทัศน์

ฉบับพิมพ์ หน้า ๑. (อ้างอิงจาก Histoire de la Missions de Siam, Paris, 1920)

เผยแพร่ศาสนาได้โดยเสรี จึงเห็นได้ว่านโยบายของกษัตริย์ไทยนี้ มีชั้นธรรมในด้านศาสนาเป็น
อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่น่าเชื่อ เพราะสมัยเดียวกันนั้นกษัตริย์ทางยุโรปซึ่งถือว่ามีความเจริญ
มากกว่ายังคงบังคับกดขี่ราษฎร ที่เป็น "พวกนอกศาสนา" ดังนั้นเมื่อสงครามแห่งเบริต* เดินทาง
มาถึงอยุธยา จึงได้แสดงความประหลาดใจว่าในโลกนี้จะหาเมืองไหนที่มีศาสนามาก และอนุญาตให้
ปฏิบัติตามศาสนานั้นได้เท่าเมืองไทย เห็นจะหาไม่ได้แล้ว

แม้ว่าในบางครั้งพระมหากษัตริย์ จะมีเรื่องไม่พอพระทัยบาทหลวงก็ด้วยเหตุอื่น ไม่ใช่
เพราะไม่พอพระทัยในการเผยแพร่ศาสนา ดังเช่นในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ที่บาทหลวงมีเรื่อง
กับขุนนาง จนกระทั่งก่อให้เกิดความไม่สงบภายในบ้านเมือง แต่ในปลายรัชกาลก็ได้พระราชทาน
เงินให้สร้างโบสถ์ใหม่ ในครั้งนั้นคริสต์ศาสนาได้เจริญขึ้น นอกจากนั้นกษัตริย์ไทยยังโปรดพระราชทาน
เงินเป็นเบี้ยเลี้ยงชีพให้บรรดาบาทหลวงปอร์ตุเกสอีกด้วย ๒ แต่ความขัดแย้งในเรื่องศาสนาได้เกิด
ขึ้นในหมู่ชาวตะวันตกด้วยกัน เช่นปอร์ตุเกสขัดแย้งกับฮอลันดา เนื่องจากนับถือศาสนาคนละนิกาย**
แม้ในพวกที่นับถือโรมันคาทอลิกก็ยังขัดแย้งกัน เนื่องจากเป็นคณะเรอซาคี คณะคณะ คือบาทหลวง
ปอร์ตุเกสคณะเบญจิกกับบาทหลวงฝรั่งเศสคณะการต่างประเทศ การวิวาทแข่งดิกกันนี้ เป็นอุปสรรค
ในการเผยแพร่ศาสนา ดังจะไดกล่าวต่อไป

ชาวฝรั่งเศสพวกแรกที่เดินทางมาถึงอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๖๕ ไม่ใช่ว่าแต่เป็น

* กือบาทหลวง ลำแบร์ เดอ ลามอต ซึ่งเป็นบาทหลวงคณะการต่างประเทศพวกแรกที่
เดินทางเข้ามายังอยุธยา เมื่อ ๒๒ สิงหาคม ๒๒๖๕ (ขจร สุขพานิช "เอกสารในสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ หน้า ๙)

๑. จาซินโต โจเซ โต นาสิเมนตุ โมววา, พันตรี ล.ก. หน้า ๕๒ - ๕๓

๒. โยส เาเต็น ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๒ หน้า ๑๘๘

** กือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก กับนิกายโปรเตสแตนต์

บาทหลวง มิสซังมาราแห่งเบรียก* (Bishop of Beryte) หรือว่า ลัมเบิร์ต เดอ ลามอต (Lambert de La Mothe) บาทหลวงเคอบูร์ก (De Bourges) บาทหลวงเคย์เคีย (Doydior) ทั้งสังกัด คณะการต่างประเทศ** (Missions Etrangères)

ในชั้นแรกบาทหลวงเหล่านี้คงจะไปเผยแพร่งานศาสนาที่เมืองจีน โดยจะเดินทางผ่าน พม่า แต่ขณะนั้นพม่ากำลังทำสงครามกับจีน (อันสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนราชวงศ์ในจีนเป็นราชวงศ์ชิง และตามลาโชพระวงศ์ราชวงศ์หมิงที่หลบหนีเข้าไปในพม่า) จึงเปลี่ยนเส้นทางผ่านประเทศไทย เพื่อจะไปยังเมืองญวน ในการเดินทางจากเมืองมะริดมายังกรุงศรีอยุธยา บาทหลวงคณะนี้ได้บันทึก การเดินทางซึ่งเต็มไปด้วยความยากลำบากและอันตรายไว้ โดยแสดงความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะเปลี่ยนราชสำนักเมืองให้เข้ารับนับถือคริสต์ศาสนา แต่เมื่อเดินทางมาถึงอยุธยาจึงได้ทราบข่าว ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในเขมรและญวน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บาทหลวงฝรั่งเศสต้องพำนักอยู่ที่อยุธยา ฝ่ายไทยได้จัดให้บาทหลวงพักอยู่ในหมู่บ้านชาวปอร์ตุเกส แต่ถูกบาทหลวงปอร์ตุเกสขัดขวาง

* เข้ามาถึงอยุธยาเมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๐๕ ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ ได้รับพระราชทานที่ดินสร้างวัด โรงเรียน โรงพยาบาลที่บานปลาเห็ด ได้เข้าเฝ้าครั้งที่ สองเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๐ และครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖ พร้อมด้วยสังฆราชปลัด ผู้บัญชาการพระราชาสำนัก จากสันตปาปาและพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ สังฆราชผู้นกอดังคณะ "มิวอง เดอกรังแยร์" เป็นปีกแผ่นในประเทศไทย ทานมรรณาพที่กรุงศรีอยุธยาเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๒๒ เรื่องราวของท่าน บาทหลวงเคอบูร์ก ได้เขียนไว้ และตีพิมพ์ที่ปารีส ตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ (จาก ขจร สุขพานิช "เอกสารในสมัยสมเด็จพระนารายณ์" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ หน้า ๙)

* เป็นสมาคมของบาทหลวงคาทอลิก ซึ่งตั้งขึ้นในประเทศฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๒ จากข้อเสนอของบาทหลวงอเล็กซานเดอร์ แห่งไรด (Alexander of Rhodes) ต่อสันตปาปา อินโนเซนต์ที่ ๑๐ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มจำนวนบาทหลวงที่จะไปเผยแพร่งานศาสนาในทางตะวันออก แทนที่บาทหลวง คณะเยซูอิต ซึ่งถูกขับไล่ออกจากญี่ปุ่นและมะลัคกา (Hutchinson E.W. adventurers in Siam in the Seventeenth Century pp. 43 - 44)

๑. มอริส คอลลิส์ ล.ก. หน้า ๙๒ - ๙๓

อีกสองปีต่อมา มีบาทหลวงฝรั่งเศสเดินทางมาอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง คือสังฆราชแห่งเฮลิโอโพลิส (Bishop of Heliopolis) ชื่อ ปัลลู (Pallu) ในขณะนั้นมีบาทหลวง ๔ รูป ที่สำคัญคือบาทหลวงลาโน** (Louis Lancau) มีบาทหลวงฝรั่งเศสได้ทราบถึงความเป็นขึ้นติกรรมทางศาสนาของสมเด็จพระนารายณ์ จึงคิดว่าเมืองไทยเหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่งศาสนาในตะวันออกไกล ดังนั้นสังฆราชปัลลูจึงเดินทางกลับไปยังกรุงโรมเพื่อขอร้องให้มีการเผยแพร่งศาสนาต่อต้านปาปาและขอให้บาทหลวงปอร์ตุเกสชักจูงการเผยแพร่งศาสนาในเมืองไทย ๑

ขณะเดียวกันนั้น บาทหลวงฝรั่งเศสในเมืองไทยก็ได้เผยแพร่งศาสนาโดยดำเนินงาน คือเปิดโรงพยาบาลรักษาคนเจ็บป่วยโดยไม่คิดมูลค่า และพวกบาทหลวงได้เรียนภาษาไทย โดยเฉพาะศัพท์ทางด้านศาสนา โดยแต่งคำถามคำตอบข้อศาสนา หนังสือสวดมนต์ของพวกเขาริก็แปลเป็นภาษาไทย แต่งหนังสืออธิบายถึงพระผู้เป็นเจ้า ได้แต่งไวยากรณ์และพจนานุกรมภาษาไทยสามัคคีและภาษาบาลี ๒ ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้เขาเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๔ พร้อมกันนั้น

* เข้ามาอยุธยาเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๒๐๓ และกลับออกไปในปีต่อมา แล้วกลับเข้ามาอีกพร้อมด้วยพระราชสาสน์และสาสน์ของสันตปาปา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖ เมื่อกลับออกไปท่านได้ออกกลับมาถวายพระราชสาสน์ฉบับที่ ๒ อีกครั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๕ แล้วท่านจึงกลับไปฝรั่งเศสโดยไม่กลับมาอีก (จากขจร สุขพานิช "เอกสารในสมัยสมเด็จพระนารายณ์" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ หน้า ๑๔)

** เกิดเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๑๘๑ ได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออร์บอน สมัยที่เข้าในสมณสำนักสอนศาสนา คณะการต่างประเทศที่ปารีส เมื่ออุปสมบทเป็นบาทหลวงแล้ว ได้เดินทางมาถึงอยุธยา เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๑๘๗ ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๑๙๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นสังฆราชแห่งเมเทลโลโพลิส (Bishop of Metellopolis) และได้รับแต่งตั้งเป็นอธิการโรงเรียนที่บานปลาเห็ดและก่อตั้งโรงเรียนที่ตำบลมหาพราหมณ์ ได้ศึกษาภาษาบาลี ไทย มอญ าลา และไวยากรณ์ไทย บาลี พจนานุกรมไทย และได้รับยกย่องว่าเป็นบาทหลวงรูปแรกที่มีความรู้ทางภาษาไทยดี ท่านมรณภาพที่อยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๕ (จาก ขจร สุขพานิช "เอกสารสมัยสมเด็จพระนารายณ์" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ หน้า ๕)

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๔๕

๒. ด. หน้า ๒๔๖ - ๒๔๗

ได้พระราชทานที่ดินตามทิวบาทหลวงทูตขอเพื่อสร้างโรงเรียนสอนกิลปวิทยาการแบบยุโรปและพระราชทาน
สิ่งของสำหรับสร้างโบสถ์ * เพื่อปฏิบัติศาสนกิจ ที่ดินตั้งอยู่ริมน้ำติดกับบ้านฉนวน เรียกบ้านปลาเห็ด *

(Banplahot)

แต่การเข้าเฝ้าของบาทหลวงในครั้งนี้มีความสำคัญก็คือเมื่อสังฆราชแห่งเบรุต ได้กราบทูล
เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาและพระราชอำนาจของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ คงจะทำให้สมเด็จพระนารายณ์
เพิ่งจะได้รับความเจ็บแค้นจากการกระทำของบอแลนดา คำวิจะคบกับฝรั่งเศสไว้เป็นพันธมิตร ขณะเดียวกัน
สังฆราชแห่งเบรุตก็มีความคิดใหม่ ** ว่า ถ้าสามารถโน้มน้าวจิตใจให้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารีตเพื่อ
เปลี่ยนศาสนาก็จะทำให้ราษฎรโดยเสด็จและในที่สุดประเทศไทยก็จะกลายเป็นประเทศทางตะวันออกที่
นับถือคริสต์ศาสนา ๒ ดังนั้นบาทหลวงจึงสนับสนุนให้ฝรั่งเศสเปิดสัมพันธทางการทูตกับไทย ๓

การเผยแพร่ศาสนาเป็นไปด้วยดี ทั้งนี้เพราะว่าการที่บาทหลวงทำคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง
ทำให้ประชาชนรักใคร่ และสมเด็จพระนารายณ์ได้แสดงความพอพระทัย ๔ เพียงช่วงระยะเวลาหกปี
คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๒๕ ถึง พ.ศ. ๒๒๓๑ บาทหลวงฝรั่งเศสสามารถชักชวนผู้นับถือใหม่และภรรยา ***

* กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๕๗ - ๑๖๑

* เรียกตาม ขจร อุทยานิช ส่วน อรุณ อมาตยกุล เรียก "บ้านพลัด" ปัจจุบันตั้งอยู่ทาง
ทิศใต้นอกเกาะอยุธยาใกล้กับวัดพุทธไสสวรรค บ้านปลาเห็ดนี้ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น "บ้านเขนตโยเทพ"

** แต่เดิมนั้นพวกบาทหลวงได้แสดงจุดประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อเผยแพร่ศาสนาอย่าง
เด่นชัดว่า ต้องการช่วยเหลือคนเจ็บป่วย สักสอนนักโทษ ให้สำนึกในบาป โดยบาทหลวงจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการ
การเมืองหรือเรื่องของบุคคลใด ๆ (ดูได้จากกิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔
หน้า ๑๕๕)

๒. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๔๔

๓. E.W. Hutchinson "Four French State Manuscripts" JSS, XX VII

(2) p.185

๔. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๗๐

*** ไม่มีหลักฐานว่าเป็นใคร

จึงเป็นคนสนิทของพระราชินีเฮอริค และสมเด็จพระอนุชาเจ้าฟ้าอภัยทศ* ได้แสดงความเลื่อมใสในคริสต์ศาสนา โดยหวังว่าพระผู้เป็นเจ้าจะช่วยรักษาโรคให้พระองค์^๑ สันมราชบัลลังก์ได้เดินทางกลับมาเมืองไทยในปี พ.ศ. ๒๒๑๖ พร้อมทั้งอัญเชิญพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์และภูกษัตริย์ของสันตปาปาคลีเมนต์ที่ ๑๐ (Clement X, พ.ศ. ๒๒๑๓ - ๒๒๑๕) มาถวาย เพื่อแสดงความขอบพระทัยสมเด็จพระนารายณ์ที่โปรดให้บาทหลวงฝรั่งเศสเผยแพร่ศาสนาได้โดยเสรี^๒ การเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นครั้งนี้ทรงอนุญาตให้พวกฝรั่งเศส^๓ สวมรองเท้าและนั่งบนพรมซึ่งขุนนางไทยไม่พอใจให้เกียรติแก่คนต่างชาติมากเกินไปทั้ง ๆ ที่ไม่รู้วามาคือหรือมาราย^๓

สมเด็จพระนารายณ์คงจะทรงทราบว่าพวกบาทหลวงเหล่านั้นมีความประสงค์จะเผยแพร่ศาสนา เพราะในการเข้าเฝ้าครั้งนี้บาทหลวงได้พูดถึงการเปลี่ยนศาสนาของพระเจ้าจักรพรรดิคอนสแตนติน*** ซึ่งพระองค์ทรงฟังคำบรรยายเหล่านั้นด้วยความอดทนอย่างยิ่ง^๔ แต่พระองค์คงจะ

* เจ้าฟ้าอนุเป็นนอຍ มีพระนิสัยขี้โมโห เมื่อใดศึกษาธรรมของพระเยซูก็เกิดความเลื่อมใส เมื่อในภายหลังจะถูกกล่าวหาว่าคบคิดกบฏพวกมลายูประทุษร้ายสมเด็จพระนารายณ์ จึงถูกควบคุมพระองค์ถึงกระนั้นก็ยังงกขี้มันในคริสต์ศาสนา ทรงแสดงความเคารพต่อไมกางเขนอย่างสูงสุด และยังมีพระอนุชาของสมเด็จพระนารายณ์อีกพระองค์หนึ่งมีพระนามว่าเจ้าฟ้านอຍ เป็นหนุ่มรูปงาม พระนิสัยดี และสมเด็จพระนารายณ์คงพระทัยว่าจะยกพระราชธิดา เจ้าฟ้าหญิงกรมหลวงโยธาทิพให้เป็นพระชายา แต่ภายหลังเจ้าฟ้านอຍถูกลงพระอาญากลายเป็นใบ้ (เคอแบส บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเคอแบส หน้า ๑๔๕-๑๔๖) แต่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยากล่าวว่า "พระบาทบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว (หมายถึงสมเด็จพระนารายณ์) มีพระราชโอรสองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าเจ้าฟ้านอຍ ครั้นโตขึ้นแล้ว พระราชทานนามชื่อเจ้าฟ้าอภัยทศ

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๖๔ - ๑๗๑

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๖ - ๑๘๓

** คือสันมราชแห่งเบร็ค, สันมราชแห่งเฮลิโอโปลิส บาทหลวงฝรั่งเศส และตัวแทนบริษัทอินเดียของฝรั่งเศส

^๓ เคอ ชวธิย ล.ค. หน้า ๒๕

*** พระเจ้าคอนสแตนตินเป็นจักรพรรดิของอาณาจักรโรมัน ระหว่างปี พ.ศ. ๔๕๓-๔๘๐ การเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนาของพระองค์เนื่องจากการฝันเห็นไมกางเขนและข้อความ "โดยวิหิตานจะเป็นผู้พิชิต" (By this you shall conquer) บนท้องฟ้าในขณะที่กำลังรบกับ แมกเซ็นติอุส (Maxentius) ในปี พ.ศ. ๔๕๕ ซึ่งในที่สุดพระองค์ก็ได้รับชัยชนะ Chester G. Starr, A History of the Ancient World p.680

^๔ เคอ ชวธิย ล.ค. หน้า ๒๕

สงสัยในเจตนาของบาทหลวงเหล่านั้นที่อุตสาหะเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลมาไกลถึงตะวันออก ในคราว
ที่โปรดให้บาทหลวงฝรั่งเศสเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ที่พระราชวังลพบุรี พระองค์จึงได้ตรัสถาม
ถึงเหตุผลที่มา บาทหลวงทูลตอบว่าเพื่อช่วยวิญญาณของมนุษย์ และพระเจ้าหลุยส์ทรงตั้งพระทัยที่จะแผ่
อาณาเขตของพระเจ้าให้กว้างขวาง^๑ จากคำตอบของผู้ทรงคิด^{*} จึงทำให้สมเด็จพระนารายณ์คลาย
ความสงสัยในเจตนาของพวกบาทหลวง และเขาพระทัยว่าอาจต้องการจะได้ฝรั่งเศสเป็นพันธมิตร
พระองค์จะต้องแสดงความเลื่อมใสในคริสต์ศาสนา จึงทำให้ตรัสถามเกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนา^{**}
ทรงให้ความช่วยเหลือแก่บาทหลวงไปเผยแพร่ศาสนาที่เมืองจีน และในท้องบรรทมของพระองค์มีไม้
กางเขนด้วย^๒

ในระหว่างนี้บาทหลวงได้รายงานหน้าที่ของสมเด็จพระนารายณ์ไปยังฝรั่งเศส^๓ เช่น
จดหมายของสังฆราชแห่งเบรุต ลงวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๑๐ ถึงสังฆราชแห่ง
เรลีโอโปลิส

ไบบอกรของสังฆราชแห่งเบรุต, สังฆราชแห่งเรลีโอโปลิส บาทหลวงลาโน กราบบังคมทูล
พระเจ้าหลุยส์ ลงวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๑๖

จดหมายของสังฆราชแห่งเบรุต ลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๑๗ ถึงผู้อำนวยการ
คณะการต่างประเทศ ดังนั้นข่าวเรื่องความเลื่อมใสในคริสต์ศาสนาของสมเด็จพระนารายณ์จึงกระจาย
ไปทั่วฝรั่งเศสและกรุงโรม ขณะเดียวกันบาทหลวงฝรั่งเศสได้ทยอยเดินทางมาเมืองไทยมากขึ้นตาม
ลำดับ^๔

^๑ กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๕๒ - ๑๕๕

^{*} พระองค์คิดแบบชาวตะวันตกที่ว่า พระจะต้องไม่ผูกมัดและไม่ยุ่งกับเรื่องทางโลก

^{**} แต่ทุกครั้งพระองค์จะต้องตรัสถามเรื่องราวของพระเจ้าหลุยส์โดยเฉพาะพระราชอำนาจ

^๒ เดอ ชัววีย์ ล.ค. หน้า ๔๕๓ - ๔๕๔ ในภายหลังเมื่อทูตฝรั่งเศสมาเมืองไทย ทรงรับสั่ง
กับทูตเกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนาว่า เดอ ชัววีย์ยอมรับว่า พระองค์เข้าใจในพระธรรมของพระเยซู

^๓ กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๐๑ - ๒๐๕

^๔ นิโกลาส์ แชรแวงส ล.ค. หน้า ๒๒๑

สังฆราชแห่งเบรติได้เสนอความคิดของตน* ไปยังฝรั่งเศส ว่าเมื่อสมเด็จพระนารายณ์ขอให้พระองค์ส่งทูตไปเมืองไทยก็ควรจะมอบโอกาสให้เชื้อเจ้าสมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนา และเมื่อภายหลังที่บาทหลวงวาเชต** เดินทางไปฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๗ บาทหลวงผู้นี้ได้เล่าเรื่องการเผยแพร่ศาสนา ในเมืองไทยตลอดจนการเปลี่ยนศาสนาของพ่อลูกคนและหาที่ของสมเด็จพระนารายณ์ต่อคริสต์ศาสนา ให้บาทหลวงเดอลาแซง ซึ่งเป็นบาทหลวงโตบาศของพระเจ้าหลุยส์ฟอง บาทหลวงเดอลาแซงสนใจและเชื่อว่าจักชวนสมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนาได้ จึงสนับสนุนให้พระเจ้าหลุยส์ส่งราชทูตมาเจริญพระราชมิตรกับไทย ๒ และแนะนำให้พระเจ้าหลุยส์แจ้งให้สมเด็จพระนารายณ์ทราบถึงผลดีในการเปลี่ยนศาสนา คือ

๑. เหมาะสมสำหรับกษัตริย์ที่ปกครองด้วยอำนาจเด็ดขาด อย่างเช่นประเทศไทย เพราะว่าศาสนานี้สอนให้ราษฎรมีความซื่อสัตย์กตัญญู อยู่ในโอวาทของผู้ปกครอง มิเช่นนั้นจะต้องตกนรก

๒. การที่นานโป่งฝรั่งเศสเจริญรุ่งเรือง และมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองราษฎรอันหลายร้อยปึกก็โดยบารมีของศาสนาโรมันคาทอลิก

จากความคิดนี้ พระเจ้าหลุยส์ทรงเห็นด้วย จึงส่งเชอวาเลีย เดอ โชมองต์ เป็นราชทูตมายังไทย เพื่อกาเนนการให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ ๓ และในครั้งนั้นฝรั่งเศสได้เตรียมการบางอย่างดี คือ

๑. บรรดาคณะทูตนั้น เดอ โชมองต์ ได้คัดเลือกขุนนางฝรั่งเศสเฉพาะพวกผู้ที่มีตระกูล ทั้งนี้เพราะว่าพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ทรงเห็นว่าคณะทูตมีความสำคัญมาก ๔

* คือโนมนาวจิตใจให้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารีต เพื่อว่าราษฎรจะได้โดยเสด็จ และในที่สุดประเทศไทยก็จะกลายเป็นประเทศทางตะวันออกที่นับถือคริสต์ศาสนา

๑. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๒๔

** เป็นลามและที่ปรึกษาคณะราชทูตไทยพิเศษที่สมเด็จพระนารายณ์ส่งไปสืบข่าวคณะราชทูตที่หายไป

๒. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๕๓-๕๖

๓. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๔ หน้า ๓๑๔ - ๓๑๗ เป็นคำสั่งซึ่งมาควิส เดอ แงเล ส่งไปให้ เชอวาเลีย เดอ โชมองต์ เขียนที่พระราชวังแวร์ซายส์ ลงวันที่ ๒๑ เดือนมีนาคม พ.ศ. (ไม่ปรากฏ)

๔. ฟอรั้ง ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๖ หน้า ๕๒

๒. เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของเอกอัครราชทูต เป็นคนตระกูลคหบดีแล้วที่สำคัญที่สุด ก็คือเป็นผู้มีศรัทธาในคริสต์ศาสนาอย่างแรงกล้า คุณความดีนี้จะบำรุงศาสนาให้แผ่ไพศาล

๓. ตำแหน่งอุปทูตนั้น เป็นพระชั้นเจ้าวัด คือ เกอ ชัวรีย ท่านผู้นี้จะเป็นผู้ทราบมูล ช้างเกี่ยวกับเรื่องศาสนาและจะเป็นผู้ทำพิธีเมื่อสมเด็จพระนารายณ์มีความประสงค์จะเข้ารีต พร้อมกันนี้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โปรดพระราชทานตราตั้งเป็นราชทูตพิเศษ ประจำประเทศไทยเป็น เวลานาน* ๑

๔. ในคณะทูตชุดนี้มีบาทหลวงคณะเยสุอิต ห้าเป็นชาวฝรั่งเศสพวกแรกที่มาเมืองไทย

๖ รูป คือ

บาทหลวง เลอคอมต (L'Compte)

บาทหลวง ฟอนเตอเนย์ (Fontenay) ห้าเป็นหัวหน้าคณะ

บาทหลวง ตาซาร์ด (Tachard)

บาทหลวง เกอบิลลอง (Gerbillion)

บาทหลวง คูเวต (Couvot)

บาทหลวง วิสเคอลู (Visdoulou)

บาทหลวงเหล่านี้เป็นนักคณิตศาสตร์ คาราศาสตร์ จะเดินทางไปยังราชสำนักจีน ๒ แต่ภายหลังได้มี บทบาทในเมืองไทย

๕. เกอโชมองต์ จะกราบทูลสมเด็จพระนารายณ์ว่าไมตรีนี้จะสนิทแน่นหนา ก็โดยนับถือ พระเจ้าที่แท้จริงองค์เดียวกัน โดยนับว่าเป็นรับสั่งของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งอาจทำให้พระทัยของ พระองค์อ่อนลงได้ ๓ แต่เมื่อเกอโชมองต์แจ้งความมุ่งหมายของคณะทูตชุดนี้ ให้ส่งพระราชแห่งเมเตลโลไปลิศ

* ขณะเดินทางมานั้น เกอ ชัวรีย จึงเรียนภาษาปอร์ตุเกส เพื่อว่าจะพูดกับบรรดา เสนาบดีไทย โดยไม่ต้องใช้ล่าม ด้วยเหตุว่าภาษาปอร์ตุเกสเป็นภาษากลางที่เช็กกันทั่วไปในบริเวณนั้น

๑. ก. หน้า ๕๑ - ๕๒

๒. พอรบั้ง ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ หน้า ๕๓-๕๔

๓. กัลยากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ (ต่อ) เล่ม ๒๔ หน้า ๑๔ - ๑๕

ทราบ สังฆราชได้แสดงความแปลกใจ เพราะถึงแม้ว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงอนุญาตให้เผยแพร่ศาสนาอย่างเสรี แต่ไม่ใช่ว่าหมายความว่าทรงเลิบบัณฑิตคริสตศาสนาจนถึงกับเข้ารีต ดังนั้นเรื่องที่จะออกเชิญสมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนา คงไม่เป็นอย่างดังที่คิด^๑ เมื่อเรื่องกลายเป็นเช่นนั้น พวกฝรั่งเศสจึงประชุมกันเพื่อแก้ไขปัญหานี้ ในที่สุดก็ตกลงกันว่าควรจะชักนำพอลคอนไว้เป็นพวก* โดยเกลี้ยกล่อมว่าพระเจ้าหลุยส์จะพระราชทานยกเป็น เชื้ออาว์ เลียบ เคอ แกรงมิโซค ในที่สุดพอลคอนรับจะจัดการเรื่องนี้โดยอ้างว่าเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของศาสนา^๒ แต่ขณะนั้นก็ยังรักชวนสมเด็จพระนารายณ์เข้ารีตไม่ได้ เพราะอาจทำให้เกิดการกบฏต่อพระราชอาณัติ^๓ และในส่วนพระองค์ทรงยึดมั่นในพุทธศาสนา^๔

เมื่อราชทูตเคอ โชมองต์ กราบขอร้องชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนา พระองค์ทรงเฉยหรือไม่นำเรื่องขึ้นมารับสั่ง จึงทิ้งไว้แล้วหลังจากที่ทอดพระเนตรพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ สมเด็จพระนารายณ์ทรงรับสั่งกับพอลคอนว่า

“เขาเข้าใจแล้วว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงปรารถนาให้ ข้าเข้ารีตเป็นคริสต์”^๕

กวันเมื่อเคอ โชมองต์ รับว่าโดยทำหนังสือขึ้นกราบบังคมทูล สมเด็จพระนารายณ์ทรงทำหนังสือตอบปฏิเสธอย่างฉะฉาน แต่ความที่อยากได้ฝรั่งเศสไว้เป็นพันธมิตร พระองค์จึงกับสนอให้ฝรั่งเศส

^๑ กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ เล่ม ๒๔ หน้า ๔๗ - ๔๘

* ทั้งนี้เพราะบาทหลวงเชื่อว่าพอลคอนเป็นคริสต์ที่แท้จริงกว่า บัณฑิตนาจจะเป็นคนโปรดของสมเด็จพระนารายณ์

^๒ กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ เล่ม ๒๔ หน้า ๔๘ - ๔๙

^๓ กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๑ เล่ม ๒๔ หน้า ๖๐

^๔ กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๐๒ สมเด็จพระนารายณ์

ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องศาสนาว่า ศาสนาทั้งปวงเป็นศาสนาที่เหมือนกัน และเปรียบเทียบว่าเจ้าพอลคอนจึงเป็นคริสต์เทียมกลับมานับถือศาสนาพุทธเมื่อใด พระองค์ก็ถือว่าเป็นคนโง่ง คบไปได้

^๕ เคอ ชัวรีย ล.ค. หน้า ๓๕ เดิมนั้นพวกฝรั่งเศสสงสัยว่าสมเด็จพระนารายณ์จะเข้าพระทัยหรือไม่ที่พระเจ้าหลุยส์ ทรงชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา

มาบิเมืองไทย ถ้าภักษีพระองค์ออกไปไม่ยอม ในพระราชไมตรีต่อพระเจ้าหลุยส์ แต่ขอเสนออีกว่าจะ
เป็นความคิดของพลคอน โดยที่สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงทราบก็เป็นได้ เพราะพลคอนเป็นผู้เร้นชื่อ
ในบันทึกนี้

คำตอบจดหมายบันทึก

วังหลวงเวียงจันทน์ โคมองต์ เอกอัครราชทูตของ

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

ได้ถวายสมเด็จพระนารายณ์

เมื่อวันที่ ๒๔ เดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘)

ถวายพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้า ได้มีพระราชโองการให้ข้าพเจ้าแจ้งมายังท่านว่า
พระองค์ทรงมีความยินดีอย่างยิ่งที่ใดทรงทราบจากจดหมายบันทึกของท่านและจากทางอื่นว่าพระเจ้ากรุง
ฝรั่งเศสมีความรักใคร่พระองค์มากถึงเพียงนี้ จึงเป็นการกระทำให้ชนชาวตะวันออกทั่วไปแลเห็นใน
พระทัยกว้างขวางของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ และพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าทรงยินดียิ่งนัก
จนจะหาถ้อยคำที่จะแสดงความยินดีนั้นไม่ได้แล้ว แต่ทรงเสียพระทัยว่าการที่จะได้เป็นพระราชไมตรีกับ
พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส พระองค์ก็จะต้องปฏิบัติตามพระราชดำริของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสดังที่ท่านได้
กราบทูลในจดหมายบันทึก กล่าวคือต้องให้พระองค์เข้ารับศีลตักสาสนาคริสต์เถยนั้นเป็นการยากนักยากหนา
เพราะการที่จะเปลี่ยนศาสนาอันใดนับถือและเชื่อถือกันมาถึง ๒๒๒๘ ปี มาแล้วนั้นเป็นการยากอย่างยิ่ง
จึงทรงขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสวินิจฉัยว่าการที่จะเปลี่ยนศาสนาเช่นนั้นเป็นการง่ายหรืออย่างไร และ
ขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงดำริคิดว่าถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินและสร้างสิ่งสรรพสัตว์อันมี
รูปพรรณสัณฐานและนิสัยต่าง ๆ กัน จะประสงค์ให้มนุษย์ทั้งหลายได้นับถือศาสนาอย่างเดียวกันทุกคน และ
ให้มนุษย์ทั้งหลายอยู่ในกฎหมายอันเดียวกันหมดแล้ว พระเจ้าก็คงจะทำให้เป็นเช่นนั้นได้ง่ายที่สุด แต่
สิ่งสรรพสัตว์คนหมากรากไม้และของทั้งปวงพระเจ้าก็มิได้สร้างให้มีรูปพรรณและลักษณะต่างกันทั้งสิ้น จึง
เป็นพยานให้เห็นได้ว่าภารกิจเกี่ยวกับศาสนานั้น พระเจ้าก็คงต้องการให้แตกต่างกันเหมือนกัน เพราะเหตุ
ฉะนั้นพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าทรงยอมให้พระเจ้าได้ตัดสินในเรื่องนี้ กล่าวคือทรงยอมพระองค์
และพระราชอาญาจักรให้อยู่ในโอวาทของพระเป็นเจ้า แล้วแต่พระเป็นเจ้าจะเห็นควรอย่างไร เพราะ
ฉะนั้นพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าจึงต้องพระทัยอยากจะทรงทราบความจริงในเรื่องนี้ แต่เพื่อจะให้

พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงเห็นในพระราชไมตรีอันเที่ยงตรงของพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้านั้น ถึงแม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงรับปณิธิตามพระราชดำริของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็จริงอยู่แต่พระองค์ขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้เชื่อพระทัยว่า ถ้าพระเป็นเจ้าได้ให้พระเจ้ากรุงสยามกับพระชนมอยู่กราบไต่พระราชไมตรีที่พระองค์ได้กับต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนั้นจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงอยู่ทรานนั้น และจะได้ทรงเป็นพระราชธุระจัดการให้พระเจ้าแผ่นดินอันจะได้ครอบครองราชสมบัติต่อไปในภายหน้านั้น ได้รักษาพระราชไมตรีนี้ไว้ดุจพระองค์เหมือนกัน และเพื่อจะได้ให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและชนทั่วโลกเห็นว่า พระวาทะของพระองค์เป็นวาทะที่มั่นคง ถ้าหากว่าต่อไปภายหน้าพระเจ้าแผ่นดินผู้ใดครอบครองราชสมบัติต่อไปจะมีได้ปณิธิตามพระราชประสงค์อันได้กล่าวมาแล้วนั้น พระเจ้ากรุงสยามจึงพระราชทานอำนาจและสิทธิแก่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ให้ทรงถือว่าเจ้าแผ่นดินเหล่านั้นเป็นศัตรูต่อพระองค์ และทรงอนุญาตให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมาบีตราชสมบัติไว้ต่อไป

อีกประการหนึ่ง พระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าได้มีพระราชโองการดำรัสสั่งให้ข้าพเจ้าบอกให้ท่านทราบว่าพระองค์พร้อมอยู่ทุกเมื่อที่จะได้รับสั่งกับท่านหรือ เสนาบดีคนใดที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสโปรดให้มาเฝ้า เพื่อทำสัญญาต่พระเจ้าแผ่นดินหลัง ๆ ให้ปณิธิการดังได้กล่าวมาแล้วทุกประการ และในข้อที่เสนาบดีฝรั่งเศสได้รับสั่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส สั่งให้ท่านมาเป็นธุระจัดการช่วยเหลือบริษัทฝรั่งเศสนั้น พระเจ้ากรุงสยามก็ได้มีรับสั่งให้ข้าพเจ้าแจ้งให้ท่านทราบว่า เมื่อบริษัทฝรั่งเศสได้ยื่นเรื่องราวบอกความประสงค์เมื่อใด จะได้ทรงตั้งเสนาบดีให้เป็นธุระจัดการในข้อเหล่านี้ และจะได้พระราชทานสิทธิแก่บริษัทฝรั่งเศสตามที่ควรจะพระราชทานได้

เขียนที่พระราชวังเมืองลพบุรี ณ วันที่ ๒๒ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๔๕ (พ.ศ. ๒๓๘๘)

โดยรับพระราชโองการ

(เห็น) จี พอลคอน

ที่ปรึกษาของพระเจ้ากรุงสยาม และผู้แทนพระเจ้ากรุงสยามสำหรับเจรจากับท่าน
เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส

นอกจากนี้ไทยยังยอมทำอนุสัญญาทางศาสนา* เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๔ เพื่อเอาใจฝรั่งเศส โดยมีสาระสำคัญคือ อนุญาตให้บาทหลวงฝรั่งเศสสอนศาสนาได้โดยเสรี และอนุญาตให้สอนวิชาวิทยาศาสตร์ กฎหมาย และวิชาอื่น ๆ ขอพระมหากษัตริย์ชดเชยเงินผู้เข้ารับวัดไม่ต้องทำงานในวันอาทิตย์ วันนักขัตฤกษ์ หรือเมื่อแก่ชรา และเมื่อเกิดกรณีพิพาทขึ้นในหมู่ชาวรีก ขอให้สมเด็จพระนารายณ์แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ขึ้นพิจารณาพิพากษาคดีเป็นพิเศษ เมื่อพิจารณาอนุสัญญานี้ จะเห็นว่าไทยไม่ได้เสียเปรียบประการใด เพราะว่าสิทธิต่าง ๆ นั้นก็โปรดพระราชทานให้บาทหลวงอยู่แล้ว และอนุสัญญานี้มีชดเชยเงินตอบแทนทุกข้อ ^๑ และที่สำคัญคืออนุสัญญานี้ไม่ประกาศใช้โดยฝ่ายไทยอ้างว่าเกรงจะทำให้เกิดการจลาจล ^๒ และมีเหตุผลอีกประการหนึ่งคือถึงแม้ว่าสมเด็จพระนารายณ์โปรดปรานการคบค้ากับชาวยุโรปที่เป็นคริสตัง แต่ไม่ได้หมายความว่าพระองค์จะพอพระทัยให้ไพร่ฟ้าประชาชนของพระองค์เป็นคริสตังด้วย ^๓ การที่ไม่ประกาศอนุสัญญานี้ขึ้น ทำให้บาทหลวงฝรั่งเศสไม่พอใจเพราะเข้าใจว่าทำให้ราษฎรไม่กล้าเข้ารับวัดเพราะกลัว "นายขมิ้น" ^๔ (Capitaine) พลคอนโดมบอนุสัญญานี้ให้แกเคอโชมองคกงอนที่เรือของราชทูตจะออกจากท่าไม่นาน ดังนั้นถึงแม้ว่าฝรั่งเศสจะไม่พอใจ ก็ไม่รู้อะไรจะแก้ไขประการใด เคอโชมองคกงจึงจำใจต้องรับไว้ดีกว่าจะกลับไปฝรั่งเศสมือเปล่า จึงกล่าวได้ว่า

* อนุสัญญานี้ในภาคผนวก ค

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๔๑-๒๔๒ เดิมสมเด็จพระนารายณ์พระราชทานสิทธิทั้งหมดโดยไม่มีชดเชยเงิน แต่พลคอนเป็นคนเพิ่มเติม ซึ่งบาทหลวงวาเซตกล่าวว่าเพราะอยากได้อำนาจ และเห็นว่าเป็นข้อคิดหาที่ตลบตะแลง

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๓๒

^๓ ก. หน้า ๒๒๒ - ๒๒๓ ดังจะเห็นได้จากเมื่อหลายปีมาแล้ว สังฆราชแห่งเบรุตได้ทำเรื่องร่ำขอหนังสือสำคัญ พระราชทานอนุญาตให้ไพร่ฟ้าชาแผ่นดินเข้านับถือศาสนาคริสต์นิกายเยซูอิต พระเจ้ากรุงสยามได้ทอดพระเนตรเรื่องราวแล้วก็ทรงพระสรวล แล้วรับสั่งว่ามองซิเออร์ เคอ เบรุต จะต้องการให้พระองค์เป็นคริสเตียนเสียแล้ว แต่อาพระราชมารดาพระราชอนุญาตตามที่ขอแล้ว คนทั้งหลายก็จะกลายเป็นคริสเตียนไปหมด พระเจ้ากรุงสยามจึงคืนเรื่องราวให้แกข้าราชการ และรับสั่งว่าสังฆราชฝรั่งเศสจะพอใจได้ เพราะฉะนั้นให้เจ้าพนักงานบอกแกสังฆราชว่าไม่กล้าจะนำเรื่องราวขึ้นถวาย

^๔ คงหมายถึงสัตว์ ผู้มีหน้าที่ในการสักเลกขนหะเป็นนัยนัยภายในประเทศ

ความมุ่งหมายทางศาสนาของคณะทูตฝรั่งเศสครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ

แต่การเผยแพร่คริสต์ศาสนาในเมืองไทยได้แพร่หลายออกไปโดยความช่วยเหลือของ
พอลคอน ทำให้พวกเข้ารีตอาศัยในเมืองไทยด้วยควา รุข มีการสร้างโบสถ์ เกณฑ์นักเรียนให้มาเรียน
ในโรงเรียนของบาทหลวงฝรั่งเศส และชักชวนให้คนเข้ารีต ในครั้งนั้นมีหมู่บ้านคริสตังตั้งอยู่ตามที่
ต่าง ๆ คือ

๑. หมู่บ้านซึ่งมีสำนักของบาทหลวงจันเคบอย (Chandeboy) ห่างจากทางใต้เมือง
บางกอกประมาณสามไมล์ พอลคอนส่งชาวลพบุรีซึ่งเลื่อมใสคริสต์ศาสนาไปอยู่ถึงสี่ร้อยคน

๒. หมู่บ้านสามโคกซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทย-มอญ ผู้ปกครองทางศาสนา เป็น
นักบวชคณะเซนต์ฟรังซิส ซึ่งมาจากกรุงโรม หมู่บ้านนี้อยู่ในความอุปถัมภ์ของพอลคอน

๓. ที่อยู่อาศัยมีอยู่ ๒ แห่ง คือ

ก. หมู่บ้านเซนต์โยเซฟ (บ้านหนองปลาเห็ด) สมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชทาน
เงินเพื่อสร้างตึกหลังใหญ่ และโบสถ์อันงดงาม*

ข. หมู่บ้านมหาพรานนท์ ซึ่งบาทหลวงฝรั่งเศสได้ตั้งโรงเรียนขึ้น มีชื่อว่าวิทยาลัย
คอนสแตนติเนียน** (Constantinian) รับเด็กหนุ่มเข้ามาศึกษา เรื่องศาสนาและศิลปวิทยาการ
แบบตะวันตก โดยพอลคอนให้เงินอุดหนุนปีละ ๑,๕๐๐ เอกีว วิทยาลัยนี้มีนักศึกษาประมาณ ๑๐๐ คน

๔. ทัพนุโลก ๒

* เดอ ชัวรีย ล.ค. หน้า ๓๘๖ กล่าวว่า สมเด็จพระนารายณ์รับสั่งให้หาเครื่องอุปโภค
บริโภคให้คณะราชทูตฝรั่งเศสเต็มที่ แต่ว่าไม่มีเรื่องอะไรที่เกี่ยวกับศาสนาสักอย่างเดียว (คงหมายถึง
ไม่ประกาศใช้อนุสัญญาทางศาสนา) สมกับที่อุทิศสาธ "ถ้อยคำมา"

* สันค้ำไขจ่ายประมาณ ๒๐,๐๐๐ Otto (Gold) pieces,

** เพื่อเป็นเกียรติแก่พอลคอน ผู้อุปถัมภ์โรงเรียนวิทยาลัยแห่งนี้ตั้งขึ้นใกล้วัดสุวรรณดาราราม

ปีที่ตั้งวิทยาลัยบอกไว้กว้างๆว่าตั้งขึ้นระหว่างที่ออกพระวิสุทธิสุนทรไปฝรั่งเศส คือราว ๆ ปลาย

พ.ศ. ๒๒๓๘ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ หน้า ๖๗)

๒. ศิลปากร, กรม จดหมายเหตุเรื่องส่งทูตไทยไปกรุงโรมครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระ

พระนารายณ์มหาราช หน้า ๓๐ - ๓๒ และเดอแมส ล.ค. หน้า ๓๘๑ - ๓๘๘

แท้จริงกระนั้นการเผยแพร่ศาสนาไม่ได้ยลเท่าที่ควร ทั้งจะเห็นได้จากที่แซวแสบบันทึกไว้ว่า

".....เป็นเวลากว่า ๒๕ ปีแล้ว ที่ท่าน (บาทหลวงฝรั่งเศส) ได้ลงมากำหนดอยู่ ณ ที่นี้ และได้ทำงานกันอย่างคึกเป็นเกลียว สร้างโบสถ์ขึ้นหลายโบสถ์ถวาย แต่ความโง่เขลาเบาปัญญาของชนชาวสยามนั้นมีอยู่เป็นอันมาก ท่านจึงมิได้รับการปลอบใจจากการเพิ่มพูนจำนวนชนของคริสต์มาก กาลเวลาแห่งการเปลี่ยนศาสนาของชาวชาตินอกที่นั่นยังมาไม่ถึง..." ๑

สาเหตุที่การเผยแพร่คริสต์ศาสนาในเมืองไทยไม่ได้ยลนั้น อาจพิจารณาว่าเนื่องจากอุปสรรคทางค่านิยมต่าง ๆ ดังนี้

อุปสรรคทางค่านิยมไทย เนื่องจากพุทธศาสนาที่ยังรากลึกในเมืองไทย ถึงแม้ว่าคนไทยจะมีความเชื่อว่าศาสนาทุก ๆ ศาสนาสอนให้คนทำความดี ดังนั้นพิธีทางศาสนาใดใด พระเจ้าก็จะโปรดปรานทั้งนั้น แต่ที่โปรดปรานที่สุดก็คือพิธีทางศาสนาของคนไทย และเชื่อว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่บริสุทธิ์ ๒ ดังนั้นถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์จะอนุญาตให้ราษฎรนับถือศาสนาใดโดยเสรี แต่พระองค์เป็นศาสนูปถัมภกในพุทธศาสนา และทรงปกครองราษฎรโดยใช้หลักทศพิธราชธรรม จึงทำให้ราษฎรยึดมั่นในศาสนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของไทยที่เป็นอุปสรรคในการเผยแพร่คริสต์ศาสนา คือการที่เด็กเชื่อฟังบิดามารดา ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ และการไม่มีกฎหมายห้ามเกี่ยวกับการมีภรรยาหลายคน ที่สำคัญคือคนไทยเลื่อมใสในความเคร่งครัดของพระสงฆ์ ๓ พอร์บิงกล่าวว่าคนไทยปฏิบัติที่เกินกว่าที่จะ

๑. นิโกลาส์ แซวแสบ ล.ค. หน้า ๒๒๐ - ๒๒๑

๒. โยส เซาเต็น ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗ หน้า ๑๔๘

๓. พอร์บิง ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ หน้า ๑๗๓ พอร์บิงบรรยายว่า ภิกษุเหล่านี้ไม่เสพสุราเมรัย ฉันทะของที่คนใจบุญนำไปถวาย ของที่มากเกินไปจนจำเป็นกับบริจาคแก่คนจน การบิณฑบาตก็ไม่วิ่งวอนให้คนศรัทธา เพียงแต่ยื่นมือหนึ่ง ๆ ก็ได้ของเต็มบาตร เมื่อเข้าไปในเมืองก็ถือตาลปัตร (เพื่อกันไม่ให้แลเห็นผู้หญิง - พอร์บิงคงเข้าใจผิด) เว้นเมณูธรรมโดยเคร่งครัด พระภิกษุสงฆ์ไม่เจียงเรื่องศาสนากับผู้อื่น เมื่อมีคนพูดเรื่องศาสนาใด ๆ กับท่าน ท่านก็เห็นว่าดีทั้งนั้น ถ้ามีคนปรักปรำพุทธศาสนาท่านก็ตอบอย่างใจเย็นว่า เมื่ออาตมาภาพเห็นว่าศาสนาของท่านเป็นศาสนาที่ดี เหตุไรท่านจึงไม่เห็นว่าคุณพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ดีเหมือนกันเล่า

สอนให้เข้าใจความลึกลับของคริสต์ศาสนา ๑

อุปสรรคทางด้านบาทหลวงผู้เผยแพรศาสนาด้วยกัน อาจแยกกล่าวได้คือ

๑. อุปสรรคภายใน คือการวิวาทชิงดีกันระหว่างบาทหลวงชาวปอร์ตุเกสและบาทหลวงฝรั่งเศส เกี่ยวกับการเผยแพรศาสนาในประเทศไทย และได้ทวีความรุนแรงถึงขนาดที่บาทหลวงปอร์ตุเกสจะจับสังฆราชแห่งแมดรีโดไปลี้ภัยส่งไปปอร์ตุเกส ฝรั่งเศสจึงโต้ตอบว่าถ้าทำเช่นนั้น ฝรั่งเศสจะไ้กำลัง ๒

นอกจากการวิวาทกันในหมู่บาทหลวงต่างชาติแล้ว ในหมู่บาทหลวงฝรั่งเศสเอง คือบาทหลวงคณะการต่างประเทศ และบาทหลวงคณะเบญชีก็ยังแตกความสามัคคีกัน ๓ จึงทำให้คนไทยไม่เลื่อมใส และบาทหลวงบางคนมีความประพฤติไม่ดีชอบทะเลาะวิวาท ๔ นอกจากนี้คนไทยยังรังเกียจพวกคริสตังบางพวกที่หากินด้วยการลักขโมย พวกนี้เป็นพวกลูกครึ่ง* ซึ่งพอทงไว้โดยไม่พากลับไปยังบ้านเมืองที่ยุโรป

ในสายตาของคนไทยนั้นบาทหลวงมีฐานะเป็นเพียงพ่อค้า จึงออกนอกเขตที่รัฐบาลกำหนดไว้ไม่ได้ และที่สำคัญคือกรุงโรมและฝรั่งเศสไม่ได้คัดเลือกบุคคลที่จะมาเผยแพรศาสนา ในถิ่นนี้ ทั้งโดยมากเป็นคนเขื่องขี้งอวดตน ไม่รู้หนังสือและไม่มีศรัทธา** อย่างแท้จริง

๒. อุปสรรคภายนอก ในการเผยแพรคริสต์ศาสนาในยูที่ไมพอใจมากที่สุดคืออิสลาม นอกจาก

๑. ดู หน้า ๑๗๓ - ๑๗๕ ซึ่งแสดงให้เห็นความใจแคบของชาวตะวันตกในการวินิจฉัยปัญหาเรื่องศาสนา

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ เล่มที่ ๒๓ หน้า ๓๐๔-๓๐๕

๓. ดูรายละเอียดได้จาก ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๓ เล่มที่ ๑๖ หน้า ๑๕๗ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ เล่มที่ ๒๔ หน้า ๑๗-๑๘, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่มที่ ๒๕ หน้า ๕๖-๖๓ และเคอแมส ล.ค. หน้า ๓๖๖-๓๖๗

๔. พอร์บิง ล.ค. หน้า ๑๗๕

* "..... เพราะถูกเพาะหลานไว้ เมื่อหมดธุระกิจของตัวเลยต่างคนก็ต่างกลับบ้าน ทั้งถูกไว้ให้อยู่ในท่ามกลางสิ่งชั่วร้าย (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๖ หน้า ๔๑-๔๓) แสดงว่าในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์จึงคมไทยมีปัญหเกี่ยวกับเกิ่กมแดงแล้ว

** ดูรายละเอียดในจดหมายเหตุฉบับในหอสมุดวาศักดิ์กัน หนังสือใดเนชันการุเปคณา เล่ม ๒๕ หน้า ๓๗๑-๓๘๓ เรื่องความเป็นไปของศาสนาคาทอลิกในสยามและประเทศใกล้เคียงซึ่งคอนสแตนติน ฟอลคอนส่งไปถวายโปปอนในเ็นศัที่ ๑๑ จดหมายเหตุเรื่องสงครามไทยไปกรุงโรม ครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หน้า ๓๓ - ๔๑

จะมีความขัดแย้งทางศาสนาแล้ว ยังขัดแย้งกันในโลกประโยชน์ส่วนตัว เพราะเดิมนั้นสมเด็จพระนารายณ์โปรดปรานพวกอิสลาม แต่ปัจจุบันทรงแสดงความโปรดปรานพวกฝรั่งเศส ดังนั้นพวกนี้จึงต้องการขับไล่วาฬหลวงฝรั่งเศสออกไปจากเมืองไทย^๑ ถึงแม้ว่าอิสลามจะขับไล่วาฬหลวงไม่สำเร็จ แต่ก็ไม่ทำให้การเผยแพร่ศาสนาของวาฬหลวงเหล่านี้อะไรขึ้น

พระเจ้าหลุยส์ยังไม่สิ้นความพยายามที่จะชักชวนสมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนาโดยอ้างว่าสมเด็จพระนารายณ์ได้รับสิ่งไว้กับเคอโชมองต์ว่าพระองค์เต็มพระทัยจะรับฟังคำสอนศาสนาคริสต์ต่อไป บัดนี้พระองค์คงได้รับฟังคำสอนแล้ว พระเจ้าหลุยส์มาเชิญชวนสมเด็จพระนารายณ์ให้เข้ารับศีลล้างบาปให้เห็นประโยชน์ของการนับถือศาสนา^๒ แต่ไม่สามารถจะชักชวนได้สำเร็จ พอลคอนได้กล่าวโทษว่าสังฆราชแห่งเมลโลโปลิส วาฬหลวงฝรั่งเศสคณะกรรมการต่างประเทศมาอยู่เมืองไทยถึง ๒๕ ปี* แต่ไม่สนใจจะเรียนภาษาไทย จึงทำให้เป็นอุปสรรคในการเผยแพร่ศาสนา ฝ่ายสังฆราชแห่งเมลโลโปลิสก็กล่าวหาพอลคอนว่าพอลคอนไม่ยอมให้ประกาศนุสัทยาทางศาสนาฉบับที่เคอโชมองต์ได้ทำไว้ เพราะพอลคอนต้องการกีดกันไม่ให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนา เพราะถ้าสมเด็จพระนารายณ์เข้ารับศีลสังฆราชก็จะกลายเป็นคนโปรต^๓ ซึ่งพอลคอนคงไม่พอใจ

ในปีสุดท้ายของรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ทรงแต่งตั้งให้วาฬหลวงคาซาร์ดี เป็นราชทูตพิเศษเชิญพระราชาสันไปถวายพระพรจากหลุยส์ และสันตปาปาอินโนเซนต์ที่ ๑๑ ครั้นพอลคอนได้มอบสุกัณษไปถวายสันตปาปาด้วย** โดยเล่าถึงสถานการณ์ทั่วไปและอุปสรรคต่าง ๆ ในการเผยแพร่

^๑ พอร์บิง ล.ค. หน้า ๑๗๕ และศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๓๗

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๔๓ - ๑๔๕ ดูในสำเนาจดหมายบันทึกไต่ถามคำสั่งสำหรับให้วาฬหลวงคาซาร์ดีไปแนะนำและพูดจากับเสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยาม (คือพอลคอน)

* สังฆราชแห่งเมลโลโปลิส (วาฬหลวงลาโน) เดินทางมาถึงอยุธยาเมื่อพ.ศ. ๒๒๐๗ เป็นผู้สนใจภาษาบาลี มอญและไทย ฯลฯ ได้แต่งตำราไวยากรณ์ ไทย-บาลี พจนานุกรมไทย-บาลี จนได้รับการยกย่องว่าเป็นวาฬหลวงรูปแรกที่มีความรู้ทางภาษาไทยดี แต่หนังสือเหล่านี้บางเล่มปัจจุบันอยู่ที่ Bibliothéquo National, ปารีส

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๓๐ - ๑๓๓

** ดูรายละเอียดในจดหมายเชิญเรื่องสงฆ์ไทยไปกรุงโรมครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

คริสต์ศาสนาฟอลคอนเสนอแนะว่าควรส่งบาทหลวงคณะเบญจิชูดิกลับไปยังเผยแพร่ศาสนาในดินแดนแถบนี้จึงจะได้ผล และขอให้สันตปาปาห้ามผู้แทนจากโรมบวชนักบวชพื้นเมืองก่อนที่จะได้ทดลองความประพฤติ^๑ ฟอลคอนเองยังป่าวาราณาตัวรับใช้สันตปาปาเพื่อขยายเกียรติคุณของพระเจ้า รวมทั้งการอารักขาพวกคริสตังทั้งภายในประเทศและในประเทศข้างเคียง โดยอาศัยพระบารมีของสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งสันตปาปาเห็นด้วยกับความคิดของฟอลคอน จึงได้เริ่มปรับปรุงวิธีการเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทยใหม่^๒ แต่การรัฐประหารของพระเพทราชา ในปี พ.ศ. ๒๒๓๑ นั้น ฟอลคอนถูกประหารจึงมีผลให้คริสตังถูกขับไล่ออกนอกประเทศ ดังนั้นการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในประเทศไทยจึงซบเซาไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง

๒. ความสัมพันธ์ทางการค้า

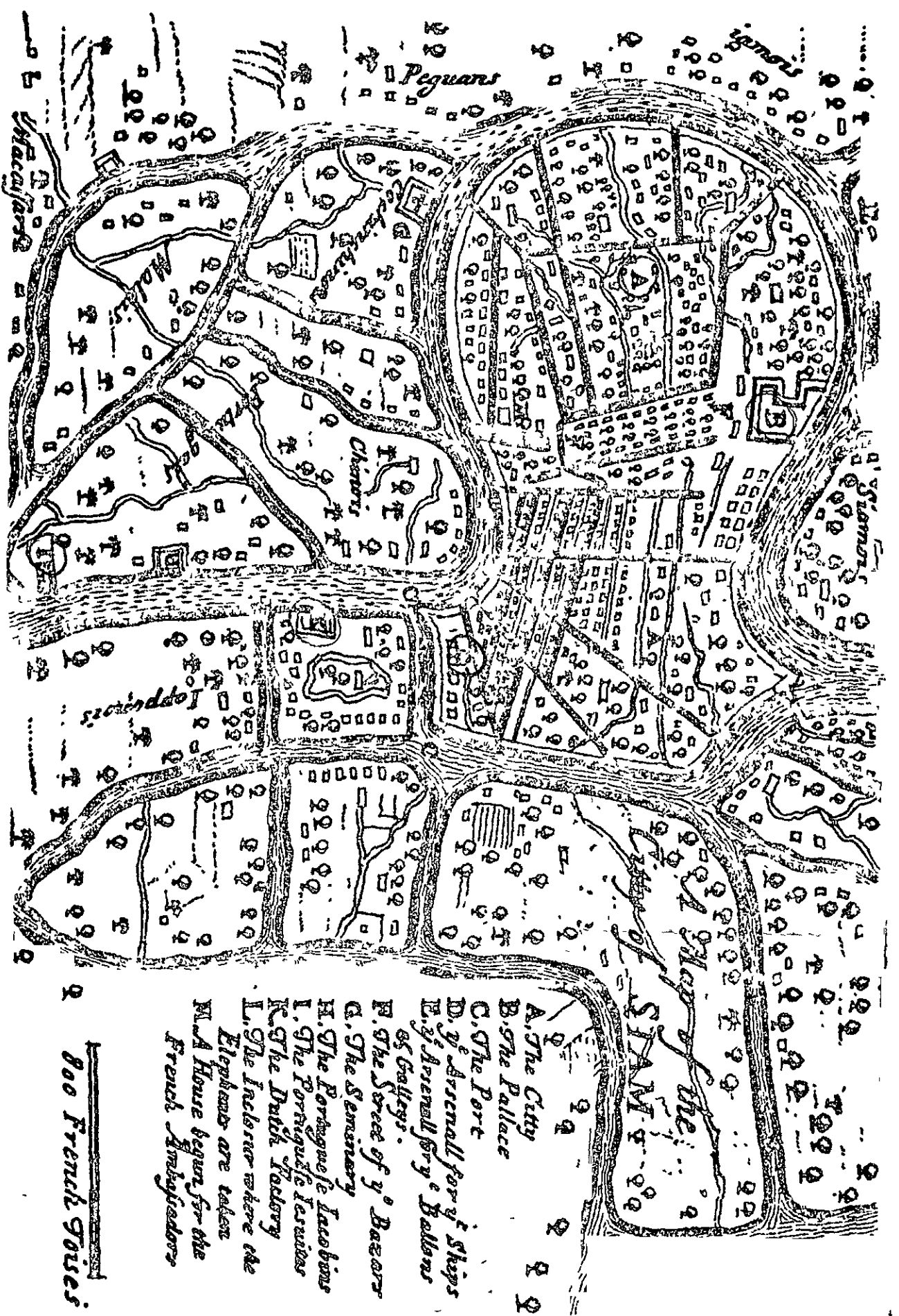
ไทยติดต่อกับค้าขายกับต่างประเทศโดยทางทะเลมาช้านาน ในหมู่พ่อค้าชาวเอเชียด้วยกันไม่มีปัญหา เพราะต่างฝ่ายเข้าใจและปฏิบัติตามธรรมเนียมการค้าซึ่งกันและกัน พระมหากษัตริย์ทรงสนับสนุนพ่อค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายเพราะเกี่ยวข้องกับรายได้ของแผ่นดิน ทรงมีวิธีการที่จะเอาใจพ่อค้าต่างชาติ คือพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหมู่บ้านที่เรียกว่า "ค่าย"

ลักษณะการค้าของไทยเป็นแบบผูกขาด ดังนั้นการที่พ่อค้ามาค้าขายกับไทยจะต้องติดต่อ

^๑ กิลปากกร, กรม จดหมายเหตุเรื่องส่งทูตไปกรุงโรม ครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หน้า ๔๑

^๒ เดอเบส ล.ท. หน้า ๓๕๕ และ จดหมายเหตุเรื่องส่งทูตไปกรุงโรมในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หน้า ๗๕ - ๘๑ พิจารณาจากศุภอักษรของ คอนทแดนตินฟอลคอน ถวายไปป์อินโนเคนที่ ๑๑ วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๒๓๑ และศุภอักษรของไปป์อินโนเคนที่ ๑๑ เขียนมายังคอนทแดนติน ฟอลคอน ลงวันที่ ๗ มกราคม ๒๒๓๒

* หรือ Camp คำนี้ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เรียก Amp หรือ Ampu เป็นที่มาของคำว่า "อำเภอ" ในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าแห่งสมัยรัตนโกสินทร์ (เป็นข้อเสนอของ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช ในวารสาร ประวัติศาสตร์ มศว.ประสานมิตร ปีที่ ๑ เล่ม ๑ มีนาคม ๒๕๑๕)

ผังเมืองพระนครรัตนโกสินทร์และที่อยู่ของชาวต่างชาติสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เขียนโดย พ.ศ. ๒๕๓๐-๓๑

ผ่านรัฐบาล ซึ่งมีหน่วยราชการเรียกว่า กรมท่า เสนาบดีว่าการกรมนี้คือออกญาโกษาธิบดี^๑ ฉะนั้น
สินค้าทุกระเภทซึ่งมีสิทธิเป็นผูกขาดแล้วนำไปเก็บในพระคลังสินค้า เพื่อจัดจำหน่ายหลายวิธี
รวมทั้งบรรทุกสำเภาลงไปขายยังต่างประเทศ การค้าของพระเจ้าแผ่นดินก็คือการค้าของรัฐ^๒

การค้าตามแบบของไทยเปลี่ยนไปเมื่อพ่อค้าชาวยุโรปเข้ามาติดต่อค้าขายด้วย เพราะสินค้า
ยุโรปที่ไทยต้องการมากคืออาวุธยุทโธปกรณ์ ซึ่งจะต้องขายให้แก่อุญธรเพียงผู้เดียว ดังนั้นจึงมีการควบคุม
สินค้าเข้า และสินค้าออกซึ่งเป็นของหายากเช่นดินบุกให้รัดกุมยิ่งขึ้น โดยมีพนักงานตรวจตราก่อน^๓

๑. ในพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชา-
ธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ทรงกล่าวว่าพระคลังกรมท่า เป็นตำแหน่งสำหรับบังคับบัญชาการเงิน
ซึ่งจะเข้าในพระคลัง และที่จะจ่ายราชการบังคับจัดการภาษี อากรขนอนตลาดทั้งปวงทั่วไปและบังคับ
ศาลซึ่งชำระความเกี่ยวของด้วยพระราชทรัพย์หลวง.... เมื่อมีคนต่างประเทศเข้ามาในบานเมือง จึง
ต้องมีบอให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้รับรอง พนักงานเจ้าหน้าที่รับผิดชอบกับต่างประเทศ จึงได้รวมกับ
กรมพระคลัง

๒. สง่า กาญจนาคพันธุ์ ประวัติศาสตร์การค้าไทย หน้า ๑๑๔-๑๑๖

๓. ก. หน้า ๑๔๔ - ๑๔๓ ใน English Interchange with Siam in the 17th
Century ของ John Anderson กล่าวว่า พระคลังสินค้าขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง
แต่ในลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาค ๑๖ กล่าวถึงพระคลังสินค้าว่า "วิธีการซื้อขายที่รัฐบาลบังคับเช่น
วามานี้ บางทีจะมีมาแต่ในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม หรือก่อนหน้านั้นแล้ว" ซึ่งสง่า กาญจนาคพันธุ์
สันนิษฐานว่าไทยเริ่มควบคุมสินค้าในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โดยให้เหตุผลว่า

๑. นับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ปอร์ตุเกสเข้ามาติดต่อค้าขายในอยุธยามากขึ้น ดังนั้น
สินค้าประเภทอาวุธปืนก็ต้องมีมากเป็นเงาตามตัว

๒. ปราบตามพระราชพงศาวดาร...ว่าพอสมเด็จพระไชยราชาสวรรคต แผ่นดินจลาจล ขุนวรวงษา
ชิราข เริ่มส่งสมุญคนและอาวุธขึ้น ซึ่งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเห็นตัวอย่างเช่นนั้น เพื่อความมั่นคงจึง
จำเป็นต้องควบคุมอาวุธปืน

๓. พิจารณาตามกฎหมายลักษณะอาญาหลวง ซึ่งออกในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แสดงให้
เห็นว่าในท้องตลาดมีเบียดมาก แสดงว่าพ่อค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขาย ดังนั้นจึงต้องควบคุมสินค้าให้
รัดกุม สินค้าเข้า เช่น ฝิ่น กำมะถัน สินค้าขาออกมี กัญญา นอมาส งาช้าง จันทน์ ไม้หอม ฝาง

เมื่อพวกยุโรปเข้ามาติดต่อกับชาวยุโรป ไทยได้ปรับปรุงกรมท่าเพื่อจะได้ควบคุมดูแลให้ทั่วถึง คือ

๑. กรมท่ากลาง สำหรับชาวต่างประเทศทั่วไป เมื่อพ่อค้าต่างชาติเป็นความกับคนไทย ต้องขึ้นศาลกรมท่า

๒. กรมท่าทวาย ว่าฝ่ายจีน มีออกหลวงโฆฎีกราชเศรษฐีเป็นเจ้ากรม ซึ่งต่อมาได้ว่าฝ่ายมอญคาควย

๓. กรมท่าชาว ว่าฝ่ายแขก มีออกพระจุฬาราชมนตรี เป็นเจ้ากรมต่อมาได้ว่าฝ่ายอังกฤษ ฝรั่งเศส มอญคาควย

ในรัชสมัยของพระเจ้าปราสาททอง ทรงดำเนิการค้าแยกทางกับมอญคาควย ซึ่งมีอำนาจอยู่ในขณะนั้น โดยหันมาทางฝั่งมหาสมุทรเบงกอล ทำให้เส้นทางพาณิชย์ระหว่างอยุธยา มะริด อินทปัตย์ เจริญขึ้น เมื่อมาถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ตำแหน่งโกษาธิบดีได้แก่ออกพระศรีเนาวรัตน์ ซึ่งเป็นแขกอิสลาม ตลอดทั้งผู้สำเร็จราชการเมืองตะนาวศรี มะริด เพชรบุรี ปรานบุรี ฤๅบุรี บรรดานายเรือสำเภากลางที่เดินทางไปมาในอ่าวเบงกอล ระหว่างมะริดกับฝรั่งเศสโคโรมันเดล ตลอดจนถึงผู้ดูแลผลประโยชน์ของสมเด็จพระนารายณ์ล้วนแต่เป็นแขกอิสลามทั้งสิ้น พวกนี้ทำการค้าขายเก่งมาก และสามารถคุมการค้าที่กำลังรุ่งเรืองอยู่ในขณะนั้น

รายได้ของกบฏบริย ซึ่งนอกจากจะเป็นพ่อค้าคนสำคัญแล้ว พระองค์ยังได้จากการเก็บภาษี

๔. เรื่องตั้งคลังสินค้าไทยได้แบบอย่างมาจากแขก เมื่อเปอร์ตุเกสเข้ามา ทรงอนุญาตให้ตั้งคลังสินค้าแล้ว เมื่อมาถึงสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เป็นระยะเวลาที่นานพอที่กบฏบริยจะมีพระคลังสินค้าของพระองค์

๕. คำว่าพระคลังได้เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพระมหาจักรพรรดิ เพราะปรากฏในพงศาวดารว่า พระมหาธรรมราชาธิราชได้แต่งตั้งขุนนางหลังจากเสียดู่ง ในพ.ศ. ๒๒๑๒ แล้ว ตรัสให้พระยาศรีอัครราชเป็นว่าที่พระยาพระคลัง ฝรั่งเศสเรียกว่า Barcalon

๑. สง่า กาญจนาคพันธุ์ ล.ก. หน้า ๘๗ - ๘๘

๒. มอริส คยลิสส์ ล.ก. หน้า ๖๕ - ๖๖

อาคาร เช่นชาว ทรัพยากรแร่ธาตุ และสินค้าเข้า-ออก* เครื่องราชบรรณาการ ๑ ปีหนึ่ง ๆ กษัตริย์
จะมีรายได้เป็นเงินจำนวนล้านกิลเดอร์ พระราชทรัพย์นี้โดยมากใช้ในการสร้างวัด บำเพ็ญรางวัล
ข้าราชการ ใช้เกี่ยวกับรัฐและราชสำนัก ๒

ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ พอลค้าชาวยุโรปเห็นว่าเมืองไทยเป็นแหล่งที่เหมาะสมสำหรับ
ติดต่อค้าขาย เพราะเป็นแหล่งทำการค้าใหญ่โต มีชาวปลาญอาหารอุดมสมบูรณ์พอที่จะส่งไปขายที่
มะนิลา ฟิลิปปิน มาเก๊า โคชินไชนา และมีท่าเรือที่ลึกที่สุดแห่งหนึ่งเมื่อเทียบกับท่าเรืออื่น ๆ นอกจากนี้
ยังมีพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงทศพิธราชธรรมปกครองอยู่ ๓ นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำ ๔ ที่ลึกที่สุดในบ้านอินดิส
ซึ่งสามารถใช้เรือระวางหนักตั้งแต่ ๑๕๐ - ๒๐๐ ลาสท์ ๕ ก็น้ำลึกตั้งแต่ ๑๒-๑๓ ฟุตขึ้นไป เข้า
จอดได้โดยสะดวก ๔

สินค้าในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ที่สำคัญคือ *****

สินค้าขาออก เป็นของพื้นเมือง เช่นข้าว หมาก น้ำผึ้ง รังนก พริกไทย ลูกจันทน์เทศ
กะวาน กานพลู น้ำตาล ฝาง กฤษณา กะล่ำฟัก ไม้ซุง แคนดูลู น้ำมันสน ยางสน ยาง ขนุนนก

* ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ไทยใช้วิธีเก็บภาษีโดยใช้ขนาดของเรือเป็นเครื่องวัด
เก็บจากพ่อค้าทุกชาติ ยกเว้นพ่อค้าฮอลันดาและอังกฤษ วิธีเก็บภาษีนี้ไทยเรียนรู้จากคนจีน (ศิลปากร,
กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.... เล่ม ๑ หน้า ๒๔๒)

๑. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.... เล่ม ๑ หน้า ๑๓๒

เกี่ยวกับเครื่องราชบรรณาการนี้ ถ้ากษัตริย์ทรงรับไว้ ก็จะมีพระราชทานสิ่งตอบแทนแก่
พ่อค้ามากกว่าที่พ่อค้านำไปถวายเอง

๒. โยส เขาเต็น ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๒ เล่ม ๔๗ หน้า ๑๒๕-๑๓๐ ได้เปรียบเทียบ
เงินคือ ๑ ชั่ง = ๑๒๐ กิลเดอร์ (Guilders) ของฮอลันดา
= ๔๔ รีลส์ (Reales) ของปอร์ตุเกส

๓. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.... เล่ม ๒ หน้า ๓๕ - ๔๐

** หมายถึงแม่น้ำเจ้าพระยา

*** ๑ ลาสท์ โดยทั่วไปจะมีน้ำหนัก ๔,๐๐๐ ปอนด์

๔. อ. เล่ม ๑ หน้า ๑๐๕ เป็นคำบรรยายเกี่ยวกับราชอาณาจักรสยามและกรุงศรีอยุธยา
คัดจากบันทึกของฮอลันดาแต่ไม่ปรากฏชื่อของผู้บันทึก

**** รวบรวมจาก รายงานต่าง ๆ ของพ่อค้าและบันทึกของชาวยุโรปในสมัยนั้น

(Gutta percha) รง ฝ้าย กราม ครั่ง รัก หนังสั้ว หนังสั้วกระเบน งาช้าง ข้าง ชมกเซียง กายาน คีบูก ตะกั่ว คินปะสัว สุพรรณดิน ทองแดง เหล็ก ชันลงหิน ทอง พลอย ผ้าไทยลาย ทอง—เงิน สินค้าขาเข้า ینگมาจากที่ต่าง ๆ แยกประเภทได้ดังนี้

๑. สินค้าที่มาจากจีน — ญี่ปุ่น ที่สำคัญมีไหมดิบ แพรต่าง ๆ เช่นแพรหนังไก่ แพรทวน แพรดอก แพรหิน (Lynns) ผ้าโปรง เครื่องถ้วยคราม เครื่องเคลือบ เครื่องลายคราม เครื่องทองเหลือง เครื่องเหล็ก ปรอท ทองคำ ทองขาว ทองแป (Copan) ทองแดงแท่ง นากลับแล เงินเหรียญญี่ปุ่น

ของเหล่านี้นอกจากจะเป็นสินค้าเข้าแล้ว ยังส่งเป็นสินค้าออกด้วยเช่น เครื่องทองเหลือง ทองขาว ส่งไปขายยังเมืองสุรัต เบงกอล โคโรมันเดล

๒. สินค้าที่มาจากเปอร์เซีย อินเดีย ขาวและมลายู มีผ้าฝ้าย (ที่เรียกว่า Calico) ต่าง ๆ ผ้าเยียรบับ การบูร น้ำหอม พรม

๓. สินค้าที่มาจากยุโรป นานชนิดต่าง ๆ เช่น ผ้าสักหลาด ผ้าขาว ผ้าลูกไม้ หมวก รองเท้า เครื่องแก้ว สุรา ปืนชนิดต่าง ๆ ที่เรียกว่าปืนบะเหลียม ปืนคาบศิลา ปืนนกสับ คาน กระบี่ และของเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

ความรุ่งเรืองทางการค้าของไทย และพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระนารายณ์ที่ อนุญาตให้บาทหลวงเผยแพร่งานศาสนาโดยเสรี จึงทำให้สังฆราชแห่งเบร็กมีความคิดว่าประเทศไทย เหมาะสมสำหรับที่จะเป็นแหล่งค้าขายของฝรั่งเศสในเอเชีย * และรายงานว่ามีสินค้าที่อุดมสมบูรณ์ ดังนั้นปี พ.ศ. ๒๒๓๓ บริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศส* จึงขออนุญาตตั้งคลังสินค้าที่อยุธยา

* คีลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่มที่ ๑๔ หน้า ๒๒๓ - ๒๒๔ จดหมายของมองซิเออร์ ลัวแบ เดอลามอต (สังฆราชแห่งเบร็ก) ถึง มองซิเออร์ บัลดู (สังฆราชแห่งเดลิโอโปลิศ) ลงวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๑๐

* บริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๗ โดยบริษัทเรียกหุ้นแต่ละขาดทุน ดังนั้นในปี ๒๒๒๔ โดยการสนับสนุนของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จึงได้จัดตั้งใหม่มีมาควิส เดอ แรงเล เป็นผู้ช่วยการบริหาร ประกอบด้วยคณะกรรมการอีก ๑๒ คน เพื่อจัดระเบียบของบริษัททั่วไป ในครั้งแรกมาตั้งที่เมืองมาดากัสกาแล้วขยายกิจการเข้ามายังอินเดีย มีทางใหญ่ที่เมืองมาทุลีปัทัมและมอนดิเชรี

มีมองซีเออร์ เดสลันดูโร (Deslandes Bourreau) เป็นหัวหน้าคลังสินค้าเป็นคนแรก โดย
 หมายเพื่อซื้อถ่านหิน ไทยและสินค้าที่มาจากจีน ญี่ปุ่น และเมืองต่าง ๆ ที่ส่งเข้ามาขายใน
 เมืองไทย^๑ นับว่าเป็นโชคดีของฝรั่งเศส เพราะขณะนั้นไทยกำลังแสวงหาพันธมิตร ประกอบ
 กับได้รับพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖ จึงทำให้สมเด็จพระนารายณ์เต็มพระทัย
 ต้อนรับพ่อค้าฝรั่งเศสเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากเมื่อทรงทราบว่า เรือเลอ วาตูร์ (Le Vautour)
 ของบริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสมาถึงปากน้ำ ทรงโปรดให้ผู้รักษাপ้อมบางกอก บังสลุตต้อนรับ ได้
 พระราชทานไม้และอุปกรณ์ในการสร้างบ้านให้แกพ่อค้าฝรั่งเศสด้วย^๒ ในปีเดียวกันนั้นสมเด็จพระ
 นารายณ์โปรดส่งทูต* ไปฝรั่งเศส โดยมีพระราชประสงค์ประการหนึ่งคือ เสนอขอเมืองท่า
 สงขลาให้แกฝรั่งเศสมาตั้งหลักแหล่งเพื่อสะดวกในการการค้า แต่ขอเสนอนี้ไม่ทราบถึงพระกรณ
 ของพระเจ้าหลุยส์ เพราะเรือของคณะทูตอับปางทางฝั่งตะวันออกของเกาะมาดากัสกา^๓

ขณะเดียวกันนั้น สมเด็จพระนารายณ์โปรดอนุญาตให้ฝรั่งเศสบรรทุกสินค้าทุกชนิดลงใน
 กำนันหลวงได้ และยกเว้นการวาง, ค่าภาษี ทองแดงของฝรั่งเศส ซึ่งบรรทุกกำนันหลวงจาก
 ญี่ปุ่นเดิมขอเมวาทบริษัทจะต้องขอสินค้าเฉพาะจากพระคลังสินค้าแห่งเดียว นอกจากนี้ยังอนุญาตให้
 ฝรั่งเศสไปสร้างป้อมที่เมืองยะโฮว,** โดยสมเด็จพระนารายณ์มีจุดมุ่งหมายที่จะป้องกันมิให้เกิดให้
 พ้นจากอำนาจของฮอลันดาซึ่งฝรั่งเศสก็พอใจ เพราะจะได้ทำลายอำนาจการค้าของฮอลันดาด้วย
 พระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนารายณ์เป็นเหตุให้พระเจ้าหลุยส์ส่งพระราชสาส์นมาเมื่อ
 พ.ศ. ๒๒๒๕ เพื่อฝากฝังพ่อค้าฝรั่งเศสเพื่อให้ทำการค้าขายได้สะดวก

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๒ หน้า ๗๑

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๒๓

* เป็นทูตไทยชุดแรกมีออกพระพิพัฒน์ราชไมตรี เป็นราชทูต แต่เรืออับปางจึงไปไม่ถึง
 ฝรั่งเศส

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๑๓๖

** การที่ระบุเมืองยะโฮว เช่นนี้ แสดงว่าในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ไทยได้ปกครอง
 ดินแดนไปจนถึงปลายแหลมมลายู

ทั้งนั้นในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ สมเด็จพระนารายณ์จึงยอมให้ฝรั่งเศสทำสัญญาการค้า ผู้แทน
ฝรั่งเศสคือมองซิเออร์ เดสลึงงูโร ฟอลคอน เป็นผู้แทนฝ่ายไทย โดยมีสาระสำคัญคือ

๑. ฝรั่งเศสมีอำนาจค้าขายโดยไม่ขึ้นกับใคร
๒. ฝรั่งเศสมีอำนาจขอทองแดงและสินค้าอื่น ๆ ที่มาจากต่างประเทศ
๓. ไทยอนุญาตให้ฝรั่งเศสผูกขาดการค้าพริกไทยที่วราพารากัน โดยรับซื้อ บาทละ ๒ ตำลึง ๒ บาท ถ้าราคาพริกไทยขึ้นลง ฝรั่งเศสจะต้องซื้อคงราคา ไม่เกินหรือต่ำกว่า ๒ ตำลึง ๒ บาท หรือ ๑๖ ปาทาก

๔. ห้ามชาวต่างชาติพริกไทย ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนให้รับของกลาง และปรับผู้ขายด้วย

แม้ว่าสัญญานี้จะทำให้พระคลังมหาสมบัติผูกขาดการค้าพริกไทย แต่ผลให้ฝรั่งเศสกระตือรือร้นที่จะติดต่อค้าขายกับไทยยิ่งขึ้น และการที่ไทยทำสัญญากับฝรั่งเศสครั้งนี้ ทำให้โอลันดาไม่พอใจ ถึงกับทำพายุจะยึดเมืองบางกอก ซึ่งเมืองนี้ฝรั่งเศสอยากจะได้ไว้รวมทั้งเมืองมะริดด้วย เพราะถ้าเมืองทั้งสองนี้ได้รับการปรับปรุงโดยสร้างป้อมพ้อมกันคงมีทหารรักษาอย่างแข็งแรง มีท่าจอดเรือและคลังสินค้า ก็จะทำให้ฝรั่งเศสรวบรวมสินค้าทั้งปวงตั้งแต่ญี่ปุ่นเรื่อยมาจนถึงฝั่งโคโรมันเดลไว้ได้ ทั้งยังสามารถกำจัดอิทธิพลทางการค้าของฮอลันดา อังกฤษได้ด้วย

จากท่าทีของฮอลันดาที่จะยึดบางกอก และชาวคราวของคณะทูตฝรั่งเศสแรกเงิบหายไปถึงสี่ปี คงจะทำให้สมเด็จพระนารายณ์รอนพระทัย จึงได้ส่งราชทูตพิเศษสองคน ไปสืบข่าวคณะทูตไทยชุดแรก พร้อมทั้งติดต่อเรื่องการค้าและการเรียกทูตฝรั่งเศสมายังไทย * ในที่สุดพระเจ้าหลุยส์ได้ส่งคณะทูตฝรั่งเศสชุดแรกมาเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๔ โดยมีจุดมุ่งหมายเรื่องศาสนาเป็นประการสำคัญ แล้วยังเข้ามาจัดการเรื่องการค้าขาย ดังจะเห็นได้จากคำสั่งสอนหนึ่งของมาควิส เดอเซงเล มีข้อความเกี่ยวกับการค้าดังนี้

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงสาวดารปีที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๑๕-๒๑๖

๒. ๓. หน้า ๒๑๓ - ๒๑๔ ความคิดของพ่อค้าฝรั่งเศสที่ต้องการเมืองบางกอกและมะริดมีมาตั้งแต่ครั้งนั้นแล้ว โดยบาทหลวงฝรั่งเศสเห็นชอบด้วย และฟอลคอนก็รับรองว่าจะช่วยให้การนี้สำเร็จ

* จะกล่าวในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในด้านการทูต

".... โดยที่พระราชประสงค์อย่างหนึ่ง ที่จะให้ไพร่ฟ้ามาแผ่นดินของพระองค์ ได้ทำการค้าขายอย่างเจริญในประเทศอินเดีย และเพื่อจะให้สืบสวนอย่างละเอียด ว่าในเมืองไทยทำการค้าขายอย่างไรบ้าง เพราะฉะนั้น เซอวาเลีย เคอ โหมงตควรจะให้ทราบพระเจ้าแผ่นดินสยามได้ตกลงยอมรับจะทำการค้าขายร่วมกับบริษัทฝรั่งเศษอินเดีย กล่าวคือ เรือกำปั่นของไทยคงจะไปทำการค้าขายกับประเทศจีนและที่อื่นทุก ๆ ปี และในซากลับนั้นพระเจ้ากรุงสยาม จึงเป็นผู้นำการค้าขายในเมืองไทยแต่ฝ่ายเดียวจะไ้พระราชทานสินค้าเหล่านั้น ให้แก่บริษัทฝรั่งเศษ โดยจะแลกเปลี่ยนกันหรือจะให้เงินสกลก็ได้ เมื่อการเป็นดังนี้จริง และพระเจ้ากรุงสยามจะยอมขายสินค้าเหล่านั้นโดยราคาถูก ๆ แล้ว ก็จะเป็นประโยชน์และฝรั่งเศษก็จะได้เปรียบเป็นอันมาก พระเจ้ากรุงฝรั่งเศษจึงมีพระราชประสงค์จะให้ เซอวาเลีย เคอ โหมงต จักการแทนแทนของบริษัทฝรั่งเศษ ได้ทราบข้อความละเอียดเช่นนี้ เพื่อเป็นทางสำหรับจะได้อำริ จักการต่อไปเพื่อได้ทรงทราบข้อความอย่างละเอียดแล้ว จะได้ทรงปรึกษาทราบหรือกับเสนาบดีถึงวิธีที่จะให้ทำการค้าขายในเมืองไทยต่อไป.."

ดังนั้นจึงได้มีการทำสัญญาทางการค้า * ระหว่างไทยกับฝรั่งเศษอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๙๔ ซึ่งมีสาระสำคัญคล้ายคลึงกับสัญญาที่ทำขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๒๙๓ คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงอนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศษตั้งสถานการค้า ในพระราชอาณาจักรไทย บริษัทฝรั่งเศษมีเสรีภาพในการค้าขายในประเทศโดยไม่ต้องเสียภาษีทั้งขาเข้าและขาออกแต่อย่างใด แต่ต้องให้เจ้าหน้าที่ตุลาการตรวจจรรยาบรรณนิยม

๒. คนของบริษัทจะนำสินค้าต่างประเทศเข้ามา ในประเทศโดยเรือของบริษัทไม่ได้ ถ้าปรากฏว่าไ้กระทำเช่นนั้น บริษัทจะร้องเรียกสิทธิทาง ๆ ขึ้น ในระหว่างรอการพิพากษาจากพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศษ

๓. เสรีภาพในการค้า หมายความว่าบริษัทมีเสรีภาพในการซื้อและขายสินค้าทุกชนิดที่มีใช้สินค้าที่กฎหมาย (คือสินค้าที่รัฐผูกขาดแต่ผู้เดียว ถ้าไ้การค้าสินค้าเหล่านั้นนับว่าเป็นสินค้าผิดกฎหมาย)

๔. บริษัทสิทธิจะซื้อและขายสินค้าใด ๆ ที่วางทางทะเลหรือเข้าพนเมืองนำเข้ามาในประเทศ หรือที่บริษัทนำเข้ามาเพื่อประโยชน์ของบริษัทเอง แต่ไม่เงื่อนไขว่ากับบริษัทยังมีอภิสิทธิ์ที่จะซื้อสินค้าดังกล่าวดังกล่าวที่พระองค์มพระราชประสงค์ เพื่อใช้ในราชการ

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๙ เล่ม ๑๕ หน้า ๓๑๔ - ๓๑๗

* ดูรายละเอียดของสนธิสัญญาในภาคผนวก ข

๕. คนของบริษัทมีสิทธิจะขอสินค้าดังกล่าวนี้ได้เพื่อใ้ขายของตนได้ แต่ปรากฏว่า
ทำการละเมิดโดยไปคบคิดกับพ่อค้าอื่น ๆ บริษัทก็จะวิสิทธิ์ของตนเสียระหว่างรอการพิพากษาจาก
พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส

๖. สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทย จะทรงยกเว้นการเก็บภาษีขาเข้าและขาออกต่อสินค้า
ทุกชนิดที่บริษัทนำเข้ามาในเรือต่างประเทศ เพื่อการใช้ของบริษัทเอง

๗. คนของบริษัทจะมีสินค้า เพื่อคนอื่นไม่ได้นอกจากนายของตน และถ้าหากว่าเอาชื่อ
ของบริษัทไปใช้เพื่อขนส่งสินค้าเหล่านี้จะถูกยึดหมด

๘. บริษัทได้รับอนุญาตที่จะนำสินค้าเข้าไปในที่ซึ่งยังไม่เคยกระทำเลย และที่จะเข้าเรือ
มากน้อยเท่าใดก็ได้ตามต้องการ และให้มีสิทธิต่าง ๆ ดังระบุไว้ในข้อ ๓

๙. ถ้าคนฝรั่งเศสซึ่งไม่ได้รับราชการอยู่กับพระเจ้าแผ่นดินไทย หรือก่อคนฝรั่งเศสด้วยกัน
บริษัทมีสิทธิที่จะเปรียบเทียบและพิจารณาคดีและที่จะลงโทษผู้กระทำผิด ถ้าหากว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดคัดค้าน
คำพิพากษาของบริษัท และอุทธรณ์ต่อเสนาบดีไทย เพื่อความยุติธรรม ให้รอคำพิพากษาของบริษัทไว้
จนกว่าจะได้รับคำสั่งจากพระเจ้าแผ่นดิน และถ้าหากว่าคนฝรั่งเศสกระทำผิดใด ๆ ต่อชาวพื้นเมือง
ไทยบริษัทมีสิทธิเข้าร่วมการพิจารณาพิพากษาคดีตามกฎหมายของบ้านเมือง แต่จะเป็นการดีกว่าถ้าหาก
พระเจ้าแผ่นดินจะแต่งตั้งผู้พิพากษาชนผู้หนึ่ง เพื่อตัดสินคดีโดยเร็วเพื่อคนของบริษัทจะได้ไม่ต้องหยุดขาย

๑๐. สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงอนุญาตให้บริษัทมีสิทธิแต่ผู้เดียวเท่านั้นในการค้าสินค้า
ในเกาะกลาง และดินแดนขึ้นกับเกาะกลาง ชาตินั้น ๆ จะมาค้าไม่ได้เลย และให้บริษัทสร้างสถานี
การค้าขึ้นที่นั่นได้ แต่มีเงื่อนไขว่าบริษัทจะต้องเสนอแบบแปลนต่อเสนาบดีไทยก่อนเพื่อขออนุมัติ และ
แบบแปลนนั้นจะต้องไม่เปลี่ยนแปลงเลยนอกจากนั้นบริษัทจะต้องนำสินค้าที่ประชาชนต้องการ ไปยังเกาะ
กลาง ถ้าบริษัทไม่กระทำตามนี้ประชาชนมีสิทธิที่จะทำการค้าขายกับคนชาติอื่น ๆ ได้โดยบริษัทจะถือว่า
ประการใดมิได้

๑๑. บริษัทจะมีสิทธิที่จะเปิดสถานีการค้าขึ้นในที่ใด ๆ ที่บริษัทพิจารณาเห็นว่าเหมาะสำหรับ
การค้าภายในพระราชอาณาจักรไทย แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องได้รับความเห็นชอบจากเสนาบดีไทยก่อน
และจะไม่ทำการก่อสร้างใด ๆ ก่อนได้รับอนุญาต

๑๒. กับตันเรือของบริษัทที่เรือแล่นขึ้นฝั่งประเทศไทย มีสิทธิที่จะเก็บสิ่งของใด ๆ ของเขา
จากเรือแตกได้ตามชอบใจ

๓๓. สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงยกเมืองสงขลาและดินแดนขึ้นต่อเมืองนั้นให้แก่บริษัทเพื่อสร้างป้อมปราการและจัดการได้ทุกอย่างตามต้องการ ลงนามที่เมืองอยุธยา ๒ ธันวาคม ๒๒๒๔^๑

เมื่อพิจารณาจะเห็นว่าอนุสัญญาฉบับนี้เงื่อนไขค่อนข้างเข้มงวดกับอนุสัญญาทางศาสนา ทั้งถ้าฝรั่งเศสทำผิดเงื่อนไขที่ค่อนข้างเข้มงวด สมเด็จพระนารายณ์จะทรงโปรดให้ยกเลิกสิทธิต่าง ๆ เหล่านี้ และการที่พระองค์อนุญาตให้ฝรั่งเศสไปตั้งสถานการค้าที่ภูเก็ต ก็เพราะว่าอลันตาต้องการเกาะภูเก็ต พระองค์จึงจึงยกให้ฝรั่งเศสก่อน ส่วนเมืองสงขลานั้นเป็นดินแดนที่ยุ่งยาก เพราะกบฏติดต่อกันมาประมาณ ๓๐ ปีแล้ว สมเด็จพระนารายณ์จึงจะปราบได้เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๒ พระองค์จึงต้องการบีบบังคับฝรั่งเศส เพื่อจัดการความสงบในสงขลา ๒

ฝรั่งเศสคงหวังว่าจะได้รับความสะดวกในด้านการค้า จึงได้จัดแจงส่งมองซิเออร์ เดอ ลา ดูแบร์ เดินทางมาพร้อมกับคณะราชทูตฝรั่งเศส เพื่อดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคลังสินค้าที่อยุธยา แต่ฝรั่งเศสกลับพบอุปสรรคจากเจ้าพนักงานไทยทั้งฝรั่งเศสประมาณว่าไม่รู้จักกับดีชอบ^๓ และที่สำคัญคือได้รับการขัดขวางจากฟอลคอน โดยฟอลคอนไม่ปฏิบัติตามอนุสัญญานี้ โดยบังคับให้ฝรั่งเศสเสียภาษีปากเรือ ทั้ง ๆ ที่ได้รับการยกเว้น ฟอลคอนห้ามฝรั่งเศสขายไม้จันทน์ให้แก่ญวน โดยอ้างพระบรมราชโองการว่า ต้องพระประสงค์ไม้จันทน์เพียงหีบละ ๓๖ ปอนด์ ๑๐ อัฐ ซึ่งต้นทุนที่ฝรั่งเศสซอมานั้น หีบละ ๕๓ ปอนด์ ๑๐ อัฐ^๔ นอกจากนั้นฟอลคอนยังเกลี้ยกล่อมมองซิเออร์ เวเรต พอดกาฝรั่งเศสให้ทำการค้าส่วนตัว เช่นเดียวกับพอดกาเอกเซน (Interloper) ของอังกฤษ แต่เมื่อไม่สำเร็จฟอลคอนก็พยายามหาทางกลั่นแกล้งยิ่งขึ้น จนในที่สุดฝรั่งเศสต้องยอมลงทุนขอสินเชื่อร่วมกับฟอลคอน แต่ฟอลคอนกับแบ่งสินค้ากองกลางเหล่านั้นไปขายในนามของตน จึงทำให้ฝรั่งเศสขาดผลประโยชน์ และเมื่อฝรั่งเศสขอจู่จำนวนพริกไทยที่นครศรีธรรมราช ฟอลคอนไม่ให้ดู รวมทั้งกีดกัน

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ เล่ม ๒๔ หน้า ๔๓ - ๔๒ เป็นหนังสือสัญญาซึ่งได้ทำกันระหว่าง เซอร์วาเลียร์ เดอ โชมอง เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสกับมองซิเออร์คอนซตันซ์ ฟอลคอน ผู้แทนสมเด็จพระนารายณ์ พระเจ้ากรุงสยาม พระราชทานพระ ราชานุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสส่งพอดกาฝรั่งเศสมาทำการค้าขายในอินเดียนตะวันออก ลงวันที่ ๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) ทำที่เมืองลพบุรี

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๑๓๖

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๑ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๔๓

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๓ เล่ม ๒๔ หน้า ๒๒๑ - ๒๒๒

ไม่ให้ฝรั่งเศสไปค้าที่เบอร์เนียว โดยกล่าวว่าไม่มีกำไร ทั้ง ๆ ที่ทำขึ้นหลวงไปขายที่กัวไรถึงรอยเปอร์แซนซ์^๑ การที่ฟอลคอนทำเช่นนี้ต่อพ่อค้าฝรั่งเศสก็เนื่องจากการแสดงอำนาจของตน และฟอลคอนได้ทำการค้าส่วนตัวด้วย ดังนั้นก็ยอมคักดวงเอาผลประโยชน์เป็นของตน ขณะเดียวกันนั้นฟอลคอนกำลังติดต่อกับบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ และได้รับพระราชสาส์นของพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ซึ่งเรียกฟอลคอนว่า "เพื่อนที่รักของเรา" ซึ่งทำให้ฟอลคอนปลื้มใจ ยิ่งต่างจากฝรั่งเศส ฟอลคอนจึงถือว่าบริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสว่าไม่มีพระราชสาส์นมาติดต่อกับตน รวมทั้งของกำนัลหรือเครื่องบรรณาการตามธรรมเนียมการค้า ด้วยเหตุนี้ฟอลคอนจึงไม่สนับสนุนการค้าของบริษัทฝรั่งเศส

ในขั้นแรกฝรั่งเศสต้องจ่ายยอมต่อฟอลคอนทุกประการ แต่ถาการค้ายังดำเนินต่อไปเช่นนี้เรื่อย ๆ ฝรั่งเศสก็จะต้องขาดทุน ดังนั้นฝรั่งเศสจึงมีความคิดว่า ถ้าบริษัทต้องการให้กิจการค้าของตนในเมืองไทยรุ่งเรืองก็จำเป็นต้องเกลี้ยกล่อมฟอลคอนให้เป็นพรรคพวก^๒ นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังไปพอใจอนุสัญญาทางการค้าที่ทำกับไทย เมื่อปี ๒๒๒๔ ดังนั้นพระเจ้าหลุยส์จึงส่งราชทูตพิเศษ (Envoyés extraordinaires) คือ เดอ ลาลูแบร์และบองซีเออร์ เดอเบเรต มาเมืองไทย โดยมิจงหมายประการหนึ่งก็แก้ไขอนุสัญญาทางการค้าฉบับเดอโซมองต์ เพื่อให้ได้เปรียบไทยยิ่งขึ้น ในที่สุดไทยกับฝรั่งเศสก็ได้ทำสัญญาทางการค้าขึ้นใหม่ ที่ลพบุรี เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๒๓๐ ทั้งข้อความในสัญญานั้นเพิ่มเติมและแก้ไขจากอนุสัญญาฉบับเดอโซมองต์ดังนี้

๑. ขอนหนึ่ง สมเด็จพระมหากษัตริราช เจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่ พระราชทานแก่กุ่มบันฝรั่งเศส ที่แห่งหนึ่งใกล้ตึกกรุงอยู่ทุกวันที่ ฝ่าย กอดกอยู่สำหรับชื้อขาย

๒. ขอนหนึ่ง สมเด็จพระมหากษัตริราช เจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่ พระราชทานให้กุ่มบันชื้อขาย ณ จังหัดกรุงศรีอยุธยา และห้ามจำกอบขนอนและ ริชชาทั้งปวงใน ประการหนึ่ง ถ้าแลกุ่มบันเอาสินคาบรรทุกในกุ่มบันเองก็ดี แลกุ่มบันรังเงาระวางเข้ามาก็ดี ก็ให้ชื้อขายด้วยผู้ใด ๆ ตามภาษีของกุ่มบันจะแนะนำให้อำใหญ่ใดห้ามปรามแลเอาขอประการใดมาขัดขวางประการหนึ่ง ถ้าแลลูกคาชาติใด ๆ เอาสินคาเข้ามา แลกุ่มบันจะต้องการ ให้ชื้อขายตามใจเขาเถิดแควาถ้าแลชาวคลังจะต้องการ

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๒ หน้า ๒๔ - ๒๖

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๓ เล่ม ๒๔ หน้า ๒๗๑-๒๗๓

* ทั้งเป็นอุปทูต ผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านการค้า และเป็นผู้เจรจาทำอนุสัญญาการค้า

ในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ฝรั่งเศสส่งทูตมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะ

** สนธิสัญญานี้ เขียนเป็นภาษาไทย ฝรั่งเศส และปอร์ตุเกส

ซื้อสินค้านั้นสำหรับราชการ ซึ่งลูกค้าทั้งปวงนอกภูมิปันหฺญเอาเข้ามานั้น แลภูมิปันหฺญต้องการสินค้า นั้นอยู่ที่ให้พนักงานข้างภูมิปันหฺญมาฟ้องแก่เสนาบดีผู้เจ้าพนักงานเมื่อแรกลูกค้านั้นเข้ามาถึง เสนาบดี ก็จะสั่งแกวคลั่งให้แบ่งส่วนให้สมควรด้วยกิจของภูมิปันหฺญ แลราคานั้นก็ให้เอาแต่เท่าทุนซึ่งขอแก่ ลูกค้า

ประการหนึ่งถ้าแลภูมิปันหฺญต้องการซื้อดิน ๗ เมืองกลาง บางคลีเลงาข้าง แลข้าง แลดินมะสิวขาว ดินุกคำ ฆากกรอกผาง ก็ให้ชาวคลั่งขายให้แต่ตามราคาซื้อขายแก่ลูกค้าทั้งปวง และอย่าให้ภูมิปันหฺญซื้อขายสินค้าซื้อทั้งนี้แก่ลูกค้า ซึ่งมีใครขอต่อชาวคลั่งนั้นเลย ด้วยสินค้านั้นเป็น ส่วยสาอากรของหลวง แลห้ามมิให้ใครขายนอกชาวคลั่งนั้นเลย

ประการหนึ่งสินค้าซึ่งต้องหามันในน ดินมะสิวขาว ดินมะสิวคำ สุพรรณดิ้น แลเป็น และเครื่องศาสตราวุธ ถ้าแลสมเด็จพระมหากษัตริราช เจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่ พระราชทานให้ ซื้อไปมาจึงให้ซื้อไปมา แลถ้ามิได้พระราชทานให้ซื้อไปมาก็อย่าให้ซื้อไปมา แลถ้าภูมิปันหฺญเอาเครื่อง มีชื่อเข้ามา ก็ให้พนักงานข้างภูมิปันหฺญยื่นสำราญขึ้นแก่เสนาบดี ถ้าแลจะต้องการสำหรับราชการก็ให้ ชาวหลวงซื้อเอาไว้อ่อนคนทั้งปวง

ประการหนึ่งหนึ่ง ๗ จังหวัดกรุงศรีอยุธยาฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ จนปากน้ำบางเจ้าพระยา สมเด็จพระมหากษัตริราช เจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่ พระราชทานให้ภูมิปันหฺญวิสันดาซื้อ และอย่า ให้ภูมิปันหฺญฝรั่งเสสซื้อขายในสินค้าอันนั้น ถ้าแลฝรั่งเสสไปอยู่ ๗ เมืองโค่นอกฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ จนปากน้ำบางเจ้าพระยา และมีทั้งนี้จะซื้อขายและมีได้เอาเข้ามา ๗ กรุงเทพพระมหานคร ก็ให้ ซื้อซื้อขายเถิด

ประการหนึ่งสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่ พระราชทานจำกอบ ขนอนและวิชาทั้งปวงแก่ภูมิปันหฺญฝรั่งเสสให้เข้าออกจงสะดวก อย่าให้ใครไต่ลงตรวจ และให้เส้นทาง วาวิสันดาซึ่งบันทุกมานั้นแก่เจ้าพนักงาน ๗ กรุงเทพพระมหานคร แลเอาตราเบิกคานสำหรับเข้าออก วางทุกครั้ง

๓๐. ข้อหนึ่ง ถ้าแลภูมิปันหฺญขายสินค้าแก่ลูกค้าผู้ใด ๆ ให้ไปจำหน่ายตามเมืองเสียขายเป็น ของภูมิปันหฺญเอง และจำกอบสินค้าทั้งปวงนั้น สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่ พระราชทานให้ทั้งเข้าออกอย่าให้เจ้าพนักงานเรียกเอา

๔. ขอนี้ ถ้ากุมบันหฺมัททากำปั่น จะบันทุกสินก้าไปมาค้าขายต่างเมืองมิได้ และ
 ๕. ขอนี้ ถ้าผู้ใดซื้อเป็นฝรั่ง เสด และชาติใด ๆ ซื่ออยู่ในบังคับกุมบันหฺมัททเป็นความ
 แก่งกัใหญ่เป็นนายกุมบันหฺมัททในเมืองนั้น และมีกฎสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่ พระราชทาน
 ดุจในข้อสองข้อสามนั้น

๕. ขอนี้ ถ้าผู้ใดซื้อเป็นฝรั่ง เสด และชาติใด ๆ ซื่ออยู่ในบังคับกุมบันหฺมัททเป็นความ
 แก่งกัใหญ่เป็นนายกุมบันหฺมัททในเมืองนั้น และมีกฎสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงฝรั่ง เสดสำหรับ
 ตัวนั้น ก็ให้ผู้นั้นบังคับตามชอบธรรม ถ้าแลฝรั่ง เสดผู้ใดซื่ออยู่ในบังคับกุมบันหฺมัททพันแห่งกันตาย และซื้อสิ่งใด
 ซึ่งต้องอาฎาภิใหญ่เป็นนายกุมบันหฺมัททจำตัวผู้รายไว้ และกฎหมายเอาในอความแล้ว แลส่งกฎหมายแลตัว
 ผู้รายนั้นไปเมืองฝรั่ง เสด ไหลงอาฎาภิตามโทษนั้น

ประการหนึ่งถ้าแลฝรั่ง เสดและชาติใด ๆ ซื่ออยู่ในบังคับกุมบันหฺมัททเป็นความต้องกระทรวง
 อาฎาภิ พิพากษิตี คอฝรั่ง เสดและชาติใด ๆ ซึ่งมีไคอยู่ในบังคับกุมบันหฺมัททก็ ถ้าแลฝรั่ง เสดและชาติใด ๆ
 ซึ่งมีไคอยู่ในบังคับกุมบันหฺมัทท เป็นความต้องกระทรวงอาฎาภิ พิพากษิตี ฝรั่ง เสดและชาติใด ๆ ซื่ออยู่ใน
 บังคับกุมบันหฺมัททนั้น กระลาการข้างกรุงเทพพระมหานครเป็นพนักงานจะพิจารณา แคว่กัจนั้นต้องฝรั่ง เสด
 อยู่ จึงสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่ พระราชทานใหญ่เป็นนายกุมบันหฺมัทท และ
 ถือกกฎหมายสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงฝรั่ง เสดใหญ่ สำหรับตัว ในคำปล้นนั้นตั้งด้วยกระลาการ
 พิจารณาความให้เป็นทองแท้ แต่ให้ผู้นั้นสวดต่อพระเป็นเจ้าว่าจะพิจารณาด้วยกระลาการให้จงชอบธรรม

๖. ขอนี้สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่ พระราชทาน ให้กุมบันหฺมัทท
 ฝรั่ง เสดไปตั้งซื่อขายในเมืองกลางบางคลีคิและ ในจังหวัดนั้น และห้ามจำกอบขนอนแลริชาจุใน
 ขอสองข้อสาม และพระราชทานให้ซื่อคิบุกในเมืองกลางบางคลีคิทั้งปวง แลห้ามมิให้ผู้นั้นใด ๆ ซื่อ
 คิบุกนอกกุมบันหฺมัททฝรั่ง เสดนั้นได้ ถ้าผู้ใดลอบลักซื่อขายนอกกุมบันหฺมัททฝรั่ง เสดให้ริบเอา และให้
 ทำเป็นส่วนให้สองส่วนให้แก่ชาวคลังเป็นของหลวง ส่วนหนึ่งให้แก่ผู้ใจทก ส่วนหนึ่งพระราชทานแก่
 กุมบันหฺมัททฝรั่ง เสด และให้กุมบันหฺมัททฝรั่ง เสดเอาสินค้าตามต้องการ ณ เมืองนั้นไปขายจงอุดม อย่าให้
 ราษฎรชาวเมืองนั้นขาดสินค้าซึ่งต้องการนั้นได้ แลราคาสินค้าซึ่งกุมบันหฺมัททเอามาขายก็ ราคาคิบุก
 ซึ่งกุมบันหฺมัททจะซื่อคิ ให้เจ้าเมืองแลกรมการแลผู้ แะแก่แลกุมบันหฺมัททนั้นด้วยกันว่าราคาสินค้าซึ่งกุมบันหฺมัทท
 จะขายและราคาคิบุกซึ่งกุมบันหฺมัททจะซื่อนั้นให้ว่าให้ขาดที่เคียว แลอย่าให้กุมบันหฺมัททขึ้นลงราคาให้เป็นที่
 แค้นเคืองแก่ราษฎร ถ้าแลราคานั้นมีลงกันก็ให้บอกซื่อซัดสนนั้นเข้ามา และสมเด็จพระมหากษัตริราช
 ธิราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหญ่โปรดประการใดก็ให้ทำตาม

ประการหนึ่งคือนักส่วยสาอากร ณ เมืองกลางและจังหวัดนั้น ก็ให้ชาวคลังเรียกเอาตามธรรมเนียม แลแต่ในเดือนสิบปีมะโรงสัมฤทธิ์ศกไปเบื้องหน้า อย่าให้ชาวคลังปลงคีนุกเกราะนญวตวนคีนุกนั้นมื่อกุ่มบันหฺญีฝรั่งเสศจะทอขาย

ประการหนึ่งถ้าแลกุ่มบันหฺญีฝรั่งเสศ มิได้เอาสินค้าไปชื้อขายตามสดุดาและรำนญวตวนคีนุกและเอาคีนุกชื้อขายแก่ลูกค้ออัน ก็อย่าให้เจ้าพนักงานรับเอาลูกค้อรังทอขายคีนุกแก่กันนั้นเลย

๗. ข้อหนึ่ง ว่าถ้าแลกุ่มบันหฺญีฝรั่งเสศจะต้องการไปตั้งค้อกุ่มชื้อขาย ณ หัวเมือง จังหวัด และเมืองชน ณ กรุงศรีอยุธยาไซ้ ก็ให้พองแก่เสนาบดีออกไปตั้งค้อกุ่มชื้อขายเกิด ดูจหนึ่งนข้อสองข้อสามข้อสี่ชื้อหานั้น ถ้าแลไปตั้งชื้อขาย ณ เมืองนครไซ้ ก็อย่าให้ชื้อขายคีนุก ควนพระราชนานให้กุ่มบันหฺญีลันค้อคีนุก ณ เมืองนคร ดูจหนึ่งพระราชทานให้กุ่มบันหฺญีฝรั่งเสศชื้อขายพริกนั้น

๘. ข้อหนึ่ง ว่าถ้ากำนันของกุ่มบันหฺญีใหญ่ก็คีนุกก็ตี เสียในแวนแควนทรงชนแก่กรุงศรีอยุธยา ก็ให้กุ่มบันหฺญีรับเอาเครื่องกำนันแลสินค้าทั้งปวงนั้นไว้ แลอย่าให้เจ้าเมืองแลกรมการแลผู้ใด ๆ เก็บเอาไว้ และให้กุ่มบันหฺญีฝรั่งเสศรักษาไว้เอง

๙. ข้อหนึ่ง ว่าสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่พระราชทานให้เป็นอันขาดแล้ว ให้กุ่มบันหฺญีฝรั่งเสศไปตั้งอยู่ ณ เกาะแห่งใด ซึ่งอยู่ไกลเปื่องมะริคออกไปสิบโยชน์ แลให้ก่อตึก แลป้อม แลกำแพง พืักษรักษาตึกแต่งซึ่งขอบการของกุ่มบันหฺญีฝรั่งเสศ และกุ่มบันหฺญีฝรั่งเสศสดุดาต่อหน้าพระเป็นเจ้ามิถิ์ค้อลันนั้นให้เป็นเหตุเกราะการสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ประการใดได้ แลมิรับผู้เป็นศัตรูแผนคินเข้าออกในค้อลันนั้น แลมิช่วยผู้เป็นศัตรูด้วยสิ่งใด ๆ เลย แลสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่พระราชทานให้กุ่มบันหฺญีบังคับความ แลเป็นเจ้าในเกาะนั้นเป็นอันขาดทีเดียวและครั้นเขียนอย่างเกาะแลกว้างยาวเท่าใดเข้ามาแล้วจะพระราชทานพระราชกำหนดสำหรับเกาะนั้นเป็นอันขาดทีเดียว

๑๐. ข้อหนึ่ง ว่าถ้าฝรั่งเสศผู้ใด ๆ มีลูกเมียในจังหวัดกรุงศรีอยุธยาแลเมืองชน แลพองจะชื้อออกไปจากแผ่นดินและเงินทองของผู้ใด ๆ มิได้อยู่ และมีได้เป็นถ้อยความด้วยผู้ใด ๆ ไซ้ สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้ออกไปทั้งลูกแลเมียแลทาสแลทรัพย์สินของตามใจนั้นเกิด

๑๑. ขอนี้ ว่าถ้าแลฝรั่งเสซึ่งมาคว่ำก้านของสมเด็จพระมหากษัตริย์กรุงฝรั่ง
ผู้ใหญ่ก็ มาคว่ำก้านของกุ่มบันโทก็ มา ณ กรุงศรีอยุธยา ก็ ณ เมืองขึ้นก็ อย่าให้เจ้าพนักงาน
ชักชวนว่ากล่าวให้ละกำนันเสีย ถ้าแลฝรั่งเสซึ่งอยู่ ณ กำนัน สมเด็จพระมหากษัตริย์กรุงฝรั่งเส
ผู้ใหญ่ก็ ณ กำนันกุ่มบันโทก็ ให้เจ้าพนักงานเสาะสางหาฆ่าส่งให้แก่นายกำนัน

๑๒. ขอนี้ ว่าหนังสือขุนพิพิธโกษาราชปลัด แลมุงสุธูร เกล็น กับต้นฝรั่งเสสสัญญาต่อกัน
ด้วยพริกนั้น ในเดือนสิบสองชนเภาคำ ศักราชพันสี่สิบห้า คือพุทธศักราชสองพันสองร้อยสิบเจ็ดนั้น
สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ว่าชอบแล้ว แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กุ่มบันโท
ก็มีพระราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ เหนือกระหม่อมสั่งว่า ซึ่งจะรับเอาพริกและไหมเอาแก่กุ่มบันโท
ก็ให้ทำเป็นสี่ส่วน ในสองส่วนให้แก่เจ้าพนักงานเอาเป็นหลวง และส่วนหนึ่งให้แก่กุ่มบันโท
และส่วนหนึ่งพระราชทานแก่กุ่มบันโทฝรั่งเส

ประการหนึ่งเพื่อจะให้ห้ามซึ่งจะเป็นวิวาทวิวาทเบียดระหว่างชาวคลัง แลกุ่มบันโทก็ให้
เอาพริกทั้งปวงนั้นไว้ในคลังอันหนึ่ง ใส่กุ่มแจของชาวคลังอันหนึ่ง ใส่กุ่มแจของกุ่มบันโทฝรั่งเสอันหนึ่ง
และจะเปิดประตูออกให้ทั้งสองฝ่ายนั้นพร้อมกัน ให้แบ่งปันออกเป็นสามตามอยู่ในความสัญญา และข้อสัญญา
ทั้งนี้เขียนเป็นสามฉบับทุกภาษา ใน ภาษาไทยสามฉบับ ภาษาฝรั่งเสสามฉบับ ภาษาปอร์ตุเกสสามฉบับ
แลผู้ขอทั้งสองฝ่ายนั้นขีดแกลงโดยปิดตราเป็นสำคัญทุกฉบับ เขียนในเมืองลพบุรี ในวันพฤหัสบดีเดือนอ้ายชน
แปดคำ พุทธศักราชสองพันสองร้อยสามสิบเอ็ด ปีเถาะ นพศก ?

เมื่อพิจารณาอนุญาตเขาเบเรตันแล้ว เมาไทยจะสามารถทำให้ฝรั่งเสสต้องซื้อสินค้า
ต่าง ๆ จากพระคลังหลวง และกษัตริย์ไทยเมื่อมิสซึทซ์ในการเลือกซื้อสินค้าก่อน และเมื่อมีการลักลอบขาย
คินุก พระคลังจะไต่ของกลางถึงสองส่วน* และฝรั่งเสสจะต้องซื้อสินค้าที่จำเป็นมาขายให้แก่ราษฎร
ไทยเพียงพอ ไม่เช่นนั้นแล้วฝรั่งเสสจะหมดสิทธิ์ผูกขาดการค้าคินุก และการกำหนดราคานั้นจะต้อง
ตกลงกันสามฝ่ายคือเจ้าเมือง ตัวแทนบริษัทฝรั่งเสส และผู้เอาผูก** ซึ่งเป็นการตกลงกันเด็ดขาด

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๑๕๕ - ๑๗๑

* ๖. ขอนี้... ถ้าแลผู้ใดลักลอบลักลอบนอกกุ่มบันโทฝรั่งเสสให้รับเอา แลให้ทำเป็น
สี่ส่วน ให้สองส่วนให้แก่ชาวคลังเป็นของหลวง ส่วนหนึ่งให้แก่ผู้ใจหาย ส่วนหนึ่งพระราชทานแก่กุ่มบันโท
ฝรั่งเสส.....

**

หมายถึงราษฎรผู้เอาไปซึ่งเป็นต้นนำถือตราของราษฎรในละแวกนั้น

หากจะเปลี่ยนแปลงใหม่ก็ให้ประชุมตกลงกันใหม่ ถ้ามีปัญหาต้องบอกไปยังยูรนาเพื่อให้พระมหากษัตริย์ทรงช้ขาด ฝรั่งเศสไม่ได้รับยกเว้นภาษีศุลกากร แต่ฝรั่งเศสได้รับอภิสิทธิ์ในการผูกขาดการค้า ดินบุก แต่ได้รับยกเว้นจังกอบ ชนอนและธูรา รวมทั้งการตั้งสถานีการค้าที่มะริด ตามที่ฝรั่งเศสปรารถนา โดยสักตทว่าจะไม่ทำให้เกิดเรื่องยุ่งยากหรือช่วยศัตรูของพระมหากษัตริย์ไทย และจะได้รับความสะดวกในการติดต่อค้าขายไทยด้วย นอกจากนี้เซเบเรต์ยังได้ทำสัญญาพิเศษ* กับฟอลคอน โดยฟอลคอนเข้าหุ้นกับบริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสเป็นจำนวนเงิน ๓๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ๑ ความปรารถนาของฝรั่งเศสที่จะได้ฟอลคอนเป็นพรรคพวกจึงสำเร็จ และจากอนุสัญญาการค้าเซเบเรต์ จะเห็นว่าทำให้นโยบายการค้าของฝรั่งเศสแจ่มใส** ฝรั่งเศสพอใจมาก ดังจะเห็นได้จากบันทึกท้ายสัญญาฉบับนี้ ที่กล่าววว่า

"เราพอใจสัญญาข้างบนนี้ทั้งหมดทุกข้อ แลโดยลายเซ็นของเรานี้ เรารับรองเห็นชอบด้วย ฉะนั้นจึงขอปฏิญาณโดยความเชื่อ และมีพระราชดำรัสให้สัตยาบันนี้โดยเคร่งครัด มิให้พลาดพลั้งไปอย่างใด ๆ เพื่อเป็นพยานหลักฐานเราได้เซ็นพระนามแลประทับพระราชลัญจกรลงไว้ในสัญญานี้ด้วยเป็นสำคัญ...."

* ที่ลพบุรี เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ โดยเขียนเป็นภาษาปอร์ตุเกสและฝรั่งเศส จะกล่าวถึงข้อความในสัญญานี้ ในบทที่ ๓

๑. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๗ หน้า ๒๔๖ - ๒๕๐

** เพราะเดิมการค้าของบริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสประสบกับการขาดทุนตลอดมา แต่พระเจ้าหลุยส์ได้ทรงพระกรุณาช่วยเหลือ จึงทำให้ฐานะของบริษัทกระเตื้องขึ้น แล้วได้ย้ายจากเกาะมาดากัสกาไปตั้งอยู่ที่เมืองสุรัต ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑ แม้ว่าเวลานั้นพวกฮอลันดาจะเป็นคู่แข่งที่สำคัญ และเป็นเวลาที่ฝรั่งเศสติดพันกับการทำสงคราม แต่บริษัทก็สามารถขายสินค้าที่สำคัญ คือ ยางและฝ้ายออก ทำให้บริษัทได้กำไรมาก แต่พอค้าขายในฝรั่งเศสกล่าวหาว่าบริษัทนำเข้ามาค้าขายแข่งขัน ดังนั้นในวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๐ จึงห้ามไม่ให้บริษัทขายฝ้ายภายในฝรั่งเศส ทำให้บริษัทขาดทุน ดังนั้นเสนาบดีในฐานะผู้อำนวยการบริษัท จึงส่งเซเบเรต์มาเมืองไทย เพื่อหาสินค้าอื่นส่งไปขายแทน เพราะเซเบเรต์เป็นผู้รู้เรื่องนั้น (กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๔๑ - ๔๓)

เขียนที่เมืองแวร์ราปส์ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๖๔๕ เป็นปีที่ ๔๗ ในรัชกาลของเรา

(พระบรมนามาภิธิย)

หลุยส์

(ลงนาม)

คอลแบร์ต

แต่ปรากฏว่าอนุสัญญาการค้าเทเบเรต์ ฉบับนี้ไม่ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ฝรั่งเศส ทั้งนี้
 เพราะว่าการเมืองไทยได้เกิดการรัฐประหาร ทำลายอิทธิพลของฝรั่งเศส ซึ่งถ้าไม่มีเหตุการณ์นี้เป็นอุปสรรค
 การค้าของฝรั่งเศสในทางตะวันออก คงเจริญรุ่งเรือง เพราะยังมีผู้สนับสนุนคนสำคัญคือพ่อค้าคอนด้วย ทั้งนี้
 ก็เพราะว่าผลประโยชน์ของฝรั่งเศสก็คือผลประโยชน์ของตัวเขาด้วย เช่นเดียวกัน

๓. ความสัมพันธ์ทางการทูต

เมื่อพ่อค้าชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อค้าขายกับบ้านเมืองใด จะต้องมีส่วนแสดง
 ประสงค์จะเจริญสัมพันธ์ไมตรี และมีบรรณาการหรือของกำนัลมาด้วย นี่เป็นธรรมเนียมการค้าโดยทั่วไป
 แม้พ่อค้าไทยในขณะนั้นก็ต้องปฏิบัติเช่นเดียวกัน เนื่องจากพ่อค้าต้องพำนักอยู่ในอยุธยาเป็นเวลานาน
 เพราะต้องทำการค้าและคอยดูมรสุม ดังนั้นพระมหากษัตริย์จะพระราชทานที่ดินเพื่อให้พ่อค้าสร้างที่
 อาศัยและสถานการค้า อยู่กันเป็นหมู่บ้านที่เรียกว่า "ค่าย" ในหมู่บ้านของพ่อค้าต่างประเทศจะมี
 หัวหน้าทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาตัดสินที่เกิดขึ้น ในระหว่างพวกเดียวกัน โดยขึ้นตรงต่อกรมท่าอีกชั้นหนึ่ง
 มีระเบียบว่าเมื่อพ่อค้าเหล่านั้นรับคนใหม่มาไว้ในค่ายหรือส่งคนเก่ากลับประเทศของตน จะต้องได้รับอนุมัติ
 จากพระคลังก่อน รวมทั้งการนำเรือเข้ามาเทียบท่า ขนถ่ายหรือจำหน่ายสินค้า จะต้องได้รับอนุญาตเป็น
 ลายลักษณ์อักษร ซึ่งเรียกว่า "ตรา" ถ้าพ่อค้าไม่ปฏิบัติตาม จะต้องได้รับโทษอย่างหนึ่งอย่างใด คือ
 ริบทรัพย์ จำคุกหรือไปในการเจรจาระหว่างทางราชการกับพ่อค้าจะมีสาม แผลความประสงค์ของ
 พ่อค้า และแปลคำตอบของเสนาบดีคลัง โดยทำการแปลต่อหน้าเสนาบดี ๒ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการค้า
 กับการทูต จำเป็นจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับฝรั่งเศสแตกต่างจากประเทศ
 อื่น ๆ ในแง่ที่ว่าบุคคลคณะแรกของฝรั่งเศสที่มาเจรจาสัมพันธไมตรีกับไทย แทนที่จะเป็นพ่อค้าพร้อมกับ
 พระราชสาส์นและเครื่องบรรณาการ กลับเป็นบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งมีความประสงค์เพียงแต่มาเผยแผ่ศาสนา
 ไทยไปยังประเทศญวนและจีนเท่านั้น และสาเหตุที่ทำให้ฝรั่งเศสติดต่อกับไทยทางการทูตก็เป็นเรื่อง

บึงเอิญ คือสังฆราชแห่งเบริกและคณะซึ่งแต่งตั้งแบบคนธรรมดาจากฟันทักค้ายเปอร์ตุเกส แต่ถูกทำร้าย
 ขิบไล่ออกจากหมู่บ้าน ดังนั้นท่านสังฆราชจึงได้นำพระราชสาสนของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ถวายสมเด็จพระนารายณ์
 พระนารายณ์โดยผ่านทางเสนาบดี พระราชสาสนนั้นล้วนแต่ใช้ถ้อยคำไพเราะ จึงทำให้สมเด็จพระนารายณ์
 โปรดพระราชทานอารักขาแก่สังฆราช ในชั้นแรกพระองค์ไม่ได้สนพระทัยชาวยุโรปชาติใหม่ที่มาติดต่อกับ
 พระองค์ แต่เมื่อทรงโปรดให้สังฆราชแห่งเบริกเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ ทรงได้ฟังถึงความ
 กล่าวกานและบุญบารมีของพระเจ้าหลุยส์^๑ จึงทำให้พระองค์สนพระทัยและใคร่จะได้รู้จักเสียเป็น
 พันมิตร เพื่อลดทอนอิทธิพลของฮอลันดาที่มีต่อพระองค์

ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์ได้รับพระราชสาสนของพระเจ้าหลุยส์ และศุภอักษรของสันตปาปา
 คลีเมนต์ที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖ ทรงชอบพระทัยที่พระองค์ให้ความช่วยเหลือพวกบาทหลวง ในการเข้าเฝ้า
 ถวายพระราชสาสน โดยสังฆราชแห่งเฮลิโอโปลิส ในครั้งนี้ได้เปลี่ยนแปลงธรรมเนียมทางการทูตของ
 ไทย เพราะแต่เดิมนั้นเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จออกมารับแขกเมืองต่างประเทศ ผู้ใดจะยืน นั่ง หรือ
 สวมรองเท้าไม่ได้เป็นอันขาด จะต้องหมอบก้มหน้าคิพพื้นเท่านั้น แต่ในครั้งนี้โปรดให้สังฆราชและ
 คณะ สวมรองเท้าเข้าเฝ้า นั่งบนพรมและให้ทำความเคารพตามธรรมเนียมยุโรป^๒ หลังจากนั้น
 พระองค์โปรดให้สังฆราชเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์เสมอ และทุกครั้งจะทรงซักถามถึงจำนวนทหาร
 ของพระเจ้าหลุยส์ ความเจริญทางด้านศิลปวิทยาการทางยุโรป และทรงแสดงความสนใจมากเป็นพิเศษ
 เมื่อทรงทราบว่าพระเจ้าหลุยส์ทำสงครามชนะฮอลันดา ฮอลันดาคงรู้ทันความคิดของสมเด็จพระนารายณ์
 จึงเตือนให้ระแวงพระเจ้าหลุยส์ โดยเล่าว่าพระเจ้าหลุยส์อำนาจมากและต้องการความเป็นใหญ่ ทรง
 ทำสงครามหรือไปครีความความพอพระทัยของพระองค์^๓ ซึ่งเป็นธรรมดาที่สมเด็จพระนารายณ์จะไม่

^๑ กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๔๕ - ๒๔๖

^๒ ก. หน้า ๒๔๕ แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงยินยอมผ่อนปรนเพื่อจะได้เป็น
 มิตรกับฝรั่งเศส และเป็นการมหัศจรรย์หาเทียบกันพม่า ถึงแม้แต่ในสมัยของพระเจ้ามังง (๒๓๘๖ -
 ๒๔๒๑) ก็ยังเกิด "the shoe question" คือไม่ยอมอนุญาตให้ทูตอังกฤษ สวมรองเท้าเข้าเฝ้า จึง
 ทำให้เกิดปัญหาค้าง จนในที่สุดทำให้พม่ากับอังกฤษขาดการติดต่อกัน จนกระทั่งพม่าเสียเอกราชไปใน
 ที่สุดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔

^๓ กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่มที่ ๑๕ หน้า ๑๔๐

ฮอลันดา แดกกลับทำให้พระองค์เลื่อมใสในอำนาจของพระเจ้าหลุยส์ยิ่งขึ้น ดังนั้นพระองค์จึงแจ้งพระประสงค์ให้บาทหลวงทราบว่า จะโปรดให้พระเจ้าหลุยส์เลือกเมืองท่าแห่งหนึ่ง ในพระราชอาณาเขต แล้วเปลี่ยนชื่อกองพระนามเพื่อเป็นเกียรติแก่พระองค์ *

ขณะเดียวกันสังฆราชแห่งเบรตก็มีความคิดที่จะเกลี้ยกล่อมสมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนา จึงพยายามสนับสนุนให้ไทยกับฝรั่งเศสมีความสัมพันธ์ทางการทูตกันด้วย โดยแจ้งความคิดของตนไปยังฝรั่งเศส ขณะเดียวกันก็แนะนำให้สมเด็จพระนารายณ์ส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศสและโรม ^๒ แต่เมื่อญูโรปในขณะนั้นอยู่ในภาวะสงครามดัตช์ (Dutch War) * จึงทำให้ไม่สามารถส่งราชทูตไปได้ แต่ถึงกระนั้นพระองค์ก็ยังฝากพระราชสาส์นไปกับ ชวีรีย เดอ ซาเมทอง แดพอคาฝรั่งเศสผู้ขึ้นถึงแก่กรรมที่อินเดีย ^๓ พระราชสาส์นที่ฝากไปจึงไม่ถึงพระเจ้าหลุยส์ ทำให้พระองค์ไม่ทรงทราบพระราชประสงค์แท้จริงของสมเด็จพระนารายณ์

ก. ความสัมพันธ์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๒๓ - ๒๒๒๔ ความสัมพันธ์ถึงขั้นส่งราชทูตติดต่อกันเริ่มเมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบว่าสงครามทางยุโรปสงบแล้ว ประกอบกับบริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสมาเปิดทางที่อยุธยาแล้ว จึงมีเรือที่จะนำราชทูตไปเจริญพระราชมิตรไมตรี ยังประเทศฝรั่งเศส

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่มที่ ๑๕ หน้า ๒๕๑

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่มที่ ๑๔ หน้า ๒๒๖ - ๒๒๗ และ

Hutchinson's the French Foreign Mission in Siam p.22

* สงครามเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๑๕-๒๒๒๑ เป็นการสู้รบระหว่างฝรั่งเศสกับฮอลันดา สืบเนื่องจากสาเหตุที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงเกลียดชังคหิ เพราะพวกนัมนับถือคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ต่างจากพระองค์ มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ และเป็นคู่แข่งทางการค้าของฝรั่งเศสอีกด้วย ฮอลันดา ยังเป็นผู้เสนอให้จัดตั้งพันธมิตรสามเส้า (Triple Alliance) ได้แก่อังกฤษ ฮอลแลนด์ สวีเดน โดยตั้งกำแพงภาษีกันสินค้าฝรั่งเศส ประกอบกับพระองค์เชื่อว่าฮอลันดาเป็นทางลัดไปสู่แคว้นฟลานเดอร์อีกด้วย สงครามครั้งนี้สิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๑ โดยฝรั่งเศสได้เปรียบในการทำสัญญานินูเอเกน

๓. สมัย อนุমানราชชน การทูตของไทยในสมัยอยุธยา หน้า ๑๐๗ (อ้างอิงจาก

Anderson's English Intercourse with Siam p.237)

จึงแต่งตั้งราชทูต* ไปฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๓ พระองค์ให้ความสำคัญแก่ฝรั่งเศสมาก ดังจะเห็นได้จากที่ทรงคัดเลือกราชทูต ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ที่สืบทอดตระกูลขุนนาง และมีความชำนาญทางการทูต คือ

ออกพระพิพัฒน์	เป็นราชทูต
ออกหลวงศรีวิศาลสุนทร	เป็นอุปทูต
ออกขุนนครวิชัย	เป็นตรีทูต

๑๖๓๖/๑๖๓๗

บาทหลวงเกม (M. Gaymes) ทำหน้าที่เป็นล่าม

จุดมุ่งหมายในการส่งทูตไปฝรั่งเศสในครั้งนี้ถ้าพิจารณาจากพระราชสาส์น^๑ แล้ว จะเห็นว่าเป็นไปเพื่อเจริญพระราชมิตรกับพระเจ้าหลุยส์และ สันตปาปา รวมทั้งทรงขอรับรองให้พระเจ้าหลุยส์ส่งราชทูตมาเมืองไทย แต่มีจุดมุ่งหมายมากกว่านั้น คือสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระประสงค์จะทรงทราบถึงพระราชอำนาจของพระเจ้าหลุยส์ และความเจริญของประเทศฝรั่งเศสอย่างแท้จริง โดยเปรียบเทียบกับเมืองจีนว่าเป็นอย่างไร^๒ แต่คณะทูตชุดนั้นเดินทางไม่ถึงฝรั่งเศส เพราะเรืออัปปางใกล้กับฝรั่งเศสวันออกของเกาะมาดากาสกา (Madagascar) แดสมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงทราบ จนกระทั่งส่งราชทูตแห่ง

* นับเป็นทูตไทยคณะแรกที่ออกไปเจริญไมตรีกับฝรั่งเศส ข่าวนี้น่าจะเป็นเรื่องเล่าลือในทางตะวันออก เพราะไทยติดต่อกับชาวยุโรป จีน ญี่ปุ่น ชาวมลายู อินเดียและเปอร์เซีย และแม้กระทั่งในยุโรป หนังสือพิมพ์ก็ลงข่าวนี้

^๑ ฎุราบายละเอียดยของพระราชมารสาสนใน ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่มที่ ๒๕ หน้า ๒๕๕ - ๒๕๕ ซึ่งจารึกลงบนแผ่นทองคำ ยาว ๑ ฟุตครึ่ง กว้าง ๘ นิ้ว แผ่นทองคำนี้บางมากจนฉีกขาดแล้วจึงนำบรรจุลงในกล่องทองคำ กล่องทองคำนี้บรรจุลงในกล่องไม้จันทร์ กล่องไม้จันทร์บรรจุลงในหีบเล็กๆ แล้วหุ้มด้วยผ้าไหมสวยงาม

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๖๐ ดังจะเห็นได้จากจดหมายของมองซิเออร์เกน ถึงผู้อำนวยการคณะกรรมการต่างประเทศที่เมืองบันคม ลงวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๒๓๔ ว่าราชทูตเคยเป็นราชทูตไปเมืองจีนถึง ๓ ครั้ง จึงเป็นเหตุให้เลือกมาเจริญพระราชมิตรกับฝรั่งเศส เพื่อเปรียบเทียบว่าประเทศทั้งสองต่างกันอย่างไร

เฮลิโอโพลิสนำพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์และสันตปาปามาถวายอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๒๒๕ จึงทรงทราบว่าคณะราชทูตไทยไปไม่ถึงประเทศฝรั่งเศส แต่พระองค์ก็ไม่เลิกล้มที่จะเอาฝรั่งเศสเป็นพันธมิตร ดังนั้นอีกสองปีต่อมา จึงส่งข้าราชการชั้นขุนนาง ๒ คน คือออกขุนพิชัยาทิต และออกขุนพิชิตไมตรี เป็นราชทูตพิเศษไปฝรั่งเศส โดยมีบาทหลวงวาเชต์เป็นคำแนะนำและที่ปรึกษาของคณะทูต รวมทั้งเป็นผู้เชื้อเชิญพระเจ้าหลุยส์ส่งราชทูตมาไทย จุดประสงค์ของราชทูตพิเศษ คือ

๑. ไปสืบข่าวคณะราชทูตไทยชุดแรกซึ่งเดินทางออกจากประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓
๒. เพื่อให้สัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับฝรั่งเศสต่อเนื่องกัน และเชื้อเชิญให้ฝรั่งเศสส่ง

ราชทูตมาเมืองไทย

๓. ไปแสดงความยินดีที่ได้ทราบข่าวการประสูติของ ดูก เดอ บวร์กอบน์ (Duc de

Bourgogne) พระราชนัดดาของพระเจ้าหลุยส์

๔. เพื่อแสดงความเอื้อเฟื้อของสมเด็จพระนารายณ์ต่อสังฆราชแห่งเฮลิโอโพลิส และ

พวกคริสต์

คณะราชทูตพิเศษได้รับพระราชโองการให้ไปประเทศอังกฤษเพื่อเข้าเฝ้ากับครีเอียงกฤษ และนำของกำนัลไปถวายจอห์น ไวท์ สำหรับแจกจ่ายให้แก่บุคคลสำคัญในบริบทิสกอนเตียของอังกฤษ ในโอกาสที่ ราชทูตพิเศษได้เข้าเฝ้าพระเจ้าชาลส์ที่ ๒ (Charles II) แล้วจึงเดินทางต่อไปยังฝรั่งเศส โดยได้รับการต้อนรับในฐานะเพียงแขกเมืองคนสำคัญของฝรั่งเศส ทั้งนี้เพราะราชทูตพิเศษทั้งสองไม่ได้เชิญเชิญพระราชสาส์นมาถวาย แต่พระเจ้าหลุยส์ทรงโปรดให้ต้อนรับเป็นอย่างดีและให้เข้าเฝ้าเป็นการส่วนตัว และให้แสดงความเจริญของประเทศไทย

หลังจากที่พระเจ้าหลุยส์ยังพระทัยถึงผลประโยชน์ที่ฝรั่งเศสจะได้รับแล้ว จึงส่งคณะทูตมาเมืองไทย มีเซอร์วาเลียร์ เดอ ชอว์มونت (Monsieur le Chevalier de Chaumont) เป็นราชทูต บาทหลวงเดอ ชัวซี (de Choisy) เป็นอุปทูตและมีบรรดาขุนนางอาสาสมัคร บาทหลวงคณะ

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่มที่ ๑๕ หน้า ๔๕-๕๑ พิจารณาจากพระราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ลงวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๒๒๗

* เป็นคณะทูตไทยชุดแรกที่เข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงอังกฤษ

๒. เดอ ชัวซี ล.ก. หน้า ๔๐

เบญจัตถ์และบาทหลวงคณะการต่างประเทศ การที่พระมหากษัตริย์ซึ่งมีอำนาจในยุโรปส่งราชทูตมาเมืองไทย คงทำให้สมเด็จพระนารายณ์พลมพระทัยและรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่ง โดยเฉพาะทรงแนพระทัยได้ว่าฝรั่งเศสมีความเจริญจริงดังที่บาทหลวงได้อธิบาย * ดังนั้น "สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงมีพระราชประสงค์ให้ราชทูตของสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ได้รับเกียรติอันสูงส่งเหนือราชทูตประเทศอื่น ๆ แม้แต่ราชทูตของพระเจ้าจักรพรรดิแห่งประเทศจีน ทั้งนี้อันในภาคบูรพาถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในจักรวาล" ๒ แต่ถึงกระนั้นคณะราชทูตก็มีปัญหาเกี่ยวกับการเข้าเฝ้าคือเดอโชมองต์ไม่ยอมเข้าเฝ้าตามธรรมเนียมไทย ** เพราะถือว่ากริยาหมอบคลานนั้นต่ำต้อย ทำให้ประเทศฝรั่งเศสเสียเกียรติยศ แต่ภายหลังที่ได้เจรจากันประมาณสองสัปดาห์ ในที่สุดก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราชทูตเข้าเฝ้าตามธรรมเนียมยุโรป คือสวมรองเท้า คาคกระบี่เข้าไปในพระบรมมหาราชวังได้ เมื่อเวลาเข้าเฝ้าโปรดให้นั่งตัวตรงบนพรมโดยไม่เคยโปรดอนุญาตแก่ราชทูตคนใดมาก่อนเลย *** แสดงว่าไทยต้องการฝรั่งเศสเป็นพันธมิตรอย่างมากถึงกับยอมลดหย่อนโบราณราชประเพณีทางการทูต และเมื่อสมเด็จพระนารายณ์ประทับอยู่บนพระแท่นสันทัดเพื่อรับพระราชสาส์น

๑. พอร์บิง บันทึกของพอร์บิง หน้า ๕๓ - ๕๔, ฎุรายละเอียดในบันทึกของเดอ ชัวซีเย และชวร สุขพานิช, บาทหลวงเบญจัตถ์ชาวฝรั่งเศสสู่ประเทศสยาม ศิลาปรก ปีที่ ๑๕ เล่ม ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ ๒๕ หน้า

* โดยทรงซักถามและอ่านรายงานของคณะราชทูตพิเศษ ทั้งนี้ตามธรรมเนียมราชการในขณะนั้น เมื่อขุนนางไปปฏิบัติราชการกลับมาจะต้องถวายรายงานก่อนจะกลับบ้าน และจากบันทึกของเดอโชมองต์ กล่าวว่า คนไทยพิถีพิถันมากเมื่อทำการสิ่งใดแล้วต้องจดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเสมอ (ศิลาปรก, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๒ เล่ม ๒๕ หน้า ๔๐)

๒. ตาซารด์ ล.ก. หน้า ๓๒

** ฎุรายละเอียดใน ตาซารด์ ล.ก. หน้า ๓๒ - ๓๖

*** เกิมนั้นเมื่อราชทูตเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง จะต้องนั่งลงกับพื้นและยกมือขึ้นจับเหนือศีรษะ อันเป็นการแสดงความเคารพอย่างลึกซึ้งต่อองค์พระมหากษัตริย์... ต่อเมื่อไปถึงเชิงบันไดที่จะก้าวขึ้นไปสู่ทองพระโรง เขาจะคอยทรุดตัวลงคลานควบเข้ากับมือเขาไปในพระโรงคล แล้วหมอบอยู่เบื้องพระพักตร์พระเจ้าแผ่นดินซึ่งประทับพระบัลลังก์คนราชาอาสน์ สูงจากพื้นสิบหรือสิบสองฟุต (ตาซารด์ ล.ก. หน้า ๓๕)

ปรากฏว่าเคอโฆมองต์จับพานทองคำที่วางพระราชสาสน์คอนบน แล้วชูขึ้นทูลเกล้าถวายเพียงครั้งเดียว
ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ต้องทรงพระองค์มารับพระราชสาสน์ เคอโฆมองต์มีเจตนาจะลู่พระเกียรติ
โดยให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระองค์มารับพระราชสาสน์ เพราะเมวาล์คอนจะร้องบอกให้เคอโฆมองต์
พานให้สูงขึ้น แต่เคอโฆมองต์ก็มิได้ทำตาม สมเด็จพระนารายณ์ทรงแค้นสรวล แล้วนำพระราชสาสน์
นั้นขึ้นจบเหนือพระเศียร^๑ ซึ่งเป็นการถวายพระเกียรติแก่พระเจ้าหลุยส์เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาสาระสำคัญของพระราชสาสน์^๒ อาจสรุปได้ว่าฝรั่งเศสมีความมุ่งหมาย
ที่ติดต่อกับไทย คือ

๑. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่วิสัยศาสนา ในเมืองไทยให้เจริญยิ่งขึ้น
๒. เพื่อส่งเสริมเกี่ยวกับการค้าของฝรั่งเศส
๓. เพื่อทูลเชิญสมเด็จพระนารายณ์ให้เข้ารับรีต ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุด ดังจะเห็นได้
จากตอนหนึ่งของพระราชสาสน์ว่า

"แลการที่หม่อมฉันมีความนิยมนับถือพระองค์โดยเฉพาะ จึงกระทำให้หม่อมฉันมีความ
ประสงค์อย่างยิ่งที่จะขอไห้พระองค์ได้ทรงสดับคำสั่งสอนของนักพรตเหล่านั้นด้วย เพื่อจะได้ทรงทราบถึง
ความแท้จริงของศาสนาอันนี้ จึงยอมรับว่าแม้พระเจ้าที่แท้จริง แต่พระองค์เดียวเท่านั้น" แต่ขอความ
ตอนนั้น ฟอลคอนไม่กล้าแปลถวาย เบื่อเคอโฆมองต์ได้ทราบในภายหลังก็ขัดเคืองมาก และใช้ความพยายาม
อย่างยิ่งที่จะทูลเชิญสมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนา ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ยอมจะต้องปฏิเสธ
แต่ความที่ทรงเกรงว่าฝรั่งเศสจะไม่สนใจที่จะติดต่อกับไทย จึงผูกมัดกับศรัทธาไทยของคตอไปให้เป็นไมตรี
กับฝรั่งเศส^๓ และโปรดยกเมืองสงขลาให้ฝรั่งเศสตามที่เคอโฆมองต์ทูลขอ* โดยให้เหตุผลว่า
ฝรั่งเศสจะได้มีพันธมิตรร่วมมือกับไทยต่อสู้กับฮอลันดา ถ้าฮอลันดาเข้ามาทำร้ายไทย^๔ แต่จุดมุ่งหมาย

^๑ ศาสตราจารย์ ล.ก. หน้า ๓๒-๓๖ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเข้าเฝ้าของราชทูต

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๒ เล่ม ๑๐ หน้า ๒๖๒-๒๖๔

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ เล่ม ๒๔ หน้า ๗๖ - ๗๗ ดูจากคำตอบ
จดหมายบันทึกทรงเชอวาเลีย เคอโฆมองต์ เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ถวายสมเด็จพระ
นารายณ์ *

ทรงเสนอเมืองท่าเมืองใดเมืองหนึ่งในราชอาณาจักรให้แก่ฝรั่งเศส เพื่อใช้เป็นย่านการค้า
ของฝรั่งเศส โดยจะเปลี่ยนชื่อเป็นพระนามของพระเจ้าหลุยส์

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๒ เล่ม ๒๕ หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕ เป็นสำเนา
จดหมายราชทูตฝรั่งเศสถวายพระเจ้ากรุงสยาม

ของเคอโชมองคหวังว่าจะสร้างเมืองสงขลาให้เป็นคู่แข่งของเมืองปัตตาเวีย ซึ่งจะทำให้ฝรั่งเศสมีอำนาจทางการค้า โดยไม่มีใครกีดขวางได้ เมื่อฝรั่งเศสให้เหตุผลดังนี้ สมเด็จพระนารายณ์จึงแสดงพระราชประสงค์อย่างเปิดเผย โดยทบทวนจะให้ฝรั่งเศสทำสัญญารุกบและต้านรับ (Offensive and Defensive Alliance) เพื่อต่อต้านอำนาจของฮอลันดา แต่เคอโชมองคหวังปฏิเสธว่าไม่มีอำนาจที่จะทำสัญญานี้^๑ สมเด็จพระนารายณ์จึงขอเพียงแต่ให้มีเสีบงเล่าลือว่าไทยกับฝรั่งเศสได้ทำสัญญารุกบและต้านรับ เพื่อให้รู้ไปถึงฮอลันดา ถึงแม้ว่าไทยจะไม่ได้ทำสัญญารุกบและต้านรับดังพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนารายณ์ก็ตาม แต่ก็ได้อานุสัญญาทางศาสนาและการค้า* กับฝรั่งเศสดังที่กล่าวมาแล้ว

เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์ทรงรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่พระเจ้าหลุยส์ส่งราชทูตมาเมืองไทย พระองค์จึงให้เกียรติราชทูตในทุกทางและจัดการต้อนรับเทียบเท่ากับพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่ง ผู้ที่อำนวยความสะดวกต้อนรับคือพ่อลคอน การต้อนรับเริ่มตั้งแต่เมื่อคณะราชทูตเดินทางมาถึงปากน้ำเมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๔ ฝ่ายไทยได้จัดเรือนพักรับรองไว้เป็นระยะจากปากน้ำถึงอยุธยาเจ็ดแห่ง เป็นเรือนยกพื้นสร้างค่วยไม้ไผ่ คบแครงค่วยเตียงนอนแบบจีน ปลูกค่วยพรมเปอร์เซียและตั้งลิ้นแฉจากถัณฑ์สิ่งของต่าง ๆ ล้วนเป็นของใหม่ทั้งสิ้น มีขุนนางผู้ใหญ่ชั้น "ออกญา" เป็นผู้ดูแลให้ความสะดวก^๒ ไทยเลี้ยงดูคณะราชทูตอย่างเหลือเฟือ** โดยฝรั่งเศสไม่ต้องออกค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น^๓ ภายหลังจากที่ราชทูตได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาสนแล้ว พ่อลคอนได้พาราษฎรทูลชมพระราชมารวัง การคล้องช้าง และเข้าเฝ้า

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ เล่ม ๒๔ หน้า ๕๕

* จากอนุสัญญานี้ เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าหลุยส์ส่งราชทูตมาเมืองไทยอีกเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ เพื่อแก้ไข ปรับปรุงสัญญาให้ฝรั่งเศสได้เปรียบยิ่งขึ้น

^๒ เเคอ จัวยบ ล.ค. หน้า ๓๔๖

** ดังจะเห็นเมื่อคราวที่สมเด็จพระนารายณ์พระราชทานเลี้ยงคณะทูตภายหลังที่เข้าเฝ้าถวายพระราชสาสน โดยมีอาหารถึง ๑๕๐ ชนิด โดยเปรียบเทียบกับอาหารที่พระราชทานเลี้ยงแก่ราชทูตอิหร่าน ซึ่งมาเมืองไทยภายหลังราชทูตเคอโชมองคหวังเพียง ๕๐ ชนิด ซึ่งจะกล่าวในบทที่ ๓

^๓ ล.ค. หน้า ๓๔๓ - ๓๔๕

เป็นการสวนพระองค์ทวงละโว้ ซึ่งเป็นเกียรติที่ไม่เคยพระราชทานให้แก่ราชทูตของประเทศใด
สมเด็จพระนารายณ์ทรงตัดสินพระทัยที่จะมีสัมพันธ์ไมตรีกับฝรั่งเศสอย่างแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
ดังนั้นเมื่อราชทูตเคอโซมองต์ทูตลา ทรงพระราชทานตะขุทองคำ และของมีค่ามากมาย พร้อมกันนี้
ก็โปรดส่งราชทูตไทยและเครื่องบรรณาการชนิดที่ส่งไปถวายพระเจ้าหลุยส์และพระราชวงศ์ฝรั่งเศส^{*}

คณะราชทูตไทยมีบุคคลที่สำคัญคือ

ออกพระวิสุทธรสุนทร (ปาน)	เป็นราชทูต
ออกหลวงกัลยาราชไมตรี	เป็นอุปทูต
ออกขุนศรีวิศาลวาจา	เป็นตรีทูต
เจ้าอาวาสเคอสีลอง	เป็นล่าม

ข. ออกพระวิสุทธรสุนทร เรื่องราวของท่านผู้นับถือนิกายเถรวาท ทั้งนี้เพราะมีบันทึกไว้
ต่างกัน พระราชพงศาวดารกรุงเก่ากล่าวว่ ออกพระวิสุทธรสุนทรเป็นบุตรเจ้าแก้วคุณิศ พระนมของ
สมเด็จพระนารายณ์ มีพี่น้องร่วมมารดา คือ โทนาเหล็กและพระเพทราชา ซึ่งไม่น่าจะเป็นได้ เพราะ

๑. เมื่อพระเพทราชาขึ้นเสวยราชย์ไม่ได้ยกย่องให้ออกพระวิสุทธรสุนทรเป็นเจ้าต่างกรม
ตามโบราณราชประเพณี เจษฎาจารย์ฉัตร อ่างจากจดหมายของบาทหลวงโบรลด์ เขียนไปยังปารีสเมื่อ
พ.ศ. ๒๒๕๓ ว่า "...ออกพระวิสุทธรสุนทร อัครราชทูตเก่าพึ่งภายในเร็ว ๆ นี้ไม่กี่เดือนนี้เอง..."

คำกล่าวนี้ชวนให้นึกว่าออกพระวิสุทธรสุนทรกับพระเพทราชาไม่ใช่พี่น้องกัน ๒

๒. จากบันทึกของลาตูแบร์^๓ กล่าวว่า มารดาของออกพระพิพิธราชานั้นเป็นพระนมของ
พระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบัน และมารดาของท่านเอกอัครราชทูต (ออกพระวิสุทธรสุนทร) ที่เราได้
เห็นตัวกันที่นี่ (ในประเทศฝรั่งเศส) ก็เป็นพระนมเหมือนกัน.. ดังนั้นพระเพทราชากับออกพระวิสุท-
ธรสุนทร ไม่ใช่พี่น้องร่วมมารดาเดียวกัน

* ดูรายละเอียดจากบันทึกของบุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามาพำนักกับคณะราชทูต เช่นบันทึกของ
เคอโซมองต์ บาทหลวงคำซาร์ค เคอ ชัวซีบี

๑. เคอ ชัวซีบี ล.ค. หน้า ๔๒๕ - ๔๓๖

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๕ เล่ม ๓๓ หน้า ๑๔๕ - ๑๔๗

๓. เคอ ลาตูแบร์ จดหมายเหตูลาตูแบร์ ฉบับสมบูรณ์เล่ม ๑ สันต ท. โกมลบุตร แปล หน้า ๓๕๕

๓. ลาลูแบร์กล่าวว่า " เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามมีพระบรมราชโองการให้โดยพระยาศรีสุทนต์ (หมายถึงออกญาโกษาธิบดี, เหล็ก) ผู้เป็นพี่ชายของท่านเอกอัครราชทูตผู้เป็นครั้งสุดท้ายนั้น ออกหลวงสุรศักดิ์บุตรของพระพิพิธราชาก็เป็นผู้ลงอาญาโดยตามพระบรมราชโองการ ต่อหน้าพระที่นั่ง ท่านพระนมของพระมหากษัตริย์จึงเป็นมารดาของพระยาพระคลัง ลงหมอบกราบแทบเบื้องยุคลบาท เพื่อขอรับพระราชทานโทษบุตรของตน" ^๑ จึงเป็นไปได้ที่สมเด็จพระนารายณ์จะให้หลานเขยออกญาโกษาธิบดีซึ่งเป็นลุงใหญ่ เพราะมีคตินิยมเนียบประเพณี

๔. จากนั้นที่ของ เอนเกลเบิร์ต แคมเฟอร์ (Engelbert Kaempfer)* กล่าวว่า พระเพทราชาเป็นบุตรของพี่สาวของสมเด็จพระนารายณ์ ^๒ ซึ่งถ้าเป็นจริงตามพระเพทราชากับออกพระวิสุทธรสุนทรต้องไม่ใช่พี่น้องร่วมมารดาเดียวกัน

จากการวินิจฉัยนี้จะสรุปได้ว่าออกพระวิสุทธรสุนทรเป็นน้องชายร่วมมารดาเดียวกับออกญาโกษาธิบดีเหล็ก แต่ไม่ใช่พี่น้องร่วมมารดากับพระเพทราชา

ออกพระวิสุทธรสุนทรมีบิดาเป็นขุนนางมอญ เชื้อสายของพระยาเกียรติพระยาราม ซึ่งโดยเสด็จสมเด็จพระนเรศวร เข้ามาตั้งรกรากในเมืองไทย (ว่าตามพระราชนิพนธ์ของ ร.๔) และได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ ^๓ ส่วนมารดาคือเจ้าแก้วดิลก** พระนมของสมเด็จพระนารายณ์

* ก. หนา ๓๔๔ - ๒๔๕

เป็นหมอชาวเยอรมัน ได้รับราชการเป็นหมอประจำคณะทูตของเนเธอร์แลนด์ ซึ่งเดินทางจากเมืองปัตตาเวียจะไปยังญี่ปุ่น ได้แวะเข้ามาในเขตเมืองไทยเมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๓๓ และกลับออกไปเมื่อวันที่ ๓๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๓ เป็นเวลา ๔๗ วัน ตรงกับรัชกาลของพระเพทราชา เป็นผู้ได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยคราโกว (Cracow) ในโปแลนด์ และได้ปริญญาเอกในวิชาอักษรศาสตร์จากมหาวิทยาลัยนั้น แล้วไปศึกษาเพิ่มเติมในวิชาแพทย์และธรรมชาติวิทยาอีกเป็นเวลาสี่ปีที่แคว้นปรัสเซีย

๒. เอนเกลเบิร์ต แคมเฟอร์ ไทยในจดหมายเหตุแคมเฟอร์ อ.สายสุวรรณ แปล หนา ๓๒

๓. Bowring, Sir John, The Kingdom and People of Siam Vol. I, p.65

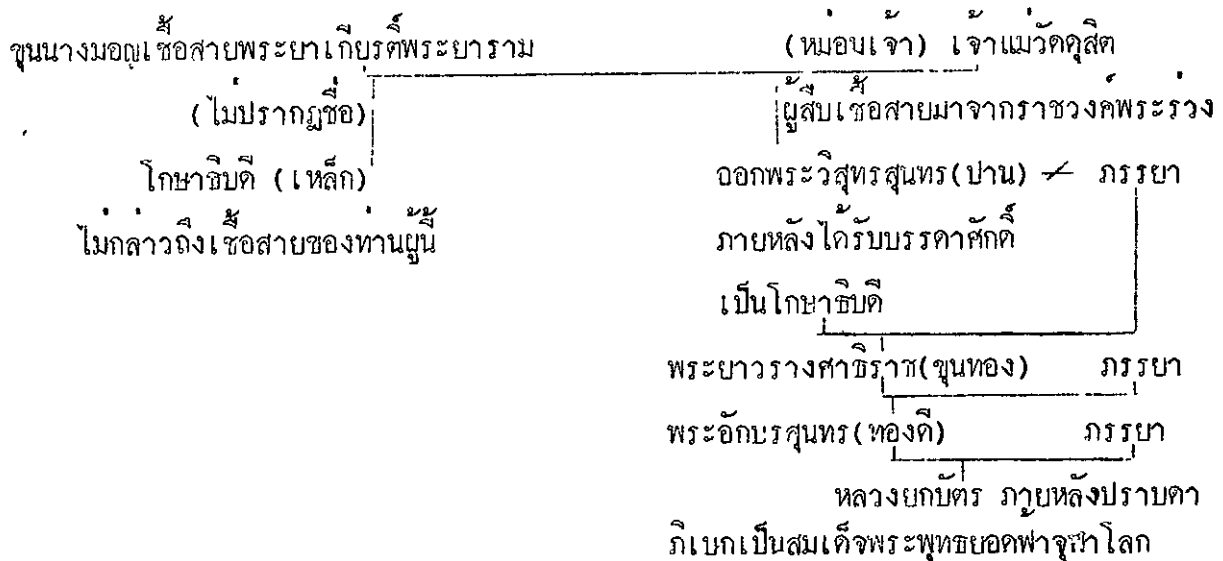
** หลังจากที่ได้สมเด็จพระนารายณ์สนพระทัยให้ทูลลาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ออกไปตั้งพระตำหนักอยู่ใกล้พระอารามวัดดุสิดา จึงเรียกว่าเจ้าแก้วดิลก

ทั้งมีพระยศเป็นหม่อมเจ้า* ในราชวงศ์พระมหาธรรมราชาผู้ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์พระร่วง
กรุงสุโขทัย** ได้รับราชการในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ตำแหน่งพระนมของสมเด็จพระนารายณ์

* ตรงกับพันโกลาส แทรแวลล์ บันทึกว่า "เจ้าพระยาพระคลังคนหลังสุดนั้น (ออกญาโกษา-
ธิบดี(เล็ก) เป็นพระสหายร่วมพระนมของพระเจ้าแผ่นดิน และมีสายสัมพันธ์กับพระบรมวงศานุวงศ์...."
(พันโกลาส แทรแวลล์ ล.ค. หน้า ๒๐๙) และเป็นที่น่าสังเกตว่าพระราชพงศาวดารกล่าวถึงเจ้าแม่วัดคูสิต
มูลลาออกไปถึง "พระตำหนัก" ซึ่งเป็นที่พักที่ประทับของเจ้านายในราชวงศ์

** เป็นที่มาของการเสนอความเห็นของศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช ที่ว่า "ราชวงศ์จักรี
สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์พระร่วง โดยอ้างอิงจาก เซอร์จอห์นาวริง The Kingdom and People
of Siam เล่ม ๑ หน้า ๖๕ ที่ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชหัตถเลขาไปถึงท่านว่า
ออกพระวิสุทธิสุนทรมีบุตรบุญหนึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวรวงศาธิราช ในรัชกาลขุนหลวงสรศักดิ์ พระยาขุน
เป็นปู่ของพระพุทธยอดฟ้า และบิดาของพระพุทธยอดฟ้ามีบรรดาศักดิ์เป็นพระอักษรสุนทร สรูปก็คือ ออกพระ
วิสุทธิสุนทร มีเหลน เป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกแห่งราชวงศ์จักรี

พิจารณาจากแผนผังประกอบ

และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชทานทินนามให้แก่พระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ว่า "สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก พิลิภพินา ทูคนครระอาเดช นเรศวร
ราชสุริยวงศ์" ซึ่งแปลว่าเป็นวงศ์พระนเรศวรมหาราช คนโบราณนั้นท่านรู้จักและนับกันดีกว่าใครสืบเชื้อสาย
มาจากไหน (คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. โครงการกระดูกในตู้ หน้า ๕๕)

ดังนั้นออกพระวิสุทสุนทร จึงไม่มีศเจ้าแก้วเชื้อสายมาจากเจ้านายในพระราชวงศ์พระร่วง

ออกพระวิสุทสุนทรรับราชการอยู่ในกรมท่า แต่สมเด็จพระนารายณ์ไม่โปรด เพราะยังยกเอาทรัพย์สินของโกษาเหล็กกราบทองพระอาญา จึงถูกบังคับให้คืนทรัพย์สินทั้งหมด^๑ สาเหตุที่ทำให้
ออกพระผู้นี้เป็นคนต้องเสี่ยงในวงการทูตไทย ก็เนื่องจากการแต่งตั้งไปรับราชทูตเคอโชมองต์
ที่ปากน้ำ เคอโชมองต์โคกลาวว่า "...เมื่อเห็นขุนนางผู้นี้ก็รู้ว่าเป็นคนมีสกุล ผู้คิดเต็มตัว ทั้งรู้สีกว่า
เป็นคนเฉลียวฉลาด ขุนนางผู้นี้ไม่ว่าจะพบเห็นอะไรที่ไหน เป็นต้องจดลงในสมุดทันที เป็นนิสัยดีมาก
ถ้าไปฝรั่งเศสกลับมาคงมีรายงานถวายพระเจ้ากรุงสยามอย่างละเอียดละออ* ดังนั้นเคอโชมองต์จึง
แนะนำพอลคอนให้ส่งขุนนางผู้นี้เป็นราชทูตไปฝรั่งเศส^๒ ออกพระวิสุทสุนทรเมื่อได้รับแต่งตั้งเป็น
ราชทูตคณะนี้ว่าอายุน้อยกว่า ๕๔ ปี **

นอกจากออกพระวิสุทสุนทรซึ่งมีคุณสมบัติเป็นที่พอ เจของฝรั่งเศสจนได้รับเลือกเป็นราชทูต
แล้ว อุปทูตออกหลวงกลบาราชไมตรีก็ยังเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการทูต เพราะเคยเดินทางไปเจริญ
พระราชไมตรีที่เมืองจีนมาแล้วถึงสองครั้ง ฝ่ายออกขุนศรีวิศาลลาวจามีเชื้อสายนักการทูต คือเป็นบุตร
ของราชทูตไทยซึ่งไปเจริญราชไมตรียังราชสำนักปอร์ตุเกส^๓ การที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงเลือกเฟ้น

* เคอแมส ล.ค. หน้า ๕๔ - ๕๕ บทหลวงเคอแมสเขียนตามคำบอกเล่าของคนอื่น
เพราะท่านยังไม่ได้เข้ามาเนอยุธยา ตอนโกษาธิบดี(เหล็ก)อสัญกรรม

* หมอแฌเฟอร์ บันทึกเกี่ยวกับออกพระวิสุทสุนทร ซึ่งขณะที่ยังเป็นดำรงตำแหน่งออกญา
โกษาธิบดีว่า "...เป็นคนเข้าหิมีรูปร่างหน้าตาจางกว่าคนไทยอื่น ๆ ที่ข้าพเจ้าได้พบเห็นมา อีกทั้งเป็น
คนเข้าใจง่ายและคล่องแคล่ว ด้วยเหตุนี้จึงได้รับเลือกเป็นราชทูตไปยังเมืองฝรั่งเศสเมื่อ ๒๓ มีนาคม
(เอนเฮลเบิร์ต แฌเฟอร์ ล.ค. หน้า ๓๖)

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ เล่ม ๓๓ หน้า ๑๘๓, เคอแมส ล.ค. หน้า
๑๑๔-๑๑๕ กล่าววาพอลคอนเป็นผู้เสนอชื่อออกพระวิสุทสุนทรเป็นราชทูต เพราะว่าสำนักในพุทธศ.
ออกญาโกษาธิบดี (เหล็ก) มีต่อคน แต่ถึงกระนั้นเคอแมสก็ยอมรับว่าออกญาโกษาธิบดีเป็นผู้มีความสามารถ

** โดยพิจารณาจากหลักฐานที่ว่า โกษาธิบดี (เหล็ก) เกิดสหชาติกับสมเด็จพระนารายณ์
เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๕๕ นั้น มีพระชนมายุ ๒๔ พรรษา ดังนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๔
ซึ่งส่งออกพระวิสุทสุนทรเป็นราชทูตไปฝรั่งเศส พระองค์ต้องมีพระชนมายุ ๕๔ พรรษา ฉะนั้นออกพระ
วิสุทสุนทรจึงเป็นน้องออกญาโกษาธิบดี(เหล็ก)ก็ต้องอายุไม่น้อยกว่า ๕๔ ปี แต่ไม่มีหลักฐานบ่งชี้ว่าอายุเท่าไร

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๗ เล่ม ๓๑ หน้า ๒๓๓

คณะทูตชุดนี้เป็นพิเศษ ก็เพราะว่าข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ส่งไปเป็นราชทูตพิเศษนั้นไม่เป็นที่นิยมของชาวฝรั่งเศส

✱ จุดมุ่งหมายของสมเด็จพระนารายณ์ในการส่งคณะราชทูตไทยชุดนี้ไปฝรั่งเศส นอกจากจะเกี่ยวกับเรื่องพระราชมโหรี และเรื่องการค้าแล้ว ยังประสงค์จะให้คณะทูตไปสืบทอดพระเกียรติคุณของพระเจ้าหลุยส์ เพื่อที่จะนำมารายงานให้ทรงทราบอย่างละเอียด

ออกพระวิสุทธรุณทร ได้แสดงความเฉลียวฉลาดให้ปรากฏตั้งแต่เดินทางรอนแรมไปในเรือกับคณะราชทูตฝรั่งเศส โดยพยายามที่จะเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีของฝรั่งเศส เช่นการรับประทานอาหาร โดยให้เหตุผลว่าอยากทำตัวให้ถูกต้องตามแบบแผนฝรั่งเศส และยังได้หัดพูดภาษาฝรั่งเศสด้วย ซึ่งบาทหลวงเคอ ชัววีย์ ชมว่าออกเสียงได้ดีพอใช้^๒ และกล่าววาทถึงแม้จะบิณฑบาตก็ยังมีคนชอบเป็นแน่ เป็นคนดีมากนาคบหาสมาคม ไม่มีพิธีต้องอะไร และเป็นคนเฉลียวฉลาดด้วย

คณะราชทูตไทยนี้มีผู้ติดตามเกือบ ๕๐ คน ได้เดินทาง * ขึ้นบกที่เมืองเบรสต์ เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๒๕ และได้เดินทางผ่านเมืองต่าง ๆ โดยได้รับการต้อนรับอย่างมีเกียรติ จนราชทูตรู้สึกชื่นชมมาก^๓ และเมื่อเดินทางมาถึงเมืองแวงแซน บาทหลวงเคอแลแซส ซึ่งเป็นบาทหลวงผู้สภารภาพบาทของพระเจ้าหลุยส์ ได้ต้อนรับราชทูตอยู่ จึงนับว่าเป็นเกียรติอย่างยิ่ง^๔ จนกระทั่งเดินทางมาถึงกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ตกเดียวกัน ในครั้งนั้นชาวปารีสได้มุงดูขบวนของคณะราชทูตไทย เพราะว่าเป็นครั้งแรกที่กษัตริย์แห่งบูรพาทิศส่งราชทูตมาเจริญไมตรีกับฝรั่งเศส และในที่สุดก็ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ ซึ่งจัดการต้อนรับพระราชสาสนของสมเด็จพระนารายณ์อย่างใหญ่โต คณะทูตไทยได้เข้าเฝ้าตามธรรมเนียมไทย ซึ่งเป็นที่ประทับใจชาวฝรั่งเศสมาก เพราะถือว่าเป็นการแสดงคารวะอย่าง

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๔ เล่ม ๓๒ หน้า ๑๔๑

เป็นถ้อยแถลงของออกพระวิสุทธรุณทร ที่เมืองอาราสวาสมเด็จพระนารายณ์ไม่ได้ส่งมาเพื่อจำเพาะท่าไมตรีกาขายเท่านั้น แต่มีพระราชประสงค์ที่สำคัญอีกก็กอบำพองพระเกียรติศักดิ์เกียรติคุณของพระเจ้าหลุยส์

๒. เคอ ชัววีย์ ล.ค. หน้า ๔๕๐

* ดูรายละเอียด การเดินทางของคณะราชทูตชุดนี้ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๗, ๕๘, ๕๙

และ ๖๐

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๗ เล่ม ๓๑ หน้า ๒๔๒

๔. ล.ค. เล่ม ๓๑ หน้า ๒๔๗ - ๒๔๘

หมื่นปราชวรานุรักษ์ และได้รับคำชมเชยถึงเพียงนี้ ๑

ออกพระวิสุทธรุณทรเป็นคนเกรงศาสนา เมื่อปีผู้คืบพันพงศาสนาก็กล่าวว่า "เป็นเพราะพวกนี้ยังไม่รู้จักศาสนาของเรานั่นเอง" ๒ ด้วยเหตุนี้ออกพระวิสุทธรุณทรจึงไม่พอใจที่จะให้ฝรั่งเศษเข้าไปตั้งหลักแหล่งในเมืองไทย ๓

ขณะที่คณะราชทูตไทยพำนักอยู่ในฝรั่งเศส ก็ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์และพระราชวงศ์ในการสวนพระองครุ่นว่าเป็นเกียรติมาก ในที่สุดราชทูตได้กราบทูลว่าบังคมลาเมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๒๒๕ จึงจัดพิธีในเกียรติยศถวายพระราชสาส์น จากคำกราบบังคมลานั้น ทำให้รู้ความจริงดังที่เคอไรมองศาตกึกไว้ นั่นคือภายหลังที่ราชทูตกลับจากกรุงในแคว้นวันทามจะนั่งเขียนรายงานจนคึกคักทุกคนเพื่อกันล้ม และมีคนหนึ่ง ในคณะทูตได้เรียบเรียงรายงานเป็นคำโคลงกลอนล้วน ๔ เพราะราชทูตได้กราบทูลว่าจะถาวยรายงานสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในฝรั่งเศส เพื่อว่าสมเด็จพระนารายณ์จะได้ทรงทราบและคงจะทำเป็นสำเนาส่งให้กษัตริย์ประเทศใกล้เคียง เพื่อให้รู้ถึงกฎฎาภิธานของพระเจ้าหลุยส์ และรายงานนี้จะกองเก็บไว้ในถาวรสถานเพื่อเป็นสักขีพยานให้คนไทยรุ่นต่อไปได้ทราบถึงพระราชไมตรีนี้ ๕

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๕ เล่ม ๓๓ หน้า ๔๔

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๖ เล่ม ๓๓ หน้า ๒๕๔ - ๒๕๕

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๐๔ เป็นคำบอกเล่าของบาทหลวงคาร์วาร์ต จึงเล่าให้อุปทูตเซเบเรตฟัง

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๙ เล่ม ๓๑ หน้า ๒๒๒ - ๒๒๓ อาจจะมีลักษณะเป็นทำนองนิราศ แต่หาเสียความที่ใดก็หาออกมาถึงปัจจุบันนี้

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๖ เล่ม ๓๓ หน้า ๕๙ - ๑๐๔ สุนทรพจนกราบบังคมลาของออกพระวิสุทธรุณทรนี้ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางต่างขอคัดสำเนาไว้ในใบชาขวานนี้ก็กระจาย ไฉนเสียงดังแต่ผู้ถึงคนเชื้อใจสรรเสริญสติปัญญา ความคิดของราชทูตสยามโดยทั่วกัน และลาดูแบร์ ได้จารึกสุนทรพจนอันไพเราะนี้ว่าทำให้เห็นว่าคนไทยเป็นนักพูดที่ดี (ลาดูแบร์ ล.ค. ฉบับสมบูรณ์ เล่ม ๑ หน้า ๒๗๑)

คณะราชทูตชุดนี้ได้ออกเรือเสด็จไปแกประเทศไทยมาก* โดยเฉพาะออกพระวิสุทธิ-
สุนทรนั้นเป็นที่สรรเสริญว่า เฉลียวฉลาด เมื่อจะทำการสิ่งใดก็ทำได้โดยรอบคอบ นึกถึงทางได้
ทางเสียก่อนทุกครั้ง เป็นคนใจเป็นก๊อตรง จึงเป็นที่นับถือยิ่งกว่าราชทูตแดนไกลอื่น ๆ ๑ แม่แต่
พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ เสด็จออกพระวิสุทธิสุนทร เป็นผู้พิมพ์อักษรคดี ทำหน้าที่เรียบเรียงเป็นคำพ้อพระทัย
ของพระองค์มาก** และจากคำยืนยันของเดอวิเซ (Devizo)*** ว่ารู้เรื่องราวเกี่ยวกับ
ท่านราชทูตจากมองซิเออร์สตอร์ฟ พนักงานประจำตัวราชทูต จากบรรดาผู้เฝ้ารับสั่งเดินทางไป
เยี่ยมเยือนราชทูต และจากที่เดอวิเซได้ค้นคว้าตนเองโดยไม่ได้ต่อเติม ไม่เช่นนั้นแล้วไม่
กลาหมอบรายงานของคนที่ให้แกราชทูต ๒

แม้ว่าจะมีผู้สรรเสริญออกพระวิสุทธิสุนทร แต่เซเบเรตกล่าวว่ราชทูตผู้ประพฤติน
ตามสมเด็จพระนารายณ์ คือถ้าสมเด็จพระนารายณ์ชอบชาวฝรั่งเศสก็แสดงตนว่าชอบคอยช่วยเหลือ
ถ้าสมเด็จพระนารายณ์ไม่ชอบฝรั่งเศส ก็คงแสดงตนว่าไม่ชอบด้วย ๓ ทั้งตรงกันข้ามกับคำกล่าวของ
เดอ วิเซ ที่ว่าราชทูตไทยไม่ใช่คนสอพลอจะชมเชยแต่ที่เห็นจริง และฉลาดที่จะหยิบยกขึ้นมาชม ๔

* ดูจากบันทึกของชาวฝรั่งเศสร่วมสมัย มีหนังสือพิมพ์ แมกือ กาลัง (Mercure
Galant) ลงข่าวราชทูตไทยนี้ด้วยและมีจดหมายของชาวฝรั่งเศสที่เล่าเรื่องการติดต่อกันระหว่าง
ประเทศไทยกับฝรั่งเศส และมีการกล่าวขวัญถึงเครื่องราชบรรณาการ

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๗ เล่ม ๓๑ หน้า ๒๒๘

** ดูพระราชสาส์นที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ให้ เดอ ลาลูแบร์ อัครราชทูตมาถวายพระนารายณ์

*** เป็นผู้เขียนรายงานความเป็นไปของราชทูตไทย ขณะที่พักอยู่ในฝรั่งเศส ลงใน
หนังสือพิมพ์ แมกือ กาลัง แต่เรื่องเกี่ยวกับออกพระวิสุทธิสุนทรไปฝรั่งเศสนี้ หลักฐานทางฝ่ายไทย
คือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาได้กล่าวถึงเพียงเรื่องราชทูตแสดงวิชาไสยศาสตร์
เครื่องกลางของคลังจนพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ เสด็จมาถึงวิเศษ จนใครได้ฟังก็พิศวงไว้ จึงพระราชนาง
ข้าหลวงให้เป็นภรรยาราชทูตคนหนึ่ง..จนมีบุตรชายคนหนึ่ง" แต่หลักฐานที่สำคัญคือบันทึกส่วนตัวของ
ออกพระวิสุทธิสุนทร ปัจจุบันนี้เป็นสมบัติของสำนักงานใหญ่ Mission Entrangeres, Rue du
Bac in Paris ยังไม่ได้ตีพิมพ์

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๕ เล่ม ๓๓ หน้า ๑๓๕ - ๑๔๑

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๑๔๖

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔ เล่ม ๓๓ หน้า ๑๓๔

ที่เป็นดังนี้ก็เพราะว่าเซเบเรตไม่ชอบออกพระวิสุทธรสุนทรที่รัฐฝรั่งเศส และได้แสดงปฏิกิริยาไม่
เต็มใจให้ฝรั่งเศสไปอยู่เมืองไทย และยังขัดผลประโยชน์ของฝรั่งเศส ที่ออกมิดเกี่ยวกับเรื่อง
อนุสัญญาทางการค้าฉบับเดอโชมองต์ ดังนี้คือ

"ที่ได้รับเลือกให้มาเป็นราชทูตในคราวนี้เมื่ออำนาจที่จะจัดการแก้ไขสิ่งทั้งปวง อันไม่ผิด
แก่มโนธรรมนิยมของประเทศสยามได้ แต่ในเรื่องนี้เมื่อ มงซิเออร์เดอโชมองต์ได้ขอรับรองอย่างใด
สำหรับความสะดวกแก่การค้าขาย และขออย่างอื่นนอกจากสิ่งที่เกี่ยวกับการค้าขายนั้น พระเจ้ากรุง
สยามก็ได้พระราชทานตามความประสงค์ของมงซิเออร์เดอโชมองต์ทุกอย่างแล้ว อนึ่งมงซิเออร์
เดอโชมองต์นั้นก็รับตำแหน่งเป็นราชทูต และเป็นธรรมเนียมในประเทศยุโรปอยู่ ว่าเมื่อการสิ่งใด
เป็นเรื่องที่ตกลงกันแล้ว เรื่องนั้นก็ต้องเป็นอันตกลงตามนั้นต่อไป เพราะฉะนั้นที่จะมาพูดว่าบริษัทไม่ได้
รับสิ่งที่พอใจหรือที่หวังว่าจะได้นั้น เป็นการไม่ควร และถ้าเรื่องต่าง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่ไม่พอใจแล้ว
มงซิเออร์เดอโชมองต์ก็ไม่ควรจะตกลงตามนั้น เพราะมงซิเออร์เดอโชมองต์ต้องการอย่างใดก็ได้
ตามความประสงค์ทุกอย่างแล้ว

ถ้าแม้วาราชทูตสยามได้รับหน้าที่แทนมงซิเออร์เดอโชมองต์แล้ว ถ้าสิ่งใดไม่เป็นที่พอใจ
ราชทูตสยามก็คงจะไม่ยอมและคงจะได้นำความกราบทูลพระเจ้ากรุงสยามเพื่อให้ทรงแก้ไขจนกว่าจะ
พอใจต่อไป ถ้ามงซิเออร์เดอโชมองต์ได้ทำอย่างว่านี้แล้วก็จะ เป็นการสมควรและสะดวกอย่างยิ่ง
แต่ในเวลานี้ สิ่งทีพระเจ้ากรุงสยามได้โปรดกรุณาพระราชทานจนถึงกับตกลงเซ็นหนังสือสัญญากันเช่นนี้
แล้ว เป็นการหมิ่นอำนาจของราชทูตสยามที่จะแก้ไขได้ แต่ถึงหากว่าราชทูตสยามจะมีอำนาจที่จะ
แก้ไขได้ ราชทูตสยามก็ไม่ยอมจะแก้ไข เพราะเหตุว่าถ้าราชทูตสยามทำเช่นนั้นแล้วคนทั้งหลายก็จะ
เข้าใจเสียว่าการที่ราชทูตสยามทำเช่นนั้น ก็เพราะเหตุที่ได้มาขโมยเงินจากบริษัท แต่การที่ราชทูตสยาม
ได้ขโมยเงินจากบริษัทนั้นก็โดยบริษัทรับจะให้ขโมยเอง"

จากหนังสือของออกพระวิสุทธรสุนทรฉบับนี้ และเรื่องราวเกี่ยวกับตัวท่านหมื่นบันทึกไวย่วน
แต่สะท้อนให้เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของนักการทูตที่ดี คือฉลาดรอบคอบ รอบรู้ ข้างเจรจา แต่
ขณะเดียวกันก็รักษามโนธรรมของประเทศสยามไว้ด้วย

คณะราษฎรไทยแล่นเรือออกจากเมืองเบรสต์ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๓๐* เมื่อเดินทางมาถึงแหลมกู๊ดโฮป ออกพระวิสุทธิสุนทรได้แสดงมารยาทอันดี โดยเขียนจดหมายถึง มาควิส เคอแวงเล เสนาบดีของพระเจ้าหลุยส์ มงธิเออร์ เคอ ลานยี ผู้อำนวยการบริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศส และบาทหลวงเคอลาแซส หัวหน้าบาทหลวงนิกายเบรุต ขอบคอบที่ต้อนรับคณะราษฎรไทย ซึ่งได้รับความสุขความสบายขณะที่พำนักอยู่ในฝรั่งเศส และขอให้ภวคณันท์นักเรียนไทยให้เล่าเรียนเพื่อจะได้นำความรู้กลับมาเมืองไทย °

คณะราษฎรเดินทางมาถึงปากน้ำเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๐ และพักรออยู่เพื่อให้กษัตริย์ทรงอนุญาตให้เข้าเฝ้าเมื่อได้รับพระบรมราชานุญาต จึงได้เดินทางเข้าเฝ้าและได้พบกับพลคอนนุคคัลทั้งสองได้ปรึกษาราชการกัน แล้วจึงนำคณะราษฎรไทยทั้งหมดเข้าเฝ้า สมเด็จพระนารายณ์ทรงปลาบปลื้มพระทัยเป็นอย่างยิ่ง รับสั่งให้ออกพระวิสุทธิสุนทรอ่านรายงานถวาย ส่วนอุปทูตและตรีทูตนั้นโปรดให้ทำหน้าที่รับรองคณะราษฎรฝรั่งเศสชุดที่สอง ๒ ซึ่งเดินทางมาพร้อมกับคณะราษฎรไทย

* นับตั้งแต่คณะราษฎรไทยขึ้นบกที่เมืองเบรสต์เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๕ รวมเวลาที่คณะราษฎรพำนักอยู่ในฝรั่งเศสเป็นเวลา ๔ เดือน ๑๓ วัน ดังนั้นตามที่พระราชพงศาวดารกรุงเก่ากล่าวว่าเจ้าพระยาโกษาปานพำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศสนานถึง ๓ ปี และพระเจ้าหลุยส์ทรงพระราชทานหมั้นสาวชาวฝรั่งเศสเป็นภรรยาจนมีบุตรขึ้นนั้น จึงเป็นไปไม่ได้

° ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๐ เล่ม ๓๓ หน้า ๑๕๑ - ๑๗๕ จดหมายเหตุฉบับที่ ๑ และ ๒ ค้นร่างเดิมที่ทหารราษฎรเขียนเป็นภาษาไทย ปัจจุบันเก็บไว้ที่ห้องสมุดของกระทรวงประเทศราชแห่งฝรั่งเศส ยอร์จ เอ. เคส ไปคัดลอกจากต้นฉบับเดิมมาไว้ที่หอพระสมุดกรุงเทพ

** เจษฎาจารย์ อีแลร์ เขียนไว้ว่า " แต่พอราษฎรสยามแลเห็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ก็กราบลงกับพื้นดินตามธรรมเนียมไทย " (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๐ เล่ม ๓๓ หน้า ๑๗๖-๑๗๗) ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะตามธรรมเนียมไทยนั้น บุคคลที่ได้รับการพดิ่งกมกราบลงกับพื้นดินมีเพียงพระมหากษัตริย์เท่านั้น อีกประการหนึ่งในขณะนั้นราษฎรมียศเป็นออกพระวิสุทธิสุนทร พลคอน (เจ้าพระยาวิชาเยนทร์) มียศเป็นออกพระฤทธิกาแหง จึงเท่ากันและราษฎรพึงกมลจากการทำหน้าที่อันมีเกียรติ จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะยกบองพลคอนถึงเพียงนั้น แต่ที่เจษฎาจารย์ อีแลร์ เขียนเช่นนั้นเพราะอาศัยหลักฐานของบาทหลวงตาซารด์ ซึ่งยกบองพลคอนอย่างเลิกลอยนึกความจริง

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๐ เล่ม ๓๓ หน้า ๑๗๕ - ๑๗๘

ค. ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างปี ๒๒๒๕ - ๒๒๓๑ เมื่อคณะราชทูตไทยทูลลา

กลับ พระเจ้าหลุยส์โปรดให้ส่งคณะราชทูตฝรั่งเศสมาเมืองไทยด้วย โดยมีคนสำคัญ คือ

๑. มงรีเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ (M. de la Loubere) * เป็นราชทูต ลาลูแบร์นั้น

เป็นผู้ที่มีความสามารถในทางแต่งโคลงกลอน ชำนาญวิชาคำนวณและภาษาต่าง ๆ แขนี่สลับของลาลูแบร์
เป็นคนเห็นแก่ตัว หึงเจ้าโทโส คอติงเอาแต่ใจตัว ถือระเบียบจัด เมื่อพิจารณานิสัยของลาลูแบร์
แล้วไม่เหมาะสมกับตำแหน่งราชทูต หน้าที่ของลาลูแบร์คือเจรจาเรื่องการเมือง จัดการเกี่ยวกับ
เรื่องศาสนา *

๒. มงรีเออร์ เซเบเรต์ (Coboret) ** เป็นอุปทูต มีนิสัยสุภาพอ่อนโยน ชอบ
อะลุ้มอล่วย ปิศาปิฎกกาเฉียบแหลม ไม่ยอมให้ใครหลอกได้เลย ทั้งเป็นคนรู้จักยอนหนักยอนเบา เป็น
คนตรงและยุติธรรม เอาใจใส่ในการทำงาน เซเบเรต์มีหน้าที่เจรจาเรื่องการค้าและตรวจตราสถานี
การค้าของฝรั่งเศสในแถบอินเดีย เพื่อจัดการให้การค้าเจริญแพร่หลายออกไป ๒

๓. มงรีเออร์ เดฟาร์จ (Desfargos) เป็นนายทหารที่เคยออกศึกมีความกล้าหาญ
แต่ขาดไหวพริบ ไม่ฉลาดคนไม่เป็น 'ใจแคบ โทโสร้าย ใจโลเล ไม่จริงใจต่อใครและระแวงผู้อื่น
เป็นคนโหด หน้าที่ของเดฟาร์จ คือเป็นจอมพลผู้บังคับการค่าย และกองทัพบกของกษัตริย์ไทย ๓

* ลาลูแบร์ เป็นบุตรผู้พิพากษาเมืองตูร์ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๕ มีชื่อเสียงเป็นคนเจ้าชู้
เคยไปรับราชการเป็นเลขานุการราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศสวีเดนและเบอร์ลิน หลังจากได้รับหน้าที่เป็น
ราชทูตมาเมืองไทยแล้ว ยังไปราชการที่สเปนและปอร์ตุเกส

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๙๐ - ๙๑

** เซเบเรต์ เป็นบุตรของเจ้าพนักงานกระทรวงทหารเรือ เกิดที่ปารีส เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๐
ได้รับราชการและทำการค้า ในตำแหน่งเลขานุการของเจ้าเมืองฝ่ายเกาะต่าง ๆ ของฝรั่งเศสในทวีป
อเมริกา ภายหลังเป็นเสมียนบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียตะวันตก เมื่อกลับจากเมืองไทยได้รับตำแหน่ง
เบเนราลคอมมิชชันเนอร์ และได้เป็นผู้จัดการเรื่องการค้าขายของบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดีย
(ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ เชิงบรรณที่ ๒ หน้า ๙๐-๙๑)

๒. ด. หน้า ๙๒

๓. ด. หน้า ๙๓

๔. บาทหลวงคาซารด เป็นผู้ถือหนังสือพิเศษส่วนตัวของฟอลคอน ไปยังมอริเออร์ เดอ แซงเต เสนาบดีฝรั่งเศส และได้รับคำสั่งพิเศษกลับมามอบให้ฟอลคอน * คาซารดผู้นี้ จึงเปรียบเสมือนทูตพิเศษของฟอลคอน ที่ทำให้ฟอลคอนสามารถติดต่อกับฝรั่งเศสเป็นการส่วนตัว นับว่าบาทหลวงคาซารดเป็นหัวใจของคณะทูตชุดนี้ *

จุดมุ่งหมายของฝรั่งเศสในการส่งทูตมาครั้งนี้ เนื่องจากความล้มเหลวในการเจรจา เรื่องศาสนาและการค้าของเดอโซมงต์ เพราะฝรั่งเศสไม่พอใจอนุสัญญาทางการค้า และไม่แน่ใจ ว่าการที่ไทยยอมให้ฝรั่งเศสผูกขาดการค้าในกึ่งกลางนั้น ฝรั่งเศสไม่ทราบว่าจะต้องทำอะไร เป็นการตอบแทน ซึ่งไทยอาจจะเรียกร้องผลตอบแทนที่ฝรั่งเศสไม่อาจปฏิบัติตามได้ นอกจากนั้น การที่เดอโซมงต์รับเมืองสงขลา โดยไม่คำนึงถึงเมืองอื่นที่มีจุดยุทธศาสตร์ดีกว่า ดังนั้นราชทูตคณะนี้ จึงได้รับคำสั่งให้เจรจาทำสัญญาการค้าใหม่กับไทยอีกฉบับหนึ่ง ** มีคำสั่งที่มอบให้เกเดฟาซคือ บังคับบัญชากองทหาร ให้ระเบียบ ถ้าไทยยังไม่มอบบางกอกและมะริด ให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว ไม่ให้กอง ทหารชนบทอาสาสมัครพระนารายณ์ไม่ปฏิบัติตามสัญญา ให้เกเดฟาซคุมกองทหาร เข้าตีบางกอกให้ได้ เมื่อยึดเมืองบางกอกไว้แล้วก็ให้ตีเมืองมะริดต่อไปโดยเร็ว และจัดแบ่งทหารพอที่จะรักษาเมืองไว้ได้ พร้อมทั้งจัดเสบียงอาหารให้พอถึง ๑๔ เดือน และให้รับทำป้อมค่ายเพื่อป้องกันไม่ให้ไทยและฮอลันดา มาตีเอาคืนไปได้ ถ้าสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ทำสัจจะสาบาน จะสาบานอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากว่า "จะไม่คิดช่วยหรืออุดหนุนข้าศึกศัตรูของพระเจ้ากรุงสยาม แต่จะได้อุปการะหรือทำการฉลองพระเดช พระคุณพระเจ้ากรุงสยามทุกประการ" และถ้าหากว่าพระเจ้ากรุงสยามมีพระราชประสงค์จะขอทหาร เพื่อไปรักษาพระองค์ ก็อนุญาตให้เกเดฟาซจูงคนจากกองทหารได้ แต่ต้องระวังอย่าให้กำลังสำหรับ ที่จะรักษาเมืองมะริดและบางกอกน้อยเกินกว่าสมควร และอนุญาตให้จัดนายทหารทั้งบกทั้งเรือสำหรับ ให้ไปฝึกหัดทหารเรือและทหารบกของพระเจ้ากรุงสยาม กองทหารของคำสั่งนี้ได้แสดงพระราชประสงค์ ของพระเจ้าหลุยส์ไว้อย่างชัดเจน คือ

* ก. หน้า ๔๖

* เพราะว่าทูตชุดนี้ไม่ใช่ทูตที่มากับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ แต่มาเพื่อเจรจา ทางการเมือง การค้า และศาสนาไปพร้อม ๆ กัน

** คืออนุสัญญาทางการค้าฉบับเดเบเรต์ ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องความสัมพันธ์ทาง การค้า

ขอให้องค์เออร์เคเฟซจำไว้ว่าในเรื่องนี้ ถ้าจะให้การทั้งปวงสำเร็จไปตามพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแล้วก็ต้องตั้งการค้ำขายให้เป็นหลักเสียก่อน จึงจะทำการอื่นได้ เพราะฉะนั้นถ้าองคิเออร์เคเฟซจะต้องการฉลองพระเดชพระคุณพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแล้ว ก็ขอให้องค์เออร์เคเฟซช่วยป้องกันและอุดหนุนหัวหนาบริษัททุกอย่าง แล้วแต่หัวหนาบริษัทจะขอรองให้ช่วยอย่างไร เพราะหัวหน้าของบริษัทได้รับคำสั่งให้ไปตั้งห้างในที่สำคัญในเมืองไทย ทั้งเป็นแห่งที่องคิเออร์เคเฟซจะต้องไปประจำรักษาอยู่แล้ว การที่ได้คิดไว้ในคราวนี้ได้เอาการค้ำขายเป็นหลัก และการทั้งปวงทั้งปวงจะเป็นการสำเร็จตามพระราชดำริของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ด้วยการค้ำขายได้ตั้งหลักฐานแล้วก็จริงอยู่ แต่องคิเออร์เคเฟซก็ควรจะทราบไว้ว่า ข้อสำคัญที่ทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ทรงพระราชดำริจะให้ชาวฝรั่งเศสไปอยู่โดยมั่นคงถาวรในเมืองไทยนั้น ก็เพราะมีพระราชประสงค์จะให้ศาสนาได้แพร่หลายเจริญยิ่งขึ้นไปด้วย

เมื่อพระเจ้าหลุยส์ไม่สามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจของสมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนาได้เมื่อพิจารณาจากคำสั่งนี้ จึงเห็นได้ว่าชาวฝรั่งเศสได้วางแผนที่จะใช้กำลังกับไทย เพื่อให้พระราชประสงค์ของพระเจ้าหลุยส์ คือให้คริสต์ศาสนาแพร่หลายไปทั่วในทิศตะวันออก และให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ได้ทำการค้ำขายไปด้วย

คำสั่งที่ ลาลูแบร์ และเรเบเรต์ ได้รับ ก็มีลักษณะคล้ายกับของเคเฟซ และคณะราชทูตก็ได้ปรึกษากันเพิ่มเติม คือ

๑. เวลาที่ขอบางกอกจากไทยนั้น ควรจะขอมะริคพร้อมกันคราวเดียว เพราะถ้าขอทีละครั้งจะกลายเป็นว่าความต้องการของฝรั่งเศสไม่มีที่สิ้นสุด
 ๒. ยืนยันจะไม่เปลี่ยนถ้อยคำที่จะให้กองทหารกระทำสัตย์สาบานต่อพระเจ้ากรุงสยาม
 ๓. เมื่อพูดเรื่องต่าง ๆ นั้น ไม่ควรพูดถึงทหารปืนใหญ่และกระสุนลูกแตก โดยมีเหตุผลว่าพระเจ้าหลุยส์โปรดให้นำกลับ และถ้าคนไทยรู้จักใช้อาวุธชนิดนี้ ก็ไม่เป็นประโยชน์ต่อฝรั่งเศส^๒
- ดังนั้น เมื่อเรือทอดสมอที่สันดอนปากน้ำ คณะราชทูตจึงส่งบาทหลวงคาซาร์ดี เดินทางมาตกลงกับพ่อค้าคนกลางที่นั่น เกี่ยวกับแบบแผน ขนบธรรมเนียมเวลาเข้าเฝ้า และเสนอให้พ่อค้าคนยกเมืองบางกอกและมะริคให้แก่ฝรั่งเศสโดยใหญ่สำเร็จราชการและบัญชาการทหารทั้งสองเมืองต้อง

^๑ ด. หนา ๙๕ - ๙๘

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘๖ เล่ม ๒๔ หนา ๑๒๐ - ๑๒๒

เป็นชาวฝรั่งเศส และให้ทหารฝรั่งเศส จำนวน ๖๐ คน ไปเป็นทหารรักษาพระองค์^๑ ราชทูตได้เป็นคำขาด โดยไม่ให้ทหารชั้นบกจนกว่าจะได้รับคำตอบให้เป็นพอใจ^๒

การเจรจาระหว่างไทย ทั้งฟอลคอนเป็นผู้แทนพระองค์กับฝรั่งเศส เกี่ยวกับเรื่องที่จะให้ทหารฝรั่งเศสมาประจำที่บางกอกและมะริดนั้น เป็นไปด้วยความยากลำบาก ทั้งนี้เพราะฝรั่งเศสยืนยันที่จะให้เป็นไปตามคำขาด แต่ฟอลคอนก็ได้ฉวยโอกาสที่จะเข้าครอบครองกำลังทหารของฝรั่งเศส โดยรับจะจัดการให้เป็นไปตามความต้องการของฝรั่งเศส แต่ราชทูตจะต้องทำสัญญาลับโดยมีสาระสำคัญให้ฟอลคอนเป็นใหญ่และบังคับบัญชาทหารฝรั่งเศสที่ป้อมบางกอกและมะริดได้แต่เพียงผู้เดียว^{*}

ในที่สุดราชทูตจำเป็นต้องทำสัญญาลับกับฟอลคอน เนื่องจากไม่มีเสบียงอาหาร และไม่มีกำลังพอที่จะบีบบางกอก เพราะทหารอดโรบมาจากการเดินทาง ทั้งเป็นฤดูน้ำหลากเรือเดินทางขึ้นไปอยู่ยาลำบาก^๓ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ฟอลคอนและราชทูตมีเรื่องขัดแย้งมาตั้งแต่ต้น และเมื่อเวเรต์ได้เล่าเหตุการณ์หลังจากที่ราชทูตเดอโชมองต์กับฝรั่งเศส^๔ จึงทำให้ฝรั่งเศสไม่พอใจท่าทีของไทยโดยเฉพาะฟอลคอน

หลังจากที่ฟอลคอนสามารถเจรจาจนฝรั่งเศสยอมมอบกำลังทหารให้ตนแล้ว ก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดให้ทหารฝรั่งเศสขึ้นพักที่ฝั่งตะวันตกของบางกอก คือป้อมวิชัยประสิทธิ์ ฝรั่งเศสต้องยอมให้ทหารไทยผ่านกอนูตวายเป็นจำนวน ๑๐๐ คน เพื่อแทนทหารที่เสียชีวิตในขณะเดินทางและแทนทหารฝรั่งเศสจำนวน ๑๒๐ คน ซึ่งต้องเดินทางไปมะริดโดยมีมองทรีเออร์ ดู บรูอิง เป็นผู้บังคับบัญชา เซเบเรต์ได้จัดสวัสดิการให้ทหารฝรั่งเศส คือที่นอน โรงพยาบาล โดยมีเครื่องมือเครื่องใช้พร้อม และยังคงคิดจะขอชาวไวโวกถึง ๑๔ เกียน^๕ แต่ขอไม่ได้เพราะได้รับการกีดกันจากฟอลคอน ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ทหารฝรั่งเศสว่าเป็นจะต้องพึ่งพาตน ขณะเดียวกันฟอลคอนได้ดำเนินการโดยเลี้ยงดูเอาอกเอาใจเฉพาะชและ

^๑ เดอแมส ล.ก. หน้า ๑๗๐

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๐๐ - ๑๐๑

^๓ จะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ ๓ เรื่องฟอลคอนมีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสเป็นการส่วนตัว

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๕๖ - ๑๕๘

^๔ ล.ก. หน้า ๑๓๕

^๕ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๗ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๗๔ - ๑๗๖

ทหารฝรั่งเศสเป็นอย่างดี จึงทำให้เคฟาชพอใจถึงกับมอบทหารปืนใหญ่ให้เป็นทหารประจำตัวของพลคอน และพลคอนมีอำนาจลงโทษได้^๑ ซึ่งทำให้ราชทูตไม่พอใจอย่างยิ่ง จึงได้มีการโต้เถียงกัน รวมไปถึง การเจรจาต่อรองเรื่องพิธีการเข้าเฝ้า^{*} ในที่สุดสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ทำพิธีรับราชทูตเช่นเดียวกับ เมื่อครั้งรับเชอวาเลีย เดอ โชมองต์ แต่โปรดให้คณะราชทูตเข้าเฝ้าด้วย** เมื่อเดอลาลูแบร์ถวาย พระราชสาสน์พระองค์ไม่ไดวางใจเห็นพระเศียรเหมือนครั้งเดอโชมองต์ แต่ทรงคำนับ ทั้งนี้เพื่อเลียนแบบ พระเจ้าหลุยส์^๒

สาระสำคัญของพระราชสาสน์ คือพระเจ้าหลุยส์ก็กล่าวชมเชยออกพระวิสุทสุนทร และ กล่าวถึงการส่งบาทหลวงคณะเบญจิก ซึ่งมีความรู้ทางด้านคณิตศาสตร์และดาราศาสตร์มาถวายพระองค์ เพื่อให้ไมตรีของกษัตริย์ทั้งสองคงอยู่สืบไป^๓

เกี่ยวกับเรื่องทหารฝรั่งเศสสนับน้าแปลกที่สมเด็จพระนารายณ์มองไม่เห็นอันตรายจากกอง ทหารฝรั่งเศส แต่ทรงโปรดปรานถึงกับพระราชทานมุง และเลี้ยงอาหารเป็นเวลาถึงหนึ่งเดือน และ เมื่อเคฟาชเข้าเฝ้าก็โปรดให้ยื่นเฝ้า และขณะเดียวกันก็ให้ขุนนางไทยในทึนยืนเฝ้าด้วย^๔ ทั้งนี้ อาจฟังคำแก้หูของพลคอนว่า ทหารนี้จะป้องกันวอลันดา โดยไม่ทรงทราบว่าพลคอนได้รับผลประโยชน์ ส่วนตัวจากกองทหารฝรั่งเศส พลคอนได้ทราบว่าฝรั่งเศสมีปืนใหญ่และกระสุนลูกแตก จึงติดคอขอแต่ ราชทูตปฏิเสธ ดังนั้นพลคอนจึงขโมยมือของสมเด็จพระนารายณ์ โดยกราบทูลเรื่องปืนใหญ่และกระสุนลูกแตก ซึ่งมีอำนาจร้ายแรงมากให้ทรงทราบ ทำให้สมเด็จพระนารายณ์สนพระทัยที่จะทอดพระเนตร แต่ลาดูแบร์ ไม่ยอมโดยอ้างว่าพระเจ้าหลุยส์ให้นำทหารปืนใหญ่และกระสุนลูกแตกกลับไปฝรั่งเศส^๕ ซึ่งความจริงแล้ว

^๑ ก. หนา ๑๑๔

^{*} เพราะไทยถือว่าคณะราชทูตชุดนี้ เป็นเพียงคณะราชทูตพิเศษเท่านั้น

^{**} เดิมนั้นสมเด็จพระนารายณ์ไม่โปรดให้ส่งมราชบาทหลวงเข้าเฝ้าในท้องพระโรง แม้แต่ใน

พระราชมนเทียรก็ไม่โปรดให้ลุกขึ้นนอกจากเวลาเคิน แต่เมื่อทรงทราบว่าพระเจ้าหลุยส์ทรงรับราชทูต ไทยและคณะในท้องพระโรง จึงโปรดให้คณะราชทูตฝรั่งเศสทั้งหมดเข้าเฝ้าในท้องพระโรงด้วย

^๒ เดอ ลาตูแบร์ ล.ค. หนา ๒๕๖

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หนา ๒๓๘ - ๒๔๑

^๔ เดอ ลาตูแบร์ ล.ค. หนา ๒๕๗ ทรงเลียนแบบพระเจ้าหลุยส์ เมื่อคราวที่ออกพระวิสุท-

สุนทรเข้าเฝ้า พระองค์โปรดให้ยืนเฝ้า

^๕ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หนา ๑๕๒

พระราชดำริของพระเจ้าหลุยส์ทรงมุ่งหมายจะให้เอาปืนใหญ่และลูกแตกไว้รักษาป้อมบางกอกและมะริด
ทั้งนี้พิจารณาจากคำสั่งถึงมอริเออร์ ดู ลารี ผู้บังคับบัญชาทหารปืนใหญ่ ให้คุมทหารปืนใหญ่อีกอย่าง
ชัดเจน แต่ไม่ได้กล่าวถึงปืนใหญ่และกระสุนลูกแตก^๑ โดยให้ปิดเป็นความลับ แต่พลคอนได้ทราบ
จากบาทหลวงคาซาร์ต การที่ราชทูตปฏิเสธเช่นนี้จึงทำให้เกิดการโต้เถียงกันอย่างรุนแรง ราชทูตจึง
ให้เดฟาชซ์ เป็นผู้รับผิดชอบ เดฟาชซ์จึงมอบปืนใหญ่หนึ่งกระบอกและกระสุนลูกแตกจำนวนสามลูกให้
แก่ไทย^๒

เมื่อคณะราชทูตเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ที่ลพบุรี ทรงรับสั่งจะรวบเหลือบริษัทยาให้ทำ
การค้ากับเมืองไทย โดยแนะนำให้บริษัทยาเรือขายซึ่งจะทำให้ได้กำไรดี และทรงกล่าวโทษพนักงาน
บริษัทยาว่าเป็นคนไม่ซื่อตรง แล้วตรัสเป็นทำนองว่าควรจะให้พนักงานเหล่านั้นอยู่ในความบังคับบัญชาของ
พลคอน^๓ ในที่สุดเซเบเรตจึงใช้ความสามารถและความอดทนเจรจาจนสามารถทำอนุสัญญาทาง
การค้ากับไทยใหม่* และเดอลาลูแบร์ให้พลคอนกราบทูลว่า การที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงดำริถึง
การค้าขายในภูมิภาคนี้ก็เพราะมีพระราชประสงค์จะให้คริสต์ศาสนาแพร่หลายออกไป แต่พลคอนไม่
กล้ากราบบังคมทูล จึงบ้ายเบี่ยงที่จะเจรจาในเรื่องศาสนา โดยกล่าวโทษสั่งมราชแห่งเมเตโโลโปลิส
(ลาโน) ว่าพูดภาษาไทยไม่ดี ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงฟังคำสอนไม่เข้าใจพระทัย และบาทหลวง
คาซาร์ตเสริมว่าต้องรอให้บาทหลวงเบญจิตเรียนรู้อาษาไทยให้เชี่ยวชาญก่อนจึงจะเริ่มสอนศาสนาได้
ส่วนการประกาศอนุสัญญาทางศาสนานั้น ต้องรอให้พวกเขาเข้าใจก่อน ไม่เช่นนั้นอาจเกิดเหตุการณ์ใหม่**
ขึ้นได้^๔

^๑ ก. หน้า ๑๕๖ - ๑๕๗

^๒ ด. หน้า ๑๕๗ - ๑๕๘ การที่สมเด็จพระนารายณ์มีพระราชประสงค์จะได้อำนาจปืนใหญ่และ
ลูกแตกนั้นมาก เพราะทรงดำริเอาไว้ให้ยิงพวกกบฏที่เมืองปัตตานี

^๓ กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๕ หน้า ๗๖ - ๗๗

* กล่าวมาแล้วในเรื่องความสัมพันธ์ทางการค้า

** หมายถึงว่าราษฎรจะไม่พอใจ แล้วก่อการกบฏขึ้น เช่นเดียวกับกบฏมอญกะสัน เมื่อปี

เมื่อพิจารณาการดำเนินงานของคณะราษฎรชุดนี้ นอกจากเรื่องการค้าแล้วปรากฏว่า ราชการที่ได้รับมอบหมายนั้นไม่สำเร็จ ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลสำคัญในคณะทูตมีนิสัยต่างกันมาก และยังมีบาทหลวงคาซาร์ค ซึ่งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพอลคอน* รวมคณะมากด้วย จึงทำให้คณะราษฎรแตกความสามัคคีและขาดระเบียบวินัย ทั้งยังขาดความไว้วางใจกับพอลคอนผู้มีอิทธิพลในไทยด้วย ที่สำคัญคือ สมเด็จพระนารายณ์และพอลคอนให้ความสนใจและเอาใจใส่กองทหารฝรั่งเศสมากกว่าราษฎร ดังจะเห็นได้จากพระราชโองการ เรื่องให้นายพลเดฟาชควบคุมทหารตามกฎข้อบังคับ

พระราชโองการของพระเจ้ากรุงสยามดำรัสสั่งให้ท่าน กาวนา เบเนราล คือมองทีเออร์ เดฟาช ควบคุมการทั้งปวงในที่พักกองทหารที่บางกอกทั้งฝั่งตะวันออกตะวันตก ตามข้อความที่จะกล่าวต่อไป

ข้อ ๑ ให้บังคับบัญชาปกครองกองทหารตามข้อบังคับของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และให้ฝึกหัดกองทหารฝรั่งเศส เพื่อให้เป็นระเบียบเดียวกัน เพราะฉะนั้นให้เป็นหน้าที่ของนายพันตรีที่จะฝึกหัดคนไทย และชาวประเทศอื่นซึ่งเป็นทหารของพระเจ้ากรุงสยามโดยเฉพาะ เพื่อให้ทหารเหล่านั้นได้รับความฝึกหัดเป็นระเบียบเดียวกันหมด

ข้อ ๒ ข้อบังคับซึ่งเราได้ตั้งไว้สำหรับกองทหาร ๒ กอง เมื่อวันที่ ๗ เดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๖๘๖ (พ.ศ. ๒๒๒๙) นั้น ให้กองทหารปฏิบัติตามข้อบังคับนั้นจนกว่าจะทำการ เพราะเป็นการสมควรสำหรับเกียรติยศของพระเจ้า และเป็นการสมควรแก่ราชการของพระเจ้ากรุงสยามด้วย

ข้อ ๓ ห้ามมิให้ท่านกาวนา เบเนราล ได้ออกจากป้อมโดยมิได้รับพระราชานุญาตเป็นอันขาด ถ้าท่านกาวนา เบเนราลไม่อยู่ก็ห้ามมิให้ผู้บังคับกองทหารออกจากป้อมด้วยเช่นกัน

ข้อ ๔ ให้ท่านกาวนา เบเนราล สั่งนายพันตรีและนายทหารอื่น ๆ ให้ระวังมิให้พลทหารเจ็บป่วยลงไปได้ และให้บรรดานายทหารปฏิบัติตามข้อความที่จะกล่าวต่อไป คือห้ามมิให้รับประทานน้ำในลำแม่น้ำ แต่ให้ดื่มน้ำในลำคูใหญ่ ๆ ซึ่งจะได้หาเตรียมไว้ให้ ให้โคลนและดินนอนเสียก่อนจึงให้รับประทานได้ และในเวลาเช้า ๆ ทุก ๆ วันให้จ่ายพลทหารไปดื่มน้ำในลำคูเล็ก ๆ ไว้ให้พอตามท้อง

* ราษฎรทั้งสองได้แจ้งเรื่องอนาถาของบาทหลวงคาซาร์ค ขอบยาเหตพวกตนแก่คณะไปจากราษฎร แต่ขอให้ช่วยกันป้องกันรักษาเกียรติยศและประโยชน์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แต่บาทหลวงคาซาร์คได้ตอบราษฎรว่า เมื่อกองทหารฝรั่งเศสได้เข้ามาอยู่ในบางกอกแล้ว ก็เป็นอันว่าหมดฐานะของตน และคงเดินต่อไป บาทหลวงคาซาร์ค มีนายเพียงคนเดียวเท่านั้น ผู้ที่เป็นนายนั้นคือพอลคอน (ศิลปินกร, กรมประจวบพิงศาการภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๑๖ - ๑๑๘)

พลทหารทุก ๆ หอง แต่ในการตักน้ำนั้นจะไว้วางใจแก่พลทหารนักไม่ได้ เพราะโดยมากพวกพลทหารมักเป็นคนที่ไม่สะอาด และถ้าไม่ระวังในเรื่องน้ำรับประทานแล้ว ไม่ช้าก็จะได้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เพราะในเวลาน้ำท่วม น้ำโคลนไหลมาจากเหนือพาดังต่าง ๆ ซึ่งอยู่ตามพนดิมมาคียบ จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องระวังเสียก่อนจึงจะรับประทานน้ำนั้นได้ ขาวสารที่จะหุงให้พลทหารรับประทานนั้นต้องใช้ข้าวใหม่ที่ดี และต้องเอาน้ำล้างเสียก่อน ๓ หรือ ๔ วัน จึงจะหุงได้ มิฉะนั้นจะเกิดความเจ็บไข้ขึ้น

สุราที่จะให้พลทหารรับประทานนั้น ต้องต้มกับน้ำตาลบางเล็กน้อย และให้เก็บรักษาไว้ในตุ่มหรือในถังเสียก่อนจึงให้รับประทาน เพราะสุรานั้นบูเน่มาก จะทำให้พลทหารไม่สบาย

ให้นายทหารบังคับพลทหารให้อาบน้ำในเวลาเช้าทุกวัน และให้อาบน้ำในที่กำบังซึ่งมีเสาปักล้อมรอบ เพื่อป้องกันมิให้ศัตรูร้ายทำอันตรายแก่พลทหารได้

ถ้าพลทหารเกิดป่วยเป็นไข้ลงเมื่อใด ห้ามมิให้รับประทานเนื้อโคหรือเนื้อสัตว์อย่างใด ๆ ที่มันมาก

ให้นายทหารคอยห้ามมิให้ผู้หญิงใดนอนกลางแจ้งหรือนอนกับพนักเป็นอันขาด เพราะการนอนกลางแจ้งและนอนกับพนักนั้น กระทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ

ให้นายพันตรีคอยดูแลบังคับ ให้บรรดานายทหารได้ปฏิบัติตามข้อความที่ว่ามานี้ และให้บรรดานายทหารเป็นธุระให้พลทหารได้ปฏิบัติตามข้อความที่ว่ามานี้ และให้บรรดานายทหารเป็นธุระให้พลทหารได้ปฏิบัติตามข้อบังคับนี้จนทุกประการ

ข้อ ๕ อนึ่ง ไม่เคยมีเลยที่จะมีชาวยุโรปอยู่ในค่ายนี้มากนัก เพราะฉะนั้นเสบียงอาหารและของสำหรับพลทหารจะใช้สอยจึงอึดอัดหายาก แต่เพื่อให้พลทหารได้เลี้ยงชีวิตได้เท่าอัตราเงินเดือนที่ได้รับอยู่นั้น ก็ให้เจ้าพนักงานอินเตนเดนตจัดตั้งคนหรือตรงและที่ไว้ใจได้ ๒ คน สำหรับเป็นหัวหน้าของกองทหารคน ๑ ให้ผู้อย่าง ๑ อีกคน ๑ ให้ประจำอยู่อีกฝั่ง ๑ หัวหน้ากองทหารนั้นจะได้คอยตรวจตราให้ทราบได้แน่ว่า ทหารคน ๑ จะต้องกินอยู่วัน ๑ มากน้อยเท่าไร เมื่อได้ทราบเป็นแน่นอนแล้วจะได้กะกำหนดราคาของต่าง ๆ ตามราคาของพื้นเมือง เพื่อราษฎรพลเมืองจะได้ไม่ต้องเดือดร้อน และพลทหารจะได้ไม่ต้องรับความลำบากที่จะต้องไปเที่ยวหาซื้อของสำหรับมาเลี้ยงชีพ แต่เพื่อให้การหาเสบียงอาหารให้กองทหารได้เป็นการสะดวก เราจึงได้ส่งพนักงานคลังเมืองสน (บุรี) (Ton) และเมืองนันท (บุรี) (Non) ให้จัดหาเสบียงอาหารไว้ และให้เอาเงินของพระเจ้ากรุงสยามให้ไปก่อน และให้จัดหาของทุก ๆ อย่างที่จำเป็นสำหรับเลี้ยงดูกองทหารต่อไปด้วย เมืองสนบุรีนั้นอยู่ข้างฝั่ง

ตะวันตก และเมืองนนทบุรีนั้นอยู่ข้างฝั่งตะวันออก

ถ้าเมื่อนายทหารกิติ พลทหารกิติ จะต้องการสิ่งใดก็ให้นายพันตรีบอกกับออกหมื่นบุญชาบาล (Omun Bacha Ban) ออกหลวงศรีสุราช (Oluan Sisurat) และออกหมื่นนทรราชธานี (Omun Nonrayatany) ให้จัดการหาได้ตามประสงค์ การเรื่องนี้ให้เจ้าพนักงานอินเตนเคนต์ ได้เป็นธุระตรวจตราดูแล ให้คนทั้งหลายได้รับประทานของตามທີ່สมควร เพราะการที่เป็นธุระจนเป็นที่พอใจของคนทั่วไปนั้น เป็นสิ่งที่พระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าพอพระทัยยิ่งนัก

ในที่สุดเราหวังใจว่า ท่านกาวนา เบเนราล คงจะได้สั่งให้บรรดานายทหารและพลทหาร รักษาชื่อเสียงของประเทศให้รุ่งเรืองให้คงมีชื่อเสียงดังต่อไป กล่าวคือให้นายทหารและพลทหารประพฤติตัวอย่าให้คนไทยหรือคนต่างชาติต่างภาษาติเตียนได้ แต่คงจะได้ประพฤติตัวให้ได้รับความชมเชยสรรเสริญจากคนไทยและคนต่างภาษาทุกเมื่อ ข้าพเจ้าเชื่อใจว่าท่านกาวนา เบเนราลคงจะจัดการให้ได้ปฏิบัติตามคำสั่งนี้ ให้สมเด็จพระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ จงทุกประการ

เขียนที่บางกอก ณ วันที่ ๒๑ ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๘๓ (พ.ศ. ๒๒๓๐) ๑

(เซ็น) ซี ฟอลคอน

สมเด็จพระนารายณ์วิคกเรื่องความขัดแย้งระหว่างฟอลคอนกับราชทูต จะทำให้พระราชไมตรีระหว่างประเทศทั้งสองเสื่อมลง จึงได้โปรดให้นายหลวงคาสารด์เป็นราชทูตพิเศษ (Envoy Extraordinary) อัญเชิญพระราชสาสน์และเครื่องบรรณาการไปฝรั่งเศส การที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงเลือกนายหลวงคาสารด์เป็นราชทูต ซึ่งเป็นเรื่องพิเศษผิดปกติ ๒ ทั้งนี้คงเนื่องจากเป็นคนฉลาดมีไหวพริบ และสมเด็จพระนารายณ์ไว้วางพระราชหฤทัยในฐานะที่เป็นคนสนิทของฟอลคอน พอที่จะกล่าวโทษถึงความประพฤติของคณะราชทูตเคอลาลูแบร์ ว่าพยายามขัดขวางความมุ่งหมายอันดีของพระองค์และเสนาบดี (ฟอลคอน) ๓ เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือคาสารด์เป็นนักบวชคณะเบญจิต ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ทรงโปรดปราน การเจรจาเพื่อรักษาราชไมตรีนี้คงจะดำเนินไปด้วยความราบรื่น

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๖ หน้า ๑๖๑ - ๑๖๖

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๘ หน้า ๒๑

๓. ก. หน้า ๒๓

คณะราชทูตพิเศษของไทยนี้ ประกอบด้วยขุนนางไทย ๓ คน คือ ออกขุนวิเศษ ออกขุน
 ชำนาญ* และหมื่นพิชัย และบาทหลวงเบญจิตชาวฝรั่งเศสอีก ๓ คน และบุตรข้าราชการไทยอีก ๑๒ คน
 ที่จะไปเรียนที่ฝรั่งเศส โดยออกเดินทางออกจากอยุธยาเมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๑^๑ เมื่อ
 บาทหลวงคาซาร์คเดินทางมาถึงฝรั่งเศสได้จัดเตรียมข้อชี้แจงต่าง ๆ แล้ว จึงเดินทางไปเฝ้า
 สันตปาปาอินโนเซนต์ที่ ๑๑ ปลายเดือนธันวาคม ซึ่งราชสำนักวาติกันได้ต้อนรับคณะราชทูตนี้อย่าง
 สมเกียรติ^๒ ในการเข้าเฝ้าสันตปาปา บาทหลวงคาซาร์คได้อวยพระพรราชศาสนและกุศลกรรมของฟอลคอน
 ซึ่งชี้แจงเรื่องการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในเมืองไทยและอุปลรรคต่าง ๆ รวมทั้งการแก้ไข โดยเน้น
 ว่าอุปลรรคที่สำคัญคือการแตกความสามัคคีกันในหมู่บาทหลวงทั้งสองคณะ บาทหลวงคาซาร์คได้กราบทูลเหตุการณ์
 นี้นต่อพระเจ้าหลุยส์เช่นกัน ซึ่งพระองค์คงจะเกิดความหวังที่จะเผยแพร่คริสต์ศาสนาในไทยอีก จนทำให้
 พระองค์ตกลงพระทัยที่จะจัดการให้บาทหลวงทั้งสองคณะลงรอยกัน บาทหลวงคาซาร์คกราบทูลว่า
 สมเด็จพระนารายณ์ทรงรับรองว่าจะดูแลทหารฝรั่งเศสอย่างดี ส่วนทหารปืนใหญ่ ปืนใหญ่และกระสุน
 ลูกแตกให้ขึ้นท้องกองการให้กลับฝรั่งเศสพระองค์ก็จะส่งคืนให้ นอกจากนี้ยังทูลขอทหารฝรั่งเศสเพิ่มเติม
 นายช่างปืนชำนานในการทำเหมืองทองคำและขอบาทหลวงมาเพิ่มอีก^๓ ซึ่งถ้าพระเจ้าหลุยส์ทำตาม
 บาทหลวงคาซาร์คกราบทูล ก็จะทำให้อิทธิพลของฝรั่งเศสในประเทศไทยเพิ่มขึ้น แต่ขณะเดียวกันนั้น
 คณะเสนาบดีของฝรั่งเศสสงสัยเกี่ยวกับการเมืองของไทยและท่าทีของฟอลคอนทั้งนี้โดยพิจารณาจาก
 รายงานของลาตูแมร์, เทเบเรต์ ทักล่าวว่า เดฟาชประจบประแจงฟอลคอน และฟอลคอนไม่ยอมให้
 ประกาศนุสัญญาทางศาสนา จึงเริ่มรู้สึกว่าการส่งราชทูตตลอดจนกำลังทหารฝรั่งเศสที่แล่นมาไม่ไฉนผล

* ขุนชำนาญบุญเคยเป็นครีทูตไปโปรตุเกสในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ แต่เรือแตกที่บริเวณแหลม
 กูดโกป รอดกลับมาได้ ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้เดินทางไปฝรั่งเศสพร้อมกับบาทหลวง
 คาซาร์ค ขุนชำนาญบุญจึงเล่าเรื่องการผจญภัยให้บาทหลวงคาซาร์คฟัง บาทหลวงบุญจึงบันทึกไว้แล้วนำ
 ไปตีพิมพ์ที่ฝรั่งเศสแล้ว พ.อีแลร์แห่งโรงเรียนอัสสัมชัญ จึงแปลเป็นภาษาไทยลงในหนังสืออุโฆษสมัย
 เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๖๔

^๑ ศิลปากร, กรม จดหมายเหตุเรื่องส่งทูตไทยไปกรุงโรมครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ หนา ๔๗ - ๔๘

^๒ ล.ด. หนา ๒ ทั้งนี้เพราะถือว่าการที่พระเจ้ากรุงสยามยอมอาณัติเขตไพศาลที่สุดและ
 ทรัพย์สมบัติมากมายเหมือนน้ำท่วม ไคส่งทูตมานั้นนับเป็นเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งเรีดิฐเกียรติของสันตปาปา
 อินโนเซนต์ที่ ๑๑ และ The Siam Society Vol. VII pp. 177-193

^๓ อานรายละเอียดใน ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๔ หนา ๔-๔๕
 เขียนที่พระราชวังทะเลชุบศร ๖ วันแรม ๗ ค่ำเดือนอาษาปี ๒๔๓๐

จึงได้มีการทำสัญญาระหว่างมาควิส เดอแองเดอแทนฝรั่งเศสกับบาทหลวงคาซาร์ดยูแทนฝ่ายไทย เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ ซึ่งมีสาระคล้ายกับสัญญาที่ราชทูตเดอลาลูแบร์ทำกับบาทหลวงคาซาร์ดยูแทนซึ่งเป็นยูแทนของฟอลคอน* คือ

✓ ยู่งคัมกองทหารฝรั่งเศสและผู้ที่พิจารณาคดีทั้งปวงของกองทหารฝรั่งเศส จะต้องเป็นชาวฝรั่งเศส ชาตินั้นจะมาบังคับไม่ได้ และกองทหารฝรั่งเศสจะต้องทำตามพระราชโองการของพระเจ้ากรุงสยามซึ่งไม่ขัดกับคำสั่งของพระเจ้าหลุยส์ แต่มีข้อแตกต่างกันคือชนชาติอื่นจะเข้าไปอยู่ในป้อมของฝรั่งเศสไม่ได้ นอกจากจะได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการฝรั่งเศส และการสาบานต่อพระเจ้ากรุงสยามจะต้องสาบานเพียงขอความว่า

"จะใดทำการฉลองพระคุณโดยสุจริตเหมือนกับที่ตนทำการฉลองพระเดชพระคุณพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เพื่อทำการต่อสู้ราชศัตรูทั้งสองฝ่าย** และจะต้องลงมือก่อสร้าง*** ป้อมบางกอกโดยทันที และจะต้องมีมุมทั้ง ๔ มุม และสิ่งของสำหรับสร้างป้อม เจ้ากรุงสยามจะได้ทรงจัดหาให้ทั้งสิ้น ๑ และพระเจ้าหลุยส์ยังได้คัดเลือกชายฉกรรจ์ผู้ปีละพันสำหรับเป็นทหารรับพระองค์ตามที่สมเด็จพระนารายณ์ขอลา เป็นจำนวน ๕๐ คน โดยมีมาควิส เดอแรนยี**** เป็นผู้บังคับบัญชา และมีหน้าที่ประจำอยู่ราชสำนัก และเป็นที่รักษาราชการฝ่ายทหารและเป็นผู้พิพากษาทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน แต่ต้องทำในนามของเดฟาซจ ๒ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เท่ากับว่าสมเด็จพระนารายณ์อยู่ในกำมือของฝรั่งเศส

* ดูตัวสัญญาในภาคผนวก ฉ

** ฟอลคอนให้ทหารคาซาร์ดยูแทนกับลาลูแบร์ ให้กองทหารฝรั่งเศสสาบานเพิ่มเติมว่า "..... และจะได้กระทำตามคำสั่งซึ่งรับมาจากท่านเสนาบดี หรือยูแทนเสนาบดีในภายหน้า อันเป็นคำสั่งซึ่งท่านเสนาบดีได้รับกระแสนับสั่งให้ส่งมาทุกประการ (ดูภาคผนวก จ ข้อ ๑๓)

*** ฟอลคอนยังสงวนสิทธิ์เกี่ยวกับการสร้างป้อมของทหารฝรั่งเศสว่าจะต้องให้ฟอลคอนเห็นชอบแบบแปลนนั่นก่อน จึงจะสร้างได้

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๐๐ - ๒๐๓

**** เป็นทหารที่มีชื่อเสียง (ฉลาดและซื่อสัตย์ สุจริต ความประพฤติเรียบร้อย

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๐๑ - ๒๐๓

และเป็นโอกาสอันดีที่จะให้มาควิสเคอรานบีจะจัดการให้ประเทศไทยเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสให้ได้
ในนามของ "สัมพันธไมตรี" และสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ยังกำชับว่าถ้าสมเด็จพระนารายณ์รู้สึกพระองค์
เมื่อใด ก็ให้ใช้กำลังบังคับให้ไทยอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศสให้ได้ ดังจะเห็นได้จากคำสั่งถึงนายพลเดฟาช
เป็นข้อความนี้

"ถ้าแม้ว่าพระเจ้ากรุงสยามจะทรงรู้พระองค์หรือข้าราชการไทยได้คิดการประทุษร้ายจนถึง
กับพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงเปลี่ยนความคิดในเรื่องฝรั่งเศสแล้ว และถ้าพระเจ้ากรุงสยามได้มีรับสั่งให้
ทำการอย่างใด ๆ อันจะเป็นข้อเสียหายเกิดขึ้นแก่ราชการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และอาจเป็นอันตราย
แก่กองทหารที่ประจำอยู่ที่บางกอกและเมืองมะริดแล้ว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงมีพระราชโองการสั่งไว้ให้
มองซิเออร์เดฟาชให้กำลังทหารยึดบางกอกและมะริดไว้ให้จงได้ และให้มองซิเออร์เดฟาชจัดเสบียงอาหาร
และไร่นาในบางกอกเพื่อเป็นกำลังเลี้ยงดูกองทหาร และให้มองซิเออร์เดฟาชไปยึดป้อมเมืองตลาดขวัญ*
และยึดเมืองเพชรบุรีไว้ และให้มองซิเออร์เดฟาชทำการใดทุกอย่างตามแต่จะเห็นควร เพื่อให้ไทย
เข้าหาเมืองซิเออร์เดฟาช และให้ไทยยอมอยู่ใต้อำนาจของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสให้จงได้" * หากมี
จลาจลเกิดขึ้นในทหารฝรั่งเศสทั้งหมดช่วยเหลือพลคอน และจัดที่พักให้อย่างดีจะสงบ ถ้าสมเด็จพระ
นารายณ์สวรรคต ให้เดฟาชและมาควิสเคอรานบีแต่งตั้งพลคอนให้รับตำแหน่งและหน้าที่เดิม แต่ถ้า
พลคอนตาย ให้เดฟาชยึดเมืองเพชรบุรีและป้อมเมืองตลาดขวัญ เพื่อป้องกันไม่ให้เรือต่างประเทศเข้ามา
ฝรั่งเศสได้แยกแยะรายงานต่าง ๆ จึงสั่งให้เดฟาชคอยตรวจความประพฤติของพลคอนเพราะอาจชิง

* เมืองตลาดขวัญ ปัจจุบันคือจังหวัดนนทบุรี เขตเบเรต์ บันทึกไว้ว่าที่ตรงนมแม่น้ำ ได้แยกออก
กลางแม่น้ำเป็นเกาะ และพระเจ้ากรุงสยามจะได้สร้างป้อมขึ้นที่เกาะนี้ป้อมหนึ่ง กรณภายหลังได้ทรงปรึกษา
หารือกับ ม. เดอลามา จึงได้คงพระราชดำริ เดอลามามีความเห็นว่าการที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
จะยึดเกาะนี้ไว้เป็นของฝรั่งเศส เพราะเหตุว่าผลไม้และพริกที่ชาวอยุธยาต้องรับประทานเกิดจากนมคิต
เกาะนี้ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๗ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๔๗ - ๑๔๘)

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๐๐ - ๒๐๖

ราชสมบัติเองก็ได้ และถ้าไทยกับฝรั่งเศสบาดหมางกันถึงกับแตกร้าง ให้ฝรั่งเศสจับเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ไว้เป็นประกัน พร้อมทั้งให้เป็นผู้รับผิดชอบในการจลาจลด้วย ” มงซิเออร์ดูบรูอ็อง ผู้เป็นเจ้าเมืองมะริดได้รับคำสั่งซึ่งขอลาความคลาคลั่งกัน

เมื่อพิจารณาถึงตอนนี้จะเห็นว่าความมุ่งหมายของฝรั่งเศสที่จะมีสัมพันธไมตรีกับไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจนเห็นได้ชัด ทั้งนี้ก็เพราะว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงปฏิเสธที่จะเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนา ประกอบกับความช่วยเหลือของฟอลคอนทำให้ฝรั่งเศสสามารถกุมเส้นทางการเดินเรือเข้าสู่ลาวไทยได้ และได้สร้างป้อมขนทบางกอกและมะริด จึงทำให้เป็นที่ครั่นคร้ามของขุนนางไทยและพ่อค้าต่างชาติ นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังหวังที่จะควบคุมราชสำนักไทย จึงดำริจะส่งมาควิส เดรานบีมาเป็นผู้บังคับบัญชาทหารรักษารองค ซึ่งเป็นโอกาสอันดีที่จะทำให้สยามเป็นเมืองขึ้น แต่ความหวังของฝรั่งเศสก็ต้องล้มละลาย เพราะในเวลาพิชิตอารคพร้อมทั้งชาบนกรรจ์จะส่งไปเมืองไทยเตรียมตัวจะขึ้นเรือที่เมืองเบรสต์ ฝรั่งเศสก็ได้ทราบการรัฐประหารของพระเพทราชา ซึ่งสามารถทำลายอิทธิพลของฟอลคอนและฝรั่งเศสลงไปได้

๔. ความสัมพันธ์ทางด้านศิลปวิทยาการ

ในชั้นแรกสมเด็จพระนารายณ์ ทรงรับอิทธิพลทางด้านศิลปวิทยาการจากพวกอิสลาม ดังจะเห็นได้จากฉลองพระ องค์แบบแขกและทรงเห็นนกยูงด้วย ส่วนพระนิสสัยก็แปลกกว่านักบริษัอื่น ๆ ในเอเชีย คือสนพระทัยในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติอื่น ได้มีแขกอิสลามผู้หนึ่งย่อเรื่อง "ตำนานกษัตริย์" (Shahnamer-the Epic of the King) ฉาย * ทรงรอบรู้การเคลื่อนไหวของราชสำนักของต่างชาติ เพราะพระองค์มีเพื่อนมาก พระนิสสัยที่สำคัญคือโปรดปรานผู้ที่มีความรู้ในด้านวิทยาการต่าง ๆ และโปรดที่จะซักถาม ดังนั้นบุคคลที่เข้าเฝ้าจะคงเตรียมข้อความที่จะกราบบังคมทูลให้ทรงทราบก่อน เพราะจะทรงบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกครั้งและพลิกอ่านเป็นครั้งคราวอยู่เสมอ ๒ เมื่อทรงทราบความเจริญของประเทศฝรั่งเศสอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางการทูต เช่นเมื่อคราวที่ราชทูตเคอโซบงเข้ามาเมืองไทยนั้น บุคคลในคณะทูตล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความรู้ทางวิทยาการแบบตะวันตก คือบาทหลวงเบญชีต ๖ รูป วิสวกร เคอ ลามาร์ และนายทหาร เจอวาเลียบ เคอ ฟอรั้ง และเมื่อออกพระวิสุทราชทูตไทยไปฝรั่งเศสก็ได้ไปดูความเจริญของบ้านเมืองนั้น พร้อมทั้งได้ทูลเกล้าถวายรายงานอย่างละเอียด ดังนั้นพระองค์จึงเพิ่มพระทัยที่จะรับเอาความเจริญของฝรั่งเศสเป็นแบบอย่าง คือ

* ผู้ที่มีพระวรกายเล็กกระทัดรัด แต่สง่าผ่าเผย พระพักตร์ใหญ่ ทรงพระสรวลเสมอ พระนลาดีใหญ่ไม่มีพระบัลลังก์ พระนาสิกแบนและกว้าง พระโอษฐ์หนา (พิจารณาจากบันทึกต่าง ๆ ของชาวต่างประเทศที่ได้เข้าเฝ้า เช่นบันทึกของราชทูตเคอโซบง, เคอ ชัวกี๊, บาทหลวงแซร์แวงส, บาทหลวงตาซารด์, เจอวาเลียบเคอฟอรั้ง, เคอ ลาลูแมร์ และเซเบเรต์)

๑. อิบนิ บัณหมัก อิบรอฮิม สำเภาภักขิย์สุลตมาน ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ บ่อเรื่องเป็นภาษาไทย
หน้า ๑๖๓ - ๑๖๔

๒. นิโกลาส์ แรแวงส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม
สันต์ ท. โกมลบุตร แปล หน้า ๒๔๔

๔.๑ ด้านศิลปสถาปัตยกรรมและการก่อสร้าง

สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้สร้างปราสาทราชมนเฑียรขึ้น นพระบรมมหาราชวัง มากกว่าพระมหากษัตริย์ในอดีต ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์กำแพงพระนคร สร้างเรือนที่อยู่อาศัยและโบสถ์ให้แก่ชาวต่างประเทศ ทรงโปรดชาวต่างชาติและจ้างไว้ใช้ในราชการเป็นจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะทรงทำได้ นับตั้งแต่พวกบาทหลวงเข้ามาในพระราชอาณาจักร ทรงโปรดให้เข้าเฝ้าบ่อยครั้งอย่างไม่เคยได้ทรงปฏิบัติมาก่อนเลย *

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงสร้างราชธานีสำรอง* ขึ้นที่ลพบุรี** บาทหลวงที่เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา คือ บาทหลวงโพห์ส (Pore Thomas) ซึ่งเป็นผู้นำแบบแปลนสำหรับก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ จากทวีปยุโรป ได้อาสาสร้างพระราชวังที่ลพบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๔ ดังนั้นพระที่นั่งในพระราชวังที่ลพบุรี ตลอดจนป้อม กำแพงเมืองและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ จึงมีลักษณะสมระหว่างไทยกับยุโรป ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์คงจะเห็นแบบอย่างจากการสร้างคลังสินค้าของพ่อค้าชาวยุโรปที่อยุธยา

พระราชวังที่ลพบุรี ด้านหน้าหันลงสู่แม่น้ำลพบุรี มีทาวนและท่าเรือสำหรับเสด็จไปมาระหว่างลพบุรีและอยุธยา กำแพงพระราชวังแต่ละด้านมี ๒ ประตู และมุมกำแพงทั้ง ๔ ด้านสร้างเป็นป้อมแบบยุโรป ภายในพระราชวังมีพระที่นั่งทั้งแบบไทย*** และแบบยุโรป พระที่นั่งที่สร้างเป็นแบบ

๑. เคอ ชวรีย์ จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสุพรรณเทศสยาม สันต์ ท. โกมลบุตร แปล

หน้า ๕๕๕ - ๕๖๐

* ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยรัชกาลของพระองค์ รัชองค์ได้ปกครองไทย ทำให้ทรงระแวงว่าอาจเกิดสงครามขึ้นอีก และอยู่ชานนอยู่ไกลทะเล ชาติก็อาจจะไม่เรอรับเข้ามากระดมยิงโคงาย จึงทรงหาราชธานีสำรอง

** เมืองนี้ตั้งอยู่บนที่ราบสูงน้ำท่วมไม่ถึง ถูกล้ำหลุมมักจะม่น้ำเกือบรอบด้าน ส่วนถู่อื่น ๆ พระราชฐานส่วนหนึ่งเท่านั้นที่จรดชายแม่น้ำ ซึ่งแยกมาจากแม่น้ำใหญ่ แต่ก็ไม่ลึกพอที่เรือใหญ่ ๆ จะแล่นเข้ามาได้ สถานที่นั้น เป็นชัยภูมิดี สมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดปรานมากและประทับอยู่เกือบตลอดปี

*** คือพระที่นั่งจักรีพิศาล ซึ่งสร้างปีเดียวกับที่สร้างพระราชวังลพบุรี มีลักษณะก่ออิฐถือปูน โดยสร้างทับพระที่นั่งเดิมของสมเด็จพระรามาธิบดี เป็นลักษณะแบบไทยแท้ และจัดว่าเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีสัดส่วนถูกแบบงดงามยิ่งนัก ภายหลังใช้เป็นหอออกวาราชการแผ่นดิน และสร้างระคคิกพระที่นั่งหนึ่ง คือพระที่นั่งสุทธาสวรรค สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับของพระองค์ เป็นพระราชฐานส่วนที่มีบริเวณกว้างขวาง หลังคาประดับด้วยกระเบื้องสีเหลืองคล้ายทองคำยามเมืองทองแสงตะวัน ผู้ที่มัสยาศาตมิกมากจึงจะทนแสงสะท้อนได้ มุมกำแพงที่หันพระราชฐานหันสู่แม่น้ำไว้เป็นที่สงสนานของกษัตริย์ มีพุ่มไม้ดอกกลิ่นหอมตระหลบอบอวล ในตอนปลายรัชกาล สมเด็จพระนารายณ์ประทับที่พระที่นั่งองค์คนจนกระทั่งสิ้นพระชนม์

ศิลปกรรมไทยปนกับศิลปกรรมแบบฝรั่งเศส คือ พระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัมมาปราสาท ใช้เป็นที่เสด็จออก
 วาราชการเกี่ยวกับต่างประเทศ พระที่นั่งหันหน้าไปทางตะวันออก หอพระโรงตอนหน้าทรงมีความยาว
 ๓๔ ควาท * กว้าง ๒ ควาท นั้นสร้างแบบฝรั่งเศส ด้านหน้าทำประตูใหญ่เพียงประตูเดียว ตรงกับที่ประทับ
 มีหน้าต่างขนาดานละหนึ่งช่อง ส่วนผนังห้องพระโรงทางทิศเหนือและใต้มีหน้าต่างขนาดสามช่อง มีประตู
 หนึ่งช่อง แบบประตูและหน้าต่างของห้องพระโรงนี้ทำแบบรูปโค้งที่เรียกว่าแบบ กอธิก หอพระโรงตอนหลัง
 สร้างเป็นแบบไทย ตรงกลางเป็นพระบัญชาใหญ่รูปสี่เหลี่ยมและสูงกว่าช่องอื่น ๆ ข้างพระบัญชามีนครสีฐาน
 ประดิษฐานอยู่ข้างละองค์ ตรงกลางพระบัญชาจะมีพระแท่นที่ประทับในเวลาที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออก
 ปฎิสนธากับราชทูตที่เข้าเฝ้า พระองค์เสด็จขึ้นสู่แท่นที่ประทับทางด้านหลังโดยทางบันได จากห้องลับ ซึ่ง
 พระราชบัลลังก์นั้นตั้งแนบอยู่ กล่าวกันว่าเป็นที่ประทับของพระราชธิดา ไม่มีผู้ใดได้รับอนุญาตให้เข้าเข้าไป
 ได้ แม้ท่านราชทูตฝรั่งเศสก็ไม่มีโอกาสเข้าไปเห็นภายใน ปัจจุบันพระที่นั่งองค์นี้ไม่มีหลังคา แต่พอ
 สันนิษฐานว่าหลังคาเป็นแบบไทยทั้งองค์ เพราะสังเกตจากผนังที่กั้นระหว่างห้องพระโรงตอนหน้ากับตอนหลัง
 มีรอยเป็นรูปสามเหลี่ยมปรากฏอยู่ แสดงว่าเป็นรูปที่สอดปลายไม้เครื่องบนส่วนหลังคาตอนหลังเป็นที่ประดิษฐาน
 เกวตฉัตร เพราะแซรแวสกล่าวถึงบนหลังคา มีรูปฉัตรเหมือนที่ประทับในพระนครหลวง เมื่อรับราชทูต
 โปรดให้แห่แหนไปสู่ห้องพระโรงภายใต้มหาเศวตฉัตร ๒ และอาจพิจารณาจากโคลงเฉลิมพระเกียรติ
 สมเด็จพระนารายณ์ซึ่งแต่งโดยพระศรีมโหสถว่า

ดุสิตปราสาทสร้อย	สมพุทธ
สูงเทริศขารมารุต	ช่อชั้น
พรหมพัชรฉัตรเฉลิมสุด	เสาวภาคย์
นาคพระพานพดลัน	เลียบเลียบลงมา

* toise มาตรการวัดความยาวโบราณ เท่ากับ ๑.๙๔๔ เมตร หรือประมาณ ๑ วา

๑. นิโคลาส แซรแวส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม หน้า

๔๖ - ๔๘ และเดอ ลาลูแบร์ จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม ๑ หน้า ๔๔๗ - ๔๔๘

๒. นิโคลาส แซรแวส ล.ค. หน้า ๔๖

ภายในทองพระโรจน์ตามผนังประดับด้วยกระจกเงาบานใหญ่ ซึ่งรับสั่งให้ขุนนาง
สองคน* ที่ไปประเทศฝรั่งเศสเป็นผู้นำมาเมื่อ ๔ ปีที่แล้วนี้ ๑ แฉกสะท้อนการตกแต่งตามสีหัตถ์
ประดับด้วยแก้วเจียรนัยล้วน ๆ ทั้งองค์ ๒ และตามผนังติดกระจกสีต่าง ๆ มีแพร่ฝรั่งเศสอย่างดี
โยงจากผนังมาผูกกับพวงแก้ว ระบายที่ผูกห้อยอยู่ตรงบนเพดาน เพดานนั้นแบ่งเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสมี
๔ ช่อง ประดับด้วยดอกไม้ทองคำทำด้วยฝีมือเยี่ยม ประดับแก้วลึกลับบางชนิดที่ได้มาจากประเทศจีน
มีโคมแก้วเจียรนัยและเครื่องแก้วอย่างดีมาประดับพระที่นั่ง ดังจะเห็นได้จากบัญชีรายละเอียดสิ่งของ
ต่าง ๆ ที่สมเด็จพระนารายณ์รับสั่งให้ราชทูตสยามไปจัดทำหรือซื้อที่เมืองฝรั่งเศส ยังมีพระที่นั่ง
ซึ่งตั้งอยู่นอกเมืองลพบุรี คือ

พระที่นั่งไกรสรสีหราช หรือที่เรียกว่าพระที่นั่งเย็น สร้างขึ้นในระบะที่ราชทูตฝรั่งเศส เคอ ลาตูแบร์
เดินทางมาเมืองไทย ๓ อยู่ห่างจากเมืองลพบุรีไปทางเหนือประมาณ ๑ ลี*** เป็นพระที่นั่งซึ่งสร้าง
อยู่ท่าเลียบสระ มีลักษณะเป็นแบบไทยผสมฝรั่งเศส คือหน้าตาส่งประตูป็นรูปโค้ง ใต้เป็นที่พักผ่อน
และทรงใช้เล่นเรือ

เมื่อออกพระวิสุทธิสุนทร ไปฝรั่งเศสนั้นได้มีโอกาสชมเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมของฝรั่งเศส
คือได้ชมพระตำหนักอันงดงามที่เมือง ฟงแตนโบล และไปชมพระราชวังแวร์ซายส์และอุทยานถึง
๔ ครั้ง ๕***** รวมทั้งพระอารามต่าง ๆ เช่นพระอาราม แดซาสเตอซ พระอารามมงตหลุยส์ และพระ

* คือราชทูตพิเศษ ขุนพิชัยวาทิต ขุนพิชิตไมตรี

๑. ฉ. ๒๖ - ๔๗ และคงส่งข้อกระจกเพิ่มเติมอีก เพราะเคอ ซัวรียป์ กล่าวว่าทอง
พระโรจน์ตาได้ประดับกระจกเงาซึ่งส่งมาจากฝรั่งเศสจะงามมาก ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒
หน้า ๒๕๓ และ เคอ ลาตูแบร์ จดหมายเหตุลาตูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม ๑ หน้า ๑๕๕

๒. เคอ ลาตูแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หน้า ๓๑๐

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๕ หน้า ๕๕ เขาเบเรต์
บันทึกว่า "ในคืนวันนั้นเองพระเจ้ากรุงสยามได้เสด็จไปที่ทะเลชุบศร ซึ่งเป็นตำบลใกล้กับเมืองละโว้
เพราะกำลังทรงสร้างพระราชวังขึ้นใหม่ในที่นั้น"

๑ ลี = ๑๕๐ เส้น

**** พระราชอุทยานนสวทยานมาก ประกอบด้วยรูปจำลองตั้งเป็นระบะ มีน้ำพุพุ่งขึ้นตาม
พื้นดิน ตามพุ่มไม้ และพุ่งตามปากของรูปที่ตั่งไว้ ดูเหมือนกับของจริง ฯลฯ ราชทูตไทยเห็นของแปลก
ประหลาดเกรงว่าจะลืม จึงให้เสมียนซึ่งติดตามมาด้วยจดเรื่องราวไว้ และกล่าวว่าไม่สามารถจะ
บรรยายความงามของแวร์ซายส์ได้

** ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง

อารามที่มณฑลทางเหนือ หุ่นไม้เครื่องที่ไรทำสังฆกิจ ห้องพิพิธภัณฑ รูปภาพงาม ๆ เกี่ยวกับศาสนา ตลอดจนตัวอาคาร ๑

นอกจากยังมีสิ่งก่อสร้างภายในพระราชวังเมืองลพบุรี ซึ่งรับเอาสถาปัตยกรรมแบบฝรั่งเศษ

คือ

ตึกพระเจ้าเหา* ซึ่งอยู่นอกเขตพระราชฐานชั้นในอยู่ห่างจากพระที่นั่งสุทธาสวรรค์ไปทางทิศตะวันออก ตัวตึกมีลักษณะเป็นรูปแท่งสี่เหลี่ยม กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๒๐ เมตร พื้นของตึกสูงจากพื้นดิน ๑ เมตร หันหน้าไปทางทิศเหนือ ตรงหน้าตึกมีฐานน้ำพุอยู่ด้วย ตึกนี้เป็นที่ทำงานของขุนนางชั้นผู้ใหญ่***

ตึกเลี้ยงแขกเมือง เป็นตึกขนาดย่อมอยู่ใกล้กับตึกพระเจ้าเหา ประตูและหน้าต่างทำเป็นแบบฝรั่งเศษทั้งหมด ใช้เป็นที่รับรองบรรดาราชทูตจากเมืองต่าง ๆ หน้าตึกเลี้ยงแขกเมืองมีฐานสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นกำแพงเตี้ย ๆ มีประตูเข้าไปภายในกำแพงคล้ายกับตึกใช้เป็นโรงมหรสพ

สิ่งก่อสร้างในพระราชวังที่ลพบุรีที่ทันสมัยกว่าที่อยุธยา ๒ จึงทำให้พระองค์โปรดที่จะแปรพระราชฐานมาพักที่ลพบุรีเป็นเวลานานและโปรดรับแขกเมืองเป็นการส่วนพระองค์ด้วย นอกจากนี้ยังโปรดให้สมุหนายก*** ก่อตึกสี่เหลี่ยมอันใหญ่และตึกเวียน มีกำแพงแก้วล้อมรอบเป็นที่อยู่ และก่อตึกสี่เหลี่ยมใหญ่ และให้ก่อตึกปิฐ ตึกคชสาร และตึกฝรั่งอื่นทั้งหลายเป็นอันมาก ๓

* ฎารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องราชทูตออกพระวิสุทธรสุนทร ขมสถาปัตยกรรมของฝรั่งเศสในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๓, ๕๔, ๕๕ และ ๖๐ ในชุดของคุรุสภา เล่ม ๓๑, ๓๒, ๓๓

* เหา สันนิษฐานมาจากภาษาเขมร แปลว่าเรียก หมายความว่ารับสั่งให้เข้ามาหา หรือเรียกประชุม

** ตึกนี้เป็นสถานที่ที่พระเพทราชา ออกหลวงสรศักดิ์ ใช้เป็นที่วางแผน ขงสมุญคน เพื่อรัฐประหารบีค่านางสมเด็จพระนารายณ์ ขณะที่กำลังประชวรหนักอยู่ที่พระที่นั่งสุทธาสวรรค์

๒. ดังจะเห็นจาก ลาตูแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หน้า ๑๔๐ "ความจริงทางเขาสู่ทองพระโรงที่เมืองละโว้นั้นต้องรับสนิมของเรามากกว่า แคนอกจากพระราชมนเทียรที่เมืองละโว้จะทันสมัยมากกว่า และ องค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงฝากความบึ้งใหญ่ไว้ให้เห็นเป็นอันมาก"

*** หมายถึงฟอลคอน

๓. จจร สุขพานิช ออกญาวิไชเยนทร์ หน้า ๕ (อ้างอิงจากพระราชพงศาวดาร ฉบับหมอบรัดเลย์) และศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาค ๕๔ เล่ม ๒๕ หน้า ๕๔ - ๕๕

การทำน้ำพุ บาทหลวงฝรั่งเศสได้ถวายหนังสือเกี่ยวกับการทำสวน และน้ำพุของฝรั่งเศส เพราะสมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดปราน^๑ จึงปรากฏว่าในพระราชวังที่ลพบุรีมีการสร้างน้ำพุด้วย ดังจะเห็นฐานน้ำพุที่หน้าตึกพระเจ้าเหา และที่ตึกเลี้ยงแขกเมือง ลาธุแบร์ กล่าวว่า "ห้องนี้มีประตูด้านสกัดด้านละช่อง และมีคูกว้าง ๒ - ๓ ศิวะ ลึกประมาณ ๑ ศิวะ ล้อมโดยรอบ ภายในคูมีน้ำพุสายเล็ก ๆ เรียงรายไล่ระยะกัน คิดตั้งอยู่ราว ๒๐ แห่ง สายน้ำพุนั้นพุ่งขึ้นมาเหมือนฝักบัวรดน้ำ กล่าวคือที่หัวท่อนั้นจะเป็นรูเล็ก ๆ ไหวหลายรูด้วยกัน และน้ำพุนั้นพุ่งขึ้นมาสูงเสมอระดับของคูหรือราว ๆ นั้นเท่านั้น เพราะแทนที่จะยกระดับอ่างจ่ายน้ำให้สูง เขากลับขุดดินลงไปให้อ่างจ่ายน้ำอยู่ในระดับต่ำ^๒

การทำน้ำประปา โปรดให้มีการประปาขึ้นเป็นครั้งแรกที่พระราชวังลพบุรี ทั้งนี้เพราะเมืองลพบุรีนั้นแม่น้ำเจ้าพระยาไม่ได้ผ่านตัวเมืองโดยตรง มีแต่เพียงลำคลองขุดไปบรรจบแม่น้ำใหญ่เพื่อนำน้ำไปใช้เท่านั้น ครั้นเมื่อถึงฤดูแล้งน้ำงวดจนแห้งขอด สมเด็จพระนารายณ์เดิมนั้นคิมน้ำที่ตกจากอ่างเก็บน้ำซึ่งขุดอยู่ที่ลุมกลางทุ่ง เรียกว่าทะเลชุบศร น้ำในบึงนี้สะอาดและมีความลึกมาก มีเจ้าพนักงานประจำรักษาตลอดปี^๓ เมื่อออกพระวิสุทธรสุนทรไปฝรั่งเศสได้ดูการขุดคลองที่แวร์ซายส์ มีการสร้างสะพาน ฝักท่อน้ำ ทำเขื่อน และไปดูการประปาที่เมืองมาร์ลี ทุทได้แสดงความสนใจการประปามากถึงกับขอเช่าชมอีก^๔ สมเด็จพระนารายณ์จึงรับสั่งให้วิศวกรฝรั่งเศส^๕ สร้าง

^๑ ม. เ. เ. เ. , กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๗

^๒ ลาธุแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หน้า ๑๔๕

^๓ ล.ค. หน้า ๕๒

^๔ ฎารายละเอียดใน ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ เล่ม ๓๒ หน้า ๑๒๒-๑๒๕ มีข้อความถึงสมเด็จพระนารายณ์สร้างพระที่นั่งไกรสรสีหราช นั้น เลียนแบบการสร้างหอประปาที่เมืองมาร์ลี เพราะที่นั่นแม่น้ำจะไม่ไหลที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เสด็จมาทรงประทับเนื่อง ๆ แต่ที่ประทับประดาวิจิตรงดงามและมีเครื่องราชูปโภคพร้อมทุกอย่าง แม้เมื่อใดที่พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จมาประทับแรม พร้อมด้วยราชบริพารมากมายสักเท่าใดก็จะมีอยู่บริบูรณ์ เหมือนในพระราชสำนักที่ทรงประทับทุกวัน ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบจากรายงานของออกพระวิสุทธรสุนทร จึงได้สร้างพระตำหนักขึ้น

^๕ ที่สำคัญ คือบาทหลวงเดอ คาร์ยีส ม.เอค เพรต เทอวิลล์ ม.เคอแวงคริลล์ ม.เคอแลซซ์ ม.เคอเบรส์ลีย์ ศิลปากร, กรม รายงานละเอียดและถูกต้องเกี่ยวกับการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่และมหัศจรรย์ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ในพระราชอาณาจักรสยาม หน้า ๔

หักก้น้ำทวยหีบเหล็ก * ซึ่งติดกับเชิงเขาสามยอด ทำเป็นทวนบัก้น้ำระหว่างเขาหนึ่กับเขาแฉะ
เรียบกาทะเลหีบศร เมื่อหักน้ำใสสะอาดดีแล้วก็ไขน้ำให้ไหลไปทางปากจัน ** ชักน้ำมารวมในสระแก้ว
ซึ่งกว้างประมาณ ๑๕ วา และจากกระเบ้นไค้ฝั่งทอ คินเฉาปล่อยน้ำประปาไปบรรจุถังขนาดใหญ่แล้ว
แจกจ่ายไปทั่วพระราชฐาน ๑

* เดิมนั้นทรงโปรดให้วิศวกรฝรั่งเศษสร้างอ่างเก็บน้ำใหญ่ในพระราชวังที่ลพบุรี เพื่อจำน้ำ
ไปทั่วพระราชฐาน นิโคลาส แซรเวส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม
หน้า ๔๕

** ประตูกองน้ำประปา ลักษณะปากจันนี้เป็นอิฐถือปูน สูง ๔ วา กว้าง ๖ ศอก ห่างจาก
ตัวเมืองประมาณ ๑๐๐ เส้น

๑๐ ดังปรากฏในพระศรีมโนสอ โคลงเฉลิมพระเกียรติ

มีสินธุสาบสีตขง	ชลใส
เต็มแต่เศขรไน	ซอกชั้น
พวยหลังลงไหล	เทรงราน
วางทอทางคันทัน	สู่ทองวังเวียน ฯ
ชนเขาไนเงอมเง	เศขร
พุงนุดโขนเขาะรอน	คลาวแคลว
ออกมูกแหงไกรสร	สีหราช
ลงสระอัญชลแล้ว	รานทองชลถวาย ฯ
สรงเสรีจเล็กลอดคัน	โดยทาง
ทอหลังไหลเวียนวาง	วังน้ำ
วัดเฉวียนชาเนียงฉวาง	วาริศ
ชนออกเกสรกล้า	กลีบแก้วโกลม ฯ
พรายสายชลฉาเพียง	สินธุสวรค
โรยรงรินพรอยพรณ	แพรงพยอม
แล้วลงหลังไหลจิล	จนแจก ไปนา
แฉะวากหว่างเวียนอ้อม	แบงน่านองแฉะ ฯ

และศิลาปากกร, ฤม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๔ ทรงขอบพระทัยบาทหลวงเคอ
การวิส ที่ไค้อุตสาหพยายามท่น้ำให้เขาไม่ในพระราชวัง ทรงเป็นที่พอพระทัยมาก

ในด้านศิลปกรรม ราชทูตไทยได้ไปชมพิพิธภัณฑ์ศาสนาในวันแม่พระชนสวรรค ที่โบสถ์
นอตเตอร์ดาม ชมละครต่าง ๆ เช่นละครโอเปร่า ละครโอเปร่า และละครของนาทหลวงเบญจิต
ละครตลก และโดฟงคอนเสิร์ต เครื่องดนตรีที่ราชทูตชอบมากที่สุดคือพิณ นอกจากนี้ราชทูตยังได้ฟังการ
บรรเลงออร์แกนในอารามวาลเคอ คราส ซึ่งราชทูตชมว่าไพเราะมาก ราชทูตได้ชมศิลปะที่พระที่นั่ง
ลูฟร์ ได้ชมการตกแต่งห้องของพระราชินี รูปภาพต่าง ๆ ชมระเบียบศาลาเลอริ * และสภาอคาเดมี
ซึ่งรวบรวมประภคณผลงานของช่างแกะสลัก ปั้น วาด ชมโรงละครโรงหลวงที่ต้อง โรงเจียรนับเพชรพลอย
ของหลวง โรงช่างไม้หลวง ราชทูตได้แสดงความสนใจรักถาม รวมทั้งว่ารู้จักเครื่องมือเหล่านั้นเป็น
อย่างดี นอกจากนี้ยังชมทางสายเพชร เครื่องลายครามที่เมืองออร์เลอองส์ และเหรียญโบราณ รวมทั้ง
เหรียญที่แสดงเรื่องราวที่โคลัมบัสพบอเมริกา ๒

๔.๒ ทางการทหาร

สมเด็จพระนารายณ์ทรงสนใจในทางการทหารเพราะในรัชกาลของพระองค์ต้องทำศึก
กับพม่าและปราบกบฏประเทศราชอยู่เนือง ๆ และในสมัยนั้น การที่มณฑลทัพเข้มแข็งก็ทำให้มีอิทธิพล
ทางด้านการค้าขาย ในกองทัพของพระองค์มีชาวปอร์ตุเกสอยู่หนึ่งได้หลอไปใหญ่ถวาย ๓ เมื่อมีความ
สัมพันธ์กับฝรั่งเศส พระองค์จึงสนพระทัยที่จะชักนำชาวฝรั่งเศสเข้ามาบริหารราชการทางดานนี้ จะเห็น

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๗ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๓๒ หน้า ๖๕
ขณะที่ไปชมละครราชทูตไทยแสดงกริยาว่าเข้าใจ และเมื่อคำแสดงที่เป็นวิชาพระสมุทรออกมาคำนับ
ราชทูต ท่านได้กล่าวว่า "ก็แล้วที่วิชาพระสมุทรออกมาหาถึงที่ ดั่งนี้แล้วเป็นที่หวังเป็นอันมั่นคงว่า
คณะราชทูตไทยจะได้กลับบ้านเมืองโดยสวัสดิภาพ ปราศจากคลื่นลมร้ายแรงเป็นแน่แล้ว เพราะที่ไท
เลาพระสมุทรจะไม่อนุโลมตามใจพระธิดาอันน่ารักนี้ ก็แท้ ๆ "

* เป็นระเบียบใหญ่ ที่เชื่อมพระที่นั่งลูฟร์เข้ากับพระที่นั่งดุยเลอริ ยาวประมาณ ๓๐๐ วา

๓. ก. หน้า ๑๐๐

๓๐. เดอ ลาตูแยร์ ล.ก. เล่ม ๑ หน้า ๔๐๗ ชาวปอร์ตุเกสอยู่ได้ถึงแก่กรรมที่เมืองไทย

ได้ให้พระองค์โปรดให้บาทหลวง เรอ เน ชาร์บอนโน (Reno Charbonnoar) ซึ่งมีความรู้ทาง แพทย์ให้สร้างป้อมทางชายแดนคิดพม่า เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงโปรดตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการเมืองภูเก็ต^๑ มีป้อมที่บางกอกตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำ มีปืนใหญ่ประจำป้อม ป้อมทางซ้ายนั้นมีตั้งภายในตึกแถวสงคราม ไทย ได้รับพระราชทานเคโอโชมองคหิน^๒ และโปรดให้ราชทูตตรวจดูป้อมต่าง ๆ เพื่อแก้ไขให้ดีขึ้น ป้อม ปืนนั้นอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรม เคโอโชมองคจึงถวาย ม.เคอ ลามาร์ (Mr. do Lamaro)^{*} วิศวกรฝรั่งเศสบูรณะให้เรียบร้อย และสมเด็จพระนารายณ์ได้ขอ เชอวาเลีย เคอ ฟอรั้ง^{**} ไว้ใช้ใน การราชการกองทัพ โดยพระองค์สัญญาว่าจะรับเลี้ยงให้^๓ เคอ ลามาร์ เสนอโครงการสร้างป้อม ที่ลพบุรี หลังจากการสร้างป้อมเมืองบางกอกเสร็จแล้ว จากนั้นก็จะสร้างป้อมที่พิษณุโลก มะริด สงขลา แต่ เคอ ลามาร์ มีแผนการว่าถ้าฝรั่งเศสตั้งมั่นที่สงขลาแล้วอาจจะซุกคลองเชื่อมต่อกับเมืองมะริดได้^๔ โปรดให้ฟอรั้งเป็นผู้ว่าราชการบางกอก ซึ่งร่วมงานกับลามาร์บูรณะป้อมเมืองบางกอกด้านตะวันออก และสร้างป้อมบางกอกด้านตะวันออก มีฟอลคอนเป็นผู้อำนวยการฝ่ายไทย โดยสร้างหอรบเป็นรูปห้าเหลี่ยม ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์หวังว่าจะมอบป้อมบางกอกนี้ให้ทหารฝรั่งเศสที่ทรงขอจากพระเจ้าหลุยส์ ที่ ๑๔ มาอยู่ประจำการที่ป้อมบางกอกเดิมมีทหารครึ่งชาติปอร์ตุเกสอยู่ ๒ กอง ๆ ละ ๔๐ คน ควบคุมป้อมขนาดเล็กรูปสี่เหลี่ยม^๕

^๑ เคอ ลามาร์ ล.ค. เลม ๑ หน้า ๔๐๗ ชาวปอร์ตุเกสผู้นับถือถึงแก่กรรมที่เมืองไทย

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๒ ในชุดของกรุงสุโขทัย เลม ๑๐ หน้า ๒๔๗

*

ม.เคอ ลามาร์ เป็นวิศวกรที่มีความสามารถ เคยรับราชการมานานทั้งทางทะเลและ ทางบก สนใจศึกษาวิชาดาราศาสตร์ มีความรู้ทางด้านการเดินเรือ สร้างป้อมปืนและเรขาคณิต ดังนั้น ทักกล่าวกันว่าฟอลคอนเป็นผู้สร้างป้อมแบบตะวันตก จึงไม่เป็นความจริง

** ต่อมานายทหารผู้นับเป็นนอกพระพักติสงคราม

^๓ เคอ ชัวรีย จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสุประเทศสยาม หน้า ๕๑๓

^๔ เคอแมส บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเคอแมส หน้า ๑๐๗

^๕ ฟอรั้ง ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ ม.จ.คำรัสคำรัง เทวฤต แปล หน้า ๕๕-๕๖

นอกจากนี้พอรบยังมีย่านที่เกศทหารไทยให้ไว้จำนวนสองพันคน และฝึกหัดทหารให้ชำนาญ
 ามยุทธวิธีฝรั่งเศส หักใหญ่จับยืนตรงถืออาวุธเพราะเดิมแม่ทหารยามก็นั่งกับพื้น^๑ แสดงให้เห็นว่า
 มเด็จพระนารายณ์ ทรงพยายามที่จะจัดกองทัพไทยให้เป็นกรมกอง มีการฝึกและมีวินัยเช่นเดียวกับกองทัพ
 ในประเทศตะวันตก ต่อมาเมื่อ ลามาร์ ได้เริ่มสร้างป้อมทางฝั่งตะวันออก ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรง
 พระทัยมาก ถึงกับเสด็จพระราชดำเนินไปบางกอกเพื่อชอใจ เมื่อ ลามาร์ควบพระองค์เอง แต่การ
 รางป้อมเป็นไปอย่างล่าช้า เพราะคนงานชุดคิณถูกผูกมัดตายบ่อย ๆ เมื่อราชทูตเคอ ลาตูแบร์มาถึง
 เมืองไทย ป้อมบางกอกทางตะวันออกยังสร้างไม่เสร็จ และทหารฝรั่งเศสได้พักพิงป้อมบางกอกทางฝั่ง
 ะวันออก^๒ มีหลักฐานว่าเมื่อคราวที่ราชทูตออกพระวิสุทธรสุนทรเดินทางไปฝรั่งเศสได้ไปดูป้อม เคอ ลา
 สตีย ซึ่งเป็นเสมือนคลังอาวุธ และป้อมมณฑลทางเหนือของฝรั่งเศสคือเมือง อาราส ซึ่งมีป้อมคู ประตู
 อรตามธรรมชาตินิยมพิชัยสงคราม คูป้อมแข็งแรง พังัวส์ที่เมืองแอรี ซึ่งเป็นป้อมสำคัญและแปลกกว่าป้อมอื่น ๆ
 อรอบข้างเป็นคู ถ้าถึงคราวคับขันก็จะเปิดประตูน้ำ ทำให้น้ำท่วม ซึ่งออกพระวิสุทธรสุนทรเห็นว่าเหมาะสมสำหรับ
 ระเทศไทย สิ่งทีออกพระวิสุทธรสุนทรสนใจก็คือป้อมอันแข็งแรง แต่ท่านมีความเห็นว่าการสร้างป้อมคูประตู
 รมนั้นต้องเป็นไปตามแบบยุทธวิธี ด้วยเหตุนี้เครื่องมือนี้อย่างจำเป็นสำหรับป้องกันเมืองในฝรั่งเศส
 ังไม่จำเป็นจะต้องมีในเมืองไทย ราชทูตไทยได้ชมเกี่ยวกับกิจการทหารได้ไปดูกองทหารมาเกรอนาเดีย
 ระจำพระองค์ ได้ไปชมทหารเมืองตังแกรัก ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญและรวมว่าสะอาดพร้อมทั้งชวนช่างชาวเมือง
 ไปรับราชการเมืองไทย ชมการยิงปืนใหญ่ หังดูกระเบิด และยุทธวิธีที่เมืองตูร์เนย์ ไปดูโรงหล่อ ซึ่งกำลัง
 ล่อปืนใหญ่ที่เมืองดูเอย์ ราชทูตไทยแสดงความสนใจเป็นอย่างมาก ท่านบอกว่าเมืองไทยมีเนื้อที่ที่ใช้ใน
 ารทำปืนดีกว่าที่ฝรั่งเศส และได้ซักถามอย่างละเอียด วัตถุประสงค์ของปืน จนรู้เรื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ทักกัน
 นเมืองนี้ และได้ไปชมโรงเรียนทหารปืนใหญ่ ชมการขว้างดูกระเบิด และค่ายเอค แลสการป และได้ไป
 โรงเรียนทหารที่เมืองกังแบร์ย นักเรียนทหารได้แสดงกีฬายุทธให้ชม^๓ ออกพระวิสุทธรสุนทรได้ทำรายงาน
 วายสมเด็จพระนารายณ์อย่างละเอียด แต่ไม่มีหลักฐานว่าพระองค์ทรงดำเนินงานเกี่ยวกับกิจการทหารนี้
 ไปได้เพียงไร

^๑ ก. หน้า ๑๐๗

^๒ ก. หน้า ๑๐๗

^๓ ดูรายละเอียดใน ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘๗ ในชุดของจุฬาสภา เล่ม

๔.๓ ทางการศึกษา

เนื่องมาจากการเผยแพร่ศาสนาของบาทหลวงฝรั่งเศสเป็นที่เลื่องลือ สมเด็จพระนารายณ์จึงโปรดฯ ราชการทูตคนหนึ่งซึ่งเป็นคนฉลาดเฉลียว* ไปติดต่อกับบาทหลวงฝรั่งเศส แจ้งพระราชประสงค์ว่าจะคนไทยไปเรียนวิชาการตะวันตกที่บ้านบาทหลวง บาทหลวงจึงได้ทูลเกล้าถวายจดหมายขอ พระบรมฯ อนุญาต เพื่อตั้งโรงเรียนขึ้นหลังหนึ่งสำหรับสอนวิชาต่าง ๆ ที่จำเป็น เพื่อไทยจะได้เป็นที่นิยมของระเทศอื่น ๆ และหลังจากที่ส่งราชทูตแห่งเบรุต ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์แล้ว พระองค์พระราชทานที่ดินและสิ่งของสำหรับสร้างโบสถ์และบ้าน บาทหลวงฝรั่งเศสได้สร้างโรงเรียนสามเณร และแต่งหนังสือทางศาสนา แต่งไวยากรณ์และพจนานุกรมภาษาไทยและภาษาบาลี รวมทั้งแปลหนังสือสวดมนต์ภาษาไทย ในไม่ช้าโรงเรียนสามเณรนี้มีนักเรียนทุกชาติทุกภาษากว่า ๗๐๐ คน ๒ ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งนักเรียน ๔ คนไปเรียนวิชาทำน้ำพุ ก่อสร้าง วิชาช่างเงินช่างทอง และวิชาอื่น ๆ รวมโรงเรียนขนบธรรมเนียมที่ฝรั่งเศส โดยไปพร้อมกับราชทูตพิเศษ ที่ทรงให้ไปสืบข่าวของราชทูตชุดแรกที่พระองค์ไปเจริญไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โดยให้พักอยู่ตามบ้านหรือตามโรงเรียน ๓ ขณะเดียวกันนั้นในองไทย ฟอลคอนเป็นผู้สนับสนุนการศึกษา โดยชักนำให้บุตรข้าราชการเล่าเรียนกับพวกฝรั่งเศส กิจการโรงเรียนสามเณร และวิทยาลัยมหาพรหมณ์ (College de Masprond) เจริญขึ้นมีมีการปฐกฐาวิชาเรื่องศาสนาด้วยภาษาบาลีดิน เมื่อทูตเคยโชมองต์มาเมืองไทย นักเรียนโรงเรียนนี้ได้มาต้อนรับด้วยภาษาถิ่นเช่นกัน เดอ ชัวซีชมว่าโรงเรียนนี้เหมือนกับโรงเรียนสามเณรที่แซงลาซา (Saint Lazare) ฝรั่งเศสมีการเรียนวิชาปรัชญาและเทววิทยา เช่นเดียวกับที่กรุงปารีส ๔ มีคนไทยชื่อ อันโตนิโอ ปินโต (Antonio Pinto) ๕ ได้มาเยี่ยมราชทูตและได้เจดยวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับเทววิทยา ผู้้นยอมข้อปูจนได้

* ไมทราบวาเป็นใคร

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๕๗

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ ในชุดของครูสภา เล่ม ๑๕ หน้า ๒๕๕-๒๕๗

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ ในชุดของครูสภา เล่ม ๑๕ หน้า ๔๐-๔๑

๔. ๕๕-๕๕

๕. เดอ ชัวซี จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม หน้า ๓๕๕ - ๓๖๐

** ไมทราบชื่อไทย

บ้างมีความสามารถ เคอชวีย์จึงเสนอความคิดที่จะให้นักเรียนไทยเข้าสอบที่มหาวิทยาลัยออร์บอน^๑ ภายหลังปีนโตได้ติดตามคณะทูตออกพระวิสุทธิสุนทรไปฝรั่งเศส และสอบในระดับปริญญาของมหาวิทยาลัยออร์บอนได้* ปีนโตได้เข้าเฝ้าสันตปาปาอินโนทนต์ที่ ๑๑ ในครั้งนี้สันตปาปาทรงพอใจในความรู้ของปีนโต ถึงกับตั้งให้เป็นบาทหลวง ขณะที่มีอายุเพียง ๒๒ ปี โดยไม่เคยมีตัวอย่างมาก่อน

สมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบความเจริญทางการศึกษาในฝรั่งเศส ทั้งนี้เพราะออกพระวิสุทธิสุนทรได้ไปชมโรงเรียนต่าง ๆ เช่นโรงเรียนสตรีแซงต์มาร์ ซึ่งเป็นโรงเรียนหลวง พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงสร้างขึ้นเพื่อให้บุตรของขุนนางที่ซัดสนได้เล่าเรียน^๒ และได้ไปเยี่ยมโรงเรียนสามเณรของคณะมิชชันนารีไปดูวิทยาลัยออร์บอน แล้วยังได้ชมวิทยาลัยหลุยส์เลอกรังด์ ซึ่งเป็นวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ มีนักเรียนนานาชาติ ดังนั้นเมื่อส่งราชทูตพิเศษบาทหลวงคาซาร์มาฝรั่งเศส ทรงโปรดให้เด็กหนุ่มไทยเป็นลูกขุนนางผู้มีตระกูลจำนวน ๕ คน ติดตามไปเพื่อเข้าเรียนในวิทยาลัยหลุยส์เลอกรังด์ และเล่าเรียนบวชเป็นบิชอปของผู้นับถือชาวฝรั่งเศสด้วย^๓ แม้กระทั่งในตอนปลายรัชกาลก็ได้ส่งนักเรียนไทยไปศึกษายังประเทศฝรั่งเศส แต่ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา มีรับสั่งให้บาทหลวงคาซาร์คนำนักเรียนไทยกลับยังอยุธยา แต่ไม่มีหลักฐานว่านักเรียนไทยที่ส่งไปเรียนฝรั่งเศสนั้นได้กลับมาทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศเพียงใด

^๑ ค. หน้า ๔๒๒ - ๔๒๓

* เนครั้งนั้นออกพระวิสุทธิสุนทรได้เข้าฟังการสอบปากเปล่าของปีนโต รวมทั้งชาวปารีสเป็นนวนมาก ซึ่งรับรองทั่วกันว่า ปีนโตมีความรู้ดี

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๗ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๒๓ หน้า

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๑๖ หน้า ๑๗๕

๔.๔ ทางคานวิทยาศาสตร์

ก่อนหน้าที่ไทยจะมีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส ไทยได้รับความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์จากประเทศตะวันตกอื่น ๆ บางแล้ว ดังเช่นการส่งทูตไทยไปเยือนแลนค์ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ เพื่อดูเรื่องการต่อเรือ การช่างไม้ และช่างฝีมืออื่น ๆ ไทยให้บุตรดูแลหอปืนใหญ่ และให้องค์กษัตริย์เรือกำปั่น ส่วนบรรณาการต่าง ๆ ของตะวันตก พระองค์ได้รับจากชาติที่มาติดต่อกับไทย ดังจะเห็นได้จากจดหมายของบาทหลวงเคอล็อง ถึงผู้อำนวยการคณะกรรมการต่างประเทศที่พูดถึงเรื่องหลังของถวายสมเด็จพระนารายณ์ว่า เรืองนาฬิกาพกราคาแพงและของดี ๆ นั้น พระเจ้าแผ่นดินมีของเหล่านี้มากมาย จึงควรที่จะหาปรอทวัดความร้อนเป็น ซึ่งสำหรับเมืองร้อนก็คงจะพอพระทัย * ทั้งเครื่องใช้แบบตะวันตกที่ได้รับพระองค์คงจะทราบวิธีใช้ด้วยภายหลังเมื่อมีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส พระองค์ได้รับชาวฝรั่งเศสไว้ใช้ในกิจการต่าง ๆ

เมื่อออกพระวิสุทธรุทเป็นราชทูตไปฝรั่งเศส ได้ไปชมความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และโรงงานอุตสาหกรรมที่เมืองเคเบลอ ๒ และได้เข้าชมห้องเครื่องจักรที่พระที่นั่งลูฟร์ ซึ่งมีเครื่องจักรชนิดต่าง ๆ ซึ่งคิดค้นใหม่ มีอยู่เครื่องหนึ่งใช้ส่งคนจากชั้นล่างสู่ชั้นบน บรรทุกได้ถึง ๑๐๐ คน * นอกจากนี้ยังมีเครื่องทดลองแรงดันของอากาศ เครื่องทอดหุบก้านคล้ายครวละ ๑๐๐ เส้น ทรโซ่ง ซึ่งทำให้ราชทูตไทยได้กล่าวว่า เหนเมืองไทยน่าจะได้น้อย่าง มร.ลาวซัน ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์คนสำคัญ ไว้เป็นศรีระนคร จากนั้นราชทูตไทยไปชมนาฬิกาไขลานครวเคียวเคินได้ถึง ๓ เดือน ชมห้องบังคับขลุ่ยลมซึ่งถูกสมันในอุทยานโอริงเซอรี ราชทูตไทยแสดงอริยาบถอยากดูอยากเห็นของแปลกทุกสิ่งในเมืองฝรั่งเศส นั่น ม. ดูแมง** จึงได้อธิบายความรู้เบื้องต้นทางวิทยาศาสตร์ให้ราชทูตฟัง พร้อมทั้งสาธิตการทดลองระกอบควบ คือการทดลองว่าอากาศมีน้ำหนัก โดยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งราชทูตได้รวมทดลองด้วย นอกจากนี้ยังได้ไปชมโรงพิมพ์หลวง*** ซึ่งราชทูตได้ซักถามถึงวิธีหล่อแม่พิมพ์ แรชาตุที่ใช้ทำตัวหนังสือ วิธีการเข้าปก

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๓๒ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๑๕ หน้า ๒๑

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๔๒ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๒๕ หน้า ๒๗

* สันนิษฐานว่าคงเป็น lift หรือ ascenseur

** เป็นช่างทำเครื่องดนตรีของหลวงและมีชื่อเสียงในทางด้านวิทยาศาสตร์

*** นำเสียดายที่ไทยไม่ได้รับมาทำอย่างจริงจัง ไม่เช่นนั้นอาจทำให้วิทยาการของไทยก้าวหน้ามาก

วิกรมมิก และจัดทำลูกหมึกสำหรับกลึง ตลอดจนแทนพิมพ์ และได้ไปชมสวนสัตว์ที่เมืองเมนาเจอร์ ซึ่งมี
ความจากประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

ทางด้านวิทยาศาสตร์นี้ อาจแยกกล่าวได้อีกคือ

๑. ทางด้านเคมีและแร่ธาตุ สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้บาทหลวงทำทองคำเหลว โดยมีพระราชโองการ
ปลูกตึกสำหรับเป็นที่แปรธาตุ และให้ก่อเตาไฟพร้อมในสถานที่ของบาทหลวง และพระราชทานทองคำ ฟัน
ละคนใช้ เมื่อบาทหลวงถวายจึงเป็นที่พอพระทัย เพราะเป็นสิ่งที่ต้องพระประสงค์มานานแล้ว นอกจากนี้
ยังโปรดให้บาทหลวงทำเกลือทองคำชนิดหนึ่งซึ่งมีกำลังระเบิดแรงและเสียงดังมาก ในที่สุดบาทหลวงก็ทำ
สำเร็จ เป็นเหตุให้โปรดปรานบาทหลวงมาก ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์ได้รับนายแพทย์เวียงซังต์ เลอบลังก์
ทำงานในเชียงใหม่ นายแพทย์ผู้นี้ได้ปรับปรุงวิธีการทำงานของคนไทยให้ถูกหลักวิชา ทำให้การชุบคนได้ผลดี
วาแตกอน และได้สำรวจพบแหล่งแร่ต่าง ๆ มากขึ้น คนไทยที่สนใจสว่มากเป็นพระสงฆ์มาขอเรียนวิธี
ยกและถลุงโลหะให้บริสุทธิ์ ๒ ภายหลังนายแพทย์ผู้นี้เดินทางกลับฝรั่งเศสพร้อมกับราชทูตลาญแบร์

๒. ทางด้านกายภาพ เมื่อบาทหลวงฝรั่งเศสได้มาถึงอยุธยา ก็จัดตั้งสถานรักษาพยาบาลแก่ราษฎรโดย
ไป คือชะลางบาดแผล รักษาไข้ แจกจ่ายยารักษาโรคโดยไม่คิดมูลค่า ๓ จึงทำให้ราษฎรชื่นชมบาทหลวง
และเมื่อความทราบถึงสมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงพอพระทัย ต่อมาทรงโปรดให้บาทหลวงไปมารักษาประจำ
ที่โรงเรียนสามเฒ่า เป็นแพทย์ประจำพระองค์ ๔ นายแพทย์ผู้นี้เป็นที่โปรดปราน และสมเด็จพระนารายณ์
ทรงเลื่อมใสวิชาแพทย์ของฝรั่งเศส ถึงขนาดยอมให้เจาะพระโลหิตเมื่อประชวรในคราวหนึ่ง ๕ ก่อนหน้านั้น

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๑๔ หน้า ๒๖๓ - ๒๖๗

๒. เดอ ลาลูแบร์ ล.ก. เล่ม ๑ หน้า ๕๕ - ๖๐

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๑๕ หน้า ๒๔๐

๔. เดอ แบส บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเดอแบส หน้า ๓๓๖

๕. เซอวาเลีย เดอ ฟอรั้ง ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ หน้า ๕๔ ฟอรั้งเล่าว่าการรักษา

โรคนี้ก่อความยากลำบากมาก เพราะว่าคนไทยนับถือพระมหากษัตริย์เหมือนกันกับนับถือเทพเจ้า เขาไม่
เอาแต่ต้องพระวรกาย.....ฟอรั้งจึงทูลว่าแม่พระเจ้าอยู่หัวและเจ้านายในพระราชวงศ์ฝรั่งเศสก็เคย
รูดเกล้า ๆ ให้แพทย์เจาะเอาพระโลหิตออก เพราะฉะนั้นควรไว้วางพระราชหฤทัยให้แพทย์ฝรั่งเศสจัดการ
หาได้ พระนารายณ์เห็นพระราชดำริเห็นชอบด้วยความเห็นของข้าพเจ้า แต่แพทย์ยังไม่ทันที่จะเอา
พระโลหิตออก ก็หาประชวรเสียแล้ว

แพทย์ชาวอิตาลีชื่อดาเนียล (Daniel)* ปรึกษากันทั่วไป ๑

• ทางด้านดาราศาสตร์ ไทยรับเอาความเจริญทางด้านนี้จากฝรั่งเศส เนื่องจากการเดินทางมายัง
 บุรุษของราชทูตเคอโชมองต์ ในคณะราชทูตนี้ประกอบไปด้วยผู้ชำนาญวิชาการต่าง ๆ เช่นแพทย์ นักเคมี
 กณิศาสตร์ ที่ชำนาญในเรื่องดาราศาสตร์ คือบาทหลวงคณะเบญชีต ๖ รูป โปรดให้บาทหลวงฝรั่งเศส
 ข้าเฝ้าเป็นส่วนพระองค์ที่ลพบุรี และให้เกียรติเป็นพิเศษคือได้สวมรองเท้าวางเท้าเฝ้า จากคำกราบบังคมทูล
 องบาทหลวงคณะเบญชีตคนหนึ่งที่ว่า "อันวิทยาการที่ละเอียดของอาตมาภาพก็ถือเอาเป็นอาชีพอยู่ เป็นที่
 บั่นถือนักกันอยู่ทั่วทวีปยุโรป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของพวกเราทรงมีพระราชนิมิตถึงขนาดให้สร้าง
 อดาราศาสตร์ขึ้นในพระมหานครหลวง และโปรดพระราชทานพระนามของพระองค์เป็นชื่อวิทยาลัยแห่ง
 ณะของเราที่ทำการสอนวิทยาการ เหล่านี้..."^๒ คงจะทำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงสนพระทัย จึง
 ครจะได้ทอดพระเนตรการสำรวจจันทร์อุปราคาครั้งแรกต่อหน้าพระที่นั่ง บาทหลวงได้เลือกพระตำหนักที่
 ะเลชุบศร เป็นที่สำรวจเพราะมองเห็นท้องฟ้าได้รอบทิศ และบริเวณกว้างพอที่จะตั้งเครื่องมือได้สะดวก
 ละได้ถวายแผนอุปราคาให้ทอดพระเนตรล่วงหน้า วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๒๔๔ เริ่มเกิดจันทร์อุปราคา สมเด็จพระ
 ะนารายณ์ได้ทอดพระเนตรกลองสองดาวยาวหาฟุต ทรงพอพระทัยเป็นพิเศษเมื่อทอดพระเนตรเห็นจุด
 าง ๆ บนดวงจันทร์ และเชื่อกันว่าแผนที่อุปราคาที่กรุงปารีสทำขึ้น พระองค์ได้ซักถามปัญหาต่าง ๆ เป็นต้นว่า

- เหตุใดดวงจันทร์จึงเห็นกลับทางกันอยู่เนกลองสองดวงดาว
- เหตุไรเราจึงยังเห็นดวงจันทร์อยู่อีกเป็นบางส่วนเมื่อจบบัณฑิตคราสแล้ว
- ขณะนี้เป็นเวลาที่กรุงปารีสหนาวไหมแล้ว
- การสำรวจที่กระทำเช่นพร้อม ๆ กันในที่ห่างไกลกันนั้นจะเกิดประโยชน์อะไรขึ้นบ้าง ฯลฯ^๓

* นายแพทย์ผู้นี้เป็นผู้สมรู้ร่วมคิดกับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอกของสมเด็จพระนารายณ์
 นางออกมานอกวังเพื่อพบกับสมเด็จพระอนุชา

๑๐ เคอแบส บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเคอแบส หน้า ๑๔๗ แพทย์ผู้นี้คงจะเข้า

ก่อนบาทหลวงโปมารด์ เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว คงจะไม่โปรดให้ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ออกไปรักษานอกวัง

๒๐ ตาซารด์ จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงตาซารด์ หน้า ๗๕-๘๓

๓๐ ตาซารด์ จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงตาซารด์ หน้า ๑๑๔-๑๒๒

‘ในโอกาสที่ทำการสำรวจจันทบูรปราคัน^{๕*} พระองค์ทรงลืมนพระอิสริยยศพระราชทาน
 ระบบราชานุญาตให้บาทหลวงลูกบั้นเสมอดวยพระองค์ และรับสั่งว่าจะได้สร้างบ้านพักพระราชทาน
 แก่บาทหลวงเพื่อคนควาสั่งใหม่ ๆ แผลก ๆ และจะสร้างหอดูดาวชนทลพบุรีและอยุธยา^๖ ดังนั้น
 ลคอนจึงเสนอความเห็นว่าการจะให้บาทหลวงรูปใดรูปหนึ่งกลับไปประเทศฝรั่งเศสเพื่อเร่งรัดงาน
 นี้ ในที่สุดก็เลือกบาทหลวงคาซาร์ดี เพื่อขอบาทหลวงเบญจิตเพิ่ม ๑๒ รูป บาทหลวง ๑๒ รูป ได้
 เดินทางมาพร้อมกับราชทูตลาอูแบร์ ในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ มีบาทหลวง เลอ ร็วเบอร์ (Le Royer)
 เป็นหัวหน้า และในครั้งนั้นมีบาทหลวงรูปหนึ่งมีความสามารถเด่นเป็นพิเศษในทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์
 และธรรมชาติวิทยา ได้เดินทางมาด้วย ชื่อ โคลด์ เดอ แบส (Claude de Bèze หรือ de Baizo)^{**๒}
 บาทหลวง ๑๒ รูปนี้โปรดให้ประจำอยู่ที่บ้าน วัด โรงเรียนและหอดูดาวที่อยุธยาและลพบุรี^๓ สมเด็จพระ
 รัตนารายณ์โครงการจะสร้างหอดูดาวแบบเดียวกับที่กรุงปารีสและปักกิ่ง เพื่อราษฎรจะได้ประโยชน์
 จากการศึกษาศิลปศาสตร์และวิทยาการต่าง ๆ ตามแบบยุโรป^๔

ราชทูตออกพระวิสุทธิสุนทร ได้ไปชมหอดูดาว ออบแซร์วาตัวร์ที่ปารีส ในบริเวณนี้ห้อง
 สำหรับเก็บเครื่องวัดแดดและดูดาว มีแผนที่ดาวในท้องฟ้า ซึ่งราชทูตขอให้ทำขึ้นอีกแผ่นหนึ่งสำหรับสมเด็จพระ
 รัตนารายณ์ แต่ขอให้เหมือนกับดวงดาวทางท้องฟ้าเมืองไทย จากนั้นราชทูตไปชมกล้องส่องดาว แผนที่
 วงจันทร์ ชมนาฬิกาแดด ห้องทดลองเกี่ยวกับจันทบูรปราคันและสุริยปราคัน

* คาซาร์ดี ได้รายงานผลการสำรวจจันทบูรปราคันไปยังปารีสด้วย .

๖. เดอ ชัวซีย์ จดหมายเหตุรายวันการเดินทางสู่ประเทศสยาม หน้า ๕๑๔

**๒. เดอแบส บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเดอแบส หน้า ๕-๑๐ บาทหลวงผู้นี้เกิดที่
 ม็องเนอแวนส์ (Novors) เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๑๖๕๙ เมื่ออายุได้ ๓๐ ปี ได้เดินทางมา
 ประเทศไทย และได้เผยแพรศาสนา

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๒๐ หน้า ๒๔๙ -

๔. เป็นจดหมายของบาทหลวง เดอ ลาแอส ดวายุพระเจากรุงสยาม

๕. คาซาร์ดี จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงคาซาร์ดี หน้า ๔๓

๔. ทางคานภูมิศาสตร์ บาทหลวงคณะเบญชีที่มาร่วมกับคณะทูตเคอโชมองต์ ยังได้นำนาฬิกาใหญ่นาฬิกาพก ของแปลก ๆ เป็นอันมาก สิ่งที่มีประมาณค่าไม่ถูกคือแผนที่โลก* และแผนที่ทางภูมิศาสตร์ขนาดใหญ่ แสดงทวีป ระดับน้ำทะเล ฯ

การนับปีของไทยนั้นแต่เดิมใช้นับจำนวนสิบสอง** เมื่อครบรอบนักขัตฤกษ์แล้วก็เริ่มนับใหม่ การนับปีเช่นนี้ เป็นเหตุยุ่งยากในการทำสัญญา พอลคอน จึงได้ออกคำสั่งให้นับปีใหม่ เริ่มต้นศักราชปีที่ระสมทโคคมได้รับพระบรมราชโองการจากมหาอาณาจักรหนึ่ง ๒ ในปีสุดท้าย เองรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ บาทหลวงชติ (Joan Richaud) ได้ถวายปฏิทินแบบที่ทานคิดขึ้นสำหรับใช้ในประเทศไทย ๓

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์พระราชทานเกาเห่นาเมืองมะริคให้แก่มังร็องเศส ก็โปรดให้ ม.เคอเบรตี ซึ่งเป็นวิศวกรของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทำแผนที่เกาเห่นาด้วย ๔ แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงมีความคิดก้าวหน้าในแง่ที่มองเห็นความสำคัญของแผนที่ และก่อนที่ราชทูตเคอโชมองต์

* ทำด้วยทองแดงปิดทอง วัดผ่าศูนย์กลางโต ๒ ฟุตครึ่ง ฐานทำด้วยเงินอย่างงดงาม ฟ้านั้นมีรอบตัวและมีศักร ๑๒ ตัวประจำฤดู กับมีดาวดวงจันทร์พร้อมบริบูรณ์ทุกอย่าง ดาว ดวงจันทร์นั้นทำด้วยลอยสีต่าง ๆ โตเล็กตามส่วน แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือโลกนั้นหมุนได้ด้วยเครื่องจักรที่ซ่อนอยู่ข้างใน เชนว่าเมื่อต้องการจะดูปีเดือน วันและเวลาแล้ว ดวงจันทร์ ดาวบนอากาศจะบออย่างไรรู้ก็ต้องตรงกับวันเดือนปีที่ต้องการทราบนั้นด้วย ฉะนั้นเมื่อต้องการทราบวันและเวลาสุริยุปราคาหรือจันทรุปราคาก็เห็นและทราบได้โดยแน่นอน เพราะนักดาราศาสตร์ได้คำนวณและกะส่วนลงในแผนที่โลกนี้เสร็จแล้ว

๑. กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๓๘ - ๑๓๖

** ตามลำดับดังนี้.. หนู วัว เสือ หมอ (ไม่ใช่กระต่าย) งูเล็ก แมงป่อง (ไม่ใช่งูใหญ่) ๑. แพะ ลิง ไก่ หมา หนู

๒. นิโกลาส์ แชรแอส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม หน้า ๑๓๕
ข้อความตอนนั้นคงคลาดเคลื่อน ความจริงน่าจะเริ่มต้นศักราชปีที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานมากกว่า

๓. เคอแมส บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเคอแมส หน้า ๒๐๗ แต่ไม่ทราบรายละเอียด
ปฏิทินมีลักษณะเช่นใด

๔. กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ ในชุดของครุสภา เล่ม ๒๕ หน้า ๑๗๕
๑. เดินทางไปพร้อมกับอุปทูตเซเบเรต์ และออกพระวิสุทสุทธร ซึ่งไปส่งอุปทูตฝรั่งเศสถึงเมืองมะริค

มาถึงเมืองไทยนั้น สมเด็จพระนารายณ์มีรับสั่งให้คอยเรือแบบยุโรปไว้แล้ว *

เมื่อครั้งที่ราชทูตไทยไปฝรั่งเศส ได้ไปชมลูกโลกจำลองที่มีเส้นรุ้งเส้นแวงชนิดหมุนเองได้
 บกกรองสำหรับพิสูจน์เวลาใช้สำหรับนักเดินเรือ แวนตาพิเทมสำหรับหาระดับน้ำ แผนที่กลม (ที่สมมุติว่า
 โลกเห็นอยู่ตรงศูนย์กลางของแผนที่) ทั้งราชทูตแสดงความสามารถโดยชี้เมืองไทย อเมริกา ตลอดจน
 เส้นทางเดินเรือระหว่างไทยกับฝรั่งเศสได้ถูกต้องราวกับเคยท่องจำมาก่อน นอกจากนี้ราชทูตยังได้รับ
 แผนที่กรุงปารีส ซึ่งราชทูตกล่าวว่าอยากได้ยิ่งกว่าของกำนัลใด ๆ และเมื่อไปชมมณฑลทางภาคเหนือ
 ของฝรั่งเศส ก็ได้ไปชมกิจการทางเรือที่เมืองอ็องรี มีคูเรือกำปั่นและประตูสำหรับระบายน้ำด้วย ๒
 เรื่องความเจริญของประเทศฝรั่งเศสนี้ สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงทราบจากรายงานของ
 ออกพระวิสุทธรสุนทร

๔.๕ ค่านิยมธรรม

สมเด็จพระนารายณ์ได้แสดงความรักใคร่และยกย่องพระเจ้าหลุยส์เป็นอันมาก ** และพยายาม
 จะเลียนแบบพระเจ้าหลุยส์ ดังจะเห็นได้จากทรงทอดพระเนตรพระฉายาลักษณ์ของพระเจ้าหลุยส์ถึงวันละ
 ครั้ง ทั้งพวกฝรั่งเศสให้ข้อสังเกตว่า สมเด็จพระนารายณ์คงจะมีความนับถือพระเจ้าหลุยส์ด้วยความ
 ริงใจ ทั้งนี้เพราะแต่เดิมนั้นทรงโปรดฟังเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระเจ้ากรุงจีน และพระจักรพรรดิ
 ปุ่น แถ่ภายหลังทรงพอพระทัยที่จะฟังพระราชประวัติของพระเจ้าหลุยส์ ๕

สมเด็จพระนารายณ์ได้แสดงท่าทีสนใจฝรั่งเศสอย่างจริงจัง ทรงใต้อำนาจวิธีการปกครอง
 เมืองฝรั่งเศส เมื่อครั้งที่ราชทูตเดอ ลาลูแบร์มาเมืองไทย ได้มีพระบรมราชโองการให้แปลหนังสือ
 วเคอร์ท (Q. Curce) เป็นภาษาไทย และโปรดให้แปลพงศาวดารของฝรั่งเศสหลายคน ทรง

* เดอ ฌีวีย์ จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสุประเทศสยาม หน้า ๕๕๕

๒. ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องราวที่ราชทูตออกพระวิสุทธรสุนทร ชมความเจริญทางค่านต่าง ๆ
 ของฝรั่งเศส ในศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๗, ๕๘, ๕๙ และ ๖๐ ในชุดของจุลศภา
 ลมที่ ๓๑, ๓๒ และ ๓๓

๓. เดอแบส บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเคอแบส หน้า ๑๐๐

๔. นิโกลาส์ แชรแวงส ประวัติศาสตร์ธรรมเนียมและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม

แสดงความรอบรู้ในเรื่องของประเทศทางตะวันตก โดยสอบถามถึงอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์* ซึ่งใช้
วิธีออกเสียงเพื่อเลือกจักรพรรดิ ทรงแสดงความคิดเห็นว่า

"ศิลปแห่งการครองราชย์นั้นจะกระทำกันโดยวิธีใดหาได้ไม่ แต่ด้วยความเจตจำนงของ
ในกิจการบ้านเมืองแล้วเป็นอันมาก กับการอ่านเรื่องราวทั้งหลายนั้นแล" ๑

เมื่อทรงได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชทานจดหมาย
เหตุประวัติราชอาณาจักรสยามแด่พระเจ้าหลุยส์ ๒ พร้อมทั้งชมความเจียมแหลมของพระเจ้าหลุยส์ การที่
ทรงยกย่องให้เกียรติพระเจ้าหลุยส์ถึงเพียงนี้ ก็เนื่องจากทรงคิดว่าการที่พระเจ้าหลุยส์ชักชวนให้พระองค์
เข้าร่วมกันไม่ทรงหวังอะไรตอบแทน ๓ ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้ว จึงทำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงมี

* The Holy Roman Empire ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๘๐๐ ซึ่งเป็นปีที่พระเจ้าชาลมาญ กษัตริย์
ของอนารยชนเผ่าแฟรงก์เสด็จไปยังกรุงโรมเพื่อให้สันตปาปาเลโอที่ ๓ สวมมงกุฏ และประกาศให้พระองค์
เป็นจักรพรรดิ ดินแดนส่วนที่เป็นอาณาจักรที่สำคัญ คือเยอรมัน อิตาลีบางส่วน ออสเตรียบางส่วน ลอเรน
เบอร์กันดี สวิส และเนเธอร์แลนด์

ในทางทฤษฎี ตำแหน่งจักรพรรดิของอาณาจักรเป็นตำแหน่งที่เลือกตั้งโดยคณะเจ้าผู้ครอง
๗ พระองค์ เรียกว่า "เจ้าผู้เลือก" (Elector) ดูรายละเอียดใน เจ.เอ็ม. ทอมป์สัน ล.ด. หน้า
๒๕๔ - ๒๕๕)

๑. เคอ. ลาตูแบร์ จดหมายเหตูลาตูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม ๑ หน้า ๔๔๒ - ๔๔๓

๒. เคอ. ชววิช ล.ด. หน้า ๔๕๕ ซึ่งแต่เดิมนั้นถ้าใครมีไว้ครอบครอง จะต้องได้รับโทษถึงขั้น
ประหารชีวิต

๓. เคอ. ชววิช จดหมายเหตุนายวันการเกินทางไปสุประเทศสยาม หน้า ๔๖๑ - ๔๖๒ สมเด็จพระ
นารายณ์ทรงมีพระกระแสรับสั่งขึ้นในท่ามกลางที่ประชุมสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินว่า "สมเด็จพระเจ้า
กรุงฝรั่งเศสทรงมีพระราชไมตรีต่อข้า อย่างที่มิได้คำนึงถึงอาณาประโยชน์ส่วนพระองค์เลย พระองค์ทูลส่ง
ราชทูตมาเสนอให้ข้าเข้าร่วมเป็นคริสตัง พระองค์จะทรงได้ผลประโยชน์อะไรจากข้าเล่า พระองค์ทูลขอให้
ข้าศึกษาพระศาสนาของพระองค์ จึงมิเป็นการสมควรที่ข้าจะขัดพระทัย ข้าจะกระทำตามและคอยดูต่อไป"

พระราชนิยมแบบฝรั่งเศส และตั้งพระทัยที่จะดำเนินรอยตามพระราชจริยวัตรของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔^๑ ซึ่งแท้จริงพระองค์ทรงสง่างามเฉยไม่แพ้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เลย และเมื่อเวลาพระองค์ประทับรวมเสวยกับชาวต่างประเทศ จะทรงแสดงความสนิทยศนย์ ถ้าไปก่อกวนเรื่องราชประเพณีก็จะทำให้พระองค์สนิทกับราษฎร^๒ และทรงปรึกรับราชทูตเคอโซมองต์ ในการที่จะพยายามจะปรับปรุงชนบทธรรมเนียมประเพณีไทยให้เป็นแบบฝรั่งเศส^๓ แสดงว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงพร้อมที่จะรับเอาวัฒนธรรมฝรั่งเศสและยังพิจารณาได้อีกคือโปรดให้ชาวฝรั่งเศสที่เข้าเฝ้า สวมรองเท้า นั่งบนพรมและทำความเคารพอย่างธรรมเนียมยุโรป โปรดให้ป้อมบางกอกยิงสลุตต้อนรับเรือของฝรั่งเศส^๔ เมื่อส่งราชทูตไทยไปฝรั่งเศส

๑๐. เชอวาเลีย เดอ ฟอรั้ง ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ หน้า ๔๕ - ๕๐ สมเด็จพระนารายณ์ทรงพิโรธฟอรั้งที่บังอาจจุลศพระราชนาถักโทษแทนหม่อมปีย์ที่ไม่เตรียมผ้าเช็ดพระพักตร์ถวาย แต่เมื่อฟอรั้งว่าพระเจ้าหลุยส์ทรงพระโสมนัสที่หมั่นคนขอพระราชนาถักโทษแทนผู้ผิด เพราะเป็นการเตือนพระสติให้คลายโทโส เมื่อทราบเช่นนั้น สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงพระราชนาถักโทษให้และมีพระกระแสว่า มีพระราชประสงค์จะเอาเยี่ยงอย่างกษัตริย์ฝรั่งเศส และนิโกลาส์ แรชแวงส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม หน้า ๕

๑๑. นิโกลาส์ แรชแวงส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม หน้า ๒๕๖

๑๒. ศิลป์ากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๑ เน้นจุดของครูสภา เล่ม ๒๔ หน้า ๕๔ และประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๒ เน้นจุดของครูสภา เล่ม ๑๐ หน้า ๒๖๕ เคอโซมองต์กล่าวว่าทรงละทิ้งธรรมเนียมเก่าที่นาเกลียดโดยนิยมธรรมเนียมต่าง ๆ ของชาติยุโรปที่สำคัญ โดยเห็นว่าเพิ่มพระเกียรติยศของพระองค์และความสุขของราษฎร

๑๓. ศิลป์ากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เน้นจุดของครูสภา เล่ม ๑๕ หน้า ๒๖๒ การยิงสลุตนี้ผิดประเพณีไทย และเวลานั้นไทยยังไม่มีธงชาติ เคยชักธงธงอลันดา ซึ่งเป็นธงที่ใช้กันโดยมากในทะเลแถบนั้น ผู้รักษาป้อมเข้าใจว่าจะให้เกียรติยศต่อเรือฝรั่งเศส จึงได้ชักธงอลันดาขึ้น นายเรือฝรั่งเศสก็ชักธงขึ้นรับ แต่คัดค้านในการที่ไทยชักธงอลันดา และไม่ยอมยิงสลุตให้แก่ธงชาติใด ๆ ในยุโรป ไทยจึงชักธงที่ไม่มีใครรู้จักว่าเป็นธงชาติใดขึ้น เรือฝรั่งเศสจึงยิงสลุตคำนับ

ทรงโปรดให้มาทูลลงช่วยสั่งสอนมารยาทแบบยุโรป ส่วนนักเรียนไทยที่ไปศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศส นอกจากจะเรียนวิชาต่าง ๆ แล้วจะต้องเล่าเรียนเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมของผู้ดีชาวฝรั่งเศสอีกด้วย* และในราชสำนักไทยขณะนั้น นิยมเครื่องใช้เครื่องตกแต่งแบบฝรั่งเศส ทั้งนี้พิจารณาจากราชบรรณาการและเครื่องบรรณาการต่าง ๆ ที่ถวายสมเด็จพระนารายณ์ แม้กระทั่งเครื่องใช้บางอย่าง ในราชสำนักพระองค์ก็เลียนแบบฝรั่งเศส โดยรับสั่งให้ราชทูตไทยจัดทำจากฝรั่งเศส คือผ้าเนื้อดีผืนกว้าง ผ้าสีแดง เครื่องแก้วชิ้นใหญ่ ๆ กัลปังหาแดงกิ่งใหญ่ ๆ งาม ๆ หนังสือทองสำหรับทำพรมรองเท้า ๑ โคมระย้า เข็มเทียนกิ่งคู่หนึ่ง ทำคียบแก้วเจียรไนทั้งสิ้น เจียรไนและเครื่องเคลือบ เป็นสิ่งที่โปรดมากกว่าเงินทอง ของเหล่านี้โปรดให้เอาขึ้นไปยังเมืองลโวว์ ๒ นอกจากนี้ยังมีกระจกเงา เพื่อไปประดับให้เต็มห้องพระโรง พรมผืนใหญ่และแพรดอก ๓ และเมืองทรงเตรียมรับทูตฝรั่งเศส นอกจากจะโปรดให้สร้างตึกแบบฝรั่งเศสแล้ว ยังรับสั่งให้ทำเครื่องใช้บนโต๊ะด้วยเงินสำหรับไว้เลี้ยงราชทูต** การเลียนแบบราชสำนักแวร์ซายส์ได้แสดงให้เห็นเด่นชัดคือสมเด็จพระนารายณ์ทรงสั่งให้คัดลอกพระองค์แบบ มกุฎราชกุมารฝรั่งเศส ๔ และทรงสั่งคัดพระมาลาแบบต่าง ๆ มีหลายสี ๕

* เป็นที่น่าสนใจว่าในสมัยนั้นราชสำนักแวร์ซายส์จัดว่าเป็นแบบฉบับของราชสำนักต่าง ๆ ในยุโรปในด้านขนบธรรมเนียม ศิลป และความหรูหรา ลูกผู้ดีทั้งหลายในประเทศต่าง ๆ มักถูกแนะนำให้อ่านหนังสือ "มารยาทของผู้ดีฝรั่งเศส" (A New treatise on Good Mannors as Practiced in France Among Gontloman) เพื่อวางตัวให้ถูกต้องในวงสังคมชั้นสูง

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๒๓ หน้า ๒๒๒

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๑๔

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๑๔

** สันนิษฐานว่า คงเป็น จาน ช้อน ร้อม มีด ฯลฯ

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ ในชุดของจุลสาร เล่ม ๑๔ หน้า ๙

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ เล่ม ๒๓ หน้า ๒๒๒

อาจารย์เสนอ นิลเดช แห่งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ศิลปากร ให้ข้อคิดว่าชุดที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงสวมเมื่อทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่เรียกว่าชุดขัตติยราชภูษิตราภรณ์นั้น เป็นลักษณะเสื้อยกไหล่ ซึ่งได้อิทธิพลมาจากฝรั่งเศส ครั้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์ รวมทั้งพระมาลาเส้าสูง เส้าสะเทินควย

เมื่อครั้งที่ราชทูตลาถูแบร์มาเมืองไทยได้นำนักดนตรีโอเปร่าและนักสโไวโอลินมาแสดงหน้าพระที่นั่ง
 แดสมเด็จพระนารายณ์ไม่โปรดฟังเพราะว่าเสียงดนตรีทึมเกินไป^๑ อาจสันนิษฐานได้ว่าบรรดา
 ขุนนางคงจะโดยเสด็จในพระราชนิมิตฝรั่งเศส เพราะปรากฏว่าชาวไทยที่มีฝีมือได้ขอตัวอย่างสันติ
 จากพ่อค้าฝรั่งเศสเพื่อทำเลียนแบบ^๒ และบ้านของฟอลคอนก็ประดับด้วยเฟอร์นิเจอร์ของฝรั่งเศส
 ที่ได้รับจากเดอโชมองต์^๓

ฉะนั้นเมื่อออกพระวิสุทธิสุนทรไปฝรั่งเศส ก็เข้าใจและได้ปฏิบัติตามธรรมเนียมยุโรป
 คือยกเก้าอี้ให้สุภาพสตรีนั่งและเข้าเฝ้าชานชาของมกุฎราชกุมารฝรั่งเศส รวมทั้งมรรยาทในงานเลี้ยง
 รับประทานอาหารก็นำเป็นที่ชื่นชมของชาวฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นยังไปชมสถานที่เล่นลูก
 บอลไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งทอด้วยมือคล้ายเด็กเล่นโมรา* นอกจากนั้นยังได้ไปเยี่ยมคำนับบุคคลสำคัญของ
 ฝรั่งเศส เช่น ที่บ้านของ มาร์กี เดอ เทพร** และขุนนางผู้ใหญ่ของฝรั่งเศสอีกหลายท่าน^๔ ซึ่ง
 ออกพระวิสุทธิสุนทรคงจะได้สังเกตวิธีการจัดบ้านเรือนของผู้ที่ชาวฝรั่งเศสควบ สิ่งที่ราชทูตชื่นชมก็คือ
 หนังสือว่าด้วยความเป็นอยู่ของปารีส ซึ่งอธิบายถึงการปกครองภายในพระนครว่าดำเนินการอย่างไร

๑. เดอ ลาถูแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หน้า ๓๐๐ - ๓๐๑

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๑ ในชุดของจุฬาสภา เล่ม ๒๔ หน้า ๒๑๒

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๒ ในชุดของจุฬาสภา เล่ม ๑๐ หน้า ๒๓๕

* สันนิษฐานว่าเป็นเกมส์โบว์ลิง

** เป็นพี่เขยของบาทหลวง เดอ ล็อง

๔. ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่ราชทูตออกพระวิสุทธิสุนทรไปชมศิลปและวัฒนธรรมของ
 ฝรั่งเศสใน ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๗, ๕๘, ๕๙ และ ๖๐ ในชุดของจุฬาสภา
 เล่ม ๓๑, ๓๒ และ ๓๓

ขณะเดียวกันฝรั่งเศสที่เดินทางมายังเมืองไทยก็ยังได้หาความรู้ทางด้านตะวันออก ดังจะเห็นได้จากบันทึกของเคอ รัวบีที่ว่า "อยุธยาเป็นที่ชุมนุมของชนต่างภาษามากกว่า ๔๐ ภาษา...จะไถ่จดจำทำจดหมายเหตุอย่างแน่ ถึงวิธีการปกครองบ้านเมือง ถึงกำลังทหารฝ่ายบกและฝ่ายทะเล ถึงการค้าขายและถึงเรื่องสงครามของประเทศเหล่านี้....จึงจะยังแปลหนังสือที่ดีของประเทศเหล่านี้เป็นภาษาฝรั่งเศสไม่ได้ แต่พอจะจดจำชื่อไว้ได้ และคงจะทำจดหมายเหตุไว้พอ ให้ลูกกูไถ่ง่าย ในเวลาที่ต้องการทราบถึงการของเมืองเหล่านี้" ^๑ และบาทหลวงคาซาร์คยังได้รายงานเกี่ยวกับเรื่องข้างไม่ยั้งว่า "สภาวิทยาศาสตร์แห่งฝรั่งเศส^๒ ออกจากฝรั่งเศสได้ประณิษเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเจ้าหลุยส์ ที่ ๑๖ ได้รับการยกย่องแก่กระทั้ง ในปัจจุบันว่างลงงานนั้น เคยได้รับแนวความคิดจากทั้งของไทย *

เมื่อพิจารณาภาพของไทยตอนปลายรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์นั้น ในราชสำนัก ขุนนาง จะเต็มไปด้วยอิทธิพลของฝรั่งเศส แต่มีขุนนางบางกลุ่มโดยเฉพาะพระเพทราชาที่มองเห็นว่า ฝรั่งเศส กำลังแผ่อิทธิพลเข้ามาครอบครองเมืองไทย จึงก่อการระประหาร ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสสิ้นสุดลง รวมทั้งความสัมพันธ์ทางด้านการศึกษาการด้วย ซึ่งถ้าพระเพทราชาไม่กลัวฝรั่งเศสโดย คงมีความสัมพันธ์ทางด้านการศึกษากันต่อไป ก็คงจะทำให้ประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้ากว่าชาติ อื่นๆ ในยุคเดียวกัน

^๑ ศิลปากร, กรบ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ ในรัชของจุลเกล้า เล่ม ๒๔ หน้า ๑๑ - ๑๒

^๒ คาซาร์ค จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงคาซาร์ค หน้า ๗๗

* เป็นการสนับสนุนของอาจารย์เสนอ นิลโคช แห่งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนารายณ์ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้น ตามประเพณีไทย ไม่ว่างของกับพณ ดังนั้นไทยคงจะเตรียมตัวไปถวาย เพื่อวางเครื่องราชบรรณาการเหล่านั้น

บทที่ ๓

ลัทธิอยุธยา

บทบาทของพ่อลคอนในประเทศไทย

ภาวนาการะเทศ

ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ได้เกิดวิกฤตการณ์อันเป็นแรงผลักดันให้ไทยมีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส ผู้ที่บทบาทสำคัญในการชักจูงให้ความสัมพันธ์ติดต่อกันเรื่อยมาก็คือพ่อลคอน หรือออกญาวิชาเยนทร์ ขุนนาง "ฝรั่ง" ซึ่งเป็นคนโปรดอย่างยิ่งของสมเด็จพระนารายณ์ พ่อลคอนยังได้ชักนำความสัมพันธ์ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองด้วย เพื่อที่จะมีอำนาจในประเทศไทยตลอดไป

๑. ภูมิหลังและมูลเหตุที่พ่อลคอนเข้ารับราชการจนได้รับตำแหน่งสมุหนายกของไทย

พ่อลคอนเดิมชื่อ คอนสแตนติน เบอร์กี (Constantine Hierachy) เกิดที่เกาะเซฟาโลนี (Cephalonia) ประเทศกรีก เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๐ เรื่องราวเกี่ยวกับชาติกำเนิดของเขาไม่มีหลักฐานชัดเจน แต่ผู้นับถือไว้มากมายและแตกต่างกัน ทั้งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้นับถือกับพ่อลคอน ซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้

กลุ่มที่กล่าวถึงของพ่อลคอนได้แก่บาทหลวงฝรั่งเศส เช่นบาทหลวงตาซาริค กล่าวว่าบิดาของพ่อลคอนเป็นผู้ที่ชาวเวนิเซียน ซึ่งเป็นบุตรชายของเจ้าเมืองแห่งเกาะเซฟาโลนี ส่วนมารดาสืบเชื้อสายมาจากตระกูลเก่าแก่ของเมืองนั้น เนื่องจากบิดามารดาคือชาวชาติพันธุ์ พ่อลคอนจึงหนีออกจากบ้าน บาทหลวงเดอ ชัวซีบ กล่าวว่าบิดามารดาของพ่อลคอนมีเชื้อสายผู้ดีแต่

๑. อิบนิ มุฮัมหมัด อิบราฮิม สำเนาอักษรียุสลุขมาน ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ แปล หน้า ๑๑๗ (คำนำของผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ คือนายยอห์น โอ เคน หน้า ๑๒ (อ้างจาก Eleftheroudakes Modern Greek Encyclopaedia) ตรงกับในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง)

๒. ตาซาริค, บาทหลวง จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงตาซาริค สันต์ ท. โกมลบุตร แปล หน้า ๑๑

ยากจน^๑ และบาทหลวงเคอแบส (Claude de Bèze)^{*} กล่าวว่าตระกูลทางฝ่ายมารดาของฟอลคอนเคยดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครเวนิซ แต่บิดาเป็นคนเขมงวด ประกอบกับความทะเยอทะยานของตน ฟอลคอนจึงหนีออกจากบ้าน บาทหลวงคอร์เล็ง บันทึกว่าฟอลคอนมาจากครอบครัวตระกูลสูง มีผู้เป็นผู้นำราชการแคว้นเซฟาโลเนีย มาจากเวนิซเข้ามาแต่งงานกับหญิงในแคว้นนั้น พ่อของฟอลคอนยากจนจึงจำต้องคิดช่วยเหลือตัวเอง เมื่ออายุ ๑๐ ขวบ จึงหนีออกจากบ้านติดตามเรืออังกฤษไป^๒ บันทึกนี้คล้ายกับบันทึกภาษาฝรั่งเศส ซึ่งไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง กล่าวว่าบิดาของฟอลคอนเป็นชาวเวนิซผู้มีตระกูลสูงศักดิ์ ทางฝ่ายมารดาเป็นสตรีแห่งตระกูลเก่าแก่ของประเทศนั้นเช่นเดียวกัน ประมาณ พ.ศ. ๒๒๐๓ เมื่อฟอลคอนอายุ ๑๐ ขวบ เกิดสำนึกว่าตระกูลของตนเสื่อมโทรมเพราะบิดาไม่เอาใจใส่จึงตัดสินใจท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาโชคกลาง^๔ จากบันทึกต่าง ๆ ของบาทหลวงฝรั่งเศส อาจสรุปได้ว่า ฟอลคอนเป็นผู้มีตระกูลสูงแต่ยากจน

กลุ่มที่กล่าวตรงกันข้ามกับกลุ่มแรก มี เชอวาเลีย เคอ ฟอรั้ง ไดบันทึกว่าฟอลคอนเป็นบุตรชายเจ้าของร้านขายสุราที่หมู่บ้านคูลโตท ซึ่งตั้งอยู่บนเกาะเซฟาโลเนีย^๕ และจากบันทึกของ อิบนิ มุฮัมหมัด อิบราฮิม^{**} เรียกฟอลคอนว่า "เจ้าฝรั่งเศส"^๖ ส่วนหลักฐานทางฝ่ายอังกฤษอ้างว่าฟอลคอนมีหนังสือยืนยันว่าตัวเขาเกิดในครอบครัวที่ยากจน แม่จึงยกให้นายเรืออังกฤษ

^๑ เคอ ชัวรีย จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม สันต์ ท. โกมลบุตร แปล หน้า ๓๒ แต่แสดงความรู้สึกไม่แน่ใจ และถูกฟอลคอน

^{*} เป็นชาวเมืองเนอแวร์ส (Nevers) เดินทางมาประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๐ มีความสามารถเป็นพิเศษ ทางด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และธรรมชาติวิทยา

^๒ เคอแบส บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเคอแบส สันต์ ท. โกมลบุตร แปล หน้า ๓๓

^๓ มานิจ ชุมสาย, ม.ล. "เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ความหนังสือที่บาทหลวง คอร์เล็ง พิมพ์ที่ปารีส ค.ศ. ๑๖๕๐ (พ.ศ. ๒๒๓๓) หลักฐานประวัติศาสตร์ไทยต่างประเทศ หน้า ๑๐๒-๑๐๓

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงสาวดาร ภาควิ ๔๑ หลวงจินดาสนิทใจ แปล หน้า ๑๓

^๕ ฟอรั้ง ประชุมพงสาวดาร ภาควิ ๔๐ หม่อมเจ้าคำรัสดำรงเทวกุล แปล หน้า ๗๕

^{**} เป็นอาลักษณ์ของคณะราชทูตเปอร์เซีย เดินทางมาถึงอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๔

^๖ อิบนิ มุฮัมหมัด อิบราฮิม สำเนาอักษรียุสลุขมาน หน้า ๑๕๖

เมื่ออายุประมาณ ๑๐ ขวบ จากบันทึกของกลุ่มนี้สรุปว่าฟอลคอนเกิดจากตระกูลสามัญชนที่ยากจน และยังมีกำเนิดที่คลุมเครือ

ภายหลังที่ฟอลคอนไปอยู่กับนายเรือชาวอังกฤษ ได้เปลี่ยนชื่อจากภาษากรีกเป็นภาษาอังกฤษ คือ คอนสแตน ฟอลคอน (Constans Phaulcon) เขาทำงานบนเรือสินค้าซึ่งเดินทางในยุโรปเป็นเวลา รวม ๑๐ ปี ในขั้นแรกมีหน้าที่รับใช้นายเรืออังกฤษ พร้อมกับเรียนงานของกลาสีเรือไปด้วย ต่อมาจึงได้รับจ้างเป็นพนักงานในเรือสินค้าซึ่งเดินทางจากเกาะอังกฤษมาค้าขายยังตะวันออก คืออินเดียและเมืองบันตัม* ที่เมืองนี้เองฟอลคอนได้ทำความดีคือช่วยให้คลังสินค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษรอดพ้นจากไฟไหม้ จึงได้รับเงินรางวัลถึงหนึ่งพันเอกีว ๒ ด้วยเงินจำนวนนี้ ฟอลคอนจึงเสี่ยงโชคโดยตกลงใจที่จะเข้ามาค้าขายส่วนตัวที่สยาม จึงได้ฝากตัวกับบอร์ช ไวท์ (George White)** รั้งขณะนั้นรับราชการตำแหน่งผู้นำร่องที่อยุธยา ฟอลคอนได้รับมอบหมายให้คุมสินค้าของไวท์ค้าขายตามหัวเมืองชายทะเล ซึ่งฟอลคอนได้รับใช้ด้วยความซื่อสัตย์ จนกระทั่งครั้งหนึ่งฟอลคอนได้คุมเรือสินค้าที่บรรทุกกระสุนดินดำซึ่งเป็นสินค้าต้องห้าม โดยหวังจะนำไปขายให้แก่สุลต่านแห่งปัตตานี รั้งกำลังแข็งเมืองสู้รบกับอยุธยา แต่เรืออับปางลงก่อน ความนี้จึงทราบไปถึงออกญาโกษาธิบดี (เหล็ก) ไวท์เกรงว่าจะมีความผิดจึงมอบเงินทำสินจ้างให้ฟอลคอนเพื่อนำไปมอบให้ออกญาโกษาธิบดีผู้นี้เป็นท่านองคมนตรีสืบบน แต่ฟอลคอนได้แสดงจุดมุ่งหมายปรารถนาเพียงรับใช้โกษาธิบดี (เหล็ก) เท่านั้น ครั้นเมื่อออกญาผู้นี้ เมื่อพิจารณาเห็นว่าฟอลคอน

* ขจร สุขพานิช ออกญาวิไชยเณร หน้า ๒๓ (อ้างอิงหลักฐานอังกฤษ)

* ตั้งอยู่ทางด่านตะวันตกของเกาะชวา เป็นเมืองคู่แข่งทางการค้ากับเมืองปัตตาเวีย ทั้งนี้เพราะสุลต่านแห่งบันตัมยินดีที่จะติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวยุโรป

๒. เดอแมส ล.ก. หน้า ๓๖

เหรียญกษาปณ์ เงินโบราณ มีมูลค่า = ๓ ลิ้ว (ฝรั่งในสมัยนั้น) อีกชนิดหนึ่งมีค่า = ๒ ลิ้ว

** บอร์ชไวท์ ได้ลงทุนค้าขายร่วมกับเบอร์นาร์บี (ซึ่งบริษัทใหญ่ส่งมาเพื่อจะสร้างบัตติก่อนจะปิดทางอังกฤษที่อยุธยา)

มีความชำนาญในการค้าขายทางทะเล จึงรับตัวไว้ใช้ในราชการ สังกัดกรมพระคลังสินค้า^๑

แต่บาทหลวงตาซารด์ให้ข้อมูลที่แปลกออกไป กล่าวคือ ฟอลคอนได้ค้าขายตามชายฝั่งพระราชอาณาเขตสยามและประเทศใกล้เคียง แต่ใช้ครายที่เรืออับปางถึงสองครั้ง เมื่อเดินเรือครั้งที่สามเรืออับปางที่ชายฝั่งมาลาบาร์* ฟอลคอนพบกับราชทูตไทยซึ่งเรืออับปางขณะที่เดินทางกลับจากเปอร์เซีย ดังนั้นฟอลคอนจึงอาสานำราชทูตกลับโดยใช้เงินสองพันเอากิว ซึ่งเป็นเงินจำนวนสุดท้ายของเขา ราชทูตผู้นี้ได้สรรเสริญฟอลคอนจนออกญาโกษาธิบดีใคร่จะรู้จักตัว เมื่อได้พบปะกัน เห็นความฉลาดของฟอลคอน จึงรับไว้ในราชการใกล้ชิดกับตน^๒ เรื่องราวนี้เป็นที่แพร่หลายในหมู่ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาสยามในระยะหลัง บาทหลวงอังกฤษคณะเบญจิตเขียนข้อความล้อเลียนว่าบาทหลวงตาซารด์ "ยกเมฆ" และฟอลคอนได้กล่าวทำนองติเตียนว่า "คุณพ่อไม่น่าจะเขียนอะไรเหลวไหลเช่นนั้นเลย"^๓

เมื่อเริ่มรับราชการฟอลคอนไม่ได้เข้าเฝ้าและยังไม่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ ซึ่งขณะเดียวกันนั้นฟอลคอนก็ยังคงค้าขายเป็นส่วนตัว ต่อมาเมื่อหลักฐานกล่าวถึงการปรากฏตัวของฟอลคอนในราชสำนักเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๙^๔ โดยเป็นผู้ไปรายงานให้บาทหลวงฝรั่งเศสทราบว่าหนังสือที่ส่งมราชแห่งเบรุตูลเกล้าถวายนั้น ทรงรับได้ด้วยความพอพระทัย ในครั้งนั้นฟอลคอนอายุประมาณ ๒๗ ปี^{**} ซึ่งกำลังอยู่ในวัยหนุ่ม ประกอบกับการดำรงชีวิตด้วยความยากลำบากมาตั้งแต่เยาว์วัย จึงอาจพิจารณาได้ว่าเขาจะต้องเป็นคนที่อดทน และมีความทะเยอทะยานสูง

^๑ เคอแบส ล.ค. หน้า ๔๐ - ๔๑

* คือฝั่งทะเลทางคานตะวันตกของอินเดีย

^๒ ตาซารด์ ล.ค. หน้า ๑๒ - ๑๓

^๓ ขจร สุขพานิช ออกญาไชยยุทธ หน้า ๒๖ - ๒๗

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่มที่ ๑๔ หน้า ๒๑๐

^{**} ดูข้อมูลตามหลักฐานของ Eleftheroudakes Modern Greek

Encyclopaedia ทว่าฟอลคอนเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๐ ดังนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๙ ฟอลคอนมีอายุ ๒๗ ปี

ฟอลคอนเป็นคนรูปร่าง ร่าเริง สันทัด ฉลาด มีไหวพริบ ขยัน อดทน และดีใจจะพ้อมัน * เนื่องจาก การที่ฟอลคอนต้องเดินทางในเรือเป็นระยะเวลานานและคลุกคลี ในวงการค้า จึงเชื่อว่าจะต้องเป็น ผู้ชำนาญในการเดินเรือและการค้าอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อมาค้าขายทางตะวันออก โดยคลุกคลี กับพ่อค้าอิสลามซึ่งเป็นพวกที่มีอิทธิพลในย่านนี้ บ่อมทำให้ฟอลคอนรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมและวิธีการค้าของ พวกนี้เป็นอย่างดี จากประสบการณ์เหล่านั้นและการศึกษาอบรมแบบยุโรปรวมทั้งการเล่าเรียนคำ ราชศัพท์ชนบทธรรมเนียมของราชสำนักไทยจนสามารถพูดภาษาไทยได้ ๑ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็น ปัจจัยที่ทำให้ฟอลคอนก้าวขึ้นมาเป็นอำนาจในประเทศไทย ทั้งกำลังประสบปัญหาทางด้านการค้าอยู่ ในขณะนั้น

เมื่อฟอลคอนเข้ารับราชการ เขาได้แสดงความสามารถ ตามที่หลักฐานอังกฤษกล่าวว่า ได้อาศัยงูเห่าพระเมรุกลางเมือง ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระราชินี เสานี้เป็นเสา ขนาดใหญ่เหลือสติปัญญาของชาวราชการไทยที่จะยกได้ ฟอลคอนได้ระดมช่างไม้อังกฤษช่วย แต่ ตนเองมีความสามารถพูดภาษาไทยดังนั้นจึงได้รับความดีความชอบไว้แต่เพียงผู้เดียว ในครั้งนี้ สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ เป็นออกหลวงสุรสงคราม ๒ แต่จากบันทึกของเคอแมสไดกลกล่าวว่า การที่ฟอลคอนได้ได้รับความดีความชอบก็เนื่องจากสามารถนำราชทูตไทยไปเบอร์เรียมและกลับมาโดย ปลอดภัย ทั้งฟอลคอนยังจัดการจำหน่ายสินค้าของพระคลังหลวงได้กำไรถึงสองเท่าที่พวกมัวร์ ทูลเกล้าถวาย ฟอลคอนจึงได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์โดยการสนับสนุนของออกญาโกษาธิบดี (เหล็ก) เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ได้ปฏิสันถารกับฟอลคอนทรงพอพระทัยในความเฉลียวฉลาด และกิริยามารยาทของเขาเป็นอันมาก ๓ ดังนั้นจึงทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นออกหลวง

* บุคลิกภาพของฟอลคอนนี้ สรุปรจากบันทึกของชาวยุโรปรวมสมัย

๑. มอริส กอกลีส แรมวาลโวทแห่งกรุงสยาม หน้า ๕๐ - ๕๑ ".....แม่จะมีได้ เล่าเรียนอะไรมา ก็ดูเหมือนจะเป็นคนรอบรู้ เพราะการสนทนาของเขาแสดงความฉลาดเฉลียว ไพเราะ และเป็นผู้มีความรู้หลายภาษา"

๒. ขจร สุขพานิช ออกญาวิไชเยนทร์ หน้า ๓๖

๓. เคอแมส อ.ค. หน้า ๔๓-๔๔

สุรสงคราม มีหน้าที่ควบคุมการตักน้ำมันหลวง และจัดส่งสินค้าไปขายโดยสังกัดกรมท่า ต่อมา
 พอลคอนได้รับอาสาหาเครื่องราชบรรณาการที่มีค่าสูงและราคาถูกกว่าที่แขกมัวร์เคยจัดให้
 สมเด็จพระนารายณ์ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้แขกมัวร์ไม่พอใจ จึงได้เป็นฎีกาให้สมเด็จพระ-
 นารายณ์สดใช้เงินที่เป็นหนี้เป็นจำนวนมหาศาล เนื่องจากพอลคอนชำนาญในการค้า จึงได้ตรวจ
 สอบบัญชีโดยละเอียด เรื่องจึงกลายเป็นว่า แขกมัวร์กลับเป็นหนี้พระองค์ถึงหกหมื่นเอกีว^๑

การที่พอลคอนมีประสบการณ์ด้านการค้ามาก่อน ดังนั้นเมื่อเข้ารับราชการก็สามารถ
 เพิ่มรายได้ให้แก่แผ่นดิน โดยจัดการค้าของหลวงให้มีระเบียบและรู้ต้นทุนเชิงการค้าของฮอลันดา^๒
 ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระนารายณ์จึงมีพระราชประสงค์จะให้พอลคอนเข้ารับตำแหน่งพระคลังสืบทอด
 ออกฤทธิราชทิน (เหล็ก) ทรงถึงอสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๗ แต่พอลคอนเกรงว่าจะเป็นที่
 ริษยาของขุนนางผู้ใหญ่ จึงไม่ยอมรับ โดยอ้างว่าไม่มีความสามารถพอจะว่าราชการไปทั่วพระราช-
 อาณาจักร^๓ แต่ยอมรับบรรดาศักดิ์ออกพระฤทธิกำแหงภักดี ผู้ช่วยออกฤทธิพระเสด็จ ซึ่งดำรง
 ตำแหน่งพระคลังคนใหม่ แต่ออกฤทธิไม่สนใจในด้านการค้าและการต่างประเทศ ดังนั้นพอลคอน
 จึงเป็นผู้อยู่เบื้องหลังและมีอำนาจอย่างแท้จริง^๔ สมเด็จพระนารายณ์ทรงไว้วางพระทัยให้
 พอลคอนดำเนินกิจการบ้านเมืองและการปกครองไปทั่วราชอาณาจักร ภายใต้พระบรมภาไชย ด้วย
 อำนาจสิทธิ์ขาดยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อพอลคอนช่วยปราบกบฏให้แก่มุขมนตรี^๕ ** ซึ่งยึดเอามา

^๑ ศาซาร์ดี ล.ค. หน้า ๑๔ - ๑๕

^๒ นิโกลาส แซร์แวลส์ ล.ค. หน้า ๓๐๒-๓๐๓ "...ในภายหลังเมื่อฮอลันดาเตรียม
 การที่จะยึดเมืองบางกอก จึงวางแผนเข้าลอบจับกุมพอลคอน ซึ่งเป็นบุคคลเดียวที่อ่านเจตนาของ
 ฮอลันดาออก"

* ทำให้พอลคอนเข้ามาจัดการเกี่ยวกับเรื่องการค้าของราษฎรไทยไปฝรั่งเศสได้เต็มที่

^๓ ศาซาร์ดี ล.ค. หน้า ๑๕

^๔ เดอ จัวยิบ ล.ค. หน้า ๓๔ "...ก็องตั้งเป็นขุนนางคนโปรดและปัจจุบัน
 นี้มีอำนาจหน้าที่เหนือเจ้าพระยาพระคลังเสียอีก..."

**

เขมรในขณะนั้นเป็นประเทศราชของไทย มีนักงสอนเป็นกษัตริย์ แต่ถูกนักงนอน
 ก่อการกบฏแย่งราชสมบัติ โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ครองแคว้น ไคแซงซิม คือ เหวียน วง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๒๐๒ ทั้งนี้ฟอลคอนใช้แผนการรบคือสั่งให้กองทัพไทยสะสมเสบียงอาหารและต่อเรือแบบยุโรปโดยมีชาวอังกฤษ ซึ่งรับราชการอยู่ในขณะนั้นเป็นผู้ช่วยทำการรบพุ่งกับญวนทางทะเล จนได้รับชัยชนะ^๑ ทรงโปรดให้ฟอลคอนเข้าเฝ้าถึงวันละสองครั้ง คือเวลาเช้าเวลา ๘.๐๐ น. เพื่อรายงานขอราชการและเวลาค่ำร่วมกับขุนนางชั้นผู้ใหญ่^๒ ทั้งฟอลคอนมักจะให้คำปรึกษาว่า "เรื่องอย่างนี้พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสเขาไม่ทำกัน แต่จะทำตามแผนเช่นนี้"....แล้วพระเจ้ากรุงสยามก็ได้รับการโน้มน้าวให้เปลี่ยนแบบความคิดเดิม พระองค์ทรงขาดความชำนาญ จึงไม่ทรงพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างถ่วงถี่ มักจะทรงเห็นชอบและอนุญาตตามข้อเสนอของเจ้าฝรั่งเศสนั้น"^๓ ทั้ง ๆ ที่ฟอลคอนไม่เคยเกี่ยวข้องกับราชสำนักในยุโรปแห่งใดเลย การที่ฟอลคอนเป็นนักฉวยชัยเข้างจึงมีความพยายามและกระตือรือร้นที่จะรับราชการอย่างขยันขันแข็ง และสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี^๔ ดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์จึงโปรดปรานยิ่งขึ้นและพอพระทัยที่จะประทับสนทนากับเขาโดยไม่ยอมให้ห่างจากราชสำนัก และโปรดให้ตามเสด็จพระราชดำเนินไปด้วยทุกหนทุกแห่ง^๕ ทั้งฟอลคอนเองก็พอใจ ทั้งนี้พิจารณาได้จากที่สมเด็จพระนารายณ์จะพระราชทาน

^๑. เดอแมส ล.ค. หน้า ๒๑

^๒. เดอ ชัวรีย ล.ค. หน้า ๔๓๔ การประชุมนี้เริ่มเวลา ๒๒.๐๐ น. ขุนนางผู้ใหญ่ประกอบด้วยพระอภิบาลของสมเด็จพระนารายณ์ สมุหพระราชมณเฑียร ตุลาการศาลอาญาซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมแพทยหลวง และหมอมบี๊ โดยมีฟอลคอนเป็นหัวใจของที่ประชุมด้วยว่าเขาเป็นผู้มีอำนาจบังคับบัญชาการภายนอกทุกอย่างทุกประการ และขุนนางผู้มีตำแหน่งใหญ่ที่สุดก็ยังคงรับบัญชาจากเขา

^๓. อิบนิ มูฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๓๒

^๔. เดอ ชัวรีย ล.ค. หน้า ๔๔๔ กล่าวว่า "ฟอลคอนทำงานได้สี่สิบสี่ชั่วโมง ในขณะที่ขุนนาง (ไทย) คนอื่น ๆ ต้องทำกันถึงสิบห้าวันทีเดียว"

^๕. ล.ค. หน้า ๒๕๒๘ สมเด็จพระนารายณ์คงจะโปรดฟอลคอนเป็นอย่างยิ่งถึงกับทรงช่วยฟอลคอนให้รอดชีวิตโดยถลกพระองค์เขาขวางควาเฒ่า โดยล้มระลอกถึงพระที่นั่งช้างและพระอิสริยยศศักดิ์ของพระองค์ นอกจากนั้นเมื่อฟอลคอนป่วยใช้ทรงแสดงความห่วงใย เมื่อหายป่วยจึงโปรดให้มีการมหรสพสมโภช

ตำแหน่งที่สูงขึ้น คือออกญาจักรี แต่พลคอนไม่รับ ทั้งนี้เพราะว่าตำแหน่งจักรีนั้นจะเข้าเฝ้าได้เพียงเวลาเดียวและไม่มีโอกาสเข้าออกนอกในพระบรมมหาราชวัง และอีกประการหนึ่งสันนิษฐานว่าไม่ใช่ตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับชาวยุโรป ดังนั้นพลคอนจึงไม่สนใจในตำแหน่งนี้ แต่พยายามเพิ่มพูนอำนาจของตนให้มากยิ่งขึ้น จนเป็นที่ลือเลื่องว่า "พระคลังที่สอง" *

หลักฐานทางฝ่ายไทย เริ่มกล่าวถึงพลคอนว่าเมื่อครั้งศักราช ๑๐๑๕ ปีระกา นพศก มีฝรั่งเศส นายกำปั่นคนหนึ่ง ได้อาสาเอาสำเภาลำใหญ่ลงน้ำโดยวิธีผูกเรือกวาดึงเรือ จึงได้รับรางวัลและบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวิไชยเบนทร เมื่อรับราชการมาช้านาน โปรดให้เลื่อนเป็นพระยาวิไชยเบนทร *
* แต่พระราชพงศาวดารฉบับนี้กล่าวถึงพลคอน **

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑. ก. หน้า ๔๓๔

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่มที่ ๑๕ หน้า ๒๕

* ตรงกับ พ.ศ. ๒๒๐๐

๓. จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

เลขา หน้า ๔๖๑ - ๔๖๒

** คือ ๑. ศักราชที่ระบุ คือศักราช ๑๐๑๕ ปีระกา นพศก ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๒๐๐ ซึ่งเป็นระบัตินรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์ แต่ไม่ปรากฏว่าหลักฐานของคณะรวมสมัยกล่าวถึงพลคอนแต่ไกลกล่าวถึงเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๗ จึงถ้าพลคอนเข้ามาในปี พ.ศ. ๒๒๐๐ จริง คนฉลาดและทะเยอทะยานอย่างเขาจะต้องมีผลงานเด่น ๆ ปรากฏ คงไม่นั่งเฝ้ามานานถึง ๑๗ ปี

๒. เชื้อชาติ ว่าพลคอนเป็นฝรั่งเศสแน่นอน ปรากฏว่าหลักฐานทั้งหลายต้องกันว่าเป็นชาวกรีก แต่ไปอยู่กับชาวอังกฤษ ส่วนชาวฝรั่งเศสแน่นอน พลคอนคบค้าเมื่อมาอยู่เมืองไทย

๓. ตำแหน่งของพลคอน ตามหลักฐานต่าง ๆ ระบุไว้ว่าพลคอนเมื่อทำราชการมีความดีความชอบจึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "ออกหลวงสุรสงคราม" ก่อนแล้วจึงได้เลื่อนเป็น "ออกพระฤทธิกำแหงภักดี" และตำแหน่งสุดท้ายคือออกญาวิไชยเบนทร ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ได้รับในที่สุดท้ายของรัชกาล

๔. ตำแหน่งเจ้าพระยา ในสมัยอยุธยาไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีขุนนางผู้ใดได้รับบรรดาศักดิ์เป็นถึง "เจ้าพระยา" นอกจากเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ โทษาธิบดีในแผ่นดินพระเจ้า-

บรมโกศ

ในครั้งนั้นฟอลคอนมีอำนาจมากเทียบเท่ากับอัศวินหลวงเสนาบดีและชาวยุโรปจะ
ยกย่องเรียก His Excellency My Lord Constance และมีความเป็นอยู่ที่หรูหรา
ฟุ่มเฟือย ๒ สมฐานะเสนาบดีของไทย ต่อมาในระยะหลังฟอลคอนมีอำนาจที่จะปฏิบัติราชการ
โดยไม่ตองนำความขึ้นกราบทูลพระกรุณา ทั้งนี้เนื่องจากว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงชราและ
ประชวร ดังนั้นฐานะของฟอลคอนจึงเปรียบเสมือนผู้เฒ่าเจ้าการ ๓

๒. วิวัฒนาการเพื่อความเป็นไทยของฟอลคอน

ฟอลคอนเข้ารับราชการโดยการสนับสนุนของออกญาโกษาธิบดี ผู้ทรงเห็นความฉลาด
และความสามารถของเขา เมื่อเห็นว่าฟอลคอนรับราชการด้วยความขยันขันแข็ง จึงไว้วางใจมอบ
หมายการงานให้ทำ ฟอลคอนพยายามรวบรวมอำนาจของออกญาโกษาธิบดีมาไว้ในกำมือของตนที่
ละเล็กละน้อย ๔ ในไม่ช้าฟอลคอนก็แสดงความสามารถของตนให้เป็นที่ประจักษ์ จึงเป็นที่
โปรดปรานของสมเด็จพระนารายณ์ แต่ยังมีขุนนางอีกหลายคนที่มีอำนาจ โดยเฉพาะออกญา
โกษาธิบดี ผู้บังคับบัญชาของฟอลคอนนั่นเอง ซึ่งถ้าจะก้าวขึ้นมามีอำนาจก็จำเป็นต้องกำจัด
ขุนนางเหล่านั้น

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๓๒ เล่มที่ ๑๕ หน้า ๓๑ และ ศิลปากร,
กรม ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๑๓

๒. มอริส คอลรีส ล.ก. หน้า ๖๕๖ - ๖๕๗ กล่าวว่า ฟอลคอนมีภรรยาสอง
หลังอยู่ที่อยุธยาและที่ลพบุรี ที่ลพบุรีนั้นฟอลคอนมีโบสถ์ส่วนตัวอยู่ติดกับวัง เป็นโบสถ์ที่งดงามที่สุด
ที่ชาวฝรั่งเศสได้พบมา ภายนอกทำด้วยหินอ่อน ภายในเขียนภาพตามคัมภีร์ไบเบิล ลงรักปิดทอง
ฝีมือช่างเขียนฝีมือชาวญี่ปุ่น ในการรับประทานอาหารประจำวัน จะต้องมิถวายสามใส่อาหาร
ถึง ๕๐ ชาม เล่ากันว่าเขาเสียค่าเหลาของบางอย่างเดียวเป็นเงินถึงปีละ ๑๕,๐๐๐ ครววน

๓. ด. หน้า ๖๕๗

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๒๗ เล่มที่ ๑๕ หน้า ๒๔๔

๒.๑

๒.๑ การกำจัดขุนนางอนาถ

แม้ว่าพลคอนจะเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระนารายณ์ แต่ยังไม่อำนาจ
ทั้งนี้เพราะเป็นขุนนางตำแหน่งน้อยและยังมีขุนนางคนสำคัญอีกหลายคน โดยเฉพาะออกญา
โกษาธิบดี (เหล็ก) ผู้บังคับบัญชาของตน ถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานแต่ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า
เมื่อพลคอนต้องการอำนาจก็จำเป็นจะต้องกำจัดขุนนางผู้นั้นก่อน เพื่อจะได้ก้าวขึ้นมาแทนที่ใน
งานที่ตนสามารถ จึงจะทำให้ตนมีโอกาสสะสมอิทธิพลสร้างอำนาจและกอบโกยผลประโยชน์ได้
อย่างเต็มที่

๒. ออกญาโกษาธิบดี (เหล็ก) เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดากับออกพระวิสุทธรุณทร
และเป็นสหายร่วมพระนมกับสมเด็จพระนารายณ์ พระองค์จึงทรงใช้สอยใกล้ชิด โดยอยู่เวร
ถวายบวชพร้อมกับข้าหลวงเดิมสองสามท่าน ต่อมาทรงโปรดให้เป็นแม่ทัพหน้ายกไปตีเมือง
เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ จึงสามารถตีได้ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ และจับพระเจ้า
เชียงใหม่กับท้าวพระยามาถวายเป็นอันมาก รวมทั้งกวาดต้อนครอบครัว ช่างมาและอาวุธลง
มาด้วย หลังจากสิ้นสุดครั้งนี้ จึงได้รับบำเหน็จพระราชทานตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้น ออกญาธิบดี
เป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาด มีสติปัญญาดีเลิศ และมีความรู้ความชำนาญในราชการงานแผ่นดิน

๓. นิโกลาส์ แชรแวงส ล.ค. หน้า ๗๒

* สมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดให้กองทัพไทยขึ้นไปตีเชียงใหม่ครั้งแรกเมื่อ
พ.ศ. ๒๒๐๓ มีพระยาสิทธิราชเดโช รับเป็นทัพหน้า แต่ตีไม่สำเร็จ ในครั้งนั้นสันนิษฐานว่า
ออกญาโกษาเหล็ก คงมีตำแหน่งจางวางมหาดเล็ก ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นแม่ทัพ
หน้าก็ขอลงอาญาสิทธิจัดทัพ เพราะตำแหน่งไม่สูง จึงเกรงว่าจะบังคับบัญชาการไม่ได้
สิทธิราช (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒ เล่มที่ ๕ หน้า ๒๒๓)

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒ เล่มที่ ๕ หน้า ๒๒๐ - ๒๒๑

ดังนั้นเมื่อรับราชการอยู่ในราชสำนักไม่นานก็ได้รับตำแหน่งพระคลังว่าที่ออกฤกษ์โกษาธิบดี
 ทรงท่านก็ได้ปฏิบัติราชการสนองพระมหากรุณาธิคุณได้อย่างเหมาะสม^๑ แต่ออกฤกษ์ผู้นี้มีอุปนิสัย
 ที่ไม่ดีคือเป็นคนเกียจคร้าน ชอบหาความสนุก มีความฉ้อหลอในการสะสมทรัพย์สินสมบัติ ชอบรับ
 ของกำนัล^๒ ดังนั้นจึงเป็นช่องทางให้พอลคอนสามารถกำจัดเพื่อที่จะก้าวขึ้นมาอำนาจ แต่
 ท่านก็มีอุปนิสัยที่ดีคือเป็นผู้บังคับบัญชาที่ไม่ได้รับแต่ความชอบไว้เพียงผู้เดียว เพราะเมื่อเห็นว่า
 พอลคอนปฏิบัติหน้าที่ได้ดีก็สนับสนุนโดยการมอบหมายของพอลคอนอยู่เสมอจนทำให้พอลคอนมีโอกาส
 เข้าเฝ้าและกลายเป็นคนโปรดปราน น่าสังเกตว่าขณะเดียวกันออกฤกษ์โกษาธิบดีก็มักจะได้รับ
 พระราชอาชญาบ่อยครั้ง ดังเช่นการรบกับลาวคราวหนึ่ง แม้ว่าในครั้งนั้นท่านจะสามารถ
 กวาดต้อนผู้คนมาเป็นเชลยถึงสามพันคน แต่ก็ถูกลงอาญาโบยในฐานที่ไม่ปราบลาวอย่างเด็ดขาด
 ทั้ง ๆ ที่มีโอกาส ขณะเดียวกันพอลคอนก็พยายามแสดงผลงานให้เป็นที่ยอมรับแก่ขุนนางไทย
 และสมเด็จพระนารายณ์ ดังเช่น พอลคอนให้ชาวอังกฤษทำแผนผังป้อมปราการแบบยุโรป แล้วนำ

* สันนิษฐานว่าได้รับตำแหน่งนี้หลังปี พ.ศ.๒๒๒๐ ซึ่งเป็นปีที่ออกฤกษ์ศรีเนาวรัตน์
 โกษาธิบดี ชาวอิหร่าน ถึงแก่อสัญกรรม ออกฤกษ์โกษาธิบดี (เหล็ก) ดำรงตำแหน่งนี้จนกระทั่ง
 ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อ พ.ศ.๒๒๒๘ เป็นระยะเวลา ๘ ปี จึงคงจะทำให้ท่านเป็นผู้ที่มีความ
 ชำนาญในด้านการต่างประเทศและด้านการค้ามีสิน้อย

(บันทึกเรื่อง สัมพันธไมตรี.....เล่ม ๒ หน้า ๒๙๕ เป็นรายงานของบอร์จ ไวท์
 เขียนถึงโรเบิร์ต บารคเกอร์ วันที่ ไม่ปรากฏ พ.ศ.๒๒๒๒)

เกี่ยวกับตำแหน่งพระคลังนี้ ตามหลักฐาน อิบน์ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม สำเนา
กษัตริย์สุลต่าน หน้า ๑๕๑ - ๑๕๒ ได้กล่าวถึงบุคคลที่ได้รับตำแหน่งพระคลังต่างจากที่บันทึก
 เรื่องสัมพันธไมตรี กล่าวไว้ แต่เวลาที่พระคลังคนเดิมถึงแก่อสัญกรรมเป็นเวลาไล่เลี่ยกัน

^๑ ตาซารค ล.ค. หน้า ๑๓ และนิโกลาส์ แชรแวงส ล.ค. หน้า ๙๖

^๒ ตาซารค ล.ค. หน้า ๑๓ และเดอแมส ล.ค. หน้า ๔๑ ทั้งบันทึกตามคำบอกเล่าของผู้คน

** ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นปีใดของรัชกาล

^๓ เดอ ชัวรี ล.ค. หน้า ๕๗๓-๕๗๕

ขึ้นถวายให้ทอดพระเนตร เป็นที่ว่าคนทำขึ้น * สมเด็จพระนารายณ์ทรงเชื่อดื้อ โด่มีรับสั่งให้
หัวเมืองต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ให้สร้างป้อมปราการขึ้นมาโดยเร็ว แลออกอุทโทษาเหล็กคัดค้าน
โดยให้เหตุผลว่า

๑. คนไทยไม่สู้จะป้องกันคนเมื่อถูกล้อมอยู่ในป้อมเหมือนชาวยุโรป แต่จะเป็น
ผลเสีย คือทำให้ข้าศึกสามารถบีบป้อมได้โดยง่าย และเมื่อบีบป้อมได้แล้วจะทำให้ข้าศึกมีที่มั่น
อยู่ในพระราชอาณาจักร ยากที่คนไทยจะขับไล่ได้

๒. พอลคนต้ออกแบบแปลนแผนผังการก่อสร้างป้อมนั้นเป็นคนหนุ่ม ไม่มีความชำนาญ
ในงานประเภทนี้ อาจทำให้สมเด็จพระนารายณ์สิ้นเปลืองพระราชทรัพย์โดยไม่จำเป็น *

เมื่อพิจารณาเหตุผลก็จะเห็นว่าสมจริง แต่ภายหลังสมเด็จพระนารายณ์ทรง
ทราบว่าการออกอุทโทษาเหล็กคัดค้านการก่อสร้างป้อมนั้น เนื่องจากได้รับเงินสินบนจากราษฎรที่เกรง
จะต้องถูกเกณฑ์แรงงาน จึงรับสั่งถาม แลออกอุทโทษาเหล็กกราบทูลปฏิเสธและเป็นกรณไม่
ยอมรับสารภาพ สมเด็จพระนารายณ์ทรงกริ้วมาก จึงรับสั่งตำหนิ ประณามอย่างรุนแรง และ
ทรงขับออกมาจากที่เฝ้าพร้อมกับรับสั่งให้โยยอย่างหนัก จึงเป็นเหตุให้ออกอุทโทษาเหล็กล้มป่วย
ลง และในไม่ช้าก็ถึงแก่อสัญกรรม ๒ เหตุการณ์ตอนนี้อาจวิเคราะห์ได้ดังนี้

* แด่จากบันทึกของเคอแมสได้กล่าวถึงของพอลคนอย่างเลิกล้อว่า "แม้ว่า
พอลคนมีความรู้เคยในการก่อสร้าง แต่เขาก็ไม่เคยเห็นการสร้างป้อมปราการในทวีปยุโรป
มาแล้ว จึงฝันความจำทำแผนผังขึ้นใดคนหนึ่งจะถูกตอง ได้นำแผนผังไปให้ชาวอังกฤษดูเพื่อขอ
รับคำแนะนำ" ซึ่งไม่น่าจะเป็นได้ที่พอลคนจะมีมือทางช่างถึงเพียงนี้ เพราะสังเกตดูเมื่อ
พอลคนต้องทำงานทางช่างจะต้องไปพึ่งพาชาวอังกฤษทุกครั้ง ดังเช่นการตั้งเสาพระเมรุงาน
พระบรมศพพระราชินี เป็นต้น

๑. เคอแมส ล.ค. หน้า ๔๓ - ๔๔

๒. ล.ค. หน้า ๔๔ - ๔๕ พวกราษฎรเกรงว่าจะต้องถูกเกณฑ์แรงงานสร้างป้อม จึง
รวบรวมเงิน ๕๐ ชั่ง มอบให้เป็นของกำนัลแก่ออกอุทโทษาเหล็ก แต่ ลาตูแบร์ ล.ค. หน้า ๓๒๘ -
๓๓๐ กล่าวว่า เหตุที่ออกอุทโทษาเหล็กถูกโยยจนถึงแก่อสัญกรรม เนื่องจากเป็นรัชกับพระสนม
สมเด็จพระนารายณ์ทรงห้ามไม่ให้เขาเฝ้าแต่ไม่ได้ถอดจากตำแหน่งประการใด ตรงกันข้าม
พระองค์ยังทรงใช้สอยตลอดเวลา ๖ เดือน ที่ยังทนบาดแผลอยู่ได้ และพระองค์ทรงปรุงโสด
ด้วยพระราชหัตถ์พระราชทานแก่ออกอุทโทษาเหล็ก

ประการแรก สิ่งที่น่าพิจารณาคือ "ใคร" คือผู้กราบทูลให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบวาทะออกญาโกษาเหล็กกับสินบน ทั้งนี้เพราะตามธรรมเนียมไทย กษัตริย์จะไม่ทรงรับฟังเมื่อมีผู้ทูลฟ้องกล่าวโทษขุนนางตำแหน่งสูง เพราะถือว่าขอมเป็นที่ริษยาของคนทั่วไป นอกจากว่าทอดพระเนตรเห็นผู้นั้นทำผิดด้วยพระองค์เอง^๑ สันนิษฐานว่าผู้ทูลฟ้องคือฟอลคอน* ทั้งนี้เพราะฟอลคอนเป็นคนโปรดพอที่จะเพิกถอนได้ และฟอลคอนยังอาจมาที่เคยถูกโบย** ทั้งยังไม่พอใจที่ออกญาโกษาเหล็กคัดค้านขอเสนอ และสปรมาทนต์เกี่ยวกับการสร้างป้อม และจากที่พอรบั้งบันทึกไว้ว่า

 "...คนโปรดใหม่ นี่ไม่ชอบมีคู่แข่ง แอบอิงอำนาจในราชการเพ็ดทูลกล่าวร้ายหาความผิดใส่ตัวเจ้าพระยาพระคลัง ทำให้ทรงสงสัยในความประพฤติท่านผู้นี้... เจ้าพระยาพระคลังผู้มีพระคุณแก่เราคนนั้นแหละเป็นคนแรกที่เข้าประทุษร้าย เพื่อความมั่งคั่งใหญ่โตสูงของเขา..."^๒

อีกประการหนึ่งที่น่าจะพิจารณาคือ ออกญาโกษาเหล็กได้รับสินบนตามขอกล่าวหาจริงหรือไม่ ทั้งนี้พิจารณาจากอุปนิสัยที่ว่าออกญาโกษาเหล็กเป็นผู้ชอบรับของกำนัล แต่จากบันทึกของเคอซัวซี กล่าวไว้อีกอย่างหนึ่ง คือ

^๑ อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๘๖

* จากศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๔๕ ตั้งให้ข้อสังเกตว่า การที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงดำริจะให้ฟอลคอนเป็นออกญาลังนั้น "ด้วยเหตุที่ออกญาโกษาเหล็กถึงแก่อนิจกรรม หรือด้วยเหตุที่ฟอลคอนทำให้สมเด็จพระนารายณ์เกิดความสงสัยไม่ไวพระทัยออกญาโกษาธิบดี"

** ไม่ทราบว่าเป็นเรื่องอะไร สันนิษฐานว่าโกษาเหล็กคงจะรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของฟอลคอน จึงสั่งให้โบย ทำให้ฟอลคอนมีใจอาฆาต (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ หน้า ๘๗)

*** หมายถึงฟอลคอน

^๒ พอรบั้ง ล.ค. หน้า ๔๐

"เมื่อปีล่วงมานี้ * เจ้าพระยาพระคลังมีปรีชาญาณที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของเขา (พลคอน) จึงถูกปลดจากราชการ มีหน้าที่ยังมีพระบรมราชโองการให้ไปด้วยหาหาสมบัติ" ๑
สรุปจากบันทึกนั้น ออกญาโกษาเหล็กต้องพระราชอาญาเพราะไม่ทำตามคำสั่งของพลคอน และจากบันทึกของบาทหลวงนิโกลาส แชรแวงส์ ทว่า

"ท่านได้ถึงอัฐกรรมท่ามกลางข้อเสียดังนั้นยอมทูลว่าเป็นผู้มีความสามารถปราดเปรื่อง และดำเนินรัฐประศาสน์ในภายใต้อำนาจของดยุคเปียมในครอบครอง" ๒

ดังนั้นที่ออกญาโกษาเหล็กต้องพระราชอาญาด้วยข้อหาเกินสินบนนั้น อาจเป็นเพราะถูกใส่ร้าย และนอกจากนี้ยังไม่มีคำพิพากษาว่าออกญาโกษาเหล็กมีความผิด ดังที่ผู้กล่าวหา ทั้งนี้เพราะสมเด็จพระนารายณ์เพียงแต่ตรัสถามและลงพระอาญาโดยไม่มีการชำระความหรือมีพยานยืนยัน และเป็นเรื่องที่นำแปลก คือออกญาโกษาเหล็กต้องพระราชอาญา ขนาดถูกโยกและรับทรัพย์ ๓ จึงเป็นโทษหนัก แต่เมื่อถึงแก่อสัญกรรม สมเด็จพระนารายณ์กลับยกของจังกวางศพอย่างสมเกียรติทุกประการ ๔ ในงานศพมีราษฎรมาชุมนุมกันคับคั่ง ตลอดจนขุนนางใหญ่ และมีการประดับประดาเชิงตะกอนอย่างงดงาม และโปรดพระราชทานเพลิงศพด้วย

* คือปี พ.ศ. ๒๒๒๗ เพราะเคอ ชวริย เดินทางมาถึงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๕

๑. เคอ ชวริย ล.ค. หน้า ๕๐๔ เคอ ชวริย เพิ่งเดินทางเข้ามาหลังเหตุการณ์เพียงปีเดียว ต้องรู้เรื่องชัดเจนกว่า เคอ ลาตุแบร์ ซึ่งเข้ามาภายหลังเหตุการณ์ถึง ๕ ปี

๒. นิโกลาส แชรแวงส์ ล.ค. หน้า ๗๖

๓. เคอ แบส ล.ค. หน้า ๕๑-๕๕ ทรัพย์สินที่ออกญาโกษาเหล็กทิ้งไว้มีจำนวนมหาศาล เพราะแทบจะไม่ได้ใช้จ่ายอะไร นอกจากนั้นหาสอยถึงแปดพันคน ซึ่งทำงานให้แก่ท่านตามที่ต่าง ๆ ทว่าราชอาญาจักร ภรรยาและน้องชาย (ภายหลังดำรงตำแหน่งโกษาธิบดี (ปาน)) ได้เบียดบังเอาทรัพย์สินไว้ แต่ถูกบังคับให้ส่งคืนและไม่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณอีก

๔. อาจเป็นเพราะทรงมีความอาลัยรัก เนื่องจากออกญาผู้นี้เป็นทั้งพระสหายสนิท เป็นนักรบพระทัย และเป็นขุนนางที่มีความสามารถ

๕. นิโกลาส แชรแวงส์ ล.ค. หน้า ๒๐๗ ฎรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีศพได้ และการพระราชทานเพลิงศพนั้นก็ครบไม่ได้เสด็จไปทำงานเหมือนปัจจุบัน แต่ประทับทอดพระเนตรอยู่ตรงสี่หมุดขร แล้วพระราชทานเพลิงโดยสายขนวนที่ลามาไปจนถึงพระราชวัง ส่วนศพขุนนางซึ่งแม้ว่าจะมีสายสัมพันธ์กับพระบรมวงศานุวงศ์หรือมีตำแหน่งใหญ่โตแค่ไหน ก็ต้องนำไปเผานอกเมือง

เมื่อสนออกกฏแล้ว ก็มีพ่อลคอนเท่านั้นที่เป็นผู้เหมาะสมแก่ตำแหน่งพระคลัง
ทรงเมตตาออกกฏโทษา เหล็กก็มองเห็น เพราะก่อนที่ทานจะถึงแก่กรรมก็ได้ฝากฝังครอบครัวไว้
กับพ่อลคอน และก็เป็นอย่างนั้น เมื่อตำแหน่งพระคลังว่างลงสมเด็จพระนารายณ์จะพระราช-
ทานตำแหน่งให้แก่พ่อลคอน แต่เขาปฏิเสธ และโคทุลเสนอให้ออกกฏวางเขารับตำแหน่งแทน
แต่ภายหลังออกกฏสนับสนุนให้ปลัดทูลฉลองของตนกลาวไทยพ่อลคอนควบบชทานกรรจ จึง
ถูกปลดจากตำแหน่ง ส่วนปลัดทูลฉลองถูกตัดสินประหารชีวิต พ่อลคอนจึงทูลเสนอให้ออกกฏ
พระเสด็จจึงเชื่อว่าเป็นคนหรือตรงต่อเขา เขาดำรงตำแหน่งพระคลังแทน

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น คือออกกฏโทษาเหล็กถูกลงพระอาญาจนถึงแก่กรรม
พระคลังคนใหม่ถูกปลดจากตำแหน่ง ปลัดทูลฉลองถูกประหารชีวิต การที่ขุนนางผู้ใหญ่เหล่านี้ได้
รับพระอาญารุนแรงเช่นนั้น ทั้งล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความผิดเพราะขัดผลประโยชน์ของพ่อลคอนทั้งสิ้น
ซึ่งบรรดาขุนนางทั้งหลายยอมตระหนักดี ฝ่ายพ่อลคอนก็คิดว่าวชิระจะหยุดยั้งขุนนางทั้งหลายไม่ให้
ตั้งตนเป็นศัตรูกับเขา ขดะเดียวกันพ่อลคอนก็ใช้วิธีเดิม ในการกำจัดขุนนางตำแหน่งสูงโดย
การใส่ร้าย และกดขี่ จนทำให้บรรดาขุนนางไทยนอยกว่าเกรงจนไม่มีใครกล้าทูลฟ้อง

* ไม่มีหลักฐานว่าชอกลาวหานั้นมีวาระไร

๑. เดอแบส ล.ค. หน้า ๔๖ - ๔๗

๒. ด. หน้า ๔๗

๓. อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๗๒ "ทุก ๆ วันเจ้าฝรั่งคนนี้จะใส่ร้าย
ชาวสยามที่อยู่ในตำแหน่งสูง จึงสามารถกำจัดคนที่มันคิดว่าขัดขวางมันเสียได้ มันได้ทำลาย
ชาวสยามไปแล้วสองสามร้อยคนเพื่อเพิ่มพูนอำนาจของมันเอง" และพอร์บิง ล.ค. หน้า ๔

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๔๖

๕. อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๗๔ "ในการฟ้องร้องอุทธรณ์นั้น นับ
แต่เจ้าฝรั่งได้มามีอำนาจขบวนการยุติธรรมแบบนี้ ไม่ได้มีใครปฏิบัติอีก และไม่มีใครกล้า
ถวายฎีกาฟ้องร้องมันต่อพระเจ้ากรุงสยาม "

ทำให้พอลคอนบังคับบัญชางานทั้งปวงได้อย่างเด็ดขาด จนทำให้พอลคอนลำพองใจ จึงแสดงอำนาจของตนราวกับเป็นกษัตริย์ นอกจากพอลคอนจะแสดงอำนาจกับบรรดาขุนนางไทยแล้ว ยังแสดงอำนาจกับบรรดาพ่อค้าชาวต่างประเทศอีกด้วย ๒ จึงทำให้พอลคอนเป็นที่เกลียดชังของบรรดาพ่อค้า

๑๕ ออกพระกัศิสังกรรม หรือ เซอวาเลีย เคอฟอร์บิง , เกิดเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๑๕๕ ที่ตำบลคาร์ตัน แคว้นโปรวันส์ ทิศใต้ของประเทศฝรั่งเศส ตระกูลฟอร์บิงเป็นตระกูลที่เก่าแก่สืบทอดกันมานาน บุคคลในตระกูลนี้มีชื่อเสียงทางด้านศาสนา วิชาการและทหารเรือ แต่เป็นตระกูลที่ไม่ร่ำรวย

บิดาของฟอร์บิงตายตั้งแต่เขาอายุยังน้อย มารดาต้องการให้เป็นนักบวช แต่ไม่สำเร็จ เพราะเขาหนีไปอยู่กับลุงซึ่งเป็นนายทหารเรือ และได้ประจำเรือรบซึ่งลุงผู้นั้นเป็นผู้บังคับการ ตั้งแต่นั้นมาฟอร์บิงจึงมีสมญาว่า "เซอวาเลีย เคอฟอร์บิง" ได้ผ่านสงครามหลายครั้ง เนื่องจากมีนิสัยกล้าหาญและมุทะลุ จึงสามารถผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ มาได้ จนในที่สุดจึงตกลงใจที่จะติดตามคณะราชทูต เคอ โทมมอนด์ มาเมืองไทย * ฟอร์บิงเป็นชายหนุ่มหน้าตาสวยงาม เป็นคนว่องไวใจเร็ว มีเล่ห์กลรอบคอบแพรวพราว คงจะตั้งตัวเป็นคนสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินแน่ เมื่อเดินทางมาด้วยกันนั้น เขาเป็นยูงแล็กจากรเรือหัวไป เป็นผู้ถือธงแดงห้อยเก็บน้ำจิตอันเป็นหน้าที่สำคัญมาก สมเด็จพระนารายณ์ได้ขอไว้ใช้ในราชการ เพื่อสร้างป้อมปราการ

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๔๕ - ๕๐

๒. ด. หน้า ๕๐ จะเห็นว่าพอลคอนได้ปรับและจำคุกมองซิเออร์ เคอ รูอิง พ่อค้าฝรั่งเศส ในฐานที่ไม่ยอมขายไม้จันทน์ตามราคาที่พอลคอนเสนอให้ และมีนายเรืออังกฤษผู้หนึ่งเรียกพอลคอนว่า "คนชาติกรีก" ทำให้พอลคอนไม่พอใจ จึงจับใส่ขื่ออย่างคนไทยสามฤดู ในฐานที่ไม่เคารพนับถือตน

* ฎารายละเอียดในศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐

และให้ฝึกทหารตามบุพชนับฝรั่งเศส สมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้งให้เป็นนายพลบัญชาการ
ทัพเรือทัพบก และผู้ว่าราชการเมืองมณฑล โดยพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นออกพระศักดิ์
สงคราม การที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดปรานפורบิง บ่อมทำให้พลคอนไม่พอใจ
และริษยา ทั้งนี้เพราะพลคอนรู้ดีว่าฟอร์บิงเป็นผู้มีพื้นฐานทางดานชาติตระกูล การศึกษา
และมารยาทแบบฝรั่งเศส ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในราชสำนักไทยดีกว่าตน พลคอนคิดว่าถ้า
ฟอร์บิงใดเป็นที่โปรดปรานก็เป็นผู้เชื่อมโยงสัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับฝรั่งเศสแทน ซึ่งทำให้
ความสำคัญของตนลดลง ดังนั้นพลคอนจึงกำเนินงานโดยพยายามตีสนิทกับฟอร์บิง ฟอร์บิง
จึงรู้เท่าทันเจตนาของพลคอนจึงได้แสดงกริยาที่ถูก " ส่วนพลคอนพยายามลัดนั้นพยายาม
เก็บความรู้สึกไว้ เมื่อฟอร์บิงป่วยก็แสดงความเอื้ออารี นำอาหารไปให้แต่อาหารนั้นเจือยาพิษ
นับเป็นโชคที่ฟอร์บิงไม่ได้รับประทานอาหารนั้นจึงรอดตายมาได้ หลังจากเหตุการณ์คราวนั้น
พลคอนพยายามก่อกวนฟอร์บิงจากราชสำนัก โดยมีพระราชโองการให้ลงไปหัดทหารและสร้าง
ป้อมที่บางกอก และพลคอนยังได้ประโยชน์ประการหนึ่งคือ ฟอร์บิงต้องไปอยู่ตามกลาง
หมู่ทหารชาวปอร์ตูกีส ที่เคยต้องโทษเพราะก่อการกบฏ และยังจำรายทัทหารเหล่านั้นมีอาวุธ
ด้วย แต่ฟอร์บิงสามารถควบคุมได้

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๒๒

๒. ฟอร์บิง ล.ด. หน้า ๑๐๓ และ ๑๖๔ ฟอร์บิงบันทึกไว้ว่าพลคอนไม่พอใจที่
สมเด็จพระนารายณ์ทรงเมตตาการุณยต่อตน และทรงอนุญาตให้ฟอร์บิงเปิดเผยเรื่องต่าง ๆ ได้
ตามชอบใจ

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๓๔

๔. ล.ด. หน้า ๑๐๖ พลคอนส่งนมชนไปให้ แต่เมื่อคนใช้ของฟอร์บิงสั่นกินนมนั้น
แล้วตายทันที

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ หน้า ๘ - ๘๔ การกบฏเกิดขึ้น
เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๔ ครั้งเมื่อฟอร์บิงมารับหน้าที่ใหม่ สาเหตุของการกบฏคือบรรดาทหารปอร์ตูกีส
ไม่พอใจที่ต้องอยู่ใต้บังคับบัญชาของฝรั่งเศส แต่ในที่สุดก็สามารถปราบได้ หัวหน้าของพวกกบฏ
ถูกประหารชีวิต นายทหารบางคนถูกเนรเทศ ส่วนพลทหารถูกลงโทษจำคุกและให้ทำงานหนัก

ในปีต่อมา คือ พ.ศ. ๒๒๒๕ ได้เกิดกบฏมัมกะสัน * พอลคอนเป็นผู้วางแผนให้พวกมัมกะสันพวกหนึ่งลงเรือจนมาถึงบางกอก แล้วมีคำสั่งให้พอร์บั้งปราบปราม โดยหวังว่าพอร์บั้งคงจะเสียชีวิตจากการปราบปรามครั้งนี้ เพราะพวกมัมกะสันเป็นพวกที่ดุร้าย และโคตอสูอย่างเข้มแข็ง พอร์บั้งต้องใช้เวลาเกือบหนึ่งเดือนเพื่อบำราบพวกกบฏด้วยความเห็นดีเห็นชอบเกือบเอาชีวิตไม่รอด ทั้งต้องเสียชีวิตทหารและราษฎรหลายคน

ต่อมาพอลคอนกล่าวว่ามีพระบรมราชโองการให้พอร์บั้งจับคนหนีสินค้ายักขณจิ้งฉงโก่งพระราชทรัพย์ โดยให้มีผู้ช่วยเพียงสองคน ^๑ ซึ่งไม่อยู่ในวิสัยที่จะปฏิบัติได้ แต่พอร์บั้งก็ทำได้สำเร็จโดยใช้อุบายหลอกลวงมีพระบรมราชโองการให้คนหนายเรือทั้งหลายมาประชุมเพื่อป้องกันเหตุร้ายจากยอลันดา ซึ่งจะเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว ^๒ จึงจับนายเรือได้สำเร็จ การที่พอลคอนยอมมอบทหารปอร์ตุเกส, แซมมัมกะสัน และคนหนีเรืออังกฤษสังหารพอร์บั้ง แต่ไม่สำเร็จ จึงอาจว่าพระบรมราชโองการประณามพอร์บั้งว่ากระทำตามคำสั่งรุนแรงเกินไป และไร้สติปัญญา จึงลงพระอาญาจำคุกเขตพอร์บั้งให้อยู่ห่างจากบางกอกสองร้อยเสน ^๓

เมื่อถึงชนพอร์บั้งจึงกราบบังคมลาออกจากราชการ ซึ่งทำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงประหลาดพระทัย จึงโปรดเกล้าให้ตามตัวพอร์บั้งไปเฝ้า เพื่อกราบูลชี้แจงว่ามีเรื่องน้อยใจอะไร ^๔ แสดงว่าเหตุการณ์ทั้งหลายที่ผ่านมาเกี่ยวกับพอร์บั้งโดยพอลคอนอ้างว่า เป็นพระบรมราชโองการนั้น เป็นเพียง "การอ้าง" ของพอลคอนเท่านั้น

* จะกล่าวโดยละเอียดในตอนต่อไป

๑. ดู หน้า ๑๓๗ พอร์บั้งได้บันทึกเรื่องนี้ไว้ว่า "ข้าพเจ้าเข้าใจทันทีว่าคำสั่งเช่นนั้นก็ไม่ผิดแฉกกว่าคำสั่งเรื่องปราบกบฏแซมมัมกะสัน มันเป็นอันถูกต้องกับหนังสือที่เขียนไว้ให้ข้าพเจ้าคิดด้วยความริษยา"

๒. ดู หน้า ๑๔๑

๓. ดู หน้า ๑๔๔

๔. ดู หน้า ๑๔๕ พอร์บั้งอ้างจากจดหมายพระปิยที่เขียนมาถึงเขาว่า พระปิยเป็นผู้นำความขึ้นกราบบังคมทูลว่าพอร์บั้งกราบบังคมลาออกจากราชการ

โดยที่สมเด็จพระนารายณ์ไม่ได้ทรงรู้เรื่องเลย พอลคอนจึงสั่งให้ทหารปอร์ตุเกสมารับตัว
 พอร์บิงไปยังราชสำนัก แต่สังฆราชแห่งเมเตลโลโปลิส เตือนว่าพอลคอนคงมีแผนการดี
 ให้ทหารผู้พาพอร์บิงไปสังหาร แล้วพอลคอนก็จะสั่งให้นำทหารผู้นั้นไปแขวนคอเพื่อไม่ให้
 จักทอดมาถึงตนได้ จากนั้นจึงจะกราบทูลว่า ที่สั่งให้ฆ่าทหารปอร์ตุเกสนั้นเพราะว่ามีความผิด
 ที่ฆ่าเชลยอาละเบิย เดอ พอร์บิง สมเด็จพระนารายณ์ทรงเชื่อดอกคำของพอลคอนอยู่แล้วยอมจะ
 ทรงตัวให้เห็นชอบด้วย และพิธีอีกประการหนึ่งคือ สมเด็จพระนารายณ์จะใช้เฉพาะทหาร
 มหาดเล็กรักษาพระองค์เท่านั้นเป็นผู้เชิญพระราชกระแสนับสิ่ง ๆ ดังนั้นพอร์บิงจึงไม่ยอมไป
 ขณะเดียวกันนั้นพอลคอนได้กล่าวโทษเรื่องที่พอร์บิงออกจากราชการไปยังบริษัทฝรั่งเศสว่า
 พอร์บิงไม่ถูกกับใครที่ป้อมบางกอกเลย และถอดถอนตำแหน่งตามอำเภอใจ จึงมีเรื่อง
 พองร้องกันไม่หยุด พอร์บิงเมื่อหนีเข้าวังลาออกจากราชการ และไม่ยอมเขียนรายงานชี้แจง
เหตุผลว่าต้องลาออกจากราชการด้วยเหตุใด ดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์ทรงพิโรธจึงเนรเทศ
ให้ออกจากพระราชอาณาเขตภายในสองวัน ๒

เรื่องราวที่พอร์บิงถูกเนรเทศนี้ มองจิเออร์ เวเรต พอลคาฝรั่งเศสได้เขียน
 รายงานไปยังผู้อำนวยการบริษัทว่า

".....มองจิเออร์ เดอ ฟองเบง นั้น ได้ถูกขับไล่และเนรเทศออกจากพระราช
 อาณาเขต มองจิเออร์ เดอ ฟองเบงกับคนอื่น ๆ ที่ถูกทำโทษนั้น หาได้มีความผิดอย่างใด
 ไม่เลย ที่มองจิเออร์คอนสตัน ทำการเช่นนั้น ก็ประสงค์อย่างเดียวที่จะอวดอำนาจเท่านั้น" ๓

ดังนั้นพอลคอนจึงสามารถกำจัดพอร์บิงออกไปให้พ้นจากพระราชอาณาเขตของ
สมเด็จพระนารายณ์ จึงพอร์บิงเรียกว่า "เป็นคนใจและหยาบคาย" ๔

๑. ด. หน้า ๑๔๔ - ๑๕๐

๒. ฟิลลิป เดอ กริม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๒ หน้า ๓๗ เป็น
 จดหมายพอลคอน เขียนที่อยุธยา ลงวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๒๒๕

๓. ด. หน้า ๒๔ - ๒๕

๔. ฟิลลิป เดอ กริม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๓ เล่มที่ ๑๖ หน้า ๕๑

๒.๒ การกำจัดอิทธิพลของพวกอิสลาม

พวกอิสลามได้ติดต่อค้าขายกับไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย^๑ เรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยา ดังปรากฏในทำเนียบศักดิ์คณาของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเรียกในชั้นหลังว่า "กรมท่าขวา" มีพระจุฬาราชมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายแขกคู่กับ "กรมท่าซ้าย" มีหลวงโซภีกราชเศรษฐีเป็นหัวหน้าฝ่ายจีน^๒ จึงสันนิษฐานว่าในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๘๘๑ - ๒๐๓๑) มีแขกเปอร์เซีย อาหรับ และอินเดียเข้ามารับราชการอยู่แล้ว เพราะมีการกล่าวถึงพวกนักเทศน์ที่ ตำแหน่งจุฬาราชมนตรี เจ้ากรมท่าขวา รวมทั้งในทำเนียบกรมภูษามาลาก็มีชื่อแขกปรากฏอยู่^๓ นอกจากนี้ยังปรากฏในมณฑปบาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่ามี "อาสาจาม"^๔ และในจดหมายเหตุโบราณของไทย มีคำว่า "แขกเทศ" ซึ่งหมายถึงพวกอิสลาม บรรดาแขกเหล่านี้คงมาเรือนอยู่ทางด่านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีหน้าเป็นท่าเลค้าขาย เรียกว่าท่ากายี^๕ โดยนำผ้าชนิดต่าง ๆ จากฝั่งโคโรมันเดลมรทุกกำปั่นเข้ามาขายยังอยุธยา บางพวกได้เข้ารับราชการ

^๑ ดังปรากฏข้อความในหลักศิลาจารึกว่า "เบื้องคินนอนเมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปลาน มีพระอจนะ มีป่าหมากพร้าว มีป่าหมากกลาง.." ศาสตราจารย์ยอช เคส ให้คำอธิบายว่า ปลานคือตลาดที่มีห้องแถว และเชื่อว่ามาจากศัพท์เปอร์เซียว่า บาราร์ (Bazar) แปลว่าตลาดที่ตงประจำหรือถนนที่มีห้องเป็นร้านค้า ซึ่งเรียกเพี้ยนมาในยุคหลัง ๆ ว่าตลาดพิศาลหรือตลาดบิฮาน

^๒ กฎหมายตราสามดวง ในชุดของจุฬาสภา เล่ม ๑ หน้า ๒๓๓-๒๓๔ และกฎหมายเมืองไทย หน้า ๑๓๕-๑๓๖

^๓ ด. หน้า ๑๔๕

^๔ ด. หน้า ๑๕๒ แยกจาม หรือพวกจามเคยมีอาณาจักรอยู่ทางตะวันออกของเขมร และตอนกลางของเวียดนามปัจจุบันแต่ได้สูญเสียอาณาจักรให้กับเวียดนามในคอมันของพุทธศตวรรษที่ ๒๕

^๕ ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ ด.ด. หน้า ๑๕ (อ้างอิงจากวัฒนธรรมไทย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ หน้า ๒๕๑) กายี เป็นศัพท์เปอร์เซีย กา คงเพี้ยนมาจากคำว่า อากอ แปลว่าหัวหน้า ยี เป็นคำเติมเพื่อแสดงการวะ เช่น ครับ หรือไต่เท้า

ก. อิทธิพลของอิสลามในประเทศไทยก่อนและในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

แซกซิมซอเสียงปรากฏแน่ชัด เป็นแซกเปอร์เซียสองพี่น้อง ผู้พี่ชื่อ เฌอะหมัด * ผู้น้องชื่อ มะหะหมัดสูดัต เข้ามาทำการค้าขายที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๔๔ ตรงกับปลายรัชกาล สมเด็จพระนเรศวร * แล้วตั้งทางค้าขายที่ตำบลท่ากาบิ แต่ต่อมามะหะหมัดสูดัตได้กลับออกไปบ้านเมืองตน ฝ่ายเฌอะหมัดแต่งงานกับผู้หญิงไทย ตั้งรกรากที่อยุธยา ทำการค้า ร่ำรวย ครั้นถึงรัชกาลของพระเจ้าทรงธรรม เฌอะหมัดได้เข้ารับราชการกรมท่า ทำให้ งานนั้นเจริญขึ้นเป็นอันมาก จึงทรงพระราชนานบรรดาศักดิ์เป็นออกญาเฌอะหมัดรัตนราช เสรฐเจ้ากรมท่าขวา ว่าที่จุฬาราชมนตรี ๒ เมื่อสบโอกาสเฌอะหมัดได้ขอพระราชทาน ที่ดินตำบลบ้านท้ายคู ซึ่งใกล้กับบริเวณท่ากาบิ พวกแซกเจ้าเซ็นจึงได้สร้างบ้านเรือน สร้างกุฏิ *** และทำหีบศพ ชาวอยุธยาเรียกท้ายคูว่าบ้านกุฏิแซกเจ้าเซ็นมาจนทุกวันนี้ ในบริเวณนี้มีกุฏิทอง ซึ่งเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) อ้างว่าเป็นสุเหร่าของ เฌอะหมัด ๓ เมื่อพระคลังคนเดิมถึงแก่อนิจกรรม สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงโปรดให้

* นับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะ (Shia) ซึ่งแพร่หลายทั่วไปในดินแดน อาหรับบริเวณประเทศตุรกี อิหร่าน ทุก ๆ ปี แซกที่นับถือนิกายนี้จะทำพิธีบูชาตุเ็น ซึ่งเป็น อิหม่ามของตน เมื่อเข้ามาอยู่ในเมืองก็จะทำพิธีอย่างเดียวกับชีอะซึ่งอยู่ท้องถิ่น ๆ ซึ่งเดิม คนไทยได้เห็นพิธีนี้ที่กุฏิบ้านท้ายคูอยุธยา คนไทยเรียกแซกพวกนี้ว่าแซกเจ้าเซ็น หรือแซก มะหะหมัด เฌอะหมัดผู้นี้เป็นคนตระกูลบุนนาค ส่วนอีกนิกายหนึ่งคือนิกายสุหนี่ (Suni) แพร่หลายในอินเดีย

๑. คีเรก กุลสรีสวัสดิ์ ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย หน้า ๑๗ แด่พระยาโกมารกุลมนตรี, ล.ค. หน้า ๑๑ สันนิษฐานว่าเข้ามาปลายรัชกาล สมเด็จพระเอกาทศรถ

** ชื่อแซบ มีบุตรสามคนเป็นชายชื่อ ชื่นและชม ที่สามเป็นหญิงชื่อ ชี ภายหลัง บุตรชื่อชม เป็นไชยทรพินถึงแก่กรรมเมื่อยังหนุ่ม

๒. โกมารกุลมนตรี, พระยา ล.ค. หน้า ๑๒

*** ไทยมุสลิมเรียกมัสยิดของตนว่า กุฏิ บางครั้งเพี้ยนเป็นกะฏิ

๓. คีเรก กุลสรีสวัสดิ์ ล.ค. หน้า ๑๓ และ ๑๕ (อ้างอิงวัฒนธรรมไทยปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ หน้า ๒๕)

เงอะหมัดว่าการกรมท่ากลางด้วย เมื่อเกิดจลาจลขึ้น * เงอะหมัดและออกญา
มหาอำมาตย์ได้คุมทหารแขกไทยจีนต่อต้านผู้ก่อกวนจนได้รับชัยชนะ ความชอบครั้งนี้จึงโปรด
ตั้งให้เป็นออกญาเงอะหมัดรัตนาธิบดีว่าที่สมุหนายก ๑

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พวกแขกก้าวเข้ามามีอำนาจในราชการ และเป็นเหตุให้
ชักจูงพวกพ้องเข้ามารับราชการมากยิ่งขึ้น สำหรับบุตรชายของเงอะหมัดรัตนาธิบดีนั้น
โปรดเกล้าให้เป็นออกญาบรรเซฎักกี (ซัน) ว่าที่กรมท่าขวาแทนบิดา เมื่อสิ้นรัชกาล
ผู้ที่มีอำนาจต่อมาคือออกญากลาโหมสุริยวงศ์ ซึ่งภายหลังปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้า
ปราสาททอง

กษัตริย์พระองค์ใหม่โปรดให้เงอะหมัดดำรงตำแหน่งสมุหนายกจนกระทั่ง
อายุ ๘๗ ปี จึงโปรดให้เลื่อนเป็นออกญาบรรเซฎักกีราชนายกจางวางมหาดไทย** และโปรด
ให้ออกญาบรรเซฎักกี บุตรชายซึ่งมีอายุเพียง ๓๐ ปี ดำรงตำแหน่งแทนและพระราชทาน
บรรดาศักดิ์เป็นออกญาอภัยราชา สมุหนายก พระเจ้าปราสาททองนอกจากจะเคยมีความ
สัมพันธ์ *** กับเงอะหมัดในหน้าที่ราชการแล้ว ในภายหลังยังเกี่ยวดองกัน เพราะทรงรับ
บุตรสาวของเงอะหมัดที่ชื่อเป็นพระสนม และออกญาอภัยราชาก็ได้ถวายบุตรสาวเป็น
พระสนมด้วยเช่นกัน มีพระองค์เจ้าหญิงด้วยพระองค์หนึ่ง ๒ ในระบะนมแซกอิสลามเข้ามา

* เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นในต้นรัชกาลของพระเจ้าทรงธรรม เนื่องจาก
พระศรีเสาวภาคและขุนนางผู้ใหญ่หลายคนเสียชีวิตในขณะที่เกิดกบฏแย่งชิงราชสมบัติ
รวมทั้งออกญากรมนายไว ซึ่งเป็นหัวหน้าทหารอาสาญี่ปุ่นด้วย ดังนั้นทหารญี่ปุ่นจึงก่อการ
จลาจล แต่ในที่สุดพระเจ้าทรงธรรมอนุญาตให้พวกญี่ปุ่นออกจากอยุธยาโดยอิสระ
แต่ญี่ปุ่นพวกนี้ได้เข้ายึดเมืองเพชรบุรี พระเจ้าทรงธรรมจึงยกทัพไปปราบ และมีพระบรม
ราชโองการให้เดินทางออกนอกประเทศ ซึ่งพวกญี่ปุ่นก็ยินยอมออกนอกประเทศแต่โดยดี

๑. โถมารถุลมนตรี, พระยา ล.ค. หน้า ๑๓

** ในปีรุ่งขึ้น เงอะหมัดป่วยหนัก สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเสด็จไป
เยี่ยมไข้ และถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๘๘ ปี

*** เพราะทั้งสองเคยรับราชการร่วมกันมาครั้งแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม และ
ได้ช่วยปราบปรามจลาจลญี่ปุ่น จนได้รับบำเหน็จ คือพระเจ้าปราสาททองในครั้งนั้นได้รับ
บรรดาศักดิ์เป็นออกญาสุริยวงศ์ ว่าที่สมุหนายก

๒. ก. หน้า ๑๗ ทรงพระนามว่าพระวงศ์เจ้าหญิงแสงจันทร์

ตั้งหลักแหล่งในอยุธยามากขึ้น และมีผู้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ประมาณสามสิบคน แต่ละคนได้รับที่ดิน บ้านเรือน ตำแหน่งทางราชการในครั้งนั้น เจ้าเมืองสงขลาก็เป็นแขกอิสลาม ๑ แยกเหล่านี้เชี่ยวชาญในด้านการค้ามาก และสินค้าที่ขายได้กำไรคือช้าง ๒

นอกจากจะมีสมุหนายกเป็นแขกอิสลามแล้ว พระเจ้าปราสาททองยังมีพระคลังเป็นแขกอิสลามอีกด้วย ๓ เหตุนี้จึงทำให้พระองค์หันมาปรับปรุงการค้าทางด่านอาวเบงกอล จนเส้นทางการค้าแถบนี้เจริญ และพวกแขกก็ค้าขายแข่งขันกับฮอลันดาเรื่อยมา * จนสามารถผูกขาดและคุมเส้นทางการค้าทางด่านนี้ไว้ได้

เมื่อสิ้นรัชกาลของพระเจ้าปราสาททอง ได้เกิดเหตุการณ์ทันทองเจม คือการแย่งชิงราชสมบัติ ในที่สุดสมเด็จพระนารายณ์ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ โดยความช่วยเหลือของชาวอิหร่าน ๔ ซึ่งมีหัวหน้าเป็นออกญาพระคลังมาตั้งแต่รัชกาลของพระราชบิดาของพระองค์ คือออกพระศรีเนาวรัตน์ ๕ ท่านผู้นี้เป็นผู้สนับสนุนให้แขกอิสลามเข้ามามีอิทธิพลทางการค้าและการปกครองในเมืองไทย เพราะปรากฏว่าใน

๑. ศิลปากร, กรม เอกสารฮอลันดาสัมัยอยุธยา นันทา สุตกุล แปล หน้า ๑๒๒

๒. อิบนิ มุอัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๕๐

๓. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.... เล่ม ๒ หน้า ๒๙๕

* ดังจะเห็นได้จากกรังสมัยพระเจ้าทรงธรรม มีจดหมายของนายแมร์เทน เอ้าทแมน เขียนถึงกรุงศรีอยุธยาถึงนายเอคคริค แจนเซน ที่ปัตตานี ลงวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๑๕๕ กล่าวว่าเป็นต้องปล่อยสินค้าทุกชนิด ให้ตกอยู่ในมือของพวกแขกมัวร์ เพราะขาดเงิน (ศิลปากร, กรม เอกสารฮอลันดาสัมัยอยุธยา หน้า ๔๔)

** เหตุนี้เพราะสืบเนื่องมาจากพวกอิหร่านมีความสัมพันธ์กับราชสำนักมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลพระบิดาของพระองค์ เมื่อยังเยาว์สมเด็จพระนารายณ์มักไปสมาคมคบหากับครอบครัวชาวอิหร่านอยู่เสมอ จึงทรงคุ้นเคยกับขนบธรรมเนียมของชาวอิหร่าน (อิบนิ มุอัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๕๐)

๔. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.... เล่ม ๒ หน้า ๒๙๕ เป็นรายงานของบอซ์ไวท์ เมื่อพ.ศ. ๒๒๒๒ ว่า "ออกพระศรีเนาวรัตน์ดำรงตำแหน่งพระคลังของพระเจ้ากรุงสยามมาเป็นเวลาถึง ๓๐ ปีเต็ม" สันนิษฐานว่าออกพระผู้้นคือ อากอ มุอัมหมัด ซึ่งมีชื่อปรากฏอยู่ใน อิบนิ มุอัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๕๑ ที่กล่าวว่าออกพระผู้้นมีเชื้อสายผู้ดี ฉลาดเฉลียว มีความสามารถ

ต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เจ้าเมืองชายทะเลทางด่านมั่งตะวันตกของอ่าวไทย นับตั้งแต่เมืองตะนาวศรี มะริด ปราณบุรี เพชรบุรี และเมืองอื่น ๆ ตลอดทางเข้ามาจนถึงอยุธยา ล้วนแต่เป็นแขกอิสลามทั้งสิ้น ๑

พวกฮอลันดาไม่พอใจที่ค้าขายแข่งกับพวกอิสลามไม่ได้ และยังถูกขุนนางอิสลามไทยกีดกัน โดยกักกันสินค้าเข้าออกของพวกตน จึงได้หลอกลวงทำให้สมเด็จพระนารายณ์เชื่อว่าเหตุใดพ่อค้าจากจีน มาเก่า มินลา จึงไม่ยอมมาค้าขายที่เมืองไทย จึงได้ลงพระอาชญาขุนนางผู้ทำผิด คือ ออกญาพิชัย (Oyapieschy) โดยรับทรัพย์บังคับให้กินหญ้าเค็มและสูบไล้ร่างกายด้วยหนูไปทั่วตัว แล้วจึงสั่งให้นำไปประหาร ๒ แต่ถึงกระนั้นพวกมุสลิมก็ยังมีอิทธิพลเช่นเดิม โดยเฉพาะในราชสำนัก ทั้งนี้เพราะ อากอ มูฮัมหมัดได้ให้คำปรึกษาและถ่ายทอดความรู้ทางด้านการปกครอง การทูต การจัดของสำหรับพระราชวัง การครัว การอาหารและการจัดชุมนุมพบปะ ให้แก่สมเด็จพระนารายณ์ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่พระปรีชาญาณสามารถมาก ๓

ถึงกระนั้นไทยก็ยังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของแขกอิสลาม โดยเฉพาะในราชสำนัก ดังจะเห็นได้จากสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงศึกษาและทรงทราบถึงชีวิตความเป็นอยู่ของพลเมืองในประเทศอิหร่าน จึงทรงฉลองพระองค์ตามแบบพวกอิหร่าน คือมีเสื้อคลุมยาว กางเกง เสื้อ รองเท้าและถุงเท้า ทรงเหน็บอกหู และแทนที่จะสวมหมวกส่าระบันเพราะรู้สึกหนักพระเศียร พระองค์ทรงสวมหมวกแขกธรรมดา ๔ และยังมีกองทหารรักษาพระองค์ ๕

๑. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี.... เล่มที่ ๒ หน้า ๒๔๐

๒. ศิลปากร, กรม เอกสารฮอลันดาสมัยอยุธยา หน้า ๑๖๗

๓. อิบน์ มูฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ก. หน้า ๑๖๗

๔. ด. หน้า ๑๕๓

๕. ตาซาริด ล.ก. หน้า ๔๔ - ๔๕ เป็นชาวอิหร่านจำนวน ๕๐๐ คน

และทหารมาเป็นแขกอิสลาม * อีกด้วย นอกจากนี้ไทยมุสลิมยังได้รับการยกเว้นไม่ต้อง
รับราชการ "เข้าเคื่อนออกเคื่อน" และออกพระศรีเนาวรัตน์ในฐานะพระคลังได้รับ
อภิสิทธิ์ผูกขาดการค้าไม้ันดา ๒

การที่แขกอิสลามมีอิทธิพลเช่นนี้ ทำให้บริดาขุนนางไทยไม่พอใจ ดังนั้นเมื่อ
ออกพระศรีเนาวรัตน์ถึงแก่อนิจกรรม ๓ จึงโปรดแต่งตั้งออกญาโกษาเหล็ก ซึ่งเป็นคนไทย
ดำรงตำแหน่งแทน สมเด็จพระนารายณ์เกรงว่าจะกระทบกระเทือนสัมพันธ์ไมตรีระหว่าง
ไทยกับอิหร่าน เพราะพระองค์ทรงทราบดีว่าไทยอยู่ในฐานะเป็นที่จะต้องหาพันธมิตรไว้
เพื่ออุบลอำนาจของฮอลันดา และเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า พระองค์จึงส่งทูตไป
อิหร่านหลายครั้ง โดยปกติจะทรงใช้แขกมัวร์ แต่เมื่อใดในคราวหนึ่งออกญาโกษาเหล็กมี
เรื่องยุ่งยากกับพวกแขกมัวร์ พอลคอนจึงอาสาหน้าคณะทูตไทยไปอิหร่าน เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๓
คณะทูตได้เดินทางกลับมายังอย่างปลอดภัย และสามารถจำหน่ายสินค้าได้ราคาดีเป็นสองเท่า
ที่แขกมัวร์เคยหลอกล่อฉวย ๔ การที่พอลคอนขึ้นอาสาในครั้งนี้ พิจารณาได้ว่านอกจาก
พอลคอนหวังความดีความชอบในราชการแล้ว พอลคอนยังไม่ชอบพวกอิสลามในฐานะที่ตน
เป็นคริสตัง และต้องการที่จะขจัดอิทธิพลของอิสลามทางด้านการค้า ๕ เพื่อตนเองจะได้

๑. เดอ ลาลูแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หน้า ๔๓๔-๔๓๕ กองทหารมาต่างประเทศ
พวกแรกเป็นแขกมัวร์ มี ๒๐ คน พวกสองเป็นจีนตาด มี ๒๐ คน พวกสุดท้ายมี ๕๐ คน
เป็นแขกปายัง (Payens = แขกอินเดียแท้) ซึ่งเรียกตัวเองว่าราชบุตร (Rajputra)
ไว้ตัวว่าเป็นพวกตระกูลเจ้านายแต่โบราณ มีความกล้าหาญมาก แขกเหล่านี้ได้รับพระราช
ทานเงินปีคนละ ๓ ชั่ง ๑๒ ตำลึง (๕๔๐ ลิ้ว) ผู้บังคับกองร้อยได้ ๕ ชั่ง ๑๒ ตำลึง
ส่วนทหารจีนตาดได้รับเงินเดือนน้อยกว่า

๒. อิบนิ บัฏฏิม อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๓๐-๓๑ ไม้ันดาเป็นไม้ที่มีกลิ่นหอม
นิยมกันในหมู่แขกอิสลาม

๓. มอริส คอลลิส์ ล.ค. หน้า ๘๙ ออกพระศรีเนาวรัตน์ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อ
พ.ศ. ๒๒๒๐ ใกล้เคียงกับเวลาที่แจมวูล์ฟ มาถึงอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๕

๔. เดอ แบล ล.ค. หน้า ๔๔

๕. ล.ค. หน้า ๔๔ (อ้างจาก D'Orleans, หน้า ๑๒ "เขา (พอลคอน) สถาปนา
ความมั่งคั่งของเขา ขึ้นมาบนความพินาศของชาวมะหะหมัด และมอริส คอลลิส์ ล.ค. หน้า ๖๖

ทำการตอบแทน

พลคอนคองพยายามหาทางจัดอิทธิพลของแขกอิสลาม แต่ในขณะนั้นเขายังไม่มีอำนาจ เนื่องจากออกญาโกษาเหล็กยังมีชีวิตอยู่ จึงไม่สามารถที่จะชักชวนสมเด็จพระนารายณ์ให้ส่งราชทูตไปยังอิหร่านเมื่อปี ๒๒๒๕ *

ในระหว่างที่สมเด็จพระนารายณ์ส่งราชทูตไปอิหร่านในปี พ.ศ. ๒๒๒๕ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๒๒๘ จึงพระเจ้าสุลัยมาน * ได้ส่งราชทูตมาเพื่อตอบแทน ** นั้น ทางเมืองไทยได้เกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ

๑. สังฆราชแห่งเฮลิโอบิลิส ได้นำพระราชาสนมบิชอปสองของพระเจ้าหลุยส์มาถวายสมเด็จพระนารายณ์ จึงทำให้พระองค์และขุนนางชั้นสูงของไทย สนับสนุนความเห็นของพลคอนที่จะตั้งฝรั่งเศสมาถ่วงดุลอำนาจของฮอลันดา ๒

๒. การที่ข้าราชการไทยต้องการกำจัดอิทธิพลของอิสลาม จึงเป็นช่องทางให้พลคอนเสนอพรรคพวกชาวอังกฤษของตน *** เข้ารับราชการในตำแหน่งสำคัญ คือทรงโปรดเกล้าให้

แชนมวลไวท์ (Siamese White) เป็นเจ้าท่า (Shahbandar) เมืองมะริด มีหน้าที่ควบคุมเมืองท่าของไทยทางบ้านมหาสมุทรอินเดีย และจะต้องทำหน้าที่เก็บเงินและจัดการ

* อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๑๘ ราชทูตผู้นั้นเป็นชาวอิหร่าน ชื่อ หัจญี สะลิม มาซันดะรานี และแกมปเฟอร์ ยังได้พบคณะราชทูตไทยชุดหนึ่งที่เมืองอิสปาฮัน เมืองหลวงของอิหร่านเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๗ (แกมปเฟอร์ ล.ค. หน้า ๕)

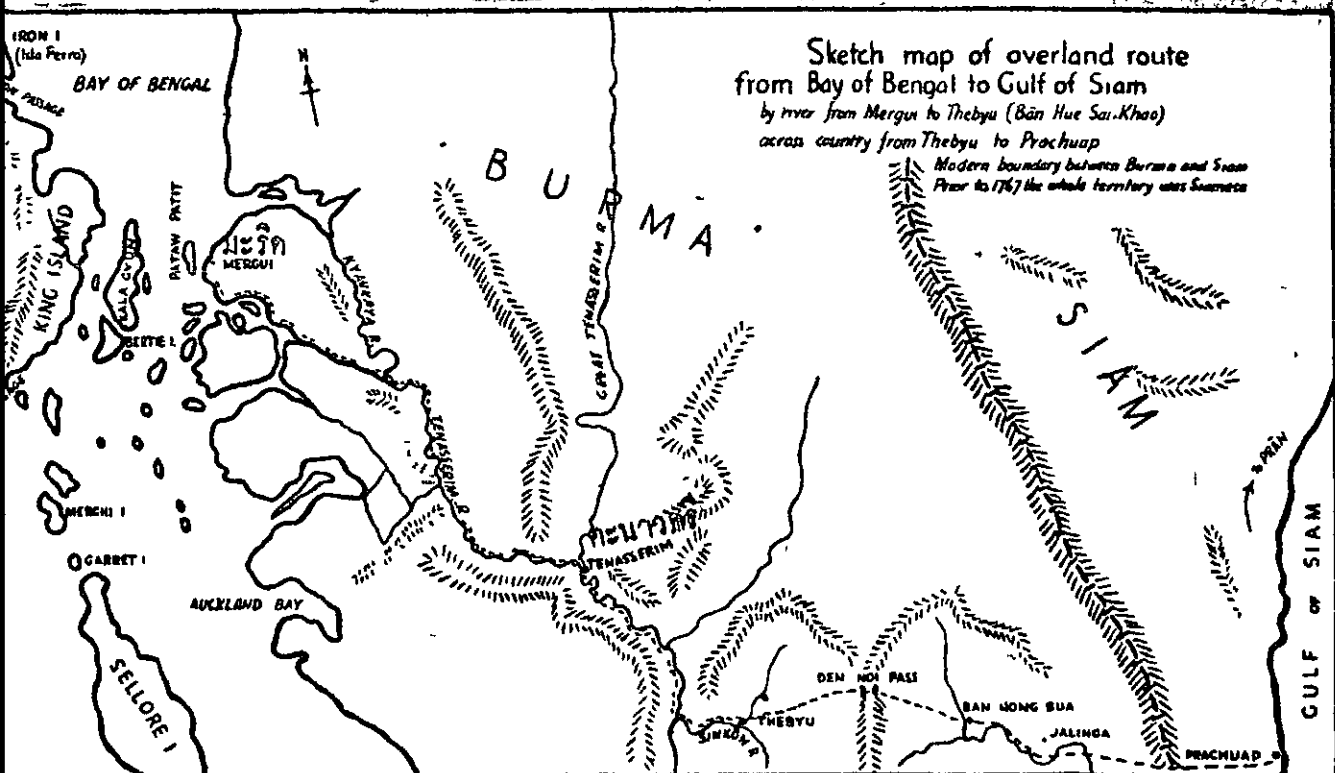
* เป็นกษัตริย์ราชวงศ์เศาะฟาเวียแห่งอิหร่าน ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๑๐-๒๒๒๘

** และเพื่อชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงเข้ารับอิสลาม

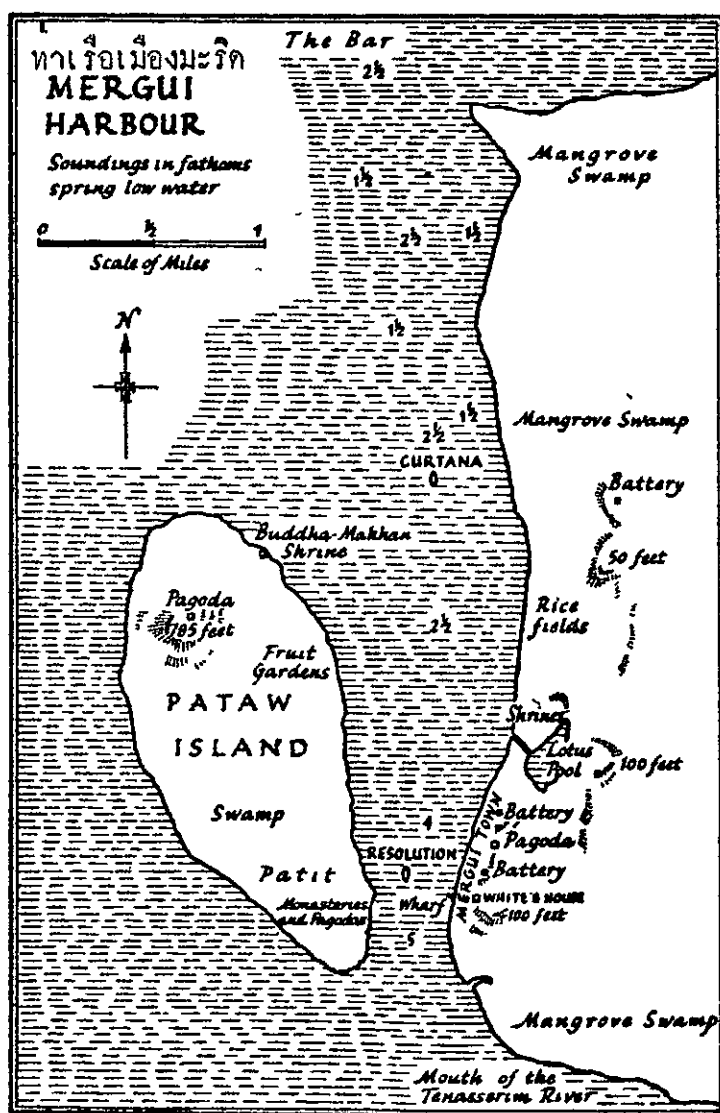
ก่อนหน้านั้นพระราชินีเมืองอัคเจ (Achoh) ได้ส่งทูตมาชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์ให้นับถือศาสนาอิสลาม และรวมกำลังกันต่อต้านฮอลันดา (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่มที่ ๑๘ หน้า ๑๕๔)

๒. มอริส คอลลิส ล.ค. หน้า ๑๒๘ - ๑๒๙

*** ความสัมพันธ์ของบุคคลเหล่านี้กับพลคอนจะได้กล่าวในตอนต่อไป

OUTLINE MAP OF THE OVERLAND ROUTE BETWEEN MERGUI AND THE GULF OF SIAM

รายได้ทั้งหมดของสมเด็จพระนารายณ์ตลอดมณฑลตะนาวศรี รวมทั้งเป็นหัวหน้าชาหลวงเกี่ยวกับ
ธุรกิจทางทะเลในอ่าวเบงกอล

ริชาร์ด เบอร์นابی (Richard Burnaby) เป็นเจ้าเมืองแคว้นตะนาวศรี แต่
ต้องปรึกษากับไวยาต์ในกิจการสำคัญ ๆ และคอยให้ความช่วยเหลือตามที่ไวยาต์ต้องการ

อีวัตต์ (Ivatt) เป็นผู้แทนดูแลสินค้าหลวงประจำเมืองมาสุลีปะตำ จัดการเกี่ยวกับ
การขนถ่ายสินค้าพร้อมทั้งจัดจำหน่ายบนฝั่งโคโรมันเคส ตลอดจนจัดซื้อสินค้าของหลวงบรรทุกเรือ
คอนชากลับด้วย ทั้งสามคนดำรงตำแหน่งแทนมุสลิมที่ถูกปลดออกไป แต่การแย่งชิงอำนาจทาง
การเมืองและการค้าระหว่างสองฝ่ายนี้ ยังคงดำเนินต่อไป ในที่สุดไวยาต์เสนอเรื่องเป็นทางการไป
ยังพอลคอนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ เพื่อทำสงครามกับประเทศกอลคอนดา ในขั้นแรกได้รับพระบรม
ราชานุญาต แต่ภายหลังได้มีคำสั่งเพิกถอนพระบรมราชานุญาตนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพอลคอนยัง
ไม่มีอำนาจอย่างเด็ดขาด เพราะไม่สามารถที่จะขัดขวางพ่อค้ามุสลิมที่ให้สินบนแก่ข้าราชการชั้นสูง
ของไทย ^๒

๓. ออกญาโกษาเหล็กถึงแก่อสัญกรรม จึงทำให้พอลคอนมีอำนาจเต็มที่ดังจะเห็นได้
จากที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงเลือกบาทหลวงวาเซต เป็นลามไปรับราชทูตพิเศษ ให้นำไปสืบข่าว
คณะราชทูตชุดแรก ตามที่พอลคอนเสนอ

๔. พระเจ้าหลุยส์โคสองค์คณะราชทูตชุดแรกมาเมืองไทย ทำให้ไทยมั่นใจอย่างยิ่งที่จะ
ไต่ฝรั่งเศสไว้เป็นพันธมิตร และในโอกาสนี้โปรดส่งคณะราชทูตไทยออกพระวิสุทธรุณทรไปเจริญ
สัมพันธไมตรียังประเทศฝรั่งเศส เป็นการตอบแทนและโปรดแต่งตั้ง เซอวาเลีย เดอ ฟอร์บง
เป็นเจ้าเมืองบางกอก รวมทั้งแต่งตั้งคนเขาริตเป็นเจ้าเมืองภูเก็ตแทนพวกอิสลาม ^๓

^๑ ก. หน้า ๑๓๔ - ๑๓๖

^๒ ก. หน้า ๑๓๖ - ๑๓๘

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๕ - ๑๖

จากเหตุการณ์ที่กล่าวมานี้ ทำให้ไทยคิดว่าไม่จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาประเทศอื่นเป็นพันธมิตร นอกจากประเทศฝรั่งเศส จึงเป็นหนทางให้พ่อลคอนสามารถจัดอิทธิพลของอิสลามไปโดยง่าย ดังนั้นเมื่อราชทูตไทยกลับจากอิหร่านพร้อมกับราชทูตของพระเจ้าสุลัยมาน แทนที่จะได้รับความดีความชอบ กลับถูกจับในฐานยกยอกของหลวง มีความประพฤติที่ไม่ดี ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย นอกจากยังแสดงการสมประมาทต่อราชทูตอิหร่านชุดนี้ โดยสั่งห้ามชาวอิหร่านในไทยมาเยี่ยมคณะราชทูต ไม่ยอมให้ถวายพระพรราชสาส์นโดยตรงต่อพระหัตถ์ของสมเด็จพระนารายณ์^๒ การต้อนรับคณะราชทูตชุดนี้ โดยเทียบกับคณะราชทูตฝรั่งเศสซึ่งเพิ่งกลับออกไป เกี่ยวกับเรื่องอาหารที่พักและสิ่งของที่พระราชทานให้แก่บุคคลในคณะทูต^๓ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงโปรดปรานพวกแขกอิสลามอีก ต่อไปคือคำบริภาษของพระองค์ที่ว่า

"นับแต่เราได้ครองราชย์มาจนบัดนี้ ข้าได้มอบหมายการงานให้ชาวอิหร่านและไว้ใจพวกเขาในการสนับสนุนข้า แต่แล้วแต่ละคนกลับกลายเป็นคนทรยศ ไม่จงรักภักดีและยังขโมยของจากห้องพระคลังของข้าด้วย หัจญีสะลิมที่กลับมากลางสยามกับพวกท่าน (คณะราชทูตอิหร่าน) นั้นทำให้ข้าเสียรื่องมาก มันกลับมาด้วยความอัปยศที่ได้ใช้เงินจำนวนมากของข้าอย่างเสีย ๆ หาย ๆ"^๔

ในขณะนั้นสมเด็จพระนารายณ์ทรงสนับสนุนการเผยแพร่คริสต์ศาสนาและกำจัดอิทธิพลของแขกอิสลามโดยแต่งตั้งชาวยุโรปดำรงตำแหน่งแทนพวกไวทโศกทำตนเป็นโจรสลัดเที่ยวปล้น

^๑ อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๕๖-๑๕๘ โดยพ่อลคอนเป็นผู้ดูแลฟ้อง แต่ราชทูตแก้ตัวว่าเมื่อส่งไปยังราชสำนักอันหุรราของอิหร่าน ก็จำเป็นต้องใช้จ่ายตามที่เห็นสมควร และได้บอกเสนาบดีผู้ลงลับไปแล้ว (หมายถึงออกฤโกนาเหล็ก) เมื่อพิเคราะห์แล้วเอกอัครราชทูตผู้นี้เป็นแพะรับบาปของความเกลียดชังของพ่อลคอนที่มีต่อพวกแขกอิสลามมากกว่า ทั้งนี้เพราะลาตูแบร์ได้บันทึกไว้ว่า ราชทูตผู้นั้นได้ทำอารมณ์ของพระเจ้าเคซระคุณด้วยความรู้สึกละอายใจเป็นอย่างดี... ราชทูตผู้นั้นได้สถาปนาการค้าขึ้นกับกรุงเปอร์เซียและเป็นผู้พาราชทูตเปอร์เซียมาด้วย (ลาตูแบร์ ล.ค. หน้า ๔๕๓)

^๒ ล.ค. หน้า ๑๓๐ - ๑๓๓ โดยฝ่ายไทยอ้างว่า เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งส่วยบรรดาถูกของออกพระศรีเนาวรัตน์คบคิดกับเชื้อพระวงศ์ซึ่งราชสมบัติ ยิ่งตอนที่คณะทูตเปอร์เซียมาพ้องกับสถานการณ์เช่นนี้ ยิ่งทำให้ทรงคลุ้มคลั่งพระทัยมากขึ้น

^๓ ล.ค. หน้า ๑๓๔ ราชทูตบอกว่า ที่สมเด็จพระนารายณ์สั่งของเล็กน้อยเช่นนั้น เพราะ "อุปนิสัยของเจ้าฝรั่งคนนั้น จึงเป็นไม่เบื่อบายเนากับพวกอิหร่าน"

^๔ ล.ค. หน้า ๑๕๓

- สดมนานน้ำในบริเวณอ่าวเบงกอลในนามของกษัตริย์ไทย จึงทำให้เป็นที่หวาดกลัวและเกลียดชังของบรรดาพ่อค้าอิสลาม ซึ่งมีผลเสียต่อประเทศไทย คือไม่มีเรือสินค้าเข้ามาในระยะนี้ ๒ จากเหตุการณ์ที่เปลี่ยนไปจึงเป็นแรงผลักดันก่อให้เกิดปฏิริยาในหมู่พวกแขกอิสลามคือกบฏมัทกะสัน

ข. กบฏแขกมัทกะสัน แขกมัทกะสัน เดิมมีถิ่นฐานอยู่ที่เกาะซีเลบีส (Celebes) ซึ่งเป็นเกาะหนึ่งในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออก ผู้คนนับถือศาสนาอิสลาม เมื่อถูกฮอลันดาโจมตีระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๕๕ ถึง พ.ศ. ๒๒๑๐ พวกนอพยพออกนอกประเทศ กระจัดกระจายกันอยู่แถบหมู่เกาะอินเดียนตะวันออก มลายู รวมทั้งเขม่ายังอยุธยาด้วย สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ปากคลองตะเคียน ๓

แขกพวกมณีสัยกลาหญา ดูราย รูปร่างหน้าตานากัว เห็นมฤช * บางครั้งก็ใช้
หอก หอกธิด และอาวุธชนิดหนึ่งรูปรางเหมือนเข็ม ออบนาคพิงไชยเขาควยไม่ราง พวกนี้
เมวจะเขมามาตั้งหลักแหล่งที่อยุธยา แด่กรักราชประเพณีเดิมไวเชนการร่ากฤษ

เนื่องจากสถานการณ์ได้เปลี่ยนไป โดยพลคอนริงเป็นคริสตัง เป็นผู้ชักชวนผลประโยชน์ของอิสลาม และทำให้อิสลามเสื่อมเสียเกียรติคุณ เนื่องจากเกณฑ์โหมแสวงหาความเคารพราชทูตเดโอโชมองต์ ๒ ประกอบกับความรู้สึกที่เกิดจากการเปรียบเทียบระหว่างการ

* มอริส คอลลิส์ ล.ค. หน้า ๑๖๕ - ๑๘๖

๒. อิบนิ มุอัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๘๖

๓. ค. หน้า ๑๔ และ ๑๗ เดิมพวกนี้บรรทุกการบูรณาชายที่อยุธยา มีพลคอนเป็น

ผู้รับขอ

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่มที่ ๒๐ หน้า ๒๓๖-๒๓๘ สันนิษฐาน
คำว่าแขกมัทกะสัน คงมาจากชื่อแขกมาการา ซึ่งมีรูปร่างใหญ่โตนากัว

* เป็นมดแลมชนิดหนึ่งยาวประมาณ ๑ คืบ ๔ นิ้ว และที่ต่อกับคานันกว้างประมาณ
นิ้วครึ่ง รูปคดเหมือนละลอกในกระแสน้ำ ปลายแหลมคล้ายงู ทำควยเหล็กกล้า ทั้งสองข้างคม
เหมือนมดโกน เห็นไว้ในฝักซึ่งทำด้วยไม้

๕. อิบนิ มุอัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๖๔

๖. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๒ เล่มที่ ๑๐ หน้า ๒๕๑-๒๕๒

ตอนรับราชทูตของประเทศทั้งสอง โดยเฉพาะที่คำสั่งห้ามชาวอิหร่านเข้าเบ้นมราชทูต ย่อมจะทำให้ชาวอิหร่านน้อยใจ จึงได้ชักชวนพวกมุสลิมด้วยกัน คือ เขมร มลายู จาม กอการกบฏ ในปี พ.ศ. ๒๒๒๕ โดยอ้างว่าเห็นเหตุที่ศักรยบนท้องฟ้า ซึ่งอาจเป็นลางร้ายว่าจะเกิดอันตรายแก่ศาสนาอิสลาม หรือเป็นลางที่ว่าต่อไปพวกอิสลามจะมีความสุข^๑ จากการโฆษณาชวนเชื่อเช่นนี้ จึงทำให้บรรดาแขกอิสลามให้การสนับสนุน โดยมีจุดประสงค์ที่จะยึดประเทศไทย ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ แล้วปลงพระชนม์สมเด็จพระนารายณ์และฆ่าพวกคริสตัง^๒ พร้อมกับบังคับราษฎรให้นับถือศาสนาอิสลาม^๓ พวกกบฏอ้างว่าที่ทำการกบฏครั้งนี้ เพราะสมเด็จพระนารายณ์^๔ เกอูลพวกเขารีด ทำให้ผู้นับได้รับความเสียหาย แต่แผนการณลวงรู้ถึงพระกรรณ^๕ สมเด็จพระนารายณ์จึงโปรดให้นำตัวหัวหน้าแขกมกกะสันมาไต่ถามถึงหัวหน้าผู้ก่อการกบฏ ซึ่งไม่มีใครรู้ว่าคือใคร แต่สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นขุนนางชั้นสูงของไทยฝ่ายที่ไม่นิยมพอลคอน รวมกับขุนนางอิสลามและพ่อค้าอินเดีย^๖ แต่หัวหน้าแขกมกกะสันไม่ยอมบอก

การกบฏของพวกแขกมกกะสันเกิดขึ้นสองแห่งคือที่อยุธยาและที่บางกอก

ที่อยุธยาคนผู้นำนวการปราบ คือพอลคอนโดยมีชาวอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นผู้ช่วย^๖

นอกจากนั้น ไม่มีความขัดแย้งกับพอลคอน แม้จะมีการประหารชีวิตพวกแขกมุสลิม แต่พวกแขกมกกะสันก็ไม่เกรงกลัว และไม่สนใจพระบรมราชโองการที่จะอภัยโทษถ้ายอมวางอาวุธและเปิดเผยชื่อขุนนางที่ยุบงให้ก่อการกบฏ ดังนั้นจึงมีพระบรมราชโองการให้จัดการขึ้นเด็ดขาดในชั้นแรกพอลคอนสั่งให้ปิดแม่น้ำสายเล็กไม่ให้เรือผ่านเข้าออก แล้วล้อมค่ายพวกแขกมกกะสันไว้พร้อมทั้งเผาบ้าน เพื่อให้พวกแขกมกกะสันออกมาต่อสู้กลางแจ้ง แต่พวกทหารยุโรปชั้นบกก่อนกำหนดจึงถูกพวกมกกะสันฆ่าตายเป็นจำนวนหลายคน น้องชายกับต้นเรือชาวอังกฤษที่ถูกฆ่าตายบันทึกไว้ว่า

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๓๐ - ๒๓๑

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ เล่ม ๑๐๖

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๓๑

๔. อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๖๔

๕. มอริส คอลลิส ล.ค. หน้า ๒๕๒

๖. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๙ เล่มที่ ๒๔ หน้า ๑๓๐-๑๓๑

“ไม่มีอะไรจะเห็นวรั้งกับคนอื่นอีกคนหรือสองคนไว้ได้ นอกจากจะชนบก
 ถายเดียว เพราะเขาเป็นชาวยุโรป ทั้งคิดว่าถ้าคนเหล่านั้นเห็นเขาแล้วก็คงวรั้งนี้ แม่
 จะได้รับคำแนะนำว่าคนเหล่านั้นนิสัยตรงข้าม และบอกว่าคนเหล่านั้นมีความบาปในตัวและ
 จะวรั้งเขาหาทานทั้ง ๆ ที่มันเป็นและโชกฤษแห่ง แม่จะได้รับคำแนะนำนั้น ก็ไม่ทำให้เขา
 ชะงักถกถกการชนบก เขาไปจนได้และชนบกตามความที่ตอถกการ แต่ มร.แอลเวถูกแทงตาย
 ทันที กับคนโคตสนายทหารเรือคนหนึ่งของพระเจ้ากรุงสยามถูกตีตกลงไปในน้ำและจมน้ำตาย
 และพรังชนบกได้ ๗ ที่ทางไปราวครึ่งไมล์พร้อมทั้งคนอื่น ๆ ถูกฆาตยาทันที”

พวกแขกได้ทักวรั้งต่อสู้อย่างกล้าหาญมาก ^๒ แม่พลคอนก็เกือบจะเอาชีวิต
 ไม่รอด พวกฝรั่งถูกฆาตยาหลายคน แต่ในที่สุดพลคอนก็ปราบปรามได้ แต่พวกแขกมักกะสัน
 ถูกฆาตยาหมด เว้นแต่ลูกชายเล็กของหัวหน้า ๒ คน

พยางกอก พอรบึงได้รับคำสั่งให้จับกุมแขกมักกะสันที่ล่องเรือมาจากอยุธยา แต่
 แขกพวกนี้ได้ออกสู้อย่างกล้าหาญ มีแขกมักกะสันคนหนึ่งวิ่งมาเพื่อจะทำร้ายพอรบึง แต่ถูกแทง
 ทองควายหอก ถึงกระนั้นแขกพวกนี้ก็ยังดันเข้ามาถึงที่ปลายหอกที่มิดชิดอยู่ในตัวเช่นนั้น ในที่สุดทหาร
 หอกคนอื่น ๆ ได้มาช่วยพอรบึง และฆ่าแขกมักกะสันคนนั้น ^๓ จากนั้นแขกมักกะสันก็ฆ่าฟันทุกคน
 ที่ขวางทางโดยไม่เลือกว่าเป็นเพศหญิงเพศชายผู้ใหญ่หรือเด็ก และยังมีบุกเข้าไปฆ่าพระภิกษุ
 ทั้งหมดที่อยู่ในวัด ^๔ พอรบึงได้ใช้เวลาถึงหนึ่งเดือนเพื่อปราบแขกมักกะสันจำนวน ๕๐ คนนี้
 ด้วยความยากลำบาก จนเกือบจะเสียป้อมวิไชยประสิทธิ์

เมื่อการรบสงบลง สมเด็จพระนารายณ์ไม่ไคลงพระอาญาบรรดาพวกอิสลามที่
 ใ้การสนับสนุนกับแขกมักกะสันในครั้งนั้นเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจจะทรงเกรงว่าจะทำให้พวกแขก

^๑ มอริส คอลลิส อ.ก. หน้า ๓๐๔-๓๐๕

^๒ ลาตูแบร์ อ.ก. เล่ม ๑ หน้า ๒๕๓ กล่าวว่า แขกพวกนี้กันพันยอมใจให้
 กล่าหาญ คนพวกนี้จะพุ่งตัวไปข้างหน้าตายเดียว

* พลคอนส่งไปเรียนที่ฝรั่งเศสและเข้ารับราชการในกองทัพเรือของฝรั่งเศส
 (เดอ ลาตูแบร์ อ.ก. หน้า ๑๒๕)

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ หน้า ๑๑๖

^๔ อ.ก. ฎรายละเอียด หน้า ๑๑๓-๑๒๔

อิสลามพวกกันกระต้างกระเดื่อง และเสียดลประโยชน์จากการเก็บภาษีพ่อค้าอิสลาม แต่
กบฏมักกะฮ์ในคราวนั้นมัลทำให้สูญเสียชีวิตผู้คนรวมทั้งชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมาก และ
เป็นเรื่องใหญ่ที่ทำให้ความสับสนของไทเกราะฮุจเป็นอันมาก จนทำให้ขวัญเสียโดยคิดว่า
ลางร้ายที่เกิดขึ้นกับพระมหากษัตริย์ ๒

การที่พลคอนสามารถปราบปรามกบฏมักกะฮ์ได้ ทำให้อำนาจของเขามั่นคงขึ้น
เพราะบรรดาศัตรู ไม่กล้าแสดงตัวอย่างเปิดเผย และทำให้พลคอนสามารถจัดอิทธิพลของ
เขาก่อสร้างโดยบังเอิญขาด

๒.๓ การร่วมงานกับพ่อค้าเอกชนชาวอังกฤษ

สืบเนื่องจากพลคอนพบกับยอช ไวท์ ** ที่อังกฤษ ไวท์เห็นว่าพลคอนเป็น
ผู้มีความรู้ความชำนาญในด้านการค้าอย่างยิ่ง และได้ติดต่อค้าขายกับพวกอิหร่านมาเป็นเวลา
หลายปี ดังนั้นเขาจึงจ้างพลคอนไว้เป็นผู้ช่วย เพื่อที่จะมาค้าขายทางตะวันออก พลคอนจึง
ลาออกจากบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ แล้วจึงเดินทางมากับไวท์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๓ ครั้งแรก

๑. นิโกลาส์ แชรแวงส ล.ด. หน้า ๒๗

๒. มอริส คอลลิส์ ล.ด. หน้า ๓๑๐ - ๓๑๑ และแชรแวงส บันทึกไว้ว่า ถ้า
พลคอนไม่ล่วงรู้ถึงแผนการกบฏและได้เตรียมการป้องกันไว้ก่อน สมเด็จพระนารายณ์และ
ประเทศไทยคงถึงแก่การพิณาศ (นิโกลาส์ แชรแวงส ล.ด. หน้า ๒๗)

* หมายถึงพ่อค้าเอกชน (Interloper) ที่เข้ามาทำการค้าในหมู่เกาะอินเดีย
ตะวันออก โดยไม่ได้รับพระราชทานกฏบัตร บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษเรียกพ่อค้าเหล่านี้ว่า
"ผู้ลักลอบทำการค้า" ซึ่งบริษัทมีอำนาจที่จะยึดสินค้าบนเรือของผู้ลักลอบทำการค้าและจำคุก
เจ้าของสินค้าหรือเรียกของเอาค่าเสียหาย ภายในวงเงิน ๑,๐๐๐ ปอนด์

**
เป็นพ่อค้าเอกชน เกิดในตระกูลพ่อค้าแห่งเมืองบริสตอล

ได้มาตั้งรกรากทำการค้าขายฝิ่น* ที่เมืองมัทราท เป็นอิสระโดยไมขึ้นต่อบริษัทของ
อังกฤษ^๑ อีกสองปีต่อมา ยอชจ ไวท์ ได้เข้ามาทำการค้าที่อยุธยา โดยลงทุนร่วมกับ
ฟอลคอนทำการค้าขายฝิ่นเช่นเดียวกัน ไวท์ได้เข้ารับราชการตำแหน่งคนนำร่องโดย
ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวิชิตสาคร^๒ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๒๑๔ แกรมมอลไวท์
จึงได้เดินทางตามพี่ชายมาทางตะวันออก โดยเข้าทำงานกับบริษัทของอังกฤษ และเข้ามา
ยังอยุธยา ที่นี่แกรมมอลไวท์ได้มีโอกาสมพบกับฟอลคอน ทั้งสองต่างก็เป็นคนยุโรปพลัดบ้าน
พลัดเมืองมา มีวัยไล่เลี่ยและอุปนิสัยคล้ายคลึงกัน คือ

"ไวท์กับฟอลคอนพบกัน เขาก็สนิทสนมกันเร็วมาก ไวท์อายุยี่สิบเจ็ดปี อ่อนกว่า
ฟอลคอนสองปี คนทั้งสองมีลักษณะคล้ายคลึงกันหลายประการ ทั้งสองเป็นคนที่กล้าหาญและ
เฉลียวฉลาด ถือว่าตะวันออกเป็นแหล่งสร้างผลประโยชน์ให้แก่เขา และทั้งสองคน
ปราศจากสิ่งซึ่งหิรโธตติปะคล้ายกัน..."^๓

ในขณะที่พบกันนั้น ฟอลคอนเป็นทั้งนักธุรกิจที่มีความสามารถและเป็นข้าราชการ
ด้วย ต่อมาด้วยความช่วยเหลือของฟอลคอนโดยผ่านทางออกญาโกษาเหล็ก** แกรมมอล ไวท์
จึงได้เข้ารับราชการในตำแหน่งผู้บังคับการเรือกำนันหลวง เพื่อนำสินค้าไปขายยังอินเดีย^๔

* เป็นการค้าทางตะวันออกประเภทหนึ่ง คือค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเฉพาะที่
เป็นสินค้าของเอเชีย การค้าที่สำคัญได้แก่การคารวะระหว่างอินเดียกับจีน พอลค้าทั้งสองชาติ
ไม่จำเป็นจะต้องแล่นเรือไปยังประเทศนั้น แต่จะใช้เมืองไทย ทั้งตั้งอยู่กึ่งกลางเป็นที่พบปะ
และแลกเปลี่ยนสินค้ากันและกัน

^๑ มอริส คอลลิส์ ล.ก. หน้า ๕

^๒ E.W. Hutchinson, Adventurers in Siam in the Seventeenth Century, p.55

^๓ มอริส คอลลิส์ ล.ก. หน้า ๘๒

** ทั้งนี้เพราะว่าขณะนั้นฟอลคอนยังเป็นเพียงขุนนางชั้นผู้น้อย

^๔ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี เล่ม ๒ หน้า ๓๒๒ ในชั้นแรก

นั้นบริษัทอังกฤษยินยอมเพื่อเป็นการเอาใจรัฐบาลผู้ยิ่งใหญ่ (หมายถึงออกญาโกษาเหล็ก)
ทั้งบริษัทจะต้องหวังพึ่งความเมตตาการุณาของท่านผู้นอกต่อไป

การค้าของอังกฤษขณะนั้นประสมกับการขาดทุน ถึงกับขอพระราชทานกู้เงินจากสมเด็จพระนารายณ์ * ดังนั้นในปี พ.ศ.๒๒๒๑ อังกฤษจึงส่งริชาร์ด เบอร์นาบี เข้ามาสำรวจสถานการณ์อันแท้จริงของบริษัท ครั้นนี้เบอร์นาบีสามารถชักชวนให้ยอชจ ไวท์ เข้าทำงานกับบริษัท ต่อมาคนทั้งสองได้สมคบกับฟอลคอน ขอสัญญาเช่าจากพระคลังสินค้า ลักลอบนำไปขายในนามของบริษัทแล้วจึงนำกำไรมาแบ่งกัน ฟอลคอนได้เกลี้ยกล่อมบรรดาพ่อค้าอังกฤษทั้งหลายที่เอาใจออกห่างจากบริษัทเข้ามารับราชการโดยฝ่ายไทย อนุญาตให้พ่อค้าเหล่านี้ฝากสินค้าของตนไปกับกำปั่นหลวงได้ พ่อค้าอังกฤษเห็นช่องทางที่จะค้าขายหาผลประโยชน์ได้มากกว่าเงินเดือนที่บริษัทให้ จึงสมัครเข้ารับราชการรวมร้อยคน ° พิศวาทเหตุฟอลคอนได้ผลประโยชน์จากการดำเนินงานนี้ทุกทาง

คือทางฝ่ายไทย ถือว่าฟอลคอนทำความดีความชอบในการที่หาชาวยุโรปผู้มี ความรู้ทางด้านการค้าเข้ามารับราชการ ทางฝ่ายฟอลคอนหวังว่าจะรวบรวมพ่อค้าเอกชน ทำการค้าเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่อน * ดังนั้นในปี พ.ศ.๒๒๒๕ เขาจึงทูลเสนอให้ สมเด็จพระนารายณ์แต่งตั้งพรรคพวกชาวอังกฤษของเขา คือแรมมวลไวท์ **** ริชาร์ด เบอร์นาบี และ อีวักต์ ไปดำรงตำแหน่งเจ้าท่าเมืองมะริด เจ้าเมืองตะนาวศรีและผู้ดูแล สินค้าหลวงที่อินเดีย เพื่อควบคุมเส้นทางการค้าในอ่าวเบงกอล อันเป็นการเพิ่มพูนรายได้ของพระคลังสินค้าและบรรดาขุนนางไทยต่างก็พอใจที่ได้จัดอิทธิพลของแขกอิสลามด้วย จึงสมเด็จพระนารายณ์ต้องทรงเห็นด้วยและโปรดปรานฟอลคอนเป็นพิเศษ โดยเฉพาะ ในการเพิ่มพูนรายได้ให้แกพระองค์ ดังนั้นการค้าของฟอลคอนภายใต้พระปรมาภิไธยของสมเด็จพระนารายณ์จึงดำเนินไปด้วยดี

* กล่าวมาแล้วในเรื่องนโยบายต่างประเทศของสมเด็จพระนารายณ์

° ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๓๔-๒๓๕

** ดังจะเห็นได้จากที่ฟอลคอนแต่งตั้งกำปั่นให้คนอังกฤษคุมออกไปค้าขายยังญวน

จีน ญี่ปุ่น

*** พี่ชายของแรมมวล ไวท์ คือยอชจ ไวท์ เดินทางกลับไปอังกฤษตั้งแต่ปี

แต่ต่อมาแถมมวล ไวก่ กลับมีพฤติกรรมเป็นโจรสลัดในบริเวณอ่าวเบงกอล ใน
 ภายหลังที่ออกญาโกษาเหล็กถึงแก่อสัญกรรมไปแล้ว แม้ว่าจะมีเสียงตำหนิติเตียนมากขึ้นทุกวัน
 แต่ไวก่ก็ยังเร่งมือหนักขึ้นเพื่อกอบโกยเงินทองทุกวิถีทางเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อว่า
 อิทธิพลของพ่อลคอนครอบงำโดยรอบตัวเขา "เหมือนหนึ่งเครื่องแต่งตัวกายสิทธิ์" ที่ไวก่คิด
 เช่นนี้เพราะเขาคงรู้ว่าหลังจากที่โกษาเหล็กถึงแก่อสัญกรรม พ่อลคอนคือขุนนางผู้มีอำนาจ
 อันแท้จริงของไทย นอกจากนี้ในทางส่วนตัวแล้ว เขากับพ่อลคอนเป็นเพื่อนกันและพี่ชายของเขา
 ก็เคยมีบุญคุณกับพ่อลคอน * ที่สำคัญคือพ่อลคอนมีผลประโยชน์ในการนี้ด้วย ° แต่ไม่มีหลักฐาน
 ยืนยันว่าการที่พ่อลคอนสมคบกับพ่อค้าเอกชนอังกฤษทำการค้านี้ พ่อลคอนมีรายได้เป็นจำนวนเท่าใด
 แต่สังเกตว่าในระยะปี พ.ศ. ๒๒๒๗ ซึ่งเป็นปีที่พ่อลคอนก้าวขึ้นมาใช้อำนาจสูงสุดเพราะสามารถ
 ดำเนินการต่าง ๆ คือ ก่อจัดโกษาเหล็ก รัตนอนาชาจแขกอิสลามและรวมงานกับพ่อค้าเอกชน
 อังกฤษ นับว่าเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่มเด็จพระนารายณ์ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๒๓๐ นั้น
 พ่อลคอนร่ำรวยมาก ดังจะเห็นได้จากการใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก เพื่อดำรงชีวิตที่หรูหรา
 มีเงินสร้างบ้านเป็นตึกสวยงามที่อยุธยา ** และที่ลพบุรี *** เลี้ยงดูผู้คนเป็นประจำทุกวันทุกคืน

* สิ่งที่ไวก่คาดคะเนนั้นเป็นความจริง เพราะหลังจากที่พ่อลคอนสอบสวนความผิด
 ของไวก่ พ่อลคอนกล่าวว่า "ท่านพ้นความผิดมาได้คราวนี้เพราะฉัน จูจเดียวกับที่ดินเป็นหนี้
 ตัวเองและทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ฉันมีอยู่เกลยอชพ่ายบุญแสนดีของท่าน" (มอริส คอลลิส ล.ต. หน้า ๒๔๔)

° มอริส คอลลิส ล.ต. หน้า ๒๔๒ - ๒๔๓ ทั้งนี้เพราะพ่อลคอนพอใจต่อการปล้นสะดม
 ในอ่าวเบงกอลเช่นกัน เพราะได้รับส่วนแบ่ง เพียงแต่พ่อลคอนไม่รู้ว่าไวก่ทำเงินได้มากเพียงใด

** ตามแผนที่ของวิศวกรฝรั่งเศสที่ซื้อฟรังค์ เวียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ระบุไว้ว่า
 อยู่ทาง เกาะด้านตะวันออกเฉียงใต้ใกล้วัดสุทัศน์

*** สันนิษฐานว่าอยู่ใกล้กับตึกหลวงที่ใช้เป็นที่พักราชทูตฝรั่งเศส

บริจาคเงินสร้างโบสถ์และโรงเรียนให้แถบพหุลวงฝรั่งเศส และยังมีเงินเข้าหุ้นกับบริษัทฝรั่งเศส ถึง ๒,๐๐๐ ซึ่ง แสดงว่าในระบอบนั้นพ่อลคอนจะต้องมีรายได้มากทีเดียว

สิ่งที่น่าสนใจ คือว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงรู้เห็นกับการเป็นโจรสลัดของไวท์ พอคคา เอกชนอังกฤษหรือไม่ ไม่มีหลักฐานกล่าวไว้เลย นอกจากหลักฐานของอิสลาม กล่าววว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงรู้เห็นการปล้นสะดมกันเช่นกัน เพราะทรงเห็นชอบด้วยกับแผนการของพ่อลคอนที่ว่า "ถ้าพระองค์ทรงเห็นการรณไกล ก็น่าจะจ้างพวกฝรั่งสักคณะหนึ่งไว้เป็นที่ปรึกษา ต่อเรือชนหลาย ๆ ลำ แล้วปล้นเรือของพอคคา ในย่านนี้ ริมสินค้าของมันให้หมด ขอนี้จะทำให้ภัยศึกริบทางประเทศบาเกรงและมณอบ"

แต่ว่าพวกโจรสลัดเหล่านี้ลาคพอที่จะมอบสินค้าที่ปล้นได้จำนวนน้อยให้พระองค์โดยยกยอกส่วนใหญ่ว่ายาเอง

พฤติกรรมของไวท์ได้รับการร้องเรียนมายังอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์จึงโปรดให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบสวน ไวท์จึงเขียนจดหมายไปขอความช่วยเหลือจากพ่อลคอน และได้รับตอบมีความว่า

"ท่านที่นับถือ

"เราไม่ทราบเหตุผลว่าเหตุใดท่านจึงกล่าวหาว่าเราได้แสดงกิริยาแปลกประหลาดเป็นนัยต่อท่าน เมื่อท่านได้พิจารณาหรือสังเกตกิริยาอาการของเราทั่ว ๆ ไป ที่แสดงต่อคนอื่นทั้งหลายทั้งปวง จึงเราหวังว่าไม่เป็นที่ระคายเคืองแก่ผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ อาการวิรยาที่ท่านได้แสดงออกมามีศัตรูส่วนตัว ซึ่งทำให้เราฉงนใจกับท่านนั้น ส่วนตัวเราเองมองไม่เห็นว่าจะมีเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้ไซ้แต่จะแสดงว่าท่านได้กระทำอะไรบางอย่างที่เป็นความผิด ซึ่งท่านยังมีได้เปิดเผย แต่หาว่าเป็นมลายต่อเราอย่างสูงยิ่ง ประหนึ่งว่ามีความปิตินิตต่อการสดับตรับฟังคำนิพนธ์ว่าร้าย และเป็นที่เสื่อมเสียแก่บุคคลผู้ขึ้นชั้นแจ้ง ซึ่งเราคิดว่าเหมาะสมแก่การที่จะ

๑ อิบน์ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๕๕ มีบันทึกเพียงหลักฐานเดียวว่า สมเด็จพระนารายณ์ทรงรู้เห็นการเป็นโจรสลัดของไวท์ ซึ่งอาจพิจารณาได้ประการหนึ่งว่า พวกอิสลามใส่ความพระองค์ เพราะเกลียดชังที่ทรงโปรดปรานพวกคริสตังมาก แต่การเป็นโจรสลัดในสมัยนั้นก็เป็นเรื่องธรรมดาที่ทำกันโดยทั่วไป

แต่งตั้งไว้ในตำแหน่งสูง ทั้ง ๆ ที่เป็นที่พอใจของคนจำนวนมาก ดังที่เราได้ใคร่ครวญแล้ว และมอบตำแหน่งนั้นให้แกทาน เปลาเลบทานที่นับถือ เราต้องทำความเข้าใจกันให้แจ่มแจ้ง และเราขอบอกแกทานว่า เจ้าทานนั้นไม่มีศัตรูอื่นใดเลยเท่าที่เรารู้จัก ยิ่งไปกว่าศัตรูที่เจ้าทาได้สร้างขึ้นด้วยมือของเจ้าทาเอง

การที่ท่านมีอาการโกลสทายนั้น เรารู้สึกวิกลมาก และท่านไม่ควรจะเร่งรัดร้อนใจนัก ขอให้เราแนะนำท่านในฐานะเพื่อนกันว่า ท่านจงรู้จักสำรวมจิตใจให้สงบ ในฐานะที่ท่านนับถือคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ และท่านได้ปฏิบัติการด้วยความจงรักภักดีเพื่อพระเกียรติและประโยชน์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ขอโอกาสให้เราแจ้งต่อท่านว่า ไม่เป็นการมหัศจรรย์อย่างใดเลยที่เราจะได้พบคนทั้งแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว โดยเอาประโยชน์ของแผ่นดินขึ้นบังหน้า ทักลาวเช่นนี้ ไซ้ว่าเราจะให้รายชื่อบอกท่านว่า ท่านเป็นศัพยาริฐูปเลียดในราชสำนักหามิได้

ความประสงค์ของท่านนั้น ท่านจะได้รับความพอใจทุกประการ เมื่อท่านอยู่ในภาวะที่จะให้เลขานุการของเราสอบถามได้แล้ว ความจริงเราควรจะส่งเลขานุการมายังท่านนานแล้ว ถ้าหากเรามีได้ทราบอาการป่วยเจ็บของท่าน และเมื่อเขาซักถาม ท่านจงระมัดระวังที่จะให้การโดยชัดแจ้ง เพียงธรรมดาและยิดอุเบกขาในคำตอบของท่าน ละเสียซึ่งการแสดงออกทางวจา หรือกิริยาดุจดารมณครอบงำ อันจะเป็นภัยต่อท่าน และไม่เกิดผลใด อันเป็นคุณประโยชน์ต่อท่านเลย

เราจะยินดีมิไ้ขอที่ท่านเป็นผู้บริสุทธิ์จริงดังที่ท่านแสวงทำ เราไม่มีความยินดีโดยต่อการที่จะทำลายสิ่งที่มีชื่อของเราได้สร้างขึ้น แต่หากเรามองเห็นว่า สิ่งที่เราปลูกสร้างด้วยมือของเรากำลังเริ่มจะพังทะลาย และการพังทะลายจะลุกลามมาถึงตัวเราด้วยแล้ว ก็จะไม่ใคร่คำนึงถึงเสียใจที่เราได้หากว่าเราจะรื้อสิ่งปลูกสร้างนั้นเสียให้ทันท่วงที ทั้งนี้เราได้ส่งคำเปรียบเทียบกับของท่านเองย้อนมาหาท่าน และเป็นคำตอบจดหมายของท่านที่มีมาถึงเราเมื่อวานนี้ เราขอจบจดหมายนี้ด้วยความปรารถนาอย่างจริงใจว่า ท่านคงจะหายจากการป่วยไข้ในเร็ววัน

ยังคงเป็นมิตรของท่านเช่นเคย

พอลคอน"

จากจดหมายตอบของฟอลคอนนี้พิจารณาได้หลายประการ ที่สำคัญคือได้แนะนำให้สำรวจถ้อยคำและกริยามารยาทในขณะที่ถูกสอบสวน เพราะไวท์เป็นคนเล็ดร่อนและขาดความยับยั้งชั่งใจ ซึ่งจะทำให้ไวท์ตกอยู่ในความยุ่งยากจนสุดวิสัยที่ฟอลคอนจะช่วยได้ และย้ำว่าถ้าเรื่องทำถาจะถูกลามมาถึงตัวเขา ก็จำเป็นจะต้องขจัดให้หมดไป

คณะกรรมการที่สอบสวนไวท์ ประกอบด้วยฟอลคอนและขุนนางอาวุโส ส่วนเอกสารต่าง ๆ นั้นเป็นภาษาอังกฤษทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงไม่ยากที่ฟอลคอนจะดึงเอาเอกสารบางชิ้นที่ทราบว่าไวท์ไม่สามารถจะอธิบายได้ออก ในที่สุดจึงการประกาศว่าไวท์ไม่มีความผิด แล้วฟอลคอนจึงนำเรื่องขึ้นกราบบังคมทูล ถัดทรงวางพระราชหฤทัยได้ทรงเข้ามาเกี่ยวข้องกับเลย

การที่ฟอลคอนชักชวนพอลคาเอกชนทำการค้านทำให้บริษัทอังกฤษประสบกับการขาดทุน บริษัทจึงประนามฟอลคอนอย่างรุนแรงว่า

"เป็นผู้เต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม ไม่มีความมุ่งหวังอย่างอื่นนอกเหนือไปจากการกำจัดบริษัทออกไปจากการค้าในสยาม และส่งเสริมลักลอบค้ากับพอลคาเอกชนเพียงสองสามคน..... เจ้าหนูตัวนี้มีความทะเยอทะยานที่จะได้รับตำแหน่งหมื่นเจ้าหลาน... แต่เนื่องจากเจ้าปีศาจร้ายตัวนี้มีธรรมชาติเป็นคนหน้าด่านปราศจากยางอาย พอที่จะหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของกษัตริย์ของเขา * โดยกล่าวว่าพระองค์เป็นเจ้าแห่งปีศาจชาติชั่ว ป้ายร้ายประชาชาติอังกฤษและทำลายผลประโยชน์ของบริษัท...."

ดังนั้นบริษัทจึงเรียกร้องค่าเสียหายต่อสมเด็จพระนารายณ์ แต่เนื่องจากว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงเห็นว่าอังกฤษไม่ไทยลประโยชน์แก่ประเทศไทยไม่ว่าในทางใด และมีความมั่นใจในอำนาจของฝรั่งเศส จึงเห็นว่าอังกฤษเป็นเครื่องกีดขวางนโยบายของไทยที่จะเป็นมิตรกับฝรั่งเศส ดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์จึงไม่สนพระทัยในเรื่องที่จะชดใช้ค่าเสียหายตามที่บริษัทอังกฤษเรียกร้อง ทางด้านกระทรวงบริษัทอังกฤษมีนโยบายที่จะบีบไว้เพื่อตัดหน้าฝรั่งเศสและกีดกันไม่ให้ไทยมีช่องทางค้าขายแข่งกับอังกฤษได้^๓ โดยอังกฤษคิดสินบน ไวท์ว่าถ้ายกมะริดให้อังกฤษจะได้

^๑ ก. หนา ๒๘๑

* หมายถึงกษัตริย์แห่งอังกฤษ ตรงกับรัชกาลพระเจ้าเจมส์ที่ ๒

^๒ ก. หนา ๔๔๗ - ๔๔๘

^๓ กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หนา ๒๓๕

รับตำแหน่งชาหลวงเมืองมะริดและตำแหน่งรองประธานคณะกรรมการของบริษัทด้วย * แต่
ไวท์ปฏิเสธเพราะความถือตัวและด้วยความรักในอิสระ * ไวท์มีแผนการที่จะหนีกลับไปอังกฤษ
ด้วย อีกประการหนึ่งคือคณะกรรมการเมืองทำการปกครองมณฑลตะนาวศรี ** ก็เข้าใจว่า
ไวท์จะบดขยี้ให้แก่อังกฤษด้วยเหตุผลที่ว่าชาวอังกฤษเรียกทองคำเสียหายไปยังอยุธยา
นั้น สมเด็จพระนารายณ์จะไม่ยอมคาเสียหายใด ๆ และไวท์จะต้องถูกลงพระอาญาในฐานะที่
เป็นผู้อยู่ออกความยุ่งยาก แต่ถ้าวายท์ยอมให้แก่อังกฤษเพื่อนร่วมชาติเขาคงอภัยโทษให้ ๒ การที่
ไวท์เตรียมการเพื่อต่อสู้กับเวลเด็น *** (Capt. Antony Weltden) ก็เป็นเพียงการกระทำ

* มอริส คอลลิส ล.ก. หน้า ๔๕๔ และ ๔๖๑

* คอลลิส กล่าวว่า ถึงจะมีใครอธิบายลักษณะนิสัยของไวท์ให้ฟังก็ยังมีแต่คำค้น นอก
จากผู้ที่เป็ชาวอังกฤษด้วยกันจึงจะเข้าใจได้ ดังปรากฏจากเอกสารของดาเวน ปอร์ทว่า ครั้งหนึ่ง
เขากล่าวกับดาเวนปอร์ตเป็นความลับ และถ้อยคำนี้ได้เปิดเผยให้เห็นจิตใจของเขา ดังนี้ หาก
ฉันจะรู้แนวทางการไปสู่เมืองมัตราสจะไม่ว่าให้ฉันตกนรก ฉันก็เลือกทางที่ถูกคำยิ่งกว่าจะไปทางนั้น
เพื่อไต่เตสและฟรีแมนหัวเราะเยาะเขา

** ขุนตรงต่ออยุธยา เฒ่าชาหลวงผู้สำเร็จราชการ (Viceroy) ซึ่งเป็นแขก
อิหร่านได้รับตำแหน่งสืบตระกูลกันต่อ ๆ มา มีหน้าที่เก็บภาษีอากรอันเป็นผลประโยชน์จากที่ดิน
และรักษากฎหมายความสงบในเมืองมะริด เมื่อฟอลคอนแต่งตั้งพรรคพวกชาวอังกฤษของตนมา
รับตำแหน่งนี้ ชาหลวงผู้สำเร็จราชการมีฐานะเป็นเพียงเจ๊ก ส่วนตำแหน่งคณะกรรมการทำการ
ปกครองมีอยู่ ๙ คน นอกจากไวท์และเบอร์นาบีแล้ว นอกนั้นเป็นคนไทย ในจำนวน ๕ คนนี้ พัก
อยู่ที่ตะนาวศรี ๓ คน นอกนั้นอยู่ที่มะริด แต่ไวท์และเบอร์นาบีไม่ได้อยู่ในความควบคุมของคณะ
กรรมการเมืองเหล่านั้น

๒. ล.ก. หน้า ๔๖๐ - ๔๖๑

*** กัปตัน แอนโทนี เวลเด็น เป็นผู้บังคับการเรือรบเคอร์ตานา ขณะนั้นมีอายุ
๒๕ ปี อ่อนกว่าไวท์แปดปี เกิดในตระกูลขุนนาง ซึ่งสืบเชื้อสายโดยตรงมาจากเบอเทรม เดอ
เวลเด็น ซึ่งเดินทางมาอังกฤษพร้อมกับพระเจ้าวิลเลียม เดอะ คอนเคอเรอ แต่แอนโทนี เวลเด็น
มีฐานะยากจน และได้เข้าทำงานกับบริษัทอังกฤษ เวลเด็นได้รับคำสั่งให้นำพระบรมราชโองการ
ของพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ไปยังเมืองมะริด และให้ยึดเมืองไว้เป็นประกัน

ที่อ้างความจริง ทั้งนี้เพราะชาวเมืองมะริคเห็นทั้งสองคนสนิทสนมกันอย่างออกหน้าออกตา
ดังนั้นขุนนางไทยและชาวเมืองมะริคจึงวางแผนขับไล่อังกฤษ * ทั้งนี้เพราะมีแรงผลักดันคือ

๑. ความเกลียดชังชาวต่างชาติที่เข้ามามีอำนาจ แต่เนื่องจากไวท์เป็นคนโหด
ของฟอลคอน และความเคียดในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช บรรดาชาวมะริคจึงไม่ศรัทธา แต่
ภายในไม่พอใจ เมื่อคิดว่าไวท์เป็นผู้ทรยศจะยกเมืองให้แก่อังกฤษ ชาวมะริคจึงลุกฮือขึ้นต่อ
ต้าน **

๒. การที่เรือรบเคอร์ตานา (Curtana) *** เข้ามาสู่ท่าเมืองมะริคนั้น
เป็นการทำลายเกียรติของไวท์อย่างมาก เพราะไวท์ในสายตาของคนไทยชาวมะริคนั้น มี
ฐานะเป็นเจ้าอาณานิคมอำนาจ เป็นโจรสลัดที่ทุกคนครั่นคร้ามไม่ท้าวเบงกอล และเป็นผู้
กลาหาญพอที่จะท้าทายอำนาจของบริษัทอังกฤษ แต่กลับถูกเรือรบของชาติตนเอง บังคับ
ให้ไปยังมัทราสเพื่อแก้คดี ดังนั้นจึงทำให้ความหวาดกลัวต่ออำนาจของไวท์เสื่อมลง

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บริษัทอังกฤษยึดเมืองมะริคไม่สำเร็จ และอาจมองเหตุการณ์
การสังหารหมู่ชาวอังกฤษที่มะริค **** นี้ได้ว่าเป็นปฏิริยาของคนไทยที่ต่อต้านอำนาจของชาว
ต่างชาติ อันเป็นผลให้การดำเนินงานค้าขายระหว่างฟอลคอนกับพอลคา เอกชนอังกฤษสิ้นสุดลง
แต่เป็นระยะเวลาที่ฟอลคอนมีอำนาจเต็มที่แล้ว

* แผนการถอนออกมาเป็นชาวลือว่า "หมอนี่" กำลังใช้ความสามารถของมันกล่อม
ขวัญผู้คนและคณะให้รู้สึกปลอดภัย กระทั่งตนเอง (หมายถึงเวลด์) จะไม่สามารถต่อต้าน
หรือยิงปืนได้แม้สักนัดเดียว เวลด์ทราบข่าวลือ แต่ไม่ทราบว่าเป็นหลักการอันหนึ่งในคาบ
สมุทรอินโดจีนที่ว่าเมื่อใดที่มีการพูดถึงเรื่องไสยศาสตร์แล้ว ก็หมายความว่ามีการดุกวีสต่อต้าน
ของประชาชนกำลังดำเนินไปอยู่แล้ว การที่มีการเรียกหมอนี่ต่าง ๆ เข้ามานั้น คาเวนปอร์ต ผู้
ฉลาดทราบแล้วว่าเหตุร้ายกำลังจะเกิดขึ้น (มอริส คอลลิส ล.ก. หน้า ๕๕๓)

** จากผู้ท้าวยุโรปกล่าวว่าเป็นคนชั่วของชาและชชลาด

*** เป็นเรือรบขนาดใหญ่ติดอาวุธปืน ๒๔ กระบอก อนุญาตได้บังคับบัญชาของกัปตัน

แอนโทนี เวลด์

อ่านรายละเอียดได้ในมอริส คอลลิส แวมวอลไวท์แห่งกรุงสยาม บทที่ ๓๘

๓. การอาศัยอิทธิพลของฝรั่งเศส

ก

ภายหลังจากที่สังฆราชเดลีโอโปลิศ ถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ ครึ่งที่สองเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๒๕ ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ปลื้มพระทัยมาก ที่พระมหากษัตริย์ผู้มีอำนาจในยุโรปให้เกียรติพระองค์เพียงนี้ พอลคอนเล็งเห็นความสำคัญของการดึงเอาฝรั่งเศสเป็นพันธมิตร โดยชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ไทยจะได้รับ แต่ขณะเดียวกัน พอลคอนก็หาช่องทางที่จะได้รับผลประโยชน์จากการติดต่อกับฝรั่งเศส เพื่อเสริมสร้างอำนาจของตนให้มากขึ้น แต่การที่พอลคอนสามารถสร้างอำนาจของตนเอง จนเป็นขุนนางผู้มีอำนาจในไทยนั้น พอลคอนรู้ว่าอำนาจของตนไม่มั่นคง ถ้าหากเกิดกบฏ หรือสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต ก็จะทำให้พอลคอนหมดอำนาจลงทันที ดังนั้นฝรั่งเศสจึงเหมาะที่จะเป็นที่พักพิงมากที่สุด* พอลคอนจึงดำเนินการเพื่อให้บรรลุลความปรารถนาดังนี้คือ

๓.๑ สนับสนุนให้สมเด็จพระนารายณ์มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับฝรั่งเศส

ไทยได้ติดต่อกับทางการทูตกับฝรั่งเศสตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๒๑๖ ว่าเป็นปีที่สังฆราชเดลีโอโปลิศ นำพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์มาถวายครั้งแรก และมีความสัมพันธ์เรื่อยมา แต่ขณะนั้นพอลคอนยังไม่มีบทบาทสำคัญในราชสำนัก เมื่อพอลคอนคาดคะเนว่าไทยจะมีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสต่อไป เพื่อที่จะให้ตนมีบทบาทในความสัมพันธ์นี้ พอลคอนจึงแสวงหาที่คบหาหลวงฝรั่งเศส ที่จะสนับสนุนให้พระเจ้าหลุยส์สถาปนาคริสตจักรขึ้นในประเทศไทย และถือว่าเป็นเกียรติแก่ตนอย่างยิ่งที่จะคุ้มครองคริสตศาสนาให้แผ่ขยายออกไป ทั้งยังจะส่งเสริมให้กษัตริย์พระองค์หนึ่ง อยู่ในฐานะที่จะประกาศนับถือคริสตศาสนาอย่างเปิดเผย ๑ ขณะเดียวกัน

* บรรดาประเทศยุโรปที่เข้ามาติดต่อกับไทยในขณะนั้น คือโปรตุเกสซึ่งกำลังเสื่อมอำนาจ ฮอลันดาแม้ว่าจะมีอำนาจมากแต่เคยมีเรื่องรุนแรงถึงกับปิดอ่าวไทย ฝ่ายอังกฤษนั้นสนใจเฉพาะเรื่องการค้า ดังนั้นประเทศที่พอลคอนเห็นว่าเหมาะสมที่สุดคือฝรั่งเศส ภายใต้การปกครองของพระเจ้าหลุยส์ผู้มีอำนาจ

**

หมายถึงสมเด็จพระนารายณ์

ทางฝ่ายไทย พอลคอนได้ขโมยสมเด็จพระนารายณ์ทรงเห็นถึงภัยของอาณานิคมซึ่งอาจยึดเมืองไทย
 ดังที่พ่ายกับประเทศอื่นมาแล้ว และชี้แจงว่าอังกฤษมีความมุ่งหมายทางด้านการค้าเพียงประการ
 เดียวโดยไม่สนใจเกี่ยวกับการเมือง ฉะนั้นจึงไปประโยชน์ที่จะคบกับอังกฤษ แต่มีประเทศที่เข้มแข็ง
 เนบูโรอีกประเทศหนึ่งคือฝรั่งเศสที่สนใจจะยึดครองไทย แต่สมเด็จพระนารายณ์จะต้องเป็นผู้ชักจูง
 ให้พระเจ้าหลุยส์ส่งนายช่างวิศวกร ตลอดจนทหารและเรือรบมาด้วย ^๒ คำกราบบังคมทูลของ
 พอลคอนนี้ สมเด็จพระนารายณ์ทรงเห็นด้วย การที่ยอมรับหลักการของพอลคอนก็เท่ากับยอมรับ
 พอลคอนโดยปริยาย ^๓

ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๒๒๓ สมเด็จพระนารายณ์จึงส่งทูตไปฝรั่งเศสเป็นคณะแรก ต่อเมื่อ
 ทรงทราบว่าราชทูตไทยชุดนี้สูญหาย จึงทรงแต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้น้อยซึ่งเป็นคนของพอลคอนออก
 ไปสืบข่าว ^๔ แสดงว่าการที่พอลคอนเป็นผู้ประสานงานติดต่อระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ทำให้พอลคอน
 ก้าวหน้าในราชการอย่างรวดเร็ว และฝรั่งเศสก็ไว้วางใจพอลคอนพอสมควร ดังจะเห็นได้จากเมื่อ
 บาทหลวงวาเซต * แนะนำให้ราชทูตเคอโซมองต์ยึดเมืองสงขลาซึ่งสมเด็จพระนารายณ์เสนอให้
 เอาไว้ก่อน แต่ราชทูตไม่ยอมโดยอ้างว่าไม่ได้ปรึกษากับพอลคอน เกรงว่าพอลคอนจะไม่พอใจ ^๕
 เมื่อพอลคอนบอกว่าสงขลาเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมเพราะมีท่าจอดเรือขนาดใหญ่ เรือเข้าออกได้ทุก
 ฤดูกาล มีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อฝรั่งเศสเข้าไปตั้งถิ่นฐานมั่นคงแล้ว คนไทยไม่มีปัญญาขับไล่
 กลับเป็นความสะดวกของฝรั่งเศสที่จะนำเรือเข้าไป ในเมื่อนำเจ้าพระยาแล้วควบคุมเมืองไทย
 ไว้ในอำนาจได้ง่าย ^๖ เคอโซมองต์ก็เห็นด้วย แต่บรรดาบาทหลวงฝรั่งเศสคัดค้านว่าสงขลา
 เป็นเมืองร้างและอยู่ไกลเกินกว่าที่ฝรั่งเศสจะให้ความคุ้มครองบรรดาคริสต์ตังและบาทหลวงซึ่งอยู่
 ที่อยุธยา แต่บาทหลวงเสนอแนะให้ขอเมืองบางกอกซึ่งเป็นชัยภูมิที่ฝรั่งเศสสามารถควบคุมเมือง

* เคอแมส ล.ค. หน้า ๔๔

^๒ มอริส คอลลิส ล.ค. หน้า ๑๒๗ - ๑๒๘

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๔๕-๑๖๐ ข้าราชการ
 สองนายนี้ พอลคอนหวังว่าจะไปสรรเสริญพอลคอนที่อังกฤษ และการที่พอลคอนปฏิเสธไม่ยอมรับคน
 ของพระคลัง แสดงว่าพอลคอนเริ่มมีอำนาจมากขึ้น

* ตามประกาศะราชทูตขุนนางชั้นผู้น้อย

^๔ ล.ค. หน้า ๒๒๗ - ๒๒๘

^๕ เคอแมส ล.ค. หน้า ๑๐๔

ไทยได้ทูลพระราชาณาจักรแทน ๑

ฟอลคอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกต้อนรับระชาทูตเดอโชมองต์ด้วยตนเอง * เป็นอย่างดี เริ่มตั้งแต่การจัดอาหารให้อย่างอุดมสมบูรณ์ มีกับข้าวญี่ปุ่นและปอร์ตุเกส สุราจากสเปน, เปอร์เซีย และฝรั่งเศส พร้อมทั้งเบียร์อังกฤษ เครื่องใช้ในการรับประทานอาหารเช่น จาน ชาม ล้วนแต่ ทำด้วยทองคำลงยา ส่วนเรือพักรับรองดูภูมิฐาน เครื่องเรือนใหม่เอี่ยม ซึ่งคิดไม่ถึงว่าจะพบใน ประเทศที่ราษฎรเดินเท้าเปล่า ๒ ส่วนของกานัลที่ส่งให้กับคณะราชทูต ล้วนแต่เป็นของมีค่า เช่น เครื่องกระเบื้องถ้วยชามอย่างดี กำไลมือ ขวดยจีน เครื่องเงิน เสื้อญี่ปุ่น นอแรด และของประหลาด อื่น ๆ ๓ ทั้งยังพาไปชมการจุดไฟวันเฉลิมพระชนมพรรษา ดอกไม้เพลิง การคล้องช้าง การต่อสู้ ของเสือ ชมพระราชวังที่บูยาและลพบุรี และยังให้เกียรติแก่ราชทูตโดยปรึกษาเกี่ยวกับการ สร้างป้อม ขนบธรรมเนียมผู้ดีชาวยุโรป และสัญญาว่าจะช่วยเหลือบรรดาคริสตังและชักนำ บุตรหลานขุนนางไทยไปเรียนฝรั่งเศสพร้อมทั้งจะสร้างหอดูดาวแบบปารีสและปักกิ่ง ๔ การที่ ฟอลคอนปฏิบัติเช่นนี้ก็เพื่อเอาใจราชทูตเพราะฟอลคอนมีความประสงค์จะมีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส ต่อไป ทั้งคาดคะเนไว้ว่าเพื่อให้ราชทูตเห็นว่าฟอลคอนเป็นผู้มีอำนาจคนหนึ่งในไทยพอที่จะคุ้มครอง คริสตศาสนาได้ และความมั่งคั่งของเมืองไทยคงจะทำให้ฝรั่งเศสสนใจที่จะติดต่อค้าขายด้วย นับ ว่าฟอลคอนมีความสามารถในด้านการทูตมากเพราะสามารถเจรจาให้ เดอ โชมองต์ยอมทำอนุสัญญา ทางการค้า ทั้งยังสามารถหลีกเลี่ยงการประกาศอนุสัญญาทางศาสนาได้ สามารถหวานลอม ใ้บาทหลวงตาซารด์มาเป็นพรกพวกด้วย ความสำเร็จในการต้อนรับราชทูตครั้งนี้ทำให้ฟอลคอน

* ก. ๑๐๔ - ๑๐๕

* บาทหลวงตาซารด์สรรเสริญฟอลคอนว่า นอกจากจะปฏิบัติตามพระราชโองการแล้ว ฟอลคอนยังต้องการแสดงความเคารพอย่างลึกซึ้งต่อพระเจ้าหลุยส์ (ตาซารด์ ก.ค. หน้า ๑๗)

๑. เดอ ชัวรีย ก.ค. หน้า ๑๕๐ - ๑๕๑

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๑๒ เล่ม ๑๐ หน้า ๒๓๐

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕ - ๒๖

เป็นที่โปรดปรานมีอำนาจมากขึ้นและก้าวหน้าในราชการ ในฐานะขุนนางไทยผู้เชี่ยวชาญด้านฝรั่งเศสแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งฟอลคอนได้ให้ความพยายามอย่างมากที่จะมีฐานะเช่นนี้คือ ได้พยายามหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของฝรั่งเศส โดยเฉพาะอำนาจของพระเจ้าหลุยส์ แล่นำขึ้นกราบทูล นอกจากนั้นยังคิดกันไม่ใหญ่มีความรู้เรื่องฝรั่งเศสมีโอกาสนำเข้าอย่างใกล้ชิดเช่นสังฆราช เทลโลโปลิส ** และต่อมาคือฟอรบง

เมื่อฟอลคอนมีโอกาสดำเนินการรับราชทูต ฟอลคอนพยายามคุมงานที่สำคัญทุกอย่างโดยเฉพาะพิธีการเข้าเฝ้า ซึ่งฟอลคอนได้จัดอย่างสมเกียรติเอกราชราชทูตของกษัตริย์บูร์บงให้มากที่สุดในโลก ^๒ และยังทำหน้าที่ตาม ทั้ง ๆ ไม่รู้ภาษาฝรั่งเศสเลย ^๓ แต่ฟอลคอนใช้วิธีให้แปลพระราชสาส์นเป็นภาษาบอร์บูเกสล่วงหน้าก่อนแล้วจึงกราบบังคมทูลเป็นภาษาไทย ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้อรรถาธิบายของกษัตริย์ทั้งสองอย่างใกล้ชิด ทั้งยังสามารถคัดค้านหรือเพิ่มเติมข้อความได้ โดยทั้งสองฝ่ายไม่รู้ จึงจะเห็นได้จากกรณียัตติขอความที่พระเจ้าหลุยส์ทูลเชิญสมเด็จพระนารายณ์

* ฟอลคอนได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางชั้นหนึ่ง แล้วทำหน้าที่เป็นอัครมหาเสนาบดีที่ปรึกษาและคนโปรดของสมเด็จพระนารายณ์.....นโยบายของเขาได้รับชัยชนะเป็นอย่างดีจากการเดินทางมาของทูตพระเจ้าหลุยส์ (มอริส คอลลิส์ ล.ค. หน้า ๒๔๓)

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ เล่ม ๒๓ หน้า ๒๖๕

** เดิมนั้นในระยะแรกฟอลคอนจัดการให้สังฆราชเข้าเฝ้าใกล้ชิดเพราะพูดภาษาไทยไม่เป็น แต่ภายหลังสังฆราชอ้างว่ามีอายุแล้ว ให้ฟังว่าถ้าสังฆราชได้จัดการให้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารับแล้ว ฟอลคอนเกรงว่าจะเป็นคนโปรดของสมเด็จพระนารายณ์ต่อไป (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่มที่ ๑๖ หน้า ๑๓๓)

๒. เดอ ัววรีบ ล.ค. หน้า ๓๕๔ - ๓๕๕

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ เล่ม ๒๔ หน้า ๕๓ เดอโซมองต์ระบุไว้ชัดเจนว่า ฟอลคอนพูดภาษาฝรั่งเศสไม่เป็น และในศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๒ เล่ม ๑๐ หน้า ๒๕๐ กล่าวว่า ก่อนที่ราชทูตเดอโซมองต์เข้าเฝ้า เมื่อราชทูตกับฟอลคอนสนทนากัน จะมีสังฆราชแห่งเมเทลโลโปลิสเป็นล่าม

ให้เซาริต และเมื่อครั้งที่แม่พลพระราชสาส์นที่ส่งมาพร้อมกับราชทูตเคอลาตูแบร์ เมื่อพระเจ้าหลุยส์ทรงชมเชยราชทูตออกพระวิสุทธิสุนทร แต่พอลคอนกลับแปลว่าพระเจ้าหลุยส์ทรงชมเชยยกย่องพอลคอน^๑ ดังนั้นเป็นต้น แต่เมื่อราชทูตทูตที่สองของฝรั่งเศสเดินทางมาถึงเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ได้มีเรื่องบาดหมางกับพอลคอน^{*} ดังนั้นท่าทีของพอลคอนต่อราชทูตฝรั่งเศสจึงเปลี่ยนไป

๓.๒ การเปลี่ยนศาสนาจากนิกายโปรเตสแตนต์เป็นนิกายโรมันคาทอลิก

เมื่อพอลคอนเขามารับราชการในราชสำนัก สมเด็จพระนารายณ์ ขณะนั้นไทยติดต่อกับบาทหลวงฝรั่งเศสแล้ว หรืออาจถึงขั้นติดต่อกันทางการทูตก็เป็นได้^{***} เนื่องจากพอลคอนเป็นชาวยุโรป ซึ่งได้เดินเรือไปยังที่ต่าง ๆ ทางตะวันตก จากประสบการณ์ ทำให้พอลคอนคาดคะเนได้ว่า ฝรั่งเศสสนใจที่จะเผยแพร่คริสต์ศาสนาให้ทางตะวันออกยิ่งกว่าการค้า และสมเด็จพระนารายณ์ได้แสดงท่าทีต้องการติดต่อกับฝรั่งเศสเป็นอย่างดี ถึงกับส่งราชทูตไปฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ ดังนั้นพอลคอนจึงติดต่อกับบาทหลวงฝรั่งเศสเหล่านั้นเพื่อเพิ่มพูนความคิดความชอบในราชการ แต่ถึงกระนั้นพอลคอนก็เฝ้าดูท่าทีของบาทหลวงฝรั่งเศสเป็นเวลานานพอสมควร^{***} และวิธีที่จะเข้าถึงบาทหลวงฝรั่งเศสก็ต้องเกี่ยวกับเรื่องศาสนา ในที่สุดพอลคอนจึงตกลงใจทำพิธีเปลี่ยนศาสนาเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๒๕^๒ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ได้ค่าความลำบากให้พอลคอนเลย ถ้าเทียบกับผลประโยชน์ที่พอลคอนจะได้รับ เพราะเมื่อ

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่มที่ ๑๖ หน้า ๑๓๒

^{*} ดังจะได้อธิบายต่อไปในเรื่องพอลคอนติดต่อกับฝรั่งเศสเป็นการส่วนตัว

^{**}

พอลคอนปรากฏตัวในราชสำนักเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๙ ภายหลังที่ส่งพระราช

เคลิโอโปลิศถวายพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖ เพียงปีเดียว

^{***}

ถาจะนับจากเมื่อสมเด็จพระนารายณ์ส่งทูตไปฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ จน

กระทั่งพอลคอนตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๕ จะเป็นเวลาถึง ๒ ปี

^๒ เคอแบส ล.ก. หน้า ๙๔๑

ฟอลคอนอยู่กับพ่อค้าอังกฤษก็เปลี่ยนมานับถือศาสนาโปรเตสแตนต์ทันทีเลย " เช่นเดียวกับนายอังกฤษของตน

เป็นที่น่าสนใจเท่าที่ฟอลคอนเปลี่ยนศาสนาตอนที่สงคราม เกลือโพลิสจะเดินทางมาถึงประเทศไทย เพื่อเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์* เป็นเวลาประมาณเพียงสองเดือน ถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานแต่ก็พอสันนิษฐานได้ว่าในฐานะที่ฟอลคอนมีกำนันทำการค้า ก็คงรู้ข่าวการเดินทางมายังเมืองไทยของสงคราม ดังนั้นฟอลคอนจึงรีบเปลี่ยนศาสนาเพื่อเตรียมรับสถานการณ์ซึ่งก็เป็นจริงตามที่ฟอลคอนคาดไว้

เมื่อพิจารณาโดยทั่วไปจะเห็นว่า สาเหตุที่ฟอลคอนอ้างว่าต้องเปลี่ยนศาสนานั้นก็เนื่องจากบาทหลวงคณะเบเนดิกต์ ชาวโปรตุเกสชื่อ อันโตนิโอ โทมัส (Antônio Tomás) โค้ชทางใต้ฟอลคอนสำนักบาป ประกอบกับฟอลคอนต้องการแต่งงานกับสุภาพสตรีชื่อ โดนา มาร์ กีมาร์ เด ปินา (Dona Maria Gemard de Pina) * แต่บิดาของเธอไม่ยินยอมให้แต่งงานกับฟอลคอน จนกว่าฟอลคอนจะเปลี่ยนศาสนาเป็นโรมันคาทอลิก นอกจากนั้นฟอลคอน

* กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๕๔

* เป็นการเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นครั้งที่ ๒ สงคราม เกลือโพลิส เดินทางมาถึงอยุธยาเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๒๕

** เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๑๔๗ ท่านเพียงแต่เดินทางเข้ามาเมืองไทยเมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๒๔ แล้วจึงเดินทางต่อไปยังประเทศจีน

๒. จาซินโต้ โจเซ โด นาสิเมนตุ โมววา ล.ค. หน้า ๕๗ สุภาพสตรีผู้นี้ อายุ ๑๖ ปี มีบิดาชื่อฟานิก (Phanick) มารดาชื่ออูร์สุลา (Ursula Yamada) มีเชื้อสายญี่ปุ่นผสมโปรตุเกส ครอบครัวของนางมีชื่อเสียงในญี่ปุ่นและมีเชื้อสายจากราชวงศ์ญี่ปุ่น แต่ถูกเนรเทศเพราะนับถือคริสต์ศาสนาและมีความศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้าอย่างยิ่ง (จากปากคำของ เซอฮอร์ อิกเนซ มาร์เตง (Seuhora Ignocz Martenz) ซึ่งเป็นยายของมารี กีมาร์ และเจ้าชายแห่งราชวงศ์ญี่ปุ่นคือตาของมารี กีมาร์ นั้นเอง อานรายละเอียดได้จาก เดอแมส ล.ค. หน้า ๒๕-๒๖) / แต่เอกสารฉบับหนึ่งซึ่งใช้นามปากกาว่า An English Catholic ได้กล่าวว่าบิดาของมารี กีมาร์ไม่ใช่ผู้ที่มีตระกูล แต่เป็นลูกครึ่งแขก บังกะหลายผสมญี่ปุ่น ซึ่งเคร่งศาสนา ส่วนมารดาของมารี กีมาร์ มีความประพฤติไม่ดีพัวพันกับหนุ่มโปรตุเกสในย่านนั้น อยู่ใน E.W. Hutchinson, op.cit., Appendix VII

ได้รับจดหมายของมารดาจึงชวนให้พ่อลคอนกลับมานับถือศาสนาเดิม ดังนั้นพ่อลคอนจึงตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา พิธีสมรสของพ่อลคอนครั้งนี้ได้จัดขึ้นอย่างใหญ่โต สมเด็จพระนารายณ์และขุนนางผู้ใหญ่ต่างแสดงความยินดีพร้อมทั้งไดมอบของขวัญให้แก่อุสมารเป็นอันมาก^๑

❧ พิธีการแต่งงานครั้งนี้เหมือนกับว่า มารี ก็มาร์ เป็นสะพานทอดให้พ่อลคอนข้ามไปถึงบาทหลวงฝรั่งเศสได้เร็วยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะครอบครัวของนางเคร่งศาสนา* จึงเป็นทีพอใจของบาทหลวงฝรั่งเศส การแต่งงานครั้งนี้ไม่ใช่เป็นครั้งแรกของพ่อลคอน เพราะเขาเคยมีภรรยามาแล้วหลายคน คนหนึ่งเป็นหญิงหึงเชื้อสายยุโรป นับถือคริสต์ศาสนา เป็นลูกสาวของดอน โจเซฟ คาสติลลัน (Don Joseph Castillan) พ่อค้าจากฟิลิปปินส์ อีกคนหนึ่งชื่อ โมนิกา ซัวเรซ (Monica Suarez)^๒ ภรรยาอีกคนเป็นหญิงเชื้อสายมอญ ที่อยู่ในพระราชวังบวรสถานมงคล และยังมีภรรยาเป็นนางพระกำนัล ที่กรมหลวงโยธาเทพประทานให้ ภรรยาคนนี้ก็เปรียบเสมือนสะพานที่ทอดไปยังเจ้าฟ้าหญิง พระราชธิดาองค์เดียว และองค์โปรดของสมเด็จพระนารายณ์^๓ ภายหลังที่สมรสกับมารี ก็มาร์แล้ว พ่อลคอนยัง

^๑. เดอแบส ล.ก. หน้า ๘๘

* อ่านรายละเอียดใน เดอแบส ล.ก. หน้า ๖๘ - ๘๓

^๒. E.W. Hutchinson, op. cit., p.250 ซึ่งเป็นคนละคนกับโคดัว มารี ก็มาร์

^๓. นิโกลาส แรแวงส ล.ก. หน้า ๒๒๘ - ๒๓๑ และเดอแซวีย์ ล.ก. หน้า

๔๑๒ กล่าวไว้ว่า หลังจากพระราชมารดาสวรรคตแล้ว เจ้าฟ้าหญิงพระองค์นี้ได้รับการยกย่องเสมอว่าดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระราชินีที่เดียว ทรงได้รับพระราชทานหัวเมือง เอก โท ตรี จัตวา ส่วยสาอากรขนอนตลาดเลกสมสังักทั้งนายและไพร่ในเมืองนั้น ๆ ทรงมีกองทหารและนายทหารสังกัดขึ้นในพระองค์

ได้เลี้ยงดูภรรยาผู้นี้ไว้จนมีลูกสาวคนหนึ่ง แต่ภายหลังจึงเลิกรากันไป *

ดังนั้นการที่พอลคอนเปลี่ยนศาสนา มีภรรยาเป็นคริสตังผู้เคร่งครัด ย่อมทำให้พอลคอนสามารถคบค้ากับบาทหลวงฝรั่งเศสสนิทสนมยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากเมื่อสังฆราชเดลิโอโปลิศเตรียมตัวจะเข้าเฝ้าถวายพระพรราชสาสน์นั้น ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของพอลคอน คือไม่ถวายเครื่องราชบรรณาการที่พระเจ้าหลุยส์ส่งมาถวายสมเด็จพระนารายณ์ โดยพอลคอนอ้างว่าไม่สมพระเกียรติยศของกษัตริย์ทั้งสอง แต่ให้กราบทูลว่าเป็นของขวัญที่พระเจ้าหลุยส์พระราชทานสังฆราชแล้วสังฆราชจึงนำมาถวายอีกทีหนึ่ง ๒

ดังนั้นชื่อเสียงของพอลคอนจึงเลื่องลือไปยังฝรั่งเศสว่าเป็นผู้ที่มีความปรารถนาดีต่อคริสต์ศาสนา และเชื้อเพื่อคบหาหลวงฝรั่งเศสมาก การที่สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้สร้างโบสถ์นั้นก็เพราะว่าพอลคอนเป็นผู้จัดการ ๓ พอลคอนจึงกลายเป็นคนกลางติดต่อประสานงานระหว่างสมเด็จพระนารายณ์กับบาทหลวงฝรั่งเศส โดยพอลคอนจัดให้สังฆราช

* เดอแมส ล.ต. หน้า ๙๕

* พอลคอนส่งภรรยาผู้นี้ไปอยู่ที่เมืองพิษณุโลกและห้ามไม่ให้กลับอยุธยา ไม่มีหลักฐานว่าส่งขึ้นไปในปีไหน คณะนางจะต้องภายหลังปี พ.ศ. ๒๒๒๕ อย่างน้อยก็เป็นเวลานานกว่า ๑ ปี เพราะขณะนั้นมารี ก็มารีก็มีบุตรเหมือนกัน และต้องเป็นขณะที่พอลคอนมีอำนาจมาก เพราะบังอาจส่งภรรยาไปอยู่ถึงชายพระราชอาณาเขต ทั้ง ๆ ที่เจ้าฟ้าหญิงบรมเร้าให้พอลคอนเรียกภรรยาคนนั้นกลับมาอยู่อยุธยา (ภายหลัง) พอลคอนถึงแก่อนิจกรรม ภรรยาผู้นี้ได้ตกเป็นภรรยาของออกัสตัสสงคราม (E.V. Hutchinson, op. cit., p.250) ฝ่ายบุตรสาวนั้นพอลคอนมอบให้มารี ก็มารีเลี้ยงไว้

การที่พอลคอนยกย่องให้มารี ก็มารีเป็นภรรยา นอกจากนางจะเคร่งศาสนา เป็นที่ถูกใจบาทหลวงฝรั่งเศสแล้ว นางยังมีนิสัยแบบยุโรปคือการตกแต่งบ้านเรือน และมีฝีมือปรุงอาหารเป็นเยี่ยม ดังจะเห็นได้ในภายหลังว่านางได้รับหน้าที่ประจำห้องเครื่องในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ความสามารถของนางนี้จึงเหมาะสมกับตำแหน่งของพอลคอนทั้งเป็นขุนนางผู้ใหญ่

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่มที่ ๑๔ หน้า ๒๗๖-๒๗๗

๓. ล.ต. หน้า ๒๗๒ เป็นจดหมายของมองซิเออร์ดูแซง ถึงผู้อำนวยการคณะการต่างประเทศลงวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๒๕

เมตคโลโปลิศได้เฝ้าเฝ้าหมอบกราบ และช่วยกราบทูลถวาย เพราะแต่แรกสังฆราชผู้นั้นไม่มีความรู้ภาษาไทย พอที่จะกราบทูลให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงเลื่อมใสในคริสต์ศาสนาและเข้าพระทัยในเหตุผลที่ได้กราบทูล นอกจากนั้นยังเป็นธุระจัดการให้บาทหลวงที่จะไปเมืองจีนและตั้งเกียไคเดินทางได้โดยสะดวก^๑ พฤติการณ์ของฟอลคอนนี้บาทหลวงเชื่อว่าไม่ต้องการผลประโยชน์ตอบแทนนอกจากทำไปเพื่อชื่อเสียง^๒ ดังนั้นสังฆราช เมตคโลโปลิศจึงแนะนำราชทูตให้ชักชวนฟอลคอนไว้เป็นพรรคพวก เพื่อให้เป็นผู้นุเคราะห์อุปถัมภ์สมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนา โดยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ทรงพระราชทานตราแต่งตั้งให้ฟอลคอนเป็นกรรมการตอบแทน

เนื่องจากความใกล้ชิดกับสมเด็จพระนารายณ์ ผู้นี้ถือว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เที่ยงแท้แต่เพียงศาสนาเดียว และทรงมีศรัทธาอย่างมั่นคงจนแทบไม่น่าเชื่อ^๓ รวมทั้งประสบการณ์ของตนในตะวันออกยอมทำให้ฟอลคอนรู้ว่าเป็นไปไม่ได้ที่สมเด็จพระนารายณ์จะทรงเปลี่ยนศาสนา แต่ฟอลคอนให้คำตอบราชทูตอย่างแยบยลว่า "... ไม่น่าเชื่อว่าการชักชวนสมเด็จพระนารายณ์ให้เข้ารีตจะเป็นไปได้โดยง่าย และหากว่าสมเด็จพระนารายณ์จะเข้ารีตในระบอบนี้ ฟอลคอนก็จะต้องคัดค้าน เพราะเกรงว่าจะเกิดกบฏขึ้นทั่วพระราชอาณาจักร โดยเฉพาะพระอนุชา ซึ่งคอยหาเหตุกบฏอยู่แล้ว..."^๔ แต่ถึงกระนั้นเพื่อที่จะให้ความผูกพันระหว่างฝรั่งเศสและตนยังคงอยู่ต่อไป ฟอลคอนจึงไม่ปฏิเสธที่จะให้การช่วยเหลือแก่ฝรั่งเศส โดยกล่าวว่าหากที่ระบอบนี้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารีตตนจะต้องกระทำอย่างระมัดระวังที่สุด โดยฟอลคอนจะพยายามกราบทูลสมเด็จพระนารายณ์ในเรื่องนี้จนสำเร็จ และการที่ทำเช่นนี้เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของศาสนาเพียงประการเดียว^๕ ทั้งฟอลคอนยังยอมทำอนุสัญญาทางศาสนา

^๑ เคอแบส ล.ค. หน้า ๘๖ - ๘๗

^๒ รูกรี สวิสคิสกราม (แปล) "การเคลื่อนไหวลับ ๆ ที่เป็นสาเหตุการปฏิวัติในสยาม" ศิลปากร, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๒ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ หน้า ๖๔

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๐ เล่มที่ ๒๔ หน้า ๕๐ การที่บาทหลวงยกย่องความดีของฟอลคอน ในตอนแรกทำให้เดอโชมองตระแวงว่าฟอลคอนต้องการอะไรตอบแทน เมื่อบาทหลวงให้คำตอบ จึงทำให้เดอโชมองทันตความระแวง

^๔ เคอแบส ล.ค. หน้า ๘๔

^๕ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๐ เล่ม ๒๔ หน้า ๖๐

^๖ ล.ค. หน้า ๕๑

กับเคอโชมองค็อกควาย

ภายหลังจากราชทูตเคอโชมองค็อกเดินทางกลับฝรั่งเศส และสมเด็จพระนารายณ์ส่งราชทูต
ออกพระวิสุทธรุณทรไปด้วยนั้น เห็นได้ว่าไทยมีนโยบายที่จะคบกับฝรั่งเศสอย่างจริงจัง และคงจะมี
ความสัมพันธ์ต่อไปอีกนาน ประกอบกับการขัดผลประโยชน์ระหว่างพอลคอนกับแขกอิสลาม และ
พอลคอนกับบริษัทยังกฤช ได้ทวีความตึงเครียดยิ่งขึ้น ดังนั้นพอลคอนจึงแสดงตนเป็นผู้ช่วยเหลือ
คริสตังอย่างจริงจัง ก็ได้ออกเงินส่วนตัวสร้างโรงเรียนขึ้นในบริเวณบ้านพักอย่างใหญ่โต มีนักเรียน
๑๐๐ คน บาทหลวง ๔ คน และผู้แทนบิชอป ๑ คน โดยจ่ายเงินปีละ ๑,๕๐๐ เหรียญ "โอทโต"
(Otto) และเป็นผู้ช่วยให้คริสตศาสนาแพร่หลายในประเทศไทย โดยส่งคริสตังกระจัดกระจาย
ไปอาศัยตามหมู่บ้านต่าง ๆ จนทำให้หมู่บ้านคริสตังมากขึ้น คือที่บางกอก อโยธยา ลพบุรี ตลอดจน
ขยายไปไกลถึงพินธุโลก และคริสตังเหล่านั้นอยู่อย่างสุขสบายด้วยความช่วยเหลือของพอลคอน นอกจากนี้
พอลคอนยังเป็นผู้สนับสนุนในการเผยแพร่คริสตศาสนาในประเทศใกล้เคียง โดยเฉพาะที่กัมพูชา เพราะ
"....เหตุนั้นพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชาอยู่ในบังคับของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน นายของ
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงหวังว่าจะได้รับสิทธิต่าง ๆ ทั้งความอารักขาสำหรับพระศาสนาโดยอาศัยพระ
บารมีของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินนายของข้าพเจ้า...." ๒

นอกจากนี้ทางฝ่ายทนายหญิงพอลคอนยังเฝ้าเด็กมาเลี้ยง โดยเฉพาะเด็กชาวยุโรปซึ่ง
มีมารดาเป็นชาวพื้นเมืองแต่ถูกบิดาทอดทิ้ง ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยสิบคน แล้วส่งสอนให้นับถือ
คริสตศาสนาโรมันนิกายคาทอลิก เมื่อเด็กเหล่านั้นเติบโตก็มอบเงินทองให้ไปตั้งเนื้อตั้งตัว ถ้าเป็นหญิง

แต่อนุสัญญาไม่ได้ประกาศใช้

จนเป็นเหตุให้เกิดกบฏกษัตริย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๕

*** ในที่สุดสมเด็จพระนารายณ์ทรงประกาศสงครามกับบริษัทยังกฤชเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๐

๑. ศิลปากร, กรม จดหมายเหตุเรื่องส่งทูตไทยไปกรุงโรม ครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช หน้า ๓๒ โรงเรียนนี้ตามแผนที่ของวิศวกรฝรั่งเศสชื่อฟรังัว เขียนไว้ว่าอยู่
ทางมุมเกาะทางด่านตะวันออกฝั่งใต้ ใกล้กับบ้านของพอลคอนที่อยุธยา ปัจจุบันนี้เป็นบริเวณใกล้วัด
สุวรรณาาราม โดยให้ชื่อว่าวิทยาลัยคอนสแตนตินีเยน เพื่อเป็นเกียรติแก่พอลคอน

หมายถึงสมเด็จพระนารายณ์

๒. ก. หน้า ๔๒

ก็จัดให้เขาเรือนเป็นหลักฐานต่อไป บาทหลวงเคอแมสได้สรรเสริญคุณงามความดีของท่านผู้หญิงว่า
นางได้รับใช้พระผู้เป็นเจ้าและบ้านของฟอลคอนนั้นเป็นเสมือนโรงธรรม มากกว่าเป็นทำเนียบของ
ขุนนางผู้ใหญ่ การดำรงชีวิตของบุคคลทั้งสองอยู่กันมาด้วยความเรียบร้อยอย่างหาได้ยากยิ่งใน
ชมพูทวีป ๒ ซึ่งสมควรที่บรรดาคริสตังทั้งหลายจะเอาเป็นเยี่ยงอย่าง นอกจากนี้ฟอลคอนยังได้สร้าง
โบสถ์ขึ้นใหม่ที่บ้านลพบุรี เป็นโบสถ์ทั้งงดงามข้างนอกหัวด้วยหินอ่อน ภายในเขียนภาพตามคัมภีร์ไบเบิล
ลงรักปิดทอง มีมือช่างเขียนชาวญี่ปุ่น ๓ และความเอื้อเฟื้อของฟอลคอนที่มีต่อคณะบาทหลวงฝรั่งเศส
ถ้าจั่วไว้ก็จะได้สมุดเล่ม เหตุที่เดียว ๔ แต่ฟอลคอนไม่มีความจริงใจที่จะช่วยเหลือฝรั่งเศสให้เผยแพร
ศาสนาอย่างจริงจัง เพราะว่าไม่ปฏิบัติตามภารกิจสำคัญที่ฝรั่งเศสมอบหมายไว้ คือ

๑. การชักชวนสมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนา ดังที่โคกลาวมาแล้วว่า ฟอลคอน
ทราบดีตั้งแต่ครั้งราชทูตเคอแมสมองกุหลเซียมสมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนา ว่าไม่มีทางจะเป็นไปได้
และจากคำยืนยันของพระองค์เองที่ว่า

"เจ้าเป็นคริสเตียน ถ้าเจ้าจะกลับมาถือศาสนาของข้าเมื่อใด ข้าจะถือว่าเจ้าเป็นคนโกง
คนไม่ไถ่ทีเดียว" ๕

ครั้นต่อมาเมื่อราชทูตลาดูแบร์กล่าวถึงเรื่องนี้ แทนที่ฟอลคอนจะบอกความเป็นจริงกลับกล่าวหา
สังฆราชแห่งเม.เค.โลโปลีศาไม่เอาใจใส่ที่จะเรียนภาษาไทย เพื่อถวายเป็นคำสั่งสอนเรื่องคริสต์ศาสนา

๑. เคอแมส ล.ก. หน้า ๔๐ - ๔๒

๒. ก. หน้า ๙๕ ซึ่งตรงกันข้ามกับที่คาทอลิกอังกฤษกล่าวไว้ว่าในปี พ.ศ. ๒๓๓๑ ท่าน
ผู้หญิงฟอลคอนต้องพบบรรดาสาว ๆ จากลพบุรีกับอยุธยาเพราะในจำนวนนั้นมีหญิงสาวเชื้อสายจีนชื่อ
คลารา (Clara) เธอจะเป็นที่ถูกใจของฟอลคอน และเด็กคนนี้เป็นผู้คิดสอยหอยตามท่านผู้หญิงมาขอพวง
กองทัพอังกฤษในภายหลัง (E.V. Hutchinson, op. cit., p.253)

๓. มอร์ริส คอลลิส ล.ก. หน้า ๒๔๖ - ๒๔๗

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่มที่ ๒๕ หน้า ๑๒๐ - ๑๒๑ สังฆราชแห่งเม-
เค.โลโปลีศพบกับราชทูตเคอแลดูแบร์ และกล่าวต่อว่าฟอลคอนเป็นผู้หญิงนิสัยยาก

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๐๒

แกสมเด็จพระนารายณ์^๑ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ที่จะไม่รู้ภาษาไทย เพราะนับจากปีที่ท่านเดินทางเข้ามายังอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๙ ถึงปีที่ราชทูตลาดูแบร์เดินทางมาเมืองไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๐ * เป็นเวลาถึง ๒๑ ปี มีหลักฐานยืนยันว่าสังฆราชผู้นำนานูภาษาไทย เพราะได้เรียนภาษาไทยและ ศัพท์ต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา ในขณะที่คลุกคลีกับพระสงฆ์ไทย ท่านเป็นผู้เขียนคำอธิบายรูปภาพต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระเยซูเป็นภาษาไทยทูลเกล้าถวายสมเด็จพระนารายณ์ด้วย^๒

๒. การประกาศอนุสัญญาทางศาสนาฉบับเคอโซมองต์ เมื่อราชทูตลาดูแบร์ตอบว่าพอลคอน พอลคอนกลับกล่าวหาว่าสังฆราชเมเตลโลโปลิตไม่เปิดเผยการ ในชั้นแรกราชทูตคิดว่า เป็นความจริง เพราะพิจารณาข้อความในสัญญาบางข้อ ที่ว่า

"ตั้งขุนนางไทยขึ้นมาคนหนึ่ง สำหรับให้เป็นผู้พิจารณาและตัดสินคดีในหมู่ผู้เข้ารีต จะทำให้คนไทยไม่กล้าเข้ารีตเพราะเกรงว่านายของคนจะชนะ เมื่อให้ขุนนางไทยพิจารณาก็เท่ากับปิดบังความผิดของนายเหล่านั้น"

"ถ้าพวกมิชชันนารีได้เทศน์หรือสั่งสอนการอย่างใด อันเป็นการทุจริตต่อบ้านเมืองแล้ว สิทธิต่าง ๆ ที่ได้รับพระราชทานไว้นั้นก็ต้องเป็นอันงดหมด ซึ่งเป็นข้อความที่ถูกต้องมากมิชชันนารีมากเกินไป"

แต่เมื่อราชทูตเคอโซมองต์ ถามสังฆราชแห่งเมเตลโลโปลิตเกี่ยวกับเรื่องการประกาศอนุสัญญาทางศาสนาฉบับเคอโซมองต์ สังฆราชได้ปฏิเสธว่าไม่เคยขอร้องพอลคอนให้ประกาศอนุสัญญานี้เลย^๓ เพียงแต่พูดว่าเกรงว่าหากหน้าที่ไม่ประกาศก่อนหน้าที่จะพวกเข้ามักจะสันจะก่อการกบฏ ไม่เช่นนั้น

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาควัฒน์ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๓๐

ซึ่งเป็นปีที่พอลคอนกล่าวหาสังฆราชแห่งเมเตลโลโปลิต

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาควัฒน์ เล่มที่ ๑๔ หน้า ๑๖๖ - ๑๖๗ ซึ่งสมควรจะบอกอย่างเป็นทางการว่า เป็นบาทหลวงฝรั่งเศสรูปแรกที่มีความรู้ภาษาไทยเป็นอย่างดี

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาควัฒน์ เล่มที่ ๒๕ หน้า ๑๑๕ แต่ในภายหลังจากการเกิดกบฏกักกันและการสังหารหมู่ชาวอังกฤษที่มรีด ทำให้พอลคอนระมัดระวังไม่ยอมประกาศอนุสัญญานี้ จนต้องเลิกกลับไป

อาจมีคนกล่าวหาได้ว่าเป็นเพราะประกาศอนุสัญญาทางศาสนา เมื่อปีเคราะห์แล้วผู้ที่กักกันก็คือฟอลคอน เพราะฟอลคอนทราบว่าจะต้องมีการกบฏจึงทำให้อำนาจของฟอลคอนไม่มั่นคงถาวร แต่การที่ฟอลคอนกล่าวโทษสังฆราชแห่งเมเตลโลโปลิกันนั้น นอกจากการเอาใจบาทหลวงคาซารด์ แห่งคณะเบญจิก ซึ่งเป็คู่แข่งกับบาทหลวงคณะการต่างประเทศ โดยแสดงว่าเป็นความบกพร่องของสังฆราช และ บาทหลวงคาซารด์ก็เป็นผู้เสนอว่า ต้องรอให้พวกบาทหลวงเบญจิกรู้ภาษาไทยเสียก่อน จึงค่อยลงมือ กราบขอร้องขอศาสนาต่อสมเด็จพระนารายณ์ต่อไป นอกจากนั้นฟอลคอนยังขอให้สังฆราชแห่งเมเตลโลโปลิคส่งบาทหลวงคณะเบญจิกไปตั้งเก็บ โดยเลี้ยงค่าส่ง^{***} ให้ส่งไป ในนามของคณะการต่างประเทศ เพื่อแสดงให้คาซารด์เห็นว่าฟอลคอนสนับสนุนกิจการของคณะเบญจิก แต่สังฆราชปฏิเสธคำขอร้องนี้ และยังเปิดเผยให้ราชทูตลาอูแบร์ทราบว่าฟอลคอนเป็นผู้กักกันไม่ยอมให้ประกาศอนุสัญญาทางศาสนา และการที่ฟอลคอนอ้างว่าช่วยเพ็ดทูลให้สมเด็จพระนารายณ์โปรดอนุญาตให้พวกเขาริตรสร้างโบสถ์ได้นั้น ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ทรงให้ความกรุณาเป็นพิเศษ เพราะทรงอนุญาตให้แขกสร้างสุเหร่า ให้จีนสร้างศาลเจ้าได้เหมือนกัน^๒ ด้วยเหตุนี้ฟอลคอนจึงไม่พอใจและเกรงว่าการที่ปฏิบัติภาระกิจที่ได้รับมอบหมายไม่สำเร็จตลอดจนการขัดแย้งกับราชทูตลาอูแบร์นี้ อาจทำให้ฝรั่งเศสสงสัยในท่าทีของตน ดังนั้นฟอลคอนจึงตัดสินใจส่งคาซารด์ไปฝรั่งเศสและกรุงโรม เพื่อแก้แค้นและยืนยันเจตนาที่จะเป็นผู้สนับสนุนการเผยแพร่วิสัยศาสนาในประเทศไทย โดยเสนอแนะวิธีใหม่ ให้ฝรั่งเศสส่งบาทหลวงเบญจิกมาเมืองไทย แต่ให้แต่งตัวเป็นฆราวาส และไม่แพร่งพรายให้ใครรู้ พร้อมทั้งรับรองว่าถ้าได้จัดการตามที่ฟอลคอนเสนอแนะ ก็จะทำให้อยุธยาเชิดชัยไทยพระองค์ใหม่เขาริตรได้ง่าย ทั้ง

ทั้งฟอลคอนไซ้เป็นเหตุพิเศษ เพื่อติดต่อกะหว่างฝรั่งเศสกับฟอลคอน

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๓๐

สำนักกรุงโรมได้ห้ามพวกหัวหน้านคณะเบญจิกมิให้ส่งนักพรตไปยังเมืองตังเกี๋ย

(ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่มที่ ๒๖ หน้า ๑๒๓)

๒. ก. หน้า ๑๓๑ - ๑๓๒

*** จัดหมายฉบับฉบับเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส ถึง E.W.Hutchison แปลเป็นภาษา

อังกฤษพิมพ์ไว้ในภาคผนวกของหนังสือ Adventurers in Siam in the 17th Century
 อานรายละเอียดได้ในภาคผนวก

ทำให้สันตปาปาอินโนเซนต์ที่ ๑๑ ทรงเชื่อข้อเสนอนี้ของฟอลคอน จึงจะเห็นได้จากพยางค์ที่ตอบ
มาว่า

"...อนึ่งควยเหตุที่จดหมายอันเป็นพยานใหม่และวิเศษ ในความปรารถนาของท่านที่จะ
ยังศาสนานี้ให้แพร่หลาย....เราเชื่อเราไม่สงสัย..." *

พระเจ้าหลุยส์ก็ทรงเชื่อโดยปฏิบัติตามที่ฟอลคอนขอรองเช่นกัน * จึงเห็นได้ว่านโยบายของ
ฟอลคอนที่เปลี่ยนศาสนา เพื่อดึงเอาอำนาจของฝรั่งเศสมาค้าอำนาจของคนนั้นในระยะแรกบรรลุ
ผลสำเร็จ

๓.๓ การติดต่อกับฝรั่งเศสเป็นการส่วนตัว

เมื่อครั้งที่ราชทูตเคอโชมองค์เดินทางมาเมืองไทยนั้น มีบาทหลวงฝรั่งเศสคณะเบญจธิด
ติดตามมาด้วยหก รูป ในบรรดาหก รูปนี้ มีบาทหลวงคนสำคัญหนึ่งคือบาทหลวงคาซาร์ด บาทหลวง
คาซาร์ดได้รับมอบหมายจากสมเด็จพระนารายณ์ให้กลับไปฝรั่งเศสเพื่อขอลอขอบาทหลวง ซึ่งเป็นนัก
คณิตศาสตร์และดาราศาสตร์จากพระเจ้าหลุยส์ เพื่อสร้างหอดูดาวตามแบบนครปารีสและนครปักกิ่ง
ดังนั้นฟอลคอนจึงเห็นเป็นโอกาสที่จะเกลี้ยกล่อมให้บาทหลวงคาซาร์ดเป็นคบกลางติดต่อกับพระเจ้า
หลุยส์กับตน ซึ่งฟอลคอนทำได้โดยง่าย คือแสดงตนว่าเป็นผู้ที่เคร่งครัดในศาสนาและสนับสนุนการเผย
แพร่คริสต์ศาสนาอย่างเต็มที่** ก็ยอมเป็นที่ถูกใจของบาทหลวงผู้นี้ อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือบาทหลวง
คาซาร์ดเป็นผู้นับถือนาชาปอตุเกส ๒ จึงทำให้ฟอลคอนสะดวกใจที่จะติดต่อกับบาทหลวงผู้นี้โดยไม่ไ้

* กิลปากร, กรม จดหมายเหตุเรื่องส่งทูตไปกรุงโรมครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระ
พระนารายณ์มหาราช หน้า ๙๙ - ๑๐๐ เป็นจดหมายของสันตปาปาอินโนเซนต์ ที่ ๑๑ เขียนมายัง
คอนสแตนติน ฟอลคอน บุตรที่รัก ลงวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๒๓๒

* ดังจะได้อธิบายในตอนต่อไป

**

อ่านรายละเอียดใน คาซาร์ด จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของ
บาทหลวงคาซาร์ด

๒ ขจร สุขพานิช บาทหลวงเบญจธิดาชาวฝรั่งเศสสู่ประเทศสยาม กิลปากร ปีที่ ๑๔ เล่มที่ ๔
เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๗ กล่าวคือเมื่อหัวหน้าบาทหลวงคณะเบญจธิดาขึ้นไปเยี่ยมคำนับผู้บัญชาการป้อม
ในการสนทนาใช้ภาษาปอตุเกส โดยมีบาทหลวงคาซาร์ดเป็นล่าม

"ความลับ" * ของตนแพร่พรายไป ทั้งนี้เพราะพ่อลคอนพูดภาษาฝรั่งเศสไม่ได้ ดังนั้นตลอดระยะเวลาที่บาทหลวงคาซาร์ตพักอยู่ในเมืองไทย พ่อลคอนได้พยายามหาเวลาอยู่ใกล้ชิดกับคาซาร์ต ดังจะเห็นได้จาก เมื่อพ่อลคอนลงเรือมาส่งคณะราชทูตเคอโซมองค์ เพื่อเดินทางกลับฝรั่งเศส พ่อลคอนให้คาซาร์ตนั่งเรือบลังกามาด้วย และเมื่อถึงปากน้ำก็ยังให้คาซาร์ตมาอยู่ในเรือฟรีเกตของตน ขณะที่อยู่ใกล้กับพ่อลคอนคงพูดเกลี้ยกล่อมบาทหลวงคาซาร์ต และยังเอาใจโดยมอบประกาศทำด้วยไม้กระลาฟัก (Calambac) อันมีค่า ส่วนไม้กางเขนและลูกประกาศไม้ค้ำใหญ่ทำด้วยตะมับค (Tambac) โดยให้บาทหลวงคาซาร์ตนำสาส์นของตนไปมอบให้แก่บาทหลวงเคอลาแซส ๑ ดังนั้นคาซาร์ตจึงเสมือนกับเป็นทูตส่วนตัวของพ่อลคอน ในด้านศาสนา ด้านการค้าและด้านการเมืองโดยปริยาย แต่จะกล่าวถึงในคาบสำคัญ ๆ คือ

ก. การติดต่อทางด้านการค้า ก่อนที่บาทหลวงคาซาร์ตจะเดินทางเข้ามาในประเทศไทย พ่อลคอนได้ติดต่อค้าขายกับฝรั่งเศสเป็นการส่วนตัวอยู่แล้ว แต่การที่พ่อลคอนใส่ใจเหลือเกินทางการค้าและใช้อำนาจหน้าที่ขมขู่พ่อคา ดิงแมวบริษัทฝรั่งเศสจำยอมลงทุนหรือสินการร่วมกับพ่อลคอน แต่พ่อลคอนก็ยังหาผลประโยชน์ส่วนตัวถึงเป็นผลให้พ่อลคอนได้กำไรจากการค้ามาก แต่ขณะเดียวกันฝรั่งเศสก็ประสบกับการขาดทุน ๒ ดังนั้นบริษัทฝรั่งเศสจึงมีนโยบายที่จะชักจูงพ่อลคอนไว้เป็นพรรคพวก ทั้งนี้นอกจากพ่อลคอนจะเป็นผู้มีอำนาจในไทยแล้ว ยังเป็นคนฉลาดและค้าขายเก่ง ทั้งฝรั่งเศสจะได้รับประโยชน์ทางด้านการค้ามาก ๓ ในขั้นต้นบริษัทจึงหาของกำนัลมาให้ เป็นคนอาวูรดี ๆ รูปร่างและของแปลก ๆ

* จึงจะได้กล่าวต่อไป

** เป็นไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง ซึ่งแก่นมีกลิ่นหอม หายากมากและมีราคาแพง

*** เป็นโลหะชนิดหนึ่ง ผสมกันระหว่างทองแดงกับทองคำ หรือบางทีก็พบว่าเกิดขึ้นเองในธรรมชาติ สันนิษฐานว่าเป็นนาก

๑. คาซาร์ต ล.ค. หน้า ๑๓๖ - ๑๓๘

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๒ หน้า ๓๔ - ๓๐

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ เล่ม ๒๓ หน้า ๒๖๔ - ๒๖๕

ในยุโรป โดยหวังว่าจะได้รับผลตอบแทนจากฟอลคอนคุมค่า^๑ ทางฝ่ายฟอลคอนนั้นเล็งผลเลิศในทาง
การค้า โดยบรรทุกสินค้าจากจีนและญี่ปุ่นเพื่อขายให้ฝรั่งเศสเอากำไรอีกต่อหนึ่ง^๒ ประกอบกับ
ฟอลคอนรู้ความมีอุปการะ^๓ จึงเปลี่ยนท่าทีต่อฟอลคาฝรั่งเศสและขณะเดียวกันก็แสดงความมั่งคั่ง
ร่ำรวยของประเทศไทย^{*} ให้ราชทูตเคอโชมองตชม พร้อมทั้งแสดงตนว่าเป็นผู้มีอิทธิพลในราชสำนัก
พอที่จะเกอฏฝรั่งเศสได้^๔ ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าไทยมีการค้าเป็นลำสานพอที่ฝรั่งเศสจะติดต่อ
ค้าขาย และมีทำเลที่เหมาะสมที่ชาวฝรั่งเศสจะเข้ามาตั้งถิ่นฐาน นอกจากนี้ฟอลคอนพยายามจะทำให้
อยุธยาเป็นเมืองค้าขายแบบเมืองบันคม^๕ ดังนั้นจึง เชิดชวนฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายในเมืองไทย โดย
ฟอลคอนจะเป็นผู้ให้การสนับสนุน ดังจะเห็นได้จากจดหมายฟอลคอนเขียนถึงมาควิสเคอแห่งเล ที่
กล่าวว่า

"อนึ่งข้าพเจ้าได้เป็นธุระอยู่เสมอที่จะคอยช่วยเหลืออุดหนุนบริษัทฝรั่งเศสทุกอย่างตาม
กำลังที่ข้าพเจ้าจะทำได้ และต่อไปข้าพเจ้าจะคอยช่วยเหลือทุกอย่างให้บริษัทใดทำการค้าขายให้มากที่สุด

^๑ ก. หน้า ๒๓๑

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๓ เล่ม ๒๕ หน้า ๒๓๖ - ๒๓๗

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๖ หน้า ๑๕๖ สมเด็จพระนารายณ์
ฝากฝังฟอลคอนกับพระเจ้าหลุยส์โดยผ่านทางราชทูตเคอโชมองต แสดงว่าจะต้องมีผู้ปองรายฟอลคอนจน
ทราบถึงสมเด็จพระนารายณ์

* แดเวเรตฟอลคาฝรั่งเศสคัดค้านว่าราษฎรยากจนอย่างสาหัสและถ้าบางคนมีความ
พินทุเพียรจนมีเงินหรือมีของบ้างเล็กน้อย ก็ต้องเอาเงินหรือของนั้นมาแลกเสียด้วยเกรงจะต้องถูกกดขี่
(ศิลปากร กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๓ เล่ม ๒๕ หน้า ๒๓๖ และฟอรบงยังกล่าวว่าไทยไม่มั่งคั่ง
และไม่มีการค้าขายมากพอ ฟอลคอนเกรงว่าฟอรบงจะเอาไปพูดที่ฝรั่งเศส จึงกราบทูลสมเด็จพระ
นารายณ์ให้ขอฟอรบงไว้ใช้ในราชการ (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ หน้า ๔๔)

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๓๕ - ๓๖

^๕ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๓ เล่ม ๒๕ หน้า ๒๓๖ - ๒๓๗ เมืองบันคม

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเกาะชวา เป็นเมืองที่ค้าขายแบบเสรีโดยเสียภาษีมากเรือเท่านั้น ซึ่งผิดกับ
อยุธยา ซึ่งค้าขายแบบผูกขาด ดังนั้นฟอลคอนจึงทำไม่ได้

มาก ๆ และชาวเขาขอไหทานเสนาบดีเชื่อในถ้อยคำของชาวเขาเถิดว่า ถ้าบริพัตรจะคอยหาโอกาสที่จะทำการค้าขายในประเทศสยามแล้ว บริพัตรจะมีกำไรมากกว่าแห่งอื่น ๆ ในทวีปอินเดียทั้งหมด เพราะประเทศสยามเป็นที่ชุมนุมของพวกพ่อค้า ซึ่งมาจากเมืองจีน เมืองญี่ปุ่นและเมืองอื่น ๆ และพ่อค้าก็มาจากเมืองเหล่านั้นเป็นจำนวนมากอย่างที่สุดอีกประการหนึ่งพ่อค้าเหล่านั้นก็พาสินค้าต่าง ๆ มาจำหน่ายเป็นจำนวนพอกับที่เขาคาดว่าจะจำหน่ายได้ แต่นอกจากสินค้าที่เขาพามาตามจำนวนที่เขาเชื่อใจว่าเขาจะจำหน่ายเป็นจำนวนพอกับที่เขาคาดว่าจะจำหน่ายได้ แต่นอกจากสินค้าที่เขาพามาตามจำนวนที่เขาเชื่อใจว่าเขาจะจำหน่ายได้เป็นแน่แท้ ถ้าจะมีคนต้องการสินค้าให้มากกว่าจำนวนสักเท่าไร พวกพ่อค้าก็ยินดีที่จะนำมาจำหน่ายที่ประเทศสยามเหมือนกัน นอกจากสินค้าแล้ว ก็ยังมีของแร่ต่าง ๆ และเครื่องยาต่าง ๆ อันจะหาในเมืองอื่นในทวีปอินเดียให้มากกว่าประเทศสยามไม่ได้ แต่เป็นการนำเสียใจมีคนไปเที่ยวหาเครื่องยาน้อยที่สุด และถึงแม้ว่าเวลานี้จะมีคนไปเที่ยวหาเครื่องยาและทำยามากกว่าแต่ก่อนก็จริงอยู่ แต่ขอสำคัญอยู่ที่ไม่ว่าจะจำหน่ายเครื่องยาเหล่านั้น พวกที่หาเครื่องยาและทำยาจึงเห็นว่าเป็นการที่เหนื่อยเสียแรงเปล่า ๆ เพราะฉะนั้นถ้าจะมีคนรับซื้อเครื่องยาเหล่านั้นแล้ว พวกนั้นก็คงจะพยายามหาเครื่องยาและทำยามากขึ้นเป็นแน่นอน เสนาบดียอมทราบอยู่เต็มใจแล้วว่าการรื้อการขายทองเป็นเช่นนี้อยู่เอง เพราะฉะนั้นชาวเขาจึงขอไหทานเสนาบดีได้โปรดจัดการในเรื่องนี้ด้วย และถ้าได้จัดการสำเร็จแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่าบริพัตรจะมีกำไรเป็นอันมาก ทั้งจะเป็นกระทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสสนาขของท่านได้มีพระเกียรติยศและประโยชน์ขึ้นเป็นอันมาก."

และพลคอนยังได้เสนอแนะอีกหลายประการ ทั้งถ้าฝรั่งเศสปฏิบัติตาม ชาวตะวันออกก็จะต้องค้าขายกับฝรั่งเศส ทั้งฝรั่งเศสจะได้รับผลประโยชน์ทางด้านการค้ามหาศาลตามค่ากับลงทุนไป °

ก๊วยเต๋อผลดังกล่าว โดยเฉพาะเกี่ยวกับความมั่นคงในภายหน้า พลคอนจึงหาทางถ่ายเททรัพย์สินของตนไปไว้ยังฝรั่งเศส วิถีที่สุดคือเขาหันทำการค้ากับฝรั่งเศส ดังนั้นเมื่อราชทูตเคอလာลูแบร์เดินทางมาถึงเบ๊องไทย พลคอนจึงเป็นฝ่ายให้บาทหลวงคาซารมาเจรจ

บาทบาทเบเบเรต อูบูกฝรั่งเศสว่าจะขอเช่าหุ้นกับบริษัทฝรั่งเศส^๑ ถึงแม้ว่าบริษัทนโยบายที่จะชักชวนพลคอนให้เช่าหุ้นค้าขายควบ แต่ก็สงวนหาที่ โดยอ้างว่าจะต้องเจรจาเรื่องกองทหารฝรั่งเศสที่จะเข้าประจำที่บางกอกและมะริดให้เสร็จก่อน พลคอนจึงเกลี้ยกล่อมว่าบริษัทจะได้รับประโยชน์อย่างยิ่ง ถ้าให้พลคอนเช่าหุ้นควบ เพราะพลคอนมีกำนันติดต่อกำขายกับจีนและญวนอยู่แล้ว และสามารถที่จะขยายการค้าออกไปยังประเทศข้างเคียงได้อีก บริษัทจะได้สินค้าเหล่านี้ไปขายที่ยุโรป ทั้งยังทำให้สิทธิพลทางการค้าของมอญลันดาลลดลง^๒ ในที่สุดเบเบเรตจึงยอมให้พลคอนเช่าหุ้น โดยแสดงความหวังกับพลคอนว่า ถ้าใช้อำนาจและความรู้ความชำนาญช่วยบริษัทแล้ว บริษัทก็จะได้รับผลประโยชน์ในภายหลัง เบเบเรตได้ย้าให้พลคอนให้ทราบว่า การที่บริษัทติดต่อกำขายกับฝรั่งเศสนั้นใช้เพื่อมุ่งหวังเพียงกำไรประการเดียว แต่พระเจ้าหลุยส์ทรงดำริว่าการค้าของบริษัทเท่ากับเป็นเครื่องมือสำหรับนำความเจริญมาสู่ศาสนา^๓

พร้อมกันนี้พลคอนกับเบเบเรตในฐานะผู้แทนบริษัทสก็อตตันเดียบของฝรั่งเศส ได้ทำสัญญาฉบับเกี่ยวกับการที่พลคอนเช่าหุ้นกับบริษัท

เราผู้เขียนข้างท้ายนี้ คอมนั้นเห็นพลคอน เซอวาเลีย ของเกร็องราชอิสริยาภรณ์ เรนคมีเซล ออกยาเคานต์ ผู้เป็นเสนาบดีว่าการทั่วไปของพระเจ้ากรุงสยามฝ่ายหนึ่ง และ คลอดเรเบเรต เซอวาเลีย เรนเบอร์เคอญูเล เอกอัครราชทูตพิเศษของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมาเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้ากรุงสยาม และเป็นผู้อำนวยการทั่วไปผู้หนึ่งของทางราชการบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียตะวันออกอีกฝ่ายหนึ่ง ได้พร้อมกันทำความตกลงตามข้อความ ซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้ กล่าวคือ

ข้าพเจ้าคอมนั้นเห็นพลคอนสัญญาว่าข้าพเจ้าจะได้เช่าหุ้นกับบริษัทฝรั่งเศสอินเดียตะวันออก คิดเป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ ปอนด์ (ฝรั่งเศส) เงินนี้ข้าพเจ้าสัญญาว่าจะได้ส่งไปมอบไว้กับผู้เก็บเงินของบริษัท ณ กรุงปารีส และข้าพเจ้ายอมที่จะขาดทุนหรือได้กำไรเหมือนกับคนอื่น ๆ ที่ถือหุ้นส่วนอยู่ในบริษัทนี้ตลอดเวลาที่พระผู้เป็นเจ้าจะไปรักให้เป็นไป และตลอดเวลาที่บริษัทยังคง

^๑ คีลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๕ หน้า ๑๔๓

^๒ คีลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๕ เล่ม ๒๕ หน้า ๑๕๐

^๓ ก. หน้า ๑๕๒ - ๑๕๓

ตั้งอยู่และข้าพเจ้าเซเบเรต์ในนามของข้าพเจ้าเองและ ในนามของบริษัทโดยที่ข้าพเจ้าเป็นผู้อำนวยการ
อยู่ในบริษัทนั้นยอมรับให้คอนสตันตินฟอลคอนได้อำนาจความชอบความที่ใดกล่ามาจากท่านนั้นแล้ว และ
ข้าพเจ้าขอสัญญาว่าเมื่อข้าพเจ้าใดกลับไปถึงกรุงปารีสเวลาใด หรือเมื่อบริษัทจะใดทราบถึงข้อความ
ในหนังสือสัญญานี้เวลาใด บริษัทจะใดจัดการทำบัญชีรายรับรายจ่าย และบัญชีเงินที่คงเหลือซึ่งนับว่า
เป็นทุนของบริษัทจนถึงวันที่ ๑ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐) เป็นสิ้นเขต จึงเป็นวันที่
เรนเบอรรคอนสตันตินฟอลคอนจะได้เข้าหุ้นกับบริษัทเป็นคนไป ยกตัวอย่างเช่นว่า เมื่อได้ทำบัญชี
เงินคงเหลือเสร็จแล้วต่างว่าเงินทุนของบริษัทยังคงเหลืออยู่ ๓,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ โกลมีได้ก็ทำอะไร
ต่าง ๆ มาบวกทบควย และฝ่ายเรนเบอรรคอนสตันตินฟอลคอนได้อำนาจส่วนตัวมาเข้าหุ้นกับบริษัท
๓๐๐,๐๐๐ ปอนด์ (ฝรั่งเศส) ก็ตงนับว่าเรนเบอรรคอนสตันตินฟอลคอนมีหุ้นอยู่ ๑ ส่วน ใน ๑๑ ส่วน
ในต้นทุนของบริษัท ๓,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ นั้น และจะต้องถือว่าต้นทุนจริงของบริษัทเป็นเงิน
๓,๓๐๐,๐๐๐ ปอนด์ (ฝรั่งเศส) หรือถ้าแนวว่าต้นทุนของบริษัทจะมากกว่าหรือน้อยกว่า ๓,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์
เรนเบอรรคอนสตันตินฟอลคอน ก็คงจะได้ส่วนได้และส่วนเสียเท่าจำนวนเงิน ๓๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ที่ได้
เข้าหุ้นกับบริษัท และคงจะต้องขาดทุนหรือได้กำไรตามส่วนมากและน้อยโดยเอาจำนวนเงินที่เข้าหุ้น
นั้นเป็นหลักเกณฑ์

ท่านเรนเบอรรคอนสตันตินฟอลคอน จะได้รับส่วนแบ่งประจำปีเหมือนกับผู้อื่นเข้าหุ้นอื่น ๆ
ตามส่วนเงินทุนที่ได้ลงไปปีละ ๑๐ เปอร์เซนต์ทุก ๆ ปี และกำไรที่เหลือจากการแบ่ง ๑๐ เปอร์เซนต์
นั้นจะยังมีอยู่อีกมากน้อยเท่าใด จะได้บวกทบเป็นทุนของบริษัทต่อไป และกำไร ๑๐ เปอร์เซนต์
บริษัทจะใดจ่ายให้แก่ญาติแทนของคอนสตันตินฟอลคอน ณ กรุงปารีสทุก ๆ ปี สมอไป

ข้าพเจ้าเซเบเรต์ขออำรับและสั่งในนามของบริษัทแก่บรรดาผู้ผ่านวการและเจ้าพนักงาน
ทั้งปวงของบริษัทอันอยู่ในที่ต่าง ๆ ในทิศตะวันออกของแหลมเคปออฟฟูดโตป ให้กระทำตามคำสั่งของ
เรนเบอรรคอนสตันตินฟอลคอน ซึ่งจะได้สั่งการต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่การของบริษัททุกอย่าง
จนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้สั่งมาเป็นอย่างอื่นต่อไป

สัญญาทำที่เมืองลพบุรี เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐)

(เซ็น) เซเบเรต์ ฟอลคอน °

จากนั้นฟอลคอนก็แนะนำให้ฝรั่งเศสทราบถึงวิธีการค้าในเมืองไทย

การทำสัญญาฉบับนี้คงจะทำให้ฟอลคอนคลายความกังวลเกี่ยวกับฐานะของตนในวันข้างหน้า เพราะสามารถนำทรัพย์สินส่วนหนึ่งไปไว้ยังฝรั่งเศส โดยคนไทยไม่สามารถจะทราบได้ และยังสามารถส่งบุตรชายทั้งสองของตนไปอยู่ยังที่ปลอดภัยโดยถวายให้เป็นมหาดเล็กของลูกเคอญูรอกอน และ ลูก อังจู (Duc d'Angou) เพื่อเล่าเรียนศิลปวิทยาการตะวันตก^๑ อีกด้วย

๒. ทางการเมือง เริ่มด้วยฟอลคอนพยายามตีสนิทกับบาทหลวงคาซารด ผู้ทรงชนมว่าฟอลคอนเอาใจใส่กิจการของพระเจ้าจอร์จที่หกคือพระราชกรณียกิจของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และรักษามลประโยชน์ของพระเจ้ากรุงสยาม^๒ บาทหลวงคาซารดจึงเชื่อมั่นว่าตนและฟอลคอนเป็นผู้ที่พระเจ้าเลือกให้จัดการทำให้ศาสนาโรมันคาทอลิกแพร่หลายในประเทศไทย ดังนั้นคาซารดจึงยอมรับบันทึกฉบับของฟอลคอนที่มอบหมายให้ไปเจรจาการเมืองที่ฝรั่งเศส และยังรับจดหมายของฟอลคอนที่เขียนไปถึงบาทหลวงเคอ ลาสแซง ซึ่งมีข้อความคล้ายคลึงกัน^๓ มีใจความสำคัญพอสรุปได้ว่า

ฟอลคอนเป็นผู้ที่ฝรั่งเศสเล็งเห็นความสำคัญของเบื่องมะริด และยินดีที่จะสนับสนุนให้ฝรั่งเศสมีอิทธิพลทั้งทางด้านการค้า และการเมือง แต่ขณะนี้มีอาณานิคมที่พยายามยึดเบื่องมะริดและบางกอก - ซึ่งถ้าทำได้สำเร็จก็จะทำให้ประเทศฝรั่งเศส เสียผลประโยชน์เป็นอันมาก เพราะทางภาคตะวันออกนี้เป็นชุมทรัพย์อันมหาศาล ทั้งแต่ประเทศอาณานิคมเท่านั้นที่กอบโกยเอาไป ดังนั้นฟอลคอนจึงได้เสนอแผนการณเพื่อที่ฝรั่งเศสจะได้มีอิทธิพลทางการเมืองในไทย คือ ให้ส่งขุนนางฝรั่งเศสจำนวนหนึ่ง เพื่อมาเป็นทหารรักษาพระองค์ ทั้งนี้เพื่อให้การเผยแพร่ศาสนาเจริญยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้จะต้องอ้างว่ากระทำภายใต้พระปรมาภิไธยของสมเด็จพระนารายณ์^๓

ปรากฏว่า ในภายหลังที่ฟอลคอนถูกประหารแล้ว ต่อมาท่านผู้หนึ่งถึงฟอลคอนได้กราบทูลขอพระราชทานเบี้ยเลี้ยงจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โดยอ้างว่าสามีของเขามีหุ้นส่วนอยู่ในบริษัทฝรั่งเศส พระเจ้าหลุยส์จึงโปรดพระราชทานเงินให้ ๑๐๐๐ ปอนด์ และมีรับสั่งให้บริษัทคิดเป็นเงินปันผลจ่ายให้แก่นางไท่ครบถวน (คิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๗ เล่มที่ ๑๖ หน้า ๒๕๕ - ๓๐๑)

^๑ คิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๑๙ - ๒๒๐

^๒ คิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๖ หน้า ๑๓๐ - ๑๓๑

^๓ ดูรายละเอียดในภาคผนวก

^๓ Hutchanson, T. W. op. cit. pp. 222 - 240

จากข้อเสนอของฟอลคอนนี้ ก็จะทำให้ชาวฝรั่งเศสได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษา
ราชการแผ่นดิน เจาพนักงานในพระราชวัง เป็นผู้บังคับการเรือ ตลอดจนผู้ว่าราชการตามหัวเมือง
สำคัญต่าง ๆ ซึ่งต้องทำให้ชาวฝรั่งเศสมีอิทธิพลแทนที่พวกแขกมัวร์ที่ฟอลคอนเกลียดชัง แต่ข้อเสนอ
ฟอลคอนอาจว่าเป็นกระแสพระราชดำริ และพระบรมราชโองการเมื่อพิเคราะห์แล้ว ไม่น่าจะเป็น
อย่างที่ฟอลคอนอ้าง ทั้งนี้เพราะว่าหากกับยกพระราชอาณาจักรไท่แก่ฝรั่งเศส นอกจากนั้นสมเด็จพระนารายณ์ก็ต้องรู้ดีว่าฮอลันดา, อังกฤษและแขกมัวร์ ซึ่งคอยจ้องอยู่แล้วคงไม่พอใจและอาจก่อการ
ร้ายขึ้นได้ นอกจากนั้นราชบัลลังก์ของพระองค์ก็ไม่มั่นคง ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงระแวงพระอนุชา
และปฏิกิริยาของขุนนางไทยต่อฝรั่งเศส * ดังนั้นพระบรมราชโองการจึงน่าจะเป็นความคิดของ
ฟอลคอน ดังจะสังเกตได้จากคำพูดของฟอลคอนที่กล่าวกับบาทหลวงตาซารคอบู เสมอว่าศาสนา
เป็นที่พึ่งของฟอลคอนและฟอลคอนก็เป็นที่พักพิงของศาสนา ซึ่งหมายความว่าฟอลคอนต้องการกำลัง
ของฝรั่งเศสสนับสนุนกันเพื่อให้มีอำนาจที่จะคุ้มครองคริสต์ศาสนาต่อไปและเห็นได้ชัด เมื่อฟอลคอน
รับรองว่าจะจัดการให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อการเผยแพร่ศาสนาและผลประโยชน์ของ
ฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสจะต้องให้ฟอลคอนมีอำนาจสิทธิขาดแต่เพียงผู้เดียว

การที่ฟอลคอนเลือกเขียนจดหมายถึงบาทหลวงเดอ ลาเซสแน้น นับว่ามีความฉลาดมาก
เพราะบาทหลวงผู้นี้มีหน้าที่เป็นบาทหลวงผู้ไถ่บาป (Royal Confession) ของพระเจ้าหลุยส์
นับว่าเป็นผู้ใกล้ชิดซึ่งสามารถจะกราบทูลแผนการของฟอลคอนเป็นความลับได้สะดวกกว่าขุนนางผู้ใหญ่
อื่น ๆ

ดังจะได้อธิบายต่อไป

* กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๖ หน้า ๑๐๒

**

เป็นบาทหลวงผู้ทำหน้าที่รับฟังความผิดของฆราวาสทุกคน ทั้งนี้เนื่องมาจาก

ความเชื่อของคริสต์ศาสนิกชน ปรารถนาเห็นว่า เมื่อบุคคลใดกระทำความผิดโดยเจตนาและไม่เจตนาเพื่อที่จะ
ถูกพระผู้เป็นเจ้าไถ่โทษ ก็ทำได้โดยไปหาบาทหลวงแล้วสารภาพบาปที่ทำไว้ พร้อมทั้งสำนึกในบาป
นั้นด้วยความบริสุทธิ์ใจ เรียกว่าเป็นการไถ่บาป

เมื่อฝรั่งเศสได้ตรึงตรองถึงความสำคัญของเมืองบางกอก* และมะริด** แล้วจึง

เห็นว่าถ้าเมืองทั้งสองเป็นของฝรั่งเศสก็สามารถทำให้ได้รับผลประโยชน์มากมายทั้งยังกีดกัน บอลันดา อังกฤษ และโปรตุเกส ไม่ให้ค้าขายแข่งกับฝรั่งเศสตั้งแต่ชายฝั่งโคโรเมนเดล เรื่อยไปจนถึงฉุญุ่น^๑ และการที่ไทยเป็นฝ่ายขอร้องให้ส่งทหารฝรั่งเศสมานั้น ก็เป็นผลคือฝรั่งเศสที่จะคุ้มครองคริสต ศาสนิกชน อันทำให้ศาสนาเจริญแพร่หลาย คุ้มครองบรรดาพ่อค้าและเหมาะที่ฝรั่งเศสจะขยายอิทธิพล ต่อไป ดังนั้นฝรั่งเศสจึงปฏิบัติตามแผนของฟอลคอนเกือบทุกประการ** ดังจะเห็นได้จากที่พระองค์ ส่งราชทูตเคอ ลาตูแบร์ มาเมืองไทยพร้อมทั้งคณะผู้ติดตาม ประกอบด้วยกองทหารราบ ๑๒ หมวด รวมทั้งนายทหารและพลทหารจำนวน ๖๓๖ คน*** บาทหลวงเบญจิต ๑๔ รูป ลงเรือ ๒ ลำ และมีเรือบรรทุกของอีก ๔ ลำ^๒ และจากที่ราชทูตอ้างว่าพระเจ้าหลุยส์ทรงเชื่อถือในคำแนะนำของ ฟอลคอน ดังนั้นจึงทรงหวังว่าฟอลคอนจะสนับสนุนชาวฝรั่งเศส และฟอลคอนจะได้ทหารฝรั่งเศสไว้ ปกกันตัวให้พ้นจากความวิจนาของขุนนางไทยด้วย^๓

เป็นอันว่าฟอลคอนสามารถชักจูงให้พระเจ้าหลุยส์ส่งทหารฝรั่งเศสมาเมืองไทยตามที่ปรารถนา ดังนั้นฟอลคอนจึงดำเนินการเพื่อตนเองจะได้เป็นผู้นับคัมภีร์รากองทหารฝรั่งเศสแต่เพียงผู้เดียว คือ

เป็นเมืองที่ตั้งตรงกลางในอ่าวไทย มีท่าเรือมากมาย อุดมสมบูรณ์ นับว่าเป็นกุญแจของพระราชอาณาจักรทางทะเลได้

เป็นเมืองที่มีท่าจอดเรือที่ดีที่สุดในอ่าวเบงกอล ภูมิประเทศเหมาะแก่การป้องกันศัตรู มีอุปกรณต่าง ๆ สำหรับต่อเรือและซ่อมแซมเรือสินค้า มีอากาศดีและยังเป็นทางลัดสำหรับไปค้าขายกับจีน, ญี่ปุ่น โดยไม่ต้องผ่านช่องแคบมะละกา

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๔๔

ยกเว้นเพียงประการเดียว คือเรื่องที่พักฟอลคอนให้มอบอำนาจสิทธิขาดให้แก่ตน ฝรั่งเศสเปลี่ยนเป็นมอบอำนาจสิทธิขาดให้แก่นายพลเคฟาสส์

๒. แต่เหลือมาถึงเมืองไทยเพียง ๔๘๒ คน เพราะตายภายในระหว่างที่เดินทาง ๑๔๔ คน กำลังป่วย ๔๐ คน (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๗ หน้า ๓๐๕)

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๖๕

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๖ หน้า ๑๕๐ และ ๑๕๖ เป็นข้อความตอนหนึ่งในบันทึกทางคำสั่งลับที่ราชทูตเคอ ลาตูแบร์มอบให้บาทหลวงคาซารด์ ก่อนที่จะเดินทางลงทวนไปอยุธยา

ในชั้นแรก ก่อนที่คณะราชทูตจะขึ้นบก ฟอลคอนวัดไ้บาทหลวงคาซาร์กไปทำความตกลง * กับราชทูตฝรั่งเศสก่อน ซึ่งแสดงว่าฟอลคอนมีอิทธิพลเหนือบาทหลวงคาซาร์ก ซึ่งเป็นบุคคลที่มากับคณะราชทูต และเมื่อพิจารณาข้อตกลงนี้จะเห็นว่าฟอลคอนเพียงแต่มอบเมืองบางกอก, มะริด ให้ฝรั่งเศสเป็นผู้รักษาเท่านั้น เพราะจะต้องปฏิบัติตามกระแสรับสั่งของพระเจ้ากรุงสยามโดยผ่านทางเสนาบดี คือการที่ฝรั่งเศสจะสร้างค่ายคูประตูหอรบแบบยุโรปนั้นจะต้องให้ฟอลคอนเห็นด้วยก่อน ถ้าอนุญาตแล้วจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ซึ่งเท่ากับว่าอยู่ภายใต้การควบคุมของฟอลคอน นอกจากนี้ฟอลคอนยังได้จัดให้กองทหารไทยปะปนกับพวกทหารฝรั่งเศส เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น จะต้องปฏิบัติตามความเห็นของฟอลคอนหรือบาทหลวงคาซาร์กเป็นเด็ดขาด จนกว่าพระเจ้าหลุยส์จะได้รับสั่งเป็นอย่างอื่น การแต่งตั้งนายทหาร การสะสมพิจารณาในหมู่ฝรั่งเศส แม้ว่าผู้บังคับกองทหารจะเป็นผู้ส่งงานทั่วไปอย่างเด็ดขาด แต่บรรดาทหารฝรั่งเศสทั้งหมดจะต้องอยู่ในความบัญชาของพระเจ้ากรุงสยามและขึ้นอยู่กับฟอลคอนโดยเฉพาะ หรือผู้แทนของฟอลคอนเท่านั้น ๑ นอกจากนี้ยังมีข้อตกลงลับ ซึ่งไม่มีหลักฐานว่าเป็นข้อตกลงอะไร แต่คงมีความสำคัญมาก ถึงขนาดที่บาทหลวงคาซาร์กให้ราชทูตและอุปทูต สาบานต่อพระคัมภีร์ว่าจะรักษาเป็นความลับ ห้ามจดลงในจดหมายบันทึก และการกราบทูลพระเจ้าหลุยส์ตลอดจนมากวิส เดอ แองเง ให้กราบทูลเป็นความลับด้วยปากเปล่า จะเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไม่ได้ เป็นอันขาด ๒ เนื่องจากความจำเป็นดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ราชทูตต้องยอมทำความตกลงกับบาทหลวงคาซาร์กทุกประการ ซึ่งเท่ากับมอบอำนาจให้แก่ฟอลคอนบังคับบัญชากองทหารได้อย่างเด็ดขาด จึงเป็นเหตุให้ราชทูตไม่ชอบฟอลคอน แต่ถึงกระนั้นต่อมาราชทูตได้จัดพิมพ์มอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์แซนต์ มิเชล แก่ฟอลคอน ดังนั้นฟอลคอนจึงมีตำแหน่งเป็นขุนนางฝรั่งเศสอีกตำแหน่งหนึ่ง และฟอลคอนก็แสดงความชื่นชมโดยคดีไว้พร้อมกับพระบรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าหลุยส์ที่สามอย่างเปิดเผย ๓ ทั้งนี้ฟอลคอนอาจต้องการให้ขุนนางไทยรู้ว่ามีฝรั่งเศสเป็นผู้คุ้มครอง

* ดูรายละเอียดในภาคผนวก

* หมายถึงฟอลคอน

๑. ดู หน้า ๑๓๕ - ๑๔๖

๒. ดู หน้า ๑๔๖

๓. กัลยากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๕ หน้า ๕๓ - ๕๔

ในชั้นต่อมา พอลคอนได้เอาใจใส่ทหารฝรั่งเศสเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากพระราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์สั่งให้นายพลเดฟาช จักภักต่อทหารฝรั่งเศสที่ป้อมบางกอก^๑ และได้เลี้ยงดูกองทหารฝรั่งเศสเป็นเวลากว่าเดือน^๒ และมอบของกำนัลคือสร้อยทองคำฝังเพชรให้แก่เดฟาช^๓ และนายทหารคนอื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากเคอไวครีตูร์^๔ ได้เขียนจดหมายมายกย่องคุณของพอลคอนและโศกยศจาคที่แสดงความอ่อนน้อมอย่างมาก^๕ ความเอื้อเฟื้อของพอลคอนนี้ยอมทำให้ทหารฝรั่งเศส โดยเฉพาะเดฟาชพอใจถึงกับยอมให้พอลคอนจัดการกับกองทหารฝรั่งเศส คือ

จักให้พันตรี เดมรูอัง (Major Debruan) คู่มทหารไปเมืองมะริด ๓ หมวด^{**} และเมื่อรู้ว่าเดมรูอังต้องฟังคำสั่งจากนายพลเดฟาช ทำให้พอลคอนไม่พอใจ เพราะมีความมุ่งหมายที่จะบังคับบัญชากองทหารฝรั่งเศสแต่เพียงผู้เดียว^๕ นายพลเดฟาชจึงเอาใจโดยให้แนะนำให้เดมรูอังไว้วางใจพอลคอน

ได้จัดให้ทหารฝรั่งเศสจำนวน ๒๕ นาย จัดตั้งเป็นกองทหารรักษาร่องกัมเด็จพระนารายณ์เชอวาเลีย เคอ เดฟาช^๕ เป็นผู้บังคับกองร้อย แต่ทหารเหล่านั้นจะต้องหัดขีมาที่ป้อมบางกอกให้ชำนาญก่อนจึงจะเดินทางมารับหน้าที่^๖

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๖ หน้า ๑๖๑ - ๑๖๒

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๖ หน้า ๕๑๑

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๗ หน้า ๑๐๔-๓๑๖

^{*} เป็นผู้บังคับการเรือลามาลีน ที่บรรทุกกองทหารฝรั่งเศสมายังเมืองไทย

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๖ หน้า ๑๑๑ - ๑๑๓

^{**} ความจริงพอลคอนไม่ต้องการให้กองทหารฝรั่งเศสกระจายกำลังกันอยู่ เพราะต้องการให้อยู่ที่เมืองบางกอกแห่งเดียว แต่ทรงบเร้าของราชทูตฝรั่งเศสไม่ได้ (เคอแบส ล.ก. หน้า ๑๔๗)

^๕ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๕ หน้า ๔

^{***} เป็นบุตรชายของนายพลเดฟาช

^๖ เคอแบส ล.ก. หน้า ๑๔๗ - ๑๔๘

ฟอลคอนเลือกนายทหารและนักเรียนนายร้อยหลายคนสำหรับบังคับบัญชากองทหารไทย โดยแต่งตั้งเคอ เฟรทวิล เป็นผู้บังคับบัญชา จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ราชทูตไม่พอใจ เพราะบิดาของ เคอ เฟรทวิล ได้ฝากฝังราชทูตเป็นพิเศษ จึงได้ถือว่าฟอลคอนครั้งนี้บาทหลวงตาซารด์ได้แก้ตัวแทน ฟอลคอนและได้แสดงว่าเขาช่างฟอลคอนอย่างเต็มที่ ๑ ความประพฤติของบาทหลวงตาซารด์นี้ นอกจากราชทูตฝรั่งเศสจะไม่พอใจแล้ว สังฆราชแห่งเมเทโธลิโปลิสยังประณามว่าประพฤตินั้นไม่สมกับเป็นผู้เผยแพรศาสนา^๒

นายพลเคฟาชจพอใจฟอลคอนถึงกับจะมอบพลทหารปืนใหญ่ให้เป็นทหารประจำตัวของ ฟอลคอน * แต่ฟอลคอนเกรงว่าพระเจ้าหลุยส์จะทรงพิโรธจึงไม่รับ ๓ ฟอลคอนอยากได้ปืนใหญ่สำหรับ บังกระสุนลูกแตกและลูกแตก แต่เกรงว่าราชทูตไม่ยอมให้ จึงกราบทูลให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบ ถึงอำนาจของอาวุธชนิดนี้ ๔ จึงสนพระทัยและขอไว้ใช้ ราชทูตโกรธฟอลคอนและบาทหลวงตาซารด์มาก แต่จำเป็นต้องมอบให้ โดยให้นายพลเคฟาชจเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว ๕ จึงเคฟาชจก็ยินยอม

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๗ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๗๖-๑๘๑

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๘๒-๑๘๕ ทั้งนี้ฟอลคอน คำนี้จะแต่งตั้งบาทหลวงตาซารด์เป็นเลขานุการควบ เดิมฟอลคอนมีเลขานุการชาวอังกฤษชื่อแบชพูล (Mr. Bashpool)

* หลังจากบกพร่องแก้มักกะสัน ฟอลคอนตั้งทหารประจำตัวเป็นชาวยุโรปประมาณ ๒๐ คน ทหารเหล่านี้จะติดตามอารักขาเมื่อเขาเดินทางออกจากท่าเนียบ (มอริส คอลลิส์ ล.ค. หน้า ๖๕๗)

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๗ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๘๓

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๓๕

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๓ หน้า ๑๖๔-๑๖๕ คำสั่งของ มงซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ และมงซิเออร์เรเบเรต์ ถึงมอบิเออร์เคฟาชจ เรื่องส่งพลทหารปืนใหญ่ คืนไปประเทศฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๒ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๒๓๐

เพราะมีความชื่นชมพอลคอน^๑ และไว้วางใจว่าพอลคอนจะทำให้ราชการของพระเจ้าหลุยส์เจ็ญ^๒ ดังนั้นคณะราชทูตของพระเจ้าหลุยส์เจ็ญจึงไม่ได้รับความสำเร็จดังที่ได้รับมอบหมาย เพราะแตกคอกันเอง ศักยภาพที่ทำได้จึงพอลคอน และขณะที่พอลคอนจัดการเกี่ยวกับกองทหารฝรั่งเศส โดยอ้างพระบรมราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์นั้น พอลคอนเป็นผู้จัดการโดยที่พระองค์ไม่ทรงทราบความจริงเลย ดังจะเห็นได้จากจดหมายเหตูรายวันของนายทหารฝรั่งเศสคนหนึ่ง^๓ กล่าวว่า การที่เดบรูอ็อง คุณกองทหารไปอยู่เมืองมะริคั้น พระเจ้ากรุงสยามไม่ทรงทราบเลย หากแต่เป็นคำสั่งออกมาจากมอริเออร์คอนสตันซ์ตามลำพัง^๔ แต่การที่พอลคอนสามารถจัดการให้กองทหารฝรั่งเศสประจำอยู่ที่เมืองบางกอกและมะริคได้ ก็เนื่องจากพอลคอนได้กราบทูลชี้แจงให้เห็นอันตรายจากออลันดาที่จะเข้ามายึดเมืองบางกอก และอังกฤษจะเข้ายึดเมืองมะริค^๕

การที่กองทหารฝรั่งเศสเข้ามาควบคุมยุทธศาสตร์ที่สำคัญของประเทศดังนี้ บ่อมทำให้พอลคอนมั่นใจว่าแผนการของตนจะต้องสำเร็จ จึงได้ส่งบาทหลวงคาซาร์ดไปขอกำลังเพิ่มเติมจากฝรั่งเศส ทั้งกองทหารฝรั่งเศสเข้ามาตั้งอยู่ในเมืองไทย พอลคอนได้แสดงกิริยาเย่อหยิ่งมากขึ้น^๕ ซึ่งบ่อมเป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป

^๑ ศิลปกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๗ หน้า ๓๑๓ ถึงคำกล่าวของราชทูตเคอลาตูเบร ที่ว่า เคฟาชจ เป็นผู้ที่หลงในสิ่งของต่าง ๆ ที่พระเจ้ากรุงสยาม พระราชทาน ผ่านทางพอลคอนจนเสียคนแล้ว

^๒ ศิลปกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๘ หน้า ๖๐

* ยาวานการทำอนุสัญญาทางฉานการคา มับเซบเรต จึงทำได้สำเร็จ แทนฉบับเคอโชมองต์

** ไม่ปรากฏชื่อ กล่าวแต่เพียงว่าเป็นทหารประจำการอยู่ที่เมืองมะริคในบังคับบัญชาของ

พันตรี เคอญรอง

^๓ ศิลปกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๓๓

^๔ เคอเบส ด.ค. หน้า ๑๖๕-๑๗๐

^๕ ศิลปกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๑๕-๑๒๐

สรุปแล้วจะเห็นว่าพลคอนดอนเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเด่นคือความฉลาดเฉลียว ซึ่งทำให้เขา
 คาดการณ์ภายหน้าได้ค่อนข้างแม่นยำ—ทั้งยังสามารถที่จะเลือกใช้นักคนบางคนที่ทำประโยชน์ให้แก่
 ตน คือความร่ำรวยและอำนาจ—ประกอบกับพลคอนมีเล่ห์เหลี่ยมอีกด้วย จึงเป็นการง่ายที่จะแผ้วทาง
 ไปสู่อำนาจจนกระทั่งได้เป็นถึงอัครมหาเสนาบดีของไทย ซึ่งนับว่าเป็นตำแหน่งขุนนางสูงสุดในสมัย
 นั้นได้

กน

บทที่ ๔

วิกฤตการณ์ตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงปราบดาภิเษกนั้น พระองค์มีฐานะทางการเมืองมั่นคงมาก เพราะได้รับการสนับสนุนจากบรรดาขุนนาง พระสงฆ์ และชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวอิสลาม ซึ่งมีอิทธิพลในเบื้องไทยขณะนั้น แต่ต่อมาฐานะทางการเมืองของพระองค์เริ่มคลอนแคลน เพราะได้รับการคุกคามจากประเทศมหาอำนาจตะวันตกในสมัยนั้น คือ ฮอลันดา ทำให้พระองค์จำเป็นต้องหาพันธมิตรที่เป็นประเทศมหาอำนาจตะวันตกเช่นเดียวกัน โดยทรงเชื่อว่า จะเป็นหลักประกันความปลอดภัยให้แก่ประเทศไทยได้ แต่ผลของเรื่องนี้ได้นำไปสู่วิกฤตการณ์ที่ร้ายแรงมากยิ่งขึ้นในปลายรัชสมัยของพระองค์

๑. ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่วิกฤตการณ์

นโยบายต่างประเทศที่เป็นหลักตลอดรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์คือ "นโยบายอุบายอำนาจ" สาเหตุสำคัญก็เนื่องจากการที่ฮอลันดานำเรือรบมาปิดอ่าวไทย ในตอนต้นรัชกาล เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๙ ดังนั้นพระองค์จึงแสวงหาพันธมิตรตะวันตก (คือโปรตุเกสและอังกฤษ) ในที่สุดสมเด็จพระนารายณ์จึงได้ฝรั่งเศสเป็นพันธมิตร ไว้สนองนโยบายต่างประเทศของพระองค์ดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจึงเป็นไปอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งเป็นเหตุนำไปสู่วิกฤตการณ์ในปลายรัชกาลของพระองค์

๑.๑ การดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ผิดพลาดของสมเด็จพระนารายณ์

ความผิดพลาดนี้ เนื่องมาจากทรงคาดไม่ถึงถึงแนวความคิดของบาทหลวงฝรั่งเศส นโยบายต่าง ๆ ของพระเจ้าหลุยส์ ตลอดจนเจตนารมณ์ของฟอลคอน ความผิดพลาดนี้อาจกล่าวได้ดังนี้คือ

ก. ทางด้านศาสนา สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ราษฎรนับถือศาสนาใดโดยเสรี และถ้าทรงโปรดปรานก็จะพระราชทานสิ่งของในการก่อสร้างให้ ดังเช่นในตอนต้นรัชกาล ทรงสั่งให้รวัด

แล้วสร้างมัสยิดขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่เสนาบดีชาวอิหร่านของพระองค์^๑ ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณที่ชาวอิหร่านช่วยพระองค์ชิงราชสมบัติ ซึ่งคงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนไทยไม่พอใจถึงกับสนับสนุนให้พลคอนลัมล้างอิทธิพลของแขกอิสลามได้สำเร็จ

ครั้นเมื่อครั้งที่สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้บาทหลวงฝรั่งเศสเข้าเฝ้าเป็นครั้งแรก ทรงทราบถึงอำนาจของพระเจ้าหลุยส์ จึงทรงปรารถนาที่จะได้ฝรั่งเศสไว้เป็นพันธมิตร ตั้งแต่นั้นจึงโปรดให้บาทหลวงเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์อย่างใกล้ชิด และทรงให้เกียรติและมีปฏิสันถารด้วยเป็นอย่างดี จึงทำให้ขุนนางไทยพิศวงและไม่พอใจที่ทรงรับรองชาวต่างประเทศเช่นนี้ อันเป็นเกียรติที่คนไทยยังไม่เคยได้รับเลย^๒ ตั้งแต่นั้นมาบรรดาขุนนางไทยคงจะจับตาบาทหลวงฝรั่งเศส ยิ่งเมื่อทรงโปรดให้เข้าเฝ้าบ่อยครั้ง และปฏิสันถารด้วยเป็นเวลานานก็ยิ่งทำให้ขุนนางไทยแค้นเคือง^๓ ในครั้งที่บาทหลวงเข้าเฝ้านี้ สมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชทานที่ดินและสิ่งก่อสร้าง เพื่อสร้างโบสถ์ให้แกบาทหลวง ทั้งยังอนุญาตให้สั่งสอนศาสนาได้โดยเสรี ถ้าพระองค์แสดงความโปรดปรานบาทหลวงเพียงแค่นี้ก็คงไม่มีเหตุการณาร้ายแรงประการใดเกิดขึ้น แต่การที่พระองค์สร้างท่าเรือในคริสต์ศาสนาจนถึงกับครั้งหนึ่งมีรับสั่งให้ปิดวัด และทรงห้ามเด็กชายไม่ให้คนเข้าไป มีนัยนั้นจะถูกลงอาญาอย่างหนัก และตั้งแต่นั้นพระองค์ไม่เสด็จไปทั่วดินอีกเลย ทำให้บรรดาคนทั้งปวงสงสัยและประหลาดใจมาก ในที่สุดก็เห็นพ้องกันหมดว่ากษัตริย์ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาของชาวต่างประเทศแล้ว^๔ จึงทำให้ขุนนางไม่พอใจ ดังจะเห็นได้จากการที่ออกญาโกษาธิบดี (เหล็ก) ได้ทำการต่อต้านการเผยแพร่คริสต์ศาสนาของบาทหลวงฝรั่งเศส โดยออกคำสั่งลับ ห้ามเจ้าเมืองและข้าราชการผู้ใหญ่เข้ารีต^๕

นอกจากนี้ยังมีพฤติการณ์ที่ทำให้คนไทย สงสัยในท่าทีของสมเด็จพระนารายณ์อีก เกี่ยวกับกรณีวิวาทกันระหว่างชาวจีนกับพวกเข้ารีต สมเด็จพระนารายณ์ทรงลงพระอาญาพระโชฎึก หัวหน้าชาวจีน

๑. อิบนิ นูอัมหมัด อิบรอฮีม อ.ค. หน้า ๑๓๕

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๕๑-๑๕๒

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๙ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๔๐

ไม่มีหลักฐานกล่าวถึงสาเหตุที่ทรงขัดเคืองพระทัยถึงกับให้ปิดวัด

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๒๒ - ๒๒๓

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๕

อย่างหนัก โดยการประจานลามเชือกขึ้นมาเผ่า รับสั่งให้เอาไม้ไผ่ แหงสี่ริบะ และในที่สุดให้นำไป
ประหาร ส่วนชาวจีนที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ให้นำไปจำตรวน^๑ จะเห็นว่าพระอาณานิสมควรจะลงโทษ
เฉพาะผู้ที่คึกคกมกเท่านั้น บุคคลทั่วไปคงจะคิดว่าสมเด็จพระนารายณ์โปรดชาวต่างประเทศ และสนับสนุน
บาทหลวงฝรั่งเศสมากเกินไป

ความไม่พอใจของคนไทยคงทวียิ่งขึ้น โดยพิเคราะห์จากการที่คณะที่ปรึกษาราชการ
แผ่นดินคัดค้าน ไม่ยอมให้พระราชทานสิทธิพิเศษต่าง ๆ เช่นสิทธิทางการศาล* ให้แก่พวกเข้ารีต
แต่สมเด็จพระนารายณ์ก็ยังพระราชทานให้^๒ โดยการเพิกถอนของฟอลคอน จึงทำให้ขุนนางไทยไม่พอใจ
ฟอลคอนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องที่ทรงมีพระบรมราชโองการ ประกาศว่าผู้ใดจะบวชเป็นพระ จะต้อง
เล่าเรียนอยู่หลายปี มิฉะนั้นก็ให้บวชระยะสั้น แล้วสึกออกไปทำไร่นาตามเดิม^๓ ประกาศนี้มีฟอลคอน
เป็นผู้สนองพระบรมราชโองการในครั้งนั้น ฟอลคอนได้สีกทั้งพระสงฆ์และเณรเป็นอันมาก จึงเป็นสาเหตุ
หนึ่งที่ทำให้ออกหลวงสรศักดิ์** ซกปากฟอลคอน ดังปรากฏในพระราชพงศาวดาร ดังนี้

"ส่วนหลวงสรศักดิ์ ครั้นเห็นเจ้าพระยาวิไชยเณตรสีกเอาภิกษุสามเณรออกมาทำราชการ
เป็นอันมาก ไหร่อนในพุทธศาสนา.....จึงเข้าไปคอยเจ้าพระยาวิไชยเณตรอยู่ท่อน คำนึงว่าราชการ
ในพระราชวังนั้น ครั้นเจ้าพระยาสมุหนายกฝรั่ง เข้าไปในพระราชวังแล้ว นิ่งว่าราชการและหลวงสรศักดิ์
เห็นได้พิทักเข้าซกปากเจ้าพระยาวิไชยเณตรพันทักสองสี่"^๔

เหตุการณ์คงเป็นเรื่องกรีกโครมอย่างยิ่งในสมัยนั้น การที่ออกหลวงสรศักดิ์รอดพระอาญา
มาได้ก็เนื่องจากความฉลาดที่รีบไปขอให้เจ้าแม่วัดดุสิต พระนมคนหนึ่งของสมเด็จพระนารายณ์มาขอ
พระราชทานอภัยโทษแทน ฝ่ายฟอลคอนต้องรู้สึกอายและผูกใจเจ็บออกหลวงสรศักดิ์เป็นแน่ นอกจาก
ปฏิกิริยานี้แล้ว ยังมีข้าราชการสำนักในพระอนุชา ได้ทูลเกล้าถวายฎีกากล่าวร้ายบาทหลวง

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ เล่ม ๒๓ หน้า ๒๒๕-๒๒๘

* สิทธิต่าง ๆ นั้นอยู่ในอนุสัญญาทางศาสนานับแต่โรมมอนด์ สิทธิทางการศาลคือให้
พวกเข้ารีตมีตุลาการพิเศษ ซึ่งคนนอกரிตฎูกรณจะต้องมาขึ้นศาลพิเศษ

^๒ เดอแบส ล.ค. หน้า ๑๑๒-๑๑๓

^๓ อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮิม ล.ค. หน้า ๑๖๒

** เป็นลูกชายของออกพระเพทราชา จะได้อลาวโดยละเอียดในตอนต่อไป

^๔ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

จึงถูกจับกุม

ภายหลังจึงให้การสารภาพว่า พระภิกษุองค์หนึ่งได้กล่าวเป็นทำนองพยากรณ์ว่าสมเด็จพระนารายณ์จะถูกปลงพระชนม์เพราะว่าพระองค์เป็นปฏิปักษ์ต่อพุทธศาสนา และก่อนหน้าทีราชนครเคอโชมองต์จะเดินทางกลับฝรั่งเศส มีเพลงยาวเสียบไว้ที่ต้นไม้หน้าพระราชวังที่ลพบุรี มีใจความสำคัญว่า ถ้าผู้ใดพบเห็นเพลงยาวนี้ ขอให้นำความขึ้นกราบบังคมทูลต่อสมเด็จพระนารายณ์ จะได้ดลนินาสงส์เป็นอันมาก และได้กล่าวบรรยายถึงภัยอันตรายต่าง ๆ ที่มีต่อพุทธศาสนา และปลุกกระตุ้นให้คนทั้งหลายเจ็บร้อนแทนในเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อแผ่นดิน แต่ถึงกระนั้นสมเด็จพระนารายณ์ไม่ได้สะอึกสะเทือนพระทัยแต่ประการใด ตรงกันข้ามพระองค์กลับโปรดให้ประกาศว่าจะไม่ทรงพระราชอภัยโทษให้เลยเป็นอันขาด ถ้าจับตัวคนเขียนได้แล้ว จะโปรดให้ลงโทษสถานหนักทีเดียว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทรงมีพระทัยในพระราชอำนาจหรือความเป็นคน "ทันสมัย" เด็ดขาดลาด และทรงปรารถนาที่จะปรับปรุงประเทศให้เป็นแบบตะวันตก แต่พระองค์ไม่ได้คำนึงถึงความรู้สึกของคนส่วนใหญ่ที่จะติดตามนโยบายของพระองค์หรือไม่ ดังจะเห็นได้จากที่สมเด็จพระนารายณ์รับสั่งให้ชาวเมืองรัตนวรมหาเมืองไว้สำหรับทำเนียบประชาชนถึงกับตกตะลึงร้องว่า ไม่เคยมีในประวัติศาสตร์ของพระเจ้าแผ่นดินองค์ใดที่มีความทารุณและกดขี่เช่นนี้เพราะเท่ากับรื้อบ้านมูกว้าว ๒

แต่ปฏิกริยาต่อต้านนโยบายต่างประเทศของสมเด็จพระนารายณ์ที่ให้ความเอื้อเฟื้อแก่บาทหลวงบรรดาพวกเข้ารีตมากเป็นพิเศษ ก็คือกบฏของพระสงฆ์* พระสงฆ์ได้ชุมนุมกันในอุโบสถเพื่อรับเสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพิธีทางศาสนา โดยวางแผนไว้แล้วว่าเมื่อกษัตริย์เสด็จเข้ามาภายในพระอุโบสถพร้อมกับข้าราชการบริพารเพียง ๕-๖ คน เมื่อปิดประตูก็จะทำการปลงพระชนม์ แต่แผนการณ์ไม่สำเร็จ เพราะเมื่อผู้ชุมนุมได้ลงหน้าไปตรวจดูความเรียบร้อย ชุมนวมนี้ได้สังเกตเห็นอาวุธที่ซ่อนอยู่ในจิ้วร จึงกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ ดังนั้นพระภิกษุเหล่านั้นจึงถูกประหารชีวิตทั้งหมด ๓

* E.W. Hutchinson, *op. cit.*, p. 192

๒. อิบนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๗๕ ทั้งนี้เพราะในความรู้สึกของประชาชนถือว่ากษัตริย์เป็นตัวแทนของธรรมะ เพราะต้องปฏิบัติพระองค์อยู่ในทิศพิชิตธรรมในกรณีที่ได้รับสั่งให้รัตนวรมหาเมือง จึงถือว่าทรงทำบาป

* สันนิษฐานว่าเป็นปลายรัชกาล ไม่มีหลักฐานว่าพระสงฆ์คนใดเป็นหัวหน้า และมีจำนวนเท่าใด

๓. นิโกลาส์ แทรแวล ล.ค. หน้า ๒๓๖

ชาวนั้นจึงกระจายไปอย่างรวดเร็ว และพระสังฆราชกราบทูลว่า "ราษฎรเขาไม่สนใจในพระองค์ เป็นอันมาก และพวกเขาไม่พอใจที่พระองค์ส่งลงทัณฑ์ชนอุกฉกรรจ์เช่นนี้"

จากปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ แสดงว่าในต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์ ขุนนางและราษฎรอย่างเต็มที่ แต่ครั้นเวลาผ่านไปบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ ต่างก็เสื่อมความนิยมและคลายความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนารายณ์ อันเป็นทางนำไปสู่วิกฤตการณ์ในปลายรัชสมัยของพระองค์

ข. การวางพระทัยและโปรดปรานพอลคอนจนเกินไป พอลคอนทำราชการจนได้รับความดีความชอบโดยเฉพาะเป็นบุคคลสำคัญในการดำเนินงานติดต่อกับฝรั่งเศส จึงทำให้สมเด็จพระนารายณ์โปรดปรานมาก และไว้วางพระทัย ดังเช่นกรณีที่ยังพระอาญาออกญาโกษาเหล็ก อาจจะทรงเชื่อคำเพ็ดทูลของพอลคอน จึงเป็นเหตุให้ขุนนางใหญ่ผู้น้อยไม่ไว้วางใจเกรงว่าจะถูกพอลคอนเพ็ดทูลแทนที่ด้วยกัน ดังนั้นในหมู่ขุนนางจึงได้คบคิดกันอย่างลับ ๆ เพื่อจับพอลคอนสำเร็จโทษ แต่ชาวนั้นรู้ไหล ทำให้ขุนนางถูกลงพระอาญาประหารชีวิตกว่าสามร้อยคน^๒ ซึ่งทำให้ขุนนางเพิ่มความเกลียดชังพอลคอนมากยิ่งขึ้น และไม่หยุดยั้งความคิดที่จะทำร้ายพอลคอน ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบก็ และแสดงความห่วงใยโดยฝากฝังพอลคอนกับพระเจ้าหลุยส์ศวยพระองค์เอง ดังจะเห็นได้จากที่ทรงตรัสกับราชทูตเคอไมยองควา

"มองซิเออร์คอนซตันซ์เป็นคนทำราชการดีมาก ในเวลานี้มองซิเออร์คอนซตันซ์มีศรัทธาที่เกลียดชังมาก พระองค์ก็ทรงพระชมามากแล้ว ถ้าสวรรคตลงเวลาใด ราชการในแผ่นดินสยามก็คงเปลี่ยนแปลงไปหมด เพราะฉะนั้นบางทีมองซิเออร์คอนซตันซ์จะต้องออกจากเมืองไทยไปอาศัยอยู่ในประเทศฝรั่งเศสก็จะเป็นได้"^๓

^๑ ก. หน้า ๒๓๓

^๒ พอร์บิง ล.ค. หน้า ๔๐ ซึ่งสอดคล้องกับบันทึกของอินนิ มูว์มัท อิบรอฮิม ล.ค.

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ เล่ม ๒๔ หน้า ๕๔-๕๕

และขณะเดียวกันก็ทรงระแวงพระอนุชา และขุนนางคั่งที่รับสั่งกับฟอลคอนน้อย ๆ^๑ เมื่อเป็นเช่นนั้นทำให้ฟอลคอนตั้งใจที่จะเอาฝรั่งเศสเป็นที่พึ่ง ดังนั้นฟอลคอนจึงพยายามทำดีต่อฝรั่งเศส โดยเฉพาะในศาสนา และภายหลังยังได้ตั้งใจจะส่งบุตรชายไปศึกษาที่ฝรั่งเศส และลำพองใจที่จะหาทรัพยากรวิธีการต่าง ๆ แล้วถ่ายทอดทรัพยากรสมบัติโดยเข้าหุ้นกับบริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสได้เพื่อการค้าทางหนา ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่การที่ฟอลคอนทำความดีต่อฝรั่งเศส และพยายามเพิ่มพูนทรัพยากรสมบัติของตนนั้นขัดผลประโยชน์ของผู้อื่นทำให้เกิดผลเสียต่อประเทศไทย คือได้เกิดกบฏแชมมก๊ะสัน และสมเด็จพระนารายณ์ต้องประกาศสงครามกับบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ ทำให้เรือสินค้าเข้ามาสู่อยุธยาบ่อยลง และกำปั่นหลวงถูกยึด ซึ่ง

"ถ้าเจ้าฝรั่งเศสนี้ ได้รับความโปรดปรานจากพระเจ้ากรุงสยาม และยิ่งขึ้นประพาศเช่นนั้นอีก ต่อไป ก็ยากแล้ววราชธานีจะล่มจมแน่" ^๒

แต่ถึงกระนั้นก็ไม่มียุโศกสลาทูลฟ้องความประพาศของฟอลคอน ซึ่งเป็นคนโปรดต่อสมเด็จพระนารายณ์ เพราะครั้งหนึ่งฟอลคอนกับออกหลวงสรศักดิ์เรื่องทะเลาะถึงกับลงไม้ลงมือกัน* ในครั้งนี้สมเด็จพระนารายณ์ได้ลงพระอาญาไปบอกหลวงสรศักดิ์ และถอดออกจากตำแหน่ง^๓ ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีใครกล้าเป็นศัตรูกับฟอลคอนอย่างเปิดเผย และสมเด็จพระนารายณ์ยังไว้วางพระทัยให้ฟอลคอนดำเนินกิจการบ้านเมือง และดำเนินการปกครองทั่วพระราชอาณาจักร ในพระปรมาภิไธยแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยอำนาจสิทธิขาดยิ่ง^๔ ซึ่งคงก่อให้เกิดความเค้นเคืองในหมู่ข้าราชการ และโดย

^๑ ก. หน้า ๑๓๗

^๒ อิบน์ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม ล.ค. หน้า ๑๕๕

* ถ้าเคอแมสบันทึกไม่เข้ากับเหตุการณ์ที่ฟอลคอนถูกออกหลวงสรศักดิ์ชกปากถึงกับฟันหักสองซี่ เหตุการณ์คงจะเกิดขึ้นภายหลัง เพราะคราวชกปากฟอลคอนนั้น เขาเมาวิคฤสติกโคเขามาขอพระราชทานอภัยโทษแทนออกหลวงสรศักดิ์ ๆ จึงไม่ได้รับโทษ

^๓ เคอแมส ล.ค. หน้า ๕๕

^๔ ก. หน้า ๒๐

เฉพาะออกหลวงสรศักดิ์และออกพระเพทราชา* ผู้มีอิทธิพลในหมู่คนไทยขณะนั้นเป็นอย่างยิ่ง
 นอกจากขุนนางจะเกลียดชังฟอลคอนเกี่ยวกับหน้าที่ราชการแล้ว พระสงฆ์**
 และขุนนางยังเกลียดชังฟอลคอนที่เข้ารีต*** และแสดงอย่างเปิดเผยว่าต่อไปจะเป็นผู้ปกครอง
 และบำรุงคริสต์ศาสนา การที่ฟอลคอนสร้างวัด เกณฑ์นักเรียนให้มาเรียนกับบาทหลวง และเชิญชวน
 พระสงฆ์จนต้องยอมมารับคำสั่งสอนเกี่ยวกับคริสต์ศาสนา ๑ เหล่านี้ ล้วนแต่เพิ่มความไม่พอใจให้
 แก่บรรดาชาวไทยทั่วไป รวมทั้งการที่ฟอลคอนเป็นผู้ชักจูงบาทหลวงเข้าถึงสมเด็จพระนารายณ์จนสมเด็จพระ
 นารายณ์ทรงเลื่อมใสคริสต์ศาสนา และยังจัดการต้อนรับราชทูตเคอโซมองค์ โดยให้เกียรติมาก
 ซึ่งขุนนางคัดค้านว่า เท่ากับการต้อนรับพระเจ้าแผ่นดินทีเดียว บ้านพักก็ทาสีแดง**** เมืองไทย
 ไม่เคยให้เกียรติยศแก่ราชทูตต่างประเทศมากเท่านี้ ๒ แต่ฟอลคอนยืนยันจะจัดเช่นนี้ โดยอ้างอำนาจ
 ของพระเจ้าหลุยส์

เมื่อขุนนางไม่สามารถที่จะกล่าวโทษฟอลคอนได้อย่างเปิดเผย เมื่อมีโอกาสดังเช่น
 กรณีพิพาทระหว่างฟอลคอนกับมองซิเออร์ เคอรูอิง พ่อค้าชาวฝรั่งเศส ฟอลคอนได้อ้างพระราชประสงค์
 จะขอไม่จำนนในราคาถูก เมื่อมองซิเออร์ เคอรูอิงไม่ยอม ก็หาเหตุจู่โจมและอ้างพระบรมราชโองการ
 ให้นำเงินมา ๑๐,๐๐๐ เหรียญ จึงจะปล่อยตัว ๓ แต่เจ้านายและขุนนางชั้นผู้ใหญ่กล่าวว่าพระบรม
 ราชโองการนี้ไม่เป็นความจริง พร้อมทั้งบุ๋มมองซิเออร์ เคอรูอิง กราบบังคับพูลพ้องฟอลคอน เพราะ

* จะกล่าวถึงท่านผู้นี้ในตอนต่อไป

** ซึ่งมีจำนวนมากและมีอำนาจล้นเหลือในแผ่นดิน (เคอแบส อ.ด. หน้า ๘๘)

*** ซึ่งได้จัดเป็นพิธีใหญ่โต

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๕๑

**** สีแดงนั้นนอกจากพระราชวัง และราชสำนักต่าง ๆ แล้ว บ้านใครจะทาสีแดงไม่ได้

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๘๕

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๓ เล่ม ๒๕ หน้า ๒๒๔

สมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดปรานชาวฝรั่งเศสมาก เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทราบทรงพิโรธ
 พอลคอนมาก* และโปรดให้สอบสวนไม่มีขุนนางคนใดปรารถนาที่จะให้พอลคอนรอดพ้นพระอาญาไปได้
 แต่พอลคอนก็รอดตัวโดยความช่วยเหลือของเซอวาเลีย เดอ ฟอรั้ง ที่ให้การยืนยันว่า ถึงแม้
 มงซิเออร์ เดอบรูอิง จะมีเชื้อชาติฝรั่งเศส แต่คนนี้ได้มีสัญชาติเป็นอังกฤษ และทิ้งศาสนาไป
 นับถือลัทธิคริสต์แล้ว การที่พอลคอนชนะคดี นอกจากจะทำความผิดหวังให้แก่ขุนนางไทยแล้ว
 ยังสร้างความไม่พอใจต่อพอลคอนในหมู่พ่อค้าฝรั่งเศส ในบรรดาชาวต่างประเทศ ผู้ที่เกลียดพอลคอน
 นั้น ไม่มีใครเกินมงซิเออร์เวเรต์ หัวหน้าคลังสินค้าฝรั่งเศสที่อยุธยา โดยสังเกตจากหนังสือและ
 รายงานต่าง ๆ ที่ส่งไปยังผู้อำนวยการบริษัทที่อินเดีย เมื่อกล่าวถึงพอลคอน มักจะกล่าวว่า เป็นคน
 โหดร้าย ไม่จริงใจต่อใคร และอธิบายถึงนิสัยของพอลคอนว่าเป็นคนมักใหญ่ใฝ่สูง โลก อาฆาต
 พยาบาท ชอบให้คนยอ คนที่โกงอย่างร้ายกาจเช่นนี้ อาจทำการทรยศอย่างร้ายแรงได้^๒ นอกจากนี้
 นี้ยังมีบันทึกของสังฆราชแห่งเมเตลโลโปลิศ** กล่าวว่า

“มงซิเออร์พอลคอน เป็นคนที่มีใจกระหายอยากปกครองบังคับบัญชาการงานทั่วไป
 หมด เป็นคนกล้าหาญ กล้าได้กล้าเสีย เป็นคนเจ้าหน้าใจโตไม่กลัวหมกเบี่ยง เป็นคนถือตัวเจ้าโทโส
 ใจกลับลอก และเป็นที่ไวใจไม่ได้ ประดิษฐ์เรื่องขึ้นตั้งพันเรื่อง โดยอ้างว่าเป็นของจริง และมี
 เรื่องประกอบให้เห็นจริงตั้งพันอย่าง เป็นคนอาฆาตพยาบาท เป็นคนหึง รั้งได้ทั้งนั้นแต่ก็เหลวทุก
 อย่าง ไม่คิดถึงใครนอกจากคิดถึงตัว เป็นคนช่างสังเกตความบกพร่องของบุคคลอื่น เพื่อจะจับข้อ
 บกพร่องให้เป็นเหตุขึ้นเป็นคนหัวสูงไม่อ่อนน้อมใคร ซึ่งเป็นเหตุกระทำให้หาเพื่อนไม่ได้ เป็นคนที่
 รักษาความลับไม่ได้เลย เวลาโกรธมักจะเอาออกมาพูด อะไรนี่อะไรหนอยก็โกรธ และเวลาที่
 โทโสขึ้นมาใช้วาจาตาคอนอย่างกักขะหยามคายเป็นปากอย่างหนึ่งใจอย่างหนึ่ง ชอบทรมาณคนให้
 ความลำบาก เมื่อยังเป็นชั้นผู้น้อยเมื่อมีกริยาอ่อนน้อมสุภาพ แต่ในเวลาขึ้นวางโตจนคนทั้งหลายขังหมด

* ก. หนา ๒๒๕

* เป็นที่มาสังเกตว่าทรงให้พิจารณาคดีนี้ก็เพราะว่าโจทก์เป็นชาวฝรั่งเศส เพราะ
 เมื่อราชทูตเปอร์เซียพูดฟ้องร้องกล่าวโทษพอลคอน สมเด็จพระนารายณ์ทำทั้วไม่สนใจ และไม่โปรด
 ให้สอบสวน (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๔ หนา ๒๔๗)

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หนา ๕๗-๕๘

** เป็นบันทึกที่ไม่ลงชื่อผู้แต่ง แต่เป็นลายมือของสังฆราชแห่งเมเตลโลโปลิศ

บรรดาชาวต่างประเทศทั้งหลายซึ่งมาอยู่ในพระราชอาณาเขตนี้ เกลียดมองซิเออร์คอนซตันท์เป็นอันมาก และโดยปริยายจากอันนั้นเกลียดและระคายหูกระทำให้คนดีทั้งหมด เพื่อนสักคนเดียวก็ไม่มีและมีไม่ได้ อนึ่งการที่มองซิเออร์คอนซตันท์ทำการค้าขายกับพวกฝรั่งเศสนั้น เป็นเหตุกระทำให้พวกไทยเชื่อว่า มองซิเออร์คอนซตันท์เป็นพวกเดียวกันกับพวกฝรั่งเศส จึงทำให้พวกไทยเกลียดพวกฝรั่งเศสยิ่งนัก ในเวลานี้มองซิเออร์คอนซตันท์ได้ตัดไมตรีกับชาวประเทศทั้งหลายหมดแล้ว และที่ยังรักษาตัวให้พระเจ้าแผ่นดินคงไปรคอยู่ได้นั้นก็โดยอาศัยพวกชาวฝรั่งเศส เพราะพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงเชื่อว่ามองซิเออร์คอนซตันท์ช่วยในการนี้มาก เป็นคนที่ชาวประเทศสยามทุกคนเกลียดชังมาก เพราะเป็นคนที่ไม่คิดอ่านให้เก็บส่วยอากรแก่ทวยราษฎร์ ถ้าแม้ว่าพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลงเวลาใด พวกไทยคงจะไล่มองซิเออร์คอนซตันท์ออกตั้งพันชั้น ถ้าผู้ใดจะเอาใจคอก็คงไม่ได้รับผลจากท่านผู้นั้นอย่างใดเลย ที่จะไฉนลึกลึโดยมองซิเออร์คอนซตันท์เห็นจะได้ของหรือไม่ได้ การที่จะแบ่งทูตไปอีกนั้น มองซิเออร์คอนซตันท์ก็คงจะคิดอ่านให้หมอกอีกและคงจะบีบเอาอำนาจใส่ตัวไว้จงได้ ถ้าทำได้ก็คงจะคิดอ่านเอาพวกอังกฤษกลับมาอีก และคงคิดให้เสมอกับพวกฝรั่งเศสเพื่อตนจะได้คุมทั้งสองชาติ ๑

แสดงให้เห็นว่าฟอลคอนเป็นที่เกลียดชังของขุนนาง พระสงฆ์ ประชาชนและบรรดาพ่อค้าชาวต่างประเทศเป็นอย่างมาก มองซิเออร์เวเรต ถึงกับทำนายว่า

"ในทุกวันนี้ มองซิเออร์คอนซตันท์ก็ใกล้จะต้องตายทั้งบุตรและภรรยา และการที่มองซิเออร์คอนซตันท์จะต้องเสียชีวิตก็จะต้องเป็นวันหนึ่งมีชาก็คงเร็ว" ๒

และเหตุการณ์ก็ตรงกับความตรึงเครียดยิ่งขึ้น ฟอลคอนหวังพึ่งกำลังของฝรั่งเศส จึงให้ทหารไปเจรจาลับที่ฝรั่งเศส โดยทหารได้ให้เหตุผลสรุปว่า การที่ขอกองทหารฝรั่งเศสมาเมืองไทยนั้น ก็เพื่อแก้ไขเหตุทำให้เกิดความเสียหายแก่ศาสนา บริษัทสตันเคียของฝรั่งเศส และป้องกันความเสื่อมเสียเกียรติยศของฝรั่งเศส ทั้งยังป้องกันไม่ให้ฟอลคอนผู้ซึ่งจงรักภักดีต่อประเทศฝรั่งเศส ได้รับอันตรายจากผู้ที่คิดจะชิงราชสมบัติ ซึ่งเกลียดชังฟอลคอนยิ่งนัก ๓ ซึ่งฝรั่งเศสก็เห็นด้วย ดังจะ

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๓๑ - ๓๓

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๓ เล่ม ๒๕ หน้า ๒๗๔

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๕ หน้า ๔๕ - ๔๘

เห็นได้จากการที่ฝรั่งเศสส่งกองทหารมาเมืองไทยนั้นมีจุดประสงค์ประการหนึ่ง* คือเอาไวป้องกัน
พลคอนไทพ่นจากความทุจริตของพวกทมิฬจันทรยา ดังนั้นกองทหารนี้จึงเท่ากับเป็นกองทหารประจำ
ตัวของพลคอนทมิฬไว้ได้ และจะอยู่ในความบังคับบัญชาของพลคอนโดยตรง ° ดังนั้นมาพลคอน
ก็แสดงกิริยาเบอหิ้ง วางอำนาจมากยิ่งขึ้น

ค. เหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสมเด็จพระนารายณ์

สมเด็จพระนารายณ์ซึ่งมีพระนิสัยโปรดปรานชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวตะวันตก
จึงทรงดำเนินนโยบายผ่อนปรนอยู่ตลอดเวลา ดังเช่นในตอนต้นรัชกาล เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๓ ทรงเอาใจ
ชาวฮอลันดา โดยส่งคณะผู้ล่าวการพิเศษไปยังนครศรีธรรมราช เพื่อสืบคดีที่ชาวฮอลันดาทำยาพิษเกิด**
เมื่อได้ตัวมาตกร ซึ่งเป็นชาวมลายูแล้ว พระองค์รับสั่งให้ส่งนักโทษให้แก่อาวฮอลันดา เพื่อพิจารณา
ลงโทษเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ไม่พอใจ ๒ ทั้งนี้วิเคราะห์จากภายหลังที่ทรง
คบค้ากับฝรั่งเศส จนกระทั่งบาทหลวงและพลคอนสนับสนุนให้สมเด็จพระนารายณ์ส่งทูตไปฝรั่งเศส
ก็ได้รับการคัดค้านจากขุนนาง ๓ แต่สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงยินยอมโดยกล่าวว่าทรงตั้งพระทัยไว้
แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจึงดำเนินเรื่อยมา จนกระทั่งพระเจ้าหลุยส์ส่งราชทูต
เคอโชมองต์มาเมืองไทย ด้วยความปลาบปลื้มพระทัยและความปรารถนาที่จะได้ฝรั่งเศสเป็นพันธมิตร
ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ต้องการเอาใจฝรั่งเศสเป็นอย่างยิ่ง โดยไม่ได้วินิจฉัยอย่างรอบคอบ
พระองค์จัดการต้อนรับราชทูตฝรั่งเศสราวกับกษัตริย์พระองค์หนึ่ง** นอกจากนั้นยังเกณฑ์ขุนนางชั้นผู้ใหญ่

* เป็นสำเนาคำสั่งลับของราชทูตเคอลาอูแบร์ให้ไว้กับบาทหลวงคาซาร์ต

° ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๕๖

** บันทึกของฮอลันดา เรียก อูเคียลชาลัง หรือ แจนซีโลน หรือจันคีลอน

๒. ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี... เล่ม ๒ หน้า ๔๗ - ๔๘

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๕ หน้า ๒๓๗ ตามธรรมเนียม

การทูตในสมัยนั้น การส่งราชทูตไปเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศใดก่อน ถือว่าเป็นการเพิ่มพระ
เกียรติยศให้แก่ประเทศนั้น

*** มีพลคอนเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ การรับราชทูตนั้นตามป้อมที่ราชทูตมาน
จะต้องยิงสลุต มีการตั้งขบวนต้อนรับตามหมู่บ้านรายทาง เรือนพักทำด้วยสีเสียดและต้องนั่งอยู่ตามไฟ
รอบบริเวณ ล้วนเป็นเกียรติสงวนไว้ปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์องค์เดียว (เคอ จักรีย์ ล.ค. หน้า ๓๕๖)

ออกไปรับราชทูตก่อนจะเข้าถึงตัวเมืองอยุธยา^๑ และในการเข้าเฝ้านั้นยังทรงยินยอมให้
ราชทูตเข้าเฝ้าตามแบบธรรมเนียมของยุโรป และในการเข้าเฝ้าถวายพระพรราชสาส์น ราชทูต
เคอไซมอนด์ยังไมยอมทูลพยานรองพระราชสาส์นขึ้นไปจนสุดแขน ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ต้องโหม
พระองค์ลงมารับพระราชสาส์นพลัดकिरणนั้นคงจะเป็นเรื่องทีวิพากษ์วิจารณ์กันมาก และขุนนาง
อาจมีความเห็นว่าพระองค์ดพระเกียรติจกเกินไป เพราะเมื่อทรงติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน
พระองค์กลับต้องการพระเกียรติ ดังจะเห็นได้จากกระยะที่พระองค์เริ่มติดต่อกับประเทศฝรั่งเศส
ทรงมีพระประสงค์จะยกทัพไประงับเหตุการณ์ร้ายแรงในเขมร* ถึงแม้ว่าคณะที่ปรึกษาราชการ
แผ่นดินจะทูลทัดทาน โดยชี้ให้เห็นว่าการกระทำเช่นนั้นไม่เกิดผลดีแต่อย่างใด เพราะในวันหนึ่ง
ข้างหน้าจะต้องมีการรับมือกับชาวโคแซงซัน** แต่สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงเห็นด้วย ทรงอ้างว่า
การที่พระองค์ได้รับ "เกียรติยศ" ตอบแทนก็เป็นการเพียงพอแล้ว การที่สมเด็จพระนารายณ์
เพ่งระคัดสินพระทัยเข้าไประงับเหตุการณ์ในเขมรเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๔ นั้น ก็เพราะคล้อยตามคำ

^๑ เคอ ชวชีย์ ล.ค. หน้า ๓๕๖ การรับทูตถึงนอกพระนคร แต่เดิมนั้นไม่ได้ออกไปไกลถึงเพียงนี้ และส่งไปแต่ขุนนางชั้นผู้น้อย

* ในตอนต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๒ ได้เกิดจลาจลขึ้นใน
เขมรเกี่ยวกับการแย่งชิงอำนาจกันเอง ฝ่ายที่เข้มแข็งคือฝ่ายญวนก็ชักนำญวนให้มาช่วยรบ ในปี
พ.ศ. ๒๒๑๗ ญวนได้ยกกองทัพเข้ายึดเมืองหลวงของเขมรคือเมืองอุดงยาไชย สมเด็จพระนารายณ์
ได้โปรดให้ออกญาโกษาธิบดี (เหล็ก) เป็นแม่ทัพยกออกไประงับเหตุร้าย แต่สองสามปีต่อมา ปรากฏ
ว่าพวกโคแซงซันกับเขมรที่ฝักใฝ่ฝ่ายญวน สมทบกับจีนสามพันคนที่ถูกพวกการค้าขายขับไล่ออกนอก
ประเทศ เข้ายึดลำน่านและเมืองกัมพูชาได้ พร้อมกับมาทหารไทยสี่พันชีวิตเกือบหมด และคำให้การ
ของชาวนานก็ให้การตรงกันว่า ทหารไทยได้ทำการรบอย่างท้าวหาญสุดฝีมือ (นิโกลาส แชรแวงส
ล.ค. หน้า ๒๖๐ - ๒๖๑ และ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๑๐)

** หมายถึงพวกญวนที่ตั้งเมืองหลวงอยู่ที่กรุงเว (เคอแบส ล.ค. เจียงอรรถที่

๔๕ หน้า ๖๒)

^๒ นิโกลาส แชรแวงส ล.ค. หน้า ๒๓๔ - ๒๓๕

สนับสนุนของพลคอน ซึ่งเป็นผู้วางแผนการณเด็จศึก* สมเด็จพระนารายณ์ได้เตรียมทหารใน กองทัพนี้ ๑๔,๐๐๐ คน โดยเดินทางบก ส่วนทางเรือนี้ได้จัดเรือรบขนาดใหญ่ ๕-๕ ลำ โดยมีผู้บังคับการเรือเป็นทหารชาวบอร์คูเกสและชาวอังกฤษ นอกจากนี้ยังมีเรือขนาดใหญ่อีก ๖๐ ลำ โดยการนำของทหารไทย* ในที่สุดบรรดาภูกองได้รับการสนับสนุนจากโคแซงซิงก็พายัพไป อย่างสิ้นเชิง ๒ แม้ว่าสงครามครั้งนี้ไทยจะได้รับชัยชนะและจัดการเกี่ยวกับความสงบในบ้าน เมืองเขมรก็ตาม แต่ไทยไม่สามารถที่จะขับไล่ญวนให้พ้นจากบริเวณปากแม่น้ำโขง ดังนั้นปัญหา เขมรในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์จึงมิได้ยุติลง ยังคงยืดเยื้อต่อมา ซึ่งคงจะทำให้ขุนนางไม่ พอใจ

นอกจากนโยบายผ่อนปรนเอาใจชาวต่างประเทศมากเกินไป จนทำให้พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางไม่พอใจในองค์สมเด็จพระนารายณ์แล้ว ขณะเดียวกันได้เกิดเหตุการณ์ขึ้น คือข้าหลวงเมืองเวียงจันทน์ซึ่งเคยเป็นข้าพระที่นั่ง แดงปลอกหินเข้าป่า ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญ** เพราะจากเหตุการณ์ได้มีการทำนายว่าจะเกิดเหตุร้ายขึ้น เพราะเรื่องนั้นคนถือว่าเป็นลางร้ายมาก ซึ่งคงจะทำให้ขวัญของราษฎรทั่วไปไม่ดี และรอดูว่าจะเกิดสิ่งใดขึ้น

๑.๒ ความรู้สึกเรื่องชาตินิยม ***

แม้ว่าในวงราชการของไทยแต่เดิมจะมีข้าราชการซึ่งเป็นชาวต่างชาติ เช่นขุนนางจีน หรือขุนนางอิสลาม แต่ก็ยังเป็นชาวเอเชียเหมือนกัน ดังนั้นความรู้สึกชาตินิยมจึงไม่มีปฏิกิริยา

* เพราะพลคอนเป็นผู้สั่งการให้กองทัพของชาวสยามทำไร่ไถนาในกัมพูชา เพื่อสะสมเสบียงอาหารไว้ อันเป็นทางบังคับให้ชาลิกยอมจำนน หรือไม่ก็อดตายในป่า เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวโคแซงซิงยกทัพมาช่วยพวกกบฏชาวกัมพูชา พลคอนจึงส่งเรือรบชนิดคอแบบยุโรป และให้ชาวอังกฤษที่รับราชการกับพระเจ้ากรุงสยามคุมเรือนี้ออกไปทำการรบพุ่งทางทะเลกับชาวโคแซงซิง (เชอแมส ล.ก. หน้า ๒๒ - ๒๓)

๑. ก. หน้า ๒๖๑

๒. เชอแมส ล.ก. หน้า ๒๓

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๑๕

** เพราะสมเด็จพระนารายณ์ได้เกณฑ์คนเป็นจำนวนมากออกติดตามช้าง แมแต่พระองค์เองก็เสด็จติดตามด้วย กว่าจะจับได้ก็กินเวลาเกือบเดือน

*** ชาตินิยม หมายถึงความจงรักภักดีของบุคคลที่มีต่อชาติรัฐ ต่อมาคณิศร อดุลย์ ประเพณีและคตินิยมที่ประเทศเขามีอำนาจเหนือ ชาตินิยมแบบใหม่ เริ่มจะมีขึ้นในยุโรป เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ในหนังสือ Han Kohn, Nationalism, Its Meaning and History, p.9

รุนแรง ครั้นเมื่อสมเด็จพระนารายณ์แสดงความโปรดปรานชาวตะวันตกซึ่งมีรูปร่างหน้าตา ตลอดจน
จารีตประเพณีแตกต่างจากคนไทยมาก โดยเฉพาะทรงโปรดปรานพลคอนและชาวฝรั่งเศสเป็นพิเศษ
ยอมก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่บรรดาขุนนางไทย

ความรู้สึกชาตินิยมเริ่มแสดงออกเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๑๗ มีขุนนางตุลาการผู้หนึ่งวางแผน
ก่อการกบฏถึงกับจะลอบปลงพระชนม์สมเด็จพระนารายณ์ในขณะที่เสด็จล่าสัตว์ จุดประสงค์ของการกบฏ
ครั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำลายนโยบายต่างประเทศของสมเด็จพระนารายณ์ที่ทรงอุดหนุนเอ็นดูชาวต่างประเทศ^๑
แต่ขุนนางผู้ก่อการกบฏไม่สำเร็จ ตั้งแต่นั้นไม่มีหลักฐานว่าผู้ใดคิดจะต่อต้านชาวตะวันตก จนกระทั่ง
ราชทูตเคอโชมองต์เดินทางมาเมืองไทย บรรดาขุนนางไทยคงรู้สึกว่สมเด็จพระนารายณ์ให้เกียรติแก่
ราชทูตมากเกินไป และยังมีรับสั่งให้ขุนนางแขกเชื้อชาติต่าง ๆ ไปเยี่ยมราชทูตเคอโชมองต์^๒ ซึ่ง
เป็นความผิดพลาดของพระองค์เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะแขกอิสลามนั้นไม่ถูกกับชาวตะวันตกด้วยเรื่อง
ศาสนา จึงสร้างความไม่พอใจให้แก่บรรดาแขกต่าง ๆ และคงจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดกบฏ
มักกะสันขึ้นในปีต่อมา

การที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงนิยมฝรั่งเศสถึงกับรับสั่งว่า

"ถ้าในประเทศสยามมีขนบธรรมเนียมอย่างใดที่ไม่ต้องด้วยขนบธรรมเนียมประเทศ

ฝรั่งเศสแล้ว ก็ขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสรับสั่งมาให้ทราบ จะได้ทรงเปลี่ยนแปลงหรือลบล้าง

ธรรมเนียมนั้นเสียทีเดียว"^๓

ซึ่งคงจะทำให้บรรดาคนทั่วไปเข้าใจว่า สมเด็จพระนารายณ์จะละทิ้งขนบธรรมเนียมของไทย
ด้วยเหตุนี้เหตุการณ์ที่เญยส่งมาจึงเริ่มปะทุขึ้นอีกครั้งจะสังเกตเห็นได้จาก ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๒๒๔*
เป็นต้นมา ได้มีเพลงยาว ฎีกาต่าง ๆ ทักท้วงรายงานทูลหลวงฝรั่งเศส ตลอดจนการพิพาทระหว่าง
พลคอนกับออกหลวงสรศักดิ์ และรุนแรงถึงขนาดพระสงฆ์ก่อการกบฏ ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ล้วนแต่เป็น
ปฏิกิริยาของคนไทย ที่ต่อต้านบาทหลวงฝรั่งเศส ในฐานะที่ชักชวนสมเด็จพระนารายณ์ให้เข้ารับ

^๑ เคอแมส ล.ค. หน้า ๓๓๓

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๒ เล่มที่ ๑๐ หน้า ๒๔๑

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ เล่มที่ ๔๑ หน้า ๕๔

* ซึ่งเป็นปีที่ราชทูต เคอโชมองต์ ได้เดินทางออกจากประเทศไทยแล้ว

ส่วนปฏิกริยาของคนไทยที่ต่อต้านอิทธิพลของชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศส

ในด้านการเมือง คือ

การกบฏของทหารเชื้อสายปอร์ตุเกส ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๒๒๔ เพื่อต่อต้าน
เชอวาเลีย เดอ ฟอรั้ง ชาวฝรั่งเศส ผู้ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์โปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการ
ทหารปอร์ตุเกสที่ป้อมบางกอก ทั้งนี้เพราะทหารเหล่านั้นถือตัวว่าสืบเชื้อสายมาจากชาติปอร์ตุเกสที่เคย
ยิ่งใหญ่ในภูมิภาคนี้ ดังนั้นการที่จะให้ชาวฝรั่งเศสมาเป็นผู้บังคับบัญชา จึงเป็นเรื่องที่น่าอับอาย
แต่ทหารเหล่านั้นทำการไม่สำเร็จจึงถูกลงพระอาญาอย่างหนัก หลังจากเกิดเหตุการณ์เพียงปีเดียว*
ได้เกิดกบฏขึ้นขึ้น ซึ่งเป็นปฏิกริยาของแขกอิสลามซึ่งเสียอิทธิพลทางด้านการค้าและการปกครอง
ให้แก่ชาวตะวันตก การที่กบฏใหญ่ ๆ ขึ้นถึงสองครั้งในเวลาใกล้เคียงกัน บ่งบอกความสั่นไหวในเรื่อง
ชาตินิยมที่เกิดขึ้น ในหมู่ชนนางไทย ประกอบกับการที่ฮอลันดาได้ประโคมข่าวว่าสมเด็จพระนารายณ์ได้
ทรงเซารัตเพราะเชื่อถ้อยคำของพระเจ้าหลุยส์ ซึ่งมีอำนาจมาก เป็นผู้รบราฆ่าฟันรบพุ่งกับประเทศ
เพื่อนบ้าน และขณะนั้นกำลังเตรียมทัพใหญ่โดยยกมาตีทางตะวันออก เพื่อบังคับให้ประเทศต่าง ๆ เซารัต
นับถือคริสต์ศาสนาให้หมด ๒ จึงเพิ่มความหวาดระแวงให้แก่บรรดาคนไทยมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งเพ่งเล็ง
พอลคอนว่าเป็นผู้ชักจูงให้บาทหลวงหลุยส์สมเด็จพระนารายณ์ให้เซารัต และคิดอ่านจะยกบ้านเมืองให้
แก่ฝรั่งเศส

ส่วนทางเมืองมะริด ชุนนางที่ไม่พอใจนโยบายของพอลคอนที่ส่งชาวอังกฤษ** ไปเป็น
เจ้าเมือง และเขาเชื่อว่าจะยกเมืองมะริดให้แก่อังกฤษ จึงปลุกปั่นราษฎรให้ลุกฮือขึ้นทำการสังหารหมู่
ชาวตะวันตกที่อาศัยอยู่ในเมืองมะริด ๓ ชุนนางเหล่านั้นถูกลงพระอาญาอย่างหนัก ในฐานะที่หาทายาทอำนาจ
ของพอลคอนและยวนแปรความศรัทธาเครือระหว่างไทยกับอังกฤษ

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ หน้า ๘๖

* ภายหลังที่ราชทูตเดอ โชมองต์ ได้เดินทางออกจากประเทศไทยแล้ว

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๔ หน้า ๓๔ ชาวลิ้นถิ่นกระจายไป
ถึงญุ่น ถึงกับทำให้ญุ่นไม่ยอมให้นายเรือไทยนำเรือไปค้าขายในญุ่น แต่กำลังนั้นอ่อนดั้นและยกเลิกในเวลา
ต่อมา

** คือ ไวท์ เบอร์นารี และอีวักต์

๓. มอริส คอลลิส ล.ด. หน้า ๕๖๔ - ๕๕๕

เหตุการณ์ได้ตรงเคียบเคียงขึ้นเมื่อฝรั่งเศสได้ส่งกองทหารมาประจำอยู่ที่บางกอกและมะริด เพราะพ้องกับคำเล่าลือของฮอลันดา ประกอบกับการที่ออกพระวิสุทธรสุนทรได้เดินทางไปยังฝรั่งเศส จึงรู้เท่าทันพระราชดำริของพระเจ้าหลุยส์ จึงไม่ไว้วางใจชาวดัตช์และเกลียดชังพอลคอน ทั้งนี้

".....เพราะเขา* ไม่ยอมลดอิสรภาพของเมืองไทย สำหรับให้ไปเพิ่มพูนเกียรติยศของพระเจ้าหลุยส์ ทั้งไม่ยอมที่จะละเว้นลัทธิอันพระสงฆ์ได้เคยปฏิบัติมา สำหรับฟังคำสั่งสอนของพวกมิชชันนารี" ๑

ออกพระวิสุทธรสุนทรคงจะเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระดำริของพระเจ้าหลุยส์ และแผนการณ์ทรยศของพอลคอน เทียบตราเพื่อนขุนนางฝรั่ง และคงจะได้รับความเชื่อถืออย่างยิ่งในบรรดาขุนนางเหล่านี้ พระเพทราชาจึงได้แสดงตัวอย่างเปิดเผยคัดค้านในที่ประชุมองคมนตรี ไม่ยอมให้กองทหารฝรั่งเศสมาประจำอยู่ที่เมืองบางกอกและมะริด ซึ่งการคัดค้านเต็มไปด้วยความรุนแรงใช้เวลากว่าชั่วโมงครึ่ง โดยชี้ให้เห็นอันตรายจากการครอบครองของชาวตะวันตก พระเพทราชาได้ยกตัวอย่างผู้ครองแคว้นต่าง ๆ ในชมพูทวีป ว่าภายหลังที่ได้ต้อนรับพวกปอร์ตุเกสและฮอลันดาแล้ว ในที่สุดก็ต้องเสียบ้านเสียเมือง ตัวเจ้าผู้ครองนครก็ถูกจับตัวคุมขังไว้ ๒ แม้ว่าพระเพทราชาจะคัดค้านถึงเพียงนี้ ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินคนอื่นกลับไม่เห็นด้วย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะคิดว่าการที่มึงกองทหารฝรั่งเศสจะทำให้ลดการคุกคามจากฮอลันดาและอังกฤษ หรือเกรงราชภัยจากสมเด็จพระนารายณ์ แม้สมเด็จพระนารายณ์เข้าพระทัยว่าพระเพทราชาทำไปด้วยความจงรักภักดี แต่ในที่สุดที่ประชุมก็ได้ตกลงกันว่า จะให้ความอนุเคราะห์อย่างยิ่งแก่ชาวฝรั่งเศส

ดังนั้นแผนการณ์เพื่อขับไล่ทหารฝรั่งเศสจึงเริ่มขึ้น ** โดยพิเคราะห์จากคำพยากรณ์ของพระโหราจารย์ของสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเป็นที่เคารพของราษฎร กล่าวว่าฝรั่งเศสที่มาจากอยู่ ณ ปากทางเขาราชอาณาจักรนั้น ครั้งแรกจะได้รับการต้อนรับอย่างแข็งขันก่อน และจะได้รับสิ่งที่ประสงค์ทุกประการ แต่ต่อมาจะเกิดเหตุไม่สงบขึ้น พวกฝรั่งเศสจะถูกขับไล่มีการฆ่าฟันล้มตายกันมากมาย ๓

* หมายถึงออกพระวิสุทธรสุนทร

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๙ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๑๘

๒. เทอแบส ล.ค. หน้า ๑๙๗

** พระเพทราชาได้แสดงเจตนารมณ์ในที่ประชุมองคมนตรีครั้งนั้นว่าถึงจะโปรดให้คัดหัวคิวแห่งก็ยอม แต่จะไม่ยินยอมในสิ่งที่ขัดผลประโยชน์ของสมเด็จพระนารายณ์ (คือการที่กองทหารฝรั่งเศสเข้ามาตั้งที่เมืองบางกอกและมะริด)

๓. เทอแบส ล.ค. หน้า ๑๔๐

นอกจากนี้ภายหลังที่ราชทูตเคอ ลาตูแบร์ เดินทางกลับฝรั่งเศส ปีขุนนางผู้หนึ่ง* ได้เข้าเฝ้ากราบบังคมทูล** ว่า ก่อนที่ราชทูตจะเดินทางกลับนั้นได้วานให้คนกราบบังคมทูลว่า ฟอลคอนเป็นคนทรยศต่อพระองค์ และต่อพระเจ้าหลุยส์ เป็นผู้พยายามจะเอาแต่ประโยชน์ของตนเป็นประมาณ และพยายามจะเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือสถานที่ทุกแห่งในราชอาณาจักร และอาจจะฉวยเอาพระเจ้าหลุยส์ ฟอลคอนได้เอาใจทหารฝรั่งเศส ทำให้เหล่าทหารจงรักภักดีต่อฟอลคอนยิ่งกว่าต่อสมเด็จพระนารายณ์ ๑ แต่สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงเชื่อ และกล่าวหาว่าท่านนายพันผู้รับสนับนิจสั่งนำตัวไปให้เสียกิน แต่ฟอลคอนได้ขอพระราชทานอภัยโทษจึงเพียงแต่ให้โทษ

จากเหตุการณ์ที่ทวีความตึงเครียดขึ้นเรื่อย ๆ นี้ ฟอลคอนตระเวนว่าพระเพทราชาเป็นผู้ชักใยอยู่เบื้องหลัง และรู้อยู่จะต้องเกิดเหตุใหญ่ขึ้น จึงเร่งให้นายพลเคพาซจสร้างป้อมที่บางกอก แดการสร้างป้อมลพบุรี และราษฎรที่ถูกเกณฑ์พากันกระด้างกระเดื่อง สมเด็จพระนารายณ์จึงลงอาชญาโดยใช้ดาบกรีดตั้งแต่ศีรษะลงมาถึงก้นคอหนึ่งเปิดเกือบจรดกะโหลกศีรษะ ๒ จึงเป็นเหตุทำให้คนเกลียดชังพวกทหารฝรั่งเศส นอกจากนี้กองทหารฝรั่งเศสที่มาประจำป้อมบางกอกขาดวินัย เพราะนายพลเคพาซจบังคับบัญชาต้องมาประจำที่ราชสำนัก ทหารเหล่านั้นเมาสุรา ล้อเลียนพวกชาวบ้านเยาะเย้ย ประพฤติเกะกะต่าง ๆ ที่ร้ายแรง คือได้ดูคร่าหญิงสาว พฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เปรียบเสมือนกริยาของผู้ชนะซึ่งตีเอาเมืองได้มากกว่ากริยาของผู้พินาศที่ได้รับความพินาศให้รักษาป้อม ๓ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ราษฎรไทยเสื่อมความนิยมในทหารฝรั่งเศส และใคร่จะเรียนให้ออกญาโกษาธิบดี

* เป็นผู้ควบคุมดูแลคนไทยที่ต่างว้างเกี่ยวกับที่พักของคณะราชทูต ซึ่งพวกฝรั่งเศสเรียกกันว่าท่านนายพัน (major).

** เคอแบสกล่าววว่าพระเพทราชาเป็นผู้เป็นชาวชนกลาวไทยฟอลคอนในนามของเคอ ลาตูแบร์

๑. ด. หนา ๑๘๒

*** เคอแบส กล่าววว่าพระเพทราชาใช้เล่ห์เหลี่ยมแย่งคนที่สมเด็จพระนารายณ์เกณฑ์ไปสร้างป้อมนั้น ไปทำงานทางอื่น

๒. เคอแบส ล.ด. หนา ๒๐๓

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หนา ๑๘๘

นำความขึ้นกราบบังคมทูล แด่สมเด็จพระนารายณ์ทรงเพิกเฉย ครั้นเมื่อขุนนางชั้นผู้ใหญ่เข้าชกกัน
กราบทูล ถูกรับสั่งให้ลงโทษขุนนางเหล่านั้น ราษฎรจึงพากันปรับทุกข์กับพระภิกษุสงฆ์ให้ไปรบเรา
ขุนนางไท่แก่ไชยสถานการณ์^๑ ประจวบกับมีข่าวลืออย่างแพร่หลายในหมู่ราษฎรว่า จะเกิดเหตุใหญ่
ในเดือนมีนาคมหรือเมษายน เพราะเหตุว่าดาวพฤหัสบดีอันเป็นกาลกิดแก่บ้านเมืองจะบังคาลให้เกิดขึ้น^๒
จึงเราใจให้ประชาชนคอยสังเกตการณ์ใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้น และเป็นการขู่ขู่ให้เกิดการลุกฮือขึ้นด้วย

๑.๓ การแข่งอำนาจระหว่างบุคคลสองกลุ่ม

สมเด็จพระนารายณ์มีพระอนุชาซึ่งมีพระชนมถึงตอนปลายรัชกาลอยู่สองพระองค์*
ซึ่งมีพระชนมายุเยาวกว่าพระองค์มาก ถึงแม้ว่าจะเป็นพระอนุชาต่างมารดา แต่ทั้งทรงพระเมตตาเป็น
อย่างยิ่ง และตามกฎหมายเทียบบาลแล้ว พระอนุชาทั้งสองเป็นผู้มีสิทธิในการสืบราชสมบัติ

พระอนุชาองค์โต ทรงพระนามว่า เจ้าฟ้าอภัยทศพิการเป็นนอຍ มีพระนิสัยขุ่นเคียว
โกรธง่าย นุ่ตะดุคคั้น ไปรดเสวยน้ำจัดให้เป็นนิจ มักจะแสดงความเกรี้ยวกราดขาดความเคารพยำเกรง
ในสมเด็จพระนารายณ์ และทำให้เป็นที่ขุ่นเคืองพระราชหฤทัยหลายครั้ง ในที่สุดจึงรับสั่งให้คุมตัวไว้ใน
คําหนักที่อยุธยา พระอนุชาพระองค์หนึ่งทรงเลื่อมใสในคริสต์ศาสนา^๓ ส่วนพระอนุชาอีกองค์หนึ่งทรง

^๑. Records of the Relation between Siam and Foreign Countries
in the 17th Century, Volume V, 1921, pp. 55-56

^๒. เดอแบส ล.ค. หน้า ๑๔๕

* แซรแวส กล่าววว่าสมเด็จพระนารายณ์มีพระอนุชาต่างพระชนนีถึง ๕ พระองค์ องค์
หนึ่งทรงทอดสยตขอพระองค์จึงโปรดให้สมรสกับพระภิกษุร่วมพระชนนี แต่ภายหลังได้สิ้นพระชนม์ อีก
๔ พระองค์ต้องสงสัยเกี่ยวกับการชิงราชย์จึงถูกปลดตำแหน่ง สองพระองค์ได้เสียพระชนม์ไปเพราะความ
ดรามพระทัย (นิโกลาส์ แซรแวส ล.ค. หน้า ๒๓๔)

^๓. เดอแบส ล.ค. หน้า ๑๔๕

พระนามว่าเจ้าฟ้าน้อย ผู้ทั้งมีพระจริยาวัตรอันงดงามและรูปหล่อ สุภาพและกว้างขวางในหมูชนทุกชั้น
จึงเป็นที่นิยมในหมูราษฎร สมเด็จพระนารายณ์ทรงดำริจะ ให้พระราชธิดาองค์เดียวของพระองค์ เจ้าฟ้า
หญิงกรมหลวงโยธาเทพ** อภิเษกด้วย แด่ภายหลังพระอนุชาขององค์ ได้เป็นคู่กับพระสนมเอกว่าที่
ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ซึ่งเป็นน้องสาวของพระเพทราชา*** จึงถูกสำเร็จโทษ ส่วนพระอนุชาถูกโบยโดย
มีพระเพทราชาและพระปีย์เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ เมื่อพระอนุชาพ้นจากการสละ ก็มี
อาการคล้ายกับเป็นอัมพาตที่ชั่วหาทำให้พูดไม่ได้ มีบางคนกล่าวว่าทรงแกล้งเป็นใบ้ เพื่อไม่ให้สมเด็จพระ
พระนารายณ์ทรงระแวงพระทัย เพราะพระอนุชาขององค์เจ้าฟ้าหญิงทรงรักใคร่ แล้วบรรดาขุนนาง
ผู้ใหญ่ก็ยังนิยมชมชอบด้วย แต่สมเด็จพระนารายณ์ก็ยังระแวงพระทัยว่าพระอนุชาจะผูกใจเจ็บจนคิด
กบฏ ๒ เมื่อคราวกบฏมักกะสันมีผู้กล่าวโทษว่าพระอนุชาทั้งสองมีส่วนร่วมมือในการกบฏครั้งนี้ด้วย ๓
จึงทรงเชือดต้นที่และให้พระปีย์เป็นผู้โบย

พระปีย์ผู้นี้เป็นพระราชบุตรบุญธรรมของสมเด็จพระนารายณ์ มีพื้นกำเนิดค่อนข้างต่ำต้อย

* ปรากฏตามบันทึกของบาทหลวง แชรแวงส์ และบาทหลวงเคอแบสว่า เจ้าฟ้าอภัยทศ
กับเจ้าฟ้าน้อยต่างพระองค์กัน แต่ในพระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขาหน้า ๔๔๖ กล่าวว่า
"พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชโอรสองค์หนึ่ง ทรงพระนามเจ้าฟ้าน้อย ครั้นโตขึ้นแล้ว
พระราชทานนามชื่อ เจ้าฟ้าอภัยทศ"

** เจ้าฟ้าหญิงพระองค์นี้กล่าวพระราชมารดา และพระนารายณ์ไปทรงดำริจะอภิเษก
ให้คนอื่นเลย ทรงมีพระสนมอีก ๒-๓ คนเท่านั้น เจ้าฟ้าหญิงพระองค์นี้มีรูปพรรณสูงกว่าปานกลาง
พระโอษฐ์งาม พระเนตรโตและดำ ฉวีวรรณขาวละเอียด แต่พระนาสิกนั้นแพบเกินไป ทรงมีพระจริยาวัตร
ทั้งงดงามและคุณธรรมความดี จึงเป็นที่สรรเสริญจากหมู่เพศเดียวกัน แต่มิชอบเสียเพียงประการเดียว
กล่าวคือทรงถือเคร่งในเรื่องราวมารยาท (นิโกลาส์ แชรแวงส์ ล.ค. หน้า ๒๓๐ - ๒๓๑)

*** จะได้อีกกล่าวถึงพระเพทราชาผู้นี้ในตอนต่อไป

๑. เคอแบส ล.ค. หน้า ๑๕๒

๒. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ เล่ม ๒๔ หน้า ๖๐

๓. เคอแบส ล.ค. หน้า ๑๕๓ เคอแบสกล่าวหาว่าพระเพทราชาเป็นผู้กล่าวโทษ

พระอนุชา และเป็นผู้วางแผนให้พระปีย์เป็นคนลงโทษเพื่อให้เป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป

เป็นบุตรขุนไกรสิทธิศักดิ์ ชาวบ้านแก่ง* ถูกนำตัวมาถวายตั้งแต่มังไมหยานม ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงไว้ในพระราชวัง ให้เลี้ยงนางนมดูแลประดุจลูกหลวง ระเบียบนี้รูปร่างเตี้ย สมเด็จพระนารายณ์จึงเรียกว่า "อ้ายเตี้ย" ** พระปีย์ได้รับการอบรมให้เป็นชาววัง จึงมีกิริยาท่าทางเป็น "ลูกผู้ดี" ทุกกระเบียดนิ้ว มีท่าทางน่านับ แต่ไม่ฉลาดและไม่มีความรู้ รู้จักเอาพระทัยสมเด็จพระนารายณ์ จึงเป็นที่โปรดปราน เมื่อเจ้าฟ้าน้อยครองราชย์ครั้งแรก สมเด็จพระนารายณ์จึงดำริจะให้เจ้าฟ้าหญิงอภิเษกกับพระปีย์ แต่เจ้าฟ้าหญิงไม่ทรงยินยอม เพราะทรงรักใคร่เจ้าฟ้าน้อยและไม่อาจลดพระองค์ลงมากับพระปีย์ได้ สมเด็จพระนารายณ์จึงกริ้ว แล้วโปรดให้ส่งตัวเจ้าฟ้าหญิงไปอยู่ที่อยุธยา

การที่พระปีย์เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการไยพระอนุชาทั้งสอง อีกครั้งหนึ่งเมื่อคราวครองราชย์ท่เกี่ยวกับกบฏก๊กะสัน จึงทำให้พระปีย์เป็นที่เกลียดชัง และชวนให้เชื่อว่าพระปีย์เป็นผู้ลบล้างหาพระอนุชาทั้งสองทั้งนี้ เพราะแก่คนที่เจ้าฟ้าหญิงสปรมาทว่าตนเป็นไพร่ รวมทั้งอิฉนงพระอนุชาจึงคิดจะกำจัดเพื่อจะได้รับตำแหน่งรัชทายาท ๒ พระปีย์คงคิดว่าตนคงจะได้รับตำแหน่งนี้ เพราะพระอนุชาทั้งสองพิการ ดังนั้นจึงแสดงอำนาจถึงกับบุตรสาวของขุนนาง แม้สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงทราบดีว่าพระปีย์ไม่เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป จึงดำริจะส่งไปครองเมืองพิษณุโลก ๓ โดยพระปีย์ไม่ทราบคงหวังว่าตนจะได้รับตำแหน่งรัชทายาท

ในระหว่างที่เกิดการตรึงเครียดในคอนปลายรัชกาลนั้น เกิดเสียงเล่าลือว่าจะเกิดสงคราม ขุนนางทางระดมพล บ้านเมืองแตกเป็นก๊กเป็นเหล่า ในบรรดาขุนนางนั้นได้แตกแยกเป็นสองพวกที่สำคัญ ฝ่ายหนึ่งคือพระเพทราชา ซึ่งโฆษณาชวนเชื่อว่า มีผู้คิดร้ายจะชิงราชสมบัติจะต้องป้องกัน

* เป็นหมู่บ้านเหนือเมืองลพบุรี

** ดูในนิโกลาส์ แชรแวส ล.ก. หน้า ๒๓๒ - ๒๓๓

๑. เคอแบส ล.ก. หน้า ๑๕๒ - ๑๕๕

๒. ด. หน้า ๑๕๔

๓. ด. หน้า ๑๕๕

ราช บัลลังก์ให้พระอนุชา จึงมีขุนนางสมัครเข้าร่วมด้วยเป็นอันมาก ๑ อีกฝ่ายหนึ่งคือฟอลคอน ซึ่ง
 "ตกลงใจจะใช้อำนาจหน้าที่ของตนกับกำลังของทหารฝรั่งเศสยกพระปิยชนเป็นกษัตริย์
 เพราะพระปิยชนผู้เยาว์จะทำลายล้างพระบรมวงศ์และพระศาสนาเสีย แล้วจะเขารัตนเมื่อใดขึ้นครอง
 ราชสมบัติ" ๒

ซึ่งตรงกับที่เชอวาเลีย เดอ ฟอรั้งกล่าวไว้ว่า พระปิยเป็นผู้เลื่อมใสในคริสต์ศาสนา
 และเป็นอีกผู้หนึ่งที่คุมครองบาทหลวงและชาวฝรั่งเศส ๓

การที่ฟอลคอนรู้ว่าจำเป็นต้องกำจัดพระเพทราชา ๔ ก็เนื่องจากพระเพทราชาเป็น
 ผู้ที่คิดคานอย่างเปิดเผยเกี่ยวกับกบฏที่ทหารฝรั่งเศสมาประจำที่บางกอก ดังนั้นฟอลคอนจึงเริ่มดำเนินการ
 โดยเร่งรัดให้นายพลเดฟาชสร้างป้อมที่บางกอก และจัดกระสุนดินดำให้กองทหารฝรั่งเศสเป็นจำนวน
 พอใจตลอดปีโดยไม่คิดมูลค่า ๕ ฟอลคอนหวังจะให้บาทหลวงเบญจิตเป็นผู้ไปเกลี้ยกล่อมชกกำลังทหาร
 ฝรั่งเศส จึงเอาใจจัดให้บาทหลวงเดอแบส เข้าเฝ้าถวายพระธรรมทางคริสต์ศาสนาแทนสังฆราชแห่ง
 เมเตลโลโปลิส แดชแจกับผู้นับว่าบาทหลวงเดอแบสเป็นแพทย์ที่เฝ้าถวายรักษาอาการที่ประชวรของ
 สมเด็จพระนารายณ์ ๖ แล้วฟอลคอนจึงขอร้องให้บาทหลวงเดอแบสและบาทหลวงเลอบลังกลงไปบางกอก
 เพื่อเกลี้ยกล่อมและนัดแนะนายพลเดฟาช เพื่อปราบปรามพระเพทราชา ฟอลคอนได้ชี้แจงให้เห็นถึง

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๓๐๓

๒. เดอแบส ล.ก. หน้า ๑๕๔-๑๕๕ เป็นคำกล่าวของพระเพทราชา ซึ่งวานให้พระ
 สังฆราชนำความขึ้นกราบทูล ขนิษฐภคินีของสมเด็จพระนารายณ์ แม้จะเป็นคำกล่าวของพระเพทราชา
 แต่ก็คล้ายคลึงกับที่ เชอวาเลีย เดอ ฟอรั้ง ได้บันทึกไว้ในเงื้อมพระปิยนิคมฝรั่งเศส และ P.A.R.

Wood A History of Siam p.211

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕

๔. เดอแบส ล.ก. หน้า ๑๓๖ ฟอลคอนกล่าวกับเดอแบสว่า "การจะระแวงหาที่ของ
 บุคคลผู้นี้ (พระเพทราชา)"

๕. ล.ก. หน้า ๒๐๔

๖. ล.ก. หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕

กฏประโยชน์ที่ฝรั่งเศสจะได้รับ คือทำให้สมเด็จพระนารายณ์เข้าใจง่าย พระอนุชาทั้งสอง ก็จะมี
 สำนึกในบุญคุณของฝรั่งเศส และขณะนั้นพระเพทราชาไม่มีกำลังจึงปราบปรามได้ง่าย การที่จะให้
 นายพลเคฟาชจันมาทูลพญไค่นั้น พอลคอนใช้วิธีการบงการบังคมทูลว่ามีอาการเคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ**
 จึงควรจะเรียกพวกฝรั่งเศสเข้ามาปราบ สมเด็จพระนารายณ์จึงมีพระบรมราชโองการเรียกนายพล
 เคฟาชจันมาทูลพญไค่นั้น จึงทำให้พอลคอนและนายพลเคฟาชจันมีโอกาสวางแผนเพื่อปราบปรามพระเพทราชา
 โดยพอลคอนกำชับจันนี้ คือ

๑. ให้ทำงานรวมกันเป็นสายเดียว เพื่อให้การประสานงานเป็นไปด้วยดี และให้
 นายพลเคฟาชจันจัดทางบกออกไปเรียบร้อยแล้ว จึงยกทัพขึ้นมา

๒. ไม่แพร่งพรายความลับให้ใครฟัง ด้วยเกรงว่าพระเพทราชาจะรู้ตัวก่อน

๓. ให้เร่งดำเนินการอย่างรีบด่วน

แต่ปรากฏว่านายพลเคฟาชจันไม่สามารถรักษาความลับไว้ได้ จึงทำให้พอลคอนวิตกว่า
 จะรู้ไปถึงพระเพทราชา จึงเตรียมการที่จะนำความขึ้นกราบบังคมทูล และจะทูลแนะนำให้ชาวยุโรป
 ที่อยู่ในลพบุรีจับกุมพระเพทราชา และให้สถาปนาพระอนุชาองค์ใดองค์หนึ่งขึ้นเป็นรัชทายาท ๒ ทั้งนั้น
 เพื่อทอนอำนาจของพระเพทราชา ซึ่งเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินแทนพระองค์ในขณะนั้น แต่ยังไม่ทันที่
 พอลคอนจะกราบทูล พระปีย์ไค่น้ำความกราบทูลขึ้นก่อนว่าพระเพทราชาเป็นหัวหน้าผูกการกบฏ ๓
 สมเด็จพระนารายณ์รับสั่งให้ตามพอลคอนเข้าเฝ้าเพื่อตรัสถาม และสั่งจับกุมพระเพทราชาทันที***
 แต่พอลคอนทูลแนะนำว่าการที่ทรงกริ้วอย่างเปิดเผย จะทำให้ยากแก่การจับกุม ควรที่จะเรียกตัวเข้าเฝ้า
 พอลคอนพร้อมกับทหารชาวยุโรปจะทำการจับกุมพระเพทราชาโดยละม่อม ๔ แต่ทว่าข้อเสนอแนะของ
 พอลคอนนั้นไม่มีโอกาสใช้ เพราะวว่าพระเพทราชาได้ทำการรัฐประหารขึ้นก่อน

* พอลคอนอาจวาปราบปรามพระเพทราชาแล้วจะยกพระอนุชาขึ้นครองราชย์ การที่
 พอลคอนอาจเช่นนี้ก็เพราะว่า พระอนุชามีสิทธิ์ในราชบัลลังก์มากที่สุด

** พอลคอนไม่ใคร่รู้ว่าใคร

๑. ก. หน้า ๒๑๓ - ๒๑๔

๒. ก. หน้า ๒๑๓ (อ้างอิงจาก

หน้า ๖๒ - ๖๖)

๓. ก. หน้า ๒๑๓ - ๒๑๔

*** เป็นที่มาสั่งเกิดว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงเชือดทันที

๔. ก. หน้า ๒๑๓

๒. การก่อกำเนิดเมืองโดยพระเพทราชา*

การที่พระเพทราชาได้ทำการยึดอำนาจจากสมเด็จพระนารายณ์นั้นเป็นการรัฐประหาร หรือจะเรียกเป็นอย่างอื่นก็ตาม แต่จากที่ได้อ่านมาแล้วนั้น แสดงว่าไทยอยู่ในภาวะคับขันเกี่ยวกับการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝรั่งเศสในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านการเมือง แม้ว่าจะไม่มีหลักฐาน แสดงว่าพระเพทราชาล่วงรู้ถึงแผนการก่อกบฏในประเทศไทยของพระเจ้าหลุยส์ โดยความช่วยเหลือของ ฟอลคอนเพียงใด แต่การที่พระเพทราชาชิงรัฐประหารก่อน ทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการอยู่ใต้อำนาจของฝรั่งเศสและฟอลคอน ทั้งยังเป็นการปลดปล่อยความยากลำบากตามเสียงเรียกร้องของ บรรดาขุนนาง พระสงฆ์และราษฎรอีกด้วย

๒.๑ ปัญหาเกี่ยวกับชาติกำเนิดของพระเพทราชา

ในพระราชพงศาวดารของไทย ให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระเพทราชาแต่เพียงว่า

"....พระเพทราชาจางวางกรมช้าง เป็นชาวบ้านพลูหลวง แขวงเมืองสุพรรณบุรี มีภูมิลำเนาอยู่บ้านท่าช้าง และกระทำวิชาอาคมในศิลปศาสตร์ ชีขางแกลวกลาบยั้งนัก แล้วก็มีมือในสงคราม กระทำความรอบนาลหลายหน..."

ซึ่งเมื่อพิจารณาตามนี้แล้ว ขุนนางผู้นี้เป็นคนสามัญพื้นเพอยู่ที่สุพรรณบุรี เมื่อพิจารณาจากหลักฐานของชาวยุโรปรวมสมัยที่ได้อ่านทักไว้ ทำให้ทราบรายละเอียดเพิ่มเติมว่าพระเพทราชาเป็น

เป็นตำแหน่งจางวางกรมช้าง ซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นออกพระพิพิธราชา แต่ภายหลังเรียกเพี้ยนไปว่าเพทราชา

** รัฐประหาร หมายถึงการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาลของรัฐใด ๆ โดยอีกฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งการกระทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการต่อต้านหรือปฏิเสธอำนาจชุดเดิม (จาก Encyclopedia of the Social Science p.508) และ รัฐประหารเป็นการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาลโดยใช้กำลังการเปลี่ยนแปลงมุ่งเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองประเทศ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงหลักหรือระบอบการปกครองประเทศ (เจริญ สุภาพ ศัพทวิทยาการทางรัฐศาสตร์ หน้า ๒๓)

* วอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระราชพงษาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา หน้า ๔๔๕

บุตรชายของพระนมคนหนึ่งของสมเด็จพระนารายณ์ และได้รับการเลี้ยงดูร่วมกันมาตั้งแต่เยาว์วัย^๑ แต่จากบันทึกเหล่านี้ก็มีความขัดแย้งกันคือ บาทหลวงเดอเบสกล่าวว่า พระเพทราชาเป็นคนที่สามัญ และไม่มีส่วนในการบริหารกิจการบ้านเมือง^๒ รวมทั้งบาทหลวงเลอบลังได้กล่าวว่าพระเพทราชาผู้นี้ขาดกวีเนตสมควรที่จะเจอเร็วกว่าครองราชสมบัติ^๓ แต่ราชทูตเดอ ลาลูแบร์ได้บันทึกไว้ว่า

"....ตระกูลของท่าน (หมายถึงพระเพทราชา) ได้รับราชการสืบกันมาช้านานในตำแหน่งอันสูงส่งและมีความสัมพันธ์กับราชบัลลังก์อยู่เนือง ๆ เมื่อสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต ตัวท่านและบุตรของท่านอาจอ้างสิทธิในราชบัลลังก์ได้..."^๔ และยังกล่าวถึงตำแหน่งของพระเพทราชาว่าเป็นจางวางกรมช่างมีบรรดาศักดิ์เป็น "ออกพระ"

เมื่อพิจารณาจากบันทึกของราชทูตเดอ ลาลูแบร์ แล้วจะเห็นว่าพระเพทราชาผู้นี้เป็นผู้มีตระกูลสูง และเป็นขุนนางที่มีตำแหน่งสำคัญ

เมื่อบันทึกได้ขัดแย้งกันเช่นนี้ ก็จำเป็นที่จะต้องพิจารณาทันทีก่อนประกอบ คือบันทึกของบาทหลวงคาซาร์ติ ซึ่งระบุว่าคณะราชทูตฝรั่งเศส ได้เข้าพบบุคคลผู้หนึ่งที่เรียกว่า Elephant Prince* ผู้ถือกำเนิดวันเดียวกับสมเด็จพระนารายณ์^๕ สันนิษฐานว่าจะต้องหมายถึงพระเพทราชา ซึ่งมีตำแหน่งจางวางกรมช่างในขณะนั้น ดังนั้นพระเพทราชาก็จะต้องเป็นขุนนางซึ่งไม่ใช่เพียงแต่มีตระกูลสูงเท่านั้น จะต้องมีเชื้อสายพระราชนัดดาด้วย ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่หมายถึงพระเพทราชา แต่เมื่อ

^๑ เดอ ลาลูแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หน้า ๓๔๘ และเดอเบส ล.ค. หน้า ๕๗

^๒ เดอเบส ล.ค. หน้า ๕๗

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๑๐

^๔ เดอ ลาลูแบร์ ล.ค. หน้า ๓๔๘

* สันต์ ท. โกมลบุตร แปลว่าช่างเจา (คาซาร์ติ ล.ค. หน้า ๕๓)

^๕ A Relation of the Voyage to Siam, Performed by Six

พิจารณาจากบันทึกของแกมปเฟอร์ประกอบว่า พระเพทราชาผู้นี้เป็นบุตรภคินีของพระองค์ (สมเด็จพระนารายณ์) ^๑ ก็แสดงว่าสมเด็จพระนารายณ์มีศักดิ์เป็นน้าของพระเพทราชา และพระเพทราชาผู้นี้ก็จะต้องมีตาเป็นกษัตริย์ด้วย คือพระเจ้าปราสาททอง

สิ่งที่น่าสังเกตเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับชาติกำเนิดของพระเพทราชา คือ พระนมอีกคนหนึ่งของสมเด็จพระนารายณ์คือเจ้าแม่ตูลีสันมีพระยศเป็นหม่อมเจ้า ส่วนมารดาของพระเพทราชาซึ่งมีตำแหน่งเป็นพระนม เช่นเดียวกัน ก็น่าจะเป็นเจ้าเช่นเดียวกัน และผู้ที่จะเป็นพระนมของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอก็ต้องเลือกสตรีผู้มีตระกูล โดยเฉพาะในสมัยโบราณ

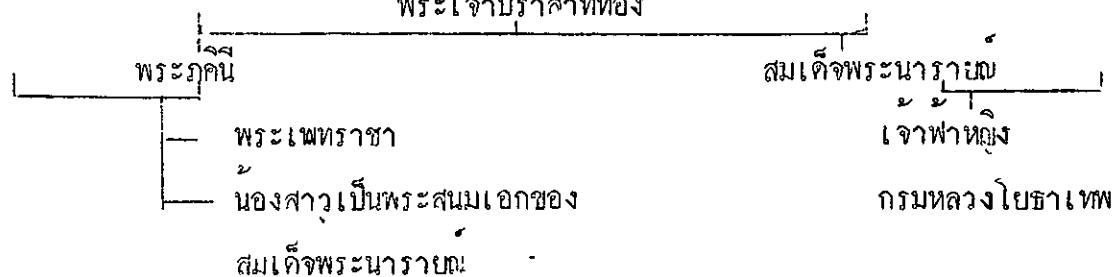
พระเพทราชามียศเพียงออกพระ แต่ได้เป็นถึงจางวางกรมช้าง ซึ่งนับว่าเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจมาก เพราะว่าช้างเป็นกำลังสำคัญของกษัตริย์ ^๒ และที่น่าจะสังเกตก็คือพระเพทราชายังมีสิทธิ์เข้าประชุมเสนาบดี และในปลายรัชกาลยังได้รับตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการอีกด้วย ซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้น่าจะมียศสูงกว่า "ออกพระ"

เมื่อครั้งลงพระอาดกาออกฤาไภนาเหล็ก ซึ่งเป็นพระสหายสนิท สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ออกหลวงสรศักดิ์ลูกชายของพระเพทราชาเป็นผู้ไปบอ แสดงว่าออกหลวงผู้นี้จะต้องมีตระกูลสูง มีเกียรติยศ เกียรติมากกว่า ทั้งนี้เพราะสังเกตจากที่เคยรับสั่งให้พระเพทราชาและพระปีย์ในฐานะพระราชบุตร กุศรมโหฬารอนุชาทั้งสอง

^๑ เอนเบลเบิร์ต แกมปเฟอร์ ไทยในจดหมายเหตุแกมปเฟอร์ อ.สายสุวรรณ์ แปล

หน้า ๓๒ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช เป็นผู้เสนอเพื่อให้พิจารณา

พระเจ้าปราสาททอง

^๒ เดอ ลาตูแบร์ ล.ด. เล่ม ๑ หน้า ๓๕๓

จากบันทึกของราชทูตลาอูแบร์ ทักสวราธาสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต พระเพทราชาหรือ
ออกหลวงสรศักดิ์อาจอ้างสิทธิในราชบัลลังก์ได้^๑ แสดงว่าทั้งสองจะต้องเป็นเชื้อพระวงศ์ที่ใกล้ชิดทีเดียว
ราชทินนาม "พระพิพิธราชา" เป็นราชทินนามโดดเดี่ยวเพราะไม่มีผู้นอกราชทินนามนี้จึง
สันนิษฐานว่าน่าจะพระราชทานเป็นพิเศษสำหรับเจ้านายทางราชินิกุล ผิดกับราชทินนามเจ้านายทาง
ราชวงศ์ เช่นพระราเมศวร พระอินทราชา เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนั้นก็สรุปได้ว่าพระเพทราชาเป็นขุนนางที่มีเชื้อสายราชวงศ์ทางฝ่ายมารดา
ดังนั้น จึงไม่มีพระยศทางราชวงศ์ แต่ปัญหาก็ยังคงมีอยู่คือ ไม่มีหลักฐานว่าบิดาของพระเพทราชาเป็นใคร
แต่อาจเป็นผู้มีพินเพื่อขุนนางพลหลวง ตามที่พระราชพงศาวดารกล่าวไว้ก็เป็นได้

พระเพทราชามีบุตรชายคนหนึ่งชื่อนายเตือ ภายหลังเป็นว่าที่ออกหลวงสรศักดิ์ ซึ่งตาม
พระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขากล่าวว่าเป็นโอรสลับของสมเด็จพระนารายณ์กับเจ้าหญิงเชียงใหม่^๒
ซึ่งคล้ายกับบทบาทหลวงแชรแเวสเล่าไว้ว่า

"ถ้าเราจะเชื่อกันตามคำบอกเล่า ท่านองนิททาเกี่ยวกับราชสำนักสยามแล้ว ก็ว่ากันว่า
พระเจ้าแผ่นดินทรงได้ราชบุตรองค์หนึ่งจากการสมพาศกับนางสนมคนหนึ่งแล้วและทรงจัดการตกแต่งให้
เป็นฝั่งฝ่ายไปเสียบกับออกขุนนางหนึ่งเมื่อนางตั้งครรภ์ขึ้นมา....."^๓

ออกหลวงสรศักดิ์ผู้นี้เป็นคนเฉลียวฉลาด มีสติปัญญาดี กล้าหาญ ว่องไว สนใจเกี่ยวกับ
ศิลปวิทยาการแบบตะวันตก ชอบเรียนเลข และนับถือบาทหลวงเชษฐิ์ว่าเป็นผู้มีความรู้มาก^๔ นอกจากนี้
คงจะมีความรู้ทางภาษาบาลีและพุทธศาสนาแตกฉาน จนสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้เป็นแม่กองสอบไล่
เพื่อทดสอบความรู้บรรดาพระภิกษุ ทั้ง ๆ ที่อายุประมาณ ๒๕ - ๓๐ ปี เท่านั้น^๕ และเป็นบุคคลที่
สมเด็จพระนารายณ์โปรดปรานเช่นเดียวกัน

^๑ ค. หนา ๓๔๔

^๒ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระนารายณ์ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
หนา ๔๔๔ - ๔๔๕

^๓ นิโกลาส์ แชรแเวส ล.ค. หนา ๒๓๒-๒๓๓ แต่บาทหลวงแชรแเวส พูดปนกับพระปิซึ่ง
เป็นราชบุตรบุญธรรมและเจ้าฟ้านอบซึ่งเป็นพระอนุชา

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หนา ๒๖๔

^๕ เดอ ลาอูแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หนา ๕๓๓ แต่พระภิกษุฝ่ายอริยวาสีไม่ยอมให้มาราวาส
มาเป็นแม่กองสอบไล่

๒.๒ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระเพทราชาสามารถทำการรัฐประหารได้สำเร็จ

เมื่อพิจารณาแล้ว การที่กองทหารฝรั่งเศษมาตั้งอยู่ที่เมืองบางกอกอันเป็นประตูของประเทศ ควบความเต็มพระทัยของสมเด็จพระนารายณ์ และควมการสนับสนุนของพอลคอน ซึ่งเป็นอัศวินเสนาบดีของประเทศ กองทหารเหล่านี้มีอาวุธทันสมัยมีระเบียบวินัย รวมกันอยู่เป็นสองกลุ่ม ย่อมผนึกกำลังกันได้ดี ซึ่งพระเพทราชาไม่น่าจะโค่นอำนาจพอลคอนและขับไล่ทหารฝรั่งเศษได้สำเร็จ แต่อาจวิเคราะห์ได้ว่ามีปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อพระเพทราชาคงนี้คือ

๑. เกี่ยวกับบุคลิกภาพของพระเพทราชา พระเพทราชานี้ผู้น้อยในวัยกลางคนอายุประมาณ ๕๕ ปี รูปร่างเล็ก เป็นคนช่างพูดราเริง กาลังแข็งแรงว่องไว เหมือนเมื่อครั้งหนุ่ม มารยาทดี จนเป็นที่นับถือในหมู่ขุนนาง มีสติปัญญารอบคอบและประพฤตินุกกลกาลเทศะ ในบรรดาชาวยุโรปที่กล่าวถึง พระเพทราชามักจะกล่าวตรงกันว่า "เป็นคนฉลาดและกล้าหาญ" ^๑ พระเพทราชานอกจากจะเป็นพระญาติสนิทเคยเสวยรวมนมกันมาแล้ว ยังเคยทำสงครามร่วมกับสมเด็จพระนารายณ์ และน้องสาวพระเพทราชายังเป็นพระสนมเอกอีกด้วย ประกอบกับความเฉลียวฉลาดสามารถรับราชการได้เป็นอย่างดี จึงทำให้เป็นที่โปรดปรานและไว้วางใจมาก

จากบุคลิกภาพของพระเพทราชานั้น อาจสรุปได้ว่าทำให้ผู้ที่โค่นเคยนิยมรักใคร่เชื่อถืออันเป็นประโยชน์ต่อพระเพทราชาในภายหลัง สิ่งที่น่าสังเกตคือพระเพทราชาไม่ชอบพวกชาวยุโรป เมื่อพูดด้วยระพูคอย่างเหยียดหยามเป็นที่สุด และไม่พอใจที่พอลคอนเข้ารับตำแหน่งในคณะเสนาบดี แต่เนื่องจากการที่พระเพทราชาเป็นคนฉลาด เมื่อเห็นว่าพอลคอนเป็นคนโปรดัก์พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้มีเรื่องกับพอลคอน เมื่อคราวที่ออกหลวงสรศักดิ์มีเรื่องกับพอลคอน พระเพทราชาเป็นผู้บังคับให้ขอโทษพอลคอน ^๒ ซึ่งคงจะทำให้สมเด็จพระนารายณ์วางใจในตัวพระเพทราชา แต่ถึงแม้ว่าทั้งพระเพทราชา

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ หน้า ๑๙๕ - ๑๙๐, เเคแมส ล.ค. หน้า ๕๗ และศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๑๒ ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าพระเพทราชาเป็นคนที่ใจไม่บริสุทธิ์และไม่จริงต่อใคร แต่กระทำการชั่วและชั่วช้าให้คนลุ่มหลง

^๒ เเคแมส ล.ค. หน้า ๕๕ - ๖๐ เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อคราวที่น้องสาวของพระเพทราชาซึ่งเป็นพระสนมเอกต้องราชทัณฑ์ พระเพทราชาก็เป็นบุคคลแรกที่เสนอให้คณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดินลงโทษโดยเอาตัวไม่ให้เสียถิ่น (ค. หน้า ๑๕๐)

และพลคอนญเหมือนว่าจะปรองดองกันดี แต่ทั้งสองฝ่ายก็พยายามจะทำลายอีกฝ่ายหนึ่งให้ได้

๒. เลือกเวลาทำการรัฐประหารได้เหมาะสม พระเพทราชาคงเป็นขุนนางไทยผู้หนึ่งที่เฝ้าดูพฤติกรรมของพลคอนและบรรดาชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเมืองไทยในครั้งนั้นด้วยความระแวง แต่พระเพทราชายังไม่สบโอกาสที่จะทำลายพวกนี้ ก็เพราะว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงให้การสนับสนุน แต่เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวรหนักออกจากราชการไม่ได้ พระเพทราชาจึงกระทำการสำเร็จ

สมเด็จพระนารายณ์นั้นมีหลักฐานปรากฏว่า เริ่มมีสุขภาพไม่ดีและป่วยกระเสาะกระแสะ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๒๒๓ พอล่าอังกฤษเป็นผู้นำว่า อาการประชวรนี้อาจทำให้พระองค์ไม่สามารถจะมีชีวิตต่อไปได้นาน^๑ และคงจะทรงทนทุกข์จากการประชวรมาเป็นเวลานาน ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๒๒๔ นั้นทรงอ่อนแอลงจนเห็นได้ชัด และได้ย้ายไปประทับอยู่ที่เมืองลพบุรี ดังนั้นเมื่อราชทูตเคอ ลาตูแบร์ เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นจึงไปเข้าเฝ้าที่พระราชวังลพบุรี พระองค์ประชวรด้วยโรคชรา โรคหืดและบิดาสะพิการมาเป็นเวลา ๔-๕ ปีแล้ว* หลังจากที่ราชทูตฝรั่งเศสชุดที่สองเดินทางกลับ พระอาการทรุดหนักลงกว่าปกติในเดือนกุมภาพันธ์ของประทับอยู่ในพระที่ ดังนั้นจึงโปรดแต่งตั้งให้ข้าราชการที่ทรงไว้วางใจ (หมายถึงพระเพทราชา) ว่าราชการแผ่นดินแทนพระองค์ต่อไป^๒ จึงเป็นเหตุให้พระเพทราชามีอำนาจมากพอที่จะทำลายอิทธิพลของพลคอนและฝรั่งเศสได้

ฝ่ายสมเด็จพระนารายณ์ได้ฟังคำกราบทูลของพระปิยะท้าว เมื่อสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต พระอนุชาจะลากพระบรมศพไปบนฟาก^๓ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงวิตกและหวังจะ "ฝากผี" กับพระเพทราชา พระปิยะและพลคอนผู้ซึ่งทูลรับรองว่าจะถวายพระเพลิงพระบรมศพอย่างสมเกียรติ^๔

^๑ ศิลปากร, กรม บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรี... เล่ม ๒ หน้า ๓๕๕ เป็นจดหมายที่เคาน์ซิล ที่ปัดดาเวียเขียนถึงบริติชอินเดียน ลงวันที่ ๓ มีนาคม โอ เอส (๑๔ มีนาคม เอ็นเอส) พ.ศ. ๒๒๒๓

* มูริส คอลลิส ล.ค. หน้า ๖๕๗ กล่าวว่าในตอนปลายรัชกาล สมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวรด้วยโรคทองมาน (dropsy)

^๒ เคอแบส ล.ค. หน้า ๑๔๓

^๓ เคอแบส ล.ค. หน้า ๑๕๖ "การลากศพไปบนฟากหมายถึงการลงโทษชั้นอุกฤษฏ์แบบโบราณ คือจับนักโทษนอนลงบนฟากแล้วโยนลากก็เป็นทำนองประจาน สิ่งนี้เป็นเรื่องเสียดแทงใจคนสยามเป็นอย่างยิ่ง และชวนชาวญในอินทรีที่จะได้รับการปลงศพอย่างดีที่สุดภายหลังมรณกรรม เป็นเหตุให้เขาประหลาดอยู่ตลอดชีวิต ก็นอนอย่างอด ๆ อดยาก ๆ เพื่อที่จะให้มีเงินทองเหลือทิ้งไว้ให้คนข้างหลังให้เกียรติประการณแก่ตน ยิ่งสำหรับพระบรมศพพระมหากษัตริย์ด้วยแล้ว ก็ยิ่งต้องประกอบพิธีถวายพระเพลิงกันอย่างมโหฬารทีเดียว"

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๕๖

ขณะเดียวกันพระปิยกัโศสองผู้คนและพลคอนก็ได้อภิเษมของกำลังจากกองทหารฝรั่งเศส ที่บางกอก ดังปรากฏว่า ".....ในการนี้หม่อม (หม่อมปิย) ภายใต้การแนะนำช่วยเหลือของพลคอน และกองทหารฝรั่งเศส แต่หม่อมปิยเองก็ได้ระดมกำลังทหารไว้เองถึง ๑๔,๐๐๐ คน พลคอนเองที่หา เช่นนี้ก็เพราะต้องการจะรักษาอำนาจของตนไว้ และเพื่อป้องกันตัวเองอันเนื่องมาจากความเกลียดชัง ของคนสยามที่มีต่อตัวเขา แต่เขาล่วงรู้ถึงพระเพทราชา และได้จึงดำเนินการก่อน" ๑

๓. ความผิดพลาดของพลคอน เมื่อพลคอนรับราชการจนเป็นที่โปรดปรานก็ได้วางอำนาจ ก้าวคืบนางคนสำคัญ และทูลเสนอให้สมเด็จพระนารายณ์สละพระเนตรออกมาใช้งาน ทั้งยังเป็นผู้ชักจูง บาทหลวงให้เข้าถึงพระองค์สมเด็จพระนารายณ์ และเมื่อมีกองทหารฝรั่งเศสเข้ามาในประเทศไทย ทำให้ พลคอนคิดว่าอำนาจของตนคงจะยั่งยืนไม่จำเป็นที่จะต้องผูกน้ำใจคนไทย ดังนั้นพลคอนจึงแสดงกิริยา เย่อหยิ่งมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เป็นที่เกลียดชังของคนไทยทั่วไป ซึ่งนับว่าเป็นความผิดพลาดของพลคอน ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่งเมื่อ พลคอนทราบว่าพระเพทราชาส่งผู้คน ๒ พลคอนคิดว่าคงจะ มีกำลังน้อยสามารถที่จะใช้กำลังทหารฝรั่งเศสปราบปรามได้โดยง่าย ๓ พลคอนหวังอย่างยิ่งว่าจะได้ กำลังทหารฝรั่งเศสปราบปรามพระเพทราชา แต่ก็ผิดหวัง ทั้งนี้เนื่องจากว่าหลังจากที่พลคอนได้วางแผน กับนายพลเดฟาซแล้ว นายพลเดฟาซ ไม่ได้ปฏิบัติตามเพราะได้รับการคัดค้านจาก เวเรต หัวหน้า บริษัทการค้าของฝรั่งเศส สังฆราชแห่งเมเตลโลโปลิส และสังฆราชแห่งโรโซลี บาทหลวงคณะการ ต่างประเทศ ๔ จึงเกลียดชังพลคอนว่า ความที่พลคอนกล่าวกับนายพลเดฟาซว่าพระเพทราชากับพระปิย สมคบกันจะปล้นพระคลังที่ลพบุรี พลคอนจึงต้องการคุมกองทหารเพื่อขัดขวางการกระทำของบุคคลทั้งสอง และได้ตกลงกับนายพลเดฟาซว่าจะเข้าไปในวังยึดพระราชทรัพย์ไว้แล้วจึงจับตัวพระเพทราชากับพระปิยไว้ เมื่อได้ทำการสำเร็จก็จะอัญเชิญเจ้าฟ้าน้อยขึ้นครองราชย์ ๕ นั้น ไม่เป็นความจริงเพราะพลคอนไม่

๑. Records of the Relation....Vol. V p.p. 86-87

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๕๖

๓. เดอเบส ล.ก. หน้า ๒๑๓

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๒๓ - ๒๒๔

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๕๗ - ๒๕๘

เกลียดกลัวกับพระอนุชา และปัจจุบันอำนาจของพอลคอนก็น้อยลง มีเสียงเล่าลือว่าพอลคอนจะถูกจับแม่
สมเด็จพระนารายณ์ก็รับสั่งให้พอลคอนออกจากราชการเพราะมีคนเป็นศัตรูกับพอลคอนมาก และสถานการณ์
ปัจจุบันก็ตึงเครียด มีเสียงเล่าลือว่าสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต พระอนุชาทั้งสองจึงแตกเค็มนั้นพบปะ
ขุนนางไม่ได้ ปัจจุบันทั้งสองประทับที่อยุธยาและออกให้ขุนนางเฝ้าทุกวัน มีการระดมพลและเครื่อง
ศาสตราวุธ แม่คนชั้นเลวและคนแจวเรือก็มีอาวุธติดมือซึ่งตามปกติจะไม่มี นอกจากเป็นเวลาที่เกิดเหตุร้าย
และมีเสียงเล่าลือว่าฝรั่งเศสคิดจะมาชิงบ้านชิงเมือง ทั้งสามคนเป็นผู้ชี้แจงให้นายพลเดฟาซเห็น
อันตรายที่ฝรั่งเศสจะได้รับจากการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในประเทศไทย ซึ่งไม่คุ้มกับการ
เสี่ยงเพื่อช่วยคนเพียงคนเดียว พวกบาทหลวงฝรั่งเศสคงจะได้เห็นธาตุแท้ของพอลคอนว่าไม่ได้ศรัทธา
ศาสนาอย่างจริงจัง จึงยืนยันกับนายพลเดฟาซว่าการที่พอลคอนทำลงไปก็เพื่อรักษาตำแหน่งเท่านั้น ๒
จึงแนะนำให้นายพลเดฟาซจอยกลับไปยังที่บางกอกซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ของประเทศทำให้กษัตริย์เกรงใจ
ไม่กลายกทัพมาตี แต่ว่าถ้านายพลเดฟาซยกทัพมาลพบุรีก็เท่ากับทิ้งทหารจำนวนน้อยไว้ที่บางกอก ซึ่งเป็น
ช่องทางที่จะทำให้พระเพทราชาทำได้ง่าย เพราะทหารมีเสบียงน้อยและไม่ชำนาญภูมิประเทศ อาจ
ถูกสังหารหมู่เช่นเดียวกับชาวอังกฤษที่เมืองมะริดเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๐ และประมาณว่าพอลคอนเป็นผู้ที่มีนิสัย
เชื่อถือไม่ได้ การที่พอลคอนชักชวนให้เดฟาซยึดทองพระคลังที่ลพบุรี โดยเจ้าของไม่อนุญาต นับว่าเป็น
ความผิดอย่างร้ายกาจ พอลคอนไม่มีอำนาจที่จะทำเช่นนั้น และฝรั่งเศสก็จะถูกกล่าวหาด้วย การที่จะทำใ
พระอนุชาไปรื้อก็ยังมีความหวังที่สุจริตและมั่นคงกว่า โดยนายพลเดฟาซไปเฝ้ารับอาสาสนองพระเดชพระคุณ
กับพระอนุชาทางอยุธยาโดยไม่จำเป็นจะต้องขึ้นไปถึงลพบุรี ๓

เมื่อนายพลเดฟาซได้ฟังคำชี้แจงแนะนำเช่นนั้น จึงจอยกลับลงมาที่บางกอก พอลคอน
เมื่อรู้ก็ผิดหวัง จึงส่งนายทหารฝรั่งเศสสองไปเกลี้ยกล่อมนายพลเดฟาซ แต่นายทหารผู้นั้นเมื่อเกลี้ยกล่อม
ไม่สำเร็จก็ไม่รับขึ้นมามาก ๔ ทำให้พอลคอนเสียเวลาคอย อันเป็นเหตุให้พระเพทราชามีเวลาสองสัปดาห์
คนใดมากยิ่ง ๕

๑. ก. หนา ๒๕๕ - ๓๐๓

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หนา ๒๕๕ - ๓๐๓

๓. ก. หนา ๒๕๕ - ๓๑๐

๔. เดอแบส ล.ก. หนา ๒๒๐ - ๒๒๑

๔. ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ การทำรัฐประหารของพระเพทราชานั้น มีการเตรียมการล่วงหน้า แต่เมื่อจากสถานการณ์โดยทั่วไป จะเห็นว่าเมืองไทยสงบเรียบร้อยก็จริง แต่อาจลึกลงไปแล้ว มีขุนนางบางคนที่ยากให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง^๑ โดยเฉพาะการ เปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของสมเด็จพระนารายณ์ ประกอบกับการที่กองทัพฝรั่งเศสเข้ามาตั้ง ในเมืองไทย ทำให้ทหารฝรั่งเศสกับราษฎรเผชิญหน้ากันใกล้ชิดยิ่งขึ้น เมื่อได้เห็นความประพฤติของ ทหารฝรั่งเศส ทหารไทยและราษฎรจึงไม่พอใจยิ่งขึ้น แต่ไม่อาจจะต่อต้านได้ เนื่องจากเกรงพระราช- อาญา^๒ ดังนั้นเมื่อพระเพทราชาค้างตัวเป็นหัวหน้า จึงได้รับการสนับสนุนจากขุนนางและราษฎรที่รักใคร่ พระเพทราชามากและศรัทธาว่าเป็นผู้อยู่คงกระพัน^๓ นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์ อีกด้วย เพราะพระเพทราชาเคยบวชมาเป็นเวลาถึงหนึ่งปี^๔ จึงทำให้มีความสนิทสนมกับพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระสังฆราชแห่งเมืองลพบุรี สรุปลงจากที่เชื่อว่าเสีย เคา เฮอร์บิง บันทึกไว้ว่าพระเพทราชาเกลียด กลอนขุนนางอื่น โดยเป็นยศความมักใหญ่ใฝ่สูงของเขาและสัญญาว่าจะให้หน้าที่ในการปกครองบ้านเมือง ด้วย ท่านไม่ได้เกลียดกลอนแต่เฉพาะขุนนางเท่านั้น ยังได้เอาใจราษฎรด้วย ราษฎรที่ขอบของใหม่ ๆ แปลก ๆ ก็หวังใจว่าเมื่อได้อยู่ใต้เอกของผู้นั้นแล้ว การปกครองคงจะไม่เข้มงวดมากนัก^๕ แสดงว่า พระเพทราชาได้รับการสนับสนุนจากคนทุกระดับของประเทศ

และ "...มีหลักฐานหลายอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเวเรต์ได้ติดต่อกับพระเพทราชาล่วงหน้า นานแล้ว...มีหลักฐานแน่นอนว่า มงซิเออร์เวเรต์และพวกสุภาพบุรุษของวิทยาลัยในสยามได้แลกเปลี่ยน ความกึกกั่นและแผนการต่าง ๆ กับพระเพทราชา และได้ชักชวนมงซิเออร์ เดฟาชซ์ เขาร่วมด้วย โดยสัญญาจะให้เงิน ๕๐๐,๐๐๐ เอเกท์^๖ ที่กล่าวมานี้ทำให้ทราบว่าพระเพทราชาได้รับการสนับสนุน

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ หน้า ๑๙๕

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๔ เล่ม ๒๕ หน้า ๑๐๐ - ๑๐๓

^๓ เคา ลาลูแบร์ ล.ด. เล่ม ๑ หน้า ๓๕๖

^๔ เคาแบส ล.ด. หน้า ๑๖๑

^๕ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ หน้า ๑๙๕ - ๑๔๐

^๖ ชูศรี สวัสดิสงคราม (แปล) "การเคลื่อนไหวลับ ๆ ที่เป็นสาเหตุการปฏิวัติใน สยาม" นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๔ เล่ม ๑๒ ๑ พฤษภาคม ๒๔๔๔ หน้า ๖๕ - ๖๖

จากพอลคาร์วฝรั่งเศสและบาทหลวงคณะการต่างประเทศ การที่ชาวฝรั่งเศสกลุ่มนี้สนับสนุนพระเพทราชา ก็เนื่องจากเหตุผลส่วนตัวคือความเกลียดชังพอลคอน ทั้งพระเพทราชาได้แสดงให้เห็นว่าการก่อกบฏในครั้งนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคริสตศาสนิกชนหรือชาวฝรั่งเศสแต่ประการใด หากเกี่ยวข้องกับเฉพาะพอลคอน เท่านั้น ด้วยเหตุนี้บุคคลกลุ่มนี้จึงคัดค้านเคพาซจไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายในของไทย

นอกจากชาวฝรั่งเศสแล้ว พวกบอลันดา ยังให้การสนับสนุน โดยลักลอบพบกับพระเพทราชา หลายครั้ง และแนะนำให้พระเพทราชาเอายาพิษถวายสมเด็จพระนารายณ์ ลักเอาพระราชลัญจกรมาไว้ พร้อมทั้งรวมกำลังทหารไว้อย่างเงียบ ๆ ไว้ที่ค้ออันล่อเอาทหารฝรั่งเศสให้พ้นจากเมืองบางกอกและ มริตแล้วมาให้หมด^๑ ทั้งนี้ก็เพราะว่าพวกบอลันดาต้องการกำจัดฝรั่งเศสซึ่งเป็นศัตรู และกลั้มเข้ามา มีอำนาจในเมืองไทยอีก

ในขณะที่พระเพทราชากำลังเตรียมการอย่างลับ ๆ อยู่ นั่นคือทราบแผนการของพอลคอน^๒ เมื่อรู้ตัวว่าจะถูกจับกุม พระเพทราชาจึงนำความไปปรึกษาสังฆราชแห่งคพบุรี พระสังฆราชและบรรดา พระสงฆ์จึงได้สนับสนุนให้ราษฎรเห็นด้วยกับระบอบพระในครั้งนั้น โดยประกาศว่าเป็นการดีที่ประชาชนทั้งหลายจะพึงจับอาวุธเพื่อรับใช้ของคพระมหากษัตริย์ ด้วยทรงทราบวาทะคดีนี้^๓ คดีการทรยศจะเอา แผ่นดินไปยกให้แก่คนต่างดาวต่างแดนและยังปรารถนาในลาภยศ อันได้ใช้อำนาจทำประโยชน์ให้ แก่ตัวเองอยู่อีก พระเพทราชาจึงจำต้องจับอาวุธขึ้นโดยพระบรมราชโองการ เพื่อปราบบุคคลผู้นั้น ให้สิ้นฤทธิ์พิษสง^๓

น่าสังเกตว่าในการปลุกระดมราษฎรพระสงฆ์ได้อ้างว่าเพื่อแสดงความจงรักภักดี และ พระเพทราชาทำโดยพระบรมราชโองการ แสดงว่าประชาชนยังรักใคร่สมเด็จพระนารายณ์อยู่ ซึ่ง พระเพทราชาต้องทราบดี จึงได้แสดงเจตนารมณ์ให้เห็นเด่นชัดว่าทำการรัฐประหารครั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า

^๑ กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๑๘

^๒ เดอแมส ล.ค. หน้า ๒๒๒ และเอนเยลเบิร์ต แกมเปเฟอร์ ล.ค. หน้า ๒๗

กล่าววว่าแผนการนี้ได้ ไปถึงบุตรชายของพระเพทราชา ซึ่งในขณะนั้นเฝ้าอยู่ด้วยสนม ๒ คน ของ พระเจ้าแผ่นดินในท้องตึกกับห้องที่พวกคฤหาสน์ชอบมั่วสุมกันอยู่ จึงแอบฟังและได้บันทึกการหารือของคนเหล่านั้นที่รู้ความลับและนำความไปแจ้งแก่บิดา โดยด่วน

* หมายถึงพอลคอน

^๓ เดอแมส ล.ค. หน้า ๒๒๖

๑. กองทหารฝรั่งเศษได้มายึดครองบางกอกแล้ว
๒. การก่อกวนของชาวต่างประเทศ
๓. ความทะเยอทะยานอันเกินกว่าเหตุของนักพรตที่คิดการของศาสนา
๔. ความเบียดเบียนและกดขี่ของพอลคอน

ซึ่งราษฎรที่ได้ฟังก็เห็นด้วย ประกอบกับความศรัทธาต่อพระสงฆ์ ราษฎรเป็นจำนวนมากจึงได้จับอาวุธพากันยกเป็นขบวนเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๓๑ เมื่อพอลคอนทราบเรื่องจึงได้เข้าไปอู่ศาลกราบทูลด้วยถ้อยคำยาวก๊วว่าจะไม่ได้กลับมาพบหน้ากันอีก* แล้วจึงรีบมุ่งหน้าไปยังพระราชวัง พร้อมด้วยทหารชาวยุโรปประมาณ ๒๐ กว่าคน ด้วยความรีบเร่งพอลคอนจึงฉุนเฉียวเข้าไปทางประตูเล็กที่เปิดอยู่** กับทหารชาวฝรั่งเศษอีก ๓ คน ผ่านพระเพทราชาซึ่งจุกช่องลมวังแล้ว ได้เดินเข้ามาหาด้วยสีหน้าขมขื่น และได้ปลดอาวุธทหารยุโรปที่ตามเข้ามา พระเพทราชาไม่กล้าที่จะทำอันตรายพอลคอน เพราะทหารคู่มือกันชาวยุโรปยังคงอยู่ จึงบังคับให้พอลคอนขึ้นไปบนเชิงเทียน แล้วทำให้เป็นการเล่นสนทนาด้วยความแจ่มใส และออกญาโกษาธิบดี (ปาน) ได้บอกหน่วยคุ้มกันว่าพอลคอนสั่งให้กลับไปรักษาการณ์ที่ท่าเทียบของตน ฝ่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถูกควบคุมตัวไว้ในพระคันทัก (พระที่นั่งสุทไธสวรรย์) ๒ แล้วพระเพทราชาก็ดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อไป

* กุศลปากร, กรม, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๑๓ - ๒๑๔

* ซึ่งคล้ายคลึงกับที่แกมเปเฟอร์ได้นึกไว้วา "...แม่จะทวนเกรงซึ่งเหตุรายอญักหนากก็ตาม กล่าวกันว่าพอลคอนสั่งเสียว่าถ้ากรอมคร้วด้วยกิริยาไรก็เกรายิ่งนัก (เอนเบลเบิร์ต แกมเปเฟอร์ ล.ก. หน้า ๒๗)

** แสดงว่าพอลคอนเดินไปยังพระบรมมหาราชวัง ซึ่งตามปกติเมื่อขุนนางผู้ใหญ่จะไปตงนั่งเสด็จ

๒. เดอแบส ล.ก. หน้า ๒๒๒ - ๒๓๑ ซึ่งความตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับจักรพรรดิพิมล (จาก) กล่าวไว้ พระยาวิไชเยนทร์เมื่อถูกเชิญตัวมาปรึกษาขอราชการแผ่นดิน ก็ได้ปรึกษากับพระเพทราชาก่อน แล้วเดินไปตรวจเหตุการณ์บนเชิงเทียน จึงถูกตีทองหักแล้วจึงเอาไปประหาร ซึ่งคล้ายกันกับที่เดอแบสกล่าวไว้เพียงว่า "มีการเดินบนเชิงเทียน" เท่านั้น แต่สงสัยว่าเมื่อพอลคอนได้รับเชิญไปประชุมก็จะต้องมีทหารคุ้มกันชาวยุโรปด้วย ในพระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา หน้า ๔๔๔ ได้ระบุว่า "...พระเพทราชาได้ให้ขุนนางคนหนึ่งที่มีบุญคุณคือพระยาวิไชเยนทร์ไปเชิญพระยาวิไชเยนทร์เข้ามาเพื่อปรึกษาขอราชการ เมื่อพระยาวิไชเยนทร์เข้ามาถึงถูกทหารตีด้วยไม้พลองตกจากเสื่อลงแล้วประหารจนสิ้นชีวิตนั้น.... (กุศลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๒๒

๓. สภาพการณ์ทั่วไปภายหลังที่พระเพทราชาทำการรัฐประหาร

เมื่อพิจารณาการรัฐประหารครั้งนี้ก็คล้ายกับการกบฏอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในแถบเอเชีย คือ การชิงราชสมบัติ การปล้นสะดม ภัยพิบัติ การลงโทษด้วยวิธีจารีตนครบาล การฆ่าฟัน แต่การรัฐประหารของพระเพทราชานั้นแตกต่างไปจากการรัฐประหารอื่น ๆ ตรงที่ว่า สามารถสู้รบกับกองทัพฝรั่งเศสจนพ่ายแพ้ ยอมถอนตัวออกจากไทยกลับสู่ฝรั่งเศส เหตุการณ์เมืงหลักฐานทางฝ่ายฝรั่งเศสก็มีความขัดแย้งแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้ว ก็ดูเหมือนว่าการที่พระเพทราชาชิงราชสมบัตินั้นไม่ผิดและกาที่ก่อกบฏในเมืองไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๑ กลายเป็นเรื่องที่ถูกต้องตามความยุติธรรม^๑ ซึ่งอาจกล่าวถึงสภาพการณ์ทั่วไปได้ดังนี้

๓.๑ การกำจัดบุคคลต่าง ๆ

ในชั้นแรกนั้นพระเพทราชาคงตั้งใจที่จะมอบราชสมบัติให้แก่พระอนุชา แต่ภายหลังออกหลวงสรศักดิ์เป็นผู้แนะนำความคิด และให้กำลังใจพระเพทราชาให้กระทำการเพื่อเอาราชสมบัติเสียเอง^๒ ดังนั้นในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๒๓๑ พระเพทราชาจึงได้ยึดอำนาจในพระราชวังเมืองลพบุรี และดำเนินการเพื่อสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์โดยในชั้นแรกคือ การกำจัดบุคคลต่าง ๆ ที่มีสิทธิในการสืบสันตติวงศ์ และขัดขวางการขึ้นครองราชย์ บุคคลแรกคือ พระปีย์พระราชบุตรบุญธรรมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระเพทราชาเคยมีเรื่องไม่พอใจกันเป็นส่วนตัว^๓ ตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชยังไม่ทรงประสูติ และพระปีย์ผู้นี้ได้กราบทูลเรื่องพระเพทราชาสองสามครั้งเพื่อออกการกบฏ ดังนั้นแม้ว่าพระปีย์จะได้ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้วก็ตาม แต่พระเพทราชาก็ได้กำจัดพระปีย์เป็นคนแรก โดยบ้านพระปีย์และพ่อแม่ถูกปล้น^๔ และยังเกลี้ยกล่อมพรรคพวกของพระปีย์ให้กลับมาเป็นฝ่ายพระเพทราชาด้วย แต่บางคนก็หลบหนีไป

^๑. ศิลปากร, กรม, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๗๑ - ๒๗๒

^๒. จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

หน้า ๔๕๒ - ๔๕๓

^๓. เดอแมส ล.ค. หน้า ๒๒๔

^๔. ค. หน้า ๒๓๐

พระปิยะจึงขาคูสนับสนุนและยังเป็นคนที่บรรดาขุนนางและราษฎรเกลียดชัง จึงกำจัดได้ง่าย พระปิยะนั้น
เมื่อเห็นว่าขาคูให้การสนับสนุน จึงได้หลบเข้าไปอยู่ในห้องบรรทม ของสมเด็จพระนารายณ์แล้วซ่อนตัวอยู่
เตกกลางคืนจำเป็นต้องออกไปถ่ายทุกข์ พวกยามที่เฝ้าอยู่หน้าห้องบรรทมจึงจับตัวไว้ แล้วสมเด็จพระ
นารายณ์จะขอชีวิตพระปิยะไว้ แต่พระเพทราชาไม่ยินยอม เมื่อถึงวันรุ่งขึ้น* จึงสั่งให้ประหารชีวิต
โดยตัดศีรษะ การสั่งประหารพระปิยะนี้ พระเพทราชาไม่ได้รับการจัดขบวนจากขาคูใดเลย

บุคคลต่อมาคือฟอลคอน อัครมหาเสนาบดี เมื่อพระเพทราชาจับกุมฟอลคอนได้แล้ว พระ
เพทราชาคงจะลงใจไม่กล้าประหารในที่ที่เหมือนกับที่สั่งประหารพระปิยะ ทั้งนี้เพราะว่าพระเพทราชา
เกรงว่าชาวยุโรปจะทำการขัดขวาง แต่ถึงกระนั้นพระเพทราชามีคำสั่งห้ามติดต่อกับฟอลคอนไม่ว่าใคร
ทั้งสิ้น ดังนั้นเรื่องราวของฟอลคอนในขณะที่ถูกควบคุมตัว จึงเป็นเรื่องที่ได้รับการบอกเล่าทั้งสิ้น มีข่าวลือ
ว่าพระเพทราชาได้บริภษาฟอลคอนอย่างรุนแรงควบดอยคำหยามคาย โดยกล่าวหาว่าเป็นกบฏ^๒ และถูก
ามโซ่ตรวน เอาไฟนาคเผา บีบขมับ และไม่ให้อาหาร^๓ นอกจากนี้ยังนำศีรษะของพระปิยะมาแขวน
ไว้ที่คอ** แต่บอลันดาบันทึกรวบรวมว่า พระเพทราชาได้นำศีรษะพระปิยะมาโยนลงแท่นเท้าของฟอลคอน แล้ว

* เกอแบส ล.ค. หน้า ๒๓๒ แต่ในพระราชพงศาวดาร พระราชหัตถเลขา หน้า ๔๘
กล่าวว่า "...ครั้นรุ่งเพลาเช้า พระปิยะถูกออกมาขบวนปากกลางหน้า ณ ประตูกำแพงแก้ว จึงออกหลวง
รศักดิ์ ผู้สำเร็จราชการ ณ ทิมหาอุปราช สั่งให้ขุนพิพิธรักษาวังที่ ผลักพระปิยะตกลงไปจากประตูกำแพงแก้ว
และพระปิยะร้องขึ้นได้คำเดียวว่า หลงกระหม่อมแถวขบควบ พอลงคาลงคนทั้งหลายก็กุมเอาตัวพระปิยะไป
ประหารชีวิตตายในขณะนั้น "

* คอว์นที ๒๐ พฤษภาคม ๒๓๓๑

๒. กิลปากร, กรม รายงานละเอียดและถูกต้อง.. หน้า ๙

๓. บานิจ ชุมสาย, ม.ล. หลักฐานประวัติศาสตร์ไทยในต่างประเทศ หน้า ๑๑๐ - ๑๑๑
อ้างอิงจากหนังสือของบาทหลวง d'Orléans)

** เป็นประเพณีในสยามว่าจะต้องเอาหัวของผู้ถูกลงโทษก่อนในฐานะที่มีความผิดหนักกว่า
อีกผู้หนึ่ง ถูกแขวนเข้าไว้กับคอของคนผิดอีกผู้หนึ่ง และถ้าหากถูกลงโทษด้วยการแขวนคอหรือถูกประหาร
้วยประการอื่นแล้วไร้รักผูกพันร่างของคนตายเข้ากับคนเป็น ให้หน้าคอหนาขึ้นกัน แล้วจะปล่อยทิ้งไว้เป็น
เวลาหลายวัน (เกอแบส ล.ค. หน้า ๒๓๓) และลาตูแบร์ กล่าวว่าเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ออกพระศรีมโหสถถูก
ำคาประจานอยู่ถึง ๓ วัน โดยมีศีรษะนักโทษที่ท้องพระอาญาแขวนอยู่ที่คอ (ลาตูแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หน้า ๔๗๑)

ยะเย็บให้ถูกวิธีที่พลคอนสนับสนุน การที่พระเพทราชาทราบพลคอนอย่างหนัก ก็เพื่อให้
 ลคอนสารภาพผิดจนในที่สุดพลคอนได้สารภาพว่า พวกคนฝรั่งเศสและคริสตังทั้งหมดจะไ้รวมหัวกับตน
 เพื่อก่อการจลาจลชนทวพระราชอาณาจักร ๒

ส่วนเหตุการณ์ทางบ้านของพลคอนนั้น พระเพทราชาสั่งให้เรียกตำแหน่งคืน รัตนพิชัย
 อลันดาอ้างว่าที่บ้านของพลคอนมีอุโมงค์ไปสู่พระราชวัง และพบอาวุธ กินปืน เป็นจำนวนมาก รวมทั้ง
 ไปถึง ๒,๐๐๐ ศิว ๓ ท่านผู้ถึงพลคอนและญาติพี่น้อง ตลอดจนคนใช้ถูกโบยเพื่อให้บอกที่
 อนสมบัติ ๔ ถูกจำไว้ที่คุกมา จนกระทั่งต่อมาพระเพทราชาจึงให้ลดฐานะครอบครัวพลคอนลงเป็นทาส
 และยอมย่นให้ถอนโซ่ตรวน ในที่สุดก็ปล่อยออกจากคุก ๕

ในขณะที่พระเพทราชาคุมขังพลคอนตลอดจนครอบครัวนั้น คงจะล็งเล่ใจที่จะทำประการ
 คตพลคอน เพราะพระเพทราชามีเรื่องยุ่งยากเกี่ยวกับคนไทยที่อยู่บาไม่ยอมรับอำนาจของตน และ
 วอังกฤษยังมีเรื่องอื่น* ก็กำลังจะสนับสนุนฝ่ายฝรั่งเศส รวมทั้งกำนันหลวงซึ่งมีนายเรือ ลูกเรือเป็นชาว
 รั่งเศสพรรคพวกของพลคอน ๖ ซึ่งถาบุคคตต่าง ๆ เหล่านี้ถกกำลังกันก็คงจะทำความยากลำบากให้
 เภพระเพทราชาไม่น้อย ดังนั้นพระเพทราชาจึงหลีกเลี่ยงที่จะขัดใจกับฝรั่งเศสในระยะนี้ และพยายาม
 แสดงให้ชาวฝรั่งเศสเห็นว่าการทำการรัฐประหารครั้งนี้เป็นเรื่องระหว่างพลคอนกับพระเพทราชา
 นั้นจึงทำให้นายพลเคพาซจล็งเล่ใจที่จะเข้ามาทักท้วงเกี่ยวกับกิจการภายในประเทศโดยเข้ามา
 วยเหลือพลคอน และพระเพทราชายังสั่งให้สังฆราชแห่งโรโรลีและโกษาธิบดี (ปาน) ลงมาเกลี้ยกล่อม

๑. Record of the Relation... Vol. V p.87 ซึ่งคล้ายกับบันทึกของแกมเป้เพอร์
 .ค. หน้า ๒๘

๒. Record of the Relation... Vol V p.p. 55-56

๓. Op. cit. V p.56

๔. มาณิจ ชุมสาย,ม.ล. ล.ป. หน้า ๑๑๑ (อ้างอิงจากหนังสือของบาทหลวง d'Orleans)
 ามความเข้าใจของบาทหลวงคิดว่าไทยคนเอาสมบัติ (เป็นทำนองคล้ายปล้น) ซึ่งที่จริงแล้วตามประเพณี
 องไทย ผู้ที่ทองพระราชอาญาหนัก มักจะถูกรัตนพิชัยควย ดังเช่นกรณีของโกษาเหล็ก

๕. กิลปกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๑ หน้า ๒๑

* เป็นเรือสินค้าที่คิดไปถึง ๔๔ กระบอก

๖. เคอแบส ล.ป. หน้า ๒๓๔ - ๒๔๑

นายพลเคฟาร์จวนไปยังลพบุรี* ได้สำเร็จจึงทำให้พระเพทราชาคิดว่าสามารถควบคุมตัวชาวฝรั่งเศสไว้ได้ จึงหมดความเกรงกลัวและพวกคริสตังก็ไม่ได้อำนาจเกี่ยวกับพลคอน ดังนั้นพระเพทราชาจึงสั่งให้ประหารพลคอน เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๓๓๑ มีอายุได้ ๔๐ ปี^๑ มีเรื่องราวผ่านอนินทาวา ก่อนที่จะนำตัวไปประหารชีวิต เพชรฆาตได้พาพลคอนไปที่บ้าน ท่านผู้หญิงจึงถูกขังไว้ในโรงม้า เมื่อพบพลคอนแทนที่จะรำลือด้วยความอาลัย กลับถามว่าล่ายรตหน้าและไม่ยอมให้จับลูกชายคนเดียวที่ยังมีชีวิตอยู่^๒ ซึ่งถ้าเป็นจริงเช่นนั้นก็เห็นชัดว่าแม่แก่รรบาก็ยังเกลียดชังพลคอน**

วาระสุดท้ายของพลคอนนี้ บาทหลวงเคอแมสได้อ้างว่าได้รับการบอกเล่าจากปากขุนนางผู้ซึ่งได้รับมอบหมายให้นำพลคอนไปประหารชีวิตว่า

"....เมื่อ มร. ก็องสแตง ไปถึง ณ ที่นั้นแล้ว ก็ถูกใส่ลงสวตมนคอนวอนพระผู้เป็นเจ้า อยู่พักใหญ่ เขาบอกว่าเขาขอประกาศคำมั่นอย่างเปิดเผยต่อพระพักตร์พระผู้เป็นเจ้า ก่อนที่เขาจะไปได้เฝ้าพระองค์ว่า เขาได้ตายอย่างบริสุทธิ์ผุดผ่องปราศจากมลทินโทษทั้งข้อกล่าวหาของเพทราชา เขาได้กระทำการทุกอย่างไปก็เพื่อพระเกียรติคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเกื้อกูลให้พระบรมวงศ์ได้เสด็จขึ้นสู่ราชบัลลังก์โดยแท้ ในที่สุดเขาได้กล่าวฝากฝังภรรยากับบุตรชายให้ขุนนางผู้นั้นดูแลและขอให้ให้ความคุ้มครองแก่พวกคริสตังผู้มาส่งสารซึ่งได้รับทราตรกรรมโดยที่มิได้มีความผิดด้วย เขาได้ฝากเหรียญตราชั้นแรกคัมเบล (ซึ่งได้รับพระราชทานจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔) ไปถึงบุตรชาย โดยขอให้ช่วยเก็บรักษาไว้ก่อน เป็นเครื่องหมายแห่งพระเมตตาคุณของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส แล้วขอให้มอบให้บุตรชายของเขาเมื่อเคอแมสขึ้นพอที่จะเก็บรักษาไว้ได้ด้วยตนเองแล้วเถิด ครั้นแล้วก็ยื่นคอให้แขนลายผู้เป็นเพชรฆาตลงดาบและผ่าท้อง อันเป็นวิธีการธรรมดาที่ปฏิบัติแก่ผู้ต้องระวางโทษให้คัตหัวโดยทั่ว ๆ ไป (ในสมัยนั้น) " ^๓

* จะได้อีกเล่าโดยละเอียดในตอนต่อไป

^๑ เคอแมส ล.ค. หน้า ๒๓๒ - ๒๓๓

^๒ เอนเยลเบิร์ต แกมพ์เฟอร์ ล.ค. หน้า ๒๕ ซึ่งกล่าวตรงกันข้ามกับเคอแมส ที่ว่า

ว่าความพลคอนเกร่าโศกเสียใจมรกรรมของพลคอนเป็นอันมาก (เคอแมส ล.ค. หน้า ๒๒๒)

** แต่ แกมพ์เฟอร์ได้รับคำบอกเล่าจากผู้อื่น จึงไม่ควรรับฟังเพราะมีควิสัยสำนิกรรยา

^๓ เคอแมส ล.ค. หน้า ๒๕๖ - ๒๕๗

จากคำบอกเล่านี้ แสดงว่าชกกล่าวหาของพระเพทราชา เป็นการใส่ร้ายโดยที่พอลคอน
 ไม่ได้ ทั้งขัดกับหนังสือลับของพอลคอนเองที่เขียนถึงบาทหลวงเคอ ลาแซส* อันเป็นหลักฐานที่มัดตัว
 พอลคอนแน่นอนว่าเป็นผู้ทรยศต่อเมืองไทย เมื่อเป็นเช่นนั้นแสดงว่าพอลคอนยังคงแสดงความฉลาดตบตา
 คนได้จนถึงที่สุด แลถึงอย่างไรก็เป็นการสิ้นสุดชีวิตนักจนจัญไรที่เคร่งครัดหนึ่งซึ่งแสวงหาโชคลาภกระทั่ง
 ได้เป็นอัครมหาเสนาบดีของไทย โดยยอมเป็นชาติต่าง ๆ เพื่อหาทรัพย์สินสมบัติและชื่อเสียง คือเป็นชาติไทย
 เพราะความจำเป็น เป็นชาติฝรั่งเพื่อหาหนทางก้าวหน้า เป็นคริสเตียนสำหรับหาทางป้องกันตนเอง
 แต่หัวใจก็ยังเป็นชาตกรีก** จนวันตาย

บุคคลอีกผู้หนึ่งคือ เจ้าฟ้าอภัยทศและเจ้าฟ้าน้อย พระอนุชาทั้งสองของสมเด็จพระนารายณ์
 ผู้ทรงมีสิทธิในราชบัลลังก์มากที่สุด และยังเป็นพี่เขยพี่ภรรยาของบรรดาขุนนางและราษฎร ดังนั้นพระเพทราชา
 จึงจำเป็นต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษที่จะกำจัดบุคคลทั้งสอง เพราะเสี่ยงกับการต่อต้านของ
 คนไทย แต่พระเพทราชาก็ได้แสดงท่าทีอย่างเปิดเผยมาตั้งแต่เริ่มแรกแล้วว่า เป็นผู้สนับสนุนพระอนุชาทั้ง
 สอง เมื่อพระเพทราชาได้ประหารพระปีย์และพอลคอนแล้ว จึงเป็นที่เข้าใจว่าพระเพทราชาต้องการจะ
 เชิดพระอนุชาให้วนครองราชย์ ในระหว่างที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวรหนัก และมีเหตุการยุ่งยาก
 เกิดขึ้น เมื่อพระเพทราชาเชิญเสด็จมาประทับที่ทะเลชุบศร เพื่อพระเพทราชาจะได้จัดการบ้านเมืองให้
 เรียบร้อย ๑ พระอนุชาจึงเชื่อ ประกอบกับกรมหลวงโยธาเทพเองก็ละอายที่จะเสด็จขึ้นที่ลพบุรี โดย
 พระเพทราชาได้ส่งคนมารับเสด็จอย่างสมพระเกียรติ ดังนั้นจึงสามารถคุมตัวพระอนุชาได้โดยไม่รู้พระองค์
 แล้วยังมีเสียงเล่าลือว่าพระเพทราชาได้นำพาพิศัยยาต่อพระอนุชาด้วย ๒ จึงไม่มีผู้ใดคาดคิดว่า
 พระเพทราชาจะทำร้ายพระอนุชา แต่พระเพทราชาก็ได้เตรียมการมาอย่างดี คือได้เกณฑ์อาสาสมัคร
 รกรพวงของटनाไวท์ลพบุรี และเมื่อมั่นใจในกำลังของตนดีแล้ว ก็อ้างพระบรมราชโองการให้ประหาร
 ชีวิตพระอนุชาทั้งสอง ๓ เจ้าฟ้าชายทั้งสองถูกสำเร็จโทษ โดยใส่ถุงผ้าแดงหุ้มด้วยคอนจันทน์ การที่

* ดูรายละเอียดในภาคผนวก จ ซึ่งเป็นหลักฐานที่เพิ่งจะเปิดเผยในสมัยปัจจุบัน และผิดจาก
 ความเข้าใจของบาทหลวงเคอแมส ซึ่งเป็นคนรวมสมัย

** หมายความว่ายังเป็นตนเองก็ออกลักลอบแสดง

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๒๖

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๒๗

๓. เคอแมส ล.ก. หน้า ๒๗๐

พระเพทราชาทรงศกอดุมการณ์ของตน ทำให้ราษฎรพากันเสื่อมความนิยม และมองไปว่าที่พระเพทราชาประกอบกฤตงานความดีแก่บ้านเมืองก็ด้วยความทะเยอทะยานที่จะครองราชสมบัติแฝงอยู่ และเริ่มรู้สึกเสียทัยและพากันสรรเสริญฟอลคอน และกล่าวขวัญถึงความดีของบาทหลวงฝรั่งเศส และพระสงฆ์ก็ได้ทำนายว่าพระเพทราชาจะเสวยสุขอยู่ไม่นาน^๑ แต่ในสภาวะบ้านเมืองขณะนั้นจึงไม่มีผู้ใดต่อต้านอำนาจของพระเพทราชาอย่างจริงจัง

๓.๒ การสวรรคตของสมเด็จพระนารายณ์

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ถูกควบคุมพระองค์โดยพระเพทราชานั้น กงจะมีความประหลาดใจและโหม่นสับสนมากทีเดียว เพราะถึงแม้ว่าจะทรงทราบว่ามีการเคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ แค่นี้ก็ยังไม่ถึงว่าหัวหน้าก็คือผู้ซึ่ง

"...ทรงรักใคร่กับถือเ็นพระสหายอันสนิทของพระองค์อยู่เสมอ และพระเพทราชาผู้นี้เป็นบุตรภคินีของพระองค์และภคินีกับบิดาของพระเพทราชาเล่า ก็เป็นรายาของพระเจ้าแผ่นดินอีกโสดหนึ่ง ทั้งพระเพทราชาเองก็แสดงความไม่ยินดีในราชสมบัติอยู่เป็นนิจ จนพระนารายณ์ทรงเชื่อถือและไว้วางพระราชหฤทัยยิ่งนัก..."^๒

ถึงนั้นเมื่อพระเพทราชาเข้าเฝ้าเป็นครั้งแรก หลังจากที่ยึดอำนาจแล้ว พอทอดพระเนตรเห็นก็ทรงพิโรธถึงขนาดเสด็จสู่วัดสุทัศน์^{*} ไปในทันใด เมื่อพบนครพระองค์ก็ตรัสปรึกษาพระเพทราชาพร้อมกับแสดงความหวังใยชาวฝรั่งเศสที่ทรงได้รับการปากฝังจากพระเจ้าหลุยส์^๓ แสดงว่าเหตุการณ์

^๑ ก. หน้า ๒๙๕

^๒ เอนเยลเบิร์ต แกมปเฟอร์ ล.ก. หน้า ๓๒

^๓ เดอแมส ล.ก. หน้า ๒๙๐ พระเพทราชากราบบังคมทูลสมเด็จพระนารายณ์ว่า

ทำตามมติที่ประชุมองคมนตรี กล่าวคือรักษาราชการแผ่นดินไว้พลาง จนกว่าในหลวงจะทรงหายประชวร ส่วนพระปัยกับออกญาวิไชยเบนทร์ ถัดตามคำพิพากษาของที่ประชุมคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

* เป็นลม

เป็นมาถึงเพียงนี้ สมเด็จพระนารายณ์ก็ยังไม่วางรู้ถึงแผนการของฟอลคอนและฝรั่งเศส ดังนั้นจึงตรัส
ประณามพระเพทราชาและออกหลวงสรศักดิ์ว่า

".....บัดนี้สองพ่อลูกมันคิดการเป็นกบฏ ฝ่ายเราก็ป่วยพุพพลภาพหนักอยู่แล้ว เห็น
ชีวิตจะไม่ตลอดจนสามวัน และทั้งท่านทั้งหลายจะอยู่ในมรณาวาสนั้น เห็นว่าอายุขัยพ่อลูกมันจะมาเสียสิ้น
อย่าอยู่เป็นทุกข์เสียเลย จงบวชในพระบวรพุทธศาสนาเอาชงชัยพระอรหันต์เป็นที่พึ่งเถิดจะได้พ้นภัย..." ๑

ทั้งนี้เพราะทรงห่วงใยข้าหลวงเดิม และในคราวเดียวกันนี้ทรงอุทิศพระราชวังหลวงบุรี
เป็นทิวาสถานสำราญพระสงฆ์เพื่อทำพิธีบรรพชาแก่ข้าราชการบริวารของพระองค์

สมเด็จพระนารายณ์นั้นคงจะรู้ระคายกรรมของพระองค์ เพราะถึงแม้ว่าพระเพทราชาจะ
อนุญาติให้บุคคลอื่นเข้าเฝ้าได้ เพื่อแสดงให้เห็นว่ายังคงมีความจงรักภักดี และปฏิบัติราชการภายใต้
พระปรมาภิไธยก็ตาม แต่บรรดาขุนนางไทยคงเกรงอิทธิพลของพระเพทราชาจึงไม่กล้าเข้าเฝ้า มีแต่
บาทหลวงฝรั่งเศสที่ยังเพียรพยายามเข้าเฝ้าเพื่อชักจูงให้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารักและบาทหลวงเคอแบส
ได้กล่าวถึงพระองค์ว่า

"ทรงเกรงกลัวและเปลี่ยนแปลงไปจากจนแทบว่าจะจำไม่ได้ ในชั้นแรกทรงนับถึงสภาพ
ความเป็นอยู่อันตกต่ำของพระองค์ ทรงแสดงความเสียพระทัยต่อการตายของฟอลคอน ผู้ซึ่งรับใช้พระองค์
ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และได้ทำความดีความชอบไว้แก่แผ่นดินเป็นอันมาก...." ๒

นอกจากนี้ทรงเป็นห่วงใยพวกฝรั่งเศสเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้จากที่ทรงให้คนมาบอกว่า
พระเพทราชาคิดกำจัดฝรั่งเศส ๓ และพระราชทานเงินให้เกณฑ์บาทหลวงฝรั่งเศส แต่ในที่ที่สุดสมเด็จพระ
นารายณ์ก็ทรงสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ ๔

๑. จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระนารายณ์ พระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา หน้า ๔๕๕

๒. เคอแบส ล.ค. หน้า ๒๗๒

๓. ค. หน้า ๒๓๖ - ๒๓๘

๔. ค. หน้า ๒๗๕ ในพระราชพงศาวดารกล่าวว่าทรงสวรรคตเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนห้า
แรมสามค่ำ ศก ๑๐๔๔ (พ.ศ. ๒๒๓๑) ปีก่อ จัตวาศก ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวร
ประกอบว่า บิดความจริงไป ๖ ปี และแถบเพอร์ กล่าวว่าสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๑๖๘๘
ผิดเวลาไป ๑ ปี

กรณีสวรรคตของสมเด็จพระนารายณ์นั้น ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าทรงสวรรคตด้วยสาเหตุใด แม้แต่พระราชพงศาวดารของไทยยังขัดแย้งกันเอง คือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาได้กล่าวว่า

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสได้ทรงฟังเสียงพระปี่บรอนช์มา * ดังนั้นก็ตกพระทัย ความอาลัยในพระปี่ดํารัสว่า ใครทำอะไรกับยายเคียเล่า และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็สวรรคตในเพลานั้น ๑

เมื่อเป็นเช่นนั้น กล่าวได้ว่าสมเด็จพระนารายณ์สวรรคตเพราะความโกรธ ตกพระทัย และอาลัยอาวรณ์ ถึงขัดแย้งกับที่พระราชพงศาวดารฉบับจักรพรรดิพงศ์ (จาด) ที่กล่าวว่า

"พระราชรักษาให้เรียนถามพกาเพทราชา พญาสุรศักดิ์ว่า พร้อมหรือยัง บอกว่าพร้อมแล้ว ขุนองคภูมัยานดอนนมอขึ้นจากพระองค์ พระโอรสจึงขึ้นไป...." ๒

แสดงว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงสวรรคตเพราะถูกประทุษร้ายประการใดประการหนึ่ง แต่ในบันทึกของชาวต่างประเทศก็ไม่ได้ให้ความกระจ่าง ไปยิ่งกว่าที่กล่าวมานอกจากตามเสียงเล่าลือ บาทหลวงเดอแมสเป็นผู้หนึ่งที่ได้อ่านสมเด็จพระนารายณ์ในขณะประทับที่พระราชวังไกล่สวรรคต ได้เล่าไว้ว่า ทั้ง ๆ ที่ประทับที่ เขาก็ห้ามพระองค์ออกมา (ให้ทรงได้พบปะพวกเรา) ในห้องข้างนอก ติดกับห้องบรรทม อีกสองวันต่อมา ก็เสด็จสวรรคต...." ๓

และมีการกล่าวไว้อย่างกลาง ๆ ว่า ในไม่ช้าสมเด็จพระนารายณ์ก็เสด็จสวรรคตจริง ๆ ** แต่ที่สวรรคตนั้น จะมีพระโรคหรือพระอาการอย่างไร ไม่มีใครอาจทราบได้ ๔

แต่เสียงเล่าลือเกี่ยวกับกรณีสวรรคตของสมเด็จพระนารายณ์นั้น กล่าวว่าพระองค์ถูกวางยาพิษ ๕ ทั้งสอดคล้องกับที่เดอแมสบันทึกต่อมาว่า

* คราวถูกปลุกตกจากกำแพง แล้วร้องไห้สมเด็จพระนารายณ์ช่วยก่อนที่จะถูกนำไปประหารชีวิต

๑. จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระนารายณ์ พระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา หน้า ๔๘๖

๒. จักรพรรดิพงศ์, พระ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา หน้า ๕๓๕

๓. เดอแมส ล.ก. หน้า ๒๗๔ - ๒๗๕

** เพราะมีชาวสยามตั้งแต่ประมาณเดือนเมษายนแล้วว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงสวรรคต

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๓

๕. Record of the Relation...., Vol V p.p 55 - 56

"เราพากันขนานนามให้ (พระเพทราชา) อย่างเปิดเผยว่าอำมาตย์คนทรยศ มีผู้กล่าวอย่างอาชญากรรมว่า เขาได้ถวายยาพิษแก่ในหลวง" ^๑

เมื่อพิจารณาจากที่พวกอังกฤษ ^๒ และฮอลันดา ^๓ บันทึกไว้ อาจสรุปได้ว่า สมเด็จพระนารายณ์ได้สวรรคตเนื่องมาจากการประหาร แต่คงจะเสด็จสวรรคตเพราะถูกวางยาพิษหรือเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งอันมีผลให้สวรรคตในทันที

๓.๓ การขับไล่ชาวฝรั่งเศสออกจากเมืองไทย

การที่ได้รับความกดดันจากความไม่พอใจชาวฝรั่งเศส เมื่อพระเพทราชาทำการรัฐประหาร จึงทำให้บุคคลทั่วไปมีปฏิกริยาต่อชาวยุโรปอย่างรุนแรง เมื่อบาทหลวงเดินอยู่ในถนนก็จะถูกรายล้อมระเอบกั้นขวางปากาห์ด้วยดอคำหาญกาย ^๔ มีการร้องเพลงเบาะเบาะหมิ่นประมาทชาวยุโรปโดยเฉพาะพวกฝรั่งเศส ^๕ ตามถนนหนทางเต็มไปด้วยราษฎรซึ่งถืออาวุธ ทำให้ชาวยุโรปที่อาศัยในลพบุรีเกิดความกลัว บางคนได้หลบหนีไปอาศัยอยู่กับบาทหลวงปอร์ตุเกส

ในชั้นแรกพระเพทราชาสั่งให้จับทหารรักษาพระองค์และทหารประจำตัวของพลคอนที่เป็นชาวยุโรป รั้งประจำอยู่ที่เมืองลพบุรี ^๖ จากนั้นก็ได้จับพวกคริสตังเพื่อบังคับให้เปลี่ยนศาสนา โดยเฉพาะบรรดาเด็ก ๆ ซึ่งมาความพลคอนได้เลี้ยงเอาไว้ ^๗ บาทหลวงเบญชีตชาวฝรั่งเศสก็ถูกกักบริเวณ

^๑. เดอแมส ด.ค. หน้า ๒๓๕

^๒. Record of the Relation...., Vol V p.81

^๓. Op. cit. p.90

^๔. เดอแมส ด.ค. หน้า ๒๓๕ - ๒๔๐

^๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๘๖

^๖. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๒๓๑ - ๒๓๒ ยกเว้น

พวกฮอลันดาที่ไม่ถูกจับ

^๗. เดอแมส ด.ค. หน้า ๒๒๖ - ๒๒๗ เดอแมสกล่าวถึงบรรดาเด็ก ๆ เหล่านี้ว่า

"เปรียบเสมือนลูกแกะตัวน้อย ๆ ที่ตกอยู่ระหว่างเขี้ยวเล็บของหมาป่า"

ชาวฝรั่งเศสบางคนถูกลงโทษให้เป็นตะพุนหน้าราช ๑ ชาวฝรั่งเศสทั้งหมดที่ลพบุรีจึงตกเป็นเชลยของ พระเพทราชา แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นยังไม่รู้ไปถึงอยุธยาและบางกอก จึงทำให้นายทหารฝรั่งเศสที่ถูกจับพร้อมกับฟอลคอนหนีไปเพื่อแจ้งข่าวให้ชาวฝรั่งเศสที่อยุธยาทราบ แต่ถูกจับก่อนและถูกลงโทษโดยให้เปลืองผ้าเอาตัวผูกโยงกับหางม้าให้เดินเปลือยกายจนถึงเมืองลพบุรีด้วยอาการที่น่าทุเรศ มีคนหนึ่งเสียชีวิตไป เมื่อนำกลับมาคุมขังที่ทะเลาบกัณฑ์ถูกโซ่ล่ามคอติดไว้เป็นคู่ ๆ ๒

หลังจากนั้นพระเพทราชาก็เตรียมที่จะขจัดกองทหารฝรั่งเศสที่บางกอกและมะริด ตามแผนการที่พวกฮอลันดาแนะนำ* โดยคำนึงงานดังนี้

ในตอนแรกพระเพทราชาได้ส่งออกญาโกษาธิบดี (ปาน) และสังฆราชแห่งโรโรลี ไปแจ้งให้นายพลเดฟาซนำกองทหารฝรั่งเศสชนมาลพบุรี โดยอ้างพระบรมราชโองการว่าเพื่อปรึกษาขอ ราชการ^๓ เกี่ยวกับการรับตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ และจะได้มีพระบรมราชโองการให้พันตรี เดอ บรูอิง คุม ทหารที่มะริดมาช่วย และจะให้นายพลเดฟาซดำรงตำแหน่งแทนฟอลคอน^๔ นายพลเดฟาซผู้ละโมภจึง รับขึ้นไปยังลพบุรี^๕ โดยไม่ฟังคำทัดทานของผู้ใด เมื่อนำทหารจะตั้งข้อสังเกตให้เดฟาซฟังว่า โกษาปานได้พิจารณาบริเวณและตัวป้อมค่ายความอยากรู้อยากเห็น^๕ และยังมาเจรจาขอให้รับทหารไทย ประมาณ ๔๐๐ - ๕๐๐ คน มาไว้ในป้อมกับกองทหารฝรั่งเศส^๖

๑. จาโนโต โจเร้ โต นาตชีเมนตุ ไมร่า, พันตรี ล.ก. หน้า ๕๕

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๒๖ - ๒๗

* ที่สันนิษฐานเช่นนั้น ก็เพราะว่าจากคำแนะนำของฮอลันดาที่แนะนำให้พระเพทราชา

"เอายาพิษถวายสมเด็จพระนารายณ์ ลักเอาพระราชลัญจกรมาไว้ พร้อมทั้งรวมกำลังทหารไว้อย่างเงียบ ๆ" นั้น พระเพทราชาได้ปฏิบัติตามทั้งสิ้น ดังนั้นก็จะทำตามคำแนะนำอีกประการหนึ่งที่ว่า "ให้คิดอ่านล่อเอา ทหารฝรั่งเศสให้พ้นจากเมืองบางกอกและมะริดแล้วมาให้หมด" (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่

๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๑๕)

๓. ล.ก. หน้า ๒๔

๔. เดอแบส ล.ก. หน้า ๒๔๓

๕. แต่ไม่ได้นำกองทหารฝรั่งเศสขนไปช่วย นอกจากบุตรชายสองคน สังฆราชแห่ง เมเตลโลโปลิส และมองซิเออร์เวเรตต์หัวหน้าบริษัทยาการค้าของฝรั่งเศส

๕. เดอแบส ล.ก. หน้า ๒๔๒

๖. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๓๔

เกี่ยวกับเหตุการณ์ในตอนนั้นไทยพยายามแก้ตัวกับฝ่ายฝรั่งเศสว่ามีโคกคจะมุงรายคอ
ฝรั่งเศส เพียงแต่ต้องการจะสอบสวนพันตรี เดอ บรู๊อิง ผู้รักษาป้อมทิมะริต และมองริเออร์ เคอไบโรกาด
เจ้าเมืองมะริต ทั้งนี้เพราะว่ามีสำนวนพัวพันกับพลคอนเกี่ยวกับการไต่จ่ายเงินพระคลังหลวง แต่เกรงว่า
เมื่อเล่าความจริงให้นายพลเคฟาชฟังแล้วจะรู้ไปถึงสองคนนั้น จึงหลอกว่าจะให้ไปรับศึกหัวเมืองฝ่าย
เหนือ^๑ ซึ่งไม่น่าจะเป็นได้เพราะว่าเมื่อพระเพทราชาคิดจะกำจัดพลคอน ก็คงเล็งเห็นอันตรายจาก
กองทหารฝรั่งเศสซึ่งเป็นกำลังของพลคอน แต่ทว่ากรณีที่ฝรั่งเศสมีอาวุธที่ทันสมัย จึงทำให้ไม่สามารถ
จะกำจัดโดยตรงได้ จึงให้อูบายหลวงเคฟาชขึ้นไปยังลพบุรี

เมื่อนายพลเคฟาชเดินทางออกจากป้อมไทรไทรก็สังเกตเห็นเรือของไทยหอมล่อมไว้
มากชั้นเรือ ๆ แต่โกษาปานอ้างว่าเพื่อเป็นเกียรติแก่เขา นายพลผู้นั้นไม่อาจทราบได้ว่าถูกควบคุมตัว
อย่างมีเกียรติ จนกระทั่งเข้าพบกับพระเพทราชา นายพลเคฟาชถูกบังคับให้หมอบกับพื้น มี
"เจ้าแชนลาบ"^{**} ถอดควบคุมเชิงอยู่เบื้องหลัง การสนทนาเป็นไปด้วยความทู่หมิ่นเหยียดหยาม^๒
พฤติกรรมของพระเพทราชาเช่นนี้อาจพิจารณาได้ว่า เพื่อต้องการให้คนไทยเห็นว่า เขามุ่งมั่นที่จะจัด
อิทธิพลของฝรั่งเศสและสามารถทำให้ฝรั่งเศสต้องเข้าเฝ้าตามธรรมเนียมไทย ประกอบกับการที่
พระเพทราชาถือว่าเป็นค่อเพราะจับชาวฝรั่งเศสและคริสต์ังไว้เป็นเชลยได้ ทั้งยังสามารถควบคุม
นายพลฝรั่งเศส, บุตรชายทั้งสอง สังฆราช และหัวหน้าบริษัทการค้าของฝรั่งเศสไว้ได้ จึงแสดงท่าที
เปิดเผยยิ่งขึ้นว่าเกลียดชังพวกฝรั่งเศส

ยังมีกองทหารฝรั่งเศสอีกแห่งหนึ่งที่พระเพทราชาปรารถนาที่จะกำจัด ดังนั้นจึงบังคับให้
นายพลเคฟาช เขียนจดหมายสั่งให้พันตรี เดอ บรู๊อิง นำทหารจากมะริตขึ้นมายังลพบุรี^๓ เมื่อนายพล

^๑ กัลยากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๗๗-๗๘ เป็นสำเนา
จดหมายของเจ้าพระยาคลังถึงมองริเออร์ เดอ บรีอาเซีย เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๓๖ ซึ่งมี
ข้อความคล้ายคลึงกับที่เขียนถึงบาทหลวง เดอ ลา แซส

* นายพลเคฟาชนั้นเวลาเข้าเฝ้าได้รับพระบรมราชานุญาตให้นั่งเฝ้า บางครั้งก็โปรด
ให้ยืนต่อหน้าพระพักตร์

** มีหน้าที่คล้ายตำรวจในปัจจุบัน ที่เรียกว่าแชนลาบก็เพราะใช้สีแดงทาพาดแขนทั้งสองข้าง

^๒ เดอแมส ล.ค. หน้า ๒๕๐

^๓ เดอแมส ล.ค. หน้า ๒๕๒

เคฟาร์จมองเห็นอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับกองทัพฝรั่งเศส แต่ไม่สามารถที่จะยับยั้งได้ จึงเขียนจดหมายด้วยลายมือต่างจากที่เคยเขียน ใช้สำนวน ตัวสะกด ผิดเพี้ยนไปเพื่อให้พันตรี เคอบรู๊อิงสงสัย ส่วนทหารที่บางกอกพระเพทราชายอมให้นายพลเคฟาร์จลงไม้บัญชาการเอง โดยบีบคุตรชายทั้งสองไว้เป็นประกัน ถ้านายพลเคฟาร์จไม่กลับมากจะถูกตัดศีรษะ^๒ นายพลเคฟาร์จเมื่อลงมาถึงบางกอกก็เตรียมการเพื่อสู้รบกับไทย ฝ่ายทางมะริด เมื่อพันตรี เคอบรู๊อิง ได้รับจดหมายก็สงสัยจึงไม่ยอมยกกำลังทหารขึ้นไปลพบุรี สมดังความปรารถนาของนายพลเคฟาร์จ

ในการดำเนินการขั้นต่อมา เมื่อพระเพทราชาเห็นว่านายพลเคฟาร์จไม่ยอมนำทหารขึ้นมายังลพบุรี จึงให้บุตรชายทั้งสองเขียนจดหมายไปบอกว่าจะถูกประหาร แต่เคฟาร์จได้ปฏิเสธไม่ยอมปฏิบัติตาม แมบุตรชายจะถูกประหารก็ตาม^๓ ดังนั้นการใช้กำลังจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้โดย

ฝ่ายฝรั่งเศส ได้ถอนทหารจากป้อมเล็กทางฝั่งตะวันตกมาประจำที่ป้อมใหญ่ทางฝั่งตะวันออก ขณะเดียวกันก็ได้ทำลายอาคารบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้กับป้อมฝั่งตะวันตกโดยจุดไฟเผา ปืนใหญ่ที่ลากไปไม่ได้ก็เอาตะปูตีตรึงไว้ไม่ให้ใช้การได้อีกต่อไป แล้วจึงระดมยิงป้อมเล็กจนพินาศ^๔ ภายในป้อมฝั่งตะวันออกนั้นมีทหารฝรั่งเศสประมาณ ๒๕๐ คน^๕ เตรียมอาวุธยุทโธปกรณ์ ดินปืน กระสุนปืนและปืนใหญ่^๖ และเสบียงอาหารไว้ จัดทหารไว้เฝ้ายามเตรียมการทุกอย่าง ที่จะไม่ให้ไทยเข้าโจมตี^๗ ทั้งนี้เพราะป้อมมีจุดอ่อนที่เปิดได้ถึง ๓-๔ แห่ง กระสุนดินดำและเสบียงอาหารมีน้อยคนรักษาป้อมก็ไม่พอ

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๒๗

๒. เคอแบส ล.ค. หน้า ๒๕๕ วันที่นายพลเคฟาร์จออกเดินทางลงไปยังบางกอก เป็นวันเดียวกับที่พระเพทราชามีคำสั่งให้ประหารชีวิตพ่อลคอน ก็ในวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๒๓๑

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๓๓-๒๓๔ จึงเป็นคำปฏิเสธที่แสดงความกล้าหาญมาก

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๒๗

* มีทหารไทยปะปนอยู่ด้วยประมาณ ๔๐ คน

** ดูรายละเอียดบัญชีสิ่งของที่อยู่ในป้อมได้ใน ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗

เล่ม ๑๖ เชียงธรรมที่ ๑ หน้า ๒๓๕ - ๒๓๖

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๓๔ - ๒๓๖

ฝ่ายไทยได้เกณฑ์ทหารชาติต่าง ๆ ที่อาศัยในเมืองไทย โดยเฉพาะพวกแขกมัวร์ โดยมี
 ออลันดาหาอาวุธสนับสนุนในเวลานั้นตามทองคำนเต็มไปด้วยคนถืออาวุธอย่างคึกคัก และอีกเหิม ถึงกับ
 ตะโกนสยปรมาทว่าจะจับพวกฝรั่งเศสมัดมัดเท้าให้หมด^๑ จากนั้นไทยก็กวักพลประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน
 โดยมีโกโรพานเป็นผู้บัญชาการ มาตั้งอยู่ที่ป้อมทางตะวันตกแล้วเร่งเสริมป้อมให้แข็งแรงขึ้น ขณะเดียวกัน
 ก็ล้อมป้อมทางฝ่ายตะวันออกตั้งค่ายรายปืนไว้โดยรอบ ถึงแม้ว่าฝรั่งเศสจะออกมาขับไล่รั้งความ แต่
 แพ้เพราะฝ่ายไทยมีกำลังมากกว่า^๒ ทหารไทยชำนาญภูมิประเทศมากกว่าด้วย และไทยยังมีอาวุธ
 ทันสมัยทัดเทียมกับของฝรั่งเศส คือกระสุนลูกแตกที่นายพลเดฟาชจมอบให้แก่พลคอน

ในขณะทีเริ่มรบกับทหารฝรั่งเศสที่ป้อมบางกอกนั้น พระเพทราชาโปรดให้จับกุมคริสตัง
 และบาทหลวงที่อยุธยา แม่แต่สังฆราชแห่งเมเทโธโลโปลิตก็ไม่ได้รับการยกเว้น ไทยยังได้ส่งบุตรชาย
 ของนายพลเดฟาชจคืน โดยอ้างว่านายพลเดฟาชจและนายทหารฝรั่งเศสคงรู้สึกดี ไม่ทำให้พระราชไมตรี
 มัวหมอง^๓ แต่นายพลเดฟาชจกลับเตรียมรบ ได้ส่งเรือออกไปค้นหาเรืออีกสองลำ เพื่อแจ้ง
 ชาวเหตุการณ์ทางบกให้พันตรีเดอบรู๊อิงทราบ แต่ถูกทหารรักษากองสกัดจับ พวกฝรั่งเศสเห็นสู้ไม่ได้
 จึงระเบิดเรือ^๔ เมื่อเป็นเช่นนี้ยังทำให้ไทยล้อมป้อมฝรั่งเศสเข้มงวดยิ่งขึ้น

ไทยล้อมป้อมของฝรั่งเศสเป็นเวลาถึง ๒ เดือน ทั้งนี้เพราะไทยตีป้อมไม่ได้ เพราะ
 ไม่ชำนาญในยุทธวิธีโจมตีป้อมแบบยุโรป หรือว่าไทยเพียงแต่ล้อมป้อมไว้เพื่อบีบบังคับให้ฝรั่งเศสยอมจำนน
 เนื่องจากขาดเสบียงอาหาร ซึ่งเป็นยุทธวิธีไทยชนิด ดังปรากฏว่า

"....ชาวสยามไม่เคยโจมตีป้อมค่ายหรือปราการเมืองใด ๆ อย่างขึงขังเต็มกำลังเลย
 ไม่ว่าป้อมปราการนั้นจะแบบบางสักเพียงไหน จะทำได้ก็แต่กระบวนทรยศให้กลอุบายล่อลวง ซึ่งชาวสยาม
 อยู่ข้างถนัดนัก หรือไมก็โดยความหิวไทย เมื่อพวกที่ถูกล้อมขาดเสบียงอาหารเท่านั้น..."^๕

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๖๕ - ๒๘๐

^๒ มานิจ รุณสาบ, ม.ล. หลักฐานประวัติศาสตร์ไทยในต่างประเทศ หน้า ๑๑๕

(อ้างอิงจากหนังสือของบาทหลวง d'Orleans)

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๙๕ - ๘๐

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๓๓ - ๒๓๔

^๕ เดอ ลาลูแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หน้า ๔๑๑

และพิจารณาประกอบกับพระบรมราชโองการของพระเพทราชาที่รับสั่งให้ทำป้อมเล็ก ๆ และคูรอบป้อมใหญ่ให้ทหารรักษาให้มั่นคงทั้งทางบกและทางเรือ คอยป้องกันไม่ให้ฝรั่งเศสออกจากป้อม มาทำร้ายไทยได้^๑ นานที่ไทยจะไร้ยุทธวิธีล้อมป้อมมากกว่า แต่เมื่อถูกระดมยิงหนักขึ้น ไทยจึงนำตัว สังฆราชแห่งเมเตลโลไปติดมาผูกไว้กับหลักในระยะกระสุนปืนใหญ่ของฝรั่งเศส^๒ จึงทำให้ทหาร ฝรั่งเศสไม่กล้ายิง ประกอบกับฝรั่งเศสรู้ว่าสถานะการรบยังคงเป็นเช่นนั้น ในไม่ช้าก็จะอดตาย ดังนั้น นายพลเดฟาร์จึงทบทวนขอเจรจาสงบศึก โดยให้มองซิเออร์เวเรตนำหนังสือไปถึงโกษาธิบดี (ปาน) ขอยืมเรือใหญ่หนึ่งลำกับเงิน ๓๐๐ ชั่ง เพื่อนำไปซื้อเรืออีกสองลำกับเสบียงอาหารเพิ่มเติม เพื่อเดินทาง กลับฝรั่งเศส^๓ ซึ่งโกษาปานเห็นดีด้วย จึงได้กราบทูลแนะนำพระเพทราชาว่าควรจะให้นายพลเดฟาร์ฯ ทำหนังสือสัญญาและหากนประกันสำหรับเงินที่ขยืมไป การเจรจาจึงได้เริ่มขึ้นโดยมีสังฆราชแห่งเมเตลโล- โปลิสเป็นคนกลางในการเจรจา^๔ ทางฝ่ายเมืองมะริดนั้น เมื่อได้รับจดหมายของนายพลเดฟาร์ฯ พันตรีเดอบรูอิงเกิดความสงสัยจึงไม่ทำตามคำสั่งที่ให้นำทหารขึ้นไปตีลพบุรี และคาดการณ์ว่าจะมีเหตุร้าย เกิดขึ้น จึงได้เตรียมป้องกันตัว โดยเคลื่อนขบวนไปอยู่บนป้อมบนเนิน^๕ แล้วทำการระดมยิงเข้าไปใน ตัวเมืองมะริดด้วยปืนใหญ่ปืนเล็กตลอดรุ่ง และได้มีราษฎรไทยหลายคน ทหารฝรั่งเศสจึงถูกล้อมไว้ถึง ๑๗ วัน^๖ ในที่สุดเสบียงอาหารร่อยหรอลง ดังนั้นทหารฝรั่งเศสจึงตีฝ่าวงล้อมยึดกำบังหลังและเรือ ชาวอังกฤษหลบหนีไป พวกทหารไทยเมื่อเห็นดังนั้นก็เข้าจับกุมทหารฝรั่งเศสที่หนีลงเรือไม่ทัน นอกจากนี้ ยังจับบาทหลวงเผวว่าจะไม่ไขว่คว้าเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งทหารและบาทหลวงถูกจับตัวจาก เมืองตะนาวศรีส่งมายังอยุธยา แต่ได้รับการผ่อนผันเนื่องจากกำลังมีการเจรจาสงบศึกระหว่างฝรั่งเศส กับไทย ในที่สุดจึงได้มีการทำสัญญาเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม โดยเนื้อหาสำคัญว่าฝรั่งเศสจะยอมถอนออก จากป้อมบางกอก และเมื่อเดินทางถึงเมืองปอนตีเซอว์แล้ว ก็จะส่งเรือขึ้นกลับคืนรวมทั้งเรือที่พันตรี เดอบรูอิงได้ขโมยไปด้วย สำหรับข้าราชการและคนไทยที่อยู่ในฝรั่งเศสก็จะได้จัดส่งกลับคืน ส่วนทรัพย์สิน ของพลลคอนันท์ให้พนักงานพระคลังติดตามเอง แต่หาสูญหายจะบาเรียกรองกับฝรั่งเศสไม่ได้ ขณะเดียวกัน

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๔๑-๔๒

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๒๔

* คิดเป็นเงินฝรั่งเศสในขณะนั้น ๔๕,๖๐๐ แร่งก

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๔๒

^๔ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๒ หน้า ๓๓๔

^๕ มานิจ ชุมสาย, ม.ล. เรื่องของเจ้าพระยาวชิราธร (อ้างจากหนังสือของ

บาทหลวง d'Orleans) หน้า ๑๑๕

^๖ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๒๕

^๗ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๓๒-๓๔

พระเพทราชาได้พระราชทานสิทธิ ให้แก่บริพารการค้าของฝรั่งเศสเหมือนเดิม*

ในการทำสัญญานี้ ฝรั่งเศสมีข้าราชการ ไทยชั้นผู้ใหญ่สองคน** ลงเรือใหญ่ของฝรั่งเศส เป็นทำนองคล้ายตัวประกัน ส่วนเรือไทยนั้นมีนายพลเคพาซจและพันธุหนึ่งไปด่าบ เมื่อเรือถึงด่าน ภาษีปากน้ำ ต่างฝ่ายก็คืนตัวประกัน เพื่อแสดงว่าทั้งสองฝ่ายจะไม่ทำอันตรายซึ่งกันและกัน แต่ไทยได้ ย้ำว่าถ้าฝ่ายฝรั่งเศสผิดสัญญา ไทยจะจับสังฆราช บาทหลวงมองซิเออร์เวเรต์ ตลอดจนคริสตังใน เมืองไทยให้หมด

ในขณะที่ฝรั่งเศสกับไทยกำลังเจรจาสงบศึกกันนี้ พระเพทราชาสั่งให้หยุดการท้าวตอ นักบวชและชาวฝรั่งเศส ชาวฝรั่งเศสเองก็คงรู้สึกว่าการนัดขึ้นและเตรียมที่จะเดินทางกลับฝรั่งเศส แต่ก็ได้มีเรื่องยุ่งยากเกิดขึ้นอีก คือท่านผู้หญิงวิไชเยนทร์ได้หนีลงมายางกอกเพื่อขอ ให้ฝรั่งเศสช่วยพาออก จากเมืองไทยให้พ้นอำนาจของออกหลวงศรีศักดิ์ ซึ่งปรารถนาจะได้นางเป็นภรรยา ทำให้นายพล เคพาซจวิตกว่าจะทำให้สถานการณ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเลวร้ายลงไปอีก โดยเฉพาะถ้าฝรั่งเศส รับตัวไว้ก็จะก่อให้เกิดความระแวงกันแก่สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศทั้งสอง พวกคริสตังก็จะได้รับการ ช่มแวงและถูกลงโทษ และ "คนป่าเถื่อน" เหล่านั้นอาจจะทำลายผลประโยชน์ทางการค้าของฝรั่งเศส ลงไปอีก ๒ บรรดาชาวฝรั่งเศสที่ปลอมบางกอกจึงประชุมกัน แล้วลงความเห็นว่าการจะส่งนางกลับคืน ให้ฝ่ายไทย*** โดยขอต่อออกญาโกษาธิบดีว่า อนุญาตให้ท่านผู้หญิงวิไชเยนทร์มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา

* อ่านรายละเอียดในกิลปากกร, กรบ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๓๒๔ -

** คือออกพระไชยสงคราม และออกหลวงกัลยาราชไมตรี อุบทูตซึ่งเคยเดินทางไปยัง ฝรั่งเศสพร้อมกับออกพระวิสุทธิสุนทร (ปาน)

๑. กิลปากกร, กรบ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๓๔

๒. เดอแบส ล.ค. หน้า ๓๐๕ - ๓๐๗

*** ยกเว้นบุตรชายคนหนึ่งของนายพลเคพาซจที่คัดค้านว่าไม่ควรจะส่งท่านผู้หญิงวิไชเยนทร์

คืนให้ไทยเพราะเป็นการทำลายเกียรติและชื่อเสียงของฝรั่งเศส (ดูศรี สวัสดิ์สงคราม (แปล)

"การเคลื่อนไหวลับ ๆ ที่เป็นสาเหตุของการปฏิวัติในสยาม" นิตยสารกิลปากกร ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๒

วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๔๔ หน้า ๗๓)

เลือกที่อยู่อาศัยและเลือกสามีไม่ได้ โดยครอบครัวจะต้องเป็นอิสระไม่ขึ้นกับใคร^๑ จึงไทยก็ได้ปฏิบัติตาม คือท่านผู้หญิงพลคอนได้ไปวัดโดยเสรี และมีบ้านพักที่สวยงามในค่ายปอร์ตูกีส แต่ถูกกดขี่ลงเป็นทาส^๒ มีหน้าที่ประจำห้องเครื่องคนในพระราชวัง^๓ ดูแลเครื่องเงินเครื่องทองของหลวง ทั้งเป็นหัวหน้าเก็บพระธูปา นทองพระองค์ และเก็บผลไม้ของเสวยถวาย โดยมีพนักงานหญิงอยู่ได้ ยังกัมปัญชาถึงสองพันคน สันนิบาตวานางกงบิวิตสุขสยามพอสสมควร เพราะได้รับคำชมว่าเป็นคน มีน้ำใจ^๔ ทั้งนี้เนื่องจากได้นำเงินคืนทองพระคลังปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก

การที่ไทยและฝรั่งเศสต้องมาเจรจากันในกรณีท่านผู้หญิงวิไลเบนทร์อีกเรื่องหนึ่ง แม้ว่าฝรั่งเศสจะยินยอมมอบคำให้ไทยโดยดี แต่ก็มีผลทำให้ทั้งสองฝ่ายหาความแค้นชิงกันและกัน โดยไทย

^๑ กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาควิ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๓๒๑ โดยปกติผู้ที่มี ศักดินาค่ากว่า ๔๐๐ จะต้องมีเจ้าสังกัด ในลักษณะเช่นนี้ก็หมายความว่า ขอร้องให้ท่านผู้หญิงวิไลเบนทร์ มีฐานะเสมือน "ผู้ค" หรือผู้มีศักดินาเกิน ๔๐๐

* ในเมืองนี้ผู้ที่เป็นทาสหาได้เป็นข้าฯ เสียชื่อเสียงอย่างใดไม่ แต่ไทยกลับ เห็นเป็นชั้นผู้มีเกียรติยศ เพราะมีอำนาจที่จะหาความยุติธรรมได้หลายพันอย่าง..." (กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาควิ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๓๑๔) ซึ่งสอดคล้องกับบันทึกของราชทูตเคอ ลาตูแบร์ ล.ค. เล่ม ๑ หน้า ๓๔๑ - ๓๔๒ ที่ว่า "....แม้กระนั้นการเป็นทาสในประเทศสยามก็ยังเป็นที่นิยมกันอยู่ กระทั่งเกิดคำพังเพยว่าคนสยามนั้นยอมขายความเป็นไทของตนเพื่อที่จะบริโภคน้ำผลไม้ชนิดหนึ่งที่เขา เรียกว่าทุเรียนก็ยังได้...."

^๒ ฐกริ สวัสดิสงคราม (แปล) การเคลื่อนไหวตัว ๆ ที่เป็นสาเหตุของการปฏิบัติ "ในสยาม" นิตยสารกิลปากกร, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๒ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๕๕ หน้า ๙๕

^๓ กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาควิ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๓๑๔-๓๑๕ เป็นจดหมาย เหตุของมองกีเออร์ โชมองต์ (คนละคนกับราชทูตเคอโชมองต์) ซึ่งได้พบท่านผู้หญิงวิไลเบนทร์ที่อยุธยา ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๓ คำนวณมีอายุประมาณ ๖๕-๖๖ ปี ต่อมาท่านผู้หญิงวิไลเบนทร์ได้กราบทูล ฟ้องบริษัทการค้าของฝรั่งเศส เพื่อขอหนี้ส่วนของพลคอนคืน (กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาควิ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๕ - ๓๐๑)

คิดว่าฝรั่งเศสอาจก่อเรื่องยุ่งยากขึ้นอีก ฝรั่งเศสก็เกรงว่าไทยจะไม่ปฏิบัติตามสัญญา ดังนั้นเมื่อถึงคำ
 ภาวปากน้ำที่ฝรั่งเศสจะต้องคืนขุนนางไทยจึงเป็นตัวประกัน ฝรั่งเศสไม่ยอมคืนให้ ไทยจึงยึดเรือที่บรรทุก
 ปืนใหญ่ เสือมา พลทหารและของอื่น ๆ ไว้^๑ จึงได้เจรจากันอีกโดยไทยยินยอมให้ฝรั่งเศสส่งขุนนางไทย
 คนตามสัญญา ขณะที่การเจรจาดังกล่าวนั้น นายพลเดฟาชซึ่งให้ออกเรือทันที นอกจากจะไม่คืนขุนนาง
 ไทยให้แล้ว ยังได้นำมองซิเออร์เวเรต์ นายประกันคนหนึ่งของฝรั่งเศสที่คำประกันนายพลเดฟาชไปด้วย
 จึงเป็นความผิดพลาดของนายพลเดฟาชที่ระแวงไทย เพราะไม่ทราบนโยบายที่ว่าเมืองไทยไม่สามารถจะ
 ลวงกองทหารฝรั่งเศสขึ้นไปทีลพบุรีได้ จนกระทั่งเกิดรบกันที่ป้อมบางกอก ไทยจึงเปลี่ยนนโยบายโดยให้
 ทหารฝรั่งเศสออกจากราชอาณาจักร ทั้งนี้โดยพิจารณาจากการที่ไทยไม่ประหารบุตรชายทั้งสองของ
 นายพลเดฟาช แล้วยังปล่อยให้ลงมาหาบิดา^๒ เพื่อว่านายพลเดฟาชจะตัดสินใจออกนอกประเทศให้
 เร็วขึ้น และอาจพิจารณาจากการที่ไทยล่อมป้อมของฝรั่งเศสได้อีก ทั้งนี้ถ้าไทยปล่อยให้ฝรั่งเศสอดตาย
 ก็สามารที่จะทำได้^๓ แต่เมื่อนายพลเดฟาชขอเจรจาสงบศึกไทยกลับยินยอมโดยดี และยังหยุดทรมาน
 เชลยชาวฝรั่งเศส พร้อมทั้งอำนวยความสะดวก จัดหาพาหนะให้ฝรั่งเศสออกจากเมืองไทย

การที่ไทยเปลี่ยนนโยบายเช่นนี้ก็เนื่องมาจากความยุ่งยากภายในประเทศ ซึ่งเริ่มขึ้นภายหลัง
 พระเพทราชาได้จับกุมพระอนุชาทั้งสอง โดยมีขุนนางคณะหนึ่งเตรียมจะลุกฮือขึ้นช่วยพระอนุชา^๔ และ
 เกี่ยวกับกรณีสวรรคตของสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งพระเพทราชาถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้วางยาพิษ และ
 พระเพทราชาก็ต้องยุ่งกับการเตรียมงานถวายพระเพลิงให้สมเด็จพระเพทราชาเพื่อความมั่นคงทางการเมือง
 ของพระองค์ และอีกประการหนึ่งกรณีฝรั่งเศสระเบิดเรือของตนเองทำให้พระเพทราชาเห็นว่า
 ฝรั่งเศสกำลัง "เลือดเข้าตา" ซึ่งยากที่จะปราบปรามโดยเด็ดขาด ดังนั้นจึงตัดปัญหาเกี่ยวกับกรณีพิพาท
 กับฝรั่งเศส โดยยอมให้ออกนอกพระราชอาณาเขต

^๑ กัลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๓๒๒

^๒ กัลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๙๕ - ๘๐

^๓ ก. หนา ๘๑ - ๘๒

^๔ เดอแมส ล.ก. หน้า ๒๕๕

แต่เมื่อฝรั่งเศสกระทำเช่นนั้น ออกญาโกษาปานผู้รับสนองพระบรมราชโองการชักเคืองมาก ได้กล่าวหาว่าฝรั่งเศสผิดสัญญา ซึ่งตามธรรมเนียมไทยแล้วเมื่อทำสัตตสัญญา เอาตัวผู้ทำสัญญามาลงโทษไม่ได้ ก็จะต้องให้นายประกันเป็นผู้รับผิดชอบ^๑ จึงได้ดำเนินการจับกุมชาวฝรั่งเศสที่ตกค้างที่อยุธยาทันที สังฆราชแห่งเมเตลโลโปลิสถูกควบคุมตัวไว้อย่างแข็งแรง* รวมทั้งชาวฝรั่งเศสและคริสต์ตังทั้งหนต ถูกจำคุกทั้ง ๕ ประการ พร้อมกับทำงานโยธา^๒ โดยไม่มีใครได้รับการยกเว้น นอกจากมองซิเออร์ โปมาร์ค ซึ่งเป็นแพทย์คนเดียว พวกคริสต์ได้รับความลำบากและอดอยากมาก ถึงกับต้องขออาหารจากคนไทยซึ่งก็ได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามมากทีเดียว

ฝ่ายนายพลเดฟาซจหน้าสมทบกับพวกฝรั่งเศสหนีออกจากเมืองงะริด ที่เมืองปอนดิเชอรี และได้มีการประชุมกันโดยบางคนได้เสนอความเห็นว่าการจะกลับเมืองไทย บางคนเห็นว่าควรจะกลับฝรั่งเศส แต่บางคนเห็นว่าควรจะไปยึดกูเกิต ซึ่งได้แก่กลุ่มของนายพลเดฟาซ ซึ่งได้นำทหารไปยังเมืองกูเกิต และเรียกร้องขอเสนอให้ไทยปล่อยชาวฝรั่งเศสพร้อมทั้งคนสิ่งของให้ด้วย และขอเมืองกูเกิตให้เป็นเมืองการค้าของบริษัทฝรั่งเศสอีกด้วย^๓ แต่ไทยยังคงยืนยันให้ฝรั่งเศสส่งขุนนางไทยคืน และพร้อมที่จะรบกับฝรั่งเศส พระเพทราชายังมีพระราชโองการสั่งพนักงานเมืองกูเกิตห้ามส่งเสบียงอาหารหรือนำแก่วัสดุอย่างเด็ดขาด ถ้าฝรั่งเศสข่มขู่ให้จับกุม เชื้อนายพลเดฟาซเห็นท่าทีของไทยเช่นนั้นจึงกลับปอนดิเชอรี** และปล่อยเชลยคนสุดท้าย*** ซึ่งเกินทางมาถึงอยุธยาเมื่อต้น

^๑ กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๔๔-๔๕

* ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการจับกุมบาทหลวง ทหาร ชาวฝรั่งเศสและคริสต์ตังทั้งหลายใน กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑

^๒ เดอแบส ล.ก. หน้า ๓๑๐ - ๓๑๑ และกิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๑๒-๑๓ ไคแรงงานชนดิน นนริฐ ขนขยะของโสไกรก ล้างทอ ล้างดูจจาระ

^๓ กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๒๕ - ๒๖

** อีกหลายอาทิตย์ต่อมา นายพลเดฟาซ ก็ได้รับคำสั่งให้เดินทางกลับฝรั่งเศส แต่ระหว่างการเดินทางนายพลและบุตรชายทั้งสองเป็นไข้ตาย ต่อมาเรือลำนี้อุกพายุจมลง คนในเรือไม่มีใครรอดชีวิตเลย (กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๑ - ๒๕๒)

*** ก็ออกกลางกัลปาวราชไมตรี และลามคนไทย ส่วนเชลยอีกคนหนึ่งก็ออกพระไชยสงคราม ได้เดินทางกลับมาประมาณปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๒๓๒

เดือนสิงหาคม ๑ พวกฝรั่งเศสและคริสตังจึงได้รับการปลดปล่อย

กรณีพิพาทกับฝรั่งเศส ในครั้งนั้น พระเพทราชาได้มีพระบรมราชโองการประกาศห้ามอย่างเด็ดขาด บังคับให้พวกฝรั่งเศสเข้ามาในเมืองไทยอีกต่อไป ถ้าผู้ใดขัดขึ้น จับตัวได้จะลงโทษถึงประหาร หรือปรากฏว่ามีผู้ใดฝ่าฝืน ช่วยเหลือ ให้พ้นนักโทษหรือปกปิดซ่อนเร้นไว้ก็จะมีโทษเช่นเดียวกัน ๒ ดังนั้นสัมพันธภาพอันดีระหว่างไทยกับฝรั่งเศสตั้งแต่ต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์จึงได้เสื่อมทรามลงในรัชกาลพระเพทราชา

การรัฐประหารของพระเพทราชาครั้งนี้ สามารถที่จะขจัดอิทธิพลของฝรั่งเศส ซึ่งกำลังครอบงำประเทศไทยได้สำเร็จ

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๔๑

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ หน้า ๓๑

บทที่ ๕

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ใน
รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา วนสนมัยอยุธยา

“ในรัชกาลของสมเด็จพระเพทราชานั้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ซึ่งเป็น
ไมตรีกันอย่างแน่นแฟ้น ในรัชกาลก่อนนั้น ได้เปลี่ยนโฉมหน้าใหม่อย่างชนิดเป็นไปในทางตรงกันข้าม
แนวฝรั่งเศสจะพยายามรื้อฟื้นพระราชไมตรีให้เหมือนเดิม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจาก
เหตุผลหลายประการ คือสมเด็จพระเพทราชาไม่ชอบฝรั่งเศส มีหน้าว่ายังถูกพวกกอลันตาคิดกันรวมทั้ง
ความยุ่งยากทางยุโรป ทำให้ฝรั่งเศสมีปัญหามาก แต่พอถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือไทยกลับมีที่ท้าวจะ
ยินดีเป็นไมตรีกับฝรั่งเศสอีก แต่ฝรั่งเศสหมดความสนใจที่จะขยายอิทธิพลเข้ามายังประเทศไทย ดังนั้น
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจึงได้สิ้นสุดลง จนสนมัยอยุธยา ต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างไทย
กับฝรั่งเศสถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ในรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยรัตนโกสินทร์
จึงจะแยกกล่าวไว้ดังนี้ คือ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลพระเพทราชา

“ในตอนต้นรัชกาลของสมเด็จพระเพทราชา ไทยรบกับกองทัพฝรั่งเศสที่ป้อมบางกอกจน
ได้ชัยชนะ มีผลให้ฝรั่งเศสต้องพาทหารออกนอกพระราชอาณาจักร ทั้งไทยยังควบคุมชาวฝรั่งเศสใน
เมืองไทยไว้ได้ พร้อมกับมีพระบรมราชโองการประกาศห้ามชาวฝรั่งเศสเข้าประเทศ^๑ ทรงยกเลิก
สิทธิต่าง ๆ ที่ฝรั่งเศสเคยได้รับในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ที่เป็นเช่นนี้นอกจากสมเด็จพระเพทราชา
จะทรงเกลียดชังพวกฝรั่งเศสแล้ว ยังเนื่องมาจากทรงได้รับการสนับสนุนจากกอลันตาคู่งปรารภว่าจะ
ทำลายอิทธิพลของฝรั่งเศสในไทย และรื้อฟื้นอิทธิพลของตนเองขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้จะเห็นได้จากตอนต้น
รัชกาล สมเด็จพระเพทราชาได้พระราชทานหีบทองคำและยศ "ออกพระ" แก่หัวหน้าบริษัทสตอนคิส
ของฮอลันดา^๒ ทั้งยอมซื้อสัญญาการค้ากับฮอลันดา ทำให้ฮอลันดามีสิทธิผูกขาดการค้าหนึ่งสัตว์และคินุก^๓

๑. ศีลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘๑ หน้า ๓๑

๒. ศีลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๓๑

๓. Record of Relation...., Vol. V p. 66-68

ดังนั้นสัมพันธภาพระหว่างไทยกับฮอลันดาที่รอฟันชนใหม่จึงดำเนินไปด้วยดี มีการติดต่อทางการทูต และใน
 รัชกาลมีคณะทูตฮอลันดาที่จะเดินทางไปญี่ปุ่นได้แวะมาที่อยุธยาเพื่อถวายพระราชสาส์นพร้อมทั้งเครื่อง
 บรรณาการด้วย* ในปลายรัชกาลยังได้พระราชทานสิทธิให้ฮอลันดาผูกขาดการค้าอย่างกว้าง หมายและ
 ไม่ยอมอีกด้วย ๑ สัมพันธภาพระหว่างไทยกับฮอลันดาจึงเป็นอุปสรรคต่อฝรั่งเศสในการที่จะเข้าไปมี
 อิทธิพลในไทยดังเดิม แต่ฝรั่งเศสก็ไม่สิ้นความพยายาม

๑.๑ ความพยายามของฝรั่งเศสที่จะรอฟันสัมพันธ์ไมตรีกับไทย

ปีที่สมเด็จพระเพทราชาขับไล่กองทัพฝรั่งเศสออกจากเมืองไทยนั้น ในระยะใกล้เคียงกัน
 ทางอังกฤษก็ได้ขับไล่พระเจ้าเจมส์ที่ ๒ เช่นเดียวกัน ทั้งยังเชิญเจ้าชาบิลเลียมแห่งออเรนจ์ขึ้นเป็น
 กษัตริย์อังกฤษอีกด้วย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งสองแห่งนี้ แท้ก็เป็นการท้าทายอำนาจของพระเจ้าหลุยส์
 ที่ ๑๔ ทางกานูโรปได้เกิดสงครามกันมาตลอด** ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๑ ทำให้
 ฝรั่งเศสต้องทุ่มเทกับการทำสงคราม เพื่อกับกานูโรปและและการสถาปนาพระเจ้าเจมส์ที่ ๒
 ขึ้นสู่ราชบัลลังก์อังกฤษ ๒ และเหตุการณ์ภายในประเทศฝรั่งเศสเองก็มีเรื่องขัดแย้งกันระหว่างพระเจ้า
 หลุยส์กับมกุฎราชกุมารเกี่ยวกับเรื่องศาสนา ๓ ดังนั้นในระยะแรกของสงคราม พระเจ้าหลุยส์จึงไม่มี
 เวลาที่จะสนพระทัยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองไทย แต่ไม่ได้หมายความว่าความรู้สึกประหวัหองของพระเจ้าเพทราชา
 จะไร้ความสำคัญต่อพระองค์ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสได้ปิดเหตุการณ์นี้ไม่ให้ประชาชนชาวฝรั่งเศสได้
 ล่วงรู้ ๔ ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่า จะเป็นเหตุให้ประชาชนไม่พอใจในนโยบายอันไม่รอบคอบของพระเจ้า

* อานราบละเอียดยใน เอนเบลเบิร์ต แกมพ์เฟอร์ ไทยในจดหมายเหตุแกมพ์เฟอร์

๑. Record of Relation...., Vol. V p.158

** หรือที่เรียกว่าสงครามเก้าปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๐ ประเทศทั้งสามในยุโรป
 คือฮอลันดา อังกฤษ จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ ได้รวมกันต่อต้านอำนาจของพระเจ้าหลุยส์ สงครามได้
 สิ้นสุดลงด้วยสนธิสัญญาไร-วิก ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ยังทรงความเป็นเหตุอยู่ดังเดิม

๒. เจ เอ็ม ทอมป์สัน ล.ด. หน้า ๑๕๓

๓. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๔๕

๔. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๖๓ - ๒๖๔

หุยส์ ที่ได้ส่งกองทหารมายังเมืองไทยโดยฝรั่งเศสไม่ได้ประโยชน์แต่อย่างใด นอกจากการเสียพระเกียรติแล้วยังจะกลายเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนฐานะของพระองค์ ซึ่งกำลังต้องการความมั่นคงเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในขณะประเทศกำลังอยู่ในภาวะสงคราม

บุคคลกลุ่มหนึ่งที่ยังคงมองเห็นความสำคัญของไทย โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการแผ่อิทธิพลและการเผยแพร่ศาสนา ก็นักบาทหลวง ดังปรากฏว่าบาทหลวงเคอลาแซส และหัวหน้าบาทหลวงคณะการต่างประเทศ ได้กราบทูลขอรองพระเจ้าหุยส์ว่า สิ่งการใด ๆ ที่ทำให้พระราชไมตรีระหว่างสองประเทศคงจวนจะขาดอยู่แล้ว 'ให้ขาดหูลดลงไม่ได้' ทั้งบาทหลวงตาสาร์ดซึ่งเคยเดินทางมาเมืองไทยก็โคซแซงให้รัฐบาลฝรั่งเศสเห็นว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองไคบนั้นเป็นความผิดของชาวฝรั่งเศสที่ถือจารีตยากกันเอง^๑ และเมื่อมีการสอบสวน เรื่องจึงกลายเป็นว่าการรัฐประหารของพระเพทราชาเป็นสิ่งที่ถูกต้องและยุติธรรม

ดังนั้นฝรั่งเศสจึงเริ่มค้นหาคำใหม่ โดยบาทหลวงเคอลาแซสได้เขียนจดหมายถึงพระคลัง* ถามถึงเรื่องที่เกิดขึ้นและได้ยืนยันที่จะเป็นไมตรีกับไทยดังเดิม^๒ มีบาทหลวงตาสาร์ดเป็นผู้ดำเนินการด้วยความปรารถนาที่จะเผยแพร่ศาสนา ในเมืองไทยต่อไป^๓ ฝ่ายไทยนั้นระแวงว่าฝรั่งเศสคงโกรธแค้นที่ยังได้ทราบข่าวว่าพระเจ้าหุยส์มีรัชชนะแก่ศัตรู^๔ จึงยอมต้อนรับบาทหลวงตาสาร์ดในฐานะราชทูต โดยสัญญาว่าจะให้เกียรติอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งส่งข้าราชการไทย คือออกหลวงวรวาที** ไปเมือง

๑. ด. หนา ๒๗๑

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หนา ๒๓๐

* คือออกฤาโกษาธิบดีปาน

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หนา ๖๖

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หนา ๘๔ เป็นจดหมายของ

เจ้าพระยาพระคลังถึงมองซิเออร์เดอปลอง วาแตรงเสนาบดีของฝรั่งเศส ลง พ.ศ. ๒๒๓๖

** เป็นคนไทยเชื้อชาติ ชื่อ แวงจ้ง แวงเบโร ทำหน้าที่เป็นล่ามให้แก่บาทหลวง

ปอนดิเซอรี ที่บาทหลวงคาซาร์ดีพักอยู่เพื่อรับตัวมาเมืองไทย แต่บาทหลวงคาซาร์ดีไม่มาไทยจึงส่ง บาทหลวง เกอ เฟรโอ แห่งคณะกรรมการต่างประเทศไปรับอีก แต่บาทหลวงคาซาร์ดีบ้ายเบียงเพื่อให้ไทย ตกลงตามเงื่อนไขเกี่ยวกับความปลอดภัยของตนและชาวฝรั่งเศสในเมืองไทย เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เช่น รื้อฟื้นสัมพันธไมตรีนี้ ฝรั่งเศสจะพูดจาขู่เป็นทำนองว่าถ้าไทย ขัดขืนไม่ยอมรับไมตรีจากฝรั่งเศสแล้วก็จะได้รับอันตราย* ฝ่ายไทยนั้นถึงแม้ว่าจะกลัวฝรั่งเศสก็จริง แต่ก็ได้โต้ตอบเป็นทำนองว่าไม่กลัวฝรั่งเศสเช่นเดียวกัน คือ

".....เป็นการนานมาแล้วได้ปรากฏทั่วไปว่า ถ้าผู้ใดจะฝ่าฝืนรับเอาเรือข้ามสันดอน เข้ามายังเมืองไทย เรือนั้นก็ต้องแตกทุกลำ คนขึ้นขึ้นพวกไทยหากกลัวไม่ เพราะไม่กองทำอะไรหมก นอกจากรักษาปากน้ำเท่านั้น และคอยป้องกันอย่าให้เรือใหญ่เข้ามาใกล้เท่านั้นก็พอ ถ้าแม้ว่าข้าศึกจะ เข้ามายังเมืองไทยด้วยเรือเล็กแล้ว ก็เท่ากับนำเหยื่อมาให้แก่คนไทย ถ้าเรือใหญ่จะพักอยู่ที่ท่าจอดเรือ ในเมืองไทยก็ดี เมืองมะริดก็ดี ก็จะไม่ได้อยู่ได้ เพราะชาวศึกเสบียงและคนเรือจะต้องล้มเจ็บมาก ถ้าเรือ ไทยจะจัดให้เรือเล็กเข้ามาหาหน้าหาพื้น ไทยก็จะจัดการป้องกัน ไม่ให้มาเอาหน้าเอาพื้นได้ เพราะ ฉะนั้นผู้ใดคิดการเช่นนั้นก็จะเหนื่อยเปล่า...."

แต่ไทยก็แสดงความประสงค์ที่จะรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีเช่นเดียวกัน โดยต่างฝ่ายต่างลืม สิ่งที่ผ่านมาทั้งหมดกันไป

ในขณะที่ไทยกับฝรั่งเศสกำลังหาทางปรองดองกันอยู่นั้นสงครามทางยุโรปก็ยังดำเนินอยู่ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ รัชกาลที่ ๖ ได้เสด็จประพาสเมืองปอนดิเซอรีจากฝรั่งเศสได้ และจับเชลยส่งไปยังกรุง อัมสเตอร์ดัม ในจำนวนเชลยเหล่านั้นมีบาทหลวงคาซาร์ดีรวมอยู่ด้วย ๒ จึงทำให้การรื้อฟื้นสัมพันธไมตรี ของประเทศทั้งสองซบเซาไป

* ดูรายละเอียดในจดหมายของบาทหลวงเคอลาแซส และบาทหลวงคาซาร์ดี ที่เขียน มาถึงพระคลัง ประชุมพงศาวดาร ภาควิ ๓๔ เล่ม ๒๑ หน้า ๖๓ - ๖๗ ภาควิ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๑๔๗ - ๑๕๑

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาควิ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๑๓๕-๑๔๐

๒. ด. หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕ เป็นจดหมายบาทหลวงคาซาร์ดีถึงมองแซนเยอร์ ลาโน เขียนที่ เมืองมะริดเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ถูกรื้อฟื้นความสัมพันธ์ว่า "....เมื่อเมือง ปอนดิเซอรีได้เสียแก่ข้าศึก (ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖) แล้วนั้น พวกออลันดาได้พาข้าพเจ้าไปยังเมืองแอมสเตอร์ดัม..

บุคคลอีกคนหนึ่งเห็นว่าฝรั่งเศสจะต้องมีไมตรีกับไทยอีกต่อไปคือ พระเจ้าหลุยส์ ถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานแต่ก็พิจารณาได้ว่าฝรั่งเศสยังไมตรีความกิดที่จะแผ่อิทธิพลมายังเมืองไทย โดยเฉพาะเมื่อเสียมอนดิเฮอร์ จึงเป็นเมืองสำคัญให้แก่อลันดาเช่นนี้ ทั้งนี้เพราะไทยยังมีเมืองท่าซึ่งเป็นที่ตั้งของฝรั่งเศส คือเมืองมะริด ดังนั้นจึงมีรับสั่งให้บาทหลวงคาซาร์ดี* รับเดินทางมาเมืองไทยเพื่อถวายพระราชสาส์นและฎีกาอักษรของสันตปาปาอินโนเซนต์ที่ ๑๑^๑ ในปี พ.ศ. ๒๓๓๕ บาทหลวงคาซาร์ดีจึงเดินทางออกจากฝรั่งเศสพร้อมกับกองเรือ ๒ ลำ มาจนถึงเมืองสุริต แล้วถวายของลงเรือเล็กซึ่งชักธงปอร์ตุเกสมายังเบงกอล จากนั้นก็อาศัยเรือของแขกฮั้วรเดินทางมาจนถึงเมืองมะริด^๒ แต่ในครั้งนั้นไทยได้เปลี่ยนท่าที่ต่อฝรั่งเศส ทั้งนี้เป็นเพราะความผิดพลาดของบาทหลวงคาซาร์ดี ที่โดยสารเรือพอคามาในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งราชทูตผู้ฉ้อโกงพระราชสาส์น และมีบาทหลวงเบญจิดเพียง ๕-๖ คน เป็นผู้ติดตาม อันเป็นลักษณะไม่สมเกียรติที่เป็นราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ก็มิควรมีอนุภาพมาก ทั้งไทยก็เคยได้เห็นขบวนราชทูตเคอไซมอนต์, เคอ ลาลูแมร์ มาแล้วว่าใหญ่โตเพียงใด จึงสงสัยว่าบาทหลวงคาซาร์ดีเป็นเพียงทูตของสันตปาปาเท่านั้น^๓ ไทยจึงได้ส่งฉานมไปยังปากปอร์ตุเกสเกี่ยวกับธรรมเนียมการส่งทูตของกษัตริย์ยุโรป ซึ่งได้รับการยืนยันว่า กษัตริย์ปอร์ตุเกสไม่เคยส่งราชทูตมากับเรือของชาติอื่นเลย^๔ ในครั้งนี้ไทยยังแสดงความรอบคอบโดยจัดให้ลามฝรั่งเศส ปอร์ตุเกส และอลันดา แลจจดหมายที่ได้ตอบกัน

* จึงเดินทางจากกรุงอัมสเตอร์ดัม ถึงกรุงปารีส เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๔ และได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ถึง ๒ ครั้ง

๑. ก. หน้า ๑๔๕ ซึ่งเป็นพระราชสาส์นและฎีกาอักษรเก่าที่เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ เพื่อมาถวายสมเด็จพระนารายณ์

๒. ก. หน้า ๑๔๕ - ๑๕๐ เป็นจดหมายของบาทหลวงคาซาร์ดี เขียนถึงบาทหลวงเฟรเดอวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๒๔๐

๓. ศัลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๑๖๗ ตามความคิดของชาวตะวันออกนั้น ประเทศเคหะมั่งคั่งบริบูรณ์และมีอำนาจ การแต่งทูตมานั้นจะต้องประกอบด้วยขบวนเรือและผู้ติดตามเป็นจำนวนมาก

๔. ก. หน้า ๑๕๕ - ๑๖๐

ระหว่างพระคลัง บาทหลวงคาซาร์ต และบาทหลวงคาซาร์ตต่างประเทศ เพื่อทดสอบดูว่าข้อความนั้น
ตรงกันเพียงใด ๑

นอกจากนี้ไทยยังแสดงความไม่พอใจ ที่บาทหลวงคาซาร์ตไม่พูดถึงเรื่องที่จะนำคนของ
บริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสมาควบคุมเพื่อตกลงเกี่ยวกับเรื่องการค้า ทั้งนี้เพราะหัวหน้าคลังสินค้าของ
ฝรั่งเศสอินเดีย ได้แจ้งมาว่าบริษัทจะส่งพนักงานมาเพื่อคบค้ากับพระคลังหลวงให้เรียบร้อย และไทย
ต้องการให้ฝรั่งเศสได้รับทราบความผิดของนายพลเคฟาร์จ ๒ และบาทหลวงคาซาร์ตยังไม่กล่าวถึงเรื่อง
สิ่งของที่สมเด็จพระนารายณ์รับสั่ง ให้จัดค่าที่ฝรั่งเศส รวมทั้งเรื่องการส่งคนไทยที่ไปศึกษายังประเทศฝรั่งเศส
กลับคืน ออกญาพระคลังจึงเคยเดินทางร่วมกับบาทหลวงคาซาร์ตคราวไปฝรั่งเศส ได้กล่าวว่าบาทหลวง
คาซาร์ตเป็นคนที่ไว้ใจไม่ได้ ในที่สุดจึงสรุปว่าพระราชสาส์นที่บาทหลวงคาซาร์ตอ้างถึงนั้น เป็นหนังสือที่
แต่งตนเอง ๓ ออกญาพระคลังจึงมีหนังสือบอกไปยังบาทหลวงคาซาร์ตตอนหนึ่งว่า

"....เพราะฉะนั้น ขอให้ท่านแจ้งพระราชสาส์นกลับไปยังเมืองซูริค เด็ดเมื่อมีเรือมา
จากประเทศฝรั่งเศสเมื่อใดท่านจึงคอยเชิญพระราชสาส์นมาตามแบบอย่างเดิม เมื่อนั้นข้าพเจ้าจึงจะนำ
ความกราบทูลพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าให้ทรงทราบ พระเจ้ากรุงสยามจะได้ทรงจัดการรับ
พระราชสาส์นตามสมควร และตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี...." ๔

การไม่ยอมรับพระราชสาส์นที่บาทหลวงคาซาร์ตนำมานั้น ทำให้ฝรั่งเศสอับอายและเท่ากับ
เป็นการตัดไมตรีต่อประเทศฝรั่งเศสอย่างเด็ดขาด โดยไม่ฟังคำทัดทานของบรรดาบาทหลวงทั้งหลาย
ไทยนอกจากจะไม่พอใจพฤติกรรมของบาทหลวงคาซาร์ตดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีเหตุผลหลักอีกประการ
คือพระเพทราชาและขุนนางไทยโบราณจะมีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสอีกต่อไป* และการพ่ายแพ้ของ
ฝรั่งเศสอินเดีย ทำให้มองเห็นว่าฝรั่งเศสกำลังหมดอำนาจ จึงทำให้ไทยไม่เกรงกลัวฝรั่งเศสอีกต่อไป

๑. ก. หน้า ๑๕๖ - ๑๕๗

๒. ก. หน้า ๑๘๓ - ๑๘๔

๓. ก. หน้า ๑๗๔

๔. ก. หน้า ๑๕๘

* ยกเว้นความสัมพันธ์ทางการค้า

ถึงเพียงนี้ ฝรั่งเศสก็ไม่ทรงความพยายามที่จะมีไมตรีกับไทย ในปีรุ่งขึ้น คือ พ.ศ. ๒๔๔๑

บาทหลวงคาซาร์โดซึ่งพำนักอยู่ที่อินเดียน โคโมแห่งสก็อตแลนด์จะมาดำเนินการประสานไมตรี โดย
 คาดว่าไทยคงยินยอม ซึ่งก็เป็นจริงเพราะไทยได้ข่าวว่าทางยุโรปมีการทำสัญญาสงบศึก* และอดลันดา
 กองคินเมืองปอนดิเชอรีให้แก่ฝรั่งเศสดั้งเดิม ๑ ประกอบกับบาทหลวงคาซาร์โดได้ชี้แจงให้ไทยทราบว่า
 พระเจ้าหลุยส์จะได้อำนาจทัพเรือมาอินเดียแล้วจะรับบาทหลวงคาซาร์โดมายังเมืองมะริด แต่ในครั้ง
 นี้ไม่ได้นำพนักงานของบริษัทอินเดียมาด้วย เพราะพระเจ้าหลุยส์รับสั่งให้บาทหลวงคาซาร์โดมาเจรจา
 เรื่องพระราชไมตรีให้เรียบร้อยดังเดิมก่อน แล้วจึงจะโปรดให้พนักงานบริษัทเดินทางมา ๒ คำชี้แจง
 ของบาทหลวงคาซาร์โดคนพ้องกับข่าวที่ไทยได้รับว่า กองเรือของฝรั่งเศสได้ผ่านแหลมกู๊ดโฮปมุ่งหน้ามายัง
 อินเดียเพื่อยึดเมืองปอนดิเชอรีคืน และบางทีอาจเลียบมายังเมืองมะริดด้วย ๓ ดังนั้นทางอยุธยาจึงส่ง
 ขุนนางไปรับบาทหลวงคาซาร์โดถึงเมืองมะริด พร้อมทั้งคำสั่งให้ต้อนรับบาทหลวงคาซาร์โดให้สมเกียรติ
 แต่เมื่อมาถึงอยุธยาบาทหลวงคาซาร์โดมีผู้ติดตามเพียง ๖ คน และทั้งหมดมีสภาพกึ่งนัก

"แต่งตัวอย่างนาทูเรทที่สุด และดูสกปรกที่สุภาพไม่มีที่จะเปรียบได้ ซึ่งพระคลังได้แสดง
 กริยาอุกฤษฏ์ และบนว่าการที่ราชทูตคณะนี้มาโดยเกือบจะเปลือยกายและไม่มีเจ้าพนักงาน ข้าราชการ
 ทิดสอยหอยตามมาพอสมควร ตามประเพณีทางตะวันออกเช่นนี้ ไม่เป็นการทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
 และประเทศฝรั่งเศสมีเกียรติยศเลย" ๔

จึงทำให้ไทยไม่เต็มใจต้อนรับ แต่ได้รับการบอกเล่าจากพวกอดลันดาว่า การที่ฝรั่งเศสส่ง
 บาทหลวงคาซาร์โดคือเจตนาของราชสำนักที่เขียนถึงสมเด็จพระนารายณ์มาถวายพระเพทราชา ในขณะที่
 ฝรั่งเศสยังไม่จำเป็นจะต้องแสร้งทำมาเมืองไทยเลย แสบบาทหลวงคาซาร์โดก็ไม่เรียกว่าตนเองเป็น

* คือสนธิสัญญา ไรร์วิก ซึ่งฝรั่งเศสยังคงมีอำนาจอยู่

๑. กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๖

๒. กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๑๕๕ - ๒๐๓ เป็น

จดหมายของบาทหลวงคาซาร์โดถึงเจ้าพระยาพระคลัง ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๑

๓. ด. หน้า ๒๐๗

๔. ด. หน้า ๒๑๔ เป็นจดหมายของบาทหลวงโบรด ถึงผู้อำนวยการคณะกรรมการต่างประเทศ
 ลงวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๒

ราชทูตนั้นเป็นแผนการณ์ของฝรั่งเศสที่จะยึดเมืองมะริด^๑ จึงทำให้ไทยกลัวฝรั่งเศส แต่อาจจะต้อนรับ
บาทหลวงคาซาร์แดโดยดี ก็จะถูกประเทศอื่นเบียดเบียนว่าถูกบังคับให้รับพระราชสาส์นของฝรั่งเศส
กุศโลบายของไทยก็คือวิตพรูว ไม่อำนวยการความสะดวกให้แก่บาทหลวงคาซาร์แดในเรื่องอาหา ที่อยู่
อาศัย* และจะขอรับพระราชสาส์นไปก่อน** ทั้งนี้เพื่อถ่วงกันไปให้เขาเผื่อถวายพระราชสาส์นโดย
ตรงจากพระหัตถ์ แต่บาทหลวงคาซาร์แดก็ถือว่าเป็นข้อได้ยืนยันจะถวายพระราชสาส์นด้วยตนเอง พร้อม
ทั้งกำหนดให้ไทยจัดพิธีรับพระราชสาส์นเช่นเดียวกับคราวราชทูตเคอไซมอนด์ แต่ฝ่ายไทยยืนยันจะจัดรับ
พระราชสาส์นเช่นเดียวกับครั้งสังฆราชแห่งเบรุต และสังฆราช เคลลีโอโปลิส^๒ จึงทำให้เกิดการ
ขัดแย้งกัน เพราะบาทหลวงคาซาร์แดอาจว่าแม้จะไม่ได้เป็นราชทูต แต่พระราชสาส์นที่นำมาครั้งนี้เกี่ยวกับ
ราชการพระราชไมตรีระหว่างกันทั้งสอง เรื่องนี้ติดกับพระราชสาส์นที่สังฆราชทั้งสองนำมา เพราะ
เป็นเพียงหนังสือแนะนำฝากฝังเท่านั้น แต่ฝ่ายไทยถือว่า "ราชทูต" กับ "พระราชสาส์น" เป็นของ
ควบคู่กัน ดังนั้นบาทหลวงคาซาร์แดถือว่าตนไม่ใช่ราชทูต ดังนั้นไทยก็ถือว่าหนังสือที่นำมาไม่ใช่
พระราชสาส์น^๓ จึงทำให้ไทยไม่สามารถจะจัดรับให้เหมาะสมได้

ในการเจรจาพิธีรับราชสาส์น และการเข้าเฝ้านี้ เริ่มไปด้วยความยากลำบาก ทั้งสอง
ฝ่ายใช้เวลาถึงสองอาทิตย์*** จนในที่สุดบาทหลวงคาซาร์แดก็ตกลงกันได้ว่า
ให้บาทหลวงคาซาร์แดยอมลดพิธีรับรองพระราชสาส์นลง ฝ่ายไทยก็จะเพิ่มพิธีรับพระราชสาส์นให้มี
เกียรติกว่าเชื่อกครั้งสังฆราช เคลลีโอโปลิส บาทหลวงคาซาร์แดจึงได้เข้าเฝ้าเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๔๒^๔ โดยไม่มีเครื่องราชบรรณาการ จึงทำให้ไทยไม่พอใจมาก ทั้งกองเรือฝรั่งเศสที่ไทย

^๑ คีลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๒๑ หน้า ๒๓๓

* เสี่ยงอาหารที่ไทยส่งให้บาทหลวงคาซาร์แดคนๆ ไม่มีเนื้อสัตว์ ส่วนที่พกนั้น ผู้ติดตามไทยจัด
ให้พักที่โรงเรียนสามเณร แต่บาทหลวงคาซาร์แดประสงค์จะพักบ้านพลลคอน ไทยก็จัดให้พักในบ้านของ
แขกมัวร์

** เช่นเดียวกับที่ไทยเคยขอรับจากคณะราชทูตเปอร์เซีย ปี พ.ศ. ๒๔๓๔ และพระราชสาส์น
ก็เป็นฉบับเก่า จึงบาทหลวงคาซาร์แดจะนำมาถวายในปี พ.ศ. ๒๔๓๕

^๒ ก. หนา ๒๑๙

^๓ ก. หนา ๒๑๕ และ ๒๒๑

*** ในระยะนั้นมพิชโสภณ สุมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ จึงประสูติกับพระมเหสีเจ้าฟ้ากรมหลวง
โยธาเทพ ราชพิธีนี้โตอย่างใหญ่โต มีงานถึง ๕ วันจึงเสร็จ

^๔ คีลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ เล่ม ๒๑ หน้า ๒๓๔ ในครั้งนั้นไทยได้
แจ้งให้บาทหลวงคาซาร์แดว่า ที่ยอมให้เขาเฝ้าโดยมิติดประเพณีนั้นไม่ใช่เพราะกลัวกองทัพฝรั่งเศส

ได้ข่าวว่าจะมามะริด ก็ไม่มา จึงทำให้ไทยกลายความกังวลใจ ดังนั้นการเข้ามาเมืองไทยของบาทหลวง
 ศาซารด์ครั้งนี้ จึงไม่มีผลต่อพระราชไมตรีแต่ประการใด เพราะถึงแม้ว่าสมเด็จพระเพทราชาจะตอบ
 พระราชสาสนควยตอบคำที่ไพละว่า แต่พระองค์ไม่ได้มีความจริงใจที่จะเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส ดังจะเห็น
 ได้จาก

๑. พระราชสาสนของพระองค์ที่ตอบพระเจ้าหลุยส์นั้นเขียนขึ้นโดยไม่ต้องเจรจากันอีก^๑
 และเขียนควยความรุนแรงเพื่อจัดการให้บาทหลวงศาสซารด์จะได้ออกไปโดยเร็ว

๒. คำปรารภของบาทหลวงศาสซารด์ที่ว่า

"เป็นที่น่าเสียดายที่เรือของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมิได้มาที่เมืองมะริดดังที่ได้ออกญาไว้
 แต่การที่กองเรือได้ถูกเคราะห์ร้ายโดยที่เรือลำดีที่สุดได้แตกเสียและพวกเรือได้ลมตายเกือบหมดทั้งสิ้น
 ได้ทำให้พวกไทยหึงมากขึ้น" ๒

๓. ภายหลังจากที่บาทหลวงศาสซารด์เดินทางกลับไปได้ไม่นาน ได้เกิดเรื่องขึ้นที่โรงเรียน
 ซามเณร ถึงแม้ว่าจะไม่หลักฐานว่าเป็นเรื่องอะไร แต่ก็ถือเป็นเรื่องที่ร้ายแรง จนทำให้บาทหลวง
 และคริสตังหวาดกลัวว่าพระเจ้าเพทราชาจะจับพวกเข้ารีตประหารจนหมด จึงได้เขียนจดหมายบอกบาทหลวง
 ศาสซารด์ ให้นำความขึ้นกราบบังคมทูลให้พระเจ้าหลุยส์ทรงช่วยเหลือ ๓

นอกจากนี้พวกบาทหลวงฝรั่งเศส ยังกระตุ้นให้พระเจ้าหลุยส์ได้ระลึกถึงความสำคัญของ
 เมืองมะริด คือ

บาทหลวงศาสซารด์ จึงได้เขียนรายงานต่อเสนาบดีกระทรวงทหารเรือว่า ท่าเรือของ
 เมืองมะริดจะมีประโยชน์ในการทำเสบียงอาหาร การซ่อมแซมเรือ และมีภูมิประเทศดี เข้าออกได้

๑. ดู หน้า ๒๔๓ หมายความว่าเมื่อได้รับพระราชสาสนของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
 ฝ่ายไทยได้ตอบพระราชสาสนทันที โดยไม่มาถามพวกบาทหลวงอีก ทั้งนี้เพราะไม่มีข้อความที่เป็นสาระ
 นอกจากขอพระเกียรติพระเจ้าหลุยส์

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๖ เป็นข้อความที่
 คัดจากจดหมายบาทหลวงศาสซารด์ถึงมองซิเออร์เดอ ปองราตแตง ลงวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๓

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๒๕๕ - ๒๕๖ เป็นจดหมาย
 บาทหลวงโบรตถึงบาทหลวงศาสซารด์ ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๔๒

สะดวกเหมาะสำหรับเป็นท่าจอดเรือ และยังมีภูเขาค้ำไชจาย จำนวนทหารบก ทหารเรือ เรือรบ
ปืนใหญ่ ที่สำคัญคือเรื่องเกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนา ซึ่งเป็นที่ตองพระทัยของพระเจ้าหลุยส์^๑ มี
จดหมายบาทหลวงโบรด์ ที่กล่าวว่า การที่ฝรั่งเศสจะยกทัพมานั้นเป็นเรื่องที่อันตรายอย่างยิ่ง นอกจาก
ว่าฝรั่งเศสจะมีท่าเรือดี ๆ ก่อน^๒ แต่บาทหลวงผู้นั้นได้แนะนำว่า

"ถ้าเมื่อนำฝรั่งเศสจะต้องการทำความตกลงกับไทยเพื่อประโยชน์แก่ศาสนาแล้ว ก็
ต้องมอบการทิ้งป้อมไทรตันผู้ว่าราชการของราชบริษัทฝ่ายอินเดีย จัดการจึงจะเป็นผลสำเร็จ เพราะ
พวกไทยต้องการแลกเปลี่ยนจะมาจากด้วยการค้าขายอย่างเดิวนั้น ถ้าหากว่าบาทหลวงคาซาร์ด
จะกลับมาเมืองไทย...การก็คงจะไม่สำเร็จและก็จะต้องตั้งต้นกันใหม่ต่อไป"^๓

พระเจ้าหลุยส์ซึ่งยังคงมีพระราชดำริที่จะเผยแพร่ศาสนาและครองความยิ่งใหญ่ในทาง
การค้า จึงทรงดำริที่จะไปตั้งบริษัทที่อินเดียของฝรั่งเศสที่เมืองมะริด พร้อมกับสร้างป้อมขึ้นด้วย^๔
ดังนั้นพระเจ้าหลุยส์จึงได้แสดงพระราชประสงค์อย่างเปิดเผย โดยการแต่งตั้งให้สังฆราชเคอรูส์มาเจรจา
ขอเมืองมะริดจากไทย* สังฆราชได้เดินทางมาถึงเมืองมะริดในปี พ.ศ. ๒๒๕๒ แต่เกรงว่าไทยจะ
ไม่ต้อนรับ** จึงไม่ยอมบอกวามาราชการด้วยเรื่องใด นอกจากว่าเป็นเรื่องสำคัญ จะเห็นได้ว่า
ฝรั่งเศสต้องการเมืองมะริดมาก ถึงกับผู้ทรงศีลได้หลอกลวงว่า

^๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๑-๒๕๓

^๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๑๕๗

^๓ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๑

^๔ ก. หน้า ๒๕๓

* แต่การเจรจันี้ทำในนามของสังฆราช เพราะพระเจ้าหลุยส์ไม่ได้มอบพระราชสาส์น
ให้มาด้วย คณะของสังฆราชเคอรูส์นี้ เมื่อมาเจรจากับไทยแล้ว จึงจะเดินทางไปเผยแพร่ศาสนายังเมือง
จีน ฝ่ายบาทหลวงคาซาร์ดนั้นได้อนกลับมาจากเมืองปอนดิเชอรีอีกในปี พ.ศ. ๒๒๕๕ แต่ไม่ได้รับมอบหมายให้
มาเจรจาเรื่องการเมืองกับไทย

** เช่นเดียวกับที่บาทหลวงคาซาร์ดได้ประสบมา

"ข้าพเจ้ามาเมืองไทยครั้งนี้ อุปมาเหมือนเทวภานจะให้ความสุข ขอให้เจ้าพระยา
พระคลังจัดการให้ข้าพเจ้าได้มาโดยง่ายและสะดวก" ๑

ทั้งยังยินยอมให้ไทยไม่ต้องແแทนหรือรับรองแต่อย่างใด แม้กระนั้นไทยก็ไม่แสดงกิริยา
กระตือรือร้นต่อการปรากฏตัวของสังฆราชผู้นี้ ทั้งยังบายเบี่ยงที่จะทำการต้อนรับ แต่ถึงกระนั้นด้วยความ
พยายามอย่างยิ่ง สังฆราชเคอรัฐ จึงได้ทำจดหมายบันทึกเสนอต่อพระยาพระคลัง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าไทยจะได้
รับประโยชน์จากการที่ยกเมืองมะริดให้แก่ฝรั่งเศส ซึ่งมีใจความสรุปได้ดังนี้ คือ

บริษัทอีสต์อินเดียนของฝรั่งเศส ยินดีที่จะตั้งทางที่อยู่มยา ถ้าหากว่ากบฏไทยจะพระราชทาน
สิทธิทางการค้าให้ เช่นเดียวกับสนธิสัญญา ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์พระราชทานไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ **

บริษัทขอพระบรมราชานุญาต ตั้งทางและสร้างป้อมที่เมืองมะริด เพื่อคุ้มครองสินค้า
เรือรบหลวง และเรือสินค้าของฝรั่งเศส ทั้งสินค้าหรือเข้ามาจอดแบริบเรือที่ท่าเมืองมะริด รวมทั้งเรือ
ของชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาค้าขายยังเมืองมะริดด้วย

เมื่อบริษัทอีสต์อินเดียนของฝรั่งเศสมาถึงทางที่เมืองมะริด เจ้าพนักงานของกบฏไทย
จะเก็บภาษีอากรจากพวกค้าหาที่นั่น ๆ ได้ตามที่เคยเก็บ ยกเว้นแก่พวกฝรั่งเศส เพราะพวกฝรั่งเศส
เป็นผู้รับหน้าที่รักษาหาเรือนั้น และคอยปิดทางไม่ให้ศัตรูของประเทศทั้งสองเข้ามาในพระราชอาณาจักรได้

ในครั้งนั้นฝรั่งเศสและไทยจะล้มชอบากหนาง และขอที่เข้าโจมตีที่เคยมีมา และจะรวม
กันทำสัญญาสุรเบระการไว้ (Offensive and Defensive Alliance) เพื่อต่อสู้กับศัตรู
ทั้งสองประเทศ ๒

เมื่อพิจารณาจากบันทึกของสังฆราชเคอรัฐ ที่ชี้แจงเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ไทยจะได้รับ
จากการยกเมืองมะริดให้แก่ฝรั่งเศสแล้วนั้น กลายเป็นว่าฝรั่งเศสจะได้รับผลประโยชน์แต่เพียงผู้เดียว

๑ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๒๒๒ จดหมายสังฆราช
เคอรัฐ ถึงคณะบาทหลวงที่อยุธยา ลงวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๕๒

* พระคลังผู้นี้เป็นกนทมและพึงจะเป็นคนโปรดของพระเพทราชา ส่วนพระคลัง ออกฤก
โกษาธิบดี (ปาน) ได้ถึงแก่อสัญกรรมไปแล้ว

** คือสนธิสัญญาทางการค้า ซึ่งอุปทูตเดเบเรตทำไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
นารายณ์

๒ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๒๓๓ - ๒๔๑

เพราะโดยปกติถ้าฝรั่งเศสได้เมืองมะริดก็จะเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลอยู่แล้ว เพราะนอกจากจะทำให้ฝรั่งเศสสามารถควบคุมเส้นทางการค้าในอ่าวเบงกอลไว้ได้แล้ว ยังทำให้ฝรั่งเศสมีที่มั่นเพิ่มขึ้นในตะวันออก ซึ่งเหมาะสำหรับสร้างท่าเรือ และง่ายต่อการปราบโจรสลัด ทั้งอากาศก็ดีกว่ากับบริบูรณ์แต่ถาไทยตกลงตามข้อเสนอของฝรั่งเศส คือยอมให้ฝรั่งเศสเข้ามาตั้งทางที่อยู่มะริด ฝรั่งเศสก็จะได้สิทธิตามสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ซึ่งเป็นสัญญาที่พ่อค้าฝรั่งเศสพอใจมาก แต่ไม่มีโอกาสได้ใช้เพราะสมเด็จพระเพทราชาได้ล้มเลิกสิทธิชนก่อน นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังจะได้รับการยกเว้นไม่เสียภาษีที่มะริด ซึ่งทำให้รัฐบาลไทยขาดรายได้แล้ว ฝรั่งเศสยังเตรียมการที่จะเก็บภาษีเบืองมะริดเอง เพื่อนำเงินจำนวนนี้ไปใช้จ่ายในการรักษาป้อม ซึ่งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก แต่เพื่อให้ไทยยอมยกเมืองมะริดให้ฝรั่งเศส จึงยังไม่เจรจาจนกว่าไทยจะยอมยกเมืองมะริดให้แล้ว หรือเบืองไทยยอมอนุญาตให้ฝรั่งเศสสร้างป้อม ๑

ข้ออ้างที่ฝรั่งเศสนำมากล่าวในการ ไม่ยอมเสียภาษีที่เมืองมะริดคือ เป็นผู้รักษาเมืองไม่ให้ศัตรูเข้ามาทำร้ายเมืองไทยได้ แต่ฝรั่งเศสได้เสนอให้ไทยทำ "สัญญาสุรบและต่านรับ" * ร่วมกัน แม้ว่าไทยจะทำสงคราม ฝรั่งเศสก็จะต้องช่วยเหลือ แต่ในทำนองเดียวกันเมื่อฝรั่งเศสทำสงคราม ไทยก็จะต้องส่งทัพไปช่วยเหลือฝรั่งเศสเช่นเดียวกัน ซึ่งจะทำให้ไทยอยู่ในฐานะเสียเปรียบอย่างยิ่ง เพราะในขณะนั้นฝรั่งเศสมีศัตรูมากมาย นอกจากจะเป็นศัตรูชาวยุโรปแล้ว ยังมีศัตรูชาวอินเดียนอีกด้วย

ในครั้งนั้นไทยคงจะได้พิจารณาถึงผลดีผลเสียที่ได้รับ จึงได้ปฏิเสธอย่างเด็ดขาดที่จะยกเมืองมะริดให้แก่ฝรั่งเศส โดยชี้แจงว่า

การเจรจาเรื่องเมืองมะริดนี้ พระเจ้าหลุยส์ไม่ได้มีพระราชสาส์นมาถวาย จึงเป็นเรื่องที่สมภารราชทูตเอาเองทั้งสิ้น

* ๑. ๒๕๖ - ๒๕๘ เป็นบันทึกคำสั่ง ึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสให้ไว้แก่สมภารราชทูต

ลง พ.ศ. ๒๔๔๑

* สัญญาสมเด็จพระนารายณ์เคยทาบถามให้ราชทูตเคอโซมองต์ทำกับไทย เพื่อบูมหวังจะต่อต้านอำนาจของฮอลันดา แต่ฝรั่งเศสมองไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้รับตอบแทน จึงปฏิเสธไม่ยอมทำ แต่ในครั้งนั้นฝรั่งเศสปรารถนาจะได้เมืองมะริดเป็นอย่างยิ่ง จึงยกสัญญาขึ้นมาพูดเพื่อให้ไทยยกเมืองมะริดให้

ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ฝรั่งเศษก็เคยขอเมืองมะริดเช่นเดียวกัน แต่เมื่อไทย
 ชี้แจงว่าหนทางติดต่อระหว่างมะริดกับอยุธยาใกล้ลำบาก ทั้งราษฎรพื้นเมืองซึ่งเป็นชาติพม่าต่างจาก
 ราษฎรไทย ที่เป็นคนไม่มีสติปัญญา จะบังคับบัญชาอย่างไรก็ได้ ทั้งเป็นคนไม่รู้จักรับผิดชอบ ทั้งถ้า
 อนุญาตให้ฝรั่งเศษไปตั้งห้างที่มะริดก็จะเกิดบาดหมางกับราษฎรเหล่านี้ จะพลอยทำให้พระราชไมตรี
 แตกร้าวได้ เรื่องขอเมืองมะริดจึงได้ยุติลง แต่เมื่อฝรั่งเศษขอเมืองมะริดในครั้งนี้ก็ยิ่งลำบาก เพราะ
 ฝรั่งเศษกับราษฎรชาวมะริดเคยรบกันอย่างรุนแรง ถ้าฝรั่งเศษมาตั้งบริษัทที่เมืองมะริด พ่อแม่ ญาติพี่น้อง
 ของผู้ที่ถูกชาวฝรั่งเศษฆ่าตาย ก็คงจะหาเรื่องวิวาทกับฝรั่งเศษอีก ทั้งเป็นการไม่ฉลาดที่จะนำคนที่เคย
 มีเรื่องบาดหมางมาอยู่รวมกัน แล้วจะเป็นเหตุให้พระราชไมตรีซึ่งสานใหม่นี้ขาดจากกันอีก^๑ และเพื่อ
 ยุติข้อโต้แย้ง ประกอบกับสมเด็จพระเพทราชาไม่ยินยอมรับไมตรีจากฝรั่งเศษอีกต่อไป โดยไม่พึงเสียด
 บรรดาขุนนางที่อยากให้ฝรั่งเศษเข้ามาค้าขาย^๒ ทั้งนี้เพราะแต่เดิมทรงครั้นคร้ามฝรั่งเศษอยู่บ้าง แต่
 เมื่อฝรั่งเศษมาอ่อนวอนขอเมืองมะริด จึงทรงเข้าพระทัยว่าฝรั่งเศษอ่อนแอลง จึงมีประกาศพระราช
 โองการ ห้ามมิให้ยื่นหนังสือหรือรับเรื่องราวหรือจดหมายใด ๆ แทนชาวต่างประเทศเป็นอันขาด เว้น
 ไว้แต่ลานั้น ๆ ได้ทราบเป็นแน่แล้วว่า หนังสือหรือเรื่องราวนั้นจะเป็นที่พอใจเจ้าพระยาพระคลัง
 จึงอนุญาตให้ยื่นได้ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนประกาศนี้จะต้องรับโทษอย่างหนัก^๓ จึงเป็นอันว่าสัมพันธภาพระหว่าง
 ไทยกับฝรั่งเศษในรัชกาลพระเพทราชาได้ยุติลงอย่างเด็ดขาด* และทำให้ฝรั่งเศษโกรธแค้น โดยเฉพาะ
 ที่ไทยแสดงท่าทีว่า "รู้ทัน" ไม่ยอมยกมะริดให้ สัก ราชเคอฐส์จึงกับกราบทูลพระเจ้าหลุยส์ประณามว่า
 "....ในรัชกาลมีปัจจุบัน (พระเพทราชา) นี้แล้ว จะหาใครที่เป็นมนุษย์ไม่ได้ เพราะใน
 เวลาที่ราชสำนักไทย ล้วนแล้วไปด้วยสิ่งทั้งนั้น จะหาความจริงหรือวาจาที่จริง หรือความรู้สึกดีไม่ได้
 เลยจนอย่างเดียว ด้วยพวกไทยไม่ได้คิดการอย่างใดนอกจากจะหาทางหลอกลวงและปฏิบัติกรอย่าง

^๑ ด. หนา ๒๔๑ - ๒๔๗ เป็นบันทึกคำตอบเจ้าพระยาพระคลัง ถึงสังฆราชเคอฐส์

^๒ ด. หนา ๓๑๔

^๓ ด. หนา ๒๕๐

* แถบบรรดาบาทหลวงและบรรดาผู้เข้ารับที่อยู่ในเมืองไทยก็อยู่ด้วยความสุขสงบ หรือเมื่อ
 มีเรื่องของฝรั่งเศษถูกพาญักมา ก็ทรงเมตตาช่วยเหลือ โดยพระราชทานบ้านพัก คลังเก็บสินค้าและยกเว้น
 ภาษีอากร (ด. เล่ม ๒๒ หน้า ๒๕)

ลึงคาง และเข้าใจเสียด้วยว่าการที่ประพาศิเช่นนี้ เป็นอย่างคนฉลาดหาตัวเปรียบไม่ได้ในโลก" ๑

และได้มีการเสนอว่า ถ้าฝรั่งเศสจะมาตั้งบริษัทการค้าที่มะริดแล้ว จะต้องใช้กำลัง บังคับไทย แต่ควรที่จะยุติความคิดนี้ ในรัชกาลของสมเด็จพระเพทราชา เพราะถึงแม้ว่าจะเอากองทัพเรือมาช่วยด้วยแล้ว ถึงจะตั้งอยู่ในมะริดถึง ๒๐ ปี ก็ได้รับผลประโยชน์ไม่คุ้มกับรายจ่ายที่เสียไป ๒ ตั้งแต่นั้นมาความคิดที่จะขอเมืองมะริดจากไทยจึงได้ยุติลง จนกระทั่งสมเด็จพระเพทราชาสวรรคต ในปี พ.ศ. ๒๒๔๖

๑.๒ สภาพการณ์ภายในประเทศที่เกี่ยวข้องกับฝรั่งเศส

ในขณะที่พระเพทราชาได้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์นั้น ราชบัลลังก์ของพระองค์ อยู่ในฐานะที่ไม่มั่นคง เพราะติดพันการรบพุ่งกับกองทัพฝรั่งเศสที่บางกอก และสถานการณ์ภายในประเทศก็ยุ่งยากเกี่ยวกับความไม่พอใจของบรรดาขุนนาง ต่อการประหารชีวิตพระอนุชาทั้งสองของ สมเด็จพระนารายณ์ และพระเพทราชายังพัวพันเกี่ยวกับกรณีสวรรคตสมเด็จพระนารายณ์อีกด้วย นอกจากนี้แม้ว่าสมเด็จพระเพทราชาจะทำพิธีราชาภิเษกยึดครองลพบุรีได้ แต่ราษฎรหัวเมืองอื่น ๆ โดยเฉพาะที่อยุธยา ไม่ได้ให้การสนับสนุน แต่พระเพทราชามีกำลังทหารและพ่อค้าแขกอิสลาม * กำลังตั้งเป็นผู้นำให้การสนับสนุน ดังนั้นเมื่อพระเพทราชาเดินทางลงมายังอยุธยา ในชั้นแรกราษฎร มีท่าทีว่าจะขัดขืนและจับอาวุธขึ้นต่อสู้ แต่เมื่อเห็นขบวนเรือติดอาวุธของพระเพทราชาที่เดินทาง เข้ามาที่นิคมอม ๕ เพื่อความมั่นคงในราชบัลลังก์ของพระองค์ จึงทำพิธีอภิเษกกับพระภคินีและ พระราชบุตรของสมเด็จพระนารายณ์ ดังปรากฏว่า

".....ตั้งเจ้าฟ้าศรีสุวรรณห้างเรียกว่าพระราชกัลยาณีรุ่งเป็นกรมหลวงโยธาเทพ เป็น พระบรมราชภคินีของสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้านั้น เป็นอัศรมเหสีฝ่ายขวา ตั้งเจ้าฟ้ากรมหลวง โยธาเทพรุ่งเป็นพระราชธิดาแห่งสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้านั้น เป็นอัศรมเหสีฝ่ายซ้าย....." ๖

๑. ก. หน้า ๒๔๕ (ความเินวงเล็บโดยผู้เขียน)

๒. ก. หน้า ๒๓๖

๓. เดอแมส ล.ก. หน้า ๒๔๐

๔. ก. หน้า ๒๔๐

๕. ก. หน้า ๒๔๔

๖. จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระราชพงศาวดารพระราชพงศาวดาร เลขา หน้า ๕๐๐

แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีการต่อต้านอำนาจของสมเด็จพระเพทราชาอยู่ประปรายในต้นรัชกาล ซึ่งโดยมากฝ่ายกบฏมักจะอ้างว่าเป็นพระอนุชาของสมเด็จพระนารายณ์ รอดจากการโค่นประหารชีวิต คือ กบฏพระมอญ* กบฏเจ้านครราชสีมา และกบฏเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งมีความประสงค์เพื่อต่อต้านอำนาจของสมเด็จพระเพทราชาทั้งสิ้น แต่พระองค์ก็สามารถปราบปรามได้สำเร็จ

ส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศนั้น โปรดให้ประกาศยกเลิกสัญญาทางการค้าที่ทำกับชาวยุโรป** ในสมัยพระนารายณ์ และได้แต่งตั้งให้แขกอิสลามเข้ารับตำแหน่งเจ้าท่าเมืองมะริด แทนด้งเค็ม ๒ จึงทำให้การค้ากับฝรั่งเศสในต้นรัชกาลชะงักลง แต่พระองค์ก็ยังเกลี้ยกล่อมพวกฝรั่งเศส และมักจะแสดงกิริยาดีอกุศลอยู่เสมอ จึงจะเห็นได้จากคราวถวายพระเพลิงพระบรมศพของสมเด็จพระนารายณ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๓ ในห้องที่ใช้เป็นพิธีถวายพระเพลิงนั้น มีรับสั่งให้เอารูปเรื่องราวเกี่ยวกับคริสต์ศาสนารวมทั้งรูปของพระเจ้าหลุยส์ และรูปข้าราชการ เจ้านายชั้นผู้ใหญ่บาแชนไวควย ๓ เป็นการประจานชาวฝรั่งเศสในเมืองไทย แต่พระองค์ไม่ได้กดขี่ทารุณ ยังคงอนุญาตให้สอนศาสนาอย่างเสรีต่อไป และยังได้พระราชทานเงินเป็นจำนวนมากให้มารุงโบสถ์ ๔ ตั้งแต่นั้นเหตุการณ์บ้านเมืองก็ได้สงบเรื่อยมา

ในปี พ.ศ. ๒๒๓๕ ได้เกิดทุกข์ภัยภัยอย่างร้ายแรงขึ้น คือเกิดเพลิงไหม้ตามบริเวณต่าง ๆ ทั้งที่สมเด็จพระเพทราชาได้สั่งให้กวัดกัน ชาวแพ่ง แม่น้ำขุนเขี้ยวไซร์บริเวณไม่ได้ อากาศแห้งร้อนจัดจนเกิดไข้ไหม้อาการโลหิตออกทางปาก จมูก และใช้ทรพิษ ได้ระบดไปทั่วพระราชอาณาจักร ๕

* ดูรายละเอียดใน เอนเฮลเบิร์ต แกมบ์เฟอร์ "กบฏพระมอญ" ล.ค. หน้า ๓๔
ในพระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขาหน้า ๕๐๒ เรียกว่ากบฏธรรมเสถียร ซึ่งเป็นข้าหลวงเดิมของเจ้าฟ้าอภัยทศ

๑. จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา หน้า ๕๐๕ - ๕๐๗ และหน้า ๕๐๘-๕๑๓ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๕ และ พ.ศ. ๒๒๓๖

** ยกเว้นพวกยอลันดา

๒. มอริส คอลลิส์ ล.ค. หน้า ๒๒๕

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ เล่ม ๒๐ หน้า ๒๒๔ - ๒๒๕

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๘๖

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ เล่ม ๒๑ หน้า ๘๙ นับตั้งแต่เดือนมกราคม

ถึงเดือนมิถุนายนนั้นคนตายทั่วพระราชอาณาจักรประมาณเกือบ ๔ หมื่นคน ตามวัดต่าง ๆ ไม่มีที่เผาศพตามทุ่งนาเต็มไปทั่วศพทั้งสิ้น

สมเด็จพระเพทราชาโปรดให้ทำพิธีอาพาธพินาศ อัญเชิญพระพุทธรูปออกแห่ ทำบุญเลี้ยงพระ พรมน้ำมนต์ ทำพิธีหลายพันครั้ง ทั้งวัดในวังและนอกเมือง พระเพทราชาได้แสดงพระองค์เหมือนกับเป็นบิดา มารดาของราษฎร โดยมีรับสั่งให้แพทย์ไปรักษาพยาบาลคนป่วยเจ็บ พระราชทานยาและเงินแจกจ่าย ให้แก่ราษฎรทั่วหน้ากัน และทรงยอมรับคำแนะนำของสังฆราช แห่ง เมตะโลโปลิส ในการรักษา ผู้ป่วย ค่อยๆ เลือคอออกเป็นการป้องกันไม่ให้ป่วยซ้ำ ๑ ในครั้งนั้นบาทหลวงและคริสตังทั้งหลายได้ช่วย ราษฎรรักษาคคนเจ็บป่วยจนเกินยวกัน

ขณะที่ยานเมืองตกอยู่ภาวะ "ข้าวขาดแคลนแพง" ย่อมหมายถึงว่าความยุ่งยากทาง การเมืองจะตามมา รวมทั้งบรรดาใจราษฎรที่ถูกข่มขู่ สมเด็จพระเพทราชาก็ได้รับข่าวร้ายซึ่งเพิ่ม ความคลุมพระทัย คือการทำสัญญาสงบศึกในยุโรป ทำให้พระองค์เกรงว่าฝรั่งเศสจะกลับมาแก้แค้นที่ พระองค์ขับไล่กองทหารออกจากพระราชอาณาจักร โดยเฉพาะเมื่อทรงได้รับข่าวว่า กองเรือฝรั่งเศส ผ่านแหลมกูโบไปกำลังมุ่งหน้ามายังอินเดียน และบางทีอาจเลียบมาถึงเมืองมะริด จึงเตรียมการที่จะ ต่อสู้กับฝรั่งเศส มีรับสั่งให้เกณฑ์คนมาฝึกหัดทำต่าง ๆ ให้หัดปล้ำกัน หักคอบมวยกระบี่กระบอง ๒ และมีพระบรมราชโองการให้เจ้าเมืองมะริดให้ห้อมแครงล้อม ทำกินเป็นและเกณฑ์คนไว้ให้พร้อม ส่วนทางอยุธยา ออกญาพิพัฒน์* ได้นำแผนที่เมืองมะริดและตะนาวศรีมาทูลเกล้าฯ ถวาย แล้วคัดลอกแผนที่เพื่อนำมาทูลเกล้าฯ ถวาย ๓ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ขุนนางวังมากราบทูล ทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย องค์สมเด็จพระเพทราชาทรงกริ้วกราด อยู่เป็นนิตย์ทำให้ขุนนางเดือดร้อนมาก เพราะเกรงจะมีความผิดอย่างใดแต่ได้กันอยู่ก็ต้องถูกเขียน รังมีทุกวัน ผู้ทูลเกล้าฯ ถวายก็ไม่มี คือกราบทูลเป็นทนายผู้ใหญ่น้อย พระคลังและออกญาพิพัฒน์ถูกเขียน เนื้อขาดอยู่เสมอ ๔ แต่เมื่อไทยได้รับจดหมายของบาทหลวงคาซาร์ดี ซึ่งมีข้อความกล่าวถึงเรื่อง พระราชไมตรี ทำให้ทั้งกริ้วกราดต่าง ๆ ทั้งเคืองแค้นสงบลง การฝึกต่าง ๆ ก็ลดลง ๕ ด้วยเหตุนี้ไทย จึงตกลงใจก่อนรับบาทหลวงคาซาร์ดีอย่างเต็มที่ ๖

๑. ด. หนา ๕๕ ทรงประกาศว่าร้องไห้ราษฎรปฏิบัติตาม และเจ้าพนักงานต้องนำความ กราบทูลทุกคืน ว่าคนใดคิดเล็ดออกเช่นนี้จำนวนมากน้อยเท่าใด
๒. กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หนา ๒๐๗
* เป็นผู้ช่วยของพระคลัง
๓. กิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หนา ๒๒๕ - ๒๓๐
๔. ด. หนา ๒๐๗
๕. ด. หนา ๒๑๐-๒๑๑ ขุนนางหายใจคล่องขึ้น มีการเล่นวาวและงานนักขัตฤกษ์ฉลองวัด ที่สมเด็จพระเพทราชาสร้างขึ้น
๖. คือการถอนรับที่มะริดเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๑ แต่เมื่อมาถึงอยุธยาไทยบิดพลิ้วไม่ยอมรับรอง อย่างให้เกียรติเต็มที่

ผลจากการเก็บกวาดของสมเด็จพระเพทราชาที่กลัวพวกฝรั่งแก่ส แลวลงพระอาญา
 เหน้สร้างวามระส่ำระสายและความไม่พอใจให้แก่บรรดาขุนนางคือ

"...มีเสียงพูดกันว่า ขาราชแตกความสามัคคีกันหมด และบางคนก็คิดกบฏ จนที่สุด
 งานการอย่างใดเป็นอันไม่ได้ทำกัน บ้างเหิงจนไม่รู้ว่ใครเป็นใคร" ๑

ดังนั้นผู้ที่ได้รับพระอาญาอย่างหนักคือออกญาพระคลัง ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมเกี่ยวกับการ
 ต่างประเทศ มีเสียงเล่าลือว่าการที่พระคลังมีความสามารถ และเป็นที่ยอมรับในหมู่ราษฎรทำให้สมเด็จพระ
 เพทราชาไม่พอใจเกรงว่าจะก่อการกบฏแย่งชิงราชสมบัติ ๒ ออกญาพระคลังจึงถูกลงพระอาญา
 อยู่เนือง ๆ คราวหนึ่งทรงกริ้วถึงกับเอาพระแสงดาบตัดปลายจมูกจนจมูกลง และถอนหน้าที่จะถึง
 แก่สัญญากรม พระคลังถูกรับราชบาตร บุตรสาวคนโตและบุตรชายอีก ๒-๓ คน รวมทั้งอนุภรรยาถูก
 จำขัง ในที่สุดก็ถึงแก่สัญกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๒๔๒ โดยไม่ทราบแน่ชัดว่าถูกเขียนหรือใช้บดแทงตัวตาย
 เพราะความตรอมใจ แต่สมเด็จพระเพทราชาได้รับสั่งให้ลงพระอาญาหม้อเงินที่รักมาพระคลัง โดย
 กล่าวโทษว่าเป็นผู้วางบาปกับพระคลัง พระองค์ได้แสดงความเสียพระทัยต่อสัญกรรมของพระคลัง
 แต่ไม่โปรดให้จัดงานศพตามพิธีทางศาสนา ๓ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ขุนนางคลายความจงรักภักดีต่อ
 พระองค์ ดังจะเห็นจากอีกสองเดือนต่อมาได้เกิดกบฏใหญ่ขึ้นที่เมืองนครราชสีมา ไม่มีหลักฐานว่า
 ผู้ใดเป็นหัวหน้า * สมเด็จพระเพทราชาโปรดให้ล้อมเมืองไว้ถึง ๖ เดือน แต่ไม่สามารถตีหักเข้าไปได้

๑. ด. หน้า ๒๐๔

๒. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๐ เล่ม ๓๓ หน้า ๑๕๑

๓. กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๓๐๕-๓๑๐ โดยปกติ
 การทำศพ อัครมหาเสนาบดี ให้สมเกียรติ จะต้องมีแห่พไปยังโรงไหม แล้วเผาตามประเพณี

* หัวหน้ากบฏอาจว่เป็นพระอนุชาของสมเด็จพระนารายณ์ แต่มีบางคนสงสัยว่เป็น
 กรมพระราชวังบวร (ออกหลวงสรศักดิ์) หรือเป็นแผนการณ์ของสมเด็จพระเพทราชาที่ต้องการกำจัด
 ขุนนางเก่าครั้งสมเด็จพระนารายณ์ (กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๓๑๒-๓๑๓)

จึงทำอุบายส่งวาท์ผูกคอกไม้เพลิงเข้าไปในเมืองโดยหวังจะเผาเมืองแต่ไม่สำเร็จ การปราบครั้งนี้ปรากฏว่ามีทหารไทยส่วนหนึ่งเข้ากับฝ่ายกบฏ ทางอยุธยาจึงจับภรรยาและญาติของทหารที่ไปราชการชิงไว้ ขณะเดียวกันเกิดข่าวลือว่าสมเด็จพระเพทราชาสิ้นพระชนม์ พระองค์จึงเรียกทัพกลับแล้วลงโทษผู้ต้องสงสัยว่าเข้ากับฝ่ายกบฏอย่างรุนแรง คือนำนักโทษจำคุกไว้แน่นหนา เอาไม้อุดปากแล้วให้นั่งตรงกับหลักมัดไว้ แล้วเอามีดมาสับศีรษะถึง ๘ แห่ง เชือดเนื้อเป็นชิ้น ๆ บังคับให้กินเนื้อของตัวเอง บางคนถูกตัดนิ้วบือนิ้วเท้า เอาเงินละลายกรอกใส่ปาก ใหญ่หญิงทุบหัว เสร็จแล้วจึงนำไปประหารโดยแหะทอง เอาศพไปเสียบไว้ตรงประตูเมือง และเอาหนามไม้ไผ่ล้อมศพไว้ด้วย ส่วนครอบครัวที่ถูกคุมขังไว้ ค่ายจะเผาทั้งเป็นแก่พระสงฆ์ได้ขอชีวิตไว้ จึงถูกลดลงเป็นทาส ส่วนพวกที่เหลือไปรดโทษไปตีเมืองนครราชสีมาอีกครั้งเป็นการแก้ตัว จึงสามารถยึดเมืองได้ แต่พวกกบฏได้หนีไปยึดเมืองพิษณุโลก ** เนื่องจากกบฏนครราชสีมา ทำให้เกิดผลตามมาคือ

การที่สมเด็จพระเพทราชาประหารขุนนางอย่างร้ายกาจเช่นนี้ ส่วนบุตรภรรยาของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ก็ถูกลดลงเป็นทาส จึงทำให้บรรดาขุนนาง พระสงฆ์และราษฎรซึ่งเคยสนับสนุนพระองค์ได้พากันเกลียดชัง แต่การที่ไม่ได้เกิดกบฏขึ้นทั้งเมืองนั้นก็โดยยังเห็นแก่พระมหาลี*** และพระราชบุตร

* เหตุการณ์ตอนนั้นมีความคล้ายกับพระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา บันทึกไว้หน้า ๕๐๗ ทั่วว่า "...อุบายอันหนึ่งนั้นใหญ่กว่าจุฬาลงกรณ์แล้วเอาหม้อเงินผูกแขวนสายป่านใหญ่หย่อนเข้าไปในเมือง และจุดเพลิงชนวนลามไว้ ครั้นเพลิงชนวนติดถึงดินแล้วไฟคกลงไหม้ในเมือง...." แต่มีความต่างจากบันทึกของบาทหลวงโบรค คือ

ก.ระยะเวลา พระราชพงศาวดารกล่าวว่าเกิดเหตุการณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๔ แต่บาทหลวงโบรค กล่าวว่าเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๒๔๒

ข.ชัยชนะ พระราชพงศาวดารกล่าวว่าเมื่อทำอุบายนี้ ทำให้เมืองนครราชสีมาไม่จึงเอาชนะได้ แต่บาทหลวงโบรค กล่าวว่ายังไม่ทันจะได้ชัยชนะและตีเมืองนครราชสีมาไม่ได้ และยังอ้างถึงบุตรชายออกกบฏพิพ ที่ไปโจมตีเมืองนครราชสีมาในภายหลัง และได้เผาเมืองด้วย(ก. หน้า ๓๑๕)

* ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๓๐๒ - ๓๐๗

** ไม่น่าจะหนีไปไกลได้ถึงเพียงนั้น

*** ในพระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขาได้กล่าวถึงกบฏกบฏกว้างซึ่งเกิดขึ้นในปี

พ.ศ. ๒๒๔๓ แต่ไม่ปรากฏในบันทึกของชาวยุโรป

องค์เล็กของพระองค์

การกบฏของพวกเขารัต * เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๔๒ ทั้งนี้เนื่องจากพวกขุนเขารัต ไม่พอใจที่เมื่อคราวเกิดกบฏนครศรีธรรมราชที่ถูกเกณฑ์แรงงานไม่หยุดหย่อน จนไม่มีเวลามาฟัง สวดมนต์ในวันนักขัตฤกษ์ที่สำคัญ และไม่ได้หยุดพักในวันอาทิตย์ ดังนั้นขุนเขารัตเหล่านั้นจึงสมคบกับ ชาวเขมร ก่อการกบฏที่เมืองจันทบุรีและมาเจ้าเมืองด้วย จึงได้รับการปราบปรามอย่างรุนแรง บางคน ถูกตัดหัวเสียบประจานและถูกลดตัวลงเป็นทาส ๒ ทำให้สมเด็จพระเพทราชาไม่โปรดพวกเขารัต อีกต่อไป เมื่อทรงกริ้วก็จะดาบคริสต์ศาสนาและโรงเรียนสามเณรด้วยถ้อยคำหยาบคาย ๓ พวกที่ เขารัตก็ประพฤติดุเกะกะ ไม่เอาธุระในการศาสนา ๔ การเผยแพร่คริสต์ศาสนาจึงไม่ได้ผล

นอกจากนี้แล้วการค้าขายก็ยังซบเซาลง ในครั้งนั้นพ่อค้าชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้า ขาย คือพ่อค้าชาวจีนซึ่งปีหนึ่งมาค้าขายเพียง ๓๔ รายเท่านั้น สินค้าที่นำเข้ามาหาคนซื้อเกือบไม่ได้ การอกรำ ทำเพลง การรื่นเริงต่าง ๆ ก็ซบเซาลง ราษฎรบนและเสียดินเจ็ดฝั้วซึ่งเป็นคนจีน ตัวทองออกไปจากเมืองไทย สภากำนเมืองจึงรวบไร ๕ และพลเมืองมีจำนวนลดลงกว่าครึ่ง มีน้ำท่วมยังเกิดโรคระบาด และชาวปากหมากแพงอีกด้วย

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ **

ภายหลังที่สมเด็จพระเพทราชาสวรรคต ออกหลวงสรศักดิ์พาทัพหน้า ไชยณรงค์ ราชสมบัติโดยไม่มีผู้ใดขัดขวาง *** เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสนั้น สมเด็จพระเจ้าเสือทรง

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๓๐๔

* คือกรมหลวงโยธาเทพ

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๓๐๐

๓. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๒ - ๑๔

๔. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๑ หน้า ๓๐๐

๕. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๒ หน้า ๑-๒

** ระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๔๖ - ๒๒๕๒

*** ทั้งนี้เพราะออกหลวงสรศักดิ์ได้ประหารชีวิตพระอนุชา (คือเจ้าพระขวัญ พระเจ้า ลูกยาเธออันเกิดกับกรมหลวงโยธาเทพ) และขุนนางที่เป็นพรรคพวก โดยไม่ฟังคำทัดทานของข้าราชการ ผู้ใหญ่และพระสงฆ์พุทธศาสนิกชน (ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๒ หน้า ๒๖)

เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสนั้น สมเด็จพระเจ้าเสือทรงดำริจะฟื้นฟูขึ้น ทั้งนี้เพราะหลังจากสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นมา การค้าระหว่างประเทศของไทยซบเซาลงอย่างมาก ดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นเมื่อคราวที่บาทหลวงฝรั่งเศสเข้าเฝ้าถวายความยินดี เนื่องในวาระที่ขึ้นครองราชย์ พระองค์จึงแสดงท่าทีเป็นมิตรต่อฝรั่งเศส โดย

".....รับสั่งสรรเสริญชมเชยประเทศฝรั่งเศส และรับสั่งว่ามีพระราชประสงค์จะได้ทำไมตรีติดต่อกับฝรั่งเศสอีก เพื่อจะได้ให้พ่อค้าฝรั่งเศสได้เข้ามาทำการค้าขายในพระราชอาณาจักรอย่างเต็ม และจะได้โปรดพระราชทานให้ตั้งห้างและโรงงาน ทั้งจะได้พระราชทานสิทธิต่าง ๆ ให้แก่ฝรั่งเศสเหมือนกับที่ได้พระราชทานให้แก่พวกฮอลันดาอยู่แล้ว" ๑

แต่ในครั้งนั้นฝรั่งเศสไม่เต็มใจที่จะเป็นไมตรีกับไทย เพราะไม่ชอบพระนิสัยซึ่งเจ้าโทโส กลับกลอกและเอาแต่พระทัย ๒ และยังสืบเชื้อสายจากสมเด็จพระเพทราชาผู้ข่มโลกองทหารฝรั่งเศสออกจากพระราชอาณาจักร นอกจากจะไม่ชอบสมเด็จพระเจ้าเสือเป็นส่วนตัวแล้ว บาทหลวงฝรั่งเศสยังเห็นว่าทางไมตรีจะไม่เป็นประโยชน์ต่อฝรั่งเศส เพราะฝ่ายไทยผูกเฉพาะเรื่องค้าขายเท่านั้น ทั้งการเผยแพร่ศาสนาในเมืองไทยก็ไม่ได้ผลอีกด้วย ๓ แต่เหตุผลที่สำคัญน่าจะเป็นเกี่ยวกับการที่ฝรั่งเศสมีปัญหายุ่งยากในบริษัทยิสต์อินเดียของฝรั่งเศส ซึ่งประสบกับการขาดทุนอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารงานที่ผิดพลาดของคณะกรรมการ ประกอบกับต้นทุนมีน้อยและยังได้รับการขัดขวางจากฮอลันดา ทั้งพระเจ้าหลุยส์ก็ไม่สามารถที่จะให้ความอุปการะได้อีก * ทั้งนี้เพราะพระองค์กำลังทำสงครามที่เรียกว่าสงครามสืบราชสมบัติสเปน ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๘๓ โดยพระเจ้าหลุยส์

๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๕ เป็นจดหมายสังฆราช เดอซาบูลาถึงมอริเออร์มาแตง ลงวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๒๘๖

๒. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เล่ม ๒๒ หน้า ๒๕ และหน้า ๕๑๐ กล่าววว่าสมเด็จพระเจ้าเสือโปรดการล่าสัตว์ ทรงเบ็ด และในการประพาสหัวเมือง ราษฎรก็ถูกเกณฑ์ไม่ให้ขาด ทำให้บางคนล้มตายไปเป็นอันมาก

๓. อ. หนา ๕

* พระเจ้าหลุยส์เคยช่วยเหลือบริษัทรองหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๗

มุงมั่นที่จะให้พระราชบิดาฟิลิปแห่งออสเตรียฐานการเป็นกษัตริย์แห่งสเปนไว้ ในระยะที่สมเด็จพระเจ้าเลโอขนกรองราชย์นั้น ก็เป็นระยะที่พระเจ้าหลุยส์ต้องทำศึกหนัก^๑ ด้วยเหตุนี้ฝรั่งเศสจึงเลิกเล่นความคิดที่จะมีความสัมพันธ์ไมตรีกับไทยต่อไปโดยเด็ดขาดจนกระทั่งสิ้นสมัยอยุธยา จะเห็นได้ว่าตลอดรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ไทยกับฝรั่งเศสแต่เจ้าใจต้องมีไมตรีด้วย แต่เมื่อถึงรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าเสือ เห็นได้ว่าไทยมีท่าทีเปลี่ยนไป คือต้องการจะมีไมตรีกับฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่ง แผนนโยบายของสมเด็จพระเจ้าเสือไม่ประสบความสำเร็จ

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ได้เริ่มฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งในรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งสมัยรัตนโกสินทร์ โดยฝรั่งเศสได้ส่งมองซิเออร์ ชาลส์ เดอ มงติญี (Charles de Montigny) เป็นผู้แทนรัฐบาลผู้มีอำนาจเต็มมาเจรจากับไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๘^๒ ในปีต่อมาจึงได้มีการลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๘ จากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสก็ดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน

^๑ เจ. เอ็ม. ทอมป์สัน ล.ค. หน้า ๑๕๓ - ๑๕๔

^๒ เพ็ญศรี คุ้ม "การฟื้นฟูทางพระราชไมตรีและสัมพันธ์ภาพทางการทูตระหว่างไทยและฝรั่งเศสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๘๘ - ๒๔๑๐) แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๗ เล่ม ๓ เดือนกันยายน ๒๕๑๖ หน้า ๕

บทที่ ๖

สรุป

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง ไทยกับฝรั่งเศส ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ถึงรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา นั้น ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจากเอกสารของชาวต่างประเทศร่วมสมัย ที่ได้แปลและตีพิมพ์เป็นภาษาไทยแล้ว ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายที่ไม่อาจศึกษาได้โดยตรงจากเอกสารต้นฉบับ เช่นจากภาษาปอร์ตุเกส ฮอลันดา อิตาลีและฝรั่งเศส ดังนั้นจึงทำให้การศึกษาเรื่องนี้ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร และในบรรดาเอกสารที่รวบรวมได้นั้น ในบางเรื่องก็มีความขัดแย้งกันเอง ผู้เขียนจึงพยายามที่จะพิจารณาจากหลักฐานของทุก ๆ ฝ่าย โดยพิจารณาด้วยใจเป็นกลางตามที่มีข้อมูลปรากฏอยู่ แต่สิ่งที่ลำบากใจที่สุดก็คือหลักฐานทางฝ่ายไทยมีน้อยมาก ซึ่งอาจทำให้การพิเคราะห์นี้คลาดเคลื่อนไปบ้าง

การที่ไทยกับฝรั่งเศสมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ก็เนื่องจากการที่ฮอลันดาได้ปิดล้อมอาณานิคมของไทยในต้นรัชกาล ทำให้สมเด็จพระนารายณ์เจ้าต้องแสวงหาพันธมิตรเพื่อดุลอำนาจ (Balance of Power) ของฮอลันดา ซึ่งได้กลายเป็นนโยบายต่างประเทศตลอดรัชกาล ฝ่ายพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงมีนโยบายสำคัญประการหนึ่ง คือการเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ดังนั้นเมื่อทรงทราบว่านักบวชไทยมีชั้นคุณธรรมในศาสนา โปรดอนุญาตให้เผยแพร่ศาสนาได้โดยเสรี จึงดำริที่จะทำให้ไทยกลายเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่คริสต์ศาสนา ในตะวันออก และทรงหวังว่าถ้าอัครมุขมณฑลสมเด็จพระนารายณ์เจริญได้สำเร็จ ไทยก็จะกลายเป็นประเทศทางตะวันออกที่นับถือคริสต์ศาสนา และเพิ่มพูนเกียรติยศของพระองค์

พิจารณาได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองนี้เริ่มบนรากฐานของ "ความเข้าใจผิด" ซึ่งถึงแม้ว่าในขั้นแรกจะมีผล ทำให้ความสัมพันธ์เป็นไปในทางอนิยมิตร ถึงกับมีการส่งราชทูตติดต่อกันหลายครั้ง และฝ่ายไทยเฉพาะอย่างยิ่งคือสมเด็จพระนารายณ์ได้พยายามที่จะเรียนรู้อารยธรรมของชาวตะวันตก โดยยอมรับเอาศิลปวิทยาการตลอดจนขนบธรรมเนียมของฝรั่งเศสไว้ เพื่อนำมาปรับปรุงความเจริญของประเทศ แต่ต่อมาเมื่อฝรั่งเศสรู้ว่าเข้าใจผิดและไม่สามารถที่จะชักจูงสมเด็จพระนารายณ์ให้เข้าร่วมได้แล้ว จึงได้มีคำสั่งให้กองทหารฝรั่งเศส ซึ่งไทยเป็นฝ่ายขอให้มาตั้งอยู่ที่สงขลาเพื่อป้องกันการรุกรานของฮอลันดานั้น ไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองบางกอกและมะริด

แทนสงขลา ทั้งเป็นเมืองยุทธศาสตร์ที่สำคัญของไทยโดยเฉพาะเมืองบางกอก ฝรั่งเศสก็มีความประสงค์ที่จะสนับสนุนพระปิยมหาราชานุตรนุธรรมซึ่งเลื่อมใสในคริสต์ศาสนาให้ได้เป็นกบฏไทยของคตอไป โดยฝรั่งเศสหวังว่า เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำให้ฝรั่งเศสมีชื่อเสียงทางด้านศาสนาและกลายเป็นประเทศที่มีอิทธิพลทั้งทางด้านการเมือง การค้าอีกด้วย

ฝรั่งเศสไม่สามารถที่จะดำเนินงานได้สำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากพระเพทราชาได้ทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากสมเด็จพระนารายณ์ไว้ได้ ทำให้สัมพันธไมตรีประเทศทั้งสองสิ้นสุดลง แรกก่อนหน้านั้นความสัมพันธ์ค่อย ๆ เสื่อมลงด้วยปัจจัยหลายประการ ที่สำคัญก็คือการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของสมเด็จพระนารายณ์ ที่ไม่สามารถรักษาผลประโยชน์ได้อย่างแท้จริง เพราะถึงแม้ว่าจะขจัดอิทธิพลของบอลันดาในไทยได้สำเร็จ แต่ก็ต้องรับอิทธิพลของฝรั่งเศสเข้าแทนที่ โดยเฉพาะในปลายรัชกาลที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงยินยอมให้กองทหารฝรั่งเศสเข้ามาตั้งอยู่ที่เมืองบางกอกและมะริด ซึ่งเปรียบเสมือน "ประตู" ของประเทศ จึงทำให้บรรดาคนไทยมองฝรั่งเศสไม่ในแง่ที่ว่าแสดงท่าทีคุกคามไทย ประกอบกับเห็นตัวอย่างที่ชาวตะวันตกได้เข้ามายึดครองดินแดนบางส่วน ในเอเชีย คนไทยยิ่งเพิ่มความหวาดระแวง เกรงว่าฝรั่งเศสจะเข้ามายึดเอาบ้านเอาเมืองและยังเป็นอันตรายต่อพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อพระเพทราชา เชื้อพระวงศ์ผู้ใกล้ชิด ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ เป็นผู้นำกองการรัฐประหาร จึงได้รับการสนับสนุนจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ยึดอำนาจสมเด็จพระนารายณ์ได้สำเร็จ

ภาระที่พระเพทราชาจะต้องทำต่อมา คือการขับไล่กองทหารฝรั่งเศสทั้งที่เมืองบางกอกและมะริดให้ออกจากพระราชอาณาจักร ซึ่งนับว่าเป็นภาระที่หนัก ทั้งนี้เพราะขณะเดียวกันยังต้องรักษาความมั่นคงภายในไว้ด้วย ดังนั้นภายหลังจากที่สมเด็จพระนารายณ์สวรรคต พระเพทราชาจึงสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกบฏีร์ พร้อมกับอภิเษกกับพระภคินีและพระราชธิดาของสมเด็จพระนารายณ์ เพื่อความมั่นคงในราชบัลลังก์ ในที่สุดสมเด็จพระเพทราชาก็สามารถขับไล่กองทหารฝรั่งเศส ออกจากพระราชอาณาจักรได้ แต่ถึงกระนั้นฝรั่งเศสก็ยังไม่สิ้นความพยายามที่จะเข้ามามีอิทธิพลในไทยดังเดิม แต่ขณะนั้นฝรั่งเศสติดพันกับสงครามในยุโรป และในอังกฤษก็เกิดปัญหาขึ้นเช่นเดียวกับไทย ทำให้พระเจ้าหลุยส์มีภาระในการช่วยเหลือพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ กบฏีร์อังกฤษซึ่งถูกขับออกจากประเทศเพราะผิดใจพระองค์

ขณะเดียวกันในเมืองไทยก็เกิดความไม่สงบ ทั้งนี้เนื่องมาจากความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจ มีเรือสินค้าจากต่างประเทศน้อยลง และยังเกิดทุกขภัยทำให้ราษฎรล้มตายเป็นจำนวนมาก แม้วสมเด็จพระเพทราชาจะทรงพยายามช่วยเหลือราษฎร แต่ก็ไม่สามารถที่จะป้องกันไม่ให้เกิดความ

ยุ่งยากทางการเมืองขึ้นมาได้ ดังนั้นพระองค์จึงมีปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการปราบกบฏและการจลาจลหลายครั้ง มีหน้าที่สงครามในยุโรปสบบลง ฝรั่งเศสได้ส่งบาทหลวงมาขอเมืองมะริด ทำให้พระเพทราชาซึ่ง ทวาตระแวงฝรั่งเศสอยู่แล้วเกรงพวกฝรั่งเศสมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงทรงแก้ไขสถานการณ์โดยประกาศ ปิดประเทศไปติดต่อกับฝรั่งเศสอีกต่อไป แต่ยังคงอนุญาตให้บาทหลวงทำการเผยแพร่งศาสนาได้ตามเดิม

คนสำคัญที่ดำเนินการให้ไทยกับฝรั่งเศสมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ก็คือคอนสแตนติน

ฟอลคอน ขุนนางไทยเชื้อชาติกรีก ผู้มีความฉลาดเป็นเยี่ยม โดยสามารถเลือกไขว่คว้ากลุ่มต่าง ๆ

ยังประโยชน์ให้แก่ตนได้ ฟอลคอนได้ใช้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะเพิ่มพูนความมั่งคั่งและอำนาจของ ตน จึงทำให้ฟอลคอนต้องเกี่ยวข้องกับพอลคาเอกธนชาวอังกฤษ ที่สนิทกับฟอลคอนมากที่สุดคือ แชนมวล ไวท์ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นเจ้าท่าเมืองมะริด แต่ฟอลคอนรู้ว่าเพียงแค่นี้ไม่อาจทำให้อำนาจของตนมั่นคง อยู่ได้ จึงฉวยผลประโยชน์จากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส โดยเล็งเห็นว่าฝรั่งเศสสนใจ

เกี่ยวกับศาสนา ฟอลคอนจึงได้เปลี่ยนศาสนาคริสต์จากนิกายโปแตสแตนท์มาเป็นนิกายโรมันคาทอลิก

แล้วแสดงตนว่าเป็นผู้สนับสนุนงานของศาสนา พร้อมทั้งสนับสนุนให้บาทหลวงเป็นผู้เกลี้ยกล่อมให้

สมเด็จพระนารายณ์เชาริต จึงทำให้บาทหลวงฝรั่งเศสฝ่ายคณะการต่างประเทศพากันสรรเสริญฟอลคอน

จนชื่อเสียงของฟอลคอนเลื่องลือไปจนถึงราชสำนักแวร์ซายส์ ดังนั้นในเวลาต่อมาเมื่อฟอลคอนใช้ให้

บาทหลวงตาซาริด ฝ่ายคณะเยซุอิต ไปเจรจาเกี่ยวกับเรื่องศาสนา การเมืองและการค้าที่ฝรั่งเศส

โดยเสนอวิธีการเผยแพร่งศาสนาพร้อมทั้งรับรองว่าจะสนับสนุนชาวฝรั่งเศสให้เข้ารับตำแหน่งสูงใน

เมืองไทย ซึ่งในที่สุดพวกฝรั่งเศสก็จะกลายเป็นพวกที่มีอิทธิพลในตะวันออกและสามารถที่จะขจัดอำนาจ

ของฮอลันดา/ ความทะเยอทะยานของอังกฤษลงได้

บาทหลวงตาซาริดผู้ทรงตกเป็นเครื่องมือของฟอลคอนได้กราบทูลพระเจ้าหลุยส์

ที่สำเร็จ ดังนั้นกองทหารฝรั่งเศสจึงเข้ามาตั้งอยู่ในเมืองไทย ฟอลคอนได้พยายามเอาใจทหาร

ฝรั่งเศส โดยเฉพาะผู้บังคับบัญชาคือนายพลเดฟาชซ์ ซึ่งรักใคร่ฟอลคอนมาก ถึงกับยินยอมช่วยเหลือ

ฟอลคอนเข้ายึดอำนาจ เพื่อสถาปนากษัตริย์คาทอลิกขึ้นในไทย แต่นั่นไม่ใช่คดียของประเทศไทยที่ในหมู่

ชาวฝรั่งเศสด้วยกันนั้น แท้ความสามัคคีและบางคนยังเกลียดชังฟอลคอนเป็นการส่วนตัวอีกด้วย จึงได้

ห้ามปรามและชี้แจงไม่ให้นายพลเดฟาชซ์นำกองทหารฝรั่งเศสมาช่วยเหลือฟอลคอน ประกอบกับความ

โลเลของนายพลเดฟาชซ์เอง จึงทำให้ฟอลคอนถูกจับกุมโดยปราศจากผู้ช่วยเหลือ และถูกสมเด็จพระ

เพทราชาสั่งประหารไปในที่สุด

นับว่าเป็นความโชคร้ายของพลคอนอย่างยิ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับแรมมวล์ไวท์ เจ้าท่าเมืองมะริด ทั้งสองเป็นนักเผชิญโชคซึ่งยิ่งใหญ่ที่ประสบความสำเร็จในทางตะวันออกเช่นเดียวกัน แต่แรมมวล์ไวท์สามารถกลับไปมีชีวิตที่สุขสบายในอังกฤษชั่วระยะเวลาหนึ่งก่อนที่จะถึงแก่กรรม แต่พลคอนนั้นทั้ง ๆ ที่ได้เตรียมตัวทางไว้แล้ว โดยขอพระมหากษัตริย์จากพระเจ้าหลุยส์เป็นที่พึ่ง และได้ขายทรัพย์สินไปไวท์ฝรั่งเศสเป็นจำนวนมาก แต่ชีวิตในบั้นปลายก็ต้องประสบกับความทุกข์ทรมานและจบชีวิตลงอย่างน่าสมเพช ทั้งนี้เพราะพลคอนหลงคิดว่าสามารถจะปราบปรามของเขาคือด้วยความช่วยเหลือของฝรั่งเศส

ภายหลังที่พระเพทราชาสามารถขับไล่อิทธิพลของฝรั่งเศสออกจากประเทศไทยได้สำเร็จนั้น เป็นที่น่ายินดีว่าในชั้นแรกโกษาธิบดี (ปาน) ซึ่งเคยเป็นราชทูตไปฝรั่งเศส ไม่ได้สนับสนุนให้ไทยรับเอาศิลปวิทยาการของฝรั่งเศสไว้อย่างไร หรือแสดงท่าทีสนับสนุนให้ประเทศทั้งสองมีสัมพันธไมตรีต่อกันดังเดิม แต่ต่อมาในภายหลังเมื่อไทยได้เสียดุลประโยชน์คือทำให้เศรษฐกิจของประเทศเสื่อมลง ประกอบกับราษฎรมีความต้องการให้ฝรั่งเศสกลับเข้ามาติดต่อค้าขายอีก ดังนั้นในภายหลังบรรดาขุนนางกลุ่มหนึ่ง (ซึ่งคงจะบีโกษาธิบดี (ปาน) เป็นผู้นำคนสำคัญ) ได้แสดงความหวังว่าถ้าไทยเป็นไมตรีกับฝรั่งเศสดังเดิม อาจทำให้ความยุ่งยากภายในประเทศหมดไป และถ้าไทยรับช่วงเอาศิลปวิทยาการของฝรั่งเศส ต่อจากที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ถ่ายทอดเอาไว้ ไทยก็จะเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้ากว่าบรรดาประเทศทั้งหลายในทางตะวันออก ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนั้น ซึ่งคงมีสมเด็จพระเพทราชาเป็นหัวหน้าไม่ปรารถนาจะแลกเปลี่ยนของไทยกับความเจริญทางด้านวัตถุที่ฝรั่งเศสมอบให้ เพราะเกรงว่าไทยอาจจะประเทศแรกที่ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในเอเชียไปเสียเลย

ที่กล่าวมานี้เป็นความเข้าใจของผู้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับโกษาธิบดี (ปาน)* ซึ่งถูกลดพระอาญาเนื่อง ๆ ไม่มีหลักฐานระบุว่า โกษาธิบดี (ปาน) ทำความผิดประการใดอย่างเด่นชัด จึงขอตั้งสมมุติฐานว่า การที่โกษาธิบดี (ปาน) ถูกลดพระอาญาก็เนื่องมาจากนโยบายการต่างประเทศ (โดยเฉพาะกับประเทศฝรั่งเศส) ไม่ขัดแย้งกับสมเด็จพระเพทราชา ซึ่งทรงเลือกเอาอธิปไตยของประเทศเหนือสิ่งใด

* คือศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช ผู้แต่งหนังสือ "ออกญาวิไชยเณร" ซึ่งแสดงด้วยว่าจากบัญชีท้าวทิตยานิพนธ์เรื่องนี้ เมื่อต้นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๑๘

เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ไทยได้มีที่ท้าวทองการจะมีความสัมพันธ์กับ
ฝรั่งเศสอีก แต่เป็นเพียงความสัมพันธ์เฉพาะทางด้านการค้าเท่านั้น เมื่อถึงระยะนั้นประเทศฝรั่งเศส
กำลังอยู่ในรณสมฤตเมือง และบริษัทฝรั่งเศสก็ประสบกับการขาดทุน ดังนั้นจึงไม่มีจิตใจที่จะติดต่อกับ
ไทยอีกต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในสมัยอยุธยาจึงสิ้นสุดลง และจะเริ่มมีความ
สัมพันธ์กันอีกครั้งหนึ่งในรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสมัยรัตนโกสินทร์ คือความสัมพันธ์
ระหว่างประเทศทั้งสองนับเราไปกว่า ๑๕๐ ปี

บรรณานุกรม

หลักฐานชั้นหนึ่ง

- ก กฎหมายตราสามดวง เล่ม องค์การค้ำของครูสภา ๒๕๐๕ - ๒๕๐๖
- แกมพ์เฟอร์, เอนเบลเบิร์ต., ไทยในจดหมายเหตุแกมพ์เฟอร์ อัมพร สายสุวรรณ แปล พิมพ์ในงาน
ฌาปนกิจศพ นายรวย ศยามานนท์, ๒๕๑๘
- จันทุมาศ (เจิม), พัน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ พัน จันทุมาศ (เจิม) กับ
พระจักรพรรดิหงส์ (จาค) สำนักพิมพ์คลังวิทยา ๒๕๐๗
- เคอ ชวทีย, จดหมายเหตุรายวัน การเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. ๑๖๘๕ และ ๑๖๘๖
ฉบับสมบูรณ์ สันต ท. โกมลบุตร แปล สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๖
- แซรเวส, นีโกลาส., ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม สันต ท. โกมลบุตร
แปล สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๖
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พิมพ์ในงานศพ
นายไคลง พรประภา ๒๕๑๑
- เคอ แมส บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเคอ แมส เกี่ยวกับชีวิตและมรณกรรมของก๊องส์ตังซ์
ฟอลคอน, สันต ท. โกมลบุตร แปล สำนักพิมพ์ก้าวหน้า ๒๕๐๔
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงสารประเสริฐ และฉบับกรมพระปรมานุชิต ชิโนรส และ
พระราชพงศาวดารเหนือ, ๒ เล่ม องค์การค้ำของครูสภา ๒๕๐๔
- รายละเอียดและถูกต้องเกี่ยวกับการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่ และมหัศจรรย์ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ในพระราช -
อาณาจักรสยาม พิมพ์ในงานศพนางเสาวณี เลขยานนท์, ๒๕๑๒
- เคอ ลาธุแบร์ จดหมายเหตุลาธุแบร์ ๒ เล่ม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
ทรงแปล องค์การค้ำของครูสภา, ๒๕๐๕
- , — จดหมายเหตุลาธุแบร์ ฉบับสมบูรณ์ ๒ เล่ม สันต ท. โกมลบุตร แปล สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๐
- สีลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕ พรรณานกควายกรุงสยาม ในชุดของครูสภา เล่ม ๔
องค์การค้ำของครูสภา ๒๕๐๖
- , — ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖ ไทยรบพม่า เล่ม ๕ - ๖ องค์การค้ำของครูสภา ๒๕๐๖
- , — ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๒ จดหมายเหตุทูตฝรั่งเศสและโปรตุเกส เข้ามาเมืองไทย
ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เล่ม ๑๐ องค์การค้ำของครูสภา ๒๕๐๗

ศิลปากร, กรม

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๔ รายงานการค้าขายในกรุงสยามครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ เรื่องราวเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ เรื่องทูตานุทูตของสมเด็จพระนารายณ์ออกไปกรุงฝรั่งเศสครั้งสุดท้าย เล่ม ๑๒ องค์การฯ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๐๗
ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗ เรื่องฝรั่งเศสเป็นไมตรีกับไทย ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แปลจาก Lanier, Relations de la France et du Royaume de Siam de 1662 à 1703 เล่ม ๑๕ - ๑๖ องค์การฯ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๐๗

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒ จดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสครั้งกรุงศรีอยุธยา แปลจากหนังสือของ Lenoir เล่ม ๑๔ - ๑๕ องค์การฯ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๐๘

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๔ ว่าด้วยหนังสือสัญญาการค้าขายระหว่างประเทศสยามกับประเทศฝรั่งเศสในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บอช เซเดส์ รวบรวม องค์การฯ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๐

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๕ จดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ ๒ (ต่อจากประชุม.....ภาคที่ ๓๒) เล่มที่ ๒๑ องค์การฯ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ จดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ ๓ (ต่อจากประชุม.....ภาคที่ ๓๕) เล่มที่ ๒๑ - ๒๒ องค์การฯ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๗ จดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ตอนแผ่นดินพระเจ้าเสือและพระเจ้าท้ายสระ ภาคที่ ๔ (ต่อจากประชุมภาคที่ ๓๖) เล่มที่ ๒๒ องค์การฯ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๘ จดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาครั้งกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ ภาคที่ ๕ (ต่อจากประชุม.....ภาคที่ ๓๗) เล่มที่ ๒๒ องค์การฯ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๑

ศิลปากร, กรม

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๕ จดหมายเหตุคณะบาทหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดินพระเจ้า
เอกทัศ กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาคที่ ๖ (ต่อจากประชุม...ภาคที่ ๓๔)
เล่มที่ ๒๓ องค์การการของกรุงสุโขทัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งกรุง
กรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ ๑ ยอช เซเกส์
รวบรวม เล่มที่ ๒๓ - ๒๔ องค์การการของกรุงสุโขทัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งกรุง
กรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ ๒ (ต่อจากประชุม.....
ภาคที่ ๔๐) เล่มที่ ๒๔ - ๒๕ องค์การการของกรุงสุโขทัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๒ จดหมายเหตุ ของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งกรุง
กรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ ๓ (ต่อจากประชุม....
ภาคที่ ๔๑) เล่มที่ ๒๕ องค์การการของกรุงสุโขทัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๓ จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้ง
กรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ ๔ (ต่อจาก
ประชุม.....ภาคที่ ๔๒) เล่มที่ ๒๕ องค์การการของกรุงสุโขทัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งกรุง
กรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ ๕ (ต่อจากประชุม....
ภาคที่ ๔๓) เล่มที่ ๒๖ องค์การการของกรุงสุโขทัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๕ จดหมายเหตุของพ่อค้าฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้งกรุง
กรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ ๖ (ต่อจากประชุม....
ภาคที่ ๔๔) เล่มที่ ๒๖ - ๒๗ องค์การการของกรุงสุโขทัย ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๖ จดหมายเหตุของพ่อค้าฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้งกรุง
กรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาค ๗ ตอนที่ ๑
(ต่อจากประชุม.....ภาคที่ ๔๕) เล่มที่ ๒๗ องค์การการของกรุงสุโขทัย ๒๕๑๑

กิลปกร, กรม

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ จกหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์ ราชทูต
ฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ภาคที่ ๙ ตอนที่ ๒ (ต่อจากประชุม.....ภาคที่ ๔๓ เล่มที่ ๒๔-๒๕ องค์กรการ
ของคุรุสภา ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๕ จกหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์ราชทูตฝรั่งเศส
ซึ่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในกรุงสยามครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ภาค ๙ ตอนที่ ๓ (ต่อจากประชุม..... ภาคที่ ๔๔) เล่มที่ ๒๕ องค์กรการของ
คุรุสภา ๒๕๑๑

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๙ - ๖๐ เรื่องโกศاپานไปฝรั่งเศส ภาค ๑๕ เล่มที่
๓๑-๓๓ องค์กรการของคุรุสภา ๒๕๑๒

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๖ จกหมายเหตุของโยส เซาเต็น พอคาชาวอลันดาใน
สมัยพระเจ้าทรงธรรมและพระเจ้าปราสาททอง ขจร สุขพานิช แปล เล่มที่ ๔๗
องค์กรการของคุรุสภา ๒๕๑๓

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๙๙ จกหมายเหตุวันวิไล (ฉบับสมบูรณ์) แปลจาก
Jeremias van Vliet, The Historical Account of the War of
Succession following the death of King Pra Intorajasia,
22nd King of Ayuthian Dynasty

พิมพ์ในงานศพนางเจิม ลูประสงก ๒๕๑๖

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐ จกหมายเหตุพม่ารบ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พลตรีธมมา อุทยานานนท์ ๒๕๐๕

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ จกหมายเหตุเรื่องการจลาจลเมื่อปลายแผ่นดินสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว.ทองเถา ทองแถม
๒๕๑๐

จกหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงตาซารด์ ลันต์ ท. โกมลบุตร
แปล กรมศิลปากรพิมพ์ ๒๕๑๗

- ศิลปากร, กรม จดหมายเหตุเรื่องส่งทูตไทยไปกรุงโรม ครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พิมพ์ในงานศพ นายปลิว เกตุชูชื่น และนางบุญแทน บุญดิษ ๒๕๑๕
- , ประมวลหนังสือสัญญาใหญ่และอนุสัญญาระหว่างกรุงสยามกับประเทศฝรั่งเศสกับคำอธิบายประกอบ และหนังสือสัญญาโบราณครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อำมาตย์เอก พระยาราชเสนา (เทวี เทพหัสดิน ณ อยุธยา) รวบรวม พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์ตรี นิน เอี่ยมสุทธา ๒๕๑๖
- , ราชอาณาจักรสยามในงานแสดงศิลปหัตถกรรม ณ กรุง ปารีส ใน พ.ศ. ๒๔๒๑ และ ณ พระราชวังแวร์ซายส์ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ ลันต์ ท. โกมลบุตร แปล กรมศิลปากร พิมพ์ ๒๕๑๔
- , บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๙ เล่ม ๑ - ๒ ไพโรจน์ เกษแมนกิจ แปล กรมศิลปากร พิมพ์ ๒๕๑๒ - ๒๕๑๓
- , เอกสารของฮอลันดา สืบเกี่ยวกับเรือรบใน พ.ศ. ๒๑๕๑ - ๒๑๖๐ และ พ.ศ. ๒๑๖๗ - ๒๑๘๕ นันทาสุกกุล แปล กรมศิลปากร พิมพ์ ๒๕๑๓
- สนธิสัญญาและกฎหมาย, กรม กระทรวงการต่างประเทศ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี ระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๑๖๐ - ๒๔๑๒ โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๑๑
- อินนิ มุหัมหมัด อิบรอฮิม "สำเภากษัตริย์สุลัยมาน" ความสัมพันธ์ของมุสลิมท่าประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย สำเภากษัตริย์สุลัยมาน กิเรก กุลจิรวีสวัสดิ์ บ่อจากฉบับภาษาอังกฤษ โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์, ๒๕๑๓

Bowring, Sir John., The Kingdom and People of Siam, 2 Vols., Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1969

Hutchinson, E.V., 1688 Revolution in Siam, The Memoir of Father de Bezo, Hongkong University Press, 1968

inb Muhammad Ibrahim, The Ship of Sulaiman, Translated by John O'Kane Routledge & Kegan Paul, London, 1972.

หลักฐานชั้นสอง

โกมารกุลมนตรี, พระยา, เงอะหมัด พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดาอ่อน, ๒๕๑๒
 ขจร สุขพานิช, ออกญาวิไชยเอนทร์ หรือ การต่างประเทศเนรัลกาลสมเด็จพระนารายณ์, สำนักพิมพ์
 กาวหนา ๒๕๐๖

คอลลิค, มอริส แรมมวไลท์ แห่งกรุงสยาม เจริญ ไชยชนะ แปล เกมมบรรณกิจ, ๒๕๐๗

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., โครงการคุกในตู้ โรงพิมพ์ชัยฤทธิ์, ๒๕๑๔

จรรยา สุภาพ ศัพทวิทยาการทางรัฐศาสตร์ ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๑

ทรงศรี อาจอรุณ การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจใน
 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์
 แห่งประเทศไทย ๒๕๐๖

ทอมปสัน, เจ. เอ็ม., ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. ๑๔๔๔ - ๑๗๘๘, นันทา โชติกะพุททะณะ และ
 นีออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา แปล โครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๒๕๑๒

ทวี รัตนวิภาติ เมืองไทยในทัศนะของฝรั่ง, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พ.อ. ม.ล.คำแดงฤทธิ
 อาภากร ๒๕๐๖

มานิจ ชุมสาย, ม.ล., หลักฐานประวัติศาสตร์ไทยในต่างประเทศ, เนลมินิจ, ๒๕๑๖

ไรเซอร์, เอ็ดวิน โอ., และแฟรแมงก, ยอน เค, อุบายธรรมตะวันออก ๔ เล่ม เขียน ชีระวิทย์
 อำนวยการแปล สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๐ - ๒๕๑๑

วอลแมงก, ที. วอลเตอร์., และ เทเบิลอร์, อาแลสแดร์ เอ็ม., อุบายธรรม อภิก ปัจจุบัน กุสุมา
 สนิทวงศ์ ณ อยุธยา แปล โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๐๕

ศิลป์ากร, กรม มูลเหตุแห่งการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับอังกฤษ นันทา สุกกุล แปล บางตอนจาก
English Intercourse with Siam in 17th Century, พิมพ์ใน
 งานพระราชทานเพลิงศพพระยาศิริชัยบุรินทร์, ๒๕๐๕

ส. พลายน้อย ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย ห้างหุ้นส่วนจำกัด บำรุงสาส์น ๒๕๐๕

สงวน อ้นคง สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ แพรวพิตา ๒๕๐๔

สง่า กาญจนาคพันธ์ ประวัติการค้าไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสง่า วรรณภิษฐ์ ๒๕๑๑

สมชัย อนุมานราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๐๕

สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร ชุมนุมพระราชนิพนธ์และพระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แพร่พิทยา

๒๕๐๖

สิทธิสยามการ, หลวง สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ พิมพ์ในงานพระราชทาน

เพลิงศพ หลวงสิทธิ สยามการ ๒๕๐๖

สุกิจ นิมมานเหมินท์ งานวิปัสสนาและอื่น ๆ สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น ๒๕๑๖

สังข์ พ โนทัย พระเจ้าปราสาททอง โรงพิมพ์จุลสุภา ๒๕๑๖

Ashley, Maurice., Louis XIV and the Greatness of France, Hodder & Stoughton Limited, London, 1946.

cloff, Max., The Age of Absolutism 1660 - 1815, Hutchinson University Library, London, 1954.

oxer, C.R., The Dutch Seaborne Empire : 1600 - 1800, Alfred A. Knopf, New York, 1970.

-----, The Portuguese Seaborne Empire, 1415 - 1825, Penguin Books, Middlesex, 1969

Cady, John F., The Roots of French Imperialism in Eastern Asia, Cornell University Press, New York, 1967.

Collis, Maurice., Siamse White, Faber and Faber Limited, London, memlxv.

airbank, John K., Reischauer, Edwin O., and Craig, Albert M., East Asia, The Modern Transformation, Houghton Mifflin Company, Boston, 1965.

all, D.G F., A History of SouthEast Asia, Third Edition, Macmillan, London, 1968

arris, R.W., Absolutism and Enlightenment, Blandford Press, London, 1964.

arvey, G.E., Burma, Frank Cass, London, 1967.

utchinson, E.J., Adventurers in Siam in the Seventeenth Century, The Royal Asiatic Society, London, 1940.

Kohn, Hans., Nationalism, Its Meaning and History, An Anvil Original, D. Van Nostrand Company, Inc., Princeton, 1955.

Lach, Donald F., Southeast Asia in the Eyes of Europe, The Sixteenth Century, The University of Chicago Press, Chicago 1968.

The New Cambridge Modern History, Vol. V : The Ascendancy of France : 1648 - 1688, Cambridge University Press, London, 1961.

Ogg, David., Louis XIV, Oxford University Press, London, 1933.

Panikkar, K.M., Asia and Western Dominance, Unwin University Books, London. 1959

Provité - Orton, C.V., The Shorter Cambridge Medieval History, 2 Vols., Cambridge University Press, London, 1971.

Reader's Digest Almanac and Yearbook, 1967.

Record of Relation Between Siam and the Foreign Countries in the 17th Century, Vol. 3-5, Bangkok, 1921.

Sansom, G.B., The Western World and Japan, Vintage Books, New York, 1973.

-----, A History of Japan, 1615 - 1867, Stanford University Press, California, 1963.

Siam Society. Selected Articles from the Siam Society Journal, Vol. VII, Relationship with Portugal, Holland and the Vatican, Bangkok, 1959.

-----, Selected Articles from the Siam Society Journal, Vol VIII, Relationship with France, England and Denmark, Bangkok, 1959.

Sitsayamkan, Luang., The Greek Favourite of the King of Siam, Donald Moore Press Ltd., Singapore, 1967.

Smith. G. V., The Dutch East India Company in The Kingdom of Ayutthaya, 1604 - 1694, Doctoral Dissertation, Northern Illinois University, 1974.

Snyder, Louis L., The Making of Modern Man, From The Renaissance to The Present, D. Van Nostrand Company Inc., New Jersey, 1967.

Starr, Chester G., A History of The Ancient World, Oxford University Press, New York, 1965.

Tate, D.J.M., The Making of Modern South-East Asia, Vol. I The European Conquest, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1971.

Van Vliet, Jeroenias ., The Short History of the Kings of Siam, Edited by David K. Wyatt, The Siam Society, Bangkok, 1975.

Wheatnoy, Paul., The Golden Khersonese, University of Malaya Press, Kuala Lumpur Press, 1961.

Wood, W.A.R., History of Siam, Chulalongkorn, Bangkok, 1959.

วารสาร

- ขจร สุขพานิช "การต่างประเทศในแผ่นดินพระเอกาทศรถ" ศิลปากร ปีที่ ๔ เล่ม ๕ มกราคม ๒๕๐๔
- , "สมบัติกราชปรีชากาลของสมเด็จพระเอกาทศรถ" ๓ ตอน ศิลปากร, ปีที่ ๑๑ เล่ม ๒๔
กรกฎาคม — กันยายน — พฤศจิกายน ๒๕๑๐
- , "บาทหลวงเบญชีตราฝรั่งเสสสุประเทศสยาม" ศิลปากร ปีที่ ๑๔ เล่ม ๔ พฤศจิกายน
๒๕๑๓
- , "อยุธยาในต้นแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา" จะตีพิมพ์ในวารสารประวัติศาสตร์ มหา
วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในเดือนมีนาคม ๒๕๑๕
- , "เอกสารในสมัยสมเด็จพระนารายณ์" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ ๓ มิถุนายน ๒๕๐๕
- จินตาสหกิจ, หลวง (แปล) "การจลาจลเมื่อปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์" ศิลปากร ปีที่ ๗
เล่ม ๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๙
- ฐศรี สวัสดิสงคราม (แปล) "ความเคลื่อนไหวลับ ๆ ที่เป็นสาเหตุของการปฏิวัติในสยาม" ศิลปากร,
ปีที่ ๘ เล่ม ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๙๕
- เพ็ญศรี อู่ก "การฟื้นฟูทางพระราชไมตรี และสัมพันธภาพทางการทูตระหว่างไทยและฝรั่งเศสในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๑๐)"
แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี ปีที่ ๗ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๑๖
- ไมรวา, พันกร จาจิไต โจเซ โด นาสิเบนตุ "ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกสกับประเทศสยาม"
เดโช อุตรนที แปล แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓—
ปีที่ ๒ เล่มที่ ๒ กันยายน ๒๕๑๐ — พฤษภาคม ๒๕๑๑

ภาคผนวก

ภากษณวาท ก °

(Translation) *

Treaty and Alliance of Peace

concluded and made between

His Majesty the King of Siam of the one part,

and

the Honourable Pieter de Bitter, Commissioner acting for and in behalf of the Honourable Joan Maatsuycker, Governor-General, and the Council of India of the other part, and such in virtue of the power vested in them by the States-General of the United Netherlands over the United East India

Company in the East **.

In the first place, it is hereby agreed, accorded, and resolved, that a true, permanent, firm, and sincere alliance of friendship shall henceforward exist and be entertained between the King of Siam and the Dutch Company and between their respective subjects, and also that from this very day all questions, disputes, or differences whatsoever, which may have arisen between His Majesty's subjects and the Honourable Company shall be effaced from memory and shall for ever be forgotten, provided those that have committed the insults against the Honourable Company be duly punished by the King.

Secondly, it is agreed that the Honourable Company shall henceforward enjoy perfect freedom to carry on trade in Siam, Ligoor, Oetgang, Salang, and all other places and countries belonging to the King's dominions, none excepted, and to deal in all such goods or merchandise as may be had at any of those places, and of whatever nature they may be, without any reservation, in such a manner as the Honourable Company may deem expedient.

* From Dutch original.

** Taken from State Papers of the Kingdom of Siam : 1664-1886, London : William Ridgway, 169, Piccadilly, 1886, p.233.

* สนธิสัญญาและกฎหมาย, กรม กระทรวงการต่างประเทศ สนธิสัญญาและความตกลง
ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หนังสือชุดประมวล
สนธิสัญญา เล่ม ๑ ภาคภาษาอังกฤษ หน้า ๓ - ๕

And also that the Honourable Company shall be free to negotiate, deal, and correspond with all persons, no matter what rank they occupy, whenever the Honourable either directly or indirectly by anybody, whosoever he may be.

It is further agreed, accorded, and stipulated that the Honourable Company shall have to pay no other or higher duties, charges, impositions, taxes, &c., on goods imported in or exported from Siam, Ligoor, Octjang, Salang, or any place whatsoever, but those that are customary and shall have been agreed upon with the King, and which shall not be increased.

It is also agreed that neither His Majesty the King nor any of his subjects, no matter in what capacity, shall either now or hereafter be allowed to place Chinamen on board their junks, ships, and smaller vessels, bound for Japan, Cochin China, Tonckin, and other places, none excepted, such as may owe allegiance to the King, for instance, Cuy, Ligoor, &c., far less to convey any Chinamen on board those vessels into the interior of the country. Any vessel carrying Chinamen, when met at sea by a Dutch ship, may be captured, without any liability on the part of the Honourable Company to make a restitution to anybody whomsoever.

It has further been agreed that the Company aforesaid shall have for ever the sole and exclusive right to export all cow and deer-hides that may be had in Siam, excluding all other merchants, to whatever nation they may belong, and His Majesty the King shall be bound to use all means to support the Honourable Company in the exercise of this right.

In case, as it has often happened before, a debtor of the Honourable Company refuse the payment of his debt, His Majesty after being duly advised to that effect by Oya Berckolang, the intercessor for foreigners, shall assist the Honourable Company to recover its claim by arresting the defaulter and keeping him in custody until the claim shall have been settled. If, however, the Honourable Company might fail to obtain in this way the full payment of its claim, the King or Oya Berckolang shall be bound to deliver the debtor to the said Company.

Should (God forbid!) any of the Company's residents commit a grave crime in Siam, neither the King nor the Siamese courts shall judge him, but he shall be delivered to the chief of the Honourable Company, in order to be punished according to Dutch law; and in case the said chief himself commit a capital crime, His Majesty shall have the power to place him under arrest until notice shall have been given of the same to the Governor-General.

It is also accorded and agreed that the Honourable Company shall pay to His Majesty, by way of indemnity for boarding and capturing, three years ago, one of his junks near the islands of Maccauw, through the ship the Red Deer, a sum of 156 catties Siamese, equal to 18,720 guilders, which payment will be in settlement of all claims put forward by His Majesty on account of the said junk being so boarded and captured.

It is further agreed that the Honourable Company shall restitute and deliver to His Majesty all goods and merchandise belonging to the King, that have recently been taken Hoogcaspel.

Should His Majesty want to despatch a vessel manned with Siamese to Japan, it is likewise agreed that the Honourable Company shall be bound to supply him with 7000 or 10,000 deer hides, according to the number at the disposal of the Company during that year, for the same price at which those hides can be bought, it being stipulated, however, that neither His Majesty's agents nor anybody else shall be allowed to collect or buy these hides elsewhere.

If His Majesty might at any time resolve to send ambassadors to the great Cham at Pekin, he may appoint two Chinese from Canton, acquainted with the Tartaric language, to accompany the embassy, that is to say as long as the friendly relations continue between that Prince and the Honourable Company.

The junks or ships belonging to His Majesty or to any of his subjects and manned with Siamese, shall be permitted to go to Maccauw, Manilla Canton, and to all other places which maintain friendly with the Honourable Company, and in order to protect the said ships on their voyage, the Honourable Company shall provide them with passports or letters of safe conduct.

It is furthermore agreed that all junks or ships of allies and friends of the United East Indian Company, coming from other places and bound for Siam, shall not in any way be prevented by the Company's ships to perform their journey, provided always they do not carry any one belonging to a hostile nation.

In case any ship belonging to the Company should meet on the high sea a junk or ship belonging to His Majesty or to any of his subjects and manned with Siamese, such ship shall not in any way be prevented from proceeding on her journey, but shall on the contrary receive every aid and assistance which she may stand in need of, provided she be not bound for any place which is hostile to, or at war with the Honourable Company.

If at any future time it should happen (may God forbid) that a ship belonging to the Honourable Company be in distress or be shipwrecked near the coast of any of His Majesty's dominions or dependencies, or if such disaster should befall any of His Majesty's junks or ships near the coast of any of the Company's dominions, their respective subjects shall lend their assistance to save the ship, crew and cargo, and shall deliver the crew or goods thus saved to whomsoever it may concern.

The Honourable Company shall not be allowed to attack or commit any hostile act against ships or junks in Siamese waters, but shall be free to board and capture ships and junks belonging to a hostile nation out of Siamese waters, in conformity with ancient usages and customs.

The present agreement shall be maintained and adhered to not only between the present King of Siam and the present Governor-General, Joan Maatsuycker and the Honourable Councillors of India, but also in future and for ever by their respective successors and descendants.

Done and resolved at the city of India (Juthia) in the Kingdom of Siam on the 22nd of August of the year 1664, in witness whereof the King's "trae" (seal) in red, representing a Siamese angel or devil, and the Company's "chiap" have been affixed to these presents.

ภาคผนวก ข

หนังสือสัญญาซึ่งไต่ทักันในระหว่างเขาวาเลียบเคอ์โซมอง เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์
ที่ ๑๔ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส กับมองซิเออร์คอนซตันท์ฟอลคอน ผู้แทนสมเด็จพระนารายณ์พระเจ้ากรุงสยาม
พระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสส่งพ่อค้าฝรั่งเศสมาทำการค้าขายในอินเดียตะวันออก

๑. ด้วยเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชนุญาต ให้บริษัทฝรั่งเศสได้มาตั้ง
ห้างในพระราชอาณาจักรสยาม

พระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศส
ตั้งห้างได้ตามความประสงค์

๒. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสได้ทำการค้าขาย
ในพระราชอาณาจักรสยามโดยไม่มีข้อขัดกัน และขอพระราชทานได้รับการยกเว้นภาษีอากรทั้งปวงทั้งขาเข้า
และขาออกด้วย

พระเจ้ากรุงสยามทรงโปรดปรานรักใคร่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดพระ
ราชทานพระราชนุญาต ให้บริษัทฝรั่งเศสได้ทำการค้าขายในพระราชอาณาจักรโดยไม่มีข้อขัดกันอย่างใด
และไม่ต้องเสียภาษีทั้งขาเข้าขาออก แต่บริษัทจะต้องยอมให้เจ้าพนักงานด่านภาษีตรวจค้นของได้ตามแบบ
ธรรมเนียมในพระราชอาณาจักร

เจ้าพนักงานและคนใช้ของบริษัทจะเอาสินค้าของบริษัทหรือบุคคลอื่น ๆ เข้าออกโดยอ้างนาม
ของบริษัทฝรั่งเศสไม่ได้ ถ้าเจ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัทคนหนึ่งคนใดได้ทำผิดข้อสัญญานี้แล้ว สิบเท่า ๆ
ซึ่งได้พระราชทานให้แก่บริษัทนั้นต้องเป็นอันยกเลิก จนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงพระปรีชาญาณจะได้
ตัดสินในเรื่องนี้ต่อไป ในส่วนที่ว่าบริษัทจะทำการค้าขายโดยไม่มีข้อขัดกันได้นั้น ต้องเป็นที่เข้าใจกันว่า
บริษัทจะซื้อขายสินค้าได้ทุก ๆ อย่างเว้นแต่สินค้าที่ผิดกฎหมายเท่านั้น สินค้าที่ผิดกฎหมายเหล่านั้นบริษัทจะขอ
ได้ก็แต่เฉพาะจากคลังหลวง หรือจากพ่อค้าที่ได้รับสินค้านั้น ๆ มาจากเจ้าพนักงานคลังหลวง

บริษัทสิบเท่าจะขอหรือขายสรรพสินค้าต่าง ๆ ได้ตามชอบใจ อันเป็นสินค้าที่ชาวต่างประเทศ
ได้พาเข้ามาในพระราชอาณาจักรหรือสินค้าซึ่งพลเมือง เนพพานเมืองเอามาซื้อขาย หรือเป็นสินค้าของบริษัท
จะได้นำเข้ามาเองได้ทั้งสิ้น ถ้าหากพระเจ้ากรุงสยามจะมีพระราชประสงค์ในสินค้าเหล่านั้นบางสิ่งบางอย่าง
สำหรับใช้ในราชการแล้ว พระเจ้ากรุงสยามจะต้องเลือกสินค้านั้น ๆ ไว้ก่อน

อนึ่งเป็นที่ตกลงกันอีกข้อหนึ่งว่า เจ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัท จะซื้อสินค้าไว้ได้แต่เฉพาะ
สำหรับบริษัทฝรั่งเศสเท่านั้น ถ้าเจ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัทไม่ปฏิบัติตามความข้อนี้ แดกลับไปแล้ว

จาก กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม ๑

หรือทำการค้าขายกับพ่อค้าอื่น ๆ ซึ่งอาจจะทำให้การค้าขายของประเทศสยามติดขัดไปเช่นนี้ สิทธิต่าง ๆ อันได้พระราชทานให้บริษัทนั้นต้องเป็นอันยกเลิก จนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสผู้ทรงพระปรีชาญาณจะได้ทรงตัดสินคดีต่อไป

๓. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชนุญาตต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ให้บริษัทได้บรรทุกสินค้าของบริษัทลงเรือต่างประเทศเพื่อนำส่งไปในที่ต่าง ๆ ได้ และขอพระราชทานยกเว้นมิต้องให้สินค้าอันได้บรรทุกลงเรือต่างประเทศต้องเสียภาษีอย่างใด แต่สินค้าเหล่านั้นทั้งขาไปและขามาคงต้องอยู่ในความรับผิดชอบของบริษัททุกเมื่อ ถ้าแม้ว่าสินค้าเหล่านั้นอยู่ในความรับผิดชอบของพ่อค้าต่างประเทศแล้ว จะต้องให้สินค้านั้น ๆ ได้เสียภาษีตามธรรมเนียม

พระเจ้ากรุงสยามโปรดพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทได้บรรทุกสินค้าต่าง ๆ ลงเรือต่างประเทศได้ทุกลำโดยไม่ต้องเสียภาษีทั้งขาเข้าและขาออก แต่ถาบริษัทได้ขายสินค้าเหล่านั้นโดยราคาเป็นทวี ซึ่งไม่มีทางจะขาดทุนนอกจากจะขาดทุนกวายนอกรายของทะเลแล้ว สินค้าเหล่านั้นก็ต้องเสียภาษีตามธรรมเนียม

เจ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัท จะเอาสินค้าบรรทุกลงเรือในนามของตัวเองไม่ได้ จะเอาสินค้าบรรทุกลงเรือได้ก็แต่เฉพาะสินค้าของบริษัทเท่านั้น ถ้าเจ้าพนักงานหรือคนใช้ของบริษัทคนหนึ่งคนใดได้ทำผิดในข้อนี้ โดยเอาสินค้าบรรทุกลงเรือและอ้างเอานามของบริษัทมาหลอกลวงแล้ว เจ้าพนักงานจะได้รับสินค้านั้น ๆ เสีย และจะไต่แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ริมส่งเข้าท้องพระคลังหลวงเสีย ๒ ส่วน อีกส่วนหนึ่งนั้นจะโดยให้แก่โจทก์ผู้นำความมาแจ้ง

๔. เอกอัครราชทูตขอว่า ถาบริษัทจะต้องการส่งสินค้าไปที่แห่งใด ซึ่งเป็นแห่งที่บริษัทยังไม่เคยได้ส่งสินค้าไปเลยนั้น ก็ขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทจัดส่งสินค้านั้น ๆ บรรทุกเรือลำหนึ่ง หรือ ๒ ลำ หรือมากกว่า ๒ ลำ แล้วแต่ความต้องการของบริษัทได้ และขอพระราชทานได้รับความยกเว้นตามข้อ ๓ กวบ

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ทรงพระกรุณาโปรดให้ยกเว้นตามข้อ ๓ ได้

๕. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอร้องว่า ถาคนฝรั่งเศสซึ่งเป็นคนใช้ของบริษัทก็ดี หรือคนฝรั่งเศสอื่น ๆ ซึ่งมีได้รับราชการของพระเจ้ากรุงสยามก็ดี ได้เกิดวิวาทหาหนทางซึ่งกันและกันแล้ว ขอพระราชทานพระราชนุญาตให้นายเรือของบริษัทรับชาวฝรั่งเศสนั้น ๆ ขึ้นเรือได้ หรือถ้าชาวฝรั่งเศสคนใดเกิดเป็นผู้ร้ายลักทรัพย์ขึ้น ก็ขอพระราชทานอนุญาตให้นายเรือนั้น ๆ ทำโทษแก่ผู้กระทำความผิดตามข้อบังคับของบริษัทได้

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามโปรดพระราชนิพนธ์พระราชทานพระราชนุญาตว่า ชาวฝรั่งเศษทุก ๆ คน ซึ่งมิได้รับราชการของพระเจ้ากรุงสยามหรือมิได้ทำราชการกับเสนาบดีข้าราชการแล้ว ถ้าได้ทำความผิดลักทรัพย์ของบริษัตกิติ หรือลักทรัพย์กันเองกิติหรือกระทำความผิดอย่างอื่นกิติ ให้นายเรือฝรั่งเศษมีอำนาจที่จะลงโทษชาวฝรั่งเศษผู้กระทำความผิดได้ แต่ในคดีใด ๆ ก็ตาม ถ้าโจทกกิติจำเลยกิติ ไม่พอใจในคำตัดสินของนายเรือฝรั่งเศษ และได้ทำเรื่องรวบรวมคำร้องขอรับความยุติธรรมต่อเสนาบดีฝ่ายสยามแล้ว พระเจ้ากรุงสยามโดยทรงพระเมตตากรุณาแก่ไพร่ฟ้าชาวแผ่นดินของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศษ จะทรงงดไม่พระราชทานความยุติธรรมให้แก่ชาวฝรั่งเศษไม่ได้โดยตัวเอง เพราะฉะนั้นเมื่อได้รับเรื่องรวบรวมแล้ว พระเจ้ากรุงสยามจะได้มีรับสั่งให้ส่งคำตัดสินของนายเรือฝรั่งเศษเสีย รอไปจนกว่าจะได้คำตัดสินครบถ้วนแล้ว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศษ และจนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศษจะได้มีรับสั่งมาว่าประการใด

ถ้าหากว่าจะมีชาวฝรั่งเศษคนใช้ของบริษัตกิติหรือชาวฝรั่งเศษคนอื่น ๆ กิติ ได้ทำความผิดในฐานะอาญาหรือแพ่งก็ตาม แต่โจทกมิใช่เป็นคนฝรั่งเศษแล้ว คดียุติธรรมจะต้องพิจารณาในศาลของบ้านเมือง แต่นายเรือฝรั่งเศษจะไม่ฟังพิจารณาคดีพร้อมด้วยพิพากษาของพระเจ้ากรุงสยามก็ได้ และคดีนั้นต้องพิพากษาไปตามกฎหมายของบ้านเมือง แต่ในเรื่องนี้พระเจ้ากรุงสยามทรงพระราชนิพนธ์เห็นว่า ถ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศษได้จัดส่งผู้พิพากษาผู้มีคุณวุฒิสำหรับมาพิจารณาคดีขึ้นแล้ว จะเป็นการสะดวกกว่า นายเรือของบริษัตกิติได้ไม่ต้องเสียเวลาขาดประโยชน์ในการค้าขาย

๖. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศษขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัตรัสเซียได้ค้าขายสินค้าในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตได้แต่ฝ่ายเดียว โดยห้ามมิให้ประเทศอื่น ๆ ค้าขายสินค้าในเมืองนั้นได้ และเพื่อบริษัตรัสเซียได้ทำการค้าขายสินค้าได้โดยสะดวก จึงขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัตรัสเซียได้ปลูกทางขึ้นในท่าแห่งหนึ่งแห่งใดอันสมควรข้างฝ่ายบริษัตรัสเซียต้องส่งเรือมาจากฝั่งคอร์มันดเลบริทุกสิ้นปีค่าง ๆ มายังเมืองภูเก็ตปีละ ๑ ลำทุก ๆ ปี

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัตรัสเซียได้ค้าขายสินค้าในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตได้แต่ฝ่ายเดียว โดยห้ามมิให้ประเทศอื่น ๆ ค้าขายสินค้าในเมืองนั้นได้ และโปรดพระราชนิพนธ์พระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัตรัสเซียได้ปลูกทางขึ้นในท่าแห่งหนึ่งแห่งใดอันสมควรข้างฝ่ายบริษัตรัสเซียต้องส่งเรือมาจากฝั่งคอร์มันดเลบริทุกสิ้นปีค่าง ๆ มายังเมืองภูเก็ตปีละ ๑ ลำทุก ๆ ปี

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัตรัสเซียได้ค้าขายสินค้าในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตได้แต่ฝ่ายเดียว โดยห้ามมิให้ประเทศอื่น ๆ ค้าขายสินค้าในเมืองนั้นได้ และโปรดพระราชนิพนธ์พระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัตรัสเซียได้ปลูกทางขึ้นในท่าแห่งหนึ่งแห่งใดอันสมควรข้างฝ่ายบริษัตรัสเซียต้องส่งเรือมาจากฝั่งคอร์มันดเลบริทุกสิ้นปีค่าง ๆ มายังเมืองภูเก็ตปีละ ๑ ลำทุก ๆ ปี

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัตรัสเซียได้ค้าขายสินค้าในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตได้แต่ฝ่ายเดียว โดยห้ามมิให้ประเทศอื่น ๆ ค้าขายสินค้าในเมืองนั้นได้ และโปรดพระราชนิพนธ์พระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัตรัสเซียได้ปลูกทางขึ้นในท่าแห่งหนึ่งแห่งใดอันสมควรข้างฝ่ายบริษัตรัสเซียต้องส่งเรือมาจากฝั่งคอร์มันดเลบริทุกสิ้นปีค่าง ๆ มายังเมืองภูเก็ตปีละ ๑ ลำทุก ๆ ปี

ได้กล่าวมาในข้อนี้จริงก็ถ้วนทุกประการแล้ว พลเมืองเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตจะไปทำการค้าขายกับชาวประเทศอื่น ๆ ก็ได้ และบริษัทจะหาว่าทำผิดสัญญาข้อนี้ไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นพระเจ้ากรุงสยามจะไปรุดให้เก็บภาษีศุลกากรในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ต ตามธรรมเนียมที่เคยเก็บมาก็ได้ โดยบริษัทจะร้องคัดค้านอย่างใดไม่ได้

๓. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทตั้งห้างในที่แห่งใด ๆ ซึ่งบริษัทจะเห็นสมควรสำหรับการค้าขายในพระราชอาณาจักรสยามได้ และขอให้ทางนั้น ๆ ได้รับสิทธิเหมือนกับห้างที่ตั้งในกรุงศรีอยุธยาทุกประการ

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามพระราชทานพระราชนุญาตตามคำขอของเอกอัครราชทูตข้อนี้ แต่เมื่อจะตั้งห้างในที่ใดขอให้เสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามได้เห็นชอบด้วยเสียก่อน และบริษัทจะไปตั้งห้างในที่ใดซึ่งเสนาบดีไม่เห็นชอบด้วยนั้นไม่ได้

๔. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส กราบทูลขอต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามว่า ถ้าเรือของบริษัทจะเป็นเรือเล็กหรือเรือใหญ่ก็ตามได้ถูกอับปางแตกตามฝั่งชายทะเลในพระราชอาณาเขตแล้ว ก็ขอพระราชทานพระราชนุญาต ให้นำเรือได้ขึ้นของขึ้นจากเรือเท่าที่จะเอาขึ้นได้ โดยเจ้าบ้านเจ้าเมืองหรือผู้ใดจะห้ามปรามขัดขวางไม่ได้

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชนุญาตตามคำขอของเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสและที่พระราชทานพระราชนุญาตเช่นนี้ ก็ตามแบบอย่างและกฎหมายที่เคยปฏิบัติมาแล้ว และเป็นแบบสำหรับภรรยาภรรยาที่ถูกเรือแตก

๕. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชนุญาตให้หัวหน้าห้างฝรั่งเศสไปตั้งห้างที่เมืองสงขลาตามที่ตามิที่พระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานไว้

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามยกเมืองสงขลาและเมืองขึ้นของเมืองสงขลา พระราชทานให้แก่อังกฤษฝรั่งเศส และพระราชทานพระราชนุญาตให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสสร้างป้อมหรือจะทำอะไรในเมืองสงขลาได้แล้วแต่พระทัย แต่ในเรื่องนี้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ อันได้ชี้แจงให้ท่านราชทูตทราบไว้แล้ว ยังไม่สมควรที่จะเปิดเผยให้เป็นการอื้อฉาว จนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้ทรงทราบในเรื่องนี้ และจนกว่าจะได้ทราบพระกระแสของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสด้วย.

หนังสือสัญญาฉบับนี้ ได้ทำที่เมืองลพบุรี ณ วันที่ ๑๑ เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕

ภาคผนวก ก^๑

ข้อสัญญาเกี่ยวกับการศาสนา

ข้อสัญญาในระหว่างท่านเชอวาเลียเคอโชมอง ราชทูตของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ฝ่าย ๑
 กับท่านคอนสตันซึนฟอลคอนหรือพระฤทธิกาแห่งนักคิรีสุเรนทรเสนา
 แทนพระเจ้ากรุงสยามอีกฝ่าย ๑ ทั้งสองฝ่ายได้รับอำนาจแล้ว
 เพื่อทำสัญญาในข้อที่พระราชทานอำนาจให้แก่บาทหลวงสอนศาสนา
 ในพระราชอาณาเขตสยาม ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

ข้อ ๑

ท่านราชทูตแห่งประเทศฝรั่งเศส ได้กราบทูลขอต่อพระเจ้ากรุงสยามโดยจิตก่อนนั้น
 ทรงประกาศตามบรรดาหัวเมืองในพระราชอาณาเขต ตั้งแต่เมืองชั้น ๑ ตลอดถึงเมืองชั้น ๒
 พระราชทานพระราชานุญาตให้พวกสอนศาสนาได้ไปสอนศาสนาคริสเตียนได้ทั่วไป และขอพระราชทาน
 พระราชานุญาตให้ราษฎรชาวเมืองได้ฟังคำสั่งสอนนั้น ๆ โดยมีให้ผู้ว่าราชการเมืองนั้น ๆ กระทำการ
 ขว้างอย่างใด ๆ

พระเจ้ากรุงสยามจะได้ประกาศตามเมืองต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขต ตั้งแต่เมือง
 ชั้น ๑ ตลอดจนเมืองชั้น ๒ พระราชทานพระราชานุญาตให้พวกบาทหลวงสอนศาสนาให้ไปสอนศาสนา
 คริสเตียนได้ แลพระราชทานพระราชานุญาตให้บรรดาราษฎรชาวเมืองเหล่านั้นฟังคำสั่งสอนได้ตาม
 วามพอใจ ห้ามมิให้ผู้ว่าราชการเมืองกีดกันเจ้าพนักงานรอง ๆ ไม่ว่าชั้นสูงชั้นต่ำกีดกันกระทำการกีด
 กันให้พวกสอนศาสนาอย่างใดทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม แต่ให้พวกมิชชันนารีสอนแต่เฉพาะกฎหมาย
 ของพระเป็นเจ้าเท่านั้น จะมีข้อแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งจะเป็นทางทำให้หัวใจของราษฎรเปลี่ยนแปลงแข็งคอ
 ฐบาลแลกฎหมายบ้านเมืองไม่ได้เป็นอันขาด ถ้าแมวมิชชันนารีคนหนึ่งคนใดทำการฝ่าฝืนในข้อนี้
 โปรดเกล้าฯ ให้ส่งอำนาจข้อนี้เสียเป็นอันไซ้ไม่ได้ แลให้เนรเทศมิชชันนารีคนนั้นส่งกลับไปยังประเทศ
 ฝรั่งเศสเสีย ห้ามมิให้มิชชันนารีคนนั้นกลับเข้ามาในพระราชอาณาเขตอีกต่อไป ถ้าขึ้นฝ่าฝืนกลับเข้า

าก กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ หนังสือขุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม ๑

ไ้พระหารชีวิตเสีย

ขอ ๒

ท่านราชทูตแห่งประเทศฝรั่งเศสขอให้พวกมิชชันนารี แลท่านสังฆราชได้อำนาจสอน
วเมืองซึ่งเกิดในแผ่นดินไทย เพื่อให้ชาวเมืองได้มีความรู้พอที่จะทำราชการของพระเจ้ากรุงสยาม
ค เพื่อจะได้ทำการส่งสอนให้สะควนนั้น ขอให้พวกมิชชันนารีแลสังฆราชมีอำนาจจับคนเหล่านั้นเข้า
วยังวัดแลบ้านได้ เช่นเดียวกับที่คนไทยไปอยู่ตามวัดไทยเช่นนั้น แลอย่าให้ผู้นั้นไ้มาบวชได้ ถ้าเม
นเหล่านั้นจะถูกกล่าวหาอย่างใด ๆ ขอให้พระเจ้ากรุงสยามตั้งข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้พิจารณาโดย
ะเพาะ

พระเจ้ากรุงสยามพระราชทานพระราชนุญาตให้บาทหลวงสอนศาสนา ได้ทำการ
งสอนพลเมืองซึ่งเกิดในเมืองนี้ และซึ่งเป็นผู้เต็มใจเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ แลพระราชทานพระราชา
นุญาตให้ไปเรียนในวัดโรงเรียน แลบ้านของพวกบาทหลวงได้ เหมือนกับพวกที่เคยไปเล่าเรียนตามวัด
ทยเช่นเดียวกันโดยไม่ให้ผู้นั้นผู้ใดชักขวางอย่างใด แต่พวกมิชชันนารีจะต้องสอนวิชาสอนกฎหมาย
เลสอนการอย่างอื่นซึ่งไม่ขัดแก่การของรัฐบาลแลกฎหมายของบ้านเมืองอย่างใด ถ้าเมว่าได้มีพยานสอง
นเป็นหลักฐานว่าผู้นั้นผู้ใดทำผิดสัญญาข้อนี้แล้ว ครูโรงเรียนแลคณียจะต้องได้รับโทษดังได้กล่าวมาใน
อ ๑ นั้น ถ้าพวกมิชชันนารีสอนศาสนาได้ให้อำนาจอันนี้ในทางที่ถูกตองแล้ว ถ้าจะมีการร้องฟ้องกล่าว
ทษในเรื่องนี้อย่างใด ก็จะได้โปรดให้ข้าราชการผู้หนึ่งซึ่งสังฆราชจะได้อรรถแลส่งพระเจ้ากรุงสยาม
ะได้ทรงตั้งสำหรับพิจารณาตัดสินสืบไป แต่ข้าราชการผู้นั้นจะต้องเป็นผู้มีวิสัยสมควรจะทำการอย่างนั้นได้

ขอ ๓

ท่านราชทูตขอพระราชทานพระราชนุญาตให้คนไทยที่ถือศาสนาคริสต์เสียแล้ว ได้หยุด
างานต่าง ๆ ซึ่งเคยทำให้นายอะเพาะในวันอาทิตย์แลวันนักขัตฤกษ์ของศาสนาคริสต์เสีย เว้นไว้
แต่จะมีการจำเป็นจริง ๆ จึงจะทำ

พระเจ้ากรุงสยามพระราชทานพระราชนุญาตให้คนไทย ซึ่งจะเป็นคริสต์เสียด้วยความ
เต็มใจ ได้รับหยุดงานต่าง ๆ ตามคำขอร้องของท่านราชทูต แต่เพื่อจะกันความเข้าใจผิดในภายหลัง
น ควรจะอธิบายว่า การจำเป็นนั้น จะหมายความว่าอย่างไร เพราะฉะนั้นพระเจ้ากรุงสยามจะได้

ทรงตั้งข้าราชการผู้หนึ่ง แลสั่งมราชจะได้ทรงตั้งคนอื่นคนหนึ่ง เพื่อทั้งสองคนนี้จะได้ทำความตกลงใน
ข้อนี้ เมื่อคนทั้งสองนี้ได้ตกลงประการใดจะได้เปรียบข้างคนที่ถือศาสนาคริสต์เียนหรือจะได้เปรียบข้าง
นายผู้จะใช้การงานนั้นก็ตาม ให้การนั้นได้ดำเนินไปตามความตกลงของคนทั้งสองนี้

ข้อ ๔

ท่านราชทูตขอพระราชทานพระราชนุญาตให้คนไทยที่ถือศาสนาคริสต์เียน เมื่อแก่ชราหรือ
ป่วยเจ็บอย่างใด ได้รับความยกเว้นจากงานหลวง แลให้คนที่ชราหรือเจ็บป่วยนั้นได้ไปรายงานตัวต่อ
ข้าราชการผู้หนึ่ง ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามจะได้แต่งตั้งสำหรับหน้าที่

พระเจ้ากรุงสยามมีพระราชโองการว่า ถ้าคนในบังคับสยามที่เป็นคริสต์เียนได้แก่ชรา
ลงหรือเจ็บป่วยอย่างใด จะทำการงานไม่ได้จริง ๆ ก็ไปรุดเกล้า ๆ ให้ยกเว้นจากการงานนั้น ๆ
จนกว่าจะหายเจ็บป่วย

ข้อ ๕

ท่านราชทูตขอรับรองว่า เพื่อให้พวกที่เข้าถือศาสนาคริสต์เียนใหม่ ๆ ได้รับความยุติธรรม
นั้น ขอให้พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงตั้งข้าราชการไทยคนใดคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนดีและเป็นคนมียุติธรรม
ไม่ว่า สำหรับเป็นผู้พิจารณาและพิพากษาในคดีต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยข้าราชการที่จะทำการหน้าที่
นี้ไม่ต้องได้รับผลประโยชน์อย่างใด ๆ แลถ้าจะมีการปรับปรุงแล้ว ถึงสิ้นปีก็ให้เอาเงินค่าปรับเหล่านี้
แบ่งให้ผู้พิพากษาแลเจ้าพนักงานรอง ๆ บางแบ่งให้คนอนาถาบาง เพื่อป้องกันมิให้ข้าราชการที่จะเป็น
ผู้พิพากษาทำการยุติธรรมเพราะความโลภได้

พระเจ้ากรุงสยามมีพระราชโองการให้ข้าราชการที่จะตั้งให้เป็นผู้พิจารณาคดีตามข้อ ๒
ได้เป็นผู้พิพากษาตามคำขอรองของราชทูต แต่เพื่อจะกันความใดเอียงแลการฟ้องร้องกล่าวโทษกัน
อย่างใด ๆ ให้ข้าราชการที่กล่าวนี้ไต่สวนพิจารณาคดีโดยตลอด แลให้นำสำนวนไปหาหรือผู้พิพากษา
คนใดคนหนึ่งเสียก่อนจึงจะพิพากษาคัดสินคดีนั้น ๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้มีการอุทธรณ์ต่อไป

พระเจ้ากรุงสยามจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ประกาศข้อสัญญาต่าง ๆ เหล่านี้
ให้พระราชอาณาเขต เพื่อให้ราษฎรพลเมืองได้ทราบอำนาจตามที่พระราชทานให้แก่บาทหลวงสอน
ศาสนาทั่วไป

สักการณที่ท่าที่เมืองละโว้ เมื่อ ๗ วันที่ ๒ เดือนธันวาคม ศ.ศ. ๑๖๔๕

พ.ศ.๒๒๒๘)

(เงิน) เซอวาเลียเคอไซมอ
ตามคำสั่งที่ได้รับมา

(เงิน) จี.พอลคอน

ภาคผนวก ง *

บัญชีรายละเอียดของต่าง ๆ
ที่พระเจ้ากรุงสยามได้รับสั่งให้ราชทูตสยาม
ไปจัดทำหรือซื้อที่เมืองฝรั่งเศส

หมวกอย่างคี่ต่าง ๆ และขนาดสูงต่างกัน ตามตัวอย่างที่ราชทูตได้รับไปแล้วหลายหมวก
หมวกสีขาวยาว ๒ ใบ ตามตัวอย่าง ใบ ๑ ไช้ขนยาว ใบ ๑ เกลี้ยง
หมวกอีก ๒ ใบสีใบไม้แห้ง และให้ทำอย่างประณีตเหมือนหมวกใบอื่น ๆ
หมวกอีก ๒ ใบเป็นสีพิเศษตามสีผ้าตัวอย่าง ใบ ๑ ให้เป็นหมวกขนยาว อีกใบ ๑ เกลี้ยง
หมวกสีน้ำเงิน ๒ ใบ
หมวกสีเขียว ๒ ใบ
หมวกสีดำ ๒ ใบ
หมวกสีม่วง ๒ ใบ
หมวกสีแดง ๒ ใบ
หมวกสีสนิม ๒ ใบ
หมวกสีน้ำส้ม ๒ ใบ
หมวกสีแดงแก่ ๒ ใบ
หมวกสีม่วง ๒ ใบ แต่ให้เป็นสีม่วงแก่กว่า ๒ ใบก่อน
หมวกอีก ๒ ใบให้พับใส่กระเป๋าคู่ได้แต่อย่า ให้เสียทรงเดิม ใบ ๑ สีดำ ใบ ๑ สีเทา
หมวกต่าง ๆ ตามที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น มีสีต่าง ๆ กันตามตัวอย่างสีที่ระบายใส่กระดาษไว้

หรือตามตัวอย่างผ้า

หมวกอีกหลายใบแต่ให้ทรงเตี้ยกว่าหมวกใบก่อน คือ ใบก่อน ๆ นั้นสูง ๑๓ นิ้ว แต่หมวก
จำนวนนี้ให้สูงเพียง ๙ นิ้วเท่านั้น

หมวกทั้งหมดสูง ๙ นิ้ว นี้ ให้มีจำนวนเท่ากับหมวก ๑๓ นิ้ว รูปทรงคงให้เหมือนกัน ผิดกัน
แต่ใบหมวกทั้งมีรูปตามตัวอย่างที่ส่งมาด้วยแล้ว สีนั้นคงระวังให้ถูกสีเพราะฉะนั้นในงบบกอนมีจำนวนหมวก
อยู่ ๒๖ ใบ ในงบบหลังนี้ก็ต้องมีจำนวนเท่ากัน ตกกลงรวมต้องเป็นหมวก ๕๒ ใบ แต่เพื่อกันความเข้าใจผิดนั้น

* จาก ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๖ เล่ม ๒๕ หน้า ๔๕-๔๕

ให้ราชทูตไปตรวจหมวกเสียก่อน แล้วจึงให้ช่างทำหมวกระบายสีต่อไป

รวมหมวกทั้งสิ้น ๕๔ ใบ

ดอกไม้ทองลงยาประดับเพชรตามตัวอย่าง ๔ ดอก

กระบี่ยาวตรง ๑ เล่ม ผักกระบี่ให้ทำเป็นลายดอกไม้ลงยา ตามตัวอย่างที่ได้ส่งไป แต่ลายดอกไม้้นั้นต้องเป็นดอกไม้ไทย

ดาบ ๑ เล่ม ให้สลักลายโปรงและลงยาแบบฝรั่งเศส ตามตัวอย่างที่ได้เขียนลายใส่กระดาษไว้ให้แล้ว และเพื่อจะให้ลวดลายที่โปรงขึ้นเงานั้น ให้เอาแผ่นทองปิดไ้ลาย แต่ตามดาบนั้น ให้เป็นเตลงยาอย่างแบบฝรั่งเศส ไม่ตองสลักเป็นลายโปรง

ดาบอีก ๑ เล่ม ให้ลงยาทั้งเล่มตามแบบตัวอย่าง

กริช ๑ เล่ม (ซึ่งเป็นมีดแทงของพวกแขกมลายู) ทำด้วยทองคำทั้งเล่ม และให้ลงยาอย่างแบบของฝรั่งเศส เว้นแต่ตามขอบซึ่งได้ส่งแบบไว้โดยเฉพาะแล้ว เพราะบางแห่งทองฝังพลอยแดงตามขนาดและจำนวนจึงได้จกมาให้แล้ว

กาตัน (Cartanne) เมืองญี่ปุ่น ๑ อัน ไม้ ๔ ชิ้น และให้ลงยาอย่างแบบฝรั่งเศสตามตัวอย่าง

Cartanne เมืองญี่ปุ่นอีก ๑ อัน ไม้ ๔ ชิ้น ลงยาและสลักลายโปรง แต่ลายนั้นแล้วแต่นายช่างจะทำเป็นรูปอะไร จะทำเป็นลายนกหรือลายดอกไม้ก็ได้ แต่ดอกไม้้นั้นจะต้องเป็นดอกไม้ไทย ซึ่งราชทูตสยามจะต้องให้แบบ ตามลายโปรงนั้น ตองเอาแผ่นทองรองข้างล่าง

Cartanne ทั้ง ๒ อันนี้ต้องมีคัมเค้นเคียว ซึ่งจะต้องลงยาอย่างแบบของฝรั่งเศส ขอนั้นให้ทำด้วยเงิน แต่ให้ปิดทองสลั คือให้ทองและเงินสลักกัน แล้วให้ฝังพลอยแดงเม็ดเล็ก ๆ ตามแบบตัวอย่าง

ไทยปีความประสงค์ให้ลงยาของต่าง ๆ ให้เป็นเสมือนกระจกและอย่าให้ลงยานั้นทับซ้อนกันทองได้ ในข้อนี้จะต้องการทราบให้แน่ว่าไทยจะต้องการอย่างไร เพราะฉะนั้นเวลาที่จะส่งนายช่างให้ทำนั้นจะต้องอธิบายกันต่อนายราชทูต

อีกประการ ๑ จะต้องกำธรมายช่างว่า ในเวลาที่จะลงยาผักกระบี่นั้น ตอนที่ตองเอาเข้าเผาไฟนั้นจะต้องระวังอย่าให้ช่างฝึกคดได้ เพื่อจะได้เอากกระบี่สอดเข้าไปได้ง่าย ๆ

แวนตาของคำสำหรับอ่านหนังสือ ๑ แวน ให้ลงยาสีต่าง ๆ ตามแบบของฝรั่งเศส

กระเจกเงากรอบทองคำ ๑ กระเจก ตามตัวอย่างดังไต่ทำแบบไวคยตะกั่วแล้ว กระเจก
เงาใหม่กระเจกสอง ๒ บาน ๆ ๑ ให้สองเห็นตามตัวจริง อีกบาน ๑ นั้นให้เห็นขยายโตขึ้น ทั้งหมดนี้ให้
ลงยาตามแบบของฝรั่งเศส

กระเจกเงาอีก ๑ บานทำคยทองคำ ซึ่งเวลานี้กำลังลงมือลงยาตามแบบของฝรั่งเศส
อยู่แล้ว กระเจกเงาใหม่ ๒ บาน พิมพ์ได้ และจะต้องใช้กระเจกอย่างดี

กระเจกเงาอีก ๑ บานทำคยทองคำ รูป ๘ เหลี่ยม มีกระเจก ๒ บาน ลงยาเป็นลาย
ดอกไม้นกเล็ก ๆ

กลองสองทองคำ ๑ อัน ให้ลงยาหลายสีตามแบบของฝรั่งเศส และกระเจกสำหรับใช้ใน
กลองสองนี้ ต้องใช้แก้วอย่างดีที่สุดที่จะหาได้

หีบทองคำเล็ก ๑ ใบ ให้ลงยาตามแบบของฝรั่งเศส ลูกกุกุญแจนั้นให้ทำคยทองคำ หีบและ
ลูกกุกุญแจนั้นให้ทำตามตัวอย่างที่ส่งมาแล้ว

ถ้วยทองคำเล็ก ๒ ใบ มีฝาปิด ให้ลงยาอย่างแบบของฝรั่งเศสตามตัวอย่าง

ถ้วยเล็ก ๆ สำหรับใส่ขี้ผึ้ง ๒ ใบ ให้ลงยาอย่างแบบฝรั่งเศสตามตัวอย่าง

ถ้วยทองคำ ๒ ใบกลม วัดโดยรอบยาว ๕ นิ้ว ให้ลงยาอย่างแบบของฝรั่งเศสตามตัวอย่าง

ถ้วยอีก ๒ ใบ ขนาดโตและหนาเท่าใบก่อน แต่ให้ลงยาพื้นสีแดงเพื่อทำลายดอกไม้อื่นต่าง ๆ

อย่างแบบของฝรั่งเศส และให้ชักเงาใหม่เงามากที่สุดที่จะทำได้ (ถามคำอธิบายนี้ ชาวพม่าเข้าใจว่า
หมายความว่าต้องการให้ทำเป็นรูปเล็ก ๆ ลงยาแทรกตามลาย)

ของเครื่องทองตามที่กล่าวมาข้างบนนี้จะต้องทำคยทองคำทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นได้ส่งสิ่ง
ที่จำเป็นสำหรับทำของเหล่านี้แล้ว

เครื่องแก้วต่าง ๆ

โถแก้วใหญ่ ๒ โถ ตามแบบตัวอย่าง

ถ้วยกินน้ำร้อน ๒ ใบ โต ๘ นิ้ว

ถ้วยกินน้ำร้อนมีฝา ๒ ใบ โต ๔ นิ้ว

ถ้วยกินน้ำร้อนอีก ๒ ใบ โต ๓ นิ้ว

กาน้ำ ตามตัวอย่าง ๒ กา

จานโต ๑๑ นิ้ว ๒ ใบ

จานโต ๑๐ นิ้ว ๒ ใบ

หีบมีฝาโต ๔ นิ้วครึ่ง ๑ หีบ

โถไม้ใบฝา ๑ โถ ที่กลางโถนั้นให้มีรูสำหรับปักคอกไม้ได้ตามตัวอย่าง

เครื่องแถวทำเป็นรูปลูกมะเคื่อให้ถึงไม้รอบ

เครื่องแถวทำเป็นรูปฟองนกกระจอกเทศ

เครื่องแถวอีกอย่าง ๑ ทำเป็นรูปสม เป็ดอกทำเป็นหนาม

เครื่องแถวอีกอย่าง ๑ ทำเป็นรูปลูกไม้รังลิงชอบรับประทาน

เครื่องแถวเล็กกว่าทกลาวมาแล้ว ๔๗ ชิ้น

เครื่องแถวเล็กลงไปอีก ๗๐ ชิ้น

เครื่องแถวเล็กลงไปอีก ๑๐ ชิ้น

เครื่องแถวเล็กลงไปอีก ๑๒๐ ชิ้น

เครื่องแถวทำเป็นรูปลูกสมอ ๒๔ ชิ้น

เครื่องแถวทำเป็นรูปลูกสมอเล็กลงไป ๒๐ ชิ้น

เครื่องแถวทำเป็นรูปลูกสมอเล็กลงไปอีก ๔๒ ชิ้น

เครื่องแถวทำเป็นรูปลูกสมอเล็กลงไปอีก ๒๔๐ ชิ้น

เครื่องแถวทำเป็นรูปลูกสมอเล็กลงไปอีก ๕๐ ชิ้น

เครื่องแถวเล็ก ๆ ๔๐ ชิ้น

เครื่องแถวเล็ก ๆ ๕๔ ชิ้น

เครื่องแถวเล็กลงไปอีก ๒๔๐ ชิ้น

เครื่องแถวเล็กลงไปอีก ๑๒๐ ชิ้น

เครื่องแถวเล็กที่สุด ๑๒๔ ชิ้น

เครื่องแถวเล็ก ๆ ๑๔๐ ชิ้น

เครื่องแถวเล็ก ๆ ๑๒๒ ชิ้น

ใบไม้รังคนไทยนับถือ ๔๐ ใบ

ใบไม้ชนิดเดียวกันนี้ แต่ทำให้เป็นขนาดเล็กลงไปเป็นเถาอย่างละ ๓๐, ๒๔, ๑๐, ๒๔,

๒๐ ใบ

คอกไม้เล็ก ๆ ๑๒๐ คอก

คอกไม้เล็ก ๆ อีก ๑๒๐ คอก

ซอกดอกไม้สำหรับอยู่กลางดอกไม้ ๔๐ ซอ

ดอกไม้อีกชนิดหนึ่ง ๓๒๐ ดอก

ดอกไม้เล็กลงไป ๓๒๐ ดอก

ซอกดอกไม้สำหรับอยู่กลาง ๑๔ ซอ

ดอกไม้อีกชนิดหนึ่ง ๑๒๐ ดอก

ดอกไม้ชนิดเดียวกัน แต่ขนาดเล็กลงไป ๑๒๐ ดอก

ซอกดอกไม้สำหรับอยู่กลาง ๑๔ ซอ

ดอกไม้เล็ก ๆ ชนิดเดียวกัน แต่ขนาดยวบลงมา ๑๑๒ ดอก

ซอกดอกไม้สำหรับอยู่กลาง ๑๒ ซอ

ดอกไม้ชนิดอื่น แต่ทำเป็นเจ้าเล็กลงมาทุกที อย่างละ ๖, ๖, ๑๐, ๔๐, ๘๐ ดอก

จำนวนเครื่องแกวทั้งหมดรวมทั้งสิ้นเป็นเครื่องแกว ๔๓๐๒ ชิ้น

เครื่องแกวอย่างรูปอื่น ๆ สำหรับข้างพลาย

แกวกลม ๗๕ ชิ้น

แกวทำเป็นดอกไม้แบบ ๆ รูปคล้ายดาว ๒๕๐ ดอก

แกวทำเป็นรูปพระเจดีย์ ๑๗ ชิ้น

แกวสำหรับทำเป็นฐานเจดีย์ ๑๕ ชิ้น

แกวสำหรับทำเป็นขอบเจดีย์ ๑๑๔ ชิ้น

แกวสำหรับประดับเจดีย์ ๓๓ ชิ้น

แกวสำหรับทำเป็นเท้าเจดีย์ ๑๕ ชิ้น

แกวกลม ๆ เหมือนเม็ดพริกไทย ๓๕๐ เม็ด

แกวเหลี่ยม ๓๕๐ ชิ้น

รวมเครื่องแกวทั้งสิ้น ๑๒๕๗ ชิ้น

เครื่องแกวสำหรับข้างพัง

แกวทำเป็นดอกไม้แบบ ๆ รูปคล้ายดาว ๑๐๖ ดอก

แกวทำเป็นรูปอย่างอื่น ๓๕๔ ชิ้น

แหวทำเป็นรูปเจดีย์ดังกลาวมาข้างบนนั้นแล้ว ๑๔ ชิ้น

แหวสำหรับใส่ยอดเจดีย์ ๒๒ ชิ้น

แหวสำหรับประดับเจดีย์ ๒๒ ชิ้น

แหวสำหรับขอบเจดีย์ ๔๖ ชิ้น

แหวสำหรับประดับยอดเจดีย์ ๒๒ ชิ้น

แหวสำหรับยอดเจดีย์ ๑๔ ชิ้น

แหวทำเป็นรูปปากนก ๑๒ ชิ้น

รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวน ๗๒๒ ชิ้น

เครื่องแหวต่าง ๆ ดังใดกลาวมาข้างบนนั้นแล้ว และที่จะกล่าวต่อไป ล้วนแต่มีตัวอย่าง

ไว้แล้วทั้งสิ้น

เครื่องแหวอย่างอื่นสำหรับข้าง

ลูกไม้วังลึงชอบรับประทาบ กลางมีรู ๔ ลูก

จานกลม ๆ มีรูหลายรู ๔ จาน

จานกลม ๆ รูปอย่างเดียวกัน แต่มีรูทกลางจานรูเดียว ๔ จาน

แหวทำเป็นรูปลูกไม้ ๔ ชิ้น

แหวทำเป็นรูปใบไม้ ๓ ชนิด ๆ ละ ๔ อัน รวมเป็น ๑๒ อัน

แหวมีหน้า ๔ หน้า ๒๔๐ ชิ้น

แหว ๓ หน้า ๑๐๔ ชิ้น

แหวทำเป็นรูปดอกไม้อีกชนิดหนึ่ง ๓๔ ชิ้น

แหวสำหรับหอบหุ้ม ๑๗ ชิ้น

แหวทำเป็นรูปอันมีหน้า ๔ หน้า รวม ๕๕ ชิ้น

แหวกลม ๑๓, ๑๖, ๓, ๖, ๗, ๖, ๑๑, ๔, ๔, ๓, ๖, ๑๑, ๖, ๕, ๖, ๖, ๑๐,

๗, ๗, ๑๑, ๔, ๓, ๕, ๕, ๑๒, ๔, ๖, ๕, ๒๔, ๔, ๕, ๑๑ ชิ้น

แหวทำเป็นรูปใบไม้ครึ่งใบ ๔ ชิ้น

แหวทำเป็นรูปอย่างอื่น ๓ ชิ้น

แหวทำเป็นรูปอย่างอื่น ๑๗ ชิ้น

แหวปิดทอง ๑๔ ชิ้น แหยม ๓ ชิ้น รูปคล้ายกันอีก ๒๑ ชิ้น

แวกกลม ๒๒ ชิ้น รูปอย่างเดียวกันอีก ๕ ชิ้น สำหรับแขวน ๓ ชิ้น รูปอย่างเดียวกัน ๔ ชิ้น
รวมทั้งสิ้น ๔๐๘ ชิ้น

เครื่องแหล่อ

กลับเล็ก ๆ สำหรับใส่ยาสูบ ซึ่งท่านราชทูตจะได้ให้แบบ ๑๐ ใบ

พิมพ์สีขาวตามตัวอย่าง ๑ พิมพ์

พิมพ์สีน้ำเงิน ๑ พิมพ์

พิมพ์สีเขียว ๑ พิมพ์

พิมพ์เล็กลงไปอีก ๑ พิมพ์

พระเจดีย์หาขาว น้ำเงิน และเขียวตามแบบตัวอย่าง ๓ อัน

เกาหินากว้างและสูงและหาสีตามแบบตัวอย่าง ๑ ตัว

กลองสองอย่างใหญ่สำหรับตีในเวลากลางวัน ๒ กลอง

จึงโตแกสีขาว ๒ ตัว

จึงโตแกสีเขียว ๒ ตัว

จึงโตแกสีแดง ๒ ตัว

จึงโตแกสีม่วง ๒ ตัว

จึงโตแกสีน้ำเงิน ๒ ตัว

จึงโตเหล่านี้นำให้ทำเป็นคู่ ๆ พิมพ์เข้าหากัน คือว่าจึงโตคู่ ๑ ต้องพิมพ์หน้ามองดูกัน สูง

๑ นิ้ว ฐานยาว ๔ นิ้ว และทำให้งามที่สุดที่จะทำได้ จึงโตเหล่านี้นำให้ทำเป็นสิ่งโตหมอบ

จึงโตแกขาวอีก ๒ ตัว สูง ๑ ศอก ฐานกว้าง ๑ ศอก

กลองสองสำหรับตีทั้งพระจันทร์และดาว ๑ กลอง

กระจุกรูปซึ่งมีรูปต่าง ๆ เช่นแสดง ในเรื่องพระเจ้ากรุงฝรังเศสเสด็จออกในที่ประชุม

ข้าราชการ พระเจ้ากรุงฝรังเศสเสด็จนำหน้ากองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพเรือเวลาประจัญบาน

พระเจ้ากรุงฝรังเศสเสด็จออกรับแขกเมือง พระเจ้ากรุงฝรังเศสเสด็จพระราชดำเนินเข้าบ้านเข้าเมือง

วิธีประชุมของรัฐบาล เรื่องการสร้างดินฟ้าและอากาศ รูปบ้านเมืองซึ่งมีป้อมคูประตูหอรบอย่างแน่นอน

รูปตึกเรือนอย่างงาม ๆ ทั้งรูปสวนซึ่งอยู่ตามตึกเรือนเหล่านี้นำให้ทำด้วยเงินทั้งสิ้น

ข้าพเจ้าเข้าใจตามข้อบอกให้ส่งรูปต่าง ๆ เหล่านี้ คงจะหมายความว่าศิลปะต่าง ๆ

ซึ่งประกับรูปต่าง ๆ นั้นเอง เพราะศิลปะที่ประกับรูปนั้น คณะบาทหลวงได้ถวายไว้คอปพระเจ้ากรุงสยาม

และพระเจากรุงสยามก็โปรดของสิ่งนี้มากกว่าของอย่างอื่นทั้งหมด

กล่องขยายของเล็กให้ใหญ่ (ไมโครสโคป) ๒ กล่องสำหรับดูเล็ก ๆ ตามฉีบทันใน
ร่างกายคน เพื่อจะไต่ส่องดูว่าวิญญาณออกทางไหน

ของแปลก ๆ ต่าง ๆ ซึ่งเป็นของที่มาจากกรุงโรม

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ที่จะต้องการของแปลก ๆ จากกรุงโรมนั้น คงจะหมายความว่า
รูปตุ๊กตาทำเป็นสัตว์ต่าง ๆ ที่มาจากเมืองปาตูลเคอเวนิสและประเทศเยอรมันนั่นเอง

ถ้วยสำหรับรับประทานน้ำทำเป็นเกลียวให้ดื่มน้ำเข้าออกได้ สีขาว ๑๐ ใบ สีเขียว
๑๐ ใบ สีน้ำเงิน ๑๐ ใบ แต่ถ้วยชนิดนี้ให้หารูปต่าง ๆ แปลก ๆ และหารูปที่แปลกและสีต่าง ๆ ถ้วย
จานหกรูปและสีแปลก ๆ ได้แล้ว ก็ให้หมาอย่างละ ๒ ใบทุกอย่าง

กล่องขยายของเล็กให้ใหญ่อีก ๒ กล่อง

แก้วอย่างดีสำหรับดูของไกล ๕ คู่ ตามตัวอย่างวังวัดศูนย์กลางโต ๒ นิ้ว แก้วนี้สำหรับ
ใช้กับกล่องสอง ๓ อัน

อีก ๒ อันนั้นให้แก้วโต ๑ นิ้วครึ่ง

กระจกต่าง ๆ

กระจกยาว ๑ ศอก ๑๐ นิ้ว กว้าง ๑ ศอก ๒ นิ้ว ๓๓๑๐ แฉน

" ๑ ศอก " ๖ $\frac{2}{3}$ นิ้ว ๖๕ "

" ๑ ศอก " ๑๑ นิ้ว ๓๒ "

" ๑ ศอก " ๗ นิ้ว ๕๑ "

กระจกยาว ๑ ศอก กว้าง ๗ นิ้ว ๕๕ แฉน

" ๑ ศอก กว้าง ๑ คืบ ๗ นิ้ว ๒๕ "

" ๑ ศอก " ๗ นิ้ว ๕๗ แฉน

" ๑ ศอก " ๑ คืบ ๗ นิ้ว ๒๕ "

" ๓ ศอก ๒ นิ้ว " ๑ คืบ ๑๑ นิ้ว ๖ "

" ๒ ศอก ๔ นิ้ว " ๑ ศอก ๓ "

" ๒ ศอก ๕ นิ้ว " ๑ ศอก ๖ นิ้ว ๓ "

" ๑ ศอกสี่เหลี่ยม ๖ "

" ๑ ศอก ๒ นิ้ว " ๒ $\frac{1}{2}$ นิ้ว ๒๑ "

กระจกยาว	๑ ศอก ๒ นิ้ว	กว้าง	๕ นิ้ว	๑๖	แผ่น
"	๑ ศอก ๒ นิ้ว	"	๔ นิ้ว	๑๔	"
"	๑ ศอก	"	๕ นิ้ว	๑๒	"
"	๑ ศอก ๑ นิ้ว	"	๕ นิ้ว	๑๓	"
"	๑ ศอก	"	๔ นิ้ว	๑๑	"
"	๑ ศอก ๒ นิ้ว	"	๓ นิ้ว	๙	แผ่น
"	๑ ศอก	"	๖ นิ้ว	๘	"
"	๑ ศอก ๑ นิ้ว	"	๓ นิ้ว	๖	"
"	๑ ศอก ๒ นิ้ว	"	๖ นิ้ว	๕	"
"	๑ ศอก	"	๒ นิ้ว	๓	"

รวมทั้งสิ้น แฉกกระจกจำนวนแรกเป็นกระจก ๕๓๒ แผ่น

กระจกต่าง ๆ เหล่านี้ สำหรับจะใช้ประดับพระราชวังที่พระราชทานกรุงศรีอยุธยา

กระจกสำหรับประดับพระราชวัง

เมืองสทนต์

กระจกยาว	๑ ศอก	กว้าง	๕ นิ้ว	๓๒	แผ่น
"	๑ ศอก	"	๓ นิ้ว	๑๘	"
"	๑ ศอก	"	๕ นิ้ว	๔๔	"
"	๑ ศอก	"	๒ นิ้ว	๓๐	"
"	๑ ศอก	"	๒ นิ้วครึ่ง	๓๐	"
"	๑ ศอก	"	๔ นิ้ว	๑๖	"
"	๑ ศอก	"	๑ คืบ ๓ นิ้ว	๑๖	"
"	๑ ศอก	"	๑ คืบ ๔ นิ้ว	๑๖	"
"	๑ ศอก	"	๑ คืบ ๕ นิ้ว	๑๖	"
"	๑ คืบสี่เหลี่ยม			๓๐	"

รวมกระจกขนาดต่าง ๆ สำหรับประดับพระราชวังเมืองสทนต์ เป็นกระจก ๓๑๒ แผ่น

กระจกสำหรับประดับตามฝาผนัง ขนาดกว้างยาวเท่ากับที่เราได้นำไปเป็นตัวอย่างเมื่อ

เทียวก่อนอีก ๒๐๐ แผ่น

ตะกั่วแผ่นหนัก ๒ หาบ

กระจกสำหรับใส่บานพระทวารยาว ๕ กอก ๕ นิ้ว กว้าง ๑ กอก เป็นกระจกแผ่นเดียว
ให้คนอยู่ข้างในมองออกมาเห็นข้างนอกได้ แต่อย่าให้คนอยู่ข้างนอกมองเข้ามาเห็นข้างใน ๔ แผ่น

กระวักยาว ๓ กอก ๑ คืบ ๗ นิ้ว กว้าง ๒ คืบ ๒ นิ้ว อิก ๒ แผ่น

กระจกสำหรับบานประตู ๓ ประตู ยาว ๔ กอก ๗ นิ้ว กว้าง ๑ คืบ ๕ นิ้ว ๒ แผ่น

กระจกสำหรับใส่ที่พระทวารนั้น ต้องเป็นกระจกที่ขายของให้โต หรือของสิ่งเดียวให้
เห็นเป็นหลายสิ่งก็ได้

เชิงเทียนกิ่งทำด้วยแก้วเจียรระโนตามแบบตัวอย่าง ๑๐ อัน

จานรองสำหรับทำเป็นฐานเชิงเทียนแก้ว ๑๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปต่าง ๆ ๑๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปต่าง ๆ กลายๆ ๑๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปลูกไม้รูปคล้าย ๆ กับดาว ๓๒๖ อัน

แก้วทำเป็นรูปลูกไม้ ๓๐๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปลูกไม้แต่ให้เล็กลงไป ๑๐๐๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น ๕๐๐ อัน

แก้วทำเป็นรูป มาเรอ (marble) ๖๒๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น ๒๐๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่นแต่ให้เล็กลงไป ๓๐๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่นอีก ๘๒๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น แต่ให้เล็กลงไป ๑๕๐๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น แต่ให้เล็กลงไป ๑๕๕๖ อัน

แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น แต่ให้เล็กลงไป ๑๕๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น แต่ให้เล็กลงไป ๕๗๖ อัน

แก้วทำเป็นรูปแม็กพริกไทย แต่ปลายข้างหนึ่งแหลม ๑๖๐๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปแม็กพริกไทย แต่ให้เล็กลงไป ๕๒๖ อัน

แก้วทำเป็นรูปแม็กพริกไทย แต่ให้เล็กลงไป ๒๖๔๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปดอกไม ๔ กาน ๑๒๕๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปดอกไม้อัน ๔ ด้าน แต่ให้เล็กลงไป ๑๕๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปดอกไม้อัน ๔ ด้าน แต่ให้เล็กลงไป ๔๕๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปดอกไม้อัน ๔ ด้าน แต่ให้เล็กลงไป ๔๕๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปดอกไม้อัน ๔ ด้าน แต่ให้เล็กลงไป ๒๐๐๖ อัน
 แก้วทำเป็นรูปดอกไม้อัน ๔ ด้าน แต่ให้เล็กลงไป ๒๐๐๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปดอกไม้อัน ๔ ด้าน แต่ให้เล็กลงไป ๓๒๕๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปดอกไม้อัน ๔ ด้าน แต่ให้เล็กลงไปอีก ๓๒๕๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปดอกไม้อัน ๔ ด้าน แต่ให้เล็กลงไป ๑๒๐๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปดอกไม้อัน ๔ ด้าน แต่ให้เล็กลงไป ๑๒๐๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น ๒๕๐๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น แต่ให้เล็กลงไป ๒๕๐๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น แต่ให้เล็กลงไป ๕๓๐๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปอย่างอื่น แต่ให้เล็กลงไป ๕๓๐๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปใบไม้เล็ก ๆ ๕๕๐ อัน

แก้วทำเป็นรูปใบไม้เล็ก ๆ แต่ให้ขอบลงไป ๑๖๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปใบไม้เล็ก ๆ แต่ให้ขอบลงไป ๑๕๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปใบไม้เล็ก ๆ แต่ให้ขอบลงไป ๑๒๐ อัน
 แก้วทำเป็นรูปใบไม้เล็ก ๆ แต่ให้ขอบลงไป ๔๐ อัน

เครื่องแก้วต่าง ๆ ตามบุญนิยมตัวอย่างทั้งนั้น

รวมเครื่องแก้วต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งสิ้นเป็นแก้ว ๓๕๖๖๐ ชิ้น

ลูกแก้วกลม ๒ อัน เป็นลูกแก้วแสดงเคื่อนดาว พระอาทิตย์อัน ๑ อีกอัน ๑ นั้น

เป็นลูกโลก ลูกแก้ว แสดงเคื่อนดาวนั้นให้โชยขอบขวานได้ และลูกโลกนั้นให้พื้นฐานตั้งได้ ทั้ง
 ๒ อันนี้ให้เขียนเป็นตัวอักษรไทย ลูกโลกทั้ง ๒ นี้ ได้ทำแบบตัวอย่างให้ไปแล้ว

นาฬิกาพก ๒ เรือน คล้ายให้ทำด้วยทองคำ

นาฬิกาพกอีก ๒ เรือน แต่คล้ายให้ทำด้วยเงิน

อาภรณ์เครื่องหลาย ๆ ก้อน ให้หาอย่างก้อนใหญ่ที่สุดที่จะหาได้

บัญชีผ้า ผาแพร และผ้าปักไหมทอง

เสื้อ ๑ ตัว สำหรับทำฉลองพระองค์พระเจ้ากรุงสยาม ให้ทำด้วยกำมะหยี่แดงปักไหมทอง และเอาไข่มุกประดับ

ฉลองพระองค์อีก ๑ องค์ ทำด้วยกำมะหยี่แดงปักไหมทองและประดับไข่มุกเหมือนกัน แต่ไม่ต้องมีแขนเหมือนองค์ก่อน ฉลองพระองค์ ทั้ง ๒ ชิ้นต้องมีลูกไม้กำมะหยี่ประดับ และให้มีเครื่องประดับด้วยไหม ไหมทองและไข่มุกด้วย

ฉลองพระองค์อีก ๒ องค์ ทำด้วยกำมะหยี่สีเขียวมีเครื่องประดับเหมือนกับฉลองพระองค์ ๒ องค์ก่อน

ฉลองพระองค์อีก ๒ องค์ ทำด้วยกำมะหยี่สีน้ำเงิน มีเครื่องประดับเหมือนกับองค์ก่อน ๆ ลูกไม้สำหรับติดฉลองพระองค์ทั้ง ๒ องค์นี้ ให้ทำด้วยกำมะหยี่แดงปักไหม ไหมทอง และประดับไข่มุกทุกองค์

ลายทองที่ปักนั้นต้องเป็นลายคุณสูงกว่าลายที่มีปักด้วยไหม และต้องระวังให้เนื้อผ้าเหมือนกับตัวอย่างที่ได้นำไปจากเมืองไทย

ฉลองพระองค์สีดำ ๒ องค์นั้น ต้องให้รับทำให้แล้วโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ และถ้ามีโอกาสส่งได้เมื่อไรก็ให้รีบส่งไปโดยเร็ว

เสื้อสักหลาดอย่างใด ๑ เสื้อ ตัวเสื้อนั้นให้ตัดอย่างแบบของฝรั่งเศส แต่แขนนั้นให้ทำอย่างแบบไทย

ผ้าปักไหมและไหมทอง ๓ ผืน ให้ปักลายไทยตามแบบตัวอย่างที่ไปรับไปแล้ว

ผืนที่ ๑ ให้ยาว ๖ ศอก ๕ นิ้ว กว้าง ๑ กอ ๑ นิ้ว

ผืนที่ ๒ นั้น ให้ยาว ๔ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๑ ศอกคืบ

ผืนที่ ๓ นั้น ให้ยาว ๑๐ ศอก กว้าง ๒ ศอก

ผ้าทั้ง ๓ ผืนนี้ ต้องให้เนื้อผ้าและมีมือปักเหมือนกัน ต่างแต่ลายปักได้ตัวอย่างไว้แล้ว และลวดลายที่จะปักนั้น ต้องให้เฉพาะพอดีกับแบบตัวอย่างเท่านั้น

ผ้าสักหลาดแดง ๓ ผืน กว้างยาวและลวดลายปักเหมือนผ้า ๓ ผืนก่อน ผ้าสักหลาดนี้ ให้ทำตัวอย่างโดยเฉพาะให้แล้ว

ผ้าสีน้ำสุมอีก ๓ ผืน มีลวดลายปักเหมือนผืนก่อน ๆ

ผ่าสี่น้ำสนธิ ๓ ผืนเหมือนกับ ๓ ผืนก่อน ผิดกันแต่ลายดอกไม้ที่ปักนั้นเป็นดอกต่างกันเท่านั้น
ผ่าสี่กลาดแดงกว้างเท่าตัวอย่าง แคบยาว ๙๕ คอก ปักไหมและไหมทองคำอย่าง
ผ่าสี่เขียวเนื้ออย่างนี้

ผ่าสี่กลาดขนสน ๒ ผืนพันทองเหมือนกับผ้าปักลายนี้ แต่สีนั้นทองคำตามตัวอย่างที่ส่งให้ไปแล้ว
เสื้อทำด้วยผ้าลูกไม้ ๑๐ เสื้อ แคลลูกไม้สีนั้นต้องทำตามลายไทยและสีนั้นก็ให้ตัวอย่างแบบ

ของไทย

ผ้าลูกไม้สำหรับประดับเสื้อนั้นให้เป็นลูกไม้แถบเล็ก ๆ และกว้างยาวตามตัวอย่าง

ผ้า ๒ ผืนให้ทำตามแบบที่ใช้นั้นในบ้านใหญ่ ๆ ในประเทศฝรั่งเศส

ชาวเขาเขาใจว่า ผ้า ๒ ผืนนั้นคงจะต้องการใช้สำหรับบุโต๊ะ และคงหมายความว่าผ้าที่ทอ

มาจากเมืองแพลนเคอร์

ผ้าอย่างเนื้อคัสต ๔ ผืนสำหรับทำเป็นผ้าห่มของผู้หญิงไทยตามแบบตัวอย่าง บ้าน ไทขาว

๔ แขน กว้าง ๒ คืบ

ผ้าท่ง ๒ ชนิดนี้ ทานราชทูตเคอไซมออง ได้รับรองว่าจะจัดหาให้

ผ้าพันทอง ๑ ผืน ปักไหมเป็นลายกิ่งไม้และดอกไม้ตามตัวอย่าง

ผ้าพันเงิน ๑ ผืน ปักไหมและไหมทองเป็นลายดอกไม้ ตามตัวอย่าง

ผ้าแพรสีต่าง ๆ ๙ ผืน มีลายดอกไม้ทำด้วยไหมทองคำตามตัวอย่าง คือสีแดง ๑ ผืน สีม่วง

๑ ผืน สีแดงดำ ๑ ผืน สีเขียว ๑ ผืน สีขาว ๑ ผืน สีใบไม้แห้ง ๑ ผืน สีจันทน์ ๑ ผืน สีเทา ๑ ผืน

สีคำ ๑ ผืน ผ้าท่ง ๙ ผืนนี้ต้องเป็นแพรและปักเหมือนกันทั้ง ๙ ผืน

ผ้าตามตัวอย่าง ๑ ผืน พันสีแดงดอกสีต่าง ๆ แรมไหมทองทั้งนอกและในคอก ตามตัวอย่าง

ผ้าตามตัวอย่างอีก ๑ ผืน แดงพันสีม่วง

ผ้าตามตัวอย่างอีก ๑ ผืน แดงพันสีน้ำเงิน

ผ้าตามตัวอย่างอีก ๑ ผืน แดงพัน สีเขียว

ผ้าตามตัวอย่างอีก ๑ ผืน แดงพันสีน้ำเงิน

ผ้าตามตัวอย่างอีก ๑ ผืน แดงพันสีใบไม้แห้ง

ผ้าตามตัวอย่างอีก ๑ ผืน แดงพันสีขาว

ผ้าตามตัวอย่างอีก ๑ ผืน แดงพันสีคำ

มาตามท้าวบางอ้อ ๔ ขึ้นไม้คอก คือ สีแดง ๑ ขึ้น สีขาว ๑ ขึ้น สีม่วง ๑ ขึ้น
 สีสันจี ๑ ขึ้น สีเขียว ๑ ขึ้น สีนํ้าเงิน ๑ ขึ้น สีใบไม้แห้ง ๑ ขึ้น และสีดำ ๑ ขึ้น
 มารว ๑ ขึ้น พันแดงรวสํ้าเงินปนทอง ตามท้าวบาง
 มารวทอง ๖ พัน สีเหมือนกับผา ๔ ขึ้นก่อนเวนแกะชาติเขียวและดำ
 ผาสีต่าง ๆ คอกทองตามท้าวบาง คือ พันแดง ๓ ขึ้น พันม่วง ๓ ขึ้น พันเขียว ๓ ขึ้น
 พันนํ้าเงิน ๓ ขึ้น พันสีใบไม้แห้ง ๓ ขึ้น พันเหลือง ๓ พัน และพันดำ ๓ ขึ้น

ภาคผนวก จ ๑

จดหมายบันทึกทั้งได้เขียนและเห็นด้วยลายมือของมอริเออร์คอนตันท์ จึงมอบไว้
แก่บาทหลวงคาซาร์สำหรับให้ไปพูดจาและจัดการกับบาทหลวงเดอลาเซซ และเพื่อไปรายงาน
กราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสด้วย

ท่านคงจะทราบอยู่แล้วว่า การที่เซอวาเลียเคอโชมองได้มายังประเทศสยามนั้นก็โดย
มุ่งหมายจะกราบทูลขอเชิญให้พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงเข้ารับรีต และท่านก็คงจะทราบอยู่แล้วว่าข้าพเจ้า
ได้จัดการอย่างไรที่จะให้เซอวาเลียเคอโชมองเห็นว่า เวลานี้ยังจะจัดการตามความประสงค์ของ
เซอวาเลียเคอโชมองไม่ได้ แต่จะตองหาที่ปกครองใหม่ขึ้นคงเสียก่อนจึงจะจัดการอันใดต่อไปได้นี้ได้
เพราะเหตุว่าถ้าจะเกิดการกบฏขึ้นแล้วจะได้มีภัยพิบัติเห็นได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะต้องขอร้องให้ท่าน
เข้าใจ ว่าวิธีที่จะจัดการให้เรื่องนี้ได้เป็นผลสำเร็จนั้น จะต้องทำอย่างไรบ้างนั้น คือ

ข้อ ๑ ท่านจะต้องเป็นธุระจัดการให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ส่งคนมายังเมืองไทยสัก
๒๐ หรือ ๓๐ คน คนเหล่านั้นจะต้องเป็นผู้ฉลาดเข้าใจในวิธีการปกครองทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ทั้ง
เป็นคนไม่เย่อหยิ่ง เป็นคนมีสัจสุจริตและรู้จักรักษาความลับไว้ด้วย เมื่อคนเหล่านั้นได้มาถึงเมืองไทยแล้ว
ต้องให้เป็นทีเหมือนประหนึ่งพวกนักเดินทางหาเลี้ยงชีพของตัวเองได้ และในชั้นนั้นไม่ต้องรบกวนพระเจ้า
กรุงสยามอย่างใด เพราะเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็เหมือนพวกนักเดินทางได้หาประโยชน์ส่วนตัวอย่างไรซึ่งจะเป็น
การกระทำ ให้พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงพระเมตตาโปรดปราน และกระทำให้พวกราษฎร์พลเมือง
หมดความรังเกียจด้วย แต่ในเรื่องนี้เป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าที่จะเป็นธุระมิให้พวกคนออกนอกเขตแดน
อย่างใดเลย

ข้อ ๒ วิธีดำเนินการของข้าพเจ้าทั้งเป็นตัวอย่างกับเขาและความชำนาญในงานของ
ข้าพเจ้า ก็เป็นหลักฐานสำคัญสำหรับที่จะให้พวกนี้ได้รับทราบไปภายหลังว่า อีกประการหนึ่งไม่ว่าพวกนี้
ควรจะมีความประพฤติบางคนถึงแก่ตัวปลอมมาอย่าให้ใครรู้ได้ว่าคนเหล่านั้นเป็นนักพรต ถึงที่สุด
ถ้ามีความไม่ไหวพริบมาด้วยรู้ได้ก็จะยิ่งดี

ข้อ ๓ ในจำพวกคน ๖๐ คนที่จะมาในเมืองไทยนั้น จะต้องเลือกแต่เฉพาะคนที่เอาใจใส่
 ต่องานการ เป็นคนรอบคอบ และเป็นคนที่รู้จักนึกและชอบ เพื่อจะได้ให้คนพวกนี้ทำราชการในประเทศ
 สยามได้ทุกอย่าง เพราะเมื่อพวกนี้ได้ออกมาถึงเมืองไทยและมีความรู้ในการงานบางแล้ว ขาพเจ้าก็จะได้
 จัดให้พวกนี้ทำราชการของพระเจ้ากรุงสยามตามวชิระของตัว ก็จะได้ให้ทำราชการในหน้าที่ทหารบางหน้าที่
 คลังบางหน้าที่กรมต่าง ๆ บาง หน้าที่ปกครองหัวเมืองบาง หน้าที่เรือต่าง ๆ บาง ถ้าจะรวมความแล้ว
 ก็คือขาพเจ้าจะได้จัดให้พวกนี้ได้รับหน้าที่สำคัญ ๆ ในเมืองนี้ทุกอย่าง

ข้อ ๔ ทุกคนจะต้องรู้สีกว่าตัวจะต้องปฏิบัติกรอย่างใดและตัวจะต้องทำตามคำสั่งทุก ๆ
 อย่างโดยไม่ต้องพูดแพรงพรายใหญ่ใคร เรื่องถึงขาพเจ้าได้อธิบายให้ท่านเข้าใจไว้แล้ว

ข้อ ๕ เพื่อเป็นการอุดหนุนให้พวกนี้ได้ทำราชการ ในหน้าที่สำคัญ ๆ นั้น ควรที่พระเจ้า
 กรุงฝรั่งเสสจะพระราชทานพระราชานุญาตให้ราษฎรพลเมืองฝรั่งเสสพาครอบครัวมายังเมืองไทย เพื่อ
 จะได้ไปตั้งบ้านสร้างเรือนในเมืองสำคัญ ๆ ในประเทศนี้ และราษฎรพลเมืองเหล่านี้จะอพยพครอบครัว
 มา โดยมาในเรือของตัวเอง หรือมากับเรือของบริษัทฝ่ายอื่นก็ได้แล้วแต่จะสะดวก

เมื่อราษฎรพลเมืองฝรั่งเสสได้มาถึงเมืองไทยแล้วขาพเจ้าจะได้เป็นธุระจัดการให้เขา
 ปลุกบ้านเรือนให้เขาพัก และจะได้จัดการให้พวกนี้ได้นามิสมันมีโคกระบือเพื่อทำการเพาะปลูกต่อไปจะ
 ได้ทำมาหาเลี้ยงครอบครัวของตนได้ ทั้งจะได้เป็นหนทางทำมาค้าขายร่ำรวย ถึงขาพเจ้าได้อธิบายให้
 ท่านเข้าใจไว้แล้ว

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วคน ๒๐ หรือ ๓๐ คนทั้งจะได้ทำราชการในหน้าที่ต่าง ๆ นั้นจะได้มี
 โอกาสปกครองรักษาและเอาใจเพื่อพวกชาวต่างประเทศที่เขาริได้ และยังไม่ใช่แต่เท่านั้น แต่จะได้มี
 โอกาสชักชวนให้พวกมิชชันนารีได้นับถือศาสนาคริสต์เตียนของเราต่อไปได้ และขาพเจ้าเชื่อว่าเมื่อคนไทย
 ได้เห็นว่าการเขาริได้รับความร่มเย็น ดังพวกแขกมัวร์มาตั้งภูมิลำเนาในประเทศสยามได้ทำตัวอย่าง
 ไว้แล้วนั้น คนไทยก็คงจะหันเข้าหาศาสนาคริสต์เตียนเป็นอันมาก

ข้อ ๖ เพื่อจะจัดการต่าง ๆ ให้สะดวกและเพื่อจะป้องกันในเวลาที่จะเกิดกบฏขึ้นนั้น
 พระเจ้ากรุงฝรั่งเสสจะต้องส่งทหารและปืนใหญ่มารักษาเมืองสงขลาโดยเร็วและจะต้องมีเรือรบและของ
 หังปวงอันจำเป็นสำหรับที่จะตั้งให้เป็นบ้านเมืองใหญ่โตได้ เมื่อได้จัดการเช่นนี้แล้วภายหลังก็จะได้
 รับผลอันดีถึงขาพเจ้าได้ชี้แจงให้ท่านเข้าใจแล้ว และพระเจ้ากรุงฝรั่งเสสก็จะไปเปรียบเป็นอันมาก
 ทั้งพระราชอาณาจักรสยามก็จะได้รับผลอันดีด้วย และเป็นหนทางสำหรับให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเสสได้จัดตั้ง
 คอลอนีขึ้น ในทะเลแดงจนถึง ๒ แห่ง

ถ้าแม้ว่าฝรั่งเศสได้จัดการตามข้อโอกาสที่ข้าพเจ้าเปิดให้ตั้งขึ้นแล้ว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้มีโอกาสอันดีที่จะให้พวกเขาริศในเมืองญวน เมืองตังเกี๋ย เมืองญุ่นและเมืองจีนได้รับความร่วมมือและจะเป็นการเท่ากับบังคับให้ชนชาวตะวันออกได้ทำการค้าขายติดต่อกับชนชาวฝรั่งเศส อันจะทำให้ชนชาวฝรั่งเศสรวบรวมมากจนถึงกับจะคุมกับใส่หุบ ที่ได้ขายไปในชั้นแรก และในการที่จะค้าขายกันนั้นก็ไม่ว่าจำเป็นจะต้องต่อเรือมาจากทวีปยุโรปเพราะจะเป็นการเปลืองใส่หุบมากนัก เพราะในเมืองนั้นถ้าจะต่อเรือขึ้นแล้วก็คงจะทำได้โดยถูกกว่าทำที่ยุโรปตั้ง ๔ เท่า หรือ ๑๐ เท่า แต่จะต้องมีคนที่เขา เจตอเรือจึงจะได้ เพราะในเมืองนี้มีทั้งเหล็กและทองแดงสำหรับหล่อปืนใหญ่ มีดินประสิวสำหรับทำดินปืน และมีเชือกปอสำหรับทำผ้าและทำเชือกป่านด้วย

ข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้าได้จัดการดังข้าพเจ้าได้กล่าวมานี้แล้ว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสคงจะทรงจัดการให้ศาสนาคริสต์ขึ้นได้แพร่หลายในประเทศสยามนี้ได้ และคงจะทำให้ประเทศนี้และประเทศอื่น ๆ ได้ถือศาสนาคริสต์ขึ้นทั่วกันหมด เมื่อมาถึงกรรณจุกแล้วข้าพเจ้าเห็นว่า เหตุผลทั้งปวงดังที่ได้แลเห็นนั้นอาจจะกระทำให้พระราชดำริของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสในเรื่องศาสนานี้ได้สำเร็จสมพระราชประสงค์ทุกประการ.

ข้อ ๗ เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามจะเสด็จสวรรคตลงเวลาใด (แต่ข้าพเจ้าขออ้อนวอนพระเป็นเจ้าให้โปรดให้ทรงมีพระชนม์มัยยาวต่อไปเถิด) ข้าพเจ้าอาจจะกราบทูลรับรองต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ว่า ถ้าได้ทรงจัดการทั้งปวงดังข้าพเจ้าได้อธิบายมานั้นแล้ว การที่จะเชื่อเชิญให้พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ และจัดการให้พลเมืองชาวสยามทั่วไปได้ถือศาสนาคริสต์ขึ้นนั้นจะเป็นการง่ายอย่างที่สุด

เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอให้ท่านช่วยเป็นธุระจัดการให้บาทหลวงเคลลาเซร ได้นำความทั้งปวงทั้งข้าพเจ้าได้กล่าวมาในจดหมายฉบับที่นี้ และขอความอื่น ๆ ซึ่งข้าพเจ้าได้ชี้แจงให้ท่านฟังแล้วนั้น ขึ้นกราบทูลต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และขอท่านได้จัดการในเรื่องนี้กับไปบดวย การทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวนั้น จะควรสดานใดก็แล้วแต่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้ทรงปรึกษาทรรือกับหัวหน้าคณะบาทหลวงคณะของท่านเถิด เพราะการทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สำหรับเกียรติยศของพระเป็นเจ้า และเพื่อประโยชน์ของศาสนาในเมืองนี้เท่านั้น ทั้งนี้คงเป็นเรื่องที่ลบลที่สุด และข้าพเจ้าขอรับรองให้ท่านจัดการในนามของท่านที่เป็นนักพรตของคณะพระเยชู ข้าพเจ้าอ้อนวอนพระเยชูขอให้ท่านได้รับกลับมาโดยเร็วที่สุด

เขียนบนเรือของข้าพเจ้าที่สนคอนแม่น้ำเจ้าพระยา ณ วันที่ ๑๔ เดือนธันวาคม

ภาคผนวก ฉ^๑

ข้อสัญญาซึ่งได้ตกลงกันในระหว่างมองซิเออร์เคอลาลาดูแบร์ และมองซิเออร์เซเบเรต์ เอกอัครราชทูตของประเทศฝรั่งเศสฝ่าย ๑ กับบาทหลวงคาซาร์ค ผู้แทนมิช เอคทเลนกี มองเซน-เบอรรคอนรคณขทินพอลคอน อัครมหาเสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามอีกฝ่าย ๑

ร่างข้อสัญญาสำหรับเมืองไทย

ข้อ ๑ คนไทยกิติ คนต่างชาติต่างภาษากิติ จะมาเป็นผู้บังคับบัญชากองทหารฝรั่งเศส หรือนายทหารฝรั่งเศส ซึ่งได้ไปประจำรักษากองทัพที่ทางบก และที่เมืองมะริดหรือที่จะไปประจำรักษากองทัพในอื่น ๆ ต่อไปในภายหน้าไม่ได้ แต่กองทหารฝรั่งเศสและนายทหารฝรั่งเศสจะต้องกระทำตามกระแสรับสั่งของพระเจ้ากรุงสยามจะได้เป็นผู้เชิญพระราชโองการส่งแก่กองทหารเป็นลำดับ แต่การที่กองทหารฝรั่งเศสจะต้องปฏิบัติตามพระราชโองการของพระเจ้ากรุงสยามนั้น จะต้องเป็นที่เข้าใจว่าพระราชโองการนั้น ๆ มิได้ขัดกับพระราชโองการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสอย่างใด

ข้อ ๒ พระเจ้ากรุงสยามจะทรงเรียกทหารจากผู้บังคับการ หรือผู้บังคับกองในที่ต่าง ๆ ให้มากเกินจำนวนที่สมควรไม่ได้ กล่าวคือ ผู้บังคับการและผู้บังคับกองจะแยกทหารออกจากกองแต่เฉพาะเท่าจำนวนที่เห็นว่าจะแยกออกได้ โดยมีให้จำนวนพลทหารที่รักษายู่ในที่ต่าง ๆ น้อยจนถึงกับไม่เพียงพอที่จะรักษาที่เหล่านั้น และเมื่อได้แยกกองทหารออกไปเช่นนั้นแล้ว ผู้ที่จะบังคับบัญชากองทหารที่แยกออกนั้น จะต้องเป็นคนชาวฝรั่งเศส

ข้อ ๓ บรรดาป้อมกู่ประตูหอรบที่จะได้สร้างขึ้นใหม่นั้น จะต้องอยู่ในความพิทักษ์รักษาของกองทหารฝรั่งเศส ถ้าจะมีพลทหารไทยอยู่ด้วย ก็จะต้องมีจำนวนพลทหารไทยเท่ากับที่ผู้บังคับการกองทหารฝรั่งเศสต้องการเท่านั้น ส่วนกองทหารไทยนั้นจะได้อาศัยอยู่ในเมือง แลผู้ที่จะบังคับบัญชากองทหารไทยนั้น ก็แล้วแต่พระเจ้ากรุงสยามจะทรงตั้งแต่งตั้งใครก็ได้

ข้อ ๔ การที่จะสร้างป้อมขึ้นนั้น ในชั้นต้นเห็นเป็นเนียบของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้คิดเขียนแบบขึ้น เมื่อพระเจ้ากรุงสยาม และมิชเอคทเลนกี ได้ทรงเห็นชอบและเห็นชอบตามแบบนั้นแล้ว ก็จะได้สร้างป้อมตามแบบนั้นต่อไป และผู้บังคับการกิติ บรรดานายทหารฝรั่งเศสกิติ จะมาค้ำคานหรือมาเกี่ยวข้องไม่ได้ แต่มีหน้าที่จะต้องสร้างป้อมตามแบบนั้น ๆ อย่างเดียวเท่านั้น

ข้อ ๕ การตั้งแตงนายทหารสำหรับบังคับกองทหาร ซึ่งมีใช้เป็นคนชาวฝรั่งเศสนั้น ก็
แล้วแต่พระเจากรุงสยามหรืออิทธิเอกทเลนตี หรือผู้แทนอิทธิเอกทเลนตีจะแต่งตั้งได้ทั้งสิ้น และการตั้ง
แตงนายทหารที่ไม่ใช่ชาวฝรั่งเศสนั้น ผู้บังคับการหรือนายทหารฝรั่งเศสจะมาเกี่ยวข้องคัดค้านไม่ได้
แต่ก็ต้องไม่ขัดกับข้อความในข้อ ๓ นั้นด้วย

ข้อ ๖ ถ้าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใดก็ดี หรือจะแยกย้ายกองทหารฝรั่งเศสอย่างใด
ก็ดี ผู้บังคับการทหารฝรั่งเศสจะเพิ่มหรือลดหน้าที่ของนายทหารคนหนึ่งคนใด ไม่ได้ นอกจากจะ
กราบทูลพระเจากรุงสยามและเรียนท่านเสนาบดีให้ทรงทราบและทราบเสียก่อน

ข้อ ๗ การชำระสะสางและพิจารณาตัดสินคดีทั้งปวงที่เกี่ยวกับกองทหารฝรั่งเศสนั้น จะ
ต้องตกเป็นหน้าที่ของพวกฝรั่งเศสแต่ฝ่ายเดียว

ข้อ ๘ เจ้าพนักงานอินเตนเดนเตจะต้องมีหน้าที่ประจำอยู่ในพระราชสำนักเสมอ เว้น
ไว้แต่กรณีราชการของพระเจากรุงฝรั่งเศสหรือราชการของพระเจากรุงสยามเกิดขึ้น ซึ่งจำเป็น
เจ้าพนักงานอินเตนเดนเตจะต้องไปตรวจตราจัดการในที่ใดที่หนึ่งแล้ว จึงจะไปตามที่เหล่านั้นได้

ข้อ ๙ ถ้าในการทั้งปวงทั้งเกี่ยวกับราชการของแผ่นดินทั้ง ๒ จะเกิดมีข้อสงสัยขึ้น
อย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ผู้บังคับการและบรรดานายทหารจะต้องปฏิบัติตามความเห็นของท่านเสนาบดีและ
บาทหลวงคาซาร์คเป็นเด็ดขาด จนกว่าพระเจากรุงฝรั่งเศสจะได้สั่งมาเป็นอย่างอื่นต่อไป

ข้อ ๑๐ โดยเหตุที่พระเจากรุงฝรั่งเศสทรงไว้พระทัยนักหนาในพวกบาทหลวงของบริษัท
และโดยเหตุที่พระเจากรุงสยามนายของข้าพเจ้าก็ทรงไว้วางพระราชหฤทัยในบาทหลวงเหล่านั้นเหมือนกัน
เพราะบาทหลวงเหล่านั้น เป็นผู้ที่เป็นคนเหตุช่วยไห้พระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ได้เป็นพระราชไมตรี และใน
ภายหน้าบาทหลวงเหล่านั้นก็จะได้เป็นธุระช่วยไห้พระราชไมตรีนั้นใกล้ชิดแน่นยิ่งกว่าเดิมนั้น จึงเป็นการ
สมควรและตกลงเห็นพร้อมกันว่า ต่อไปจะได้ปรึกษาหารือขอความเห็นของหัวหน้าบาทหลวงฝรั่งเศส
หรือหัวหน้าบาทหลวงฝรั่งเศสคนใดคนหนึ่ง เพื่อออกความเห็นในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ สมพระราชดำริ
ของพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ทั้งเพื่อจะเพิ่มเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองเราด้วย

ข้อ ๑๑ ถ้าพวกฝรั่งเศสได้เข้ารับราชการของพระเจากรุงสยามเช่นเป็นทหารรักษา
พระองค์พระเจากรุงสยามก็ดี หรือเป็นผู้บังคับการเรือต่าง ๆ ก็ได้ หรือเป็นผู้รักษาสถานที่ต่าง ๆ
หรือเป็นผู้ว่าราชการเมืองตามหัวเมืองต่าง ๆ ก็ได้ หรือจะทำราชการของพระเจากรุงสยามในหน้าที่
ใด ๆ ก็ได้ ชาวฝรั่งเศสที่รับราชการเหล่านั้นจะต้องขาดจากความบังคับบัญชาของผู้บังคับการกองทหาร
ฝรั่งเศส และนายทหารฝรั่งเศสทั้งปวง จนกว่าพระเจากรุงฝรั่งเศสจะได้สั่งมาในเรื่องนี้เป็นอย่างอื่นต่อไป

ข้อ ๑๒ บรรดาพลทหารกิติ ผู้บังคับการกิติ ผู้บังคับกองกิติ นายทหารทั้งปวงกิติ จะ
 ต้องอยู่ในความบังคับบัญชาขึ้นอยู่กับพระเจ้ากรุงสยาม และขึ้นอยู่กับท่านเสนาบดีหรือผู้ที่แทน
 ท่านเสนาบดีในภายหน้า เหมือนกับที่คนเหล่านั้นต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสอยู่ด้วย

ข้อ ๑๓ ในข้อที่จะต้องกระทำสัถยสาบานนั้น วิธีที่จะสาบานนั้นก็คือว่า กองทหารฝรั่งเศส
 ทั้งนายและไพร่จะต้องสาบานว่า ตนจะได้มีความจงรักภักดีต่อสัถยสุจริตต่อราชการของพระเจ้ากรุง
 ฝรั่งเศส และพระเจ้ากรุงสยามจะได้ตั้งใจต่อสู้พวกศัตรูทั้งปวง จะได้ปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามข้อสัญญา
 เหล่านี้ทุกประการ และจะได้กระทำตามคำสั่งซึ่งรับมาจากท่านเสนาบดีหรือผู้แทนเสนาบดีในภายหน้า
 อันเป็นคำสั่งซึ่งท่านเสนาบดีได้รับกระแสนับสั่งให้ส่งมาทุกประการ

ข้อ ๑๔ กวดยพระเจ้ากรุงสยามทรงถือว่า บาทหลวงคณะเบญจิกเป็นเหมือนเครื่องมือ
 สำหรับเชื่อมพระราชไมตรีในระหว่างพระเจ้ากรุงสยามและพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และฝ่ายพระเจ้ากรุง
 ฝรั่งเศสเองก็ทรงเชื่อถือในพวกบาทหลวงคณะเบญจิกเหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าท่านเสนาบดี
 จะถึงแก่กรรมเสียก็ดี หรือจะไม่อยู่ก็ดี การทั้งปวงที่ท่านเสนาบดีเคยบังคับบัญชา มา ก็ให้เวนมอบให้
 หัวหน้าของคณะบาทหลวงได้บังคับบัญชาการทั้งปวงต่อไป เหมือนกับที่ท่านเสนาบดีได้เคยทำมาเช่นนั้น

ข้อ ๑๕ โดยเหตุที่ผู้รักษาเมืองมะริดเป็นชาวฝรั่งเศส เคยอยู่ในความบังคับบัญชา
 ของผู้บังคับการฝรั่งเศส เพราะเหตุฉะนั้นเมื่อพระเจ้ากรุงสยามจะมีกระแสนับสั่งมาอย่างใด ๆ หรือ
 ท่านเสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามจะสั่งประการใด ก็จะได้มีคำสั่งมายังผู้รักษาเมืองมะริดโดยผ่าน
 ผู้บังคับการทหารฝรั่งเศสก่อน เว้นไว้แต่ถ้ามีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น ซึ่งจะต้องปฏิบัติอย่างอื่น อันไม่ผิด
 หรือขัดกับข้อความในข้อ ๕ แล้ว ก็จะได้ส่งคำสั่งนั้น ๆ ไปทางอื่นตามเหตุที่จำเป็น

ข้อสัญญาฉบับ

ข้อ ๑ ความขอความในสัญญาข้อ ๑ ซึ่งใช้คำว่ากองทหาร ฯลฯ นั้นจะต้องเป็นอัน
 เข้าใจตามความลึบทั้งได้ตกลงกันไว้ในระหว่างมอริเออร์คอนวตันกับคินฟอลคอนและบาทหลวงคาซาร์ค
 ความลึบอันนี้ได้แจ้งไปให้มอริเออร์เดอลาตูแมร์ และมอริเออร์เซเบเรต์ทราบโดยละเอียดแล้ว
 และท่านทั้ง ๒ นี้ก็ได้สาบานต่อพระคัมภีร์แล้วว่า จะได้รักษาความลึบนี้ไว้โดยมิได้แพร่งพรายให้ใคร
 ทราบเลย คือว่าจะไม่เอาความลึบนี้จดลงในจดหมายบันทึก และจะไม่เอาความลึบนั้นบอกเล่า
 พูดยับใครโดยทางตรงหรือทางอ้อมเป็นอันขาด เว้นแต่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและมาควิสเดอเรนเด
 เท่านั้น แต่เมื่อจะกราบทูลและเรียนนั้นจะต้องพูดควบปาก จะเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไม่ได้เป็นอันขาด

เขียนบนเรือลัวโซ ณ วันที่ ๑๖ ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๘๙ (พ.ศ. ๒๒๓๐)

ประวัติของผู้เขียน

ชื่อ พลับพลึง (คงชนะ) มูลศิลป์
 วันเกิด ๒๐ กันยายน ๒๔๘๕
 สถานที่เกิด อ. เมือง พิษณุโลก
 การศึกษา
 อนุบาล โรงเรียนอนุบาลอุตรดิตถ์ นนทบุรี นครสวรรค์
 ประถม โรงเรียน เจริญราษฎร์วิทยาลัย เชียงใหม่
 โรงเรียน ทองสวัสดิ์ อ. แม่สะเรียง แม่ฮ่องสอน
 โรงเรียน พระพุทธยคอนแวนต์ เชียงใหม่
 มัธยม โรงเรียน เจริญราษฎร์วิทยาลัย เชียงใหม่
 โรงเรียน สตรีเพชรบูรณ์ เพชรบูรณ์
 ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) โรงเรียน
 ฝึกหัดครูชั้นตรี (๒๕๐๓ - ๒๕๐๔)
 ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง (ป.กศ.สูง)
 วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ (๒๕๐๕ - ๒๕๑๐)
 ปริญญาการศึกษามัธยมศึกษา (กศ.บ.) วิทยาลัยทางการศึกษา
 ประสานมิตร (๒๕๑๑ - ๒๕๑๔)
 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ (๒๕๑๕ - ๒๕๑๘)